

**T.C.**  
**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ-ANKARA ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜLERİ**  
**DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**  
**FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SÂ'İLÎ-İ ŞİRÂZÎ VE TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'Sİ**  
**(İnceleme – Metin – Çeviri)**

**Serpil YILDIRIM**

**DOKTORA TEZİ**

**Danışman**

**Doç. Dr. Abdüsselam BİLGEN**

**Ortak Danışman**

**Prof. Dr. Yusuf ÖZ**

**Haziran-2018**

**KIRIKKALE**

**T.C.**  
**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ-ANKARA ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜLERİ**  
**DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**  
**FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SÂ'İLÎ-İ ŞİRÂZÎ VE TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'Sİ**  
**(İnceleme – Metin – Çeviri)**

**Serpil YILDIRIM**

**DOKTORA TEZİ**

**Danışman**

**Doç. Dr. Abdüsselam BİLGEN**

**Ortak Danışman**

**Prof. Dr. Yusuf ÖZ**

**Haziran-2018**

**KIRIKKALE**

## KABUL-ONAY

Doç. Dr. Abdüsselam Bilgen danışmanlığında Serpil Yıldırım tarafından hazırlanan “*Sâilî-i Şîrâzî ve Târîh-i Âl-i ‘Osmânî’si*” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi-Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

11.06/2018

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Prof. Dr. İlhan Erdem

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Hicabi Kılçerçen

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. Abdüsselam BİLGEN

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Yusuf Çiğdem

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Dr. Öğr. Üyesi Ekubekir S. SAHTA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2018

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

## KİŞİSEL KABUL

Doktora Tezi olarak sunduğum *Sâ'ili-i Şirâzi ve Târih-i Âl-i 'Osmâni'si* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

11/06/2018

Serpil YILDIRIM



## ÖN SÖZ

Anadolu'da Osmanlılardan önce Türkçe tarih yazıcılığının gelişmemesinden dolayı Osmanlılarda tarih yazıcılığı, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan sonra, XV. asrın başlarından itibaren başlamıştır. Bu bakımdan XV. asrın ilk yarısı özellikle II. Murad devri (1421-1451), Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu devirden önce Türkiye Selçukluları ile Beylikler Dönemi'nde Anadolu'da daha çok Arapça ve Farsça eserlerin yazıldığı görülmektedir. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan itibaren ise; İslâm Tarihi, Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemine ait Farsça ve Arapça eserler Anadolu'ya hâkim beyler adına Türkçe'ye tercüme edilmeye başlanmıştır. Tercüme eserlerin ardından II. Murad'ın tahta çıkmasıyla birlikte *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* adlı eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Osmanlı devletinin teşekkülünden, müellifin yaşadığı döneme kadar gelen ve sırf bu sebepten de *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* adı verilen bu eserlerin en önemli özelliği, olayların günü gününe tarihleriyle birlikte kaydedilmiş olmasıdır.

XV. asrın ikinci yarısından itibaren başlayan bu *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* yazma geleneği sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. Bilim dünyasına tanıtılmak arzusuyla doktora çalışma konusu olarak seçtiğim XVI. asır Anadolu şairlerinden Sâ'îli-i Şîrâzî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adlı manzum eseri de bu geleneğin bir devamı niteliğindedir. Sâ'îli ve *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adlı eseri üzerinde bugüne kadar yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sâ'îli'yi ve yukarıda adı geçen eserini bilim dünyasına tanıtarak hem edebiyat hem de tarih sahasına bir nebze katkı sağlamak bu çalışmanın temel hedeflerinden birisidir. Tashihli metnini ve tercümesini verdiğimiz *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'nin aynı isim ve aynı muhteva ile yazılan diğer eserlerle mukayese edilmesini sağlamak ise bu çalışmanın bir başka amacıdır.

Üzerinde çalıştığımız bu eser, Milli Kütüphane'de 06 Mk. Yz. A 6799'da Külliyyât-ı Sâ'îli adıyla kayıtlı olup, külliyyatın 384b ile 513b varakları arasında yer alan *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adını taşıyan manzum bir Osmanlı tarihidir. Eserin son varığında müellif hattı olduğuna dair bir ibare bulunmaktadır.

Çalışmamız bir giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde; XVI. asır Osmanlı tarih yazıcılığı hakkında genel bilgi verilerek bu dönemde bir gelenek haline gelen *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* ya da *Târîh-i Âl-i 'Osmân* yazıcılığı üzerinde durulmuş ve bu asırda yazılmış olan *Tevârih-i Âl-i 'Osmân*'lar tanıtılmıştır.

Birinci bölümde; Sâ'îlî'î Şîrâzî ile ilgili gerek tezkire kitaplarından edinilen bilgilerden gerekse de şairin, eserindeki kendi ifadelerinden yola çıkarak hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiş, eserlerinden seçilen örnek beyitler ışığında şairin üslûp özellikleri incelenmiştir.

İkinci bölümde; üzerinde çalıştığımız *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'nin konusu ve mahiyetine değinildikten sonra seçilen örnek beyitlerden istifade edilerek adı geçen eserin dil ve üslûp özellikleri üzerinde durulmuş ve eserin yazımında başvurulan tarihî kaynaklar ve söz konusu eserin bu kaynaklar ile benzeyen ve ayrılan yönleri tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde; *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'nin tam çevirisi, çeviride geçen konu başlıkları ve bir sonuç yer almıştır. Bu sonuç bölümünde, tezin amacı belirtilerek bu amaç doğrultusunda takip edilen yol ve varılan sonuçlar açıklanmış, bu sonuçlardan yola çıkarak bir takım çelişkili ifadelere açıklık getirilmiştir. Kâtib Çelebi'nin *Keşfu 'z zunûn* adlı eserinde Sâ'îlî'ye nispet edilen beyte müellifin hiçbir eserinde rastlanmamıştır. Muhammed Kazvînî, Sâ'îlî'nin 927 hk./1521 yılında Rum'da olduğu bilgisini verse de Sâ'îlî'nin kendi ifadesinden onun 1481 yılında Rum'da olduğu tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise; eserin ilmî yöntemler ışığında yapılan tashihli metnine, metinde geçen konu başlıklarına ve genel bir indekse yer verilmiştir.

Çalışmama bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Abdüsselam BİLGİN'e, tezimin her satırını titizlikle okuyan ve önerileriyle yoluma ışık saçan ortak danışmanım Prof. Dr. Yusuf ÖZ'e, yönlendirmeleriyle konuya farklı açılardan bakmamı sağlayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sadık ARMUTLU'ya, engin bilgileri ve değerli görüşleriyle çalışmama katkıda bulunan Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU'na ve Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ'a teşekkür etmeyi bir görev bilirim. Hayatın her anında yanımda olan en büyük destekçim aileme candan teşekkürlerimi sunarım.

Serpil YILDIRIM

## ÖZ

Yıldırım, Serpil, “Sâ’îlî-i Şîrâzî ve Târîh-i Âl-i ‘Osmânî’si”, Doktora Tezi, Kırıkkale, 2018.

Bu çalışmada, XVI. asır şairlerinden Sâ’îlî-i Şîrâzî’nin, tek nüshasına ulaşabildiğimiz *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî* adındaki manzum eseri üzerinde durulmuştur. Söz konusu eser, Osman Gazi dönemi savaşlarının ve kahramanlıklarının anlatıldığı epik bir manzume olmakla birlikte, yer yer öne çıkan felsefî, ahlakî ve eğitici yönüyle de önem arz etmektedir.

Sâ’îlî’nin bu eseri, nazım şekli ve vezin bakımından Firdevsî’nin *Şâhnâme*’siyle benzerlik gösterdiği gibi kullanılan unsurlar da hemen hemen aynıdır. *Şâhnâme*’nin çatısını oluşturan efsanevî kahramanlar, mitolojik unsurlar ve bazı terkipler benzer anlatımlarla Sâ’îlî’nin eserinde de karşımıza çıkmaktadır. Oysaki bu iki eserin konusu birbirinden farklı olup, birisi tarih öncesi zamanlardan başlayıp Arap istilasına kadar gelen İran tarihini anlatan ulusal bir destan, diğeri ise yalnızca bir hükümdarın hayatının ve yaptığı savaşların anlatıldığı manzum bir tarihtir. Sâ’îlî’nin *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’sini bu tarzdaki diğeri eserlerle kıyasladığımızda söz konusu eserin gerek dili gerekse de içeriği açısından önemli bir mesnevî olduğunu, başka bir eserin gölgesinde kalmayıp kendine has bir tarzının olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Sâ’îlî, Anadolu’ya II. Bâyezîd’in saltanatı döneminde gelmiş, onun ölümü üzerine Yavuz Sultan Selîm ile Kanûnî Sultan Süleymân dönemlerini idrak etmiş bir şairdir. Henüz Anadolu’ya gelmeden önceki yaşamı hakkında, kendisinin gerek *Divân*’ının dibaçesinde gerekse de *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’sindeki ayrıntılı ifadelerinin dışında, elimizde pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Zaten hayatı hakkında bilgi veren sınırlı sayıdaki eserler de Anadolu’da yazılmıştır. XVI. asır ve sonrasında İran’da yazılan tezkirelerden sadece *Luğat-nâme*, *Ferheng-i Sohenverân* ve *Ez-zerîa*, Sâ’îlî’den söz etmiştir. Bu da bize şairin İran’da iken çok ünlü olmadığını düşündürmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Sâ’îlî-i Şîrâzî, Târîh-i Âl-i ‘Osmânî, Tevârîh-i Âl-i ‘Osmânî, XVI. asır Osmanlı Tarih Yazıcılığı.

## ABSTRACT

Yıldırım, Serpil, Saeli-ye Shirazi and his work named “Tarikh-e Al-e Osmani”, Doctoral Thesis, Kırıkkale, 2018.

In this study, a poem work named Tarikh-e Al-e Osmani, of which only one copy exists, by the poet Saeli-ye Shirazi, who was one of the poets of XVI century, is analyzed. This work, along with being an epic poem about Osman Ghazi-era wars and heroism, is also important in philosophical, moral and educational aspects that stand out in some parts of the work.

This work of Saeli is similar to Ferdowsi’s Shahnameh in terms of verse form and meter and the material used in the two works is almost the same. Legendary heroes, mythological elements, and some of the compositions that make up the framework of Shahnameh are also seen in Saeli's work with similar narratives. However, these two works are different from each other; one is a national epic that tells the history of Iran from prehistoric times to the Arabian invasion, and the other is a verse history of the life of only one ruler and the wars he has made. When we compare Saeli's Tarikh-e Al-e Osmani with other works of this kind, we can easily say that the work is an important masnavi in terms of both the language and the content, not shadowed by another work but has its own style.

Saeli is a poet who came to Anatolia during the reign of Bâyezid II and observed the periods of Selim the Resolute and Suleiman the Magnificent upon his death. There is not much information about his life before coming to Anatolia, except for his detailed statements in the preamble of his Diwan (collected poems) and in the Tarikh-e Al-e Osmani. The limited number of works that give information about his life are also written in Anatolia. Only *Logat-name*, *Ferhang-i Sokhanvaran* and *Az-Zaree’a* mentioned Saeli’ among the tezkires (collection of biographies) written in Iran in and after the XVI<sup>th</sup> century. This leads us to think that the poet was not very famous when he was in Iran.

**Key words:** Saeli-ye Shirazi, Tarikh-e Al-e Osmani, Tavarikh-e Al-e Osmani, XVI. Century Ottoman Historiography.



## KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
bk.	: bakınız
bs.	: basım
çev.	: çeviren
d.	: doğumu, doğum tarihi
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
haz.	: hazırlayan
hk.	: hicrî kamerî
hş.	: hicrî şemsî
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İAEY	: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları
Ktp.	: kütüphanesi
nşr.	: neşreden, neşri
ö.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TED	: Tarih Enstitüsü Dergisi
trc.	: tercümesi
TTEM	: Türk Tarih Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
vr.	: varak
Yz.	: yazma



## İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZ.....	iii
ABSTRACT .....	iv
KISALTMALAR .....	v
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER .....	vii
GİRİŞ .....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	20
SÂİLÎ-İ ŞÎRÂZÎ .....	20
1.1. HAYATI.....	20
1.2. ESERLERİ .....	26
1.2.1. Nazmu'l-Cevâhîr .....	26
1.2.2. Ravzatu'l-Aḥbâb.....	28
1.2.3. Kitâb-ı Dîvân .....	37
1.2.4. Târîḫ-i Âl-i 'Osmânî.....	41
1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ .....	42
İKİNCİ BÖLÜM.....	48
ESERİN ŞEKİL, ÜSLÛP VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ .....	48
2.1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ .....	48
2.1.1. Konu Başlıkları, Mısra ve Beyit Yapısı.....	48
2.1.2. Eserin Nazım Şekli, Vezni, Kafiye Düzeni ve Beyit Sayısı .....	49
2.2. TÂRİḫ-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ .....	52
2.2.1. İsim ve Sıfatların Kullanımı .....	52
2.2.2. Ayrı ve Bitişik Şahıs Zamirlerinin Kullanımı .....	53
2.2.3. Zamanların ve Fiillerin Kullanımı .....	53
2.3. TÂRİḫ-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN KONUSU VE MAHİYETİ.....	56

2.4. TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'DE YER ALAN ÇEŞİTLİ UNSURLAR.....	63
2.4.1. Savaş Araç ve Gereçleri.....	63
2.4.2. Eserde Adı Geçen Kahramanlar .....	64
2.4.3. Eserde Adı Geçen Doğa Unsurları.....	66
2.4.4. Burçlar ve Sair Kozmik Unsurlar .....	67
2.4.5. Hikmet ve Öğüt İçerikli Sözler.....	68
2.4.6. Dinî Terim ve İnanç Motifleri .....	69
2.4.7. Eserde Sözü Edilen Gelenek ve Görenekler .....	70
2.4.8. Sayı, Zaman ve Mekân Kavramı .....	71
2.5. TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'DE KULLANILAN EDEBÎ SANATLAR.....	71
2.6. TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN EDEBÎ DEĞERİ .....	74
2.7. ESERİN TARİHİ DEĞERİ.....	78
2.8. TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN KAYNAKLARI.....	79
2.8.1. Reşîduddîn, Câmi'u't-tevârîh .....	79
2.8.2. Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihânnümâ .....	80
2.8.3. İbn Kemâl, Tevârîh-i Âl-i 'Oşmân.....	81
2.8.4. Yazıcızâde, Târîh-i Âl-i Selçuk.....	82
2.8.5. El-Konevî, Târîh-i Âl-i 'Oşmân.....	83
2.8.6. İdrîs-i Bitlisî, Heşt Bihişt .....	84
2.8.7. Bayâtî Hasan, Câm-ı Cem-âyîn.....	85
2.8.8. Âşîkpâşâzâde, Tevârîh-i Âl-i 'Oşmân.....	85
2.9. TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN NÜSHA ÖZELLİKLERİ .....	86
2.10. METNİN TASHİHİNDE TÂKİP EDİLEN USUL .....	87
2.11. ÇEVİRİDE İZLENEN YÖNTEM .....	88
<b>SONUÇ .....</b>	<b>89</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>90</b>
<b>TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN TASHİHLİ METNİ .....</b>	<b>1</b>

## GİRİŞ

Anadolu’da Osmanlılardan önce Türkçe tarih yazıcılığının gelişmemesinden dolayı Osmanlılarda tarih yazıcılığı, Osmanlı Beyliği’nin kuruluşundan 100-150 yıl sonra başlamıştır. Türkiye Selçukluları ile Beylikler Dönemi’nde Anadolu’da daha çok Arapça ve Farsça eserlerin yazıldığı görülmektedir. Bu eserlerde Türkiye Selçukluları ile Anadolu Beyleri’nin tarihi anlatılmış olup olaylar Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna kadar getirilmiştir. Osmanlı Beyliği’nin kuruluşundan itibaren ise; İslâm tarihi, Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemi ile ilgili Farsça yazılmış tarih kitaplarının Türkçeye tercümesi başlamıştır.<sup>1</sup> Özellikle I. Murad’dan II. Murad’a kadar devam eden dönemde, Osmanlı Beyleri adına tercüme edilen eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bakımdan XV. asrın ilk yarısı yani II. Murad devri (1421-1451), Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul edilmektedir.<sup>2</sup> Özcan, Arapça ve Farsçadan tercüme edilen bu eserler arasında standart tarihlerin de olduğu bilgisini vermekte ve Yazıcıoğlu Ali’nin İbn Bîbî’den geniş ilavelerle yazdığı *Târîh-i Âl-i Selçuk* adlı eserin, bu standart tarihlere örnek teşkil ettiğini ifade etmektedir. Burada Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarına ait bilgiler yer almaktadır.<sup>3</sup>

Kaynaklar, Osmanlı tarihi hakkında günümüze ulaşan ilk yazılı kaynağın, Ahmedî’nin 1390 yılında tamamlayıp Süleymân Şah’a sunduğu *İskendernâme* isimli eserinin olduğu noktasında mutabıktırlar. Ahmedî, bu eserinin sonuna, Yıldırım Bâyezîd dönemine kadar gelen bir Osmanlı tarihi ekleyerek bunu 1410 yılında I. Bâyezîd’in oğlu Emir Süleymân’a takdim etmiştir. Manzum olarak kaleme alınan ve *Dâstân-i Tevârîh-i Mulûk-i Âl-i Osmân* adını taşıyan bu bölüm, Ertuğrul Gazi’den başlayarak Emir Süleymân’a kadar gelen Osmanlı tarihi hakkında bilgi vermektedir.<sup>4</sup>

II. Murad’ın tahta çıktığı 1421 tarihinden itibaren *Tevârîh-i Âl-i Osmân* adı verilen eserlerin ortaya çıktığı görülür. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlayan ve müellifi bilinmeyen (anonim) veya bilinen bu eserlerin yazılış sebebinde, gaza ve cihad ruhunu diri tutmak ve orduyu savaşa teşvik etmek gibi etkenlerin söz konusu olduğu belirtilir.<sup>5</sup> Bu eserlerde olayların günü gününe tarihleriyle birlikte kaydedilmiş

<sup>1</sup> Fahameddin Başar, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, Türkler, XI. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 409.

<sup>2</sup> Şehabettin Tekindağ, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, *Bellekten*, XXXV/140, Ankara, Ekim 1971, s. 657.

<sup>3</sup> Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, İstanbul, Bahar 2013, s. 272.

<sup>4</sup> Başar, a.g.m., s. 410; Tekindağ, a.g.m., s. 656; Özcan, a.g.m., s. 272.

<sup>5</sup> Abdülkadir Özcan, “Tevârîh-i Âl-i Osmân”, *TDV*, XXXX. Cilt, İstanbul, 2011, s. 579.

olduğu görülür.<sup>6</sup> Gerek Giese'nin neşrine esas olan ve gerekse de yeni yeni ortaya çıkan *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* nüshalarında sona eriş bakımından bazı farklılıklar mevcuttur. Zira bazılarının Fâtih ve II. Bâyezîd, bazılarının I. Selîm ve bazılarının ise Kanûnî Sultan Süleymân devri olaylarını içerdikleri bilgisi verilir.<sup>7</sup> Bu *Tevârih-i Âl-i 'Osmân*'larda Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemi olaylarının biraz belirsiz olarak aktarıldığı ifade edilir. Bu eserlerin, genel itibariyle Kutalmışoğlu Süleymân'ın Anadolu'ya gelişiyle başladığı ve söz konusu eserlerin baş tarafında yer alan şecereyle Osmanlılar'ın soyunun Türkler'in destan kahramanı Oğuz'a dayandırılmak istenmesi belirtilir.<sup>8</sup>

Ahmed Refik, *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* adı altında birbirinden kopya ed



---

<sup>6</sup> Friedric Giese, *Anonim Tevârih-i Âl-i 'Osmân*, haz: Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1992, s. XII.

<sup>7</sup> Adnan Sadık Erzi, "Beşir Çelebi: Tevârih-i Âl-i 'Osmân", **TTK Belleten**, XIII. Cilt, Sayı 49, Ankara, Ocak 1949, s. 185.

<sup>8</sup> Özcan, a.g.m., s. 580.

ilerek muhtelif tahrifler ve ilavelerle yazılmış olan bu kroniklerin kaynağının bir olduğunu ifade eder. Ancak esas kaynağın hangisi olduğunun bilinmediğini de kaydeder.<sup>9</sup>

II. Murad devrinde, tercüme eserler ile *Anonim Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân*’ların yanında, olayların günü gününe kaydedilmiş olduğu kronolojik takvimlerin yazılmaya başlandığı görülür. Kaynaklarda, Ahmedî’nin eserinden sonra günümüze ulaşan ilk Osmanlı tarihlerinin bu takvimler olduğu kayıtlıdır. Saray takvimleri olarak da bilinen bu metinlerin çok kısa olup olayların, eserin yazıldığı yıldan geriye doğru giderek “...ilden berü yıldur, feth olaldan berü...yıldur” gibi ifadelerle kaydedildiği görülür. Bu takvimlerde, Osmanlılar ile ilgili ilk kayıtların kısa olup sadece hükümdarların doğumları, tahta çıkışları ve fetihleri hakkında bilgilerin olduğu ifade edilir. Ancak, eserin yazıldığı yıla yaklaşıldıkça bilgilerin daha ayrıntılı olup her yılın maddesinde çeşitli olayların anlatıldığı, anlatılan bu olayların bir kısmının ayrıntılı olarak anlatılırken bir kısmının da falanca vakı’a şeklinde geçtiği bilgisi verilir.<sup>10</sup>

Tekindağ, II. Murad zamanında başlayan *Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân* ve takvim geleneğinin Fâtih devrinde de devam ettiğini, bunun yanı sıra Fâtih namına birçok eserin kaleme alınmış olduğunu kaydeder. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan Fâtih’e kadar olan dönemi tetkik eden Dursun Bey’in *Târîh-i Ebu’l-feth*’ini ve Ebu’l-Hayr’ın *Fetihnâme*’sini bu devirde ortaya çıkan eserler arasında zikreder.<sup>11</sup>

Kaynaklarda, zamanımıza kadar Fâtih Devri’ne ait üç eserin geldiği bilgisi kayıtlıdır. Bunlardan ilkinin müellifi, Çelebi Mehmed ve II. Murad devrini idrak etmiş olan Şirvânî Şükrullah’tır. Müellif, 1456-1459 yılları arasında Farsça olarak yazdığı *Behcetü’t-tevârîh* adlı eserini dönemin sadrazamı Mahmûd Paşa’ya sunmuştur. Onüç bölümden oluşan eserin ilk sekiz bölümünde, kâinatın ve Hz. Âdem’in yaratılışından, Rum, Hint, Türk, Çin ve Habeş gibi kavimlerden, Hz. Peygamberin doğumu, hayatı, sahabiler ve dönemin tanınmış âlim ve şeyhlerinden söz edilir. Dolayısıyla mahiyeti gereği bu ilk sekiz bölümün, bir İslâm tarihi olduğunu söylemek mümkündür. Eserin sadece son bölümü Osmanlılar ile ilgili olup bu bölüm Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan II. Mehmed devrine kadar cereyan eden olayları ele alır.<sup>12</sup> Eserin en

<sup>9</sup> Ahmed Refik (Altınay), “Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân”, *TTEM*, 14/91, İstanbul, 1926, s. 69-70.

<sup>10</sup> Başar, a.g.m., s. 411; V.L. Menage, “Osmanlı Tarihinin Başlangıcı” trc: Salih Özbaran, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9, İstanbul, 1978, s. 230-231.

<sup>11</sup> Tekindağ, a.g.m., s. 657.

<sup>12</sup> Ayrıntılı bilgi için bk. Menage, a.g.m., s. 234.

orijinal bölümleri olarak müellifin şahit olduğu Çelebi Mehmed, II. Murad ve Fâtiḥ dönemleri gösterilir.

Bu eserin, 1530-1531 yılında Mustafa Fârisî tarafından *Maḥbûbu ḳulûbi'l-ârifin* adıyla Türkçeye çevrili yapılmıştır.<sup>13</sup> Nihal Atsız, *Behcetu't-tevâriḥ*'in baş tarafı ile eski Türkler'e ve Osmanlılar'a ait bölümlerini Türkçeye çevirip bazı notlar ekleyerek 1939 yılında yayımlamıştır.<sup>14</sup>

Fâtiḥ ve II. Bâyezîd devrinde yaşamış olan Enverî, Türkçe *Düstûrnâme* adında manzum bir tarih kaleme almıştır. Eser, bir mukaddime ile üç ana bölümden oluşur. Mukaddimededen sonra gelen ana bölümlerden ilki, İslâm tarihine ait olup on yedi bâba ayrılır. Bu bâblarda peygamberlerden, Pişdâdîler, Sâsânîler, Emevîler, Abbasîler ve Moğollar'dan, bahsedilir. Eserin ikinci ana bölümü ise on sekizinci bâb olup burada Aydınoğlu Umûr Bey'in yiğitlikleri ve fetihleri anlatılır. *Düstûrnâme*'nin en önemli özelliği, Aydınoğulları Tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer vermesidir. Özcan, eserde Selçuklu, Hârizmşah ve Moğol devletleriyle ilgili bölümlerde başka kaynaklarda yer almayan orijinal bilgilerin bulunduğunu kaydeder. Eserin Osmanlılar'a ait bölümünde, Osmanlıların soy şeceresi, Orhan Bey ve oğlu Süleymân Paşa'nın Rumeli fetihleri ve Edirne'nin fethi hakkında ayrıntılı bilgiler yer alır.<sup>15</sup>

Enverî'den sonra gelen tarih yazarı, vezîriâzam Karamânî Mehmed Paşa'dır. Fâtiḥ Sultan Mehmed'in vezîriâzâmı olan Karamânî Mehmed Paşa, *Tevâriḥi's-selâtinî'l-Osmâniyye* adında Arapça mensur bir tarih yazmıştır. Bu eser, iki kısımdan oluşur. Birinci bölümde Osmanlı tarihi, Osman Gazi'den başlayarak II. Murad'ın ölümüne, ikincisinde Fâtiḥ Sultan Mehmed'in tahta çıktığı 855 hk./1451 yılından 885 hk./1480'e kadar gelen olaylar anlatılır. Küçükdağ, bu eserin, ilk Osmanlı tarihlerinden biri olması hasebiyle ayrı bir önem taşıdığını ve Osmanlı tarihinin ilk dönemlerine ait oldukça değerli bilgiler verdiğini ifade eder.<sup>16</sup> Eser, İbrahim Hakkı Konyalı tarafından *Osmanlı Sultanları Tarihi* adıyla Türkçeye çevrilip neşredilmiştir.<sup>17</sup>

<sup>13</sup> Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", s. 273.

<sup>14</sup> Ayla Demiroğlu, "Behcetu't-Tevâriḥ", TDV, V. Cilt, İstanbul, 1992, s. 349-350. Ayrıca bk. Abdülkadir Özcan, "Fâtiḥ Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 14, Erciyes, 2003/I, s. 55-56.

<sup>15</sup> Abdülkadir Özcan, "Düstûrnâme-i Enverî", TDV, X. Cilt, İstanbul, 1994, s. 49-50.

<sup>16</sup> Yusuf Küçükdağ, "Karamânî Mehmed Paşa", TDV, XXIV. Cilt, İstanbul, 2001, s. 449-451

<sup>17</sup> Karamânî Mehmed Paşa, **Osmanlı Sultanları Tarihi**, nşr: İbrahim Hakkı Konyalı, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1949, s. 323-369.



Fâtih devrinde (1451-1481) tarih edebiyatında asıl gelişme olarak yarı resmî nitelikte olan saray tarihçiliği, yani şehnâmecilik geleneğinin başladığı görülmektedir. Özcan, fetih sonrası İran'dan İstanbul'a gelen birçok şairin II. Mehmed tarafından saraya alınarak bunlara maaş bağlandığını kaydeder. Böylece İran şehnâmeciliğinin etkisinde kalarak dönemin padişahını öven bu şairler, Osmanlı Türkiyesinde bu türün ilk örneklerini vermişlerdir. Meâlî'nin, Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinden ilham alarak İstanbul'un fethini kısaca anlatıp, Balkanlar'daki seferlerden bahsettiği Farsça *Hünkâr-nâme*'si ile Kâşifi'nin II. Kosova savaşlarına dair yazdığı Farsça manzum şehnâmesi *Gazânâme-i Rûm*'u bu türün günümüze ulaşan ilk örnekleri arasında zikredilir. Özcan'a göre Hâlîl el-Konevî'nin Fâtih'in emriyle kaleme aldığı *Târîh-i Âl-i 'Osmân* adlı eseri de aynı kategoride yer almaktadır. Kaynaklarda, bu dönemin bir başka özelliği olarak da, o zamana değin yürürlükte olan örfî kanunların ilk defa tedvin edilmiş olması gösterilir.<sup>18</sup>

XV. asrın son padişahı olan II. Bâyezîd'in ve 1481 ila 1512 yıllarını kapsayan hükümdarlık döneminin, tarih yazıcılığında önemli bir yeri olduğu kabul edilir. Zira bu dönemde Osmanlı tarihi hakkında yazılmış çok sayıda eser ismi zikredilir. Başar, bunun gerekçesini şu şekilde ifade eder: "Gerek Fâtih dönemindeki kültürel gelişmenin bir sonucu olarak, gerekse de II. Bâyezîd'in ilim adamlarını himaye edip onları eser yazmaya teşvik etmesi sonucunda bu dönemde tarih yazıcılığı çok gelişmiş ve önemli eserler kaleme alınmıştır."<sup>19</sup> Özellikle Fâtih devrinde Osmanlı tarih yazıcılığını etkileyen Osmanlı tarihinin manzum olarak yazıldığı şehnâme stili, II. Bâyezîd devrinde hükümdarların icraat ve savaşlarının şehnâme tarzında yazdırılması ile özendirilmiştir.<sup>20</sup> Özcan'a göre Âşıkpaşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*'ı, Neşrî'nin *Kitâb-ı Cihânnümâ*'sı, İdrîs-i Bitlisî'nin Farsça yazdığı *Heşt Bihişt*'i ve İbn Kemâl'in *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*'ı bu dönemde kaleme alınmış ilk standart Osmanlı tarihleridir. *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân* yazmanın bir gelenek olduğunu söyleyen Özcan, Oruç b. Âdil, Ruhî ve Bihiştî adlarındaki Edirneli üç tarihçinin ise *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân* yazmanın bir başka örneğini verdiklerini ifade eder. Ancak *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nin diğer *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*'lar içinde özel bir yeri olduğunu belirten

<sup>18</sup> Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", s. 274; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *TALİD*, Sayı 1(2), İstanbul, 2003, s. 109.

<sup>19</sup> Başar, a.g.m., s. 414.

<sup>20</sup> Hasan Akbayrak, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarih Yazımı*, 2. baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012, s.25.

Özcan, bunun sebebini ise şöyle açıklar: “Günümüze ulaşmayan Yahşi Fakih’in *Menâkıb*’ından yararlanması, Çelebi Mehmed’den itibaren birçok savaşa katılması ve daha sonraki tarihçilere kaynaklık etmesi bakımından yarı destanımsı, yarı gazânâme tarzındaki *Âşıkpaşazâde Tarihi*’nin diğer tarihler arasında özel bir yeri vardır.”<sup>21</sup> Neşri’nin *Kitâb-ı Cihânnümâ*’sı ise “tenkitçi” tarzda yazılmış ilk eser olarak kabul edilmektedir.<sup>22</sup>

İdrîs-i Bitlisî ile İbn Kemâl’in, II. Bâyezîd’in isteği ile başladıkları eserlerini XVI. asırda tamamlayarak Osmanlı tarih yazıcılığında yeni bir tarih anlayışı başlattıkları kaydedilmektedir. Zira II. Bâyezîd devrinden sonra yalnızca bir hükümdar döneminin olaylarının anlatıldığı birtakım tarihlerin yazıldığı; Selîmnâme, Süleymânnâme gibi eserlerin kaleme alındığı bilgisi verilmektedir.<sup>23</sup> Özcan’a göre ise, İdrîs-i Bitlisî Osmanlı tarihçileri arasında çok ayrı bir yere sahiptir. Zira kuruluşun itibaren ilk sekiz Osmanlı padişahının saltanat tarihini anlatan *Heşt Bihişt*, tarz olarak geleneksel *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân*’a benzemekle birlikte, sanatlı ve mübalağalı üslubuyla İran tarih yazıcılığının Osmanlılara girmesinde etkili olmuştur.<sup>24</sup>

II. Bâyezîd devrinde tek bir olaya özgü monografik eserlerin varlığı dikkat çekmektedir. Müellifi bilinmeyen *Menâkıb-ı Sultan Bâyezîd Han*; Mehmed Münşi’nin, II. Bâyezîd’in Mora fethinden bahseden eseri *Mora Fethi*; Uzun Firdevsî’nin *Kutbnâme*’si ve Prizrenli Sûzî Çelebi’nin *Gazavâtnâme*’si bu tür eserlere örnek teşkil etmektedir. Bayâtî Hasan’ın Cem Sultan adına yazdığı *Câm-ı Cem-âyîn* ise *Oğuznâme*’den özetlenmiş bir eser kabul edilmektedir.<sup>25</sup>

XVI. asırda Yavuz Sultan Selîm devrinin (1512-1520) *Gazavâtnâme* örnekleri olarak özellikle Selîm dönemi olaylarından bahseden *Selîmnâme* adı altında çok sayıda müstakil eserin ortaya çıktığı görülmektedir.<sup>26</sup> Ayrıca bu asırda Yavuz Sultan Selîm’in Mısır ve Suriye’yi fethinden sonra, yıl yıl yazan, kısa ve münakkah Arap tarihçiliğinin de yavaş yavaş Osmanlı Türkiye’sine girdiğine ve Osmanlı müelliflerinin de bunları benimsediklerine şahit olunmaktadır.<sup>27</sup> Yine bu dönemde “Osmanlı tarih yazıcılığı,

<sup>21</sup> Özcan, a.g.m., s. 275.

<sup>22</sup> Samet Arıker, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 8, Iğdır, Güz 2015, s. 207.

<sup>23</sup> Başar, a.g.m., s. 418.

<sup>24</sup> Özcan, a.g.m., s. 275.

<sup>25</sup> Agâh Sırrı Levend tarafından *Gazavâtnâmeler* üzerine geniş bir çalışma yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Agâh Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler ve Mihâloğlu Ali Bey’in Gazavâtnâmesi*, TTK, 2. baskı, Ankara, 2000, s. 19,21-22.

<sup>26</sup> Şehabettin Tekindağ, “Selîmnâmeler”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, İstanbul, 1970, s. 197.

<sup>27</sup> Şehabettin Tekindağ, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, s. 659.

köken olarak Arap ve Fars kroniklerine, muhteva olarak ise Ortadoğu devlet ve toplumlarındaki nasihatnâme geleneğine bağlanır.”<sup>28</sup>

Kanûnî Sultan Süleymân devrinde (1520-1566) de farklı türlerde tarihler yazılmıştır. Yaratılıştan başlayan eserlere, Matrakçı Nasuh’un 1551 yılına kadar getirmiş olduğu *Mecmau’-t-tevârih*’i örnek gösterilebilir. Adı geçen bu eser üç cilt olup eserin I. cildi yaratılıştan Hz. Süleymân’ın ölümüne kadar olan dönemi, II. cildi ise Sâsânî Hükümdarı Nûşirevân devri olaylarını içerir. III. cilt Hz. Muhammed’in doğumuyla başlayıp, Abbasîler dönemi tarihini, ardından kısaca Türkler’in menşini daha sonra ise Gazneliler ve Selçuklular devirlerini ihtiva eder. Son olarak ise, Anadolu Selçukluları ve kısaca Osmanlılar hakkında bilgilere yer verir.<sup>29</sup> *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân*’lara ise Hadîdî’nin manzum, Muhyiddin Mehmed’in ve Lutfî Paşa’nın mensur *Tevârih-i Âl-i ‘Osmân*’ları örnek gösterilebilir.

Kanûnî Sultan Süleymân zamanında yarı resmî nitelikteki saray tarihçiliği olan şehnamecilik sistemi kurulmuştur. Osmanlı padişahlarının kahramanlıklarını Farsça olarak ve Firdevsî’nin *Şâhnâme*’si tarzında epik bir üslûpla anlatan bu kişiler için de şehnâmecî terimi kullanılmıştır. Woodhead, Kanûnî Sultan Süleymân’ın sarayındaki resmî tarihçiler için bu terimin kullanılmasını, İran geleneğinin XV. ve XVI. asır Osmanlı saray edebiyatındaki etkisinin bir yansıması olarak görmektedir.<sup>30</sup> Anbarcıoğlu ise, özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminden başlayarak Osmanlı padişahlarının, saraylarında o dönemin ünlü tarihçilerini şahnâme tarzında yazmakla görenlendirdiklerini ve böylece Osmanlı padişahlarına itafen Türkçe, Farsça ve Arapça olarak yazılan şahnâmelerden sonra “şehnâmecilik” adı altında edebî bir türün ortaya çıktığını belirtir.<sup>31</sup> Fethullah Ârifî, Eflâtun Şîrvânî ve Seyyid Lokmân gibi şairler ise bu türün örneklerini veren şehnâmecilerdir. Bazı kaynaklarda, Seyyid Lokman’ın Farsça *Hünernâme*’si, şehnâme-nüvîslik olarak bilinen minyatürlü saray tarihçiliğinin en güzel örneği olarak gösterilir.<sup>32</sup>

Bu dönemde, ismi geçen şehnâmecilerden başka şahnâme türünde Osmanlı tarihlerine de rastlanılır. Afyoncu, Kanûnî’nin sarayına mensup Esirî lakaplı birisinin

<sup>28</sup> İlber Ortaylı, “Osmanlı Tarih yazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler”, **Tarih Yazıcılık Üzerine**, Ed: Siddık Çalık, 2. baskı, Cedit Neşriyat, Ankara, 2011, s. 85.

<sup>29</sup> Hüseyin G. Yurdaydın, “Matrakçı Nasuh”, **TDV**, XXVIII. Cilt, Ankara, 2003, s. 143.

<sup>30</sup> Christine Woodhead, “Şehnâmecî”, **TDV**, XXXVIII. Cilt, İstanbul, 2010, s. 456.

<sup>31</sup> Meliha Anbarcıoğlu, “Şâhnâme-i Firdevsî ve Edebiyyât-ı Türk”, **D.T.C.F. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi**, II. Cilt, Sayı 4, Ankara, 1981, s. 1.

<sup>32</sup> Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, s. 278. Bu eser üzerindeki çalışma için bk. Zeynep Tarım Ertuğ, “Hünernâme”, **TDV**, XVIII. Cilt, İstanbul, 1998, s. 484-485.

kaleme aldığı *Şâhnâme*'de, Kayıların Horasan'dan Anadolu'ya gelişlerinin ve Ertuğrul Gazi ile Osman Gazi'nin gazâlarının manzum olarak anlatıldığını ifade eder. Bursa'nın fethiyle son bulan eserin, yarım kaldığını ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu hakkında değişik bilgileri içerdiğini kaydeder. Aynı zamanda Abdurrahman Ğubârî'nin Kanûnî'nin isteğiyle kaleme aldığı *Şâhnâme* (Süleymânnâme) adlı eseri de bir tür şâhnâme olarak kabul edilir.<sup>33</sup> Akbayrak, şehnâmeciliğin IV. Murad dönemine kadar resmî tarih yazıcılığı kurumu olarak varlığını sürdürdüğünü belirtir.<sup>34</sup>

XVI. asra ait büyük tarihlerin bu asrın sonlarında yazıldığı ifade edilmektedir. Cenâbî (ö.1590)'nin metod bakımından klasik Arap tarihçiliğine uygun olarak bütün İslâm devletlerini ayrı ayrı ele aldığı ve 1587'de tamamladığı Arapça *el-'aylemu'z-zâhir*<sup>35</sup>'i ve Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhu'l-ağbâr*'ı genel dünya tarihinin; Hoca Sâdeddin Efendi'nin *Tâcu't-tevârih*'i ile Mehmed Zaîm'in *Câmi'u't-tevârih*'i ise *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* yazma geleneğinin örnekleri arasında zikredilir.<sup>36</sup>

XVI. asırda kaleme alınan belli başlı *Tevârih-i Âl-i 'Osmân*'lar yazıldıkları dil itibariyle şu şekilde sıralanabilir:

## TÜRKÇE YAZILANLAR

### 1- BİHİŞTÎ AHMED SİNÂN ÇELEBİ ve TÂRÎH-İ BİHİŞTÎ'Sİ

Sehî Bey tezkiresine göre asıl adı Ahmed olup Karıştıran Süleymân oğlu adıyla tanınır. Henüz küçük yaşta babasını kaybeden Bihiştî'nin, II. Bâyezîd döneminde saraya intisap ettiği, orada yetiştiği ve uzun yıllar padişahın hizmetinde bulunduğu kaydedilir. Sehî'nin ifadesine göre Bihiştî, küçük bir sebepten dolayı padişaha gücünce İran'da bulunan Hüseyin Baykara'nın yanına sığınmış ve orada Hüseyin Baykara ve Alî Şîr Nevâî ile temaslarda bulunmuştur. Bir müddet sonra Hüseyin Baykara, Bihiştî'nin affedilmesi için bir elçi ile birlikte çeşitli hediyeleri II. Bâyezîd'e göndermiş ve onlar da dileklerini kabul ederek Behiştî'yi affetmişlerdir.<sup>37</sup> Adı, divan edebiyatında ilk hamse sahibi olarak zikredilen Bihiştî'nin, kimi gazellerinde Çağatay

<sup>33</sup> Afyoncu, a.g.m., s. 113.

<sup>34</sup> Akbayrak, a.g.e., s. 26.

<sup>35</sup> Eser için bk. Mehmet Canatar, "Cenâbî Mustafa Efendi", TDV, VII. Cilt, İstanbul, 1993, s. 352-353.

<sup>36</sup> Özcan, a.g.m., s. 277-78.

<sup>37</sup> Sehî, *Heşt-Bihişt*, Haz: Mustafa İsen, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 172.

ve Azerî lehçelerine özgü birtakım söyleyişlere yer verdiği ve Alî Şîr Nevâî'den esinlenerek ilk defa tam bir hamse tertip ettiği kaydedilir.

Aksoy, Bihîştî'nin, Osman Gazi'den başlayarak II. Bâyezîd dönemine kadar gelen padişahların ayrı ayrı ele alındığı *Târîh-i Bihîştî* adındaki bu eserin sekiz bölümden oluştuğunu kaydeder. Aksoy'un bildirdiğine göre II. Bâyezîd'e ayrılan bölümde bu padişah ile Cem Sultan arasındaki mücadele ele alındıktan sonra II. Bâyezîd devrinin diğer olaylarına yer verilir. Eserin "Muḥârebe-i Bâyezîd ve Şehzâde Cem" adındaki bölümü Babinger tarafından başka bir eser sayılarak Ahmed Sinân Bihîştî'ye nispet edilmiştir.<sup>38</sup>

## 2- BAYÂTÎ HASAN ve CÂM-I CEM-ÂYÎN'İ

Müellifin, Oğuzlar'ın Bayat boyundan olduğu ve uzun bir süre Tebriz'de bulunan Şeyh Dede Ömer Rûşenî Dergâhı'nda kaldığı bilinmektedir. 886 hk./1481'de hacca giden müellif, orada yazdığı Farsça gazelle Şehzâde Cem'in dikkatini çekmiş ve onun emri üzerine *Oğuznâme*'nin verdiği bilgilere dayanarak Osmanoğulları'nın bir silsilenâmesini kaleme almıştır. Eserde Osmanoğulları'nın ataları ve Kayı boyunun ileri gelenleri anlatılmış, Osmanlı padişahlarının soyu Hz. Âdem'e kadar götürülmüştür.

İlk Osmanlı tarihlerinin verdiği silsilenâmelerde Osmanlılar'ın Mâverâünnehir'den geldikleri belirtilmekte ancak bu bilginin kaynakları zikredilmemektedir. Daha sonraki silsilenâmeler ise Âşıkpaşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*'ının, Neşrî'nin *Cihânnümâ*'sının ve İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîşt*'inin verdikleri listelere dayanmaktadır.

Yukarıda ismi geçen tarihçiler gibi Bayâtî Hasan da eserine II. Bâyezîd zamanında başlamış ve onlardan önce bitirmiştir. Bu yüzden eser, en eski silsilenâme olma özelliği taşımaktadır. Müellif kendi yaşadığı zamana kadar gelen Osmanlı padişahlarının her birinin ismini, bu isimlerin taşıdıkları manâları ve her padişahın özelliklerini açıkladığı gibi peygamberlerden ve halifelerden de söz eder.

Özcan, eserin ilk olarak Ali Emîrî tarafından "Nevâdir-i Eslâf Külliyyatı"nın beşinci kitabı olarak neşredildiği ve Fahrettin Kırzıoğlu'nun eseri sadeleştirdiği bilgisini verir. Ali Emîrî neşrinin, 1005 hk./1596 yılındaki müellif nüshasından

<sup>38</sup> Hasan Aksoy, "Bihîştî Ahmet Sinan Çelebi", *TDV*, VI. Cilt, İstanbul, 1992, s. 144-145. Ayrıca bk., Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev: Coşkun Üçok, Ankara, 1982, s. 49-50.

istinsah edilen bir yazmaya dayandığını, Kırzioğlu'nun neşrinde ise Millet Kütüphanesi'nde kayıtlı 1008 hk./1599 yılında istinsah edilmiş başka bir nüshanın esas alındığını belirtir.<sup>39</sup> Söz konusu bu eser, Nihal Atsız tarafından "Osmanlı Tarihleri" serisi arasında yayımlanmıştır.<sup>40</sup>

### 3- LUTFİ PAŞA ve TEVÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂN'I

Osmanlı vezîriazâmı olan Lutfi Paşa'nın 1488 yılı civarında doğduğu bilgisi kayıtlıdır. Kaynaklarda, Arnavut asıllı bir devşirme olarak II. Bâyezîd'in saltanatı döneminde saraya alındığı ve Kanûnî Sultan Süleymân döneminin ilk yıllarında önce Kastamonu, daha sonra ise Aydın sancak beyliğine atandığı ifade edilir. Taşradaki sancak beyliği, beylerbeylikleri ve ardından vezirlik görevleri sırasında önemli işler başaran Lutfi Paşa'nın Osmanlı teşkilatına dair kaleme aldığı *Âsafnâme* adındaki risalesiyle Osmanlı sahasında yazılan siyâsetname türünün ilk örneğini verdiği kabul edilir. Adı geçen eserin, bir vezîriâzâmın kaleminden çıkmış olması sebebiyle önem arz etmekte olduğu ve benzerleri için emsal oluşturduğu belirtilir.

Yavuz Sultan Selîm ve Kanûnî Sultan Süleymân dönemlerinde katıldığı seferlerdeki tecrübelerini kendinden sonrakilere aktarmak amacıyla *Tevârîh-i Âl-i 'Oşmân* adında bir eser kaleme almıştır. Eser, Osmanlı devletinin kuruluşundan 1553 yılına kadar gelen Osmanlı tarihini konu almaktadır. Dolayısıyla söz konusu eser, giriş kısmı dışında XVI. asrın başlarından 1553 tarihine kadar bizzat onun tanık olduğu olayları içermesi sebebiyle birinci elden kaynak niteliği taşımaktadır.

Belgrad, Rodos, Mohaç, Tebriz ve Bağdad seferlerine katılan Lutfi Paşa, 1541'de azledilmiş ve Dimetoka'ya sürgün gönderilmiştir. 971 hk./1564'te sürgün yeri olan Dimetoka'da ölmüştür.<sup>41</sup>

### 4- RÜSTEM PAŞA ve TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂN'I

Rüstem Paşa'nın 1500 tarihlerinde Bosna'da doğduğu bilgisi kayıtlı olup, İstanbul'a geldikten sonra Enderun'a ve saray hizmetine alındığı daha sonra ise Diyarbakır ve Anadolu Valisi olduğu kaydedilir.

<sup>39</sup> Abdülkadir Özcan, "Câm-ı Cem-âyîn", *TDV*, VII. Cilt, İstanbul, 1993, s. 43; Babinger, a.g.e., s. 34.

<sup>40</sup> Bayâtî Hasan, *Câm-ı Cem-âyîn*, Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1949.

<sup>41</sup> Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmed İpşirli, "Lutfi Paşa", *TDV*, XXVII. Cilt, Ankara, 2003, s. 234-236.

Babinger'e göre Rüstem Paşa'nın adını taşıyan *Târîh-i Âl-i 'Osmân*'ın daha önceki olaylara ait olan kısmı, *Anonim Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*'lara ve *Neşrî Tarihi*'ne dayanmaktadır. Adı geçen eser, II. Mehmed'in saltanatından sonra bağımsız bir şekilde yazılmıştır.<sup>42</sup> *Rüstem Paşa Tarihi* adıyla ünlene bu eser, Oğuz Han'dan başlayıp Türk tarihinden kısaca bahsettikten sonra 969 hk./1561 yılına kadar Osmanlı tarihini anlatmış ve *Rüstem Paşa Tarihi* adıyla da Almancaya çevrilmiştir.<sup>43</sup>

## 5- EDİRNELİ RÛHÎ ve TÂRÎH-İ RÛHÎ'Sİ

Edirneli Rûhî'ye nispet edilen *Târîh-i Rûhî* adındaki eser, 1511 yılına kadar gelen bir Osmanlı tarihidir. Özellikle II. Bâyezîd dönemiyle ilgili orijinal bilgiler içerdiği ve daha önce 4 nüshası olduğu bilinen söz konusu bu eserin, Oxford ve Edirne Selimiye nüshalarının *Anonim Tevârîh-i Âl-i 'Osmân* olduğu kanaati bazı kaynaklarca kabul edilmektedir.<sup>44</sup>

Babinger, Rûhî Tarihi'ni iki kısma ayırmaktadır. Buna göre müellifin, birinci kısmına *menâdi* ikinci kısmına *metâlib* adını verdiğini, birinci kısmın iki bâbtan, ikinci kısmın ise her bâbı bir sultanın dönemini anlatan sekiz bâbtan meydana geldiğini ifade etmektedir. Bu suretle toplamda on bâbtan oluşan bu kronik, Babinger'in ifadesine göre 917 hk./1511 yılı hadiselerinin anlatımıyla son bulmaktadır.<sup>45</sup>

## 6- MEHMED NEŞRÎ ve KİTÂB-I CİHÂNNÜMÂ'SI

Tezkirelerde adı sadece Neşrî olarak geçen müellif, kaynaklarda bazen Mevlânâ Neşrî adıyla anılır. Söz konusu bu kaynaklar, Neşrî'nin ilim irfan ile uğraştığı için Mevlânâ sıfatıyla anıldığını kaydeder.

Neşrî'nin en önemli eseri *Kitâb-ı Cihânnümâ* adlı tarihidir. Neşrî, eserini yazma sebebini, tarih sahasında yazılan kitapların dağınık halde bulunması ve mevcut olanların gerçekleri yansıtmamasıyla açıklamaktadır. Yaratılıştan başlayıp kendi yaşadığı döneme kadar getirdiği eserine *Kitâb-ı Cihânnümâ* adını vermiştir. Özcan, eserde müellife ait orijinal bilgilerin bulunmayıp adı geçen eserin, başka kitaplardan

<sup>42</sup> Babinger, a.g.e., s. 91.

<sup>43</sup> Canan Kuş Büyüktaş, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler", **I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu**, 23-25 Ekim 2014, Zonguldak, s. 86.

<sup>44</sup> Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", **TALİD**, Cilt 1, sayı 2, İstanbul, 2003, s. 108.

<sup>45</sup> Babinger, a.g.e., s. 48-49.

oluşturulmuş bir derleme olduğunu ifade etmektedir. Özcan'ın bildirdiğine göre müellif başta Âşıkpaşazâde olmak üzere diğer kaynakları sistemli bir şekilde kullanmış, olayları sebep-sonuç bağlamında değerlendirmiştir.

Sekiz kısım halinde bir dünya tarihi olarak yazılan eserin, günümüze sadece Osmanlı öncesi Türk tarihi ile Osmanlı hanedanının tarihini içeren altıncı kısmı intikal etmiştir. Bir *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* özelliği gösteren Osmanlı tarihi kısmı kuruluşun başlayarak, 1512 ve 1516 yılına kadar gelir. Günümüze ulaşan kısmın ilk tabakasında eski Türkler'den, dinlerinden, göçlerinden, İslâmiyet'e girişlerinden ve dönemin önemli olaylarından söz edilir. Ardından Anadolu Selçukluları'na ve Anadolu Beylikleri'ne geçilir. Son tabakada ise kuruluşun itibaren II. Bâyezîd devri ortalarına kadar Osmanlı tarihi yer alır ve eser bu padişaha manzum bir methiye ile sona erer. Eserin Fâtih Sultan Mehmed'in vefatına kadar olan kısmı Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen tarafından *Kitâb-ı Cihânnümâ Neşri Tarihi* adıyla eski ve yeni harflerle iki cilt halinde yayımlanmıştır. Kaynaklar, eserin önemini ilk tenkitli tarih olmasına bağlamaktadır.<sup>46</sup>

## 7- ORUÇ b. ÂDİL ve TEVÂRİH-İ ÂL-İ 'OŞMÂN'I

Eserinde hayatı hakkında verdiği bilgilerden Edirne'de doğduğu, Fâtih Sultan Mehmed ve II. Bâyezîd dönemlerinde yaşadığı ve Edirne'de kâtiplik yaptığı anlaşılmaktadır. En eski Osmanlı tarihçilerinden biri olarak kabul edilen Oruç Bey'in, eserinin adı *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* olup adı geçen eser, başlangıçtan Fâtih Sultan Mehmed'e kadar Osmanlı tarihini içermektedir.

Bazı kaynaklarda, müellifin bizzat gördüğü ve içinde bulunduğu bazı tarihî hadiseleri yazarken eski kaynaklardan, Yahşi Fakih'in *Menâkıbnâme*'si başta olmak üzere tarihî takvimlerden ve gazavâtnâmelerden istifade etmiş olduğu bilgisi kayıtlıdır. Ayrıca bu kaynaklar, *Âşıkpaşazâde Tarihi*'nde yer alarak günümüze kadar ulaşmayan Yahşi Fakih *Menâkıbnâme*'sinin Oruç Bey tarafından kullanılarak 1422 yılına kadar devam eden olayların oradan aktarılmış olması noktasında mutabıktırlar. Ankara Savaşı'nı, bu savaşa bizzat katılan yaşlı yeniçerilerden nakleden Oruç Bey, II. Murad

<sup>46</sup> Abdülkadir Özcan, "Neşri", **TDV**, XXXIII. Cilt, İstanbul, 2007, s.20-22; Babinger, a.g.e., s. 42-43. Ayrıca bk. Şehabettin Tekindağ, "Neşri", **İA**, IX. Cilt, İstanbul, 1964, s. 214-216.



devrinden itibaren ve özellikle II. Mehmed ile II. Bâyezîd devirlerini gözlemlerine dayanarak yazmıştır.<sup>47</sup>

## 8- KEMÂLPÂŞÂZÂDE ve TEVÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂN'I

Asıl adı Şemseddin Ahmed olup, Kemâlpâşâoğlu ya da İbn Kemâl adıyla bilinmektedir. Bazı kaynaklarda Tokat'ta, bazılarında ise Edirne'de doğduğu ve bilinen bir aileye mensup olduğu kaydedilmektedir. Önce II. Bâyezîd'in ordusunda yer almış, daha sonra da ulemâ sınıfına girmiştir. Bir süre Tokâdî Lutfî (ö. 904 hk. /1498) adında bir zatın öğrencisi olmuş, sonraları kendisi de Ali Bey Medresesi'nde dersler vermiştir. Müderris olarak başta Üsküp'e, sonra da Edirne'ye tayin edilen İbn Kemâl, buralarda kaldığı süre zarfında hadis, fıkıh, tefsir gibi dinî ilimler başta olmak üzere hukuk, tarih, edebiyat, felsefe, dil ve tıp gibi çeşitli alanlarda çok sayıda eser kaleme almıştır. Turan'ın ifadesine göre İbn Kemâl, ilmiye mesleğine intisap ettikten sonra müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislamlık makamlarını elde etmiş ve devlet kademelerinde sürekli yükselmiştir. Bu ifadelerin yanı sıra, I. Selîm döneminde (1516) Anadolu Kazaskeri rütbesine yükselen İbn Kemâl'in bu tayinle birlikte Mısır seferinde Sultana refakat ettiği ve sefer dönüşü tekrar Edirne'deki derslerine devam ederek sürekli kitap yazmakla meşgul olduğu da belirtilmiştir. Kaynaklar, onun 1535 yılında İstanbul'da öldüğünü kaydeder.<sup>48</sup>

II. Bâyezîd'in emriyle Türkçe bir tarih kaleme alan ve her padişah dönemi için ayrı bir defter oluşturan Kemâlpâşâzâde, 1510 yılı olaylarına kadar getirdiği sekiz ciltlik tarihini II. Bâyezîd'e sunmuştur. Kanûnî Sultan Süleymân'ın isteği üzerine eserine kaldığı yerden devam ederek 1527 yılında gerçekleşen Mohaç seferi sonuna kadar getirmiştir. Böylece *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*, Osmanlı Devleti'nin teşekkülünden 1527 yılına kadar gelen on ciltlik büyük bir eser niteliği kazanmıştır. Yavuz Sultan Selîm dönemine ayrılan defter onun saltanatının bütün olaylarını kapsamayıp Çaldıran seferinden Amasya'ya dönüşü ile son bulmaktadır. Defter, Kanûnî'nin Mohaç Seferinden dönüşü kadar olan süreyi ihtiva etmektedir. Çelebi Mehmed dönemine ait V. defter bugün elimizde mevcut olmayıp, II. Murad dönemini anlatan VI. defter ise eksiktir. Mevcut nüshada sadece 1443-1451 yılları arasında meydana gelen hadiselerin

<sup>47</sup> Abdülkadir Özcan, "Oruç b. Âdil", **TDV**, XXXIII. Cilt, İstanbul, 2007, s. 425-426; Babinger, a.g.e., s. 25.

<sup>48</sup> Babinger, a.g.e., s. 68-69; Şerafettin Turan, "Kemâlpâşâzâde", **TDV**, XXV. Cilt, Ankara, 2002, s. 238-239.

anlatımı mevcuttur. Yavuz dönemine ayrılan IX. defterin eldeki nüshaları hükümdarın tahta çıkışından İran Seferi dönüşüne kadar olan olayları içermektedir.

Kaynaklarda müellifin, kendisinden önce kaleme alınmış tarihlerde olduğu gibi tarihî olayları birbirinden bağımsız olarak değil, silsilenin devamı niteliğinde birbiriyle bağlantılı olarak ele aldığı ifade edilmekte, bir konuyu anlatırken onun oluşumuna zemin hazırlayan önceki olayların da üzerinde durduğu belirtilmektedir.<sup>49</sup>

## 9- ÂŞIKPÂŞÂZÂDE ve TEVÂRÎH-İ ÂL-İ ‘OŞMÂN’I

Asıl adı Derviş Ahmed, mahlası Âşıkî olarak kaydedilen Âşıkpâşâzâde, 1400 yılında Amasya’da doğmuştur. Kaynaklarda, onun küçük yaştan itibaren tekke ve zaviye çevresinde dolaştığı için zamanın önemli âlimleriyle oturup kalktığı kaydedilmekte, Fetret Devri’nin bazı olaylarına ve II. Murad ile Düzmece Mustafa arasındaki mücadeleye tanık olduğu ifade edilmektedir. Yine bu kaynaklarda onun bir süre Konya’da Sadreddin Konevî Zaviyesi’nde kaldığı ve burada aralarında dostluk bağı kurulan Şeyh Abdüllatif el-Ğudsî’den el aldığı bilgisine yer verilmektedir. Onun, II. Murad’ın bazı seferlerine ve 1457 yılında Şehzâde Mustafa ile Bâyezîd’in Edirne’de yapılan sünnet şenliğine katıldığı da belirtilmektedir. Ünlü eserini 1484 yılında tamamlamış ve bu tarihten hemen sonra da ölmüştür.

*Tevârîh-i Âl-i ‘Oşmân* adlı eseriyle tanınan müellifin, yaşamının sonlarına doğru kaleme aldığı tarihinin Yıldırım Bâyezîd dönemine kadar olan kısmını Yahşi Fakih’in *Menakıbnâme*’sinden aldığı, II. Murad ve Fâtih dönemlerini ise bizzat tanık olduğu kendi gözlemlerine dayanarak yazdığı belirtilmektedir. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan başlayarak Fâtih devri sonlarına kadar gelen eserde bâblar soru-cevap şeklinde oluşmuştur. Eser, üç ayrı kişi tarafından neşredilmiştir. Ali Bey tarafından 1332 yılında İstanbul’da yapılan ilk neşirde, eser 1502 yılına kadar gelmektedir. 1929 yılında Leipzig’de Friedrich Giese’in yapmış olduğu neşir 1492’ye kadar gelirken, 1949 yılında İstanbul’da yapılan son neşir ise, Atsız tarafından yapılmış olup eserin 161 bâbını ve sadece Ali Bey neşrinde yer alan “Fasl” adlı son bölümü içermektedir.

Bazı kaynaklara göre Neşri’nin *Cihânnümâ*’sına kaynaklık etmiş olması *Âşıkpâşâoğlu Tarihi*’nin önemini arttırmaktadır. Özcan, adı geçen bu eserin, mahiyeti gereği *Anonim Tevârîh-i Âl-i ‘Oşmân*’lardan pek farklı olmasa da gerek muhtevası

<sup>49</sup> Afyoncu, a.g.m., s. 110-111; Turan, a.g.m., s. 239.

gerekse de konuşma diline yakınlığı ile orta tabakalarda ve askerî zümreler arasında okunmak üzere kaleme alındığını belirtmektedir. Özcan'ın bildirdiğine göre adı geçen eserin, anonim tarihlerden farklı olan yanı ise, Osmanlı padişahlarını birer “mücâhid gazi” olarak adlandırması, devletin teşekkülünde ve Anadolu’da önemli katkıları olan “Abdâlân-ı Rûm”, “Gâziyân-ı Rûm” ve “Bâciyân-ı Rûm” gibi ahi kuruluşları hakkında bilgiler içermesidir.<sup>50</sup>

## 10- HOCA SÂDEDDİN EFENDİ ve TÂCU'T-TEVÂRİH'İ

Padişah Hocası, Reisu'l-ulemâ, Şeyhu'l-islâm ve Osmanlı müverrihi olarak tanınan Hoca Sâdeddin Efendi'nin 1536 yılında İstanbul'da doğduğu kayıtlıdır. Osmanlıların ortaya çıkışından itibaren, I. Selîm'in saltanatının sonuna (1520) kadar vukubulan olayları dokuz bölüm halinde, dokuz Osmanlı Padişahı devrini içine alacak şekilde *Tâcut't-tevârih* adında bir eser yazmıştır. Bu eserin, kendinden önceki Osmanlı tarihi kaynaklarından biraz farklı olduğu kabul edilmektedir. O zamana kadar yazılan bütün tarih kitaplarının, önce *Oğuznâme*'den, Selçuklu tarihinden, Moğol tarihinden kısaca söz ettikten sonra Osmanlı devri tarihî olaylarını yazdıkları ifade edilmekte ancak söz konusu bu eserin, Osmanlı dönemi ile ilgili tarihî olayları anlatarak başlamış olduğu kaydedilmektedir. Dolayısıyla bu yönüyle *Tâcut'tevârih*, Osmanlı müverrihlerinin takip ettikleri geleneğin dışına çıkarak yazılan bir Osmanlı tarihi kaynağı sayılmaktadır.<sup>51</sup> Turan, *Hoca Tarihi* adıyla da anılan eserin, yazıldıktan kısa bir zaman sonra büyük ilgiye mazhar olduğunu ve esere zeyiller yazıldığı gibi Avrupa'da XVII. asırdan itibaren şöhret kazanarak tercümelerinin yapıldığını kaydeder.<sup>52</sup>

---

<sup>50</sup> Abdülkadir Özcan, “Âşıkpâşâzâde”, **TDV**, IV. Cilt, İstanbul, 1991, s. 6-7; Babinger, a.g.e., s. 38-39; Menage, “Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı”, trc: Salih Özbaran, **TED**, Sayı. 9, İstanbul, 1978, s. 227-240.

<sup>51</sup> Canan Kuş Büyüktaş, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler”, I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu, Bülent Ecevit Üniversitesi Türk Tarih Kurumu, 23-25 Ekim 2014, Zonguldak, s. 88.

<sup>52</sup> Şerafettin Turan, “Hoca Sâdeddin Efendi”, **TDV**, XVIII. Cilt, İstanbul, 1998, s. 196-198.

## 11- MEHMED ZÂİM EFENDİ ve CÂMÎ‘U‘T-TEVÂRÎH‘İ

Zeamet sahibi olduğu için “Zâim” lakabını almıştır.<sup>53</sup> “Kâtib” veya “Zâim Mîr Mehmed Kâtib” olarak da tanınmaktadır.<sup>54</sup> 1545 yılından sonra Osmanlı topraklarının doğu bölgelerinde görev yapmaya başlayan Kâtib Mehmed Zâim’in 1555 yılında Bağdat Beylerbeyi kâtibi, 1574 tarihinde ise Vezîriazâm Sokullu Mehmed Paşa’nın kâtibi olduğu ifade edilmektedir. Kâtib Mehmed Zâim, *Câmi‘u‘t-tevârîh* adlı eserini 1577 yılı içinde Sokullu Mehmed Paşa’nın kâtipliğini yaptığı dönemde kaleme almış ve Paşa’ya takdim etmiştir.<sup>55</sup> Sır-Öntuğ, Mehmed Zaîm Efendi’nin kitabının yazılışının iki maksadı olduğunu söylemekte ve bu iki maksadı şöyle ifade etmektedirler: “Bunlardan biri, Hz. Âdem zamanından cihan padişahı Sultan III. Murad Han’ın tahta geçişine değin ne kadar zaman geçtiğini bildirmektir. Diğeri ise sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde gelip geçmiş bütün olayları bildirmek, insanlığın geçirdiği evreler ve âdemoğullarının içinden dünyaya hükmeden halife, sultan ve meliklerin saltanatlarının ne kadar sürdüğü ve ömürlerini nasıl geçirdiklerini izah etmektir.” Beş bölümden oluşan eserin, baş kısmında eserin yazılış sebebine kısaca değinildikten sonra dünyanın oluşumundan, dünyanın bölgeleri ve halklarından, Dört Halife döneminden, Emevîler, Abbâsîler, Sâmânîler, Gazneliler, Türkmenler, Osmanlılar olmak üzere yirmi beş devletin tarihinden bahsedildiği kaydedilir. Kaynak, *Câmi‘u‘t-tevârîh*’te her padişahın döneminin ayrı birer bölüm teşkil ettiği ve padişahların dönemlerindeki olayların anlatılmasından sonra her padişahın saltanat süresinin, ne kadar yaşadığının ve yer yer kişilik özelliklerinin, yaptıkları hayırlı işlerin ayrıntılı olarak ele alındığı bilgisine yer verir. Eserin Osmanlılara ayrılan bölümünün, Ertuğrul Gazi’nin babası olarak zikredilen Süleymân Şah’ın, elli bin kişilik Türkmen aşiretiyle birlikte Anadolu’ya gelişiyle başladığı kaydedilir.<sup>56</sup>

## FARŞÇA YAZILANLAR

### 1- HADÎDÎ ve TEVÂRÎH-İ ÂL-İ ‘OŞMÂN’I

Asıl adı bilinmeyen müellifin, kendisine çağdaş sayılabilecek tezkire yazarları tarafından sanatının demircilik olması dolayısıyla mahlasının Hadîdî olduğu

<sup>53</sup> Babinger, a.g.e., s. 109.

<sup>54</sup> Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, III. Cilt, Mira Marbaası, İstanbul, 1333, s. 64.

<sup>55</sup> Ayşe Nur Sır-Mustafa Murat Öntuğ, “Mehmed Zaîm Efendi ve Câmi‘u‘t-tevârîh’i”, *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 8, Konya, Yaz 2009, s. 175-76.

<sup>56</sup> Ayşe Nur Sır-Mustafa Murat Öntuğ, a.g.m., s. 177-180.

kaydedilmiştir, ancak bu tezkirelerin hiçbirinde Hâdîdî'nin ölüm tarihiyle ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Yine bu şüara tezkirelerinde Hâdîdî'nin hoş bir tabiatı olduğu, çok sayıda şiir yazdığı ve *Tevârih-i Âl-i 'Osmân* adındaki eserini Yavuz Sultan Selîm'in tahta oturmasıyla birlikte kaleme aldığı bilgisi kayıtlıdır.<sup>57</sup>

Hâdîdî'nin *Tevârih-i Âl-i 'Osmân*'ı 6646 beyitten oluşup, oldukça hacimli bir eserdir. Hâdîdî, eserinin asıl konusu olan Osmanlı tarihi hakkında bilgi vermeden önce eserine tevhid, münâcât ve na't bölümüyle başlamaktadır. Bu bölümü, eserin yazılış sebebi ve daha sonra Kanûnî Sultan Süleymân'a yazılan medhiye takip etmektedir.

Hâdîdî, eserini yazmaya, Osmanlıların atası Süleymân Şah ile başlamakta ve 929 hk./1522-23 yılında İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa getirilişiyle bitirmektedir. Tarihçinin, bahar tasvirleri ile savaş tasvirlerinde kullandığı edebî üslûptan onun edebî zevkinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Eserinde eşanlamlı kelimelerle kurulan terkiplerin sıkça kullanımı görülmekte, atasözleri ve deyimlerin varlığına da sıkça rastlanmaktadır.<sup>58</sup>

## 2- İDRÎS-İ BİTLİSÎ ve HEŞT BİHİŞT'İ

Bitlis'te dünyaya gelen ve *Heşt Bihîşt* adlı eseriyle bilinen İdrîs-i Bitlisî (ö. 926 hk./1520) hattat ve siyaset adamı olup XV. asır ortalarında doğmuştur. "Hakîmuddîn" ve "Kemâluddîn" unvanlarını kullanan Bitlisî, ilk eğitimini babasının yanında tamamlamış, onunla birlikte gittiği Diyarbekir ve Tebriz'de dinî ilimlerle işigal etmiştir. Akkoyunlu beylerinden Uzun Hasan'ın oğlu Yakûb Bey'in divanında kâtip olarak çalışmış ve hükümdar çocuklarına lalalık yapmıştır. Şah İsmail'in Safevî saltanatını kurması üzerine, 907 hk./1501 yılında İran'dan kaçarak II. Bâyezîd'in yanına gelmiştir. Felsefe, tasavvuf, siyaset ve tarih gibi ilimlerle uğraşan İdrîs-i Bitlisî Farsça, Arapça ve Türkçe eserler kaleme almıştır.

İdrîs-i Bitlisî, 908 hk./1502 yılında II. Bâyezîd'in emriyle yazmaya başlayarak, süslü ve ağdalı bir üslûpla, kuruluşundan kendi dönemine kadarki Osmanlı hanedanının ayrıntılı bir tarihini kaleme almıştır. *Heşt Bihîşt* adını verdiği ve Farsça olarak yazıp otuz ayda tamamladığı bu hacimli eser, sekiz bölümden oluşmaktadır. Her bölümü bir

<sup>57</sup> Sehî Bey, *Heşt-Bihîşt*, haz: Mustafa İsen, 1. baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 183.

<sup>58</sup> Hâdîdî'nin hayatı ve eserleri için bk. Necdet Öztürk, *Hâdîdî Tevârih-i Âl-i 'Osmân*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991, Giriş, XXVII-XXXII.

padişahın dönemine tahsis edilen *Heşt Bihîşt*, kendinden sonraki Osmanlı tarihlerine kaynaklık etmiştir.

Kaynaklarda, Yavuz Sultan Selîm'in danışmanlığını yapan İdrîs-i Bitlisî'nin, 1514 yılında yapılan İran seferine ve Çaldıran Savaşı'na bizzat katıldığı kayıtlı olup, Yavuz'un Mısır seferinden sonra Malatya, Besni, Ergani, Harput ve Mardin gibi şehirlerin Osmanlı himayesine girmesinde onun payı olduğu bilgisi yer almaktadır. Yine bu kaynaklar, onun Mercidabık ve Ridaniye savaşlarına bizzat katıldığı noktasında mutabıktırlar.

İdrîs-i Bitlisî'nin, katıldığı bu savaşlarda bizzat tanık olduğu tarihî olaylar hakkında, Selîm'in emriyle, *Heşt Bihîşt* tarzında bir de *Selîmnâme*<sup>59</sup> adında bir eser kaleme aldığı bilinmektedir. Bitlisî bu eserinde Selîm'i övdükten ve eserinin yazılış sebebini açıkladıktan sonra, Selîm'in İran sınırında vali olmasından ve kısaca Gürcüler ile olan savaşlarından söz etmekte, 918 hk./1512'de padişahlık tahtına oturmasından ölümüne kadar geçen dönemini ele almaktadır.<sup>60</sup>

### 3- MEHMED B. HÂCİ HÂLİL EL-ĞONEVÎ ve TÂRİH-İ ÂL-İ 'OŞMÂN'I

El-Ğonevî'nin, eserinde unvanı Kâtib-i şer' olarak geçmektedir.<sup>61</sup> Bazı kaynaklarda, Farsça olarak kaleme alınan *Târîh-i Âl-i 'Oşmân* adındaki bu eserin Konya'da bulunan mimarî eserlerden, eski takvimlerden ve kısaca Türkiye Selçukluları'ndan bahsettiği kayıtlıdır. Bazı kaynaklar, Fâtih Sultan Mehmed'in emri üzerine kaleme alınan bu eserin, Sultan Bâyezîd zamanında tamamlandığı bilgisini vermektedir.<sup>62</sup>

Eserin tek nüshası Paris'te olup bu nüshanın Robert Anhegger tarafından günümüz Türkçesine aktarılmış kısa bir yayını yapılmıştır.<sup>63</sup> El-Ğonevî, *Târîh-i Âl-i 'Oşmân*'ında Osmanlı hanedanının Oğuz neslinden geldiği bilgisini verdikten sonra şu şekilde bir şecere nakleder:

<sup>59</sup> Bu eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İdrîs-i Bitlisî, *Selîm Şâh-nâme*, haz: Hicabi Kırlangıç, Hece Yayınları, Ankara, 2016, s. 47-60.

<sup>60</sup> Abdülkadir Özcan, "İdrîs-i Bitlisî", *TDV*, XXI. Cilt, İstanbul, 2000, s. 485-488; Abdülkadir Özcan, "Heşt Bihîşt", *TDV*, XVII. Cilt, İstanbul, 1998, s. 271-273; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev: Coşkun Üçok, Ankara, 1982, s. 51-52. İdrîs-i Bitlisî'nin hayatı ve kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Kırlangıç, a.g.e., s. 25-38.

<sup>61</sup> Abdülkadir Özcan, "Fâtih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, Erciyes, Yıl 2003/1, s. 58.

<sup>62</sup> Özcan, a.g.m., s. 59; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, İstanbul, 2003, s. 109.

<sup>63</sup> El-Ğonevî, "Mehmed b. Hâcî Hâlîl el-Ğonevî'nin Târîh-i Âl-i 'Oşmân'ı", çev: Robert Anhegger, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, II/3-4, İstanbul 1952, s. 51-66.

*“Oğuz neslinden emîr Osman b. Ertuğrul b. Süleymân Şah b. Kaba Alp b. Kızıl Boğa b. Gök Alp b. Oğuz Han b. Kavi Han b. Paşa b. Nuh”*

El-Ğonevî, eserinde sancak, tuğ, nakkare ve buk gibi emaret nişanlarının Selçuklu Sultanı Keyhüsrev (Gıyasuddîn-i Keyhüsrev-i sâlis) tarafından Ertuğrul’a verildiği bilgisine yer verse de şahsî fikrinin, bu emaretlerin Osman Gazi’ye verildiği yönünde olduğunu belirtir.<sup>64</sup>

Buraya kadar Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcından itibaren XVI. asır Osmanlı tarih yazıcılığına kısaca değinmeyi ve bu asırda kaleme alınan tarih kitaplarını tanıtmayı amaçladık. Gereğinden fazla ayrıntıya girmek, tezin amacını ve çalışmanın kapsamını aşacağı için bu konudaki mevcut bilgileri tekrar etme gafletine düşmekten özellikle kaçındık.

---

<sup>64</sup> El-Ğonevî, a.g.m., II/2-8, s. 53.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### SÂ'İLÎ-İ ŞÎRÂZÎ

#### 1.1. HAYATI

XVI. asır Farsça söyleyen Anadolu şairlerinden olan Sâ'îlî-i Şîrâzî hakkında en eski bilgiler, Ali Şîr Nevâî'nin (ö. 906/1501) *Mecâlisu'n-nefâis*'inde kayıtlı olup, şair burada "Mevlânâ Sâ'îlî" olarak zikredilir.<sup>65</sup> Osmanlı kaynaklarında ise şairin ismi "Muhammed" olarak kaydedilir.<sup>66</sup> Şemseddin Sâmî, onu "Muhammed Efendi" olarak zikreder.<sup>67</sup> Nevâî ve Hayyâmpûr, onun Karşî<sup>68</sup> şehrinden olduğu bilgisine yer verirler.<sup>69</sup> *Ez-zerî'a* müellifine göre bu şehir, Horasan'da bir beldedir.<sup>70</sup> Bu bilgilerden onun, aslen Türkistanlı olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Sâ'îlî'nin hayatı hakkında bilgi edinebileceğimiz birinci el kaynaklardan en önemlisi, II. Bâyezîd'in (ö. 918/1512) davetiyle İran'dan İstanbul'a gelen ve Yavuz Sultan Selim (ö. 926/1520) döneminde sarayda hekimbaşı olarak bulunan Hekîmşâh Muhammed Kazvînî'nin, Alî Şîr Nevâî'nin Çağatayca olarak kaleme aldığı *Mecâlisu'n-nefâis* adlı eserinin Farsça tercümesi olan *Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis* adlı eseridir. Kazvînî kendi tercümesine "Ravza-i evvel" ve "Ravza-i dovvom" olmak üzere iki kısım eklemiştir. Bu ikinci kısım oldukça önem arz etmektedir. Zira Kazvînî, burada hal tercümeleri hakkında bilgi verdiği şairler ile çağdaş olup verdiği bilgilerin birçoğu da başka tezkirelerde bulunmamaktadır.<sup>71</sup> Bu şairlerden birisi de Sâ'îlî'dir.

Sâ'îlî'nin nerede ve ne zaman doğduğu, çocukluğu, ailesi ve öğrenim durumu hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Bunun sebebini de erken yaşta İran'dan ayrılmış

<sup>65</sup> Ali Şîr Nevâî, *Mecâlisu'n-nefâis*, haz: Kemal Eraslan, 2. baskı, TDK, Ankara, 2015, s. 182; Hekîmşâh Muhammed Kazvînî, *Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis*, nşr: 'Alî Aşğar Hikmet, Bank-i Milli-i İran, Tahran, 1323 hk./1945, s.114, 289.

<sup>66</sup> Âşık Çelebi, *Meşâiru's-suarâ*, haz: Filiz Kılıç, İnceleme-Metin, II. Cilt, İAEY, İstanbul, 2010, s. 941; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-suarâ*, haz: İbrahim Kutluk, I. Cilt, 3. baskı, TTK, Ankara, 2014, s. 446; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, haz: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, I. Cilt, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, s. 400.

<sup>67</sup> Şemseddin Sâmî, *Ķâmûsu'l-a'lâm*, IV. Cilt, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1311 hk./1894, s. 2529.

<sup>68</sup> Tebrizî, "Naşşeb" adı da verilen bu şehrin Türkistan'daki "Karşî" şehri olduğunu belirtir (Tebrizî, 1375 hk./1978, s. 1959). "Naşşeb" adını doğrulayan Dihhudâ bu şehrin, "Nesef" adıyla da bilindiğini ve Türkistan'da olduğunu söyler (Dihhudâ, 1998, s. 17503) Muîn ise; Moğolların "Naşşeb" şehrine "Karşî" dediklerini çünkü Çağataylıların burada bir saray inşa ettiklerini ve bu yüzden de o bölgede yaşayanların "Karşî" adıyla çağrıldığını ifade eder (M. Muîn, 1375 hk./1978, s. 1448).

<sup>69</sup> Nevâî, a.g.e., s. 182; Abdurresûl Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sohenverân*, I. Cilt, İntişârât-i Telâyî, Tahran, 1372 hk./1993, s. 437.

<sup>70</sup> Âgâ Buzurg-i Tahrânî, *Ez-zerî'a ilâ teşânîfi's-Şi'a*, IX. Cilt, Tahran, 1332 hk./1914, s. 427.

<sup>71</sup> Kazvînî, *Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis*, s. ٧ - ٨.



olmasına bağlıyoruz. Zira eserinin sebab-i telif kısmında İran'dan ayrılmadan önceki hayatı hakkında bilgi vermektedir. Burada, henüz genç olduğundan, gece gündüz uyumayıp bazen gençlerle bazen de din erbabıyla oturup kalktığından söz etmektedir. Genç yaşlı herkesten bilmediği konular hakkında sorular sorduğunu söyleyen Sâ'îlî'nin, bu ifadesinden henüz küçük yaşta ilim irfan öğrenmeye istekli olduğu rahatlıkla anlaşılabilir.<sup>72</sup>

Rüyasında “Surûş<sup>73</sup>”u gördükten sonra gönlünün şarap kadehi gibi coştüğünü, ruhunun huzura erdiğini söyleyen Sâ'îlî, her ülkeyi dolaşarak ilim, irfan öğrenme isteğinin depreştiğini ve bu yüzden hemen yazmaya koyulduğunu anlatır. Şiir ilminin inceliklerini öğrenip, gazel, kaside ve mesnevi kaleme aldığını ve divan tertibinde başarılı olduğundan söz eden Sâ'îlî, ülkesinde divanının meşhur oluşuyla gurura kapılıp vatanından ayrılışını dizelerinde şu şekilde dile getirmektedir:

شکفته چو گل گشت از و جان من	چو مشهور گردید دیوان من
دل و جان من مست و مغرور شد	حدیثم به عالم چو مشهور شد
که از خط فرمان من سر کشید	غرور دل من به جای رسید
به عالم کسی را مبادا غرور	غرورم ربود از دل و جان سرور
فکند از دیار و وطن دوریم <sup>74</sup>	به جای رسانید مغروریم

*“Divanım meşhur olunca, ondan dolayı gönlüm gül gibi çiçek açtı.*

*Sözlerim tüm dünyada ünlenince, gönlüm mest, nefsim mağrur oldu.*

*Gönlümdeki gurur, emrime başkaldıracak raddeye ulaştı.*

*Gururum, gönül ve canımın huzurunu kaçırdı, Fanî dünyada kimse enaniyete kapılmasın.*

*Zira bu enaniyet bende öyle bir raddeye ulaştı ki, Beni yurdumdan ve vatanımdan uzaklara attı.”*

Sâ'îlî, İran'dan ayrıldıktan sonra Rum'a gelene kadar nereye gittiği hakkında bilgi vermemektedir. Sadece gurbette çok sıkıntılar çektiğini ve bu yüzden bulunduğu yerden uzaklaşarak başka bir yere gitme isteğinden söz eder. Gurbetteki sıkıntıdan

<sup>72</sup> Metin, s. 19.

<sup>73</sup> Zerdüşt inancısında Ahura Mazda'nın emirlerini, kutsal mesajlarını taşıyan bir simge olarak kabul edilir. Cebraîl ile aynı melek olduğu söylenir.

<sup>74</sup> Metin, s. 21.

iyice perişan olduktan sonra nihayet gaybdan gelen o sesle, Rum'a yönelişini ve oranın durumunu şu şekilde ifade etmektedir:

به خود گفتم آیا که اینجا کجاست      که آبش خوش و باد او جانفزاست  
به گوش آمد از هاتف این مرز و بوم      بدین زیب و زینت بود ملکِ روم  
دلم همچو آن ملکِ آباد گشت      ز هر غصه و درد آزاد گشت  
بگشتم فراوان در آن مرز و بوم      ندیدم درو جز فنونِ علوم<sup>75</sup>

*“Kendi kendime suyu tatlı, rüzgârı hoş olan, bu yerin neresi olduğunu sordum.*

*Kulağıma gaipten bir ses geldi, bu ülke onca görkem ve azametiyle Rum diyarıdır.*

*Gönlüm, o vatan gibi mâmur oldu, her türlü dert ve sıkıntıdan arındı.*

*O ülkede çok (gezip) dolaştım, Orada ilimden başka birşey görmedim.”*

Sâ'îlî'nin İran'dan ayrılıp birçok yeri dolaştıktan sonra Rum'a geldiğini ve burada çokça dolaştığını yukarıda yer alan kendi ifadesinden açıkça anlıyoruz. Rum'da uzun süre kalan Sâ'îlî'nin burada gönlü bir süre huzura erdi ve ilim tahsiliyle meşgul oldu. Burada uzun süre gezip dolaşarak derviş ve âlimlerden fazilet öğrendi. Fakat yeterli maddi imkana sahip olmadığı için tekrar kedere ve hüzne boğulan Sâ'îlî bu sefer, büyük bir ihtimalle Rumeli'de Yenişehir'e gitti. Osmanlı tezkire yazarlarının Sâ'îlî'yi Yenişehir kasabasından sayması<sup>76</sup> da bundan dolayıdır. Âşık Çelebi'nin (ö. 979 hk./1571) “gâh Rumili'de gâh İstanbul'da olurdu”<sup>77</sup> sözünden Sâ'îlî'nin Rumeli'den sonra İrem bahçesinden bile güzel olduğunu ifade ettiği İstanbul'a gittiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.<sup>78</sup> Zira Sâ'îlî, *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'sinin sebab-i telif kısmında, o tarihlerde Osmanlı tahtında oturan her an savaşa hazır, sanatkâr ve ilim sever bir padişah olan II. Bâyezîd'den söz eder. Bu padişahın söz konusu edildiği beytin haşiye kısmında kırmızı mürekkeple “sıfat-i padişâhân-i Osmânî be tahsis-i Bâyezîd Hanî” ibaresi yer almaktadır (395b). Kanaatimizce Sâ'îlî, İstanbul'a Sultan Bâyezîd'in padişahlığı döneminde geldiğine göre onun bu geliş tarihi, II. Bâyezîd'in tahta çıktığı 1481 yılı ve hemen sonrasına denk gelmelidir. Buradan yola çıkarak İstanbul'a gelmeden önce Rum'da uzun süre dolaştığını söyleyen Sâ'îlî'nin 1480-81 yıllarında Rum'da bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

<sup>75</sup> Metin, s. 22.

<sup>76</sup> Âşık Çelebi, *Meşâiru'ş-şuarâ*, s. 941; Şemseddin Sâmî, a.g.e., s. 2529; Hasan Çelebi, a.g.e., s. 446.

<sup>77</sup> Âşık Çelebi, a.g.e., s. 942.

<sup>78</sup> Metin, s. 22-23.

Sâ'îlî, bu ilim sever padişahın, sarayında bulunan şair ve kâtiplerden, kendi hanedan tarihini anlatan bir eser yazmalarını isteğini belirtir. Birçok şair ve kâtip tarafından yazılan tarihlerin II. Bâyezîd tarafından beğenilmemesi üzerine şahın ileri gelenlerinden olan Abdurrahman adında hüner sahibi birinin padişahın emriyle söze başlayarak onun hanedan tarihinden hikâyeler anlatmasından söz eder. Yazmada, bu Abdurrahman isminin zikredildiği beytin haşiye kısmına (396a) kırmızı mürekkeple, “sıfat-ı Abdurrahman Çelebi” yazıldığı için bu zatın Müeyyedzâde Abdurrahmân Çelebi olduğu kanaatine vardık. Zira II. Bâyezîd’e yakınlığı ve o sırada Anadolu Kazaskeri olduğu göz önüne alınırsa padişahın bu denli önemli bir görevi ancak ilmiye mesleğinin en yüksek mertebelerinden biri olan Kazaskerinin uhdesine bırakacağı aşikârdır.

Sâ'îlî'nin kendi ifadelerinden yola çıkarak onun II. Bâyezîd döneminde yani 1480-81 yıllarında Rum'da olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda Sâ'îlî'nin 927 hk./1521 tarihlerinde “Rum”da olduğu açıkça belirtilmiştir.<sup>79</sup> Bu bilgiler ışığında, Sâ'îlî'nin genç yaşta, İran'dan ayrıldıktan sonra hayatının en az kırk yıllık süresini, Rum, Rumeli ve İstanbul'da geçirmiş olduğu söylenebilir.

Sâ'îlî'nin saraya intisab ederek devlet ricâlinden destek gördüğüne dair elimizde kesin bir bilgi yoktur. Fakat şairin kendi ifadesinden, onun Sultan Bâyezîd Hân'ın hizmetine girmiş olduğu aşikârdır.

«در خدمتِ سلطان بایزید بن محمد خان روح الله روح هما می بودم و در سایهٔ نهال دولتش می آسودم»<sup>80</sup>

“*Ben Sultan Bâyezîd Han b. Muhammed Han'ın hizmetinde idim ve onun devlet fidanının gölgesinde dinleniyordum (huzurlu idim).*”

Hekîmşâh Muhammed Kazvîni, onun için “hayvan eti yemez ama sultanın ulufesini yerdi” ibaresine yer vermiştir.<sup>81</sup> Sâ'îlî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'sinde geçen ve padişahın teveccüh ve keremine nail olma isteğini dile getirdiği beyitler Kazvîni'yi doğrular niteliktedir.

گرم شه نماید سخن را قبول	نمایم تمامی فروع و اصول
سخن را سراییم به نکته چو دُر	بسازم جهان از دُر نکته پر
چنانست امیدم که یکبار شاه	کند از کرم سوی نظم نگاه <sup>82</sup>

<sup>79</sup> Kazvîni, a.g.e., s. 289; El-Tahrânî, *Ez-zerî'a*, s. 427.

<sup>80</sup> Sâ'îlî-i Şîrâzî, *Külliyât-i Sâ'îlî-i Şîrâzî*, Yz., Millî Ktp., No 06 Mk. Yz. A 6799, vr. 125b.

<sup>81</sup> Kazvîni, a.g.e., s. 289.

<sup>82</sup> Metin, s. 24.

*“Eğer şah sözümü kabul ederse, bütün köklerini ve soylarını açıklarım.  
İnce söz söylemede inci gibi söz dizerim; dünyayı söz incisiyle doldururum.  
Şahın bir kez olsun keremiyle, şiirime doğru bakmasını isterim.”*

Ancak Sâ'îlî'nin, padişahın kereminden nasipdar olup olmadığını kesin olarak bilemiyoruz. Hekîmşâh Kazvî'nin “hayvan eti yemez ama sultanın ulûfesini yerdî” ifadesini o sırada Rum'da bulunan hem Mevlânâ Sâ'îlî-i Karşî hem de Mevlânâ Sâ'îlî-i Cuveynî için kullanmıştır. Ancak Kazvî'nin bu iki Sâ'îlî'yi birbirine karıştırmış olduğu kuvvetle muhtemeldir.<sup>83</sup> Zira sürekli oruç tuttuğu için hayvan eti yemeyip sultanın ulûfesini yediğine dair verilen bilgilerin Sâ'îlî-i Cuveynî için geçerli olabilmesi bir nebze mümkün iken, gerek Sâ'îlî'nin hayatı hakkında bilgi veren tezkire kitapları gerekse de şairin kendi ifadeleri göz önünde bulundurulduğunda Sâ'îlî-i Karşî için böyle bir ihtimalin varlığı bizce mümkün değildir. Ayrıca Kazvî'nin, bu iki şairi birbirine karıştırmış olmasının, hem Dihhudâ hem de Âgâ Buzurg-i Tahrânî tarafından da vurgulanması tespitimizi doğrular niteliktedir.<sup>84</sup>

Elimizdeki bazı kaynaklar, Sâ'îlî'nin gösterişten uzak ve saf görünüşlü biri olduğu noktasında mutabıktır. Şairin aşağıda yer alan beyitlerine bakacak olursak kaynakların onu neden saf olarak nitelendirdiklerini açıklayabiliriz.

گهی کرده رو سوی پیران دین	گهی می شدم با جوانان قرین
نبودم درین جست و جونا توان	طلبکار معنی ز پیر و جوان
در غیر را گاه گل می زدم	گهی دست در باب دل می زدم
گهم زمزمه گه به دل ولوله	ز هر باب بودم به خود مشغله
سوی نکته می بُرد اندیشه ام <sup>85</sup>	نگریده کاهل دلی پیشه ام

*“Bazen gençlerle yakınlık kurar, bazen de din büyükleriyle otururdum.*

*Genç yaşlıdan mana sorardım; bu arayıştan geri kalmazdım.*

*Bazen gönül kapısını çalar, bazen de yabancıların kapısına giderdim.*

*Her bakımdan kendimle meşguldüm; bazen mırıldar bazen de gönlümde  
velvele koparırdım.*

*Uyuşuk kalamadım; sanatkâr ruhum, düşüncemi dile getirmeye sevketti beni.”*

<sup>83</sup> Kazvî, a.g.e., s. 241-289.

<sup>84</sup> ‘Ali Ekber Dihhudâ, *Luğatnâme*, VIII. Cilt, İntişârât-ı Danişgâh-ı Tahrân, Tahrân, 1328 hk./1910, s. 11614; El-Tahrânî, a.g.e., s. 427.

<sup>85</sup> Metin, s. 19.

Bu bilgilerin ışığında, Sâ'îlî'nin bazen gençlerle bazen de din büyükleriyle oturup kalktığını, genç yaşlı demeden onlara anlamını bilmediği şeyler hakkında sorular sorduğunu anlıyoruz. Bu arayışında kimi zaman tanıdıklarının kimi zaman yabancıların kapısını çalan Sâ'îlî, o kadar kalabalıkta bir başına kendi halinde olup, bazen mırıldanırken bazen de gönlünde velvelenin koptuğunu ifade ediyor. Dolayısıyla ondaki bu ruhsal değişim halinin, söz konusu kaynaklarca saflık ve delilikle açıklanmış olabilme ihtimali bizce çok yüksektir. Zira bu kaynaklar, aslında onun görüldüğü gibi saf olmadığını bilakis seri bir kâtip olup günde beş yüz adet beyit yazdığı bilgisine yer vermektedir.<sup>86</sup>

Âşık Çelebi, Sâ'îlî'nin kişiliği hakkında, ehil olanlardan ilmin inceliklerini sorduğu, itikadında ayıplanacak bir durum söz konusu olmayıp, sözlerinin makul olduğu bilgisini vererek onun ilim, irfan ve tasavvufa olan temayülüne dikkat çekmiştir.<sup>87</sup> Şemseddin Sâmî, Sâ'îlî'nin taavvufa meyilli olup, düşünce ve vesveseye kapılarak aklını kaybettiği bilgisine yer vermektedir.<sup>88</sup> Hasan Çelebi ise, onun tasavvufa ilgisi olup tevhid ilminde risale ve kitaplar incelediğini belirtmektedir.<sup>89</sup>

Sâ'îlî'nin nerede, nasıl ve ne zaman öldüğüne dair kesin bilgileri yine Anadolu sahasında yazılan Osmanlı tezkirelerinden ediniyoruz. Âşık Çelebi tezkiresine göre, Karamânî<sup>90</sup> (ö. 1550) adında bir şeyhin öldürülmesi üzerine din âlimlerinin sufiler hakkındaki aşırıya varan suçlamalarından dolayı Sâ'îlî şeyhülislamın huzuruna çıkar. Sorgulamadan sonra kendisi hakkında söylenen ifadelerden aklanan Sâ'îlî, bu durumu kabullenmeyerek o anda vehme düşer, batıl düşüncelere kapılır ve darüşşifaya kaldırılarak zincire vurulur. İlaçlar tesir etmeyince de birkaç gün sonra ölür.<sup>91</sup> Hasan Çelebi, Sâ'îlî'yi sorgulayanın Ebussuûd (ö. 1574) olduğunu belirtir. Ayrıca Sâ'îlî'nin her ne kadar Ebussuûd'u masumiyetine inandırmış olsa da bu durumun, kalbinde yer ettiğini ve nihayetinde aklını kaybetmesine sebep olduğunu söyler.<sup>92</sup> Dolayısıyla Sâ'îlî'nin ölmeden önceki son zamanlarının elem ve keder içinde geçtiği söylenebilir. Ölüm tarihi hakkında bilgi veren tek eser olma özelliğine sahip *Tuhfe-i Nâilî*'de şairin

<sup>86</sup> El-Tahrânî, a.g.e., s. 427; Nevâî, a.g.e., s. 504.

<sup>87</sup> Âşık Çelebi, *Meşâiru's-suarâ*, s. 941-942.

<sup>88</sup> Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, s. 1529.

<sup>89</sup> Hasan Çelebi, a.g.e., s. 446.

<sup>90</sup> Bazı görüşleri yüzünden zındıklıkla suçlanan Muhyiddin Karamânî, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin fetvasıyla 957 hk./1550'de idam edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Reşat Öngören, "Muhyiddin Karamânî", *TDV*, XXXI. Cilt, İstanbul, 2006, s. 82-83.

<sup>91</sup> Âşık Çelebi, a.g.e., s. 942.

<sup>92</sup> Hasan Çelebi, a.g.e., s. 447.

ölüm tarihi 960 hk./1553 olarak verilir.<sup>93</sup> Şemseddin Sâmî, Sâ'îlî'nin vesveseye kapılarak aklını kaybettiği ve tımaranede öldüğü bilgisini verse de bunun nedenine değinmez.<sup>94</sup>

Âşık Çelebi, Sâ'îlî'yi hastanede ziyaret ederek onunla konuştuğunu ve hatta kendisine beyitler okuduğunu ifade etmektedir. Âşık Çelebi'nin, Mueyyedzâde'nin torunu olması ve Sâ'îlî'nin Mueyyedzâde ile yakınlığı göz önünde bulundurulunca Âşık Çelebi'nin Sâ'îlî ile bizzat tanışıyor olması aşikârdır. Dolayısıyla, Âşık Çelebi'nin onun hakkında vermiş olduğu orijinal bilgiler çalışmamız açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Ayrıca Âşık Çelebi'nin, hastane ziyareti sırasında Sâ'îlî'nin ona okuduğu beyitlere *Meşâiru'ş-şuarâ* adlı eserinde yer vermesi ikisinin bizzat tanışıklığını ispatlar niteliktedir. Sâ'îlî'nin ölmeden ona okuduğu beyit söz konusu tezkirede şu şekildedir:

دیوانه مخوان مرا بخواری دیوانه تویی که عقل داری<sup>95</sup>

“Beni küçümseyerek deli deme, asıl deli sensin. Çünkü aklın vardır.”

## 1.2. ESERLERİ

Sâ'îlî'nin Milli Kütüphane'de 06 Mk. Yz. A. 6799'da *Külliyât-ı Sâ'îlî-i Şîrâzî* adıyla kayıtlı 513 varaktan müteşekkil müellif hattı olan bir eseri mevcuttur. Adı geçen külliyat içerisinde üçü manzum biri manzum-mensur karışık olmak üzere dört eser yer alır. Bu eserlerin külliyattaki sırası ve içerikleri şu şekildedir:

### 1.2.1. Nazmu'l-Cevâhîr

1b-31b arasında yer alan bu eserde 280 rubâî bulunmaktadır. Rubâîlerin dört dizesi de aynı ölçüde olup, kafiye düzeni a-a-a-a biçimindedir. Rubâîlerde daha çok felsefi, tasavvufî fikirler, bir dünya görüşü, bir hiciv veya nükte, kısa ve ahenkli bir şekilde ifade edilmiştir. Bu rubâîler, alfabetik olarak başlıklandırılmış ve Arapça olarak kırmızıyla yazılmıştır. Arapça başlıklarla Farsça yazılan rubâîlerin muhtevası birbiriyle uygunluk arz etmektedir.

<sup>93</sup> Tuman, a.g.e., s. 400.

<sup>94</sup> Şemseddin Sâmî, a.g.e., s. 2529.

<sup>95</sup> Âşık Çelebi, a.g.e., s. 942.

### مجالسة الاحداث مفسدة الدين

از عقل که جان خرده بین را اثرست  
از مردم دون اهل یقین را کدرست  
از ظلم بدان روی زمین را خطرست  
در مجلس خود پسند دین را ضررست<sup>96</sup>

*“Akıl bakımından can, tenkitçi için işarettir. Zulm bakımından kötüler, yeryüzü için tehlikedir.*

*Aşağılık insanlar, yakın ehline sıkıntı olur. Kibirlilerin meclisinde dine zarar gelir.”*

Yukarıdaki beyitte görüldüğü gibi “dinin bozulması kibirlilerin meclisindedir” başlıklı rubâî muhtevası ile uygunluk içerisindedir.

### جودة الكلام في الاختصار

آن را که بدو سریر فن مستقرست  
از دانشها علم لدن مشتهرست  
چیزی که نوست از کهن معتبرست  
نیک است به غایت از سخن مختصرست<sup>97</sup>

*“Saltanatında ilme ağırlık veren kimse için yeni eskiden daha muteberdir.*

*İlimlerden ilm-i ledün meşhurdur. İyi olan söz muhtasar olandır.”*

Aynı şekilde yukarıdaki “sözün iyisi özlü olandır” başlıklı rubâî ile muhtevası arasında uyum söz konusudur.

### لا راحت الحسود

حاسد که ز غفلتش نشد یار خرد  
از راحت مردمش بود نار جسد  
بر دوش ز فاقه می کشد بار نمد  
راحد ندهد حسود را خار حسود<sup>98</sup>

*“Gafletinden dolayı aklını kullanmayan kıskanç kişi, omzunda fakirlikten dolayı keçe yükü taşır.*

*Halkın rahatlığı onun bedenine ateş olur. Kıskançlık dikenini, kıskanca rahat vermez.”*

<sup>96</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 27a.

<sup>97</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 10b.

<sup>98</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 30a.

Yukarıda yer alan rubâilerde görüldüğü üzere başlıklar içeriğe uygun olup, asıl söylenmek istenen düşünce dördüncü dizede verilmiştir.

### 1.2.2. Ravzatu'l-Ahbâb

34b-210b arasındadır. Bu eser hakkında en eski bilgilere, Sâ'îlî'nin çağdaşı olan Hekîmşâh Muhammed Kazvîni'nin *Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis* adlı eserinde rastlamaktayız. Kazvîni, Sâ'îlî'nin, bu eseri, Şeyh Sa'dî'nin *Gülistân* adlı eserine nazire olarak yazdığını ifade etmekte ancak eserin, şairden başka kimse tarafından temize çekilmediği ve üzerinde herhangi bir çalışma yapılmadığı bilgisine de yer vermektedir.<sup>99</sup> Tahrânî ve Dihhudâ, bu bilgileri Kazvîni'den olduğu gibi aktarmışlardır.<sup>100</sup> Buradan yola çıkarak, bu konuda ilk kaynak olan Kazvîni'nin, Sâ'îlî'nin bu eserini görmüş olabileceği ihtimali bizce çok yüksektir. Manzum-mensur karışık olan bu eserin içeriği şu şekildedir:

Didaktik-ahlakî hikâyeler içeren bu eser, önsöz haricinde 8 bölümden oluşmaktadır. Eserin önsözünde; münâcât ve na't bölümlerinin yanı sıra, kitabın ithaf edildiği Yavuz Sultan Selîm'in övgüsü ve eserin sebep-i telif kısmı yer almaktadır.<sup>101</sup> Şair bu bölümde, Şeyh Sa'dî'ye övgü dolu sözler söylemekte ve onun gözde eseri olan *Gülistân*'dan aldığı feyzi şu şekilde dile getirmektedir:

الحق که نوید داده بر جان      از روضه خلد این گلستان  
چون دلبر پاک طبع خوشخوست      سر تا به قدم لطیف و دلجوست  
زین پیروی ارجمند گُردم      چون همت او بلند گُردم<sup>102</sup>

“Doğrusu bu *Gülistân*'ın yüce cennetinden, can için müjde olarak verilmiş.

*Temiz tabiatlı sevgili gibi iyi huylu ve baştan ayağa kadar hoş ve şefkatli.*

*Ona tâbi olmadan dolayı kıymetlenirim, onun himmeti gibi yücelirim.”*

Sâ'îlî, Abdurrahman-ı Câmî'nin öğüt ve hikmet konusunda kaleme aldığı *Bahâristân* adlı eserini de zikrederek onu övmekte ve ondan aldığı feyzle eserini yazmaya başladığını şu sözleriyle ifade etmektedir:

نکته بسیار و بذله در وی پُر      همه حکمت همه لطیف چو دُر

<sup>99</sup> Kazvîni, a.g.e., s. 289.

<sup>100</sup> El-Tahrânî, a.g.e., s. 427; Dihhudâ, a.g.e., s. 11614.

<sup>101</sup> Sâ'îlî-i Şîrâzî, *Külliyyât-i Sâ'îlî-i Şîrâzî*, Millî Ktp., No 06 Mk. Yz. A 6799, vr. 38a,39a.

<sup>102</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 40b.



یارب از جود او روانم بخش فیض هر لحظه زو به جانم بخش  
تا توانم نمود نکته بیان آورم نکتهها چو او بیان<sup>103</sup>

*“Onda nükte ve latife çoktur. Hepsi inci gibi hikmet içerikli ve latiftir.*

*Ey Allah'im ruhuma onun cömertliğinden bahşet, her saniye canıma ondan feyz ulaştır.*

*Ki özlü söz söyleyebileyim, onun gibi sözler edeyim.”*

Kitabın tamamlanma tarihi olarak 922 hk./1516 yılı, şu tarih kıtasının yanına kaydedilmiştir.

سلیلی در قید خیری بود از آن ساخت تاریخ کتابش خیر قید<sup>104</sup>

8 bâbtan oluşan kitabın içeriği şu şekildedir:

### **1. Bâb: Padişahların Huyları Hakkında**

Bu bâb, padişahların zatında hangi vasıfları taşımaları gerektiğini anlatan 33 hikâye içermektedir. Bu hikâyelerin bölüm içi başlıkları olmadığı için verilmek istenen düşünce tam olarak ancak hikâyenin tamamı bittiğinde anlaşılacaktır. Anlatılan hikâyeye paralel çeşitli nazım şekilleri kullanılarak padişahların iyi ve kötü davranışları hakkında örnekler verilmiştir.

#### **Hikâye**

سلطان ابراهیم ادهم روزی از روی الم و غم ناله می کشید و آهی می زد و می گریست و می گفت حسرتا و دریغا که در عالم مؤمن نیست. یکی از درویشانش گفت ای سلطان الحمد لله که این عالم مشرف به وجود شریف چون شما کسی است. از مؤمنان عالم را همین شرف بس نیست. سلطان گفت ای نادان مؤمن آنکس است که ازین عالم به ایمان رود. من چه دانم که در دم آخر ایمان به سلامت خواهم برد یا نه.<sup>105</sup>

*“Sultan İbrahim Ethem, bir gün elem ve sıkıntı yüzünden inliyor, ah ediyor ve ağlıyordu. Yazık ki dünyada mümin yok diyordu. Dervişlerinden birisi şöyle dedi: ‘Ey sultan elhamdülillah bu dünyada sizin gibi değerli biri var. Müminler açısından dünyada böyle şeref çok yoktur.’ Sultan şöyle karşılık verdi: ‘Ey bilgisiz, mümin, bu dünyada iman edendir. Son nefesimde selametle imân edip edemeyeceğimi nereden bileyim.”*

<sup>103</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 41a.

<sup>104</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr.43b.

<sup>105</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 61b.

## Mesnevî

لاف تا کی که من مسلمانم پای تا فرق غرق ایمانم  
بنده باشد کسی که فرمان برد مؤمن آنکس بود که ایمان برد  
خواجه دعوی مکن ز دین داری گرنه ایمان بری ز کفاری<sup>106</sup>

“Ben müslümanım, baştan ayağa kadar imânla doluyum lafı daha nereye kadar (sürecek)?

*Kul itaat edendir, mümin imân edendir.*

*Efendi, dindarlık davasını bırak. Yoksa kâfirliğe imân edersin.”*

## Hikâye

پادشاهان جهان که با شکوه اند سه گروه اند. گروهی ظالمانند که ایشان حکم گرگ دارند. از هر چه می یابند می ربایند. و گروه دیگر در عدل و ظلم برابرند. ایشان حکم سگ دارند. رمه را از گرگ نگه می دارند. و اگر ترس چوپان نباشد بزغاله و بره را می درند. و می خورند. و گروه دیگر عادلند. ایشان به چوپان مانند. که رمه را از گرگ و سگ نگاه می دارند. شب و روز به آب و علف می رسانند<sup>107</sup>

“Heybetli dünya padişahları üç gruba ayrılırlar: İlk grupta olanlar, zâlimdirler. Onlar kurt yasasını uygularlar. Sürüde ne bulsalar çalarlar. İkinci grupta olanlar, adâlet ve zulümde birbirine denktirler. Onlar köpek yasasını uygularlar. Sürüyü kurttan korurlar ve eğer çobandan korkuları olmasa koyunu ve kuzuyu parçalar yerler. Üçüncü grupta olanlar ise adâletlidirler. Onlar, çobana benzerler. Sürüyü, kurttan ve köpekten korur, gece gündüz onlara su ve ot verirler.”

## 2. Bâb: Dervişlerin Ahlâkı Hakkında

Sâ' ilî, bu bâbda derviş, âlim ve din adamlarının vasıflarıyla ilgili 21 hikâyeye yer verir. Bu hikâyelerde, dervişlerin kötülüğe iyilikle karşılık vermek, birine bağlı kalmaktansa özgür olmayı yeğlemek, düşkünün elinden tutmak ve insanı töhmet altında bırakmaktan kaçınmak gibi iyi hasletleriyle ilgili örnekler verir.<sup>108</sup>

<sup>106</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 62a.

<sup>107</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 65b.

<sup>108</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 106a.

## Kıta

گر حسودی ترا بداندیشد      بنگر و خویش را به خواب انداز  
گر بدی بینی از کسان به عوض      تو نکویی کن و در آب انداز<sup>109</sup>

*“Eğer haset biri, senin hakkında kötü düşünürse bırak ve uyu.*

*İnsanlardan kötülük görsen de karşılığında sen iyilik yap, denize (suya) at.”*

## Hikâye

توانگری درویش را گفت یرمی چند نذر درویشان کرده ام. آورده ام که ترا دهم. چه می گویی. گفت اگر بدهی  
ترا خوب و اگر ندهی مرا مرغوب.<sup>110</sup>

*“Zengin birisi bir dervişe şöyle dedi: ‘Dervişler için bir miktar para adadım.*

*Yanımda sana vermek için de getirdim. Ne diyorsun? Derviş: ‘Eğer verirsen bu senin için iyidir, yok vermezsen benim için makbul olan budur,’ dedi.”*

## Kıta

آنکس که وفا کرد ترا بسته خود ساخت      وارسته ز خود کرد ترا آنکه جفا کرد  
وارسته به از بسته بود پیش خردمند      غافل ز من این پند پذیرفت و دعا کرد<sup>111</sup>

*“Sana vefa gösteren seni kendine tutsak etti. Cefa ettiği zaman da seni kendinden âzâd etti.*

*Akıllı kimselerin nezdinde, kurtuluş tutsaklıktan yeğdir. Gafil bu öğüdümü dinledi ve dua etti.”*

### 3. Bâb: Kanaatin Fazileti Hakkında

Bu bölüm 14 hikâyeden müteşekkildir. Bu bâbda, kanaatin insana ve insan ilişkilerine faydaları hakkında hikâyeler anlatılır. Bu hikâyeler üzerinden kanaatin önemi vurgulanır. Sâ'îlî de bu konuyla ilgili Sultan Bâyezîd Han ile yaşadığı bir olayı şöyle nakleder:

## Hikâye

در خدمت سلطان یابزید بن محمد خان روح الله روحهما می بودم و در سایه نهال دولتش می آسودم. اگرچه  
مملکتش در نمایش و آرایش رشک باغ ارم بود اما نخل حیاتش به خزان پیری کشیده. سلطان را دست و پای  
چون ریشه نخل سالخورد. از کارمانده و باد خزان مرض برگ و بار امیدش را بر زمین ناامیدی افشاند. بود.<sup>112</sup>

<sup>109</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 106b.

<sup>110</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 101b.

<sup>111</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 102a.

<sup>112</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 126b.

“Sultan Bâyezîd b. Muhammed Hân’ın hizmetinde idim ve onun devlet fidanının gölgesi altında huzurlu idim. Her ne kadar ülkesindeki huzur ve asayiş İrem Bağı’ni kıskandırırsa da onun hayat hurması hazanla kocadı. Eli ayağı yaşlı hurma kökü gibi elden ayaktan düştü. Hazan rüzgârı ve hastalık, onun ümit yaprağı ve meyvesini ümitsizlik toprağına saçmıştı.”

### Hikâye

دو جوان بودند از یک جا. غیر از حرص و قناعت در کارها. به یک جهت و هم پا. آن یکی حریص نام داشت. دایم به جمع مال و نهب و تاراج مردم در اندیشه بود. مرکس هرچه داشتی طمع کردی. و گرد آوردی. و این دیگر را لقب قانع پیوسته در فکر نیستی خود و هستی دیگران و فیض رسانی نیک و بد. همشیه پیشه آنچه داشتی از قلیل و کثیر به دیگران بردی و خوردی.<sup>113</sup>

“Bir yerde iki genç vardı. Hırs ve kanaat dışındaki işlerde aynıydılar. Birinin adı açgözlü idi. Sürekli mal biriktirme ve başkalarının mallarını yağmalama düşüncesinde idi. Herkesin eşyasına göz diker, tamahkârlıkla el koyardı. Diğeri ise kanaatkâr idi. Sürekli kendini yoksul ama başkalarını zengin olarak düşünürdü. Her zaman hem iyilere hem de kötülere feyz ulaştırır, az çok demeden elinde neyi varsa onlara götürür onlar ile paylaşırdı.”

### Rubâî

از ره عافیت و صبر منه پا بیرون درچه بند و بلا از طمع افتد هشیار  
تاسرت هست سلامت ز پی رزق مپوی پا به دامن قناعت کش و اندیشه مدار<sup>114</sup>

“Sağlık ve sabır yolundan sapma. Her ne kadar hırstan dolayı engel ve bela vuku bulsa da akıllı (ol).

Sağ olduğun sürece rızık peşinde koşma. Kanaat eteğine bürün ve (gerisini) düşünme.”

### 4. Bâb: Sükûnetin Faydaları Hakkında

Bu bölümde, 12 hikâye yer alır. Yerinde konuşmanın ve yerinde susmanın önemi anlatılır. Sâ' ilî, bu konuda bilgelerin şu sözüne yer verir: “Susmak, konuşmanın gerekli olmadığı zamanlarda güzeldir. Aksi takdirde hiç konuşmamak çok rahatsız edicidir ve insana fayda sağlamaz.”<sup>115</sup>

<sup>113</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 108b

<sup>114</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 128a.

<sup>115</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 130b.

## Hikâye

پیری با سخنان شیرین هنگامه رنگین آراست و نکته بر نکته می پیوست. جوانی برخواست و در پهلویش نشست. و زبان سوال گشاد. پیر به جوابش التفات نکرد.<sup>116</sup>

*“Yaşlı bir bilge, sözü süsledi ve nükte üstüne nükteler etti. Bir genç yerinden kalkarak onun yanına oturdu. Oturunca ona soru yöneltti. Yaşlı bilge, gencin sorusuna teveccüh göstermedi.”*

## Kıta

گوش گیر و فرح ز نکته نو  
لذت از قصه شنیده مجوی  
تا نکردی به هرزه گویی فاش  
سخن اول بسنج و آنگه گوی<sup>117</sup>

*“Dinle ve yeni söylenecek sözden sakın. Duyulmuş hikâyede lezzet arama.*

*Saçma sapan söz söylemeyi ifşa etmeden; önce sözü tart, ondan sonra söyle.”*

## Nükte

خردمند از آنکس دست شوید. که در میان سخن مردم سخن گوید.<sup>118</sup>

*“Akıllı kimse, insanın sözü arasına laf sokandan uzak durur.”*

## 5. Bâb: Aşk ve Gençlik Hakkında

17 hikâye içeren bu bölümde, Sâ'îlî, aşkın hallerinden ve âşık ile maşuğun taşınması gereken vasıflardan bahseder. Daha sonra gençliğin önemine değinerek zamanında kıymetinin bilinmesi gerektiğini salık verir. Aksi takdirde giden gençlik günlerinin bir daha geri gelmeyeceğini ve geçen günlerin telafisinin artık mümkün olmayacağını belirtir. Âşık ve maşuğun hallerini anlatırken Leylâ ile Mecnun'un aşklarına dair şöyle bir hikâye nakleder:

## Hikâye

لیلی چند روز مجنون را ندید و خبرش نیز نشنید. عنان طاقت از دست داد. و روی به صحرا نهاد. گرد هر وادی و دشت چون گرد باد می رسید و می گذشت.<sup>119</sup>

*“Leylâ uzun bir süre Mecnun'u göremedi, ondan haber de alamadı. Gücünü takatini yitirdi ve çöle yöneldi. Her vadiyi ve çölü dolaştı. Kum fırtınası çıkına vazgeçti.”*

<sup>116</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 129b-130a.

<sup>117</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 130a.

<sup>118</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 130a.

<sup>119</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 143b.

## Rubâî

معشوق به عاشق ار مدارا نکند      فرق دل خود ز سنگِ خارا نکند  
معشوقه اگر نهان نجوید عاشق      عاشق طابِ وی آشکارا نکند<sup>120</sup>

*“Eğer maşuk, âşık ile dostça geçinmezse gönlünü granit taşından ayırt edemez.  
Eğer maşuk gizlice aşığını aramazsa âşık talebini aşikâr edemez.”*

Gençlikle ilgili şöyle bir hikâye anlatılır:

### Hikâye

دو جوان رعناى زيبا بودند. به قد و بالا هر يکى رشکِ عرعر و سرو. و به رفتار و رخسار چون کبک و تذرو. يکى لطيف نام داشت و ديگرى مجيد.<sup>121</sup>

*“Güzel olan iki delikanlı vardı. Boy bos bakımından her biri serviyi; davranış ve yüz güzelliğinde ise keklik ve sülünü kıskandırırlardı. Birinin naif, diğerinin soylu adı vardı.”*

### Hikâye

در سمرقند جوانى به لبها چون قندى سر تراشى مى کرد. گاهى سر عشاق را به تيغ عمزه و ناز از تن مى تراشيد. و گاهى گل رخسارش از عرق بر روى بيدلان گلاب مى پاشيد. دمی که دست بر سر کس نهادی سودای دیرینه را از سر بیرون بردی. وقتی که کف بر کتف و دوش ماندی عقل و هوش پریشان کردی.<sup>122</sup>

*“Semerkant'ta tatlı dilli bir genç, berberlik yapıyordu. Bazen gamze ve işve usturasıyla âşıkların başını tıraş ediyordu. Bazen gül yüzüyle, âşıkların yanağına terden gülsuyu serpiyordu. Eli, birinin başına dokunduğunda yürekteki sevdayı depreştiriyor; ayası omuza denk geldiğinde akli ve idraki perişan ediyordu.*

## 6. Bâb: Zayıflık ve Yaşlılık Hakkında

10 hikâyenin anlatıldığı bu bölümde, yaşlılık döneminde söz ve davranış bakımından taşınması gereken erdemlerden bahsedilir. Yaşlılık gençlik gibi olmadığı için bu dönemde daha dikkatli davranmanın önemi anlatılır. Sâ'ilî, bu konuyla ilgili şöyle der:

### Hikâye

روزی در صحبت آن صاحب دولت حاضر بودم. سوال کرد که سائلی حسد و نفاق چه معنی دارد. جوابش گفتم نمی دانم. جوابم بیسندید و بخندید و گفت.<sup>123</sup>

<sup>120</sup> Sâ'ilî, a.g.e., vr. 143b.

<sup>121</sup> Sâ'ilî, a.g.e., vr. 154a

<sup>122</sup> Sâ'ilî, a.g.e., vr. 144a.

<sup>123</sup> Sâ'ilî, a.g.e., vr. 166b.

“Bir gün o ikbal sahibi padişahın sohbetine katıldım. Bana haset ve nifakın ne anlama geldiğini sordu. Ben de bilmiyorum dedim. Cevabımı beğendi ve gülerek şöyle dedi:”

### Kıta

هیچ جوان در جهان پیر نشد از حسد      از حسد نیک و بد بگذر و محسود باش  
در حسدت کاست عمر پیر شدی      عاقبت کار را بنگر و محمود باش<sup>124</sup>

“Dünyada hiçbir genç kıskançlıktan dolayı yaşlanmadı. İyi ve kötü kıskançlığı bırak, kıskanılan ol.

Ömür kıskançlıkla geçti yaşlandın. Neticeye bak ve övün.”

### Hikâye

“Bir bilge yaşlanmıştı. Ölüm döşeginde iken genç oğluna şöyle nasihat etti ve buyurdu:”

در کف آدمی چو نقد حیات      ناگزیری و دلپذیری نیست  
زندگی گرچه ناگزیر بود      لیکن از مرگ هم گزیری نیست<sup>125</sup>

“Hayat, insanoğlunun elinde nakit para gibidir, zorunluluğu yoktur.

Yaşamak her ne kadar zorunlu olsa da ölüm de kaçınılmazdır.”

### 7. Bâb: Terbiyenin Etkisi Hakkında

19 hikâyenin bulunduğu bu bölümde, ahlakî eğitimin yüz ve beden güzelliğinden daha önemli olduğu anlatılır. Dolayısıyla insanın aldığı eğitim ve aile terbiyesinin onun en büyük hayat sermayesi olduğuna işaret edilir. Yüz güzelliğinden ziyade ahlakî güzelliğin gerekliliği vurgulanır.

### Hikâye

وزیری پسری داشت. در ظاهر صورت بغایت خوب و بی نهایت مرعوب و محبوب. اما در سیرت ابدال بود و نادان و در معنی بد حال و نا محمود می نمود و پریشان. پادشاه وزیر را گفت پسرت را یکبار به خدمت بیار. وزیر پسر را به مجلس پادشاه فرستاد. پادشاه در دست سیبی داشت به پسر داد. پسر سیب را بخوردن ایستاد دیگران بخندید و گفتند. ای جوان این سیب از دست سلطان به تو رسیده است. بایستی تبرک بر سر دستار نگاه داشتی. در اثنا به نظر پادشاه خوان خواستند و سفره آراستند. پادشاه لقمه چربی بدست پسر داد. پسر بر سر دستار نهاد که تبرکست پادشاه بخندید و گفت.<sup>126</sup>

<sup>124</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 166b.

<sup>125</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 159a.

<sup>126</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 169b-170a.

“Bir vezirin bir oğlu vardı. Görünüşte, yüzü gayet güzel ve son derece makbul idi. Fakat huy bakımından meczup ve perişan idi. Padişah, vezirden oğlunu bir defa huzuruna getirmesini istedi. O da oğlunu padişahın meclisine gönderdi. Padişah elindeki elmayı oğlana verdi. Oğlan elmayı yemeye durunca meclistekiler güldü ve şöyle dediler: “Ey delikanlı, bu elmayı sana padişah verdi. Onu bereket sayıp sarığında saklamalıydın. O sırada padişah bir sofraya kurulmasını emretti. Padişah yağlı bir lokmayı oğlanın eline verdi. Oğlan onu sarığına koyunca padişah güldü ve şöyle dedi:”

پدر از عقل شد وزیر چه سود به پسر نیز عقل می باید<sup>127</sup>

“Baba akıl sayesinde vezir olduysa ne fayda. Oğlana da akıl gerekir.”

### Hikâye

دو پسر یک جا نشستند و بحثی پیوسته و جدل می کردند و عمل نیک و بد یکدیگر می شمردند. آن یکی گفت که پسر تانرا در بغل پنهان می خورد. و به کس نمی نمود. آن دیگری گفت از ترس و بیم پدر گرسنه تو اگر از آشکارا می کرد از دستش می ربود<sup>128</sup>.

“İki erkek bir yerde oturmuş tartışıyorlardı. Birbirlerinin iyi ve kötü işlerini sayıyorlardı. Onlardan biri şöyle dedi: “Senin baban ekmeği koltuğunun altında gizlice yiyor ve kimseye göstermiyor.” Diğeri şöyle cevap verdi: “Senin aç babanın korkusuyla eğer açıktan yapsaydı elinden çalardı.”

Bir derviş bunu işitti ve dedi:

### Kıta

پر هنر دم نمی زند چون چشم بی هنر چون زبان پُر از قال است<sup>129</sup>

“Edepli kişi, konuşmaz tıpkı göz gibi; edepsiz ise lafla doludur, tıpkı dil gibi.”

### 8. Bâb: Sohbet Âdâbı Hakkında Öğüt

9 nasihat içeren bu bölümde sohbetin yerinde ve zamanında yapılmasının önemi anlatılır. Sırf konuşmak için sohbe dâhil olmamak ve her sözü her kişiye söylememek gerektiği salık verilir. Zira iğneli sözlerle kalpte açılan yaranın iyileşmesinin zaman alacağından ve hatta bazen mümkün olmayacağından söz edilir.

<sup>127</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 170a.

<sup>128</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 173a.

<sup>129</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 173a.



## Hikmet

آب رفته را به خوی توان آورد. زخم تیغ زبان را از دل بیرون نتوان کرد.<sup>130</sup>

“Akan su bir ırmağa geri getirilebilir ama dil kılıcının açtığı yara gönülden çıkarılamaz.”

## Kıta

آدمی شو دل منه مانند حیوان بر علف  
تیز دندان چند باشی بر غنم مانند گرگ  
ده ز خود انصاف و بر کن دل ز انصاف کسان  
از تواضع دار هر دم عزت خرد و بزرگ<sup>131</sup>

“İnsan ol, hayvan gibi ota meyletme. Daha ne zamana kadar kurt gibi sürüye dış bileyeceksin!

*Kendine karşı insaflı ol ve başkalarından adâlet bekleme. Her zaman büyüğe ve küçüğe karşı hoşgörülü ol!”*

### 1.2.3. Kitâb-ı Dîvân

Külliyatın 214b-383b varakları arasında olup çeşitli nazım şekillerinin yer aldığı bölümler “kitâb-ı kasâ’id, kitâb-ı gazelliyât, kitâb-ı terciât, kitâb-ı rubâîyyât...” gibi isimlerle birbirinden ayrılmıştır. *Dîvân*’ın ilk kısmında eserin yazılış sebebinin, mahiyetinin ve muhtevasının açıklandığı bir nevi sunuş yazısının yer aldığı manzum-mensur karışık dibâçe bölümü vardır. Eserin yazılış sebebine değinecek olursak; Sâ’ ilî, gençliğinden itibaren yazdığı dağınık beyitlerini toplayarak alfabetik olarak bir araya getirdiğini ve bu beyitlerin İran’da meşhur olmasıyla birlikte şöhretin gurur ve mağruriyetine kapıldığını şu sözleriyle ifade etmektedir:

چون شد سخنم به ملک مشهور  
گشتم به کمال خویش مغرور  
زانگونه غرور دست دادم  
که اسباب خرد ز کف نهادم  
یارب که به دهر گیر و دارش  
مغرور مباد کس به کارش<sup>132</sup>

“Sözüm ülkede meşhur olunca kendi kemalimle gurura kapıldım.

*O kadar gururlandım ki akli elden kaçırdım.*

*Ey Allah’ım, kargaşa dolu dünyada, kimse yaptığıyla gururlanmasın.”*

<sup>130</sup> Sâ’ ilî, a.g.e., vr. 194a.

<sup>131</sup> Sâ’ ilî, a.g.e., vr. 205a.

<sup>132</sup> Sâ’ ilî, a.g.e., vr. 215b.

Daha sonra kapıldığı bu gururla, yolunun gurbete düştüğünü, gurbette çok sıkıntılar çektiğini ve tıpkı İran’da yazdığı divanının sayfalarının da kendisi gibi paramparça olduğunu söyleyerek gurbetteki perişanlığını şöyle dile getirmektedir:

### Mesnevî

گهی خنده بر لب گهی سوگوار      نه آرام روزانه نه شب قرار  
انیسی نه کز وی دل آبی خورد      نه چشمی که یک لحظه خوابی برد  
نه رای که باشد به شدت صبور      نه پای که بتوان از آنجا عبور<sup>133</sup>

“*Bazen güldüm bazen matem tuttum. Ne gece huzurum vardı ne de gündüz kararım.*

*Gönlün ondan huzur bulacağı ne bir dost ne de bir an uykuya dalacak göz vardı.*

*Ne sabırlı olmayı gerektirecek bir görüş ne de oradan geçebilecek bir ayak vardı.”*

Kulağına gaipten bir ses geldiğini söyleyen Sâ’îlî, artık talihinin yüzüne güldüğünü çünkü rüyasında kendi ifadesiyle gülbahçesinden daha güzel bir yer ve lâleden daha parlak, cennetten daha güzel bir ülke gördüğünü ve bu süs ve güzellikteki gönül açıcı yerin Rum olduğunu ifade etmektedir. Rum’a giden Sâ’îlî, buradaki edeb ve fazilet erbâbı kimselerle oturup kalktığını, belagat sahiplerinin sohbetlerine kulak verdiğini anlatmaktadır.<sup>134</sup>

Ve en sonunda Sâ’îlî, gaipten duyduğu sesler neticesinde nihayet eserini yazmaya karar verdiğini ifade ederek gaipten gelen bu müjdeyi şöyle dile getirmektedir:

چنان خوشحال گشتم زین اسارت      سرور جانم افزود این بشارت  
به روی اهل عالم دره بستم      برفتم در پس زانو نشستم  
تراشیدم قلم کاغذ گرفتم      غبار نقش غیر از سینه رفتم<sup>135</sup>

“*Bu esaretten dolayı öyle mutlu oldum ki, bu müjde canımın sevincini arttırdı.*

*Âlimlere doğru yöneldim, gittim dizimin üstüne oturdum.*

*Kalemi tıraş edip kâğıdı (elime) aldım. Gönülden başka şeylerin izini silip süpürdüm.”*

<sup>133</sup> Sâ’îlî, a.g.e., vr. 216a.

<sup>134</sup> Sâ’îlî, a.g.e., vr. 216b.

<sup>135</sup> Sâ’îlî, a.g.e., vr. 218a.

Şair, eserini yazmaya başladığı tarih olarak 918 hk./1512 yılını tarih kıtasının hemen altına düşmüştür.<sup>136</sup>

Sâ'îlî, dibâçeden hemen sonra *Dîvân*'ını "Kitâb-ı kâsâ'id" başlığıyla devam ettirmektedir. Bu türdeki eserlerin genel yapısına uygun olarak önce Tanrı'ya şükür ve övgüde bulunduğu 41 beyitten ibaret olan münâcât bölümü yer almaktadır. Münâcât bölümünü, Hz. Muhammed'in övgüsünün yer aldığı 39 beyitten oluşan na't bölümü izlemektedir. Bu bölümde, peygamberin mucizelerinden kısaca söz ettikten sonra miraç gecesinde Hz. Muhammed'in Tanrı'nın huzuruna çıkışını anlatmakta ve ondan kendisine ve âcizlere şefaathçi olmasını dilemektedir.<sup>137</sup>

Bunu izleyen bölümde, Yavuz Sultan Selîm'e yazmış olduğu methiye yer almaktadır. Bu bölümde şair, Yavuz Sultan Selîm'in sadece mülke değil feleğe de hükmeden, dünya işlerine çeki düzen veren ve öfkesiyle âsileri, tıpkı helâk olan Âd Kavmi gibi perişan eden bir hükümdar olarak tasvir etmekte, onun cömertliğine işaret ederek eliyle güneş ışığına parlaklık kattığını ve herkesin yüzüne feyz kapısını açtığını dile getirmektedir. Şair, son olarak kendini değersiz biri gibi gösterip padişahın feyz ve cömertliğinden nasıpdar olma isteğini ve Sultan Selîm'in saltanatının pâyidâr olması dileğini şu şekilde ifade etmektedir:

چو سايلى ز تو دارم اميد فيض و كرم  
منم چو مفلس و مسكين تو پادشاه و كريم  
بمان بسلطنت و كامرانى و دولت  
نصير و عون تو حى قدير و رب رحيم<sup>138</sup>

"Sâ'îlî olarak senden feyz ve cömertlik ümit ediyorum. Zira müflis ve yoksul benim, padişah ve cömert olan sensin.

*Saltanatında ve devletinde bahtiyar ol. Kudretli ve Rahim olan Allah, yâr ve yardımcın olsun."*

Sâ'îlî, Sultan Selîm'in övgüsünden sonra önce merhum sıfatıyla Mesih Paşa'nın (ö. 907/1501) hemen sonrasında da yine merhum sıfatıyla Hadım Ali Paşa'nın (ö. 917/1511) övgüsüne yer vermiştir. Daha sonra bu bölümü, kitâb-ı gazelliyât, takip etmektedir. Gazeller, alfabetik olarak, kafiyelerinin son harflerine göre dizilmiş olup *Dîvân*'ın en geniş bölümünü teşkil etmektedirler. *Dîvân*'ın 265b ile 374a varakları arasında yer alan bu gazeller, daha çok aşk, aşkla ilgili her türlü acı, sıkıntı, mutluluk, sevgi ve sevgiliden yakınmayı konu edinen âşıkâne gazellerdir.<sup>139</sup>

<sup>136</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 218b.

<sup>137</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 221b.

<sup>138</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 243a.

<sup>139</sup> Mustafa İsen, *Eski Türk Edebiyatı*, 5. baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009, s. 216.

Herkesin sâdik âşık olamayacağını ifade edildiği aşağıdaki âşıkâne gazelde, sevgiliye yapılan içli ve duygulu yakarış dile getirilmektedir:

بر سر کوی تو دلداده و عاشق کم نیست      لیک در راه غمت عاشق غمخوار کم است  
در سر راه تو ای شوخ پی نظاره      دیده بسیار ولی دیده خونبار کم است<sup>140</sup>

“*Senin sokağının başında çok âşık vardır; fakat senin gamını çeken üzgün âşık azdır.*”

*Ey seyirci (isteyen) güzel, senin yolunda göz çoktur; lakin kanlı gözyaşı döken göz azdır.”*

Fakat Sâ’îlî’nin *Dîvân*’ında yer yer şarapla ilgili çeşitli düşünceler, dünya ve hayata aldırış etmeme, bir hayat görüşü, felekten yakınma ve yaşamaktan zevk alma konulu rindâne gazeller<sup>141</sup> de bulunmaktadır.

سحر شدم سوی میخانه بر امید صیوح      گشا دری به رخم یا مفتاح الابواب  
ز جام باده اگر عکس عارضت یابم      حباب وش سرخود بر ندارم از می ناب<sup>142</sup>

“*Seher vakti sabah şarabı ümidiyle meyhaneye gittim, ey kapıları açan, yüzüme bir kapı aç.*”

*Eğer şarap kadehinde yüzünün aksini bulursam kabarcık misali saf şaraptan başımı kaldırmam.”*

*Dîvân*’ın 374a-382a varakları arasında yer alan kitâb-ı rubâîyyât bölümünde ise aşk, şarap, dünya nimetlerinden faydalanma, fâni hayatın geçiciliği ve ölüm gibi konuların işlendiği rubâîler yer almaktadır. Sâ’îlî, dünyalık hazzın nafîle oluşunu ve âlimin dünya süsüne meyletmeyişi rubâîsinde şu şekilde dile getirmektedir:

در دهر به هر کسی رسید ادنی حظ      زان خوان نرسید غیر غم ما را حظ  
هر چند که دنیا خوش و شیرین آمد      نگرفت ز قند و شکرش دانا حظ<sup>143</sup>

“*Dünyada herkes en aşağılık hazza ulaştı. (Fakat) o sofradan bizim nasibimize ancak gam düştü.*”

*Her ne kadar dünya hoş ve tatlı görünse de bilge kişi onun şeker ve tadına kanmadı.”*

<sup>140</sup> Sâ’îlî, a.g.e., vr. 285a.

<sup>141</sup> İsen, a.g.e., s. 216-217. Ayrıca bk. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 12. baskı, İstanbul, 2010

<sup>142</sup> Sâ’îlî, a.g.e., vr. 276a

<sup>143</sup> Sâ’îlî, a.g.e., vr. 387a.

Sâ'îlî'nin, şarabı, şarap zevkini ve hayata karşı kayıtsızlığı konu ettiği rubâîleri de vardır.

نوشتیدن می ز کله ام دلخواه است  
باری من رند پر شرابش کردم  
این کله غافلست یا آگاه است  
معلوم نه کین سرگدا یا شاه است<sup>144</sup>

“Külâhımdan şarap içmek istiyorum. Bu kafa, gafıl ya da habersizdir.

Ben rind, bir kez onu şarapla doldurdum. Padişah mı dilenci mi belli değil.”

*Dîvân*, kitâb-ı terciât ve kitâb-ı mukataât bölümleriyle devam etmekte ve kitâb-ı muammâyât bölümü ile son bulmaktadır. Sâ'îlî'nin *Dîvân*'ı hakkında bilgi veren bazı kaynaklarda çelişkili ifadeler tespit edilmiştir. Kâtib Çelebi, Farsça olan bu *Dîvân*'ın baş tarafının şu şekilde olduğu bilgisine yer vermektedir:

بسم الله الرَّحْمَن الرَّحِيمِ هت عصای سر دست کلیم<sup>145</sup>

Ancak *Dîvân*'da böyle bir beytin varlığı bile söz konusu değildir. Bu yanlış ifadeler sadece Kâtib Çelebi ile sınırlı kalmamış, Dihhudâ da bu bilgiyi Kâtib Çelebi'den olduğu gibi aktararak bu yanlışlığı devam ettirmiştir. Sonuç olarak söz konusu eser hakkında en doğru bilgilere Ali Şîr Nevâî'nin *Mecâlisu'n-nefâis*'inde rastlanmaktadır. Zira Nevâî onun, yakınlarda alfabetik sıraya göre bir divan yazdığını söyleyerek divandaki gazelin matla beytini eserinde şu şekilde zikretmektedir.<sup>146</sup>

نه بر زخمش دلم پیکان آن ابرو کمان دارد  
که بهر زخم دیگر آب حسرت در دهان دارد<sup>147</sup>

#### 1.2.4. Târîh-i Âl-i 'Osmânî

Külliyyatın 384b-515a sayfaları arasında yer alan *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'de Osman Gazi dönemi olayları manzum olarak anlatılmaktadır. Adı geçen eser, Cengiz'in talanından kaçan Osmanlı'nın atası Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp'in, Anadolu'ya gelişiyle başlayıp Osman'ın ölümüne kadar yani 721 hk./1321 yılına kadar gelmekte ve Bursa'nın fethiyle son bulmaktadır. Bu eser, bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

<sup>144</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 375a.

<sup>145</sup> Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-zunûn* 'an esâmi'l-kutub ve'l-funûn, haz: Şereftin Yaltkaya, I. Cilt, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941, s. 792.

<sup>146</sup> Nevâî, s. 504.

<sup>147</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 298a.

### 1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Gerek *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'sinde gerekse de diğer eserlerindeki şiirlerinden Sâ'îlî'nin, hissiyatı ince, hayal dünyası zengin bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Birinci derecede bir şair olmasa da, *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'deki olayları tasvir ederken başvurduğu sanatlı anlatım ve yaptığı canlı tasvirler, şiirlerinde kullandığı unsurlar, *Dîvân*'ında yer alan nazım şekilleri ve bu nazım şekillerinde işlediği konular, yer verdiği edebî sanatlar, yaptığı iktibas ve telmihler, Sâ'îlî'nin, dönemindeki şairler arasında yer almasını sağlayacak niteliktedir.

Sâ'îlî'nin, Türkçe, Arapça, Pehlevî-Derî Farsçası ile kaside, gazel ve mesnevî söylediğini kendi ifadesinden anlıyoruz.

قصیده غزل گفتم و مثنوی  
چه ترکی و تازی دری پهلوی<sup>148</sup>

“*Hem Türkçe hem Arapça hem Derî-Pehlevî diliyle, kaside, gazel ve mesnevî söyledim.*”

Şimdiye kadar, Sâ'îlî'nin eserlerinde herhangi bir Arapça beyte rastlanmamıştır. Ancak ömrünün sonlarına doğru, Âşık Çelebi'ye (ö. 979/1571) okuduğu şu Arapça beyit, Sâ'îlî'nin ifadesini doğrulamaktadır:

اتبی ریاء القضاء و در حیث دارات  
و سلیم لی سلمی و سر این مارات<sup>149</sup>

“*Kader rüzgârlarına tabi ol ve onun döndüğü tarafa dön. Selma'ya selam söyle ve nereye giderse sen de oraya git.*”

Sâ'îlî'nin, 17 adet olan Türkçe şiirleri ise, *Dîvân*'ının 260b-265a sayfaları arasında “*Kitâb-ı Türkiyye*” adıyla başlayan bölümde yer almaktadır.<sup>150</sup> Ayrıca Hasan Çelebi de eserinde, Sâ'îlî'nin Türkçe bir beytine yer vermiştir:

قطره قطره سیم اوزره اشک صنمه ای پسر  
آتش هجرانه سینم قفردی سر تسر<sup>151</sup>

Sâ'îlî'nin medrese eğitimi aldığına dair elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır; fakat *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'nin sebab-i telif kısmında çeşitli ilimler

<sup>148</sup> Metin, s. 21.

<sup>149</sup> Âşık Çelebi, a.g.e., s. 942.

<sup>150</sup> Sâ'îlî'nin Türkçe şiirleri için bk. İsrâfil Babacan, “Sâyilî ve Türkçe Şiirleri”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 23, Ankara, Güz 2015, s. 61-83.

<sup>151</sup> Hasan Çelebi, a.g.e., s. 447.

öğrenmek için başka ülkelere gitme isteğini ve bu uğurda çektiği sıkıntıdan sonra elde ettiği ilim hazinesini dizelerinde dile getirmektedir.

طلبکار گشتم به مرز و بوم      ز دانادلان گوش کردم علوم  
کشیدم در آفاق چون رنج علم      به همت شدم عاقبت گنج علم  
نهادم به قانون حکمت قدم      به دست خرد باب حکمت زدم  
درادنی زمانی چو بودم سلیم      خردمند گشتم به حکیم حکیم<sup>152</sup>

*“Her ülkede arayan oldum, kalp gözü açık kimselerden ilim öğrendim.  
Dünyada ilmin sıkıntısını çekince, sonunda istekle ilim hazinesine meylettim.  
Hikmet kanunlarına yönelince, akıl eliyle hikmet kapısını çaldım.*

*“Uzun zamandır itaatkâr olduğum için, hikmet sahibinin hükmüyle akıllandım.”*

Bu bilgiler ışığında, Sâ'î'nin ilim öğrenme aşkıyla çokça dolaştığını ve bu yolculuklar esnasında hikmet sahiplerinin kapısına gidip onlardan ilim ve irfan öğrenerek edebî ve ilmî yönden kendini geliştirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira gerek yukarıdaki beyitler gerekse de eseri *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'den seçilen şu beyitler düşüncemizi destekler mahiyettedir:

نخستین سخن بود از هر چه هست      فروغ از سخن یافت بالا و پست<sup>153</sup>

*“Her şeyden evvel söz vardı, yer ve gök onunla parlaklık kazandı.”*

Klasik Fars şairlerinin özellikle mesnevi başlarında kullandıkları “نخستین سخن” ifadesi, yukarıdaki beyitte görüldüğü üzere Sâ'î tarafından da kullanılmıştır. Bilindiği gibi bu ifade aynı zamanda Yuhanna İncili'nin 1. ayetidir de. Bu da bize Sâ'î'nin, belli bir dinî bilgisinin olduğunu göstermektedir.

همه بندگانیم و سلطان تویی      چه سلطان که ما کالبد جان تویی  
به هر چه که فرمان تست آن کنیم      اطاعت به فرمانت از جان کنیم<sup>154</sup>

*“Hepimiz kuluz; sultan Sen 'sin; Sultan ne ki, biz bedeniz can Sen 'sin.*

*Emrettiğin her şeyi yaparız; emrine candan itaat ederiz.”*

Sâ'î'nin, yukarıdaki beyitleri, gerek seçilen kelimeler gerekse de kelimelerin dizilişi bakımından Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'indeki gazelden esinlenerek yazdığı tespit edilmiştir. Bu tespitimizin doğruluğunu destekleme mahiyetinde Mevlânâ'nın, yukarıda bahse konu olan gazeli aşağıda verilmiştir:

<sup>152</sup> Metin, s. 20.

<sup>153</sup> Metin, s. 10.

<sup>154</sup> Metin, s. 141.

ای خدایی که مُفَرَّح رنجوران تویی      در میان لطف و رحمت، همچو جان پنهان تویی  
روز تا شب ما چنین بر همدگر رحمت کنیم      شب همه رحمت رَوَد سوی تو، چون رحمان تویی<sup>155</sup>

“*Ey Allah ’um! Hastalara ferahlık veren Sen ’sin; lütuf ve rahmet arasında can gibi gizlenen Sen ’sin!*”

*Geceye kadar böyle birbirimize şefkat gösteririz; gece bütün rahmet sanadır. Çünkü rahman Sen ’sin.”*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, Sâ’ ilî’ nin başka şairlerden ilham aldığı aşikârdır. Fakat kimi zaman da beytin ya da mısraın tamamını iktibas ederek kendi şiirinde kullandığı görülmektedir. Zira Sâ’ ilî’ nin aşağıda yer alan beytinin ilk mısraı, ufak bir yer değişikliğiyle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’ nin, *Mesnevî-i Manevî*<sup>156</sup>’sinden olduğu gibi alıntılanmıştır.

چو خواهد خدا پرده کس دَرَد      به بدخواهی کار نیکان بَرَد<sup>157</sup>

“*Allah bir kimsenin perdesini yırtmak isterse, o kimseyi temiz insanları ayıplamaya sevkeder.”*

Bu örneklerden yola çıkarak, Sâ’ ilî’ nin başta Firdevsî (ö. 411/1020) olmak üzere Mevlânâ (ö. 672/1273), Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1492) ve Sa’ dî-i Şîrâzî (ö. 691/1292) gibi klasik Fars şiirinin önde gelen şairlerinden etkilendiği ve onların yazdıklarından ilham alarak eserler kaleme aldığı aşikârdır. Fakat Sâ’ ilî, onları birebir taklit etmek yerine şiirlerinde, kendi düşünce ve hayal dünyasını yansıtarak kendi edebî tarzını ortaya koymuştur.

Âşık Çelebi, Sâ’ ilî’ nin edebî kişiliği hakkında, ehil olanlardan ilmin inceliklerini sorduğu, itikadında ayıplanacak bir durum söz konusu olmayıp, sözlerinin makul olduğu bilgisini vererek onun ilim, irfan ve tasavvufa olan temayülüne dikkat çekmektedir.<sup>158</sup>

Sâ’ ilî’ nin, *Dîvân*’ında yer alan gazellerden hareketle, onun rind meşrep bir şair olduğunu söylemek mümkündür. Zira yer yer içki ile ilgili çeşitli düşünceler, dünya hayatına kayıtsızlık, yaşamaktan zevk alma, hayatın fanîliği gibi hususlar onun rindâne gazellerinde ele aldığı konuların başında gelmektedir.

<sup>155</sup> Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*, Neşr-i Muhammed, Tahran, 1386 hk./1966, s. 1124.

<sup>156</sup> میلش اندر طعنه پاکان برد (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, İntişarat-i Dustan, 9. baskı, Tahran, 1386 hk./1966, s. 50.

<sup>157</sup> Metin, s. 110.

<sup>158</sup> Âşık Çelebi, a.g.e., s. 941-942.



شباب عمر بود موجب فسوس و دریغ  
چه از چشم من ای عمر می روی به شتاب  
به خواب دیدمت ای ماه و سالها بگذشت  
ندید دیده من خواب را دگر در خواب  
ز جام باده اگر عکس عارضت یابم  
حباب و ش سر خود برندارم از می ناب<sup>159</sup>

*“Ömür hayıflanmayla geçti, ey ömür neden hızla gözümden uzaklaşıyorsun?  
Ey ay yüzlü seni rüyamda gördüm ve yıllar geçti. Benim gözüm, rüyayı artık  
rüyasında dahi görmez oldu.*

*Eğer şarap kadehinde yüzünün aksini bulursam kabarcık misali saf şaraptan  
başımı kaldırmam.”*

Rindâne konulara yer veren Sâ'ilî, bunların dışında âşıkane duygulara da yer vermektedir. Sâ'ilî'nin, daha çok aşk, sevgi, mutluluk, aşk ıstıرابı, sevgiliden yakınma gibi içli duyguları konu edinen âşıkane gazelleri bulunmaktadır. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki Sâ'ilî, ilahî aşktan ziyade beşerî aşkı işlemektedir. O, sevgilisine duyduğu aşkı ve yaşadığı aşkın ıstıرابını rubâîsinde şu şekilde dile getirmektedir:

بر سر کوی تو دلداده و عاشق کم نیست  
لیک در راه غمت عاشق غمخوار کم است  
در سر راه تو ای شوخ پی نظاره  
دیده بسیار ولی دیده خونبار کم است<sup>160</sup>

*“Senin sokağının başında çok âşık vardır; fakat senin gamını çeken üzgün âşık  
azdır.*

*Ey seyirci (isteyen) güzel, senin yolunda göz çoktur; lakin kanlı göyaşı döken  
göz azdır.”*

Edebî bilgisinin yanında zengin hayal dünyasına sahip olan Sâ'ilî'nin, tasvirdeki başarısı, onun nasıl bir edebî kişilik sergilediğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu durum, özgün benzetmeler yoluyla yaptığı savaş ve ordu tasvirlerinde kendini göstermektedir. Bir savaş esnasında ölen ve yaralanan askerlerin ahvalini, savaş yerinin durumunu ve o sırada kullanılan savaş araç ve gereçlerini şu şekilde tasvir etmektedir:

به سهم نبرد آزمای زمان  
برون آمد آواز زه از کمان  
ز زخم سنان یلان گروه  
روان سیل خون شد ز یبنی کوه  
پی کشتگان نبرد آزمای  
بزد سنج بر روی و نالید نای

<sup>159</sup> Sâ'ilî, a.g.e., vr. 276a.

<sup>160</sup> Sâ'ilî, a.g.e., vr. 285a.

صدای دهاده به گردون رسید بر آفاق همچون شفق خون دويد<sup>161</sup>

*“Zamanda tecrübe edilen bu savaşın nasibi olarak, yaydan giriş sesi yükseldi. Bölükteki yiğitlerin mızrak yarasından dolayı, dağın burnundan kan seli aktı. Savaşta ölenlerin peşinden, yüze çalpara vurdu, boru inledi. Feleğe, vuruşma sesi ulaştı, gökyüzüne şafak renginde kan fişkardı.”*

Şiirlerinde teşhis ve intâk sanatını ustalıklı kullanan Sâ'îlî, bilhassa tabiat ve düğün tasvirlerinde çok orijinal benzetmelere yer vermektedir. Örneğin baharın gelişiyile birlikte doğadaki değişimi şu şekilde tasvir etmektedir:

زمین سبز و لاله سقرلاتِ آل      بنفشه لبِ جوی را گشته خال  
به تختِ زمرد شده گل      چو ساقی به کف لاله را جام مل  
نموده سحاب از چمن لاله پر      کشیده به گوش گل از ژاله دُر<sup>162</sup>

*“Yeryüzü yeşil ve lale seklatun rengini (almış), menekşe çiçeği ırmağın dudağına ben olmuş.*

*Zümrüt tahtta, gül sultan olmuş, tıpkı elinde lale şeklinde şarap kadehi tutan saki gibi.*

*Bulut, çimeni lale ile donatmış, gülün kulağına kırağıdan inci takılmış.”*

Sâ'îlî, duygu ve düşünce dünyasını, yer yer sanatlı bir üslûpla ifade edebilen bir şair olmasının yanı sıra, yaşadığı dönemin toplumsal, siyasî ve kültürel durumunun gözlemini yaparak bunun sağlıklı bir sentezini sunabilen tutarlı bir tarihçi kimliği de ortaya koymaktadır. Aynı zamanda söz ustası Şeyh Sa'dî'nin *Gülistân*'ına benzer şekilde didaktik-ahlakî hikâyeler ve hikmet içerikli sözler kaleme alarak da öğüt veren bilge bir kişilik sergilemektedir.

### Hikmet

در پی آزار و ریش دلی مردم مجوش اگر مردی از برای جراحت به مرهم کوش.<sup>163</sup>

*“İnsanın kalbini kırıp yaralama; yiğitsen eğer bir yara için merhem olmaya çabala!”*

<sup>161</sup> Metin, s. 217.

<sup>162</sup> Metin, s. 238.

<sup>163</sup> Sâ'îlî, a.g.e., vr. 194b.

### Nasihah

فتح کشور دل خواهی مدد از مردان خواه که اقلیم گیری بی سپاهی میسر نیست پادشاه را.<sup>164</sup>

*“Ülke fethetmek istersen halktan yardım iste. Zira ordusuz, ülke fethetmek padişah için mümkün olmaz.”*

### Hikmet

حسود گاه به مال مردم از حسد نظر می سازد. و گاه چشم عیب به هنر هنرمند می اندازد. همچون خنثی مشکل که هم زن دارد و هم شوهر.<sup>165</sup>

*“Kıskanç kişi, kıskançlıktan kâh insanların malına göz diker, kâh sanatkâr kişinin sanatına. Tıpkı hem karısı hem de kocası olan eşcinsel gibi.”*

---

<sup>164</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 193b.

<sup>165</sup> Sâ' ilî, a.g.e., vr. 191b.

## İKİNCİ BÖLÜM

### ESERİN ŞEKİL, ÜSLÛP VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

#### 2.1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

*Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’yi şekil açısından incelemek için adı geçen eserin nazım şekline, vezin yapısına, kafiye düzenine, oluşturulan konu başlıklarına ve beyitleri meydana getiren mısralara göz atılarak bunların genel özellikleri tespit edilecektir:

##### 2.1.1. Konu Başlıkları, Mısra ve Beyit Yapısı

a) Bölümler arasındaki bağlantıyı sağlayan konu başlıkları genel itibariyle anlatılan konunun özü mahiyetinde olup iki üç en fazla dört cümleden ibarettir. Bu cümlelerin sıralanışında secili anlatıma başvurulmuştur:

افتتاح کلام در ذکر تواریخ کرام انام  
و اخبار نسب و آثار سلاطین عالی مقام<sup>166</sup>

b) Bir beyti oluşturan mısralar genellikle که چو gibi rabıt edatlarıyla birbirine bağlanmakta ve çoğu zaman anlamı ikinci mısra tamamlamaktadır:

چو اسحق را وقت پیری رسید می رفتن از جام پیری چشید<sup>167</sup>

“*İshâk, yaşlanınca, yaşlılık kadehinden veda şarabını tattı.*”

c) Arapça kelime ve terkiplerin sayısı bir hayli fazladır. Özellikle konu başlıklarında, münâcât ve na’t bölümlerinde dinî terimler sıkça kullanılmıştır:

شفاعت گرامشفاقا منعما کریمانبی الوری مُکرما<sup>168</sup>

“*Ey müşfik ve ey nimetlendirici şefaataçı, ey cömert ve ihsanda bulunan asil peygamber.*”

d) Toplamda üç tane olmak üzere telmih yoluyla bazı Kur’ân ayetlerine yer verilmiştir:

<sup>166</sup> Metin, s. 25.

<sup>167</sup> Metin, s. 29.

<sup>168</sup> Metin, s. 8.

به هیأت معظم ترین بلاد حصارش إرم وار ذات العمد<sup>169</sup>

“Plan olarak şehirlerin en görkemlisi, kalesi “sütunlar sahibi İrem gibi.”

### 2.1.2. Eserin Nazım Şekli, Vezni, Kafiye Düzeni ve Beyit Sayısı

*Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*, her beyti, kendi arasında kafiyeli ve baştan sona kadar aynı vezinde yazılmış beyitlerden oluşan bir nazım türü olan mesnevî şeklinde yazılmıştır. Sâ’îlî, eserini *Şâhnâme*’nin vezni olan bahr-i mutekârib-i müsemmen-i maksûr (**Feûlün/Feûlün/Feûlün/Feûl**) vezninde<sup>170</sup> yazmıştır.

Eserin kafiye düzeni ise (a-a, b-b, c-c) şeklindedir. Revi harfinin bulunduğu kafiye bazen mısra ve beyit sonunda bulunduğu gibi bazen de rediflerin bulunduğu durumlarda mısra ortasında olabilmektedir. Sâ’îlî’nin tercih ettiği redifler genellikle kısa ve sade olup sayıları çok fazla olmamakla birlikte uzun rediflerin de kullanıldığı görülmektedir:

زبان مرا پُر ثنا کن ز لطف ز بنده قبولِ دعا کن ز لطف<sup>171</sup>

“Dilimi, lütfundan dolayı övgüyle doldur, dualarımı lütfunla kabul eyle.”

Şair, beyitleri meydana getiren unsurları, söz dizimi kurallarına ve dilin ortak beğenisine aykırı olarak kullandığı için kimi beyitlerde ibâre tertibinin sağlam olmamasından kaynaklı za’f-ı te’life yol açan ifade kusurlarına rastlanmaktadır. Tahir-ül Mevlevî, önce söylenmesi gereken kelimelerin sonraya bırakılmasını, sonra söylenecek olanların önce söylenmesini, hafz edilmesi gerekenlerin zikredilmesini, zikredilmesi gerekenlerin de hafzedilmesini bu kusurun başlıca sebeplerinden sayar.<sup>172</sup>

یکی را دهد خلعتِ شکر و صبر یکی را نهد تاج ترسا و گبر<sup>173</sup>

سخن ماند فردوسی پاک زاد روانش ز جان آفرین شاد باد<sup>174</sup>

گهی از عیانی نهان آمده گه اندر نهانی عیان آمده<sup>175</sup>

<sup>169</sup> Metin, s. 179. “Sütunlar sahibi İrem’e..?” anlamındaki Kur’ân ayeti (Kur’ân, 89/Fecr-7).

<sup>170</sup> Veyis Değirmençay, *Farsça Arûz ve Kâfiye*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2005, s. 90.

<sup>171</sup> Metin, s. 5.

<sup>172</sup> Tahirü’l Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, nşr: Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973, s. 181.

<sup>173</sup> Metin, s. 3.

<sup>174</sup> Metin, s. 10.

<sup>175</sup> Metin, s. 3.

Yukarıdaki ilk beytin ilk mısrası “yekî râ dehed” ile başlamaktadır ve ikinci mısra da ona benzer olarak “yekî râ nehed” ibâresiyle tertiplenmiştir. Ancak ilk dizedeki “şokır” ibaresine denk gelen “tersâ” tertip sırasına uygun olmadığı için za’f-i te’lif yapılmıştır. Aynı şekilde son beytin ilk mısraı “gehî” iken ikinci mısrada ona karşılık “geh ender” ibâresi seçilerek ibârelerin tertip sırası bozulmuştur. Görüldüğü gibi “gehî” ve “geh ender” ibârelerinden sonra benzer sıralanış takip edilmiştir.

İsmail Durmuş ise, bu terimi “söz diziminde kurala aykırılık” olarak tanımlar ve cümledeki öğelerin sıralanışının gramer kurallarına ve zevkiseline ters düşmeyecek şekilde dizilmesi gerektiğini ifade eder. Aksi takdirde bir cümlede düşünceler sağlam ve hayaller canlı olsa da bunların yanlış, karışık ve belirsiz bir sırayla dizilmesi durumunda ifade değerini ve etkisini kaybedeceğini hatta anlam karışıklığına yol açabileceğini belirtir.<sup>176</sup>

Kimi zaman Sâ’îlî’nin, revî harfinin mahreç (seslerin çıkış yerlerinin) yakınlığı olan başka harfe dönüşmesiyle kafiye kusurlarından ikfa kusuru<sup>177</sup> işlediği görülmektedir:

قبایل به او جمع تاجیک و ترک به گردش غزایشگان سترگ<sup>178</sup>

“*Tacik ve Türk kabileleri ve ulu gaziler, onun etrafında toplandı.*”

Yukarıdaki beyitte yer alan “tork” ve “sotorg” kelimelerinden ilkinin son harfi k iken ikincisinin son harfi g harfinden oluşmaktadır. Saraç, divan şiirinde bu kusurun en fazla b-p şeklinde yapılan örneklerine rastlandığını ifade eder. Sâ’îlî’nin beyitlerinde, uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasından kaynaklı aruz kusurlarından sayılan zihâfa da rastlanır. Saraç’a göre bu kusurun, metnin edebî değerini düşüren ve düşürmeyen zihâf olmak üzere iki çeşidi vardır. Saraç, Arapça ve Farsça kelimeler için geçerli olan zihâfî bir kusur olarak kabul eder.<sup>179</sup>

Kimi zaman da revî harfinin bulunduğu kafiye kelimeleri arasında farklılık söz konusudur. Bu farklılık kafiyede anlamları ayrı olan, farklı kelimelerin seçilmesiyle gerçekleşmektedir.<sup>180</sup>

موفق به کار و دمت غم گسل مقرر به علم و هنرور به دل<sup>181</sup>

<sup>176</sup> İsmail Durmuş, “Za’f-i Te’lif”, TDV, XXXIV. Cilt, İstanbul, 2013, s. 64-65.

<sup>177</sup> Saraç, a.g.e., s. 274.

<sup>178</sup> Metin, s. 69.

<sup>179</sup> Saraç, a.g.e., s. 215.

<sup>180</sup> M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 9. baskı, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2015, s. 166-167.

<sup>181</sup> Metin, s. 13.

“İş tutmada başarılısın, nefesin gam gidericidir; ilimde payidarsın, ruhen sanatkârsın.”

Yukarıdaki beyitte “gosil” ve “dil” lafız ve anlam bakımından farklı kelimelerdir.

دكانهای مردم شب و روز باز نمی گشت گستاخ و سستی دراز<sup>182</sup>

“İnsanların dükkânları gece gündüz açtı; başıboşluk ve gevşeklik fazla uzun sürmüyordu.”

Yukarıdaki beyitte geçen “dokkân” kelimesi “dokân” şekline sokularak zihaf yapılmıştır. Daha önce Sâ’îlî’nin öğrenim durumu hakkında elimizde bilgi olmadığına değinmiştik. Yukarıdaki aruz kusurları, bize, her ne kadar şairin öğrenim görmemiş olma ihtimalini düşündürse de bu bizce mümkün değildir. Zira bazı tezkire kitaplarında Sâ’îlî’nin seri bir kâtip olduğu ve günde beş yüz adet beyit yazdığı bilgisi kaydedilmektedir.<sup>183</sup> Bu kaynaklarda verilen bilgilerden yola çıkarak, aruz ilminin inceliklerini bilmeyen birisinin seri bir kâtip olarak zikredilmesi ve günde beş yüz adet beyit yazması bizce mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla aruz ilmine vakıf olmak belli bir eğitimden geçmiş olmayı gerektirmektedir.

Bu nedenle Sâ’îlî’nin yapmış olduğu bu aruz tasarruflarını, onun beyitler arası ahengi yakalamak yerine beytin anlamını vermek istemesiyle açıklayabiliriz. Zira eserin bütünü göz önünde bulundurduğumuzda, onun aruz ilmine vakıf bir şair olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Aşağıdaki beyit de bu ifademizi doğrular niteliktedir:

به فرق گدا تاج شاهی نهد به دستش ز مه تا به ماهی دهد<sup>184</sup>

“Dilencinin başına padişahlık tacı koyar; eli aydan güneşe her yere uzanır.”

*Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’nin son varlığında (vr. 515a) yer alan Sâ’îlî’nin kendi ifadesinden de anlaşılacağı üzere, üzerinde çalıştığımız eser, müellif hattı olup toplam 4336 beyitten oluşmaktadır.

<sup>182</sup> Metin, s. 97.

<sup>183</sup> Nevâî, a.g.e., s. 182; El-Tahrânî, a.g.e., s. 427.

<sup>184</sup> Metin, s. 1.

## 2.2. TÂRİH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Sâ'îlî'nin şiirlerinde dil açısından dikkat çeken en önemli özellik süslü ve ağdalı bir dilin olmayışıdır. Beyitlerde yer yer kullanımı yaygın olmayan kelime ve terkiplerin varlığı dikkat çekse de Sâ'îlî'nin, genel itibarıyla sade ve anlaşılır bir dil tercih ettiği görülmektedir. Ancak yalın ifadelerle kolayca anlaşılabilir beyitler, Arapça ibarelerin ve müteradif kelimelerin ard arda sıralanmasıyla âdetâ anlaşılmaz hâle sokulmuştur. Bu manzum eserde duygu ve düşüncelerden ziyade tarihî olaylar anlatıldığından eserin dili kimi zaman şiirsellikten uzaklaşmıştır.

*Târîh-i Âl-i 'Oşmânî'* nin dil ve üslûp özelliklerine dair diğer hususlar, eserden seçilen örnek beyitler ışığında aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir:

### 2.2.1. İsim ve Sıfatların Kullanımı

a) İsim tamlamalarında genellikle her iki isim de Farsça çoğul ekleriyle çoğul yapılırken bazen de tamlama unsurundan sadece birinde Arapça çoğul tercih edilmiştir:

که اخبار شاهان عالی مقام      رسانم به گوش دل خاص و عام<sup>185</sup>

Yukarıdaki beyitte geçen "اخبار شاهان" terkinde muzaf, Arapça çoğul iken, muzafun ileyh Farsça çoğuldur.

b) Hayatı hakkında bilgi veren kaynaklardan yola çıkarak aslen Türkistanlı olduğuna kanaat getirdiğimiz Sâ'îlî, gerek Anadolu ve İran gibi büyük Türk halk topluluklarını barındıran bölgelerde uzun süre kaldığı gerekse de eserini bir Türk hükümdarı adına yazdığı için *Târîh-i Âl-i 'Oşmânî'* de fazla olmamakla birlikte bazı Türkçe ve Moğolca sözcüklerin kullanımına yer vermiştir. Sancak, âl (kırmızı), saçak, yarak(ğ), tuğ, yel, bayrak, coldu (جلدو, ödül,) gibi.

یل سحر پرداز اقلیم بخش      به میدان معنی چنین راند رخس<sup>186</sup>

به خون شهادت علم کرده آل      به خود ساخت پیشان جنت مال<sup>187</sup>

پی فتح و تسخیر اقلیم راغ      برافراخت از لاله سنجق به باغ<sup>188</sup>

<sup>185</sup> Metin, s. 6.

<sup>186</sup> Metin, s. 169.

<sup>187</sup> Metin, s. 151.

<sup>188</sup> Metin, s. 175.



یراغِ عروسی نموده بهم      بترک چه ساچق چه اسب و غنم<sup>189</sup>

c) Arapça isimler bazen Farsça çoğul ekleriyle çoğul yapılmıştır:

ازینسان غزا سایر حاکمان      به جان پُر ز کین و به دل ظالمان<sup>190</sup>

Yukarıdaki “حاکم” kelimesi kuralsız çoğul şekli olan “حگام” şeklinde değil de, kelimeye, Farsça çoğul آن ekinin getirilmesiyle çoğul yapılmıştır.

### 2.2.2. Ayrı ve Bitişik Şahıs Zamirlerinin Kullanımı

a) Şair zaman zaman kelimelerin sonuna harf-i nişâne adı verilen را edatını getirerek mülkiyet tamlaması yapmaktadır:

همه حاکمان را ازو بود وهم      ز میخال نیز آنچنین کرده فهم<sup>191</sup>

b) 3. tekil şahıs zamirleri او وى bazen de او وى işaret zamiri yerine bazen او وى kullanılmıştır:

ز مشک و طلا اندرو خاک و خشت      برونش ارم اندرونش بهشت<sup>192</sup>

بده جامم ای ساقی ماه چهر      که از وی برد رشک مهر سپهر<sup>193</sup>

c) Bitişik şahıs zamirlerini bazen fiillerin sonuna getirerek dolaylı tümleç, bazen de isimlerin sonuna getirerek muzafun ileyh görevinde kullanmıştır:

بفرمودش از بهر خود خدمتی      به جان ماند از آن خدمتش متتی<sup>194</sup>

d) Zaman zaman ش bitişik şahıs zamir ekini mevsul ki'sinin sonuna getirmektedir:

به حق علی کش کرم کار داشت      به فرمان و امر تو اقرار داشت<sup>195</sup>

### 2.2.3. Zamanların ve Fiillerin Kullanımı

Sâ'ilî, fiil çekimi yaparken zaman ve kip kurallarını göz önünde bulundururken kimi zaman yaşadığı dönemin yaygın gramerini esas almış kimi zaman da kendi yazım

<sup>189</sup> Metin, s. 107.

<sup>190</sup> Metin, s. 102.

<sup>191</sup> Metin, s. 106.

<sup>192</sup> Metin, s. 179.

<sup>193</sup> Metin, s. 169.

<sup>194</sup> Metin, s. 29.

<sup>195</sup> Metin, s. 9.

tarzını yaratmak düşüncesiyle bazı şahsî tasarruflarda bulunmuştur. Bu şahsî tasarruflar, Sâ'ili'nin ifade gücüne zenginlik ve farklılık katmıştır. Şairin zaman ve fiillerin kullanımında belirlediği üslûp ve bu üslubun belli başlı özellikleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

**a)** Mâzi fiilin başına çoğu zaman vezin gereği “te’kid be”si getirmektedir:

جو انان چو اين نكته كردند گوش      برفتند سوي عم از روي هوش<sup>196</sup>

**b)** Şair, şimdiki zamanın hikâyesini, kimi zaman di’li geçmişin sonuna istimrar ya’sı getirerek kullanmaktadır:

ز همدیگران خواستندی مدد      کس و کوی خود را فزودی عدد<sup>197</sup>

**c)** Kimi zaman da şimdiki zamanın hikâyesini, di’li geçmişin sonuna istimrar ya’sı başına da “te’kid be”si getirmek suretiyle kullanmaktadır:

وگرنه من آن را بفرمودمی      درین بزم از آن خوردن آسودمی<sup>198</sup>

**d)** Yeterlik ve gereklilik mastarıyla yapılan çekimlerde, hafifletilmiş mastardan çok asıl mastarı kullanmaktadır:

سه پاره بیایست کردن کمان      که سازند قسمت به هم در میان<sup>199</sup>

Birinci mısradaki *کرد* mastarının hafifletilmiş şekli olan *کردن* kullanılmıyken onun yerine asıl mastar şekli olan *کردن* tercih edilmiştir.

**e)** Şair, bileşik fiillerden çok yaygın bir şekilde istifade etmektedir:

چو سلطان چنان قوم آگاه یافت      سرور عجب در دلش راه یافت<sup>200</sup>

**f)** *اوقاتان* (düşmek) mastarını kimi zaman vezin gereği *اوقاتان* şeklinde kullanmıştır:

چنین حالتِ مشکِش اوقاتاد      خیالی عجب در دلش رو نهاد<sup>201</sup>

**g)** Olumlu ve olumsuz olmak üzere dua, dilek-istek ve emir kiplerini çok sık kullanmaktadır:

<sup>196</sup> Metin, s. 34.

<sup>197</sup> Metin, s. 103.

<sup>198</sup> Metin, s. 80.

<sup>199</sup> Metin, s. 47.

<sup>200</sup> Metin, s. 52.

<sup>201</sup> Metin, s. 81.

زیاده به ایشان رعایت نماید بداندسان رعایت عنایت فزای<sup>202</sup>

شها دشمنان تو مقهور باد عدویت ز ملک جهان دور باد<sup>203</sup>

**h)** گذاشتن (bırakmak) mastarını kimi zaman (kalmak) ماندن (h) kullanmıştır:

بنا چون ز دو جانب آباد گشت نماندند کس را به صحرا و دشت<sup>204</sup>

“*Yapı iki taraftan da yükselince, ova ve kırdı kimseyi bırakmadılar.*”

**i)** Kimi zaman mastarları fiil yerine kullanmaktadır:

ز دل رشته کینه بگسیختن چو شیر و شکر را باهم آمیختن<sup>205</sup>

“*گسیختن*” ve “*آمیختن*” mastarlarını özneye göre çekim yapmaksızın mastar şeklinde kullanmıştır.

**j)** افکندن (atmak, fırlatmak) mastarını kimi zaman vezin zarureti nedeniyle, اوفکندن şeklinde kullanmıştır:

ز خوبان که می خواست قد بلند نظر بر قد نیزه می اوفکند<sup>206</sup>

**k)** در (k) gibi ön edatlı bileşik fiilleri çok sık kullanmaktadır:

به مسکینی خویش آن دل غنی همی بود در بندر ارمنی<sup>207</sup>

**l)** Kimi zaman fiillerin olumsuz çekiminde نه olumsuzluk ekini asıl fiile getirmeyip fiilden ayrı bir şekilde kullanmaktadır:

تمامی رعایت ز شه یافتند ز خدمت دگر سر نه بر تافتند<sup>208</sup>

“*Hepsi padişaha yöneldiler, artık kulluktan baş kaldırmadılar.*”

جهان انبیا را جفا می کند نه بر پادشاهان وفا می کند<sup>209</sup>

“*Dünya enbiyalara cefa eder, padişahlara vefa göstermez.*”

<sup>202</sup> Metin, s. 257.

<sup>203</sup> Metin, s. 248.

<sup>204</sup> Metin, s. 248.

<sup>205</sup> Metin, s. 36.

<sup>206</sup> Metin, s. 161.

<sup>207</sup> Metin, s. 134.

<sup>208</sup> Metin, s. 207.

<sup>209</sup> Metin, s. 31.

نه Sâ' ilî, sadece fiil cümlelerinin değil isim cümlelerinin olumsuz çekiminde de ekini kimi zaman fiilden ayrı yazmaktadır:

مصور که تصویر کرد آن نه اوست ازو هر که تقریر کرد آن نه او است<sup>210</sup>

“O’nu tasvir eden şekil O değildir, O’nu anlatan şey (aslında) O değildir.”

“او نیست” olması gerekirken olumsuzluk ekini ayrı yazarak “نه اوست” şeklinde yazmıştır.

Yukarıda çeşitli başlıklar altında incelen eserin dil ve üslup özellikleri dikkate alınırca eserde VI. (XII.) yüzyılın ikinci yarısından IX. (XV.) yüzyılın sonlarına kadar etkisi devam eden Sebk-i Irâki dönemi özelliklerinin ağır bastığı görülmektedir. Zira eserde Arapça kelime ve bazı dinî ve ilmî kavramların kullanımına ağırlık verilmektedir. Sayıları çok fazla olamakla birlikte ayetlerin, iktibas ve telmihlerin ve bazı ilginç ve felsefi mazmunların kullanımına yer verilmektedir. Özellikle doğa ve savaş tasvirlerinde anlatımı güçlü kılmak adına teşbih, mecaz ve istiare gibi söz sanatlarından çokça istifade edilmektedir.

### 2.3. TÂRİH-İ ÂL-İ ‘OŞMÂNÎ’NİN KONUSU VE MAHİYETİ

Sâ' ilî-i Şîrâzî, *Târîh-i Âl-i ‘Oşmânî* adını verdiği bu eserinde, Osmanlılar’ın soy ağacı hakkında ilki; Hz. İshâk peygamberin oğlu ‘Ays’a, diğeri Hz. Nûh peygamberin Yafes adlı oğluna dayandırdığı iki farklı rivâyete yer vermiştir. Her iki rivâyette de Osmanlılar’ın soyu, Oğuz’a dayandırılmak istenmiş fakat ilkinde Oğuz, ‘Ays bin İshâk’ın oğlu olarak zikredilirken; ikinci rivâyette Oğuz, Yafes oğlu Kayı Han’ın oğlu olarak anılmıştır. İlk rivâyette, Hz. İshâk’tan sonra Yakûb ve ‘Ays adlarındaki oğullarından kimin peygamber olacağı hususunda ikisi arasında yaşanan mücadeleye yer verilmiştir. Daha sonra peygamberlik müjdesini alan Yakûb’un peygamberliği için, babası Hz. İshâk’ın Allah’a dua edişinden ve peygamberliğin onun hakkı olduğundan bahsedilmiştir. Sâ' ilî, son olarak bu duruma üzülen ‘Ays’ın padişahlığı için Hz. İshâk’ın Allah’a yalvarışını ve sonrasında gelişen olayları ayrıntılı olarak ele almıştır. Oğuz’un atasının, Yafes oğlu Kayı Han’a dayandırıldığı ikinci rivâyette ise, Oğuzların cedlerinden, Oğuz’un doğumundan, eş seçiminden ve Oğuzların gelenek ve göreneklerinden bahsedilmiştir. Kâfir olan baba Kara Han’ın, Müslüman olduğu gerekçesiyle oğlu Oğuz’a savaş açması ve savaş esnasında oğlu

<sup>210</sup> Metin, s. 3.

tarafından öldürülmesi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kara Han sonrası iki boya ayrılan Oğuzların damgaları hakkında bilgiler verilir Oğuz Kağan ile Oğuzların efsanevi atalarının hikâyeleri, Cengiz'in İran ve Turan'ı ele geçirip Irak ve Horasan'ı yağmalaması anlatılmıştır.

Sâ'ilî eserini, Cengiz'in talanından kaçan Osmanlı'nın atası Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp'in, Anadolu'ya gelişiyle başlatıp Osman'ın ölümüne kadar yani 721 hk./1321-22 yılına kadar getirmiştir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere, söz konusu eser, tek bir defterden müteşekkil olup sadece Osman Gazi dönemi olaylarını içermekte ve Bursa'nın fethiyle son bulmaktadır. Şair eserine, önce hiçbir sözün lâıykıyla Tanrı'yı vafedemeyeceğini ve insan aklının O'nu anlamakta ve anlatmakta acze düşeceğini söyleyerek Tanrı'ya yapacağı övgü ve şükürün ona lâıyk olmadığını ve bu yüzden bağışlanmak istediği yakarış bölümü ile başlamaktadır. Sâ'ilî, 60 beyitten ibaret olan bu bölümde, Allah'ın ihsanının yüceliğinden bahsetmektedir. İsterse O'nun, filin bedenine sinek kanadı takacağını, şayet öfkelenirse gazabıyla karıncanın timsaha üstün geleceğini söyleyerek O'nun sonsuz nimet ve gazap sahibi olduğunu belirtir.

Yakarış bölümünü, Tanrı'ya isteklerini ileterek ondan bağışlanma ve dualarının kabulünü istediği münâcât bölümü izler. Sâ'ilî, 34 beyitten oluşan bu bölümde, O'nun, günahlarını bağışlamasını, gönlündeki muradını vererek kendisine manâ kadehinden mutluluk tattırmasını, söz sofrasına ulaşacak el bağışlamasını ve son olarak padişahın iltifatlarına mazhar olmak için yüzüne feyz kapısı açmasını ister.

Münâcât bölümünü, Hz. Muhammed'in övgüsünün yapıldığı na't bölümü takip eder. Sâ'ilî, bu bölümde, peygamberin vasıflarından kısaca söz ettikten sonra onun miraca çıkışını ve sonrasında hakkın huzurunda yaşadıklarını anlatır. Sâ'ilî, müşfik ve şefaathçi peygamberden şu şekilde şefaath dileğinde bulunur:

شفااعت مکن در حق من دریغ	همی بارد از دیده اشکم چو میغ
ز روی شفااعت مرا دستگیر	به جرم و تبه کاریم گشته پیر
شفااعت کن از لطف و کارم بر آر <sup>211</sup>	به عصیان و جهل از توم شرمسار

*“Gözümde bulut gibi gözyaşı akmakta; benden şefaathini esirgeme.*

*Günah ve boş işlerle yaşlandım; şefaathinle elimden tut.*

<sup>211</sup> Metin, s. 8.

*İsyan ve cehaletimden dolayı senden utanmaktayım, lütuf gereği şefaet et, işimi hal yoluna koy.”*

Münâcât bölümünün hemen ardından, sözün tarifinin yapıldığı bir bölüm gelir. Şair, bu bölümde eserini yazmaya başlamadan önce sözün önemine dikkat çekerek Allah’ın söze yücelik verdiğini ve dünyanın sözle hayat bulduğunu ve bu yüzden sözün kadrinin bilinmesi gerektiğini belirtir. Mevcudât âleminin sözle süslendiğini, gökten peygamberlere gelen emir ve yasakların sözden müteşekkil olması sebebiyle Tevrat, İncil ve Kur’ân gibi hak kitaplardaki sözlerin nurdan daha parlak olduğunu söyler ve Hz. Muhammed’in sözlü ifadelerinin tümünü kapsayan hadîs-i şeriflerinin de sözden oluştuğuna dikkat çeker. Son olarak bu denli önemi haiz sözün geniş çaplı tarifini, inceliklerini ve ayrıntılarını ortaya koyarak sözleriyle padişahın beğenisine mazhar olmayı diler.

Bunu izleyen bölümü, merhum sıfatıyla anılan Sultan Bâyezîd’in övgüsü takip eder. Sâ’îlî, Bâyezîd’i dünyadan iyilik topunu çalan, dervişin halinden anlayan, adâletiyle büyük küçük herkesi gözeten bir padişah ve akıllı bir bilge olarak tasvir ettikten sonra eserini Yavuz Sultan Selîm’e süslü sözlerle övgüde bulunduğu ikinci bir methiye bölümü ile devam ettirir. Şair, Yavuz Sultan Selîm’in bağışlarından dolayı dokuz feleğin kâsesinin onun sofrasında olduğunu ve bağışı karşısında güneşin eteğinin yırtıldığını belirterek onu cömert ve bağışlayıcı bir hükümdar olarak tasvir eder. İlimde Sokrat’ı geride bıraktığını, sabrıyla Bokrat’a üstün geldiğini, insaf ve adâletiyle Anadolu’da zulme izin vermediğini söyleyerek onun nice vasıflarını ve kemalini dile getirmekte beyanın âciz, kalemin dilinin de lâl olduğunu belirtir ve sözünü şu dua cümlesiyle sonlandırır:

خدا دولت و داد داده ترا اساس به بنیاد داده ترا

بدین دولت روز افزون و داد ز هر چه که گویند عمرت زیاد<sup>212</sup>

*“Allah sana şans ve adâleti bahşetmiş; senin için sağlam temeller bina etmiş.*

*Bu şansla adâletin her geçen gün artsın, her ne söyleseler ömrün uzun olsun.”*

Daha sonra klasik eserlerde geleneksel olan, kitabın yazılış sebebinin açıklandığı 96 beyitlik “sebeb-i te’lif” kısmı gelir. Kaynaklardan, İran’daki hayatı hakkında çok az bilgi edindiğimiz Sâ’îlî, bu bölümde hayatıyla ilgili bazı önemli bilgilere yer verir. Sözleri tüm dünyada meşhur olunca bu şöhretin gururuna kapılarak

<sup>212</sup> Metin, s. 19.

yurdundan ve vatanından ayrılıp gurbet yollarına düştüğünü, ancak bu gurbette başına çok işler gelince gaipten duyduğu bir sesle Anadolu'ya gelişini ayrıntılı bir biçimde bu bölümde açıklar.

Burada eşliğinde fazilet ve bilim adamlarının çok olduğu sanat sever, akıllı ve ilim sever olan Osmanlılar'dan bir padişahın ülkesine geldiğini ifade eden şair, bu padişahın, dost düşman her çağda okunsun diye atası olan padişahların hanedan tarihlerinin yazılmasını istemesi üzerine şahın yüce makamında oturan sanatkâr ruhlu Abdurrahman Çelebi'nin, padişahın emriyle bu işi üzerine alarak onların tarihlerinden hikâyeler anlattığını ifade eder. Önceki şahların durumlarından haberdar olan bu şahsın anlattıklarına kulak veren Sâ'ilî, gönlünün şahın keremiyle coştüğünü söyleyerek şiir yazmadaki sanatını padişaha göstermek ve onun ihsanına mazhar olmak arzusuyla eserini yazmaya koyulduğunu açıklar. Ancak Sâ'ilî'nin, bu eserini padişaha takdim edip etmediğini bilemiyoruz.

Sâ'ilî, *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'sinin temelini teşkil eden bundan sonraki bölümlerde, Osmanlı'nın soy ağacı hakkında iki farklı rivâyete yer verir. Bu rivâyetlerde, eski Türkler'den, dinlerinden, dönemin önemli olaylarından ve Türklerin İslamiyet'e girişlerinden uzun uzadıya söz eden Sâ'ilî, Cengiz'in İran ve Turan'a saldırıp yağma ve talana başlamasından sonra Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp'in başında bulunduğu Kayı adındaki boyun İran'dan göç ederek Azerbaycan'a, oradan da Anadolu'ya gelişini, Anadolu'yu yurt edinişini ve nihayet Osman ile temelleri atılan Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi tarihî olaylarını kronolojik olarak anlatmaktadır. Şairin, etraflı bir biçimde ele aldığı konuları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Sâ'ilî, Sultan Alâeddin tarafından, yaptıkları yardıma karşılık Ertuğrul Gazi ve aşiretine yurt verilmesi meselesinde iki ayrı anlatıma yer verir. İlki şu şekildedir: Ertuğrul Gazi ve aşireti Anadolu'ya gelirken Alâeddin'in ordusu ile Tatar ordusunun savaştığını görürler. Yenilmekte olan Alâeddin'in ordusunun safında yer alarak Tatar ordusunu hezimete uğratırlar. Bunun sonucunda yaptıkları yardıma karşılık Ertuğrul Gazi ve aşiretine sultan tarafından yaylak ve kışlak olarak darü'l harb olan Enguriye şehri civarındaki Karacadağ verilir.

Diğeri ise, İstanbul hükümdarı, Sultan Alâeddin ile savaşmak üzere, Aktav Tatarlarını da yanına alarak Anadolu'ya geçer ve Bursa Yenişehir'inde karargâh kurar. Aklında sürekli kâfirler ile savaşmak düşüncesi olan Ertuğrul Gazi, sultanın yardımına yetişerek onun ordusunda Ahtacı akıncı kuvvetlerine başbuğluk yapar ve üç gece üç gündüz süren savaşlardan sonra Ertuğrul Gazi galip gelir. Sultan onun bu hizmetine

karşılık olarak kendisine Bilecik ve Karacahisar arasında Sıracuk ve Söğütlü'yü kışlak, Domaniç ve Ermeni Dağı'nı ise yaylak olarak verir. Böylece Ertuğrul Gazi'nin Selçuklu ordusuna yardım meselesini uzun uzadıyla anlatan Sâ'îlî, onunla ilgili son olarak bir köyde imamın misafiri iken gördüğü Kur'ân'a tazim rüyasının ve sonrasında gelişen olayların anlatımına yer verir.

Daha sonra Ertuğrul Gazi'nin vefatıyla birlikte, Osmanlı beyliğinin başına seçilen Osman'ın, başta civar tekfurları olmak üzere Moğol istilasından sonra otorite kaybeden Selçuklular'ın bu durumunu fırsat bilen Karamanlılar ile mücadelesini anlatır. Giriştiği her mücadelede üstün gelen Osman'a, Sultan Alâeddin tarafından çeşitli hediyeler gönderildiğinden ve kâfirlerin mallarını yağmalayıp onlardan vergi alması için izin verildiğinden bahseder. Hemen sonrasında ise Osman'ın saltanatını müjdeleyen göbekten çıkan ağaç motifli rüyasına ve Şeyh Edebâli'nin bu rüya için yaptığı yorumuna yer verir. Sâ'îlî, Osman'ın bu rüyasını şeyhin müritlerinden, Baba Turud adında birinin de yorumladığını söyleyerek ikisi arasında geçen konuşmaya yer verir. Osman'ın Bizans tekfurlarına karşı kazandığı ilk galibiyetin 684 hk./1285 yılında gerçekleşen Kulaca Hisar Fethi olduğunu söyleyerek ani bir gece baskınında ele geçirilen bu hisar ve baskın sonrası gelişen tarihî olaylara ilişkin ayrıntılı bilgiler aktarır.

Sâ'îlî, Osman'ın Kulaca Hisar'ı yağmalayıp ateşe vermesinden sonra Germiyan kumandanı Alişîr'in kışkırttığı diğer tekfurların, Müslüman halka zarar vermesinden söz ederek Karacahisar Kalesi'nin fethine dair şunları anlatır: “Tekfurların eziyetinden rahatsız olan Osman, Selçuklu Sultanı Alâeddin'i içinde buldukları durumdan haberdar edince sultan bu duruma çok üzüldü ve derhal ordunun hazır edilmesi emrini verdi. Topyekûn savaşa hazır bir ordu ile birlikte Karacahisar'ı fethetmek üzere yola revan oldular.” Sâ'îlî, şahın bu ordusunu şu şekilde tasvir eder:

به سر تاج گوهر مکمل همه	پی نهب و غارت مکمل همه
به بازو توانا و دل پر شکوه	شه از جای جنبید مانند کوه
چو خورشید پوشیده سرخ و بنفش	بیاراسته کاویانی درفش
جهان گشت هم رنگ با آبنوس <sup>213</sup>	ز غریدن نای و آوای کوس

<sup>213</sup> Metin, s. 116.



*“Hepsi de yağma ve talan için biçilmiş kaftan (idi);hepsinin başlarında süslü mücevher taşlar (vardı).*

*Şah, güçlü omuzları ve korkusuz yüreğiyle ve dağ gibi (heybetiyle) yerinden sıçradı.*

*Güneş gibi kırmızı ve mor renge bürünmüş olan, Direfş-i Kavîyânî<sup>214</sup> sancağını kuşandı.*

*Boru ve kös seslerinin gürlemesinden dolayı dünya abanoz ile aynı renk oldu.”*

O sırada Moğollar’ın yağma ve talan düşüncesinde olup, Konya tarafına yöneldikleri haberini alan Selçuklu sultanının, Karacahisar Fethi’ni Osman’a bırakarak kendisinin fetih kapısına teslim olmaya gittiğinden söz eder. Karacahisar Fethi’ni bütün yönleriyle ele alan Sâ’îlî, fetih sonrası yaşanan olaylara dair ayrıntılı bilgiler verir. Örneğin, fetih sonrası sultan tarafından Osman’a davul, sancak, altın kemer, çelik kılıç, bakır ve gümüş nakkare gibi değerli eşyaların ve hepsi eşsiz güzellikte gümüş tenli güzellerin gönderildiğini ve onu Uc’ta sancak beyi yapacak Eskişehir ve İnönü gibi şehirlerin verildiğini belirtir. Önemli fetih ve olayların tarihlerini vermeyi ihmal etmeyen müellifimiz, Karacahisar Fethi’nin de 688 hk./1289 tarihinde vukubulduğunu zikreder.

Daha sonra Sâ’îlî, Karacahisar Fethi’nden sonra adına hutbe okutan ve sikke bastıran Osman’ın bağımsızlık elde etmesiyle padişahlık tahtına oturması meselesini uzun uzadıya anlatır. Fakat öncelikle Osman’ın tahta çıkışından önce padişahlık makamının yüceliğinden ve padişahın şanından övgüyle söz edip dünyanın padişahlar ile parlaklık kazandığına delil olarak Allah’ın Kur’ân’daki ifadesine işaret eder. Din ve devlet işlerinin onlarla düzene girdiğinden, toplumdaki asayiş ve huzurun padişahlar tarafından sağlandığından ve onların Allah’ın emrine itaat ederek O’nun kullarına şefkat ve merhamet gösterdiklerinden bahseder. Bu vasıfların Osman’da bulunduğunu ifade eden Sâ’îlî, onun yüce himmetlerini, devlet için yaptığı hizmetleri ve şahlık makamına olan liyakatini övgüyle anlatır. Sözlerine şu dua cümlesiyle son verir:

خدایا ز لطفِ خود این شاه را      به جان هوشمند و دل آگاه را  
پی تقویت دادن شرع و دین      قوی ساز بازو و رایش متین

<sup>214</sup> İran kisrasına ait olan ve büyük savaşlarda kullanılan bayrak. İranlılar bunun uğur getirdiğine inanırlardı.

پذیرد حیات آن قدر آدمی بدین داریش دار و بر مردمی<sup>215</sup>

“*Ey Allah’ım lütfunla bu padişahın akıllı canına ve uyanık gönlüne iman ver.*

*Güçlenmesi için kolunu kuvvetli, görüşünü sağlam kıl.*

*(Zira) hayat, insanoğlunun değerini, sahip olduğu bu dindarlığıyla ölçer.”*

Daha sonra Sâ’îlî, Osman’ın tahta çıkma meselesine değinerek Anadolu’da yapılan icraatlardan, fetih hareketlerinden, din ve devlet işlerindeki çabadan, halkın gelenek ve törelerinden söz eder. Sâ’îlî, Osman’ın belli başlı vilâyetleri bazı alp yoldaşları arasında paylaştırdığını söyleyerek bu vilâyetlerin isimlerini ve valilerini şu şekilde sıralar: Eskişehir vilâyeti Gündüz’e, İnönü vilâyeti Aykud Alp’e, İnegöl Turgud Alp’e, Yarhisar Hasan Alp’e, Bilecik şehzade Alâeddin’in annesine, Yenişehir ise Osman’ın kendisine ayrılmıştır.

Bundan sonraki bölümlerde Osman Bey’in Bizans tefurları ile yaptığı savaşların ve fetihlerin geniş çaplı anlatımına yer verilmiştir. Eser, takatten kesilen Osman’ın, ölüm döşeğinde iken oğlu Orhan’ı huzuruna çağırıp Bursa’nın Fethi’ni ona bırakması ve nihayet Orhan tarafından gerçekleştirilen Bursa’nın Fethi ve son olarak Osman’ın oğlu Orhan’a bıraktığı iki uzun vasiyetle son bulmuştur.

Sâ’îlî’nin, *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’yi ne zaman yazmaya başladığını kesin olarak bilemiyoruz. Ancak eserinin sebep-i te’lif kısmında, adı geçen eserini Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi’nin, II. Bâyezîd’in emriyle, atalarının tarihleri hakkında hikâyeler ve nükteler anlatmaya başlamasından sonra yazmaya koyulduğunu ifade etmektedir. Ancak henüz eserinin başlarında iken II. Bâyezîd’in vefat etmesi üzerine II. Bâyezîd’in ismini merhum sıfatıyla anıp ona övgüler dizdikten sonra eserini, tahta geçen yeni padişah Yavuz Sultan Selîm’in övgüsüyle devam ettirmiştir. Bu bilgiler ışığında, Sâ’îlî’nin, eserine II. Bâyezîd hâlâ hayatta iken yani 1511-1512 yıllarında başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Eserin Yavuz Sultan Selîm’in Osmanlı tahtında oturduğu 1518 yılında tamamlandığını ise *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’nin son varlığında zikredilen 924 hk./1518 ibaresinden anlamaktayız.<sup>216</sup>

Sonuç olarak *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’nin konu ve muhtevası göz önünde bulundurulduğunda, Sâ’îlî’nin, Osmanlı tarihine orijinal malzeme olarak önemli bir katkıda bulunmadığını söyleyebiliriz. Ancak pek çok tarihî bilgiyi mantık süzgecinden geçirip çelişkili olanları birleştirebilme becerisi açısından önemli bir çalışma

<sup>215</sup> Metin, s. 164.

<sup>216</sup> Metin, s. 262.

yapmıştır. Vukubulan olayların tarihlerini birbirleriyle eşleştirmiş ve olayların meydana gelişini mantıklı bir sıraya oturtmuştur. Anlatılan olayların sıralanışında farklı kaynaklardan edindiği bilgileri ustaca birleştirebilmiştir. Bu bilgilerden bazıları Sâ'îlî'nin kendi tecrübelerine dayanırken bazı tarihî olaylar, yaşamış kişilerin ağzından alınmış, bazıları ise ikinci elden aktarılmıştır. Zira ikinci elden aktarılan bilgilerin başına “rivâyet” sözcüğü eklenmiştir.

## 2.4. TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'DE YER ALAN ÇEŞİTLİ UNSURLAR

Sâ'îlî, eserinde zengin içerikli unsurlara yer vermektedir. Kullanılan bu unsurlar çeşitlilik arzemesi bakımından dikkat çekicidir. Şair, olayları anlatırken her bir unsuru, edebî zevkine göre süsleyip konunun akışını bozmayacak şekilde kullanmada büyük bir ustalık sergilemektedir. *Târîh-i Âl-i 'Oşmânî*'nin belli başlı unsurlarını aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz.

### 2.4.1. Savaş Araç ve Gereçleri

Firdevsî'nin ünlü eseri *Şâhnâme*'ye övgü dolu sözler eden Sâ'îlî, doğal olarak eserinde *Şâhnâme*'nin etkisinde kalarak onun çoğu unsur ve motiflerini kendi eserinde ustalıkla kullanmıştır. Özellikle savaş ve ordu tasvirlerinde kullanılan savaş araç ve gereçlerinin benzerliği dikkat çekicidir. Eserde en çok adı geçen silâhlar; mızrak, temren, süngü, topuz, gürz, kılıç, top, tüfek, kalkan, ok, yay, kement ve hançer yer alırken, diğer araç ve gereçler, eyer, dizgin, örs, çekiç, balyoz, topçu mermisi, bayrak, sancak, çan, kerrenây, halile, nakkâre, kös, büyük davul, nefir, borazan ve borudur. Eserde ismi geçen savaş kıyafetleri ise şunlardan ibarettir: Zırh, miğfer, cübbe, kaftan, kemer gibi. Şair, yukarıda adı geçen bazı savaş araç ve gereçlerinin isimlerinden çokça istifade etmiştir.

ز والای گلگون علمهای جنگ	همه خود و خفتانشان لاله رنگ
به سر خود و در بر زره هفتجوش	سپاهی چو خورشید زر بفت پوش
پی بیم کفار و دیو رجیم <sup>217</sup>	لواها زر و رخشانان زر کجیم

<sup>217</sup> Metin, s. 190.

“Hepsinin miğferi ve kaftanı lale renginde (idi); savaş bayrakları kırmızı sancaktan idi.

Güneş gibi altın sırmalara bürünmüş, başında miğferi, üzerinde çelikten zırhı olan bir ordu idi.

Kâfirleri ve melun devî korkutmak için, sancakları altın ve atlarını da altın zırhla (kaplamışlardı).”

#### 2.4.2. Eserde Adı Geçen Kahramanlar

Eserde ismi geçen kahramanların çoğu, sıklıkla gerçekte yaşamış ve yaşadığı tarihe damgasını vurmuş tarihî şahsiyetler arasından seçilmiştir. *Târih-i Âl-i ‘Osmânî*’nin asıl kahramanı Osman Gazi olup adları en çok geçen diğer kahramanlar ise, Osman’ın babası Ertuğrul Gazi, kardeşleri Gündüz Bey ve Saru Yatı, amcası Dünder, oğlu Orhan Gazi, Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubâd, Germiyan valisi Alişîr ve gaza yoldaşları Samsa Çavuş, Konur Alp, Ağça Koca, Aykud Alp, Köse Mihâl ve Abdurrahman Gazi’dir. Aynı zamanda Osman Gazi’nin kayınbabası ve hocası olan Şeyh Edebâli, Şeyh Baba Turud, derviş Kumral Abdal, ulema topluluğu, fıkıhçılar, valiler, sancak beyleri, elçiler ve ordu mensubu askerler de adları geçen diğer kahramanlardır.

Yukarıda isimleri sayılan gerçek kahramanların yanı sıra birinin sahip olduğu beden gücü, iri cüssesi ve er meydanında sergilediği cengâverlik anlatılırken Rüstem, Ferîdûn, Dârâ, İskender, Cemşîd, Gûderz ve Gîv gibi isimleri daha çok Firdevsî’nin *Şâhnâme*’siyle ebedîleşen yarı gerçek yarı mitolojik kahramanlar anlatılan olaya örnek teşkil etmeleri amacıyla zaman zaman eserde karşımıza çıkmaktadır.

ارسطوی دوران به فرزانیگی      چو رستم به میدان مردانگی

ز حاتم سبق برده هنگام جود      فریدون و دارا صفت در وجود<sup>218</sup>

“Bilgelikte dönemin Aristo’su, yiğitlik meydanında tıpkı Rüstem gibi (idi).  
Cömertlikte Hâtem’i geride bırakmış, beden gücünde Ferîdûn ve Dârâ sıfatlı (idi).”

<sup>218</sup> Metin, s. 220.

Sâ' ilî, dünyanın fanî olduğunu ve onun bir zamanlar tüm dünyaya hükmeden en güçlü padişahlara bile kalmadığını ifade etmek için yer yer Keyûmers, Keyhusrev, Ferîdun, Keykâvûs, Cemşîd gibi İran padişahlarının isimlerini zikretmektedir.

ز شاهان کیومرث دل پاک کو فریدون و دارا و ضحاک کو  
کجایند جمشید و کاوس و کی دبیر اجلشان ورق ساخت طی<sup>219</sup>

*“Padişahlardan temiz kalpli Keyûmers nerede? Ferîdun, Dârâ ve Dahhâk nerede?”*

*Cemşîd, Keykâvus neredeler? Ecel kâtipleri, defterlerini dürdü.”*

Sâ' ilî, yukarıda ismi geçen tarihî şahsiyetlerin yanı sıra eserinde İran edebiyatının önde gelen bazı edebî şahsiyetlerini de zikretmektedir. Özellikle eserin “Sözün Tarifi, Söz Söyleme ve İşin Temelini Söz Üzerine İnşa Etmek Hakkında”<sup>220</sup> başlıklı bölümünde, Firdevsî'nin sözleriyle eseri *Şâhnâme*'yi gül bahçesi gibi süslediğinden, Şeyh Sa'dî'nin sözü çimen gibi süslediğinden, Nizâmî'nin söz mülkünde kök saldığından ve sözlerinin feleğin kulağında yer ettiğinden, Husrev-i Dihlevî'nin dünyayı söz suyuyla temizleyip arındırdığından ve son olarak da Abdurrahman-i Câmî'nin söz yoluna atını sürerek feleği sözleri karşısında çaresiz bıraktığından söz ederek söz ustalarının isimlerini tek tek anmaktadır.

Eserde, bu edebî ve tarihî şahsiyetlerin yanı sıra bazı bilge kişilerin isimlerine de rastalamaktayız. Şair, bir kimsenin hikmet yönünden bilgisine, zekâsına ve çeşitli bilim dallarındaki becerisine dikkat çekmek istediği zaman yer yer yaşadıkları dönemde bilgelikleriyle ün salmış Sokrat, Bokrat ve Aristo gibi Antik Yunan filozoflarının isimlerini anmaktadır.

به دانش سبق گوی سقراط را ز حکمت پس آورده بقراط را  
ارسطوی دوران به علم حساب تصانیف او در حساب و کتاب<sup>221</sup>

*“Bilgide Sokrat'ı geride bırakmış, hikmet yönünden Bokrat'ı geri getirmişti.*

*Aritmetikte, dönemim Aristo'su (idi), muhasebe ve kitap konusunda tasnifler yapmıştı.”*

<sup>219</sup> Metin, s. 252.

<sup>220</sup> Metin, s. 9.

<sup>221</sup> Metin, s. 247.

### 2.4.3. Eserde Adı Geçen Doğa Unsurları

Sâ'îlî, dünyayı var eden dört elementin (Ateş, Su, Hava, Toprak) ismine sıkça yer vermekte özellikle doğa tasvirlerinde bunları kullanmaktadır. Bunların yanısıra birçok bitki ve hayvan ismine de yer vermektedir. Eserde en çok sözü geçen ağaçlar: karaağaç, abanoz, servi, çınar, erguvani söğüt, hurma ve kök boyası; çiçekler ise, nilüfer, gül, lâle, nar çiçeği, yasemin, nergis ve sümbüldür. Sâ'îlî, adı geçen bu tabiat unsurlarını daha çok teşbih yapmak amacıyla kullanmıştır.

قدش برده رفتار از زاد سرو      به سرخی دهانش چو چشم تذرو  
رخ افروخته همچو گل در چمن      قدش سوخته خرمن نارون<sup>222</sup>

*“Boyu, özgür serviden tavır çalmıştı; ağzı, kırmızılıkta sülünün gözleri gibi (idi).*

*Yanağı, çimenlikteki gül gibi aydınlanmış; boyu, karağaç harmanını tutuşturmuştu.”*

Eserde en çok sözü edilen hayvanlar ise gerçek ve mitolojik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır: Sırtlan, kaplan, aslan, timsah, tibat öküzü, deniz öküzü, yaban eşeği, karınca, çekirge, geyik, köpek, koç, koyun, kurt, maymun, doru at, şahin, doğan, kartal, sinek, ateşböceği, yılan, tavşan, ceylan, kumru, guguk kuşu, bülbül, keklik, tavus, turna, sülün, horoz, akbaba, karga, serçe, akdoğan ve balık gerçek hayvanlar arasında adı sıkça anılırken; Hüme kuşu, Simurg, ejderha, dev, Rüstem'in ünlü atı Rahş da mitolojik hayvanlar arasında yer almaktadır. Sâ'îlî, bazı hayvan isimlerine eserinde sıkça yer vermektedir.

کشیدند لشکر به صحرا چو مور      شد آن دشت خالی ز آهو و گور  
به پرخاش رو کرده همچون نهنگ      به پشت هیون ماند زین پلنگ  
نموده هیون یلان سپاه      به جاروب میدان قطاس سیاه<sup>223</sup>

*“Ovaya karınca sürüsü gibi ordu sevkettiler; o ovada ne ceylan ne de yaban eşeği kaldı.*

*Timsah gibi çarpışmaya girdiler; eyer atın sırtında kaldı.*

*Ordunun cesur atları siyah Tibet öküzünü savaş meydanından temizledi.”*

<sup>222</sup> Metin, s. 171.

<sup>223</sup> Metin, s. 184.

ز روی هوا پَر زنان یک همای      به بالای عثمان بگ آورد پای<sup>224</sup>

“Bir Hümâ kuşu havada kanat çırparak Osman Bey’in tepesine kondu.”

چو خورشید در زیر ران سبز خنگ      مزین به طاوس و پر کلنگ<sup>225</sup>

“Tavus ve turna kanadıyla süslenmiş (miğfer), kır atın yeşil baldırının altında güneş gibi (parladı).”

#### 2.4.4. Burçlar ve Sair Kozmik Unsurlar

Gökyüzü muazzam ve esrarengiz görünümüyle şairin hayal dünyasına sınırsız kapılar açmaktadır. Yıldızların insan mizacı üzerine etki edişi inancından yola çıkarak bunların insanların baht ve talihleri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine işaret edilmektedir. Sâ’ ilî de kozmik âlem ve yıldızlar, felek tabirleri ve bu kavramlarla ilgili kelimelere muhtelif anlamlar yükleyerek orijinal benzetmeler yapmıştır. *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’de sadece hamel (koç), şavr (boğa), cevzâ (ikizler), şîr (aslan) ve cedî (oğlak) burçlarının isimlerini anmaktadır.

چو ثور سما بی غم و اضطراب      مصون گشت جدی و حمل از ذئاب<sup>226</sup>

“Oğlak ve kuzu, boğa burcu gibi, gamsız ve tasasızca kurtlardan korundu”

چو عثمان بگِ غازی آن شیر دل      ز سر پنجه اش شیر گردون خچل<sup>227</sup>

“O aslan yürekli Osman Gazi Bey ki, pençesinden aslan burcu utanmış.”

Gezegenlerden Merkür (Utarit), Venüs, Müşteri, Güneş ve Ay’ın ismine yer verirken, Semmâk, Kehkeşân ve Galaksi de zikri geçen diğer kozmik unsurlardır. Şair, “sipah” yani asker benzetmesinde sayılarının çokluğunu ifade etmek için Ülker ya da Pervin yıldızı diye de bilinen Süreyyâ yıldızının ve diğer unsurların isimlerini çokça kullanmaktadır.

لواهای اسلام ازو بر سماک      و زو تاج کَفَّار بر تیره خاک<sup>228</sup>

“İslâm bayrağı, onun sayesinde Semmâk’a kadar (çıkış), kâfirlerin tacı, kara toprağa (düşmüş).”

<sup>224</sup> Metin, s. 136.

<sup>225</sup> Metin, s. 187.

<sup>226</sup> Metin, s. 169.

<sup>227</sup> Metin, s. 124.

<sup>228</sup> Metin, s. 164.

جو گردون جنابش سپاهش پَرَن وجودش چو شمع و خورش زر لَگَن<sup>229</sup>

“Eşiği, felek gibi, ordusu Süreyya yıldızı, varlığı, mum gibi, yemeği altın kapta.”

عطارد به رقص و دُهل زن فلک به درگاه او همچو مردم ملک<sup>230</sup>

“Dans eden Utarit ve davulu çalan felek, onun eşiğinde melekler gibi( idi).”

#### 2.4.5. Hikmet ve Öğüt İçerikli Sözler

Daha önceki bölümde, Sâ'îlî'nin söz ustası Şeyh Sa'dî'nin *Gülistân*'ına nazire niteliğinde didaktik-ahlakî hikâyeler kaleme alarak öğüt veren bilge bir kişilik sergilemekte olduğunu söylemiştik. *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adlı eserinde de bu öğüt veren bilge kişiliğini ortaya koyarak çeşitli konularda hikmet içerikli sözler, zaman zaman da dinî ve ahlakî öğütlere yer vermiştir.

جهان کام و نا کام باید سپرد به خودکامگی پی نشاید فشرد<sup>231</sup>

“Dünya mutlu ya da mutsuz yaşanmalı, başına buyruklukla ayak diretilmemeli.”

چه شب برده از روز روشن سبق نکو روز تابنده چون نور حق<sup>232</sup>

“Her ne kadar gece, aydınlık gündüze galebe çalsa da, tıpkı Hakk nuru gibi aydınlık gün iyidir.”

رسد گاو را چون زمان هلاک بیاشد به فرق سر خویش خاک<sup>233</sup>

“Öküzün ölüm vakti yaklaşınca, başının üzerine toprak saçar.”

چو کارت برآید به تدبیر و هوش به تندی و خشم و درشتی مکوش<sup>234</sup>

“İşin tedbir ve akılla olursa, hiddet, öfke ve kabalığa başvurma.”

کسی را که ایژد کند سر بلند فلک را در آرد به خج کمند<sup>235</sup>

<sup>229</sup> Metin, s. 183.

<sup>230</sup> Metin, s. 183.

<sup>231</sup> Metin, s. 243.

<sup>232</sup> Metin, s. 77

<sup>233</sup> Metin, s. 109.

<sup>234</sup> Metin, s. 213.

<sup>235</sup> Metin, s. 123.



“Yüce yaratıcı, birini kutlu kıldığı zaman, feleği kemendin kıvrımından geçirir.”

شرانگیز هم در سر شر شود      چو گژدُم که با خانه کمتر رود<sup>236</sup>

“Şer için fitne çıkarana, evine az giden akrep gibidir.”

عدو زنده سر گشته پیراهنت      به از خون او گشته در دامن<sup>237</sup>

“Düşmanın, elbisen üzerinde çaresizce hayatta kalması, kanının eteğine bulaşmasından iyidir.”

#### 2.4.6. Dinî Terim ve İnanç Motifleri

Sâ'ilî, münâcât ve na't bölümünün muhtevası gereği İslâm dininin inanç esaslarına değinerek bir hayli dinî motifler kullanmıştır. Söz konusu bu bölümlerde, yer ve göğün her şeyin tek bir Tanrı tarafından yaratıldığı, O'nun her şeyden münezzeh olduğu, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğu, cennet, cehennem ve kıyamet günü inancı, günah, sevap, ecel, gayb âlemi, melekler, şeytan ve dört halifeden söz edilmektedir. Aynı zamanda İslâm dinindeki namaz ve oruç ibadetine değinilmiş, gayri müslimlerin dinî alâmetleri olarak takmakla yükümlü oldukları kuşak veya kemer biçimindeki Zünnâr tabirine yer verilmiştir.

Sâ'ilî, Hz. Âdem başta olmak üzere Hz. Nûh, Hz. İbrâhîm, Hz. İshâk, Hz. Musâ, Hz. İsâ, Hz. Süleymân ve Hz. Yûsuf gibi Kur'ân'da ismi geçen peygamberleri kendi eserinde zikretmiştir. Bu peygamberlerden kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yûsuf'un kovayla kuyudan çıkarılışı, Hz. Muhammed'in işaret parmağı ile Ay'ı ikiye ayırması, Hz. Süleymân'ın karıncalarla konuşması ve Hz. İsâ'nın nefesiyle çürümüş kemiklere ruh bahşetmesi mucizesine telmih yaparak isimlerini anmıştır.

سحر گه که خورشید زرین طناب      عیان گشت چون دلو یوسف ز آب<sup>238</sup>

“Seher vakti altın renkli güneş, Yûsuf'un kovasının sudan çıktığı gibi belirdi.”

جهان سر به سر جان گرفت از نوی      تو گویی نو آمد دم عیسوی<sup>239</sup>

<sup>236</sup> Metin, s. 108.

<sup>237</sup> Metin, s. 218.

<sup>238</sup> Metin, s. 157.

<sup>239</sup> Metin, s. 55

*“Dünya baştanbaşa yeniden hayat buldu, sanırsın ki, Mesihî'nin nefesiyle yenilendi.”*

Sâ'îlî, sayısı çok fazla olmamakla birlikte yer yer Kur'ân âyetlerinden iktibaslar da yapmıştır. Âyet ve hadislerde geçen cennetteki son ağaç olarak bilinen Sidre ağacına ve cennetteki ağaçların en büyüğü olan Tûbâ ağacına, Kevser ve Selsebil ırmaklarına, Mi'râc gecesinde Hz. Muhammed'i taşıdığı kabul edilen Burak ve Refref bineklerine ve İsrâfil'in Sûr'una da yer verilmiştir.

#### **2.4.7. Eserde Sözü Edilen Gelenek ve Görenekler**

Sâ'îlî eserinde, o dönemde yaygın olan örf ve adetlere ve devlet teşkilatı ile ilgili bazı gelenek ve göreneklere değinmektedir. Bunlardan tespit edebildiklerimizi maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Eve misafir girdiği andan itibaren hemen sofranın kurulması.
- 2) Oruç ayına saygı duyulması ve özellikle bu ayda bakla adında bir yemeğin pişirilmesi.
- 3) Padişahın ülke adına önemli bir karar alması durumunda akrabaları ile sarayın ileri gelenlerini huzuruna çağırarak onlar ile istişarede bulunması.
- 4) Bir yer fethedildiği zaman padişahın kendi adına sikke bastırması, hutbe okutması ve müjde davulunu çaldırması.
- 5) Ordunun üzerine altın saçılması
- 6) Osman Gazi'nin nevbet esnasında ayakta durması.
- 7) Bir kâfir kalesi fethedildiği zaman oradaki putların temelini yıkılıp üzerinde İslâm bayrağının dalgalandırılması.
- 8) Fethedilen kâfir toprağındaki sinagogun camiye dönüştürülmesi ve artık orada dinî hükümlerin uygulanması.
- 9) Elde edilen ganimetlerin adâletli bir paylaşım ile tüm gazilere dağıtılması.
- 10) Ordudaki askerlerin savaşa giderken padişah tahtının ayaklarına alın sürmeleri.
- 11) Padişahın ölüm haberini alan halkın feryat figân ederek başına toprak saçması.
- 12) Padişahın ölümünden sonra yas tutulması, onun toprağının üzerine sadaka olarak eşya ve mal bırakılması.

13) Taziye evinde cenaze yemeği ve helva pişirilmesi, kunut duası ile ihlas sûresinin okunması.

14) Cenazenin arkasından göğsü döverek ağıt yakılması.

#### 2.4.8. Sayı, Zaman ve Mekân Kavramı

Şair, 7 ve 9 sayılarını sıkça kullanmıştır (7 deniz, 7 felek, 7 başlı ejder, 9 felek gibi). Zaman dilimi olarak ise; sabahın, akşamın, gece ve gündüzün, seher vaktinin ve subh-ı kâzib<sup>240</sup>’in ismini zikretmiş, özellikle bahar ve tabiat tasvirlerinde ilkbahar, sonbahar, yaz ve kış gibi mevsimlerin isimlerinden sıkça istifade etmiştir.

ازو آمده ئه فلک جا یکی      وزو در عدد هفت دریا یکی<sup>241</sup>

“Dokuz felek ve yedi denizin, bir yere toplanması O’ndan dolaydır.”

چو بشنید والی آنجا خبر      که آمد به ملک از در هفت سر<sup>242</sup>

“Oranın valisi, vilayete yedi başlı ejderin geldiği haberini işitince.”

*Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’de mekân önemli bir yere sahiptir. Eserde ismi sıklıkla geçen yerlerin çoğu, İran, Turan, Irak, Horasan, Azerbaycan, Anadolu, Ahlat, Bursa, Konstantin, Domaniç, Karacahisar, Sinop, Kastamonu, Yenişehir ve İznik gibi gerçek mekanlardır.

Bu gerçek mekânların yanı sıra Kafdağı ve Elburz gibi efsanevî yer adlarından da söz edilmiştir. Gerçek ve efsanevî yer adlarının dışında dağlar, denizler, ovalar, kaleler, harem ve çadırlar gibi mekânlar da anlatılan tarihî olayların vukubulduğu yerler olması bakımından oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir.

### 2.5. TÂRÎH-İ ÂL-İ ‘OŞMÂNÎ’DE KULLANILAN EDEBÎ SANATLAR

Sâ’ilî, bedî’ ilminin inceliklerine vakıf olup eserinde gerek lafzî gerekse de mane’î sanatlara sıklıkla yer vermektedir. Söz konusu bu sanatlarda şairin düşünce dünyasının zenginliğini, yaratıcılığını ve söyleyiş gücünü açıkça görmek mümkündür. Sâ’ilî’nin eserinde sıklıkla kullandığı edebî sanatları çeşitli başlıklar altında inceleyebiliriz.

<sup>240</sup> Fecirden önceki geçici aydınlık.

<sup>241</sup> Metin, s. 3.

<sup>242</sup> Metin, s. 208.

**a) Cinâs:**

لباس نبوت به يعقوب راست      بلی خلعتِ خوب مر خوب راست<sup>243</sup>

“Peygamberlik elbisesi Yakûb’a yakıştır; evet, iyi hilat iyi içindir.”

Birinci mısradaki “راست است” şeklinde iken, ikinci mısradaki “خوب را است” şeklindedir.

**b) Telmih:**

سحر گه که خورشید زرین طناب      عیان گشت چون دلو یوسف ز آب<sup>244</sup>

“Seher vakti altın renkli güneş, Yûsuf’un kovasının sudan çıktığı gibi belirdi.”

Sâ’ ilî telmih yoluyla, kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yûsuf’un oradan geçen bir kafilâ tarafından kuyudan çıkarılmasına gönderme yapmaktadır.

**c) Hüsn-i ta’lîl:**

شب تیره بر چرخ انجم مدان      که ماندست زان نوکِ نره نشان<sup>245</sup>

“Felekteki yıldızların, karanlık geceden dolayı olduğunu sanma, zira (yıldızlar), yiğitlerin gagasından iz kaldı.”

**d) İktibâs:**

Âyetlerin iktibas şekilleri lafzen ve manen olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Lafzen yapılan iktibasa şart, söz konusu ibarenin aynen ya da kısmen getirilmesidir. Manâ olarak yapılan iktibasta ise, yazarın, âyetin ana fikrine ters düşmeyecek bir şekilde kendi cümleleriyle âyetteki manâyı şiirine iktibas etmesidir. Sâ’ ilî, eserinde bu iki iktibas şekline de yer vermiştir:

**Lafzen iktibas:**

به هیأت معظم ترین بلاد      حصارش اِرم وار ذاتِ العِمَاد<sup>246</sup>

“Plan olarak şehirlerin en görkemlisi, kalesi “sütunlar sahibi İrem”<sup>247</sup> gibi.”

**Manen iktibas:**

خدا چون شود از محلی نفور      فزاید در آنجای فسق و فجور

<sup>243</sup> Metin, s. 29.

<sup>244</sup> Metin, s. 157.

<sup>245</sup> Metin, s. 194.

<sup>246</sup> Metin, s. 179.

<sup>247</sup> “Sütunlar sahibi İrem’e..?” anlamındaki Kur’ân ayeti (Kur’ân, 89/Fecr-7).

Şair, yukarıdaki beyti, Ra‘d sûresi 11. âyetin<sup>248</sup> bir kısmını kendince yorumlayarak kendi ifadeleriyle yeniden yazmıştır.

**e) Kinâye:**

به رای و خرد شاه با قهر و کین درآرد فلک را به زیر نگیں<sup>249</sup>

“Şah, akıl ve düşünceyle, öfke ve kine boyun eğdirir.”

**f) Tenâsüb:**

ز هجران گل گشت بلبل هلاک پی ماتمش غنچه زد سینه چاک<sup>250</sup>

“Gülün ayrılığında helâk oldu bülbül, onun yasından dolayı goncanın gönlü yaralandı.” Beyitte gül, bülbül ve gonca kelimeleri ile tenâsüb sanatı yapılmıştır.

**g) Tasvir:**

Zengin hayal dünyasına ve yaratma becerisine sahip olan Sâ‘ilî, özellikle savaş, savaş meydanı, ordu ve mevsimlerin anlatımında orijinal tasvirlerle yer vermektedir. Tasvir yeteneğini her fırsatta ortaya koyan şair, bir savaş sahnesini şu şekilde anlatmaktadır:

شده دشت چون بحر آن روز جنگ درآن بحر بازوی گردان نهنگ  
یکی خورده گوپال بر تار سر یک از تیر گردیده خونین جگر  
دراطراف آن پهن دشت کهن سر پر ز پیکان شده خار بن<sup>251</sup>

“Ova, o savaş gününde deniz, pehlivanların kolları da o denizdeki timsah oldu.

Biri, başının arkasına gürz yedi, diğerinin (yediği) oktan ciğeri kanadı.

O eski geniş ovanın etrafında, mızraklı baş, diken gövdesi (gibi) oldu.”

**h) İğrâk:** Akla uygun gelse de gerçekte mümkün olmayan mübalağadır.

به خوان زرش کاسه نه سپهر ز انعام او چاک دامان مهر<sup>252</sup>

“Dokuz feleğin kâsesi onun altın sofrasında, onun bağışından güneşin eteği yırtılmış.”

<sup>248</sup> “Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah’tan başka hiçbir yardımcı da yoktur” anlamındaki Kur’ân ayeti (Kur’ân, 13/Ra‘d-11)

<sup>249</sup> Metin, s. 213.

<sup>250</sup> Metin, s. 251.

<sup>251</sup> Metin, s. 209.

<sup>252</sup> Metin, s. 16.

**i) Tezât:**

كفِ جودِ تو بحر را داده جوش      ز تو پیر چون نو جوان در خروش<sup>253</sup>  
“Cömert elin denizi coşturmuş, senden dolayı yaşlı (kimse) genç gibi kükremekte.”

**j) Mübalağa:**

ز انصافِ تو ظلم در روم نی      مگو روم در دهر مظلوم نی<sup>254</sup>  
“Senin insafınla Rum’da zulüm olmaz, bırak Rum’u dünyada mazlum olmaz.”

**k) Teşhis:**

ز خورشید گردون گذر داده تاج      ز شاهان دوران همی خورد باج<sup>255</sup>  
“Felek, tacı güneşten geçirip, dönemin padişahlarından haraç yiyordu.”

**l) Teşbih:**

صف آراسته همچو سرو و چنار      ز پیکان همه ابر و ش ژاله بار<sup>256</sup>  
“Servi ve çınar gibi süslenmiş tüm ordu, (ellerindeki) mızraklarla sanki hepsi çiğ yüklü bulut gibi.”

**m) İrsâl-i mesel:**

چنین است ضرب المثل در جهان      ز دانا دبیران و فرخ مهان  
کسان چون ز ده پای کوتاه کنند      شغالان و روبه در آن ره کنند<sup>257</sup>  
“Bilgin, şeyh ve kutlu kimselerin, dünyada şöyle bir darbimeseli vardır: İnsanlar, köyden ayaklarını kesince çakallar ve tilkiler orayı yol ederler.”

## 2.6. TÂRÎH-İ ÂL-İ ‘OŞMÂNÎ’NİN EDEBÎ DEĞERİ

Sâ’îlî’nin, Sultan II. Bâyezîd’in atalarının tarihinin yazılmasını istemesi üzerine kaleme aldığı *Târîh-i Âl-i ‘Oşmânî* adındaki bu eserini, gerek nazım şekli, gerekse de vezin bakımından İran’ın hamase şairi Firdevsî’nin *Şâhnâme*’sinin etkisinde kalarak yazdığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Firdevsî’ye olan ilgisini her fırsatta dile getiren Sâ’îlî, eserini yazmaya başlamadan önce sözü Firdevsî gibi süslemek istediğini söyleyerek hem Firdevsî’ye olan ilgisini hem de eseri *Şâhnâme*’ye olan beğenisini bir kez daha ortaya

<sup>253</sup> Metin, s. 17.

<sup>254</sup> Metin, s. 18.

<sup>255</sup> Metin, s. 139.

<sup>256</sup> Metin, s. 190.

<sup>257</sup> Metin, s. 71.

koymaktadır. Sâ'îlî, eserinin na't bölümünden hemen sonra "Sözün Tarifi ve Söz Söyleme Hakkında" başlığıyla bir bölüm açarak, burada başta Firdevsî olmak üzere İran'ın önde gelen klasik dönem şairlerinin isimlerini zikretmektedir. Şair, burada sözün tarifini yaparken hem Firdevsî'ye hem de eseri *Şâhnâme*'ye övgü dolu sözler söylemektedir.

سـخـن مـانـد فـردوسـی پاک زاد	روانش ز جان آفرین شاد باد
بفرسود اگر چه سر خامه را	چو گلشن بیاراست شهنامه را
چو شهنامه هر نقطه چشم خروس	شبستان جانراست زیبا عروس
بدو اهل راز آفرین خوانده اند	گهرها در اوصافش افشانده اند
به پیش حدیثش ز بالا و پست	نهادند اهل خرد پشت دست
گر انصاف باشد ترا در سخن	نباشد ز شهنامه برتر سخن <sup>258</sup>

*"Temiz yaratılışlı Firdevsî'den geriye söz kaldı, ruhu, yüce yaratıcı sayesinde şad olsun.*

*Her ne kadar kalemin ucu acze düşmüş olsa da, gül bahçesi gibi süsledi Şâhnâme'yi.*

*Şâhnâme, horoz gözünün her noktası gibi, güzel bir gelin ve canın haremlîğidir.*

*Ona sırlar yaratan demişler, özelliklerine cevherler saçmışlar.*

*Onun huzurunda akıl sahiplerinin elleri bağlı, dilleri mühürlüdür.*

*Eğer söz konusunda insafın varsa, Şâhnâme'den üstün söz olmaz."*

Fetihten sonra Acem diyarından İstanbul'a gelen birçok şair saraya alınmış yarı resmî nitelikte olan saray tarihçiliği yani şehnâmecilik geleneği başlamıştır. Böylece Kanûnî Sultan Süleymân zamanında 1550 yılı civarında maaşlı bir memur olan şehnâmecinin önemli görevi, o dönemi ya da Osmanlı tarihinin yakın geçmişini edebî bir üslûpla kaleme almak olmuştur.

Bu şehnâmeci teriminin Kanûnî Sultan Süleymân'ın resmî tarihçileri için kullanılması, İran geleneğinin XV. ve XVI. asırlarda inkişâf eden Osmanlı saray edebiyatı üzerindeki etkisinin yansıması olarak kabul edilir. İstanbul'a gelerek padişahın sarayına intisab etmek isteyen İranlı şairler, Osmanlı padişahlarının kahramanlıklarını Farsça ve mesnevî tarzında Firdevsî'nin *Şâhnâme*'si gibi epik tarzla

<sup>258</sup> Metin, s. 10.

anlatarak padişahların himayesine girmişlerdir.<sup>259</sup> İran'dan ayrılarak Rum'a gelen Sâ'îlî de o dönemin yaygın edebî tarzını devam ettirerek dönemin padişahı II. Bâyezîd'in isteği üzerine eserini yazmaya başlamış ancak onun vefat etmesi üzerine eserini yeni padişah Yavuz Sultan Selîm adına devam ettirmiştir. Ancak eserini padişaha takdim edip etmediğini bilemiyoruz.

Sâ'îlî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'si, nazım şekli ve vezin bakımından Firdevsî'nin *Şâhnâme*'siyle benzerlik gösterdiği gibi söz konusu eserde yer alan unsur ve motifler de hemen hemen aynıdır. *Şâhnâme*'nin çatısını oluşturan efsanevî kahramanlar ve mitolojik unsurlar ve bazı terkipler benzer anlatımlarla Sâ'îlî'nin eserinde de karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Sâ'îlî'nin *Şâhnâme*'den yapmış olduğu şu alıntılama beyitler ifademizi güçlü kılmaktadır:

چنین گفت داننده مرد کهن شناسنده مرد باش از سخن<sup>260</sup>

*“Yaşlı bilge adam şöyle dedi: Ettiği sözden, tanı insanı.”*

Firdevsî'nin sıklıkla kullandığı “چنین گفت داننده”<sup>261</sup> başlangıç ifadesi, yukarıda görüldüğü üzere Sâ'îlî tarafından da tekrar edilmiştir. Fakat cümlenin devamında, Firdevsî'nin “dihkân-i pîr” ifadesine benzer olarak Sâ'îlî “merd-i kohen” ifadesine yer vermiştir.

سپاهی برآمد چو چشم خروس بیاراسته همچو زیبا عروس<sup>262</sup>

*“Güzel gelin gibi süslenmiş, horoz gözü gibi olan bir ordu çıkageldi.”*

Sâ'îlî'nin yukarıdaki beytinde geçen “چشم خروس” terkininin, gerek diziliş gerekse de anlam bakımından benzer kullanımını Firdevsî'nin dizelerinde de görmek mümkündür:<sup>263</sup>

به وصفت قلم رانم ای پادشاه که ازتست آرایش تاج و گاه<sup>264</sup>

*“Ey tahtın ve tacın süsü olan padişah, seni vasfetmek için kaleme sarılayım.”*

Sâ'îlî'nin yukarıdaki dizesinde yer alan “تاج و گاه” kelimelerinin diziliş bakımından benzer kullanımını Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinde de görmekteyiz:<sup>265</sup>

<sup>259</sup> Christine Woodhead, “Şehnâme’ci”, TDV, XXXVIII. Cilt, İstanbul, 2010, s. 456-458.

<sup>260</sup> Metin, s. 9.

<sup>261</sup> Firdevsî, *Şâhnâme*, nşr: Julius Mohl, IV. Cilt, İntişârât-ı Golistân, Tahran, 1374 hş./1995, s. 504) چنین گفت داننده دهقان پیر که دانش بود مرد را دستگیر

<sup>262</sup> Metin, s. 86.

<sup>263</sup> Firdevsî, a.g.e., I. Cilt, s. 122) بزد نای روئین و بر بست کوس بیاراست لشکر چو چشم خروس

<sup>264</sup> Metin, s. 12.

<sup>265</sup> Firdevsî, a.g.e., I. Cilt, s. 293) که از آفریننده هور و ماه جهاندار و بخشنده تاج و گاه



Oysaki bu iki eserin konusu birbirinden farklı olup, birisi tarih öncesi zamanlardan başlayıp Arap istilâsına kadar gelen İran tarihini anlatan ulusal bir destan, diğeri ise yalnızca bir hükümdarın hayatının ve yaptığı savaşlarının anlatıldığı manzum bir tarihtir.

Sâ'îlî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'sini bu tarzdaki diğeri eserlerle kıyasladığımızda gerek dili gerekse de içeriği açısından önemli bir mesnevî olduğunu, başka bir eserin gölgesinde kalmayıp kendine has bir tarzının olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Her ne kadar esere konu olan dönemin tarihî olayları ve şahsiyetleri, diğeri eserler ile büyük oranda benzerlik gösterse de Sâ'îlî'nin teşbihlerinde sanatlı bir üslûp tercih etmiş olması, konunun hatırdaki kalıcılığını sağlamak adına zaman zaman darbimesel, kelâm-i kibârlara yer vermesi ve “nükte”<sup>266</sup> başlığı altında oluşturduğu ayrı bölümler eserin edebî değerini belirleyici en önemli faktörlerdendir. Zira şair, nükte yaptığı kısımda, salt konu anlatımı yapan popüler tarihçi kimliğinden ferâgat ederek, anlatılan konuya ya da olaya paralel başka bir konudan bahsedip ilmî ve edebî bilgisini ortaya koymakta ve böylece muhtelif konularda okuyucuyu bilgilendirmektedir. Söz içinde bilinen bir olaya ve bir hikâyeye telmihte bulunup, anlattığı konuya ilişkin âyetlerden iktibaslar yapmaktadır.

Sâ'îlî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'si şekil ve muhteva açısından aynı tarzda yazılmış olan diğeri eserlerden pek farklılık arzetmese de şair, eserinin münâcât ve na't bölümlerinde ilmî ve dinî terimleri ustalıkla kullanmış olup, özellikle eserin münâcât bölümünde bazı ilginç, felsefî tabirlere ve kullanımına çok ender rastlanan bazı terkiplere yer vermektedir. Söz konusu bu tabir ve terkipleri; ilginç tabirler, felsefî tabirler ve yeni terkipler diye üç başlık altında inceleyebiliriz:

**a) İlginç tabirler:** Sâ'îlî daha önce hiç kullanılmamış türden tabirlere yer vermektedir:

همه کارش ار بنگری پشت و روست      ازین پشت و رو در میان گفت و گوست<sup>267</sup>

“Şayet bakarsan tüm işi, evvel ve âhirdir, (hep) bu evvel ve âhirden söz edilmektedir.”

Saili, “اول و آخر” kelimeleri yerine “پشت و رو” kelimelerini tercih etmiştir.

**b) Felsefî tabirler:** Şair, sayıları çok az olmakla birlikte bazı felsefî tabirler kullanmıştır:

هنرور دُر نکتہ مطبوع سفت      ز صانع نیارست مصنوع گفت<sup>268</sup>

<sup>266</sup> Metin, s. 74.

<sup>267</sup> Metin, s. 3.

<sup>268</sup> Metin, s. 3.

“Sanatkâr, hoş söz incisi deldi; (ancak) yapay sözlerle, yaratıcıdan söz edemedi.”

مصوّر که تصوّیر کرد آن نه اوست ازو هر که تقریر کرد آن نه او ست<sup>269</sup>

“O’nu tasvir eden şekil, O’na ait değildir, O’nu anlatan şey, (aslında) O değildir.”

**c) Yeni terkipler:** Eserinde genel itibariyle terkipsiz bir dil tercih eden Sâ’îlî, daha önce başka bir şair tarafından kullanılmamış ya da kullanımına çok ender rastlanan türden terkiplere yer vermiştir:

ز بلبل ازو کرده گل ناله گوش شقایق ازو گشته والا فروش<sup>270</sup>

“Gül, bülbülden dolayı inlemiş, şakayık ondan dolayı değerli.”

Yukarıdaki beyitte geçen “والا فروش” terkiibi başka bir şair tarafından kullanılmamış olup Sâ’îlî’nin kullandığı orjinal bir terkiptir.

Sonuç olarak Sâ’îlî’nin *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’si kendisinden önce yazılmış olan kaynaklardaki tarihî bilgileri benzer şekilde içermesi yanında edebî ve kültürel değerinin bulunması bakımından da önemi haiz bir kaynaktır.

## 2.7. ESERİN TARİHİ DEĞERİ

*Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’nin konu ve muhtevası göz önünde bulundurulduğunda, Sâ’îlî’nin, Osmanlı tarihine orijinal malzeme olarak önemli bir katkıda bulunmadığını söyleyebiliriz. Ancak pek çok tarihî bilgiyi mantık süzgecinden geçirip çelişkili olanları birleştirebilme becerisi açısından önemli bir çalışma yapmıştır. Vukubulan olayların tarihlerini birbirleriyle eşleştirmiş ve olayların meydana gelişini mantıklı bir sıraya oturtmuştur. Anlatılan olayların sıralanışında farklı kaynaklardan edindiği bilgileri ustaca birleştirebilmiştir. Bu bilgilerden bazıları Sâ’îlî’nin kendi tecrübelerine dayanırken bazı tarihî olaylar, yaşamış kişilerin ağzından alınmış, bazıları ise ikinci elden aktarılmıştır. Zira ikinci elden aktarılan bilgilerin başına “rivâyet” sözcüğü eklenmiştir.

Sâ’îlî’nin, vukubulan olayları tarihleriyle birlikte zikretmesi ve zikredilen bu tarihlerin, dönemin kaynaklarıyla büyük oranda uyuşuyor olması eserin tarihî önemini belirleyen en başat etkidir. Müellifimiz, *Târîh-i Âl-i ‘Osmânî*’sinde kronolojik sıraya göre anlattığı olaylar içerisinde ilk olarak Osman Gazi’nin Bizans tekfurlarına karşı kazandığı ilk galibiyetin Kulaca Hisar Fethi olduğunu ve bu fethin de 684 hk./1285

<sup>269</sup> Metin, s. 3.

<sup>270</sup> Metin, s. 3.

tarhinde gerekleŖtiđini belirtir. Daha sonra, vukubulan olayları, yapılan savaŖları ve gerekleŖen fetihleri tarihleri ile birlikte kaydeder. Karacahisar Fethi (688 hk./1289), Yarhisar Fethi (689 hk./1290), Osman Bey'in beyliğin baŖına geiŖi (699 hk./1299), Leblebuc, Lefke, Mekece ve Geyve'nin Fethi (713 hk./1313), İznik'in Fethi (717 hk./1317), Orhan'ın tahta geiŖi (718 hk./1318), Bursa'nın Fethi ve Osman Gazi'nin ölümü (721 hk./1321) gibi.

## 2.8. TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŖMÂNÎ'NİN KAYNAKLARI

Sâ'îlî'nin, *Târîh-i Âl-i 'OŖmânî*'sini kendisinden önce yazılmıŖ olan Osmanlı tarihlerine dayanarak yazdığı Ŗphtesizdir. Kendisinin Arapça ve Farsçaya olan vukufu göz önünde bulunduruldugunda eserinde sadece Türkçe kaynaklardan değil, Arapça ve Farsça yazılmıŖ tarihlerden de istifade etmiŖ olduğu hükmüne varılabilir. Ancak Sâ'îlî kaynaklarını aıklamamıŖ ve genel olarak, "râvilerden rivâyet edilir ki..", "iŖittim ki..", "Ŗyle nakledilir ki..", diye kimliği meçhul râvilere atıflar yapmakla yetinmiŖtir. Dolayısıyla Sâ'îlî'nin kaynaklarını ilk etapta tespit etmek biraz zor görünse de onun tarihî olayları ele alıŖ biçiminden, hadiseleri sıralayıŖından ve dŖtđ tarih kaydından yola çıkararak, kullandığı baŖlıca kaynakları aŖađıdaki baŖlıklar altında inceleyebiliriz.

### 2.8.1. ReŖŖduddîn, Câmi 'u't-tevârîh

Sâ'îlî, *Târîh-i Âl-i 'OŖmânî*'sinde kaynak olarak kullandığı tarihlerin ve müelliflerinin ismini hiçbir Ŗekilde zikretmemiŖtir. Ancak ReŖŖduddîn'e dayanarak, Osmanlı Devleti'ni kuran Kayılar'ın Ŗeceresini Abolca diye bilinen Yafes b. Nûh'a kadar çıkar mıŖtır. Daha sonra bilge olarak nitelediği Dib-Bakoy b. Yafes'in, Kara Han, Or Han, Gr Han ve Gz Han adlarındaki 4 oğlundan Kara Han'ın babasının yerine geçtiğini ve onun Oğuz adlı bir oğlunun olduğunu, kabile reisliğinin uzun yıllar Oğuz'un atası olan Oğuzların elinde bulunduğunu ve Oğuz Han neslinden Gün Han'ın Kayı Han adındaki oğlunun tüm dünyada Ŗhret kazandığını ve Osmanlılar'ın iŖte bu Kayı soyundan geldiğini anlatmıŖtır.<sup>271</sup>

Ancak, Sâ'îlî'nin ReŖŖduddîn'e dayanarak yapmıŖ olduğu bu Ŗecerede, bir ismi yanlıŖ Ŗekilde nakletmiŖ olduğu görülmektedir. ReŖŖduddîn, Kayı Han'ın babası olarak Gr Han'ı gösterirken, Sâ'îlî, bu ismi Gün Han diye kaydetmektedir. Esasen Ŗairimizin

<sup>271</sup> Metin, s. 48; İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i 'OŖmân*, haz: Ŗerafettin Turan, I. Defter, TTK, Ankara, 1991, s. 10.

naklettiği bu bölüm, Osmanlılar'ın Kayılar'dan olduğunu göstermek amacıyla, Reşidüddin'in Oğuzlar hakkındaki kayıtlarının bir özeti mahiyetindedir.

### 2.8.2. Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihânnümâ*

Sâ'ilî'nin, adlarını açıklamadığı kaynaklardan bir diğeri de Neşri'nin *Cihânnümâ*'sı olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; anlattığı olaylarla ilgili farklı rivâyetlere yer verirken *Cihânnümâ*'yı esas alarak "hikâyet" başlığını kullanmakta ve hikâyeye "rivâyet ederler ki..." şeklinde başlamaktadır.<sup>272</sup>

Ertuğrul Gazi'nin aşiretiyle Anadolu'ya gelirken Tatarlar ile savaşmakta olan Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a yardım ettiği hakkındaki kayıtları Neşri'den aldığı görülmektedir. Zira Neşri bu olayı şöyle hikâye etmektedir:

".. Ol vakit ki Ertuğrul dört yüze yakın erle Rum'a, azm itdiler, Sultan Alâeddin-i evvel ba'zî a'dâsiyle cenk sadedinde idi. Bunlar dahi göçmel gelüb ittifâk Sultan Alâeddin'in şol haline yitişürler ki Tatar, Sultan Alâeddin'i bunaldub sıyayürür. Ertuğrul'un yanında bir kaç yüz yarar yoldaş varidi. Ertuğrul eytdi: "Hey yârenler, cenge tuş geldük. Yanımızda kılıç götütürüz. Avret gibi geçüb gitmek erlik değildir. Elbette şunlarun birine mu'âvenet itmek gerek. Gâlibe mi mu'âvenet idelüm, yoksa mağluba mı?" Eytdiler: "mağluba mu'venet 'asîrdür. Âdemimiz azdur ve hem yeğine kuvvet dimişlerdür" didiler. Ertuğrul eytdi: "Bu söz merdâneler kelâmı değildir. Erlik oldır-kim mağluba yardım idevüz. Hızır gibi bun deminde biçârelere medet yetişe. Dest-gîr olavuz" didi.

Pes heman Ertuğrul etbâiyle el kılıca urub bir taraftan ki Sultan Alâeddin'in mukabelesinde idi, Tatar kılıç koydılar. Şahin kargaya girer gibi girüb fi'l-hâl aduvvı münhezim kıldılar. Sultan Alâeddin anı görüb Ertuğrul'a istikbal gösterdi. Ertuğrul dahi etbâiyle inüb Sultan Alâeddin'in elini öpdü. Sultan Alâeddin dahi Ertuğrul'a hilat-i fâhir giyürüb tevâbi'ine ve levâhikine atâlar ve ihsanlar eyledi. Andan Söğüt nâm yiri halkına kışlak ve Tomanic'i ve Ermeni tağlarını yaylak virdi.<sup>273</sup>

Sâ'ilî, *Kitâb-ı Cihânnümâ*'daki ibareleri kendine has üslûbuyla yoğurarak bu konuda şunları yazmaktadır:

"Ertuğrul, büyük küçük bütün göçmenler ve dört yüz yiğit Rum'a yöneldiler. Orada savaş halinde olan iki ordu gördüler. Biri saldırı hazırlığında iken, diğeri ise kaçma

<sup>272</sup> Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihânnümâ Neşri Tarihi*, haz: Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, I. Cilt, TTK, Ankara, 2014, s. 163; Metin, s. 79.

<sup>273</sup> Neşri, a.g.e., s. 63-64.

düşüncesinde idi. Heybetli ve güçlü olan tarafın savaşçıları dağ gibi yere sağlam basıyor, son derece zayıf olan tarafın ise, gönlünde feryat ve bedeninde sonsuz korku vardı. Öte yandan Ertuğrul, bir tarafı tutmanın uygun olacağını düşündü. Ağzını açıp dostlarına dedi: “*O iki ordudan birine yönelelim. O ikisinden birine yardım edelim.*” Dostlar: “*Bize, galip gelene yardım etmek yakışır. İtibar isteyen herkes galip olana yönelir. Çünkü galiptir. Mağlup olanla birleşmek acizliktendir. Acizlikte yaşayan güzellik göremez,*” dediler. O temiz adam, onlara şöyle dedi: “*İlimle dost ol, temiz kalpli ol. Güçsüzlere yardım etmek iyidir. Hayırlı ilmi ve temiz huyu olanın, ne haceti olur güçlünün yardımına! Zira onlar kendi işlerini yapabilirler.*” Böyle dedi ve sıçradı özgür adam, *elinde kan dökücü kılıcıyla savaş meydanına yöneldi. Düşmanı hezimete uğratıp kaçırdılar. Zayıf, galip; galip zayıf düştü. Ona canı gönülden övgüler yağdırdılar. Ordu içerisinden biri, o grubun heybetli padişah Alâeddin’in ordusu olduğunu* söyledi. Taç sahibi Alâeddin, Tatar ordusunun kaçtığını ve cömert Ertuğrul’un bu fethiyle düşmana kan kusturduğunu işitince gönlünde ona can gibi yer yaptı. Onun için gönül tahtına çadır kurdu. *Sultan onun evlatlarına ve tebaasına hilat verdi, aldığı ganimetleri ona bıraktı. Darü’l harb olan Engûriye şehrinin yakınındaki Karacadağ’da yaylak ve kışlak olarak yurt almalarını emretti.*<sup>274</sup>

İtalik dizilen kelime ve ifadelerden de anlaşılacağı gibi Sâ’îlî bu olayın naklinde Neşrî’deki cümleleri aynen almayıp onu başka kelimelerle ifade etmiştir. Bunun dışında müellifimizin, bazı noktalarda Neşrî’den tamamiyle ayrıldığı da görülmektedir:

a) Neşrî, Sultan Alâeddin’in savaş alanında bulunduğundan ve Tatarları bozguna uğrattıktan sonra Ertuğrul’a yöneldiğinden, Ertuğrul’un da onun elini öptüğünden bahsettiği halde, Sâ’îlî, Alâeddin’in savaşa katılmadığını ve Ertuğrul’un yardımını işitince ona gönlünde can gibi yer yaptığını, gönül tahtına onun için çadır kurduğunu nakletmektedir.

b) Neşrî, Tatarlar ile yapılan savaşta Ertuğrul’un yaptığı yardıma karşılık olarak Alâeddin’in onun aşiretine Söğüd’ü kışlak, Tomanic ve Ermeni dağlarını da yaylak olarak verdiğini kaydettiği halde Sâ’îlî, bu kışlak ve yaylak isimlerini Neşrî’den farklı olarak dârü’l harb olan Engûriye şehri yakınlarındaki Karacadağ’ın ismini zikretmektedir.

### 2.8.3. İbn Kemâl, Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân

Bu kaynakların dışında, Sâ’îlî’nin, İbn Kemâl’in *Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân*’ından da istifade etmiş olduğunu gösteren belirtiler mevcuttur. Şöyle ki, Osmanlı hanedanı

<sup>274</sup> Metin, s. 56.

şeceresinin Sâm b. Nûh'tan başlatılması buna işaret etmektedir. Şükruallah, Oruç Bey, Âşıkpâşâzâde ve Neşrî gibi ilk Osmanlı tarih yazarları, şahıslar bakımından farklılıklar olsa da Osman Gazi'nin soyunu, Yafes b. Nûh'a dayarken İbn Kemâl, bunu Sâm b. Nûh'tan başlatmaktadır. Ancak Yafes'ten geldiği hakkında ikinci bir rivâyet olduğunu da kaydetmektedir:

“Kavl-i eşher ve nakl-i ezher üzerine ki Kayı-Han, ‘Ays b. İshâk’dır dirler; amma kavl-i ahar üzerine ecdad-i emcadının silsilesi Yafes bin Nûh’a vasıl ve mütevasıl olur.”<sup>275</sup> Sâ’îlî, İbn Kemâl’in bu ifadelerini eserinde şu şekilde kullanmıştır:

“Onların ataları İshâk neslinden idi, İshâk’ın ‘Ays adında bir oğlu vardı. Doğu’da Türk ve Arap, ‘Ays’a Kayı Han der.”<sup>276</sup> Sâ’îlî, “başka rivâyet” başlığını taşıyan bölümde ise yine İbn Kemâl gibi soyu Yafes b. Nûh’a da dayandırmaktadır.<sup>277</sup>

Sâ’îlî, İbn Kemâl’i esas alarak Kur’ân’a tazim rüyasını Ertuğrul’a atfetmiştir. İbn Kemâl’e dayanarak, Ertuğrul’un bir köyde imamın misafiri olduğunu, imamın ona arkasında yüce kitap bulunduğunu söylemesi üzerine Ertuğrul’un bu kitap hakkında sorular sorduğunu ve onun Allah’ın kelamı Kur’ân olduğunu öğrenince gönlünün coştuğunu ve abdest alarak Kur’ân-ı Kerim’e yönelişini ve gece kutlu “Surûş”un ona saltanat müjdesi verişini anlatır. (416a-b) Ancak Sâ’îlî’nin, muhtevayı biraz değiştirdiği görülür. Şöyle ki, İbn Kemâl, Ertuğrul Gazi’nin Kur’ân-ı hatmettiğinden ve Ertuğrul’un sabah uyandığında hanedanında saltanat ışığı yandığını anladığından bahseder.<sup>278</sup> Fakat Sâ’îlî, bu anlatımlara yer vermez.

#### 2.8.4. Yazıcızâde, Târîh-i Âl-i Selçuk

Kuruluş dönemi Osmanlı tarihlerinde, Osman’ın soykütüğü üzerinde çeşitli varsayımlar mevcuttur. Bunlar arasında Ertuğrul’un, Osman’ın babası olduğu varsayımı muteber kaynaklarca kabul görmüştür. Söz konusu bu varsayım, müellifimiz Sâ’îlî tarafından da kabul edilmiştir ancak o Yazıcızâde’yi esas alarak<sup>279</sup> Osman’ın dedesi yani Ertuğrul’un babası olarak Gök Alp ismini zikretmiştir.<sup>280</sup>

<sup>275</sup> İbn Kemâl, a.g.e., s. 39.

<sup>276</sup> Metin, s. 26 ve s. 39.

<sup>277</sup> Metin, s. 39.

<sup>278</sup> İbn Kemâl, a.g.e., s. 58-59.

<sup>279</sup> Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk* [Oğuznâme-Selçuklu Târîhi]: Giriş-Metin-Dizin, haz: Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009, s. 353.

<sup>280</sup> Metin, s. 50.

### 2.8.5. El-Ḳonevî, Târîh-i Âl-i 'Osmân

Sâ'îlî'nin, adlarını açıklamadığı kaynaklarından birinin de el-Ḳonevî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmân*'ı olduğu anlaşılmaktadır. Zira Kumral Baba tarafından Osman'a verilen saltanat müjdesini, el-Ḳonevî şu şekilde hikâye etmektedir:

“Vilâyet erbâbından birisi, Kumral Baba, günün birinde, gazâ kastiyle gidiyordu. Tesadüfen Derbend-i Ermeni dere denilen bir yere vardı ve orada ricâl-i gaybdan olan kırk kişiden birisini ziyareti Kumral Baba'ya müyesser oldu. Bu, Kumral Baba'ya işaret ederek dedi ki: Burada Osman namında birisi vardır. O, gayb âleminden saadet tacı giydirilmiş ve devlet dizgini eline bırakılmış bir kimsedir. Gidin onunla beraber gaza ediniz. O, dünyanın sahib-kıranı olacak ve onun evlatları dünyanın sonuna kadar saadette hüküm sürecekler. Fakat onu bulmak şöyle olacaktır: Yarın bu mahalde hazır olunuz. Bir Hümâ kuşu görülecek, onu takip ederek nereye konacağına dikkat et. O devlet kuşu kimin başına konacak olursa o padişah olacak. Kumral Baba bunu anladıktan sonra döndü. Sabah olunca o yere geldi ve etrafı gözetlemeye koyuldu. Birdenbire Hümâ kuşu görüldü. Tesadüfen Emir Osman da orada bir işle meşgul idi. Hüma kuşu onun başına kondu ve kalktı. Kumral Baba kim olduğunu anladı ve ona meseleyi açtı. O günden itibaren padişahlık arzusu, gazâ ve cihâd talebi Osman'da zâhir olarak artık cihangirlik davasında bulundu. Emir Osman Gazi, saltanatı ele aldıktan sonra Derbend-i Ermeni tarafında birçok yerleri Kumral Baba'ya vakfetti.”<sup>281</sup>

Sâ'îlî'nin, bu hikâyenin anlatımında el-Ḳonevî'yi kaynak aldığı tespit edilmiştir. Ancak el-Ḳonevî'nin ifadelerini birebir almak yerine, diğer kaynaklarına da dayanarak bazı noktalarda ondan ayrılmıştır. Dolayısıyla Sâ'îlî, bu hususu daha ayrıntılı ve daha başka bir şekilde şöyle nakletmektedir:

“Bilgili insana karşı yakınlık ve sabır gösteren, temizlikte Kumral diye adı olan (biri) vardı. İşi, kötü nefisle mücadele etmektir. Her gün o mücadelede daha çok çabalıyordu. O gönlü zengin olan, Bender-i Ermeni'de, kendi yoksulluğunda (yaşıyordu). Savaş düşüncesiyle yanıp tutuştuğunda, kâh ovaya kâh dağa gidiyordu. Sülûk esnasında, gayb ehlinden olan, o veli, dervişe şöyle dedi: “Ey doğru yolu arayan ihtiyar, dünya onun kökleriyle süslenecek, Dünyayı evlatları ele geçirecek. İslâm bayrağını göklerde dalgalandıracak. Elinden geldiğince ona yarenlik et, gazâ düşüncesinde ol ve gazâ et. İşittim ki kıyamete kadar dünya üzerinde onun sülâlesi var olacak, cihân baştanbaşa onun

<sup>281</sup> El-Ḳonevî, “Mehmed b. Hâcî Halîl el-Ḳonevî'nin Târîh-i Âl-i 'Osmân'ı”, çev: Robert Anhegger, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, II/3-4, İstanbul, 1950, s. 53-54.

evlatlarıyla dolacak. Ovada eşsiz bir kuş görünecek, özgür (kişinin) başına ayak basacak. Bu özgür kişinin bir şehzâde olduğunu söyleyeyim. Dudaklar gonca gibi, boy servi, yanağı, sülünün kanından renk çalmış sanki. Kuş, onun servi (boyuna) konunca, cihân, onun varlığıyla nizâma girecek.” Kumral Abdal, o sâlikten bu sözleri işitince derhal aramaya koyuldu. O sırada Osman Bey, sürekli din işleriyle uğraşıyordu. Kendi sözünü ve o gayb ehlinin rivâyetini, tereddüt etmeden Osman Bey’e ilettili. Bir Hümâ kuşu havada kanat çırparak Osman Bey’in tepesine kondu. Osman Bey, onun gibi bir işareti görünce, padişahlığı için müjde geldiğini anladı. Şahlık tahtına yerleştikten sonra o dervişe Bender-i Ermeni’de, onca güzelliğiyle bir yer verdi. (Orada) binalar yaptılar, az çok demeden, o şehirde vakıflar kurdular.”<sup>282</sup>

Yukarıda görüldüğü üzere farklı kelime ve ifadeler tercih edilmiş olsa da muhteva bakımından iki olay arasındaki paralellik aşikârdır. Ancak Sâ’îlî, şu kaydıyla el-Ğonevî’den tamamen ayrılmaktadır: “İyi niyetli ve işten anlayan şah, o dervişe cihatta kullansın diye, kendi yanında taşıdığı kılıç kabzasını bir de, su içmesi için, yanındaki maşrapayı verdi.”<sup>283</sup> Bu ifadeler el-Ğonevî’nin eserinde yer almaz.

#### 2.8.6. İdrîs-i Bitlisî, Heşt Bihişt

Sâ’îlî, Ertuğrul Gazi’nin Anadolu’daki macerası hakkında bilgi verirken İdrîs-i Bitlisî’nin *Heşt Bihişt* adlı eserini de esas almıştır. Zira İdrîs-i Bitlisî’ye dayanarak İstanbul hükümdarının, Rumeli’de bulunan Aktav Tatarları’nı da yanına alarak Anadolu’ya geçişini ve Bursa Yenişehir’inde karargâh kuruluşunu anlatır. Sultan Alâeddin’in de ordusunu toplayarak onları karşılamaya çıkmasından, sultanın, Ertuğrul’u Ahtacı denilen süvari birliklerine başbuğ yapmasından, üç gün üç gece süren savaştan sonra galip gelen Ertuğrul Gazi’nin pek çok ganimetle birlikte Öyük mevkiinde bulunan sultanın yanına gitmesi ve yardımcılarından dolayı Ertuğrul Gazi’ye, Sıracuk ve Söğütlü’nün kışlak, Domaniç/Tomaniç ve Ermeni Dağı’nın da yaylak olarak verilmesinden bahseder. Ancak İdrîs-i Bitlisî yaylak olarak sadece Domaniç Dağı’nın ismini zikrederken Sâ’îlî, Ermeni Dağı’nın ismini de zikretmiştir.<sup>284</sup>

<sup>282</sup> Metin, s. 134 ve 138.

<sup>283</sup> Metin, s. 137.

<sup>284</sup> Metin, s. 63; Mükrimin Halil Yınanç, “Ertuğrul Gâzi”, İA, IV. Cilt, İstanbul, 1945, s. 333



### 2.8.7. Bayâtî Hasan, Câm-ı Cem-âyîn

Sâ'îlî'nin, Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarından biri olan Bayâtî Mahmûd Oğlu Hasan'ın *Câm-ı Cem-âyîn*'ininden de faydalandığı anlaşılmaktadır. Nitekim onun, Osman Gâzi'nin kendi adına sikke bastırıldığı hakkındaki:

“Altın kaşlı yüzük ve Sidre ağacından minber kaldı. Kendi adına sikke basıldı hutbe okundu,”<sup>285</sup> şeklindeki kaydı, *Câm-ı Cem-âyîn*'deki “Sultan Osman, saltanat tahtına geçti. Bunun adına hutbe okunup para kesildi” ibaresiyle aynı paraleldedir.<sup>286</sup>

### 2.8.8. Âşıkpaşazâde, Tevârîh-i Âl-i 'Osmân

Sâ'îlî'nin, göbekten çıkan ağaç motifli saltanat rüyasının naklinde Âşıkpaşazâde'ye dayandığı anlaşılmaktadır. Âşıkpaşazâde, rüyayı şu şekilde nakletmektedir:

“*Osman Gazi, niyâz etdi ve bir lahza ağladı. Uyku gâlib oldu. Yatdı, uyudu. Gördi kim kendülerin aralarında bir aziz şeyh var idi. Hayli kerameti zahir olmuş idi. Dünyesi ve nimeti, davarı çoğ idi. Ve Osman Gazi dahı gâh gâh gelür idi. Bu azize konuk olur idi. Osman Gazi kim uyudu, düşinde gördi kim bu azizün koynundan bir ay doğar, gelür Osman Gazi'nün koynuna girer. Bu ay kim Osman Gazi'nün koynuna girdügi demde göbeğinden bir ağaç biter. Dahı gölgesi âlemi dutar. Gölgesinün altında dağlar var. Ve her dağun dibinden sular çıkar. Ve bu çıkan sulardan kimi içer ve kimi bağçalar suvarur ve kimi çeşmeler akıdır. Andan uyhudan uyandı. Sürdi, geldi. Şeyhe habar verdi. Şeyh eyüdir: ‘Oğul, Osman! Sana muştuluk olsun kim Hakk Ta'âla sana ve neslüne padişahlık verdi. Mubârek olsun. Ve ‘benüm kızum Malhun senün helalün oldu.’ der. Hemandem nikâh edüp kızını Osman Gazi'ye verdi.*”<sup>287</sup>

Yukarıda italik dizilen kelime ve ibarelerden de anlaşılacağı üzere Sâ'îlî'nin bu olayın naklinde Âşıkpaşazâde'yi kendine kaynak aldığı aşikârdır. Ancak o, kaynaktaki cümleleri aynen almayı esas fikrin dokusuna sadık kalmak şartıyla, onu başka kelimelerle ifade etmeyi ya da başka kaynaklardan bazı eklemeler ve çıkarmalar yapmayı tercih etmiştir. Şöyle ki:

Sâ'îlî, Âşıkpaşazâde'nin yukarıdaki ifadelerine ek olarak, Osman Gazi'nin, rüyasında gördüğü ağacın yaprak ve meyvesinin çok olduğundan, tıpkı yıldızlı feleği

<sup>285</sup> Metin, s. 168.

<sup>286</sup> Bayâtî Hasan, *Câm-ı Cem-âyîn*, nşr: Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1949, s. 395.

<sup>287</sup> Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*, nşr: Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1947, s. 95.

anımsattığından, Tûbâ'ya benzeyen ağacın altında cennetteki gibi gül bahçelerinin olduğundan, her tarafta berrak suları olan bir ırmak aktığından ve bu ağacın dalları arasından şefkatli bir elin kılıç çektiğinden ve bu kılıcın Konstantiniyye'yi işaret ettiğinden bahsetmiştir.<sup>288</sup> Ancak Âşıkpaşâzâde, eserinde bu ifadelere hiçbir şekilde yer vermemiştir.

Bunların yanısıra Sâ'î'nin, Mekece, Ak Hisar, Geyve, Lefke ve Leblebüc Hisarı'nın ne şekilde alındığını ve alınan bu kalelerin isimlerini naklederken<sup>289</sup> Âşıkpaşâzâde'nin yirminci bâbda yer verdiği "Bu Bâb Anı Beyan Eder ki Mekece ve Ak Hisar ve Geyve ve Leblebüci Hisarı ve Çadırılı Ne Suret ile Alındığını Bildür"<sup>290</sup> başlığından istifade ettiği anlaşılmaktadır.

## 2.9. TÂRİH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN NÜSHA ÖZELLİKLERİ

Geniş çaplı araştırmalarımız neticesinde *Târîh-i Âl-i 'Oşmânî*'nin şimdiye kadar bulabildiğimiz tek nüshası, bugün Milli Kütüphane'de olup bu nüshanın özellikleri şu şekildedir:

Milli Kütüphane'de 06 Mk. Yz. A 6799'da kayıtlı. Şemseli, salbekli, sırtı koyu bordo renginde, meşin bir cilt içerisinde 384b-515a varakları arasındadır. 120x70 mm yazı alanına sahip, her sayfada ta'likle 17 satır bulunmaktadır. Kâğıdı açık saman renginde 131 yaprak olup nüshada söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yapraklarında yer yer rutubet ve mürekkep lekesi bulunmasına rağmen gayet temiz bir nüshadır.

### **Bu nüshanın imlâ hususiyetleri:**

1) پ، چ، ژ، گ harflerinden sadece گ harfi serkeşsiz olarak ک şeklinde yazılmış, diğerleri bugünkü imlâyâ uygun olarak üç nokta ile yazılmıştır.

2) Sonunda mastar ya'sı ya da nispet ya'sı bulunan kelimeler tamlamada muzaf konumundayken kelime sonundaki ی harfinin üzerine hemze konulmuştur: فزونى اسلام، ، فزونى قدرت

3) Sonu ◦ ile biten kelimelerde yâ-yı vahdet ve yâ-yı muhatab yerine ◦ harfinin üzerine hemze konulmuştur:

4) ◦ ile biten kelimelerin sonuna yâ-yı vahdet geldiği vakit ◦ harfinin üzerine hemze konulmuştur:

<sup>288</sup> Metin, s. 90.

<sup>289</sup> Metin, s. 206-210.

<sup>290</sup> Âşıkpaşâzâde, a.g.e., s. 107.

5) Farsça ة ile biten ve ها ile çoğul yapılan kelimelerin çoğullarında bu ة lar kaldırılmaktadır. Örneğin: خانها yerine خانه ها

6) Şart cümlecğinde ve onun cevabını teşkil eden cümlelerdeki fillerin sonuna ی harfi eklenmiştir.

جهان آفرین نافریدی جهان وجودش نبودی اگر در میان<sup>291</sup>

7) Elif-i memdûda ile biten Arapça kelimelerin sonundaki hemze, hem kelime tek başına kullanıldığında hem de bir tamlama içerisinde muzaf konumunda olduğunda اءاء gibi kullanılmıştır.

8) كه bağlacından sonra ا ya da ا ile başlayan bir isim ya da fiil geldiği zaman كه که آورد yerine کورد , که ایام yerine کایام yazılmıştır. که bağlacı gelen isme ya da fiile bitişik yazılmıştır.

## 2.10. METNİN TASHİHİNDE TÂKİP EDİLEN USUL

1) Tashihli metni oluştururken asıl nüshaya sadık kalmaya çalıştık. Fakat kimi zaman gerek anlam gerekse de vezin zaruretinden dolayı konu bütünlüğü bozulmayacak şekilde kurulan metne bazı düzeltme ve eklemelerde bulunduk. Tarafımızdan yapılan her türlü tasarruf dipnotta belirtilmiştir.

2) Tashihi yapılan metnin varak numaraları baştan sona kadar sayfa kenarında gösterilmiştir.

3) Metnin her sayfasında beyitlere 1'den 4336'ya kadar 5'er satır aralıklarla numara verilmiştir.

4) Metin içinde gerekli görülen yerlerde tarafımızdan yapılan eklemeler, köşeli parantez içerisinde [ ] gösterilmiştir.

5) Metinde zikr edilen âyetler, hadisler ve Arapça ibareler harekelenmiştir.

6) Bazı kelimeler harekelenerek bunların yanlış okunma ihtimali ortadan kaldırıldığı gibi eserin başından sonuna kadar geçen bütün izafet kesreleri de gösterilmiştir.

### İmlâda dikkat edilen hususlar:

1) Tamlamalarda muzaf konumundaki kelimenin sonunda bulunan nispet ve mastariyet yâ'sının üzerine hemze konulmamıştır: سلطاني عثمانی ، فزوني اسلام :

<sup>291</sup> Metin, s. 7.

- 2) Sonu ◦ ile biten kelimeler tamlamada muzaf konumundayken yazma nüshadaki aslına sadık kalınarak ◦ harfinin üzerine hemze konulmuştur: شهزاده کامران ، فرزانة سالخورد ،
- 3) گ harfini ک harfinden kolaylıkla ayırmak için üzerine serkeş konulmuştur.
- 4) Sonu ◦ ile biten kelimelerde yâ-yı vahdet ve yâ-yı muhatab yerine ◦ üzerindeki hemzeler bugünkü imlâya uygun olarak ای şeklinde yazılmıştır: قطعه قطعه ای yerine
- 5) Kelime içerisinde bulunan hemzeler yazma nüshadaki aslına sadık kalınarak ء şeklinde yazılmıştır.
- 6) Farsça ◦ ile biten ve ها ile çoğul yapılan kelimelerin çoğullarında bu ها eki kelimededen ayrı yazılmıştır. خانه ها yerine خانها gibi.

## 2.11. ÇEVİRİDE İZLENEN YÖNTEM

- 1) Çevirinin ilk sayfasından itibaren beyitler 1'den 4336'ya kadar 5'er satır aralıklarla numaralandırılmıştır.
- 2) Âyetlerin çevirisinde mevcut Kur'ân çevirisinden istifade edilmiştir. Âyet numaraları dipnotlarla gösterilmiştir.<sup>292</sup>
- 3) Metinde geçen önemli şahıslar, yer adları ile açıklama gerektiren bazı tarihî ve ilmî terimler dipnotlarla gösterilmiştir.
- 4) Bir yandan mümkün mertebe asıl metne bağlı kalmaya gayret edilirken öte yandan bunun mümkün olmadığı yerlerde verilmek istenilen anlamın eksiksiz verilmesi amaçlanmıştır.
- 5) Eserde, duygu ve düşüncelerden ziyade tarihî ve kültürel olaylar anlatıldığı için çeviride yer yer şiirsellikten uzak nesir dili tercih edilmiştir.

<sup>292</sup> Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsiri*, Sadeleştirenler: Prof. Dr. Lütfullah Cebeci-Prof. Dr. Sadık Kılıç-Doç. Dr. Orhan Atalay, Akçağ Yayınları, 6. bs., Ankara, 2016.

## SONUÇ

Bu çalışmamızda, X/XVI. asır şairlerinden olan Sâ'îlî-i Şîrâzî'nin, tek nüshasına ulaşabildiğimiz *Târîh-i Âl-i 'Osmânî* adındaki manzum eseri, tashih edilerek Türkçeye çevrilmiştir. Üzerinde etraflıca çalıştığımız bu eser, bugüne kadar ne tarihî ne de edebî açıdan incelenip değerlendirilmemiştir. Tezimizde, bir taraftan şairin hayatı ve eserleri hakkında bazı kaynaklarda geçen yanlış ve tutarsız bilgileri düzeltirken, öte taraftan *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'nin dil ve üslûp özelliklerini tahlil etmeye ve aynı tür eserler arasındaki tarihî ve edebî değerini ortaya koyup başvuru kaynaklarını tespit etmeye çalıştık. Bu bilgiler ışığında vardığımız sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Kâtib Çelebi'nin *Keşfu'z-zunûn* adlı eserinde, Sâ'îlî'nin külliyatı içerisindeki *Divân*'ında yer aldığını söylediği beyte, şairin ne *Divân*'ında ne de başka bir eserinde rastlanmamıştır. Bu, bize Sâ'îlî *Divânı*'nın ikinci bir nüshasının olabileceği ihtimalini düşündürse de uzun araştırmalarımız neticesinde söz konusu eserin ikinci bir nüshasına ulaşamamıştır.

Yaptığımız bu çalışma ile Sâ'îlî-i Şîrâzî'nin *Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'sinin tashihli metni ve Türkçeye çevirisi, ilk kez bilim dünyasına sunulmaktadır. Eserin dil ve üslûp özellikleri incelenerek edebî değerinin, konu ve muhtevası bakımından da tarihî ve kültürel öneminin ortaya konulmasına gayret edilmiştir.

*Târîh-i Âl-i 'Osmânî*'de anlatılan tarihî olaylar, devrin kaynaklarıyla büyük oranda örtüşmektedir. Sâ'îlî, her ne kadar kullandığı kaynakları açıkça zikretmese de eserinin başlıca kaynakları arasında *Âşıkpâşâzâde Tarihi*'nin, *Neşrî Tarihi*'nin, Bayâtî Hasan'ın *Câm-ı Cem-âyîn*'inin, *Kemâlpâşâzâde Tarihi*'nin ve İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Bihişt*'inin olduğu tespit edilmiştir.

Ortaya çıkan bu çalışmamızla, bilinenlere bir nebze de olsa katkıda bulunacağımızı ve tezimizin bundan sonraki alan çalışmalarına ışık tutacağını ümit ediyoruz.

## KAYNAKÇA

- ‘Afifi, Rahîm, **Ferhengnâme-i Şi‘rî**, I-III. Cilt, Suruş Yayınları, Tahran, 1391 hk./1971.
- Afyoncu, Erhan, “Osmanlı Siyasi Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler”, **TALİD**, Sayı 1(2), İstanbul, 2003, s. 101-172
- Akbayrak, Hasan, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tarih Yazımı**, 2. baskı, Kitabevi Yay. İstanbul, 2012
- Aksoy, Hasan, “Bihîştî Ahmet Sinan Çelebi”, **TDV**, VI. Cilt, İstanbul, 1992, s. 144-145
- Altınay, Ahmed Refik, “Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân”, **TTEM**, 14/91, İstanbul, 1926, s. 69-78.
- Anbarcıoğlu, Meliha, “Şâhnâme-i Firdevsî ve Edebiyyât-ı Türk”, **D.T.C.F. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi**, II. Cilt, Sayı 4, Ankara, 1981, s. 1.
- Arıker, Samet, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 8, Iğdır, Güz 2015, s. 199-217
- Âşık Çelebi, **Meşâiru’s-şuarâ**, haz. Filiz Kılıç, İnceleme-Metin, I-III. Cilt, İAEY, İstanbul, 2010.
- Âşıkpaşazâde, **Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân**, nşr. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1947
- Babacan, İsrail, “Sayılı ve Türkçe Şiirleri”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 23, Ankara, Güz 2015, s. 61-83.
- Başar, Fahmeddin, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, **Türkler**, Ed. Hasan Celâl Güzel-Prof. Dr. Kemal Çiçek-Prof. Dr. Salim Koca, XI. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 409-416.
- Bayâtî Hasan, **Câm-ı Cem-âyîn**, nşr. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1949
- Bilgen, Abdüsselam, **Adâ’î-yi Şîrâzî ve Selîmnâmesi**, TTK, Ankara, 2007.
- Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, III. Cilt, Mira Matbaası, İstanbul, 1333 hk./1915
- Büyüктаş, Kuş, Canan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Tarihçiliği Üzerine Bazı Düşünceler”, **I. Uluslararası Türklerde Tarih Bilinci ve Tarih Yazıcılığı Sempozyumu**, 23-25 Ekim 2014, Zonguldak.
- Canatar, Mehmet, “Cenâbî Mustafa Efendi”, **TDV**, VII. Cilt, İstanbul, 1993, s. 352-353
- Değirmençay, Veyis, **Farsça Arûz ve Kâfiye**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2005
- Demiroğlu, Ayla, “Behcetü’t-tevârîh”, **TDV**, V. Cilt, İstanbul, 1992, s. 349-350
- Dihhudâ, ‘Ali Ekber, **Luğatnâme**, VIII. Cilt, İntişârât-ı Danişgâh-ı Tahran, Tahran, 1328 hk./1910
- Durmuş, İsmail, “Za‘f-ı Te‘lif” **TDV**, XXXIV. Cilt, İstanbul, 2013, s. 64-65.
- El- Konevî, “Mehmed b. Hâcî Halil el-Konevî’nin Târîh-i Âl-i ‘Osmân’ı”, çev. Robert Anhegger, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, II/3-4, İstanbul, 1950, s. 53-54
- Enverî, Hasan, **Ferheng-i Kinâyât-i Sohen**, I-II. Cilt, Sohen Yayınları, Tahran, 1383 hk./1963

- Ertuğ, Zeynep Tarım, “Hünernâme”, **TDV**, XVIII. Cilt, İstanbul, 1998, s. 484-485.
- Erzi, Adnan Sadık, “Beşir Çelebi: Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân”, **TTK Belleten**, XIII. Cilt, Sayı 49, Ankara, Ocak 1949, s. 181-185.
- Firdevsî, Ebu'l-Kâsım, **Şâhnâme**, nşr. Julius Mohl, IV. Cilt, İntişârât-ı Golistân, Tahran, 1374 hk./1954.
- Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Coşkun Üçok, Ankara, 1982
- Giese, Friedric, **Anonim Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân**, haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Hayyâmpûr, Abdu'r-resûl, **Ferheng-i Sohenverân**, I. Cilt, İntişârât-ı Tılâyî, Tahran, 1372 hk./1952.
- İbn Kemâl, **Tevârîh-i Âl-i ‘Osmân**, haz. Şerafettin Turan, I. Defter, TTK, Ankara, 1991
- İdrîs-i Bitlisî, **Selîm Şâh-Nâme**, haz. Hicabi Kırlangıç, Hece Yayınları, Ankara, 2016.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, 12. baskı, İstanbul, 2010.
- İpşirli, Mehmed, “Lutfi Paşa”, **TDV**, XXVII. Cilt, Ankara, 2003, s. 234-236
- İsen, Mustafa, **Eski Türk Edebiyatı**, 5. baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.
- Karamani, Mehmed Paşa, **Osmanlı Sultanları Tarihi**, nşr. İbrahim Hakkı Konyalı, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul, 1949, s. 323-369
- Kâtib Çelebi, **Keşfu'z-zunûn** ‘an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn, haz. Şerafettin Yaltkaya, I-II. Cilt, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.
- Kâzvinî, Hekîmşâh Muhammed, **Tercume-i Mecâlisu'n-nefâis**, nşr. ‘Ali Aşğar Hikmet, Bank-ı Milli-i İrân, Tahran, 1323 hş./1944.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi, **Tezkiretu's-suarâ**, haz. İbrahim Kutluk, 3. baskı, I-II. Cilt, TTK, Ankara, 2014.
- Küçükdağ, Yusuf, “Karamânî Mehmed Paşa”, **TDV**, XXIV. Cilt, İstanbul, 2001, s. 449-451.
- Levend, Ağâh Sırrı, **Gazavâtnâmeler ve Mihâloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi**, TTK, 2. baskı, Ankara, 2000.
- Mehmed Neşrî, **Kitâb-ı Cihânnümâ Neşrî Tarihi**, haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, I-II. Cilt, TTK, Ankara, 2014
- Menage, V.L., “Osmanlı Tarihinin Başlangıcı” trc. Salih Özbaran, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9, İstanbul, 1978, s. 227-240.
- Muîn, Muhammed, **Ferheng-i Fârsî**, I-VI. Cilt, İntişârât-ı Emir Kebir, Tahran, 1375 hk./1955.
- Nevâî, Ali Şîr, **Mecâlisu'n-nefâis**, haz. Kemal Eraslan, 2. baskı, TDK, Ankara, 2015,
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Tarih yazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler”, **Tarih Yazıcılık Üzerine**, Ed: Sıddık Çalık, 2. baskı, Cedit Neşriyat, Ankara, 2011.
- Öngören, Reşat, “Muhyiddin Karamânî”, **TDV**, XXXI. Cilt, İstanbul, 2006, s. 82-83.

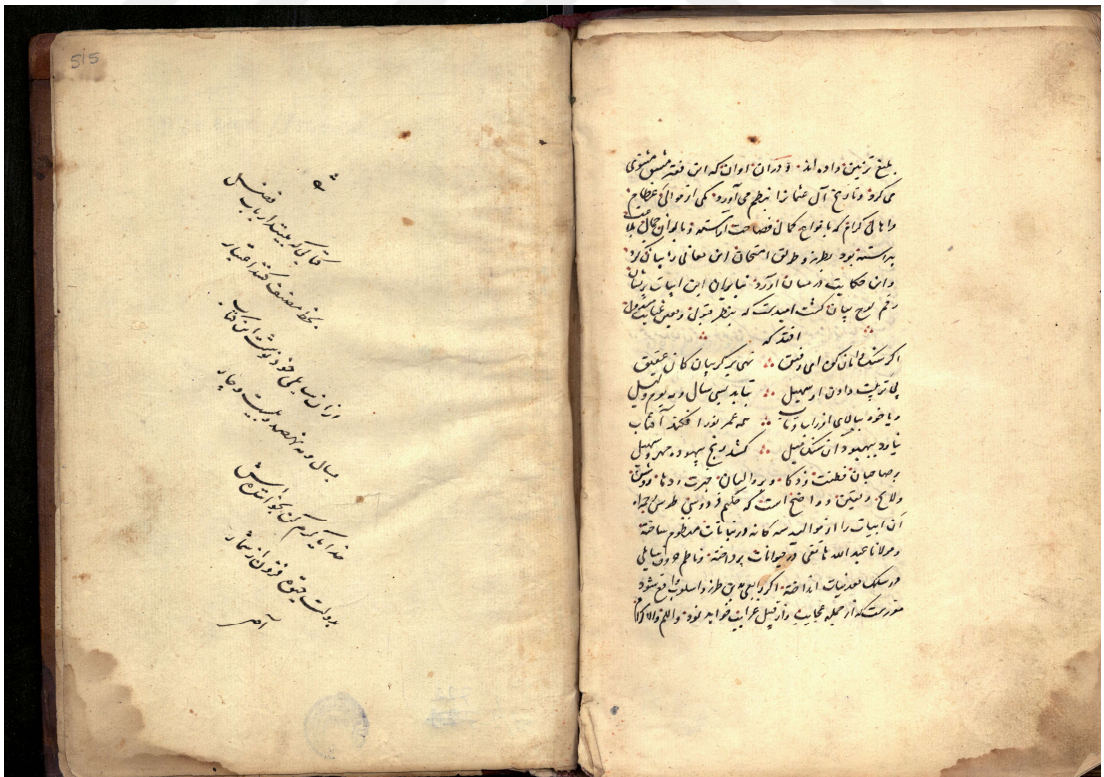
- Özcan, Abdulkadir, “Heşt Bihişt”, **TDV**, XVII. Cilt, İstanbul, 1998, s. 271-273.
- \_\_\_\_\_, “Âşıkpâşâzâde”, **TDV**, IV. Cilt, İstanbul, 1991, s. 6-7.
- \_\_\_\_\_, “Câm-ı Cem-âyîn”, **TDV**, VII. Cilt, İstanbul, 1993, s. 43.
- \_\_\_\_\_, “Düstûrnâme-i Enverî”, **TDV**, X. Cilt, İstanbul, 1994, s. 49-50.
- \_\_\_\_\_, “Fâtih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 14, Erciyes, 2003/I, s. 55-62.
- \_\_\_\_\_, “İdris-i Bitlisî”, **TDV**, XXI. Cilt, İstanbul, 2000, s. 485-488.
- \_\_\_\_\_, “Neşri”, **TDV**, XXXIII. Cilt, İstanbul, 2007, s.20-22.
- \_\_\_\_\_, “Oruç b. Âdil”, **TDV**, XXXIII. Cilt, İstanbul, 2007, s. 425-426.
- \_\_\_\_\_, “Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 1, İstanbul, Bahar 2013, s. 271-293.
- \_\_\_\_\_, “Tevârih-i Âl-i ‘Osmân”, **TDV**, XXXX. Cilt, İstanbul, 2011, s. 579-581.
- Öztürk, Necdet, **Hadîdî Tevârih-i Âl-i ‘Osmân**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991.
- Rûmî, Mevlânâ Celâleddîn, **Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî**, Neşr-i Muhammed, 5. baskı, Tahran, 1386 hş./1966
- \_\_\_\_\_, **Mesnevî-i Manevî**, İntişârât-ı Düstân, 9. baskı, Tahran, 1386 hk./1966.
- Sâ’ ilî-i Şîrâzî, **Külliyât-ı Sâ’ ilî-i Şîrâzî**, Yz., Millî Ktp., No 06 Mk. Yz. A 6799, (t.y.).
- Saraç, M. A. Yekta, **Klasik Edebiyat Bilgisi**, 9. baskı, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul, 2015.
- Sehî Bey, **Heşt-Bihişt**, Haz. Mustafa İsen, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.
- Sır, Ayşe Nur-Öntüç, Mustafa Murat, “Mehmed Zaîm Efendi ve Câmî‘u’t-tevârihi”, **Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 8, Konya, Yaz 2009, s. 175-76.
- Steingass, F., **A Comprehensive Persian-English Dictionary**, Londra, 1947.
- Şemseddin Sâmi, **Ķāmûsu’l-a’lâm**, IV. Cilt, Mihrân Matbaası, İstanbul, 1311 hk./1893.
- Şîrâzî, Sa’ dî, **Gülistân**, çev. Mehmet Kanar, Şule Yayınları, İstanbul, 2015.
- Tahir-ül Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, nşr. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973.
- Tahrânî, Âgâ Buzurg, **Ez-zerî‘a ilâ tesânifi’ş-şi‘a**, IX. Cilt, Tahran, 1332 hk./1914.
- Tebrîzî, Muhammed H. H., **Burhân-ı Katı**, nşr. Burhan-ı Katı-M. Muin, IV. Cilt, İntişârât- Emir Kebir, Tahran, 1357 hk./1938.
- Tekindağ, Şehabettin, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, **Belleten**, XXXV/140, Ankara, Ekim 1971, s. 655-663.



- Tekindağ, Şehabettin, “Selimnâmeler”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 1, İstanbul, 1970, s. 197-230.
- \_\_\_\_\_, “Neşri”, **İA**, IX. Cilt, İstanbul, 1964, s. 214-216.
- Tuman, Mehmet Nâil, **Tuhfe-i Nâilî**, haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, I-II. Cilt, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2001.
- Turan, Şerafettin, “Hoca Sâdeddin Efendi”, **TDV**, XVIII. Cilt, İstanbul, 1998, s. 196-198.
- \_\_\_\_\_, “Kemâlpâşâzâde”, **TDV**, XXV. Cilt, İstanbul, 2002, s. 238-239.
- Woodhead, Christine, “Şehnâmeçi”, **TDV**, XXXVIII. Cilt, İstanbul, 2010, s. 456-458.
- Yazıcızâde Ali, **Tevârîh-i Âl-i Selçuk** [Oğuznâme-Selçuklu Târîhi]: Giriş-Metin-Dizin, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri**, Sadeleştirenler. Prof. Dr. Lütfullah Cebeci-Prof. Dr. Sadık Kılıç-Doç. Dr. Orhan Atalay, Akçağ Yayınları, 6. bs., Ankara, 2016.
- Yıldırım, Nimet, **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008.
- Yınanç, Mükrimin Halil, “Ertuğrul Gâzi”, **İA**, Cilt, IV, İstanbul, 1945, 328-337.
- Yurdaydın, Hüseyin G., “Matrakçı Nasuh”, **TDV**, XXVIII. Cilt, Ankara, 2003, s. 143-145.



Târîh-i Âl-i 'Oshmânî'nin başı (384b -385a sayfa ları)



Târîh-i Âl-i 'Oshmânî'nin sonu (514b -515a sayfa ları)



**TÂRÎH-İ ÂL-İ 'OŞMÂNÎ'NİN ÇEVİRİSİ**

**BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM  
TÂRİH-İ ÂL-İ ‘OŞMÂNÎ KİTABI**

San’atını ortaya koyarak,

(s. 1)

Bir avuç çamura can ve padişahlık veren,

Dünya mülkünü yaratıp,

Onu korumak için de padişahlar tayin eden Allah’ın adıyla.

Dilencinin başına padişahlık tacı koyar,

Eli aydan güneşe her yere uzanır.

Padişahlık tacını ve tahtını süsleyip,

Güneş ve ayın kandilini tutuşturur.

- 5 Tüm dünya işleri O’nunla düzene girer,  
İş bilenlerin işi O’nunla gelişir.

Dönen çarkın temelini atıp,

Bir avuç topraktan insanoğlunu yarattı.

Cemşîd’in kadehini gösteren,

Güneşin ışığını (yeryüzüne) ulaştıran O’dur.

Can ve tenin tılsımı O’ndandır,

Cümle gönlün iman nuru O’ndandır.

Yeri alçaltıp göğü yükseltti,

Yüksekliği ve alçaklığı ortaya koydu.

- 10 Mekân ve mekândakiler O’na secde halindedirler,  
Her biri, O’nun varlığına tanıklırlar.

Padişahları taht ve taçla donatıp,  
Dilencilere yatacak yer verdi.

Eğer kudretiyle ihsanda bulunursa,  
Filin bedenine sinek gibi kanat takar.

Eğer gazabına uğranırsa,  
Timsah karıncadan da düşkün hale gelir.

O'ndan bir peygamber kavmi geldi  
Diğer tarafından da evliyalar çıktı.

15 Bu peygamberlere de birine az,  
Ötekine çok mertebeler verdi.

(s. 2)

İrade sahipleri, peygamberler ve nebiler,  
Temiz ahlakta ve hoş yaratılıştta,

Bu evliya ile diğeri kıyaslanırsa,  
Üstlerindeki kıyafettedir fark.

Diğer grup için padişahları yarattı,  
Dünya işlerinin yola girmesi için de dünyayı.

Eğer enbiya ya da evliya,  
Padişahlar ya da sancak,

20 O'nun ihsanından faydalanırlarsa,  
Biz ve sen gibi O'nun sofrasından nimetlenirler.

Öfke anında gücünü gösterecek olursa,  
Yer ile göğü yeksan eder.

Zaman O'nun hışmına uğrarsa şayet,  
Sudan ateş, ateşten su çıkarır.

Feleğe çeki düzen verdi,  
Sabahı ve akşamı ona tabi kıldı.

Eli, feleğin çadırını düzenledi,  
Sanki havada ona yer açtı.

25 Yer gök ondan muradını alınca,  
Biri harekete geçti, diğeri duruldu.

Bu hareketlenme anında velvele koptu,  
Sükûtta O, yüzlerce meşgale buldu.

Bu uğraşın yol ve yöntemlerinde,  
Bu savaşın durum ve türlerinde.

Şayet akıllı insan bakarsa,  
Bizi denizde bir damla gibi yapar.

Kesin bilir kim dost kim düşman,  
Hem katre hem deniz hepsi O'nun eseridir.

30 Gülen bahçenin gülü, O'nun tımarındadır,  
Seher yeli, O'nun hastası olmuş.

Bağ ve bahçe O'nun suyuyla taptaze,  
Hoş kokusundan, goncanın burnu yaşlı.

Çimendeki nergise altın taç sunar,  
Gül dalı için başına gülden taç yapar.

(s. 3)

Gül, bülbülden dolayı inlemiş,  
Şakayıkın ederi ondan dolayı yükselmiş.

Bahar bulutu kükreyerek geldi,  
Hazanın gözü O'ndan sebep yaşlıdır.

35 O'nda Yemen akiğinin rengi var,  
Cennet incisi O'ndan terbiye almış.

Karıncaya ve balığa rızkını veren,  
İnsana acı ve tatlıyı tattıran O'dur.

Felek, O'ndan dolayı kâh aşağıda kâh yukarıdadır,  
Yeryüzünün sukutu, denizin hırçınlığı O'ndandır.

Dokuz felek ve yedi denizin,  
Bir yere toplanması O'ndan sebeptir.

Yeryüzü, felek misali O'nu aramakta,  
Kral da halk gibi O'nu arzulamaktadır.

40 İnsanı, yokluk sırrından dışarı çıkaran,  
Âlemi, İrem bağı gibi süsleyen O'dur.

İnsan da kâinat da,  
O'nun varlık denizinde (sadece) bir katedir.

Birine şükür ve sabır elbisesi verir,  
Diğerine, Hıristiyan ve Zerdüşti tacı verir.

Bu biriyle hidayet yolu,  
Diğeriyle sapkınlık yolu göründü.

Bazen açıkta gizlendi,  
Bazen de gizde aşikâr oldu.

45 Şayet bakarsan tüm işi, evvel ve âhirdir,  
(Hep) bu evvel ve âhirden söz edilmektedir.

O'ndan kendisine bir işaret verilen kimsenin,  
Zihnine o işaret apaçık konulmaz.

Sanatkâr, güzel söz incisi deldi,  
(Fakat) yapay sözlerle, yaratıcıyı anlatamadı.

O'nu tasvir eden şekil, O'na ait değildir,  
O'nu anlatan şey, aslında O değildir.

O'nu vasfetmekten kalemin dili lal olmuş,  
Kâğıt, güneş gibi ondan utanmış.

(s. 4)

50 Cehennemın sıcaklığı O'nun kininin ateşindendir,  
Yüce cennet de O'nun görkemidir.

O'nun hayatı, can ve gönülden münezzeh,  
Kapısının önü, su ve çamurdan arınmıştır.

Âlem, O'nun güneşinden bir zerredir,  
Kımıldamayla dünya denizi nemlenir.

Kimse O'nun zatıyla idrak yolunu bulamadı,  
Akıl, ayağını koymak istedi, baş bulamadı.

Gönül ehlinin yolunda olanlar,  
Bu ince işte acziyetlerini kabul ederler.

55 Yerde ve gökteki Allah'ın özüne ulaşması için,  
Akla imkân ve yeti verilmedi.



Şayet akıl, O'nun kemalinden söz edecek olursa,  
İyice bil ki, söyleyecek çok az sözü vardır.

O'nun kemalinden nasıl şüphe edilir,  
Akıl ve can, O'nu nasıl idrak edebilir?

Tüm işimiz, zaaf ve çaresizliktir,  
Acz ve kusurdan başka bize ne çare vardır?

İyisi mi tedbirimizi alalım,  
O'nun faziletiyle kusurlarımızdan arınalım.

60 Onca bağış ve lütuf Allah'tandır,  
Bizden günahattan başkası hâsıl olmaz.

### İHTİYAÇLARI GİDEREN ALLAH'IN DERGÂHINA MÜNÂCÂT

Davranışlarımızı bağışla, bize şefkat göster,  
Zira senden başka kimse affetmez bizi.

Merhamet et, bizden rahmetini esirgeme,  
Bize kereminden başka ne gerek?

Komutanlık ve sultanlıkla,  
Tanrılık ve ilahî oluşunla,

Sen bilen, gören ve yüce olansın,  
Sen rızık veren ve işleri yoluna koyansın.

65 Ey yaratıcı, doğrusu sen, (s. 5)  
Bütün günahları affedensin ve herkesin ilahısın.

Bizi, senin rızan olan şeylere meylettir,  
Bize lâıyk gördüklerini bağışla.

Temiz huzurunda kusurlu olan bizleriz,  
Bize teveccüh göster, zira senin toprağınız.

Sana lââyık ibadetten yoksunuz,  
Lakin bizi senden bir an olsun uzak tutma.

Kabul etmeyip, isyan ediyorum,  
Bu isyanımı görmezden gel (üzerine kilim ört).

70 Her ne amaç ya da muradım var ise,  
İyilikle dışarı çıkar Allah'ım.

Benim için hayırlı olan işareti göster,  
Benim için müstahak olan merhameti göster.

Ümitsizlikten canıma kor düşürme,  
Son nefesimde imandan ayrı koyma beni.

Dilimi lütfundan dolayı övgüyle doldur,  
Dualarımı lütfunla kabul eyle.

Bana peygamberlerin ruhlarından,  
Ve kendi ihsanından yardım ulaştır.

75 Evliyalardan nasiplenmemi sağla,  
Yolumu onlara çıkar ey kılavuz.

Gayb erenlerinden bana yardım ulaştır,  
Gönlüme onların zevkini tattır.

Senden gayrıyla nefessiz kalmam yeğdir,  
Bedenimi gönül ışığıyla dirilt.

Akıl sahiplerinin can ve ruhlariyla,  
Aydın ruhlu şeyh ve âlimlerle.

Özellikle şiir yazarlar,  
Dünyada şiir yazarak mutlu olurlar.

80 Cömertliğinle beni cennetlik yap,  
Bana Firdevsî-yi Tûsî yolu göster.

Onun ruhunu benim tarafımdan mutlu et,  
Bu dertten canımı âzâd et.

Bana Nizâmî'den yardımlar ulaştır,  
Câmî'nin lezzetlerini tattır.

(s. 6)

Beni yeniden mânâ erbabına ulaştır,  
Şirinlikte bana Husrev'in ününü ver.

Bahçenden elime taze gül koy,  
Sınırsız mânâlar kat bana.

85 Düşünce ipimi öyle bir yere ulaştır ki,  
Oradan daha iyi bir yer gösterilmesin.

Bana mânâ kadehinden mutluluk tattır,  
Söz sofrasına ulaşacak el bağışla.

Yüce padişahların havadislerini,  
Avam ve havasın gönül kulağına ulaştır.

Padişahın iltifatlarından mutlu olayım,  
Söz meclisinde inciler saçayım.

İşimin başını ve sonunu,  
Sonsuz lütfunla tamam kıl.

90 Ey işleri yoluna koyan, ilahlık hakkın için,  
Yüzüme feyz kapısını aç.

Söz ışığıma parlaklık ver,  
Dilimi her türlü yalandan uzak tut.

Söz (kapısını) gönlüme açıp,  
Beni mânâ erbabı ile dost kıl.

Bana talep sokağında gözyaşı ve ah ver,  
Yolumu dindarların yoluna çevir.

Bana söz meclisinde dil ver,  
Ver ki, verâ sahibi peygambere övgüler yapayım.

### **ALLAH'IN SELAMI ÜZERİNE OLSUN SEVGİLİ PEYGAMBER'İN ÖVGÜSÜ HAKKINDA**

95 Ey gönül, gel ki, her dem,  
Allah'ın selamı onun üzerine olsun Muhammed'i övelim.

Kalemi dile getirip,  
Övgüsüyle şâhnâmeyi süsleyim.

Onu vasfederek söze insicam katalım,  
Dünyaya, bu işle iyilik bağışlayalım.

Ümmetin şefaathçisi, onca işin halledicisi,  
Tüm sırları dostla ulaştırın,

(s. 7)

Yaratıcı, dünyayı henüz yaratmamıştı,  
Ortada varlık yoktu.

100 Allah, kuluna din ve adâlet için,  
İslâm peygamberini ihsan olarak yarattı (gönderdi).

Akıl ve idrâk nazarında,  
Allah ile resulü birbirinden ayrı değildir.

Peygamberlerin (ayağının) toprağı olan resul için,  
Dünya Levlâk<sup>293</sup>,ının minneti altındandır.

Asileri azaptan kurtarandır,  
Hesap günü halkın şefaatchisidir.

Surette, Âdem, ona selef gelmişse de,  
Lakin manada, Âdem ona halef oldu.

105 Kâkülünün siyahlığı, katran gecesi (gibi),  
Günün yüzü, peygamberden dolayı parlak fildişi (gibi).

Suyu kevser ve selsebil,  
En küçük deve sürücüsü Cebrail.

İrade sahipleri ve kitap sahibi peygamber şahıdır o,  
Nebiler arasında habibullah olduğu için.

Enbiyalardan sonra birkaç gün dışında,  
Rağbet görmedi hükümleri.

Bu mucizeyle kıyamete kadar,  
Onun hükümleridir kalıcı olan.

---

<sup>293</sup> Levlâke hadisi: “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” mealindeki hadis-i kudsi’ye telmih yapılmıştır.

110 Harfiyle kimsenin parmağı doğrulmadı  
Kimsenin avucuna, onun bir noktası bile sığmadı.

Akıl, onun kemalini bir an dahi idrak edemedi,  
Ona muhalif olan kimse, yolunu bulamadı.

Ona mucize olarak Allah'ın kelamı geldi,  
Kelâm, Allah'ın kuluna rehberlik etti.

Şeriat, tarikat onun yolundandır,  
Tarikat, onun otağına giden doğru yoldur.

Din müritlerinin söylediği hakikat,  
İnci gibi titizlikle delinmiştir.

115 Hadisi, nefeslere etki bırakır,  
Hikmetten canlara haber ulaştırır.

(s. 8)

Fildişi gibi günün aydınlığı ondandır,  
Miraç gecesinin parlaklığı ondandır.

Feleğe kadar rahatlıkla atını sürüp,  
Gece, karganın kanadı gibi (katran karası) oldu.

Felek, ayla tanışınca,  
Padişahlar onun (nuruyla) aydınlandı.

Burak atını zirveye doğru sürünce,  
Felek, yolunun toprağı gibi sıra sıra dizildi.

120 İlahın hariminden haberdar olunca,  
Cebrail, tamamen acze düştü.

Allah, konuşmaktan münezzehtir,  
Onunla dilsiz konuştu.

Ortaya sebepler atıp,  
Birbirlerine sırlar gösterdiler.

Gizli sözleri birlikte doğrultup,  
İstedüğinden fazlasını buldu.

Hakk, konuşmaya başlayınca,  
O'ndan bütün asilerin affını istedi.

125 Hakk, bütün günahları affedince,  
Onun gönlü, murada ve dileğe açıldı.

Ey müşfik ve ey nimetlendirici şefaatçi,  
Ey cömert ve ihsanda bulunan asil peygamber.

Bu cehalet, isyan ve nasipsizlikle,  
İş tutmada Sâ'ilî gibi acze düştüm.

Gözümünden bulut gibi gözyaşı akmakta,  
Benden şefaatini esirgeme.

Günah ve boş işlerle yaşlandım,  
Şefaatinle elimden tut.

130 İsyân ve cehaletimden dolayı senden utanmaktayım,  
Lütuf gereği şefaat et, işimi hal yoluna koy.

Kereminle görünüşümü güzelleştir,  
Bu cehalet ve serkeşlikten beni kurtar.

Ebu Bekir ve onun doğru kalbinin hakkı için,  
Senin bolluğunla semeresi din olur.

(s. 9)

Saygınlık yolundaki Ömer'in hakkı için,  
Senin taahhüdünle din, ondan huzur bulur.

Aşk madeni olan Osman,  
Doğruluktan başkası işitilmez senden.

135 İşi cömertlik olan Ali'nin hakkı için,  
Senin emrin ve fermanınla itiraf olundu.

Evlatların, torunların ve ashabın,  
Senin kapı eşiğinde bekleyen kimselerdi.

Kereminle günahkârlığımızı mazur gör,  
İsyan, cehalet ve sapkınlığımızı görmezden gel.

Her türlü bencillikten bizi kurtuluşa erdir,  
Söz meclisinde bize yetkinlik ver.

Sözü öyle bir yere götüreyim ki,  
Orada sözden evlâ bir şey kalmasın.

### **SÖZÜN TARİFİ, SÖZ SÖYLEME VE İŞİN TEMELİNİ SÖZ ÜZERİNE İNŞA ETMEK HAKKINDA**

140 Akıllı ve isabetli görüşü olan kimse,  
Söze Allah'ın adıyla başlar.

Söze, Allah'ın adıyla canlılık (verir),  
(Zira) Allah, söze yücelik vermiştir.



Dünyayı, söz incisiyle donatmış,  
Lakin sen bilemedin sözün kadrini.

Sözün dallarından meyve devşir,  
Cömertlik göster ve benden bir söz işit.

Şayet yiğitsen ve işin de sanatsa,  
Küçümseyerek bakma söze.

145 Yaşlı bilge adam şöyle dedi:  
“Ettiği sözden, tanı insanı.”

Kulağı, büyüklerin sözünde olan kişi,  
Dünyada sözün hakkını verdi.

Söz, candan, can da sözden faydalanır,  
Söz, cana can katar ve makbuldür.

Her şeyden evvel söz vardı,  
Yer ve gök onunla parlaklık kazandı.

(s. 10)

Mevcudât âlemi sözle süslendi,  
Yer ve zaman, sözle revaç buldu.

150 Olmasaydı söz, olur muydu dünya?  
Doğrusu dünya, sözle hayat buldu.

Eğer o söz, Tevrat bile olsaydı,  
O kavimin süsü söz olurdu.

Eğer İncil de söz olsaydı,  
Sözün güzelliğinden âlem, huzura kavuşurdu.

Ziynet, sözün ışığından süslenir,  
Sözün parlaklığı, nurdan daha çok olur.

Eğer o söz Kur'ân olursa  
O, eski ve yeniden haberdar olur.

155 Söz, gökten peygamberlere vahiydir,  
Yine söz, peygamberlerin emir ve yasaklarıdır.

Söz, enbiyaların huzurudur,  
Söz, evliyaların süsüdür.

Halkın işi gücü, sözle olur,  
Padişahlar arasındaki savaş da söz ile olur.

O söz, hem nazım hem nesir olur,  
Hem beden hem de ruh olur.

Temiz yaradılışlı Firdevsî'den geriye söz kaldı,  
Ruhu, yüce yaratıcı sayesinde şâd olsun.

160 Her ne kadar kalemin ucu acze düşmüş olsa da,  
Gül bahçesi gibi süsledi *Şâhnâme*'yi.

*Şâhnâme*, horoz gözünün her noktası gibi,  
Güzel bir gelin ve canın haremliğidir.

Ona sırlar yaratan demişler,  
Özelliklerine cevherler saçmışlar.

Onun huzurunda akıl sahiplerinin,  
Elleri bağlı, dilleri mühürlüdür.

Eğer söz konusunda insafın varsa,  
Şâhnâme'den üstün söz olmaz.

165 Toplumun bir başka incisi de şeyh Sa'dî olup, (s. 11)  
Sözü çimen gibi süslemiştir.

Çimeni oluşturan gülbahçesinin,  
Ruhu güneşe kanat çırptı.

Mânâ meydanında at koşturdu,  
Kaleminden çan sesi kaldı.

Nizâmî eğer dünyaya rehber olsaydı,  
Söz mülkünde o, kök salardı.

(Zira) onun kaleminin ucu, fâni dünyayı,  
Penc Genc hazinesiyle süslemiş.

170 Sözü, san'atıyla öyle bir yere ulaştırdı ki,  
Nesih yazı, sayfaya mühür bıraktı.

Nazım onunla revaç buldu,  
Sözü feleğin kulağında yer etti.

Söz söyleme işinde çok sıkıntı çekti,  
Lakin civarına bile kimse yetişemedi.

Dünya hükümdarı Husrev-i Dihlevî'den,  
Canı gönülden yardım diledi.

Çok hızlı koşan o at,  
Dünyayı söz suyuyla arındırdı.

175 Kaside, gazel, mesnevi ve bunlardan başkası,  
Sözden daha iyi olamaz.

Nefesi, çürümüş kemiklere ruh bahşeder,  
Hadisi, Hz. Muhammed'in alâmetidir.

Diğer mürşit ve iyi yaradılışlı pirin,  
Temizliği yanında, felek zelil idi.

Abdurrahman-i Câmî'nin,  
Arap kralıyla bir yakınlığı vardı.

Her ne kadar tüm işi rehberlik olsa da,  
Yine de sözle mutluydu canı.

180 Fikri, söz yoluna atını sürünce,  
Artık sözden geriye nasipsiz felek kaldı.

Ondan güzel nesir ve yeni nazım (kaldı),  
Üstünde, yazısından başka elbisesi yoktu.

O benim mürşidim, yardımcım ve dert ortağımdır,  
O benim gönlümü koruyan ve canıma can katandır.

(s. 12)

Onun gönül kadehinden dolayı sarhoşuz,  
Bizi sıkın bağlardan onunla kurtuluşa ermişiz.

Artık sözün hakkını tamamıyla veren,  
Edip ve bilginlerin,

185 Söz söylemede sihir yaratanların,  
Bu çevredeki söz ustalarının bile,

Söz konusunda ruhları benden dolayı huzurlu olsun,  
Ruhum her türlü gam ve kederden uzak olsun.

Haddi hesabı olmayan gece ve gündüzlerde,  
Ruhlarından medet dilemekteyim.

Ey Allah'ım, beni onlardan ayrı koyma,  
Dualarımı ruhlarına ulaştır.

Osmanlı padişahlarının tarihlerini yazmaya,  
Onların ruhlarının yardımıyla başlayayım.

190 Söz erbâbıyla birlikte hareket edeyim,  
Böylece şâhnâme okuyayım.

Eğer padişah sözümü kabul ederse,  
Sözün inceliklerini ve ayrıntılarını ona göstereyim.

**(ALLAH) MEZARLARINI NURLANDIRSIN SULTAN MUHAMMED  
HAN'IN OĞLU MERHUM SULTAN BÂYEZÎD'İN ÖVGÜSÜ HAKKINDA**

Ey tahtın ve tacın süsü olan padişah,  
Seni vasfetmek için kaleme sarılayım.

Din erbâbının gönül mutluluğu, senin sorumluluğunda olup,  
Onlardan, canına binlerce övgü yağar.

Sultanlığın dervişliğinden önce geldiği için,  
Diğer padişahlara üstünlüğün vardır.

195 Halk, senin etrafında her türlü beladan uzaktır,  
Allah senden razı, halk senden hoşnut olsun.

Dervişin halinden haberdar olan padişah,  
Dünyadan iyilik topunu çaldın.

Çok şükür bugün, o padişah sensin,  
Dervişin ahvâlinden haberdar olan sensin.

Yaratan senin gibi çok gölgeler yarattı,  
Fakat senin gibisini yaratmadı. (s. 13)

İş tutmada muvaffaksın, nefesin gam gidericidir,  
İlimde payidar, ruhen sanatkârsın.

200 Zamanın eli, senin faziletinden ihsan umdu,  
Feleğin yüzünü, senin adâlet suyun yıkadı.

Senin maddî ve manevî kudretin var,  
Talihli bir saltanatın ve güçlü bir devletin var.

Akıllı bilgin adam,  
Sözü kulağıma şöyle beyan etti:

İşten anlayan kimse bilir ki,  
Kâinatın özü, padişahın varlığındandır.

Adâletli padişahın varlık ağacı,  
Dünyayı gölgelendirip meyve verdi.

205 Yeryüzünde kulu çok olan,  
Dünya padişahı Bâyezîd.

Dünya ehli, onun faziletiyle diridir,  
Taht ve din adamları onun kölesidir.

Zaman, onun adâletinden güzel gelin gibi olmuş,  
Fildişi abanozla dost olmuş.

Büyük küçük herkes ondan insaf görmüş,  
Koyun ile kuzu birbirine karışmış.

Taç ve makam, güneş misali ondan sebep parlak,  
Maiyetindeki ordusu sayıca yıldızdan daha fazla.

210 Gönül aydınlığı, parlak cevher gibi,  
Taht çiçeği bahçe bahçe onunla çiçek açmış.

Padişah, gökyüzü cömertliğiyle,  
Akıllı can ve erkek aslan cüssesiyle,

Art niyetli kimseyi ateş gibi eritmek için,  
Saraya ve taca lâyıktır.

İlmi karşısında Aristo'nun sözü sadece bir laftır,  
Hükmü karşısında Kafdağı sadece bir zerredir.

Eli, feyz göstermede güneş gibidir,  
Genç ihtiyar ondan nasiplenir.

(s. 14)

215 Kötü düşüncelinin korkulu rüyasıdır o,  
Adâlet sağlamada dünyada eşi benzeri yoktur.

İster kırmızı dinar ister sarı yakut,  
Onun gözünde (beyaz)cam da katran karası da birdir.

Bazen ordu sevkedem kâfirin kini,  
Dünyayı şafak kızılığında kana bular.

Hayvanların yükünden ve savaşın tozundan,  
Yer ve gök yeksan olur.

Ordu, savaşı düzene koyunca,  
Dünya baştanbaşa asker ve binekle dolar.

220 Eğer denizden düşmana doğru yol alırsa,  
Feleğin gemisine ay topu koyar.

Erkek aslan gibi kükreyen savaşçılar,  
Feryat figân ederler.

Eğer gökyüzü, savaş zamanı düşman kesilirse,  
Gökkuşağından yular yapılır ona.

Eğer felek, düşman kalesi olursa,  
Üzerine padişah gibi saldırırlar.

Kendini güneş gibi süsleyip,  
Zafer bayraklarını ortaya çıkarırlar.

225 Güneşten sabahın çıkışı gibi ok fırlatırlar,  
Düşmanın canına ok atmak kaçınılmaz olur.

Şah, bütün müşrikleri gazabına uğratar,  
Onları İslâm'a ve dine çağırır.

Kâfirlerden Müslüman olanlara,  
Kolay olur işler, şahın lütfuyla.

Şayet onlardan biri, şirke teşebbüs ederse,  
Can verir o anda kendi kanında.

Padişah, savaştan saraya yönelince,  
Felek için temrenden ırmaklar akıtır.



230 Sarayının kubbesi, som altın olunca,  
Temrenini, balık ve kova burcuna ulaştırır.

İşte o zaman savaşın tozundan arındırır bedeni, (s. 15)  
Dünyayı eğlence meclisi haline getirir.

İçki meclisine taç, gümüş ve altın bağışlar,  
Hem taç, hem hazine hem de inci ve mücevherler.

Dünyayı ihsan suyuyla doldurup,  
Herkesine can bağışlar.

Ey Allah'ım, cömertliğine,  
Böyle akıllı ve uyanık şahın.

235 Her ne muradı varsa ver,  
Tanrılık vasfınla onun dileğini geri çevirme.

Onun elini, devleti gibi güçlü kıl,  
Dünya şahlarını, onun gerisinde bırak.

Padişaktan yardım ulaştır Sâ'îli'ye,  
Kendi cömertliğine ona söz söyleme gücü ver.

Gösterdiğin ihsan ve lütufla,  
Osmanlı tarihini, kaleme alsın.

Gel ey sâki, şarap dök kâseye,  
Onun dirilişinden söz edeyim.

240 Mânâ erbâbını rehin alıp,  
Yeni padişahı övmeye başlayayım.

**İLERİ GELENLERİN, ARAP VE ACEM HÜKÜMDARLARININ, DÂRÂ İLE  
CEM'İN VE MEHMED HAN'IN OĞLU SULTAN BÂYEZİD'İN OĞLU  
SULTAN SELİM'İN ÖVGÜSÜ HAKKINDA**

Ey kalem, Allah rızası için,  
Şaha, canı gönülden bağlılığımı yaz.

Kutlu şahlar şahı padişaha,  
Enûşirevân<sup>294</sup>, in adaletini ve Hâtem<sup>295</sup>, in cömertliğini nasip et.

Ona padişahlık tahtını ve tacını bağışla,  
Ona kul bahtını ve köle saadetini tattır.

Manevî dindarlığın önemli işleri,  
Padişahlık suretinde onda toplanmış.

245 Sır sahibinden, “Surûş” gibi, (s. 16)  
Akıl ehline binlerce sır ulaştırır.

Dünya ehli, onun ihsanıyla güçlü,  
(Zira) rahmet kapısı, tüm halka açık.

Tahtı felek, şanı yüce olan Süleymân,  
Sultan Selîm Şah'ın kulu kölesidir.

Köşkü, güneş gibi süslemiş,  
Otağının çatısını ayyuka kadar çıkarmış.

İşinin uzmanı olduğu için,  
Şahlığın temelini dönen feleğe yükseltmiş.

<sup>294</sup> Adı klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Nûşirevân-ı Âdil şeklinde geçmektedir. Daha çok ahlak ve nasihat kitaplarında adâlet timsali kahraman olarak zikredilen Sâsânî hükümdarıdır.

<sup>295</sup> Câhiliye döneminin cömertliğiyle tanınan şairi.

250 Kapısının eşiği, ordunun haremidir.  
Otağ deme sen ona o eğlence meclisidir.

Kapısında köle olmak isteyenlere, temiz güneş,  
Toz toprak kaplı metal para (gibidir)

Lacivert kümbetin yıldızlarla dolu olduğu gibi,  
Onun en değersiz tacı bile sarı yakut ve lâlden yapılmıştır,

Yüce sancakları demir gibi (idi),  
Altın nallı atı, tıpkı kartal gibi (idi).

Dokuz feleğin kâsesi onun altın sofrasındadır,  
Onun bağışından güneşin eteği yırtılmıştır.

255 Öfke anında elinden güneş düşer,  
Efrasiyâb'ın, Rüstem-i Zâl'dan (düştüğü) gibi.

Zulüm olduğunda ve savaş zamanında,  
Dünya pehlivanları Gûderz ve Gîv'in,

Üzerine giydikleri zırh gibi,  
Kendi zırhı da mızraktan ve oktan yapılmıştır.

Düşmanı ele geçirmek isteyince,  
Savaş atını gökyüzüne kadar sürer.

Eğer öfkeli aslan olursa savaşırken,  
Fil pazısıyla düşmanı atının eyerine düşürür.

260 Engibeli alana, doru atını sürer,  
Düşmanın boğazını kement gibi kıvırır.

Mızrağının başındaki yarı kıvrımlı perçemle,  
Saf miske sitemde bulunur.

(s. 17)

Adâlet bahçesinde boyu servi,  
Gömleğinde lâle yanaklı sülünler (var).

Tahtı yeni gelin gibi güzeldir,  
Onunla gündüz fildişi, gece abanozdur.

Allah, gece ile gündüz arasında, kıyamete kadar,  
Tıpkı güneş ve ay gibi padişahı korusun.

265 Ey hakşinas padişah, yüce Tanrı,  
Ömrünü ve mertebeni katbekat arttırsın.

Bu ömür ve çetrefilli makamda,  
Allah yâr ve yardımcın (olsun).

Başında güneş gibi (parlak) tacın var,  
Gökyüzünden vergi almak yakışır sana.

İlerlemekte düşüncen ay gibi,  
İlmin ve sanatın güneş gibi.

İlim ve sanatınla bâki ol dünyada,  
Allah canını ve bedenini korusun.

270 Müşteri yıldızı, gökyüzünden sana aferin demiş,  
Şahlık, âlimlikten evlâdır.

Vakarın, dağın görkemine üstün gelsin,  
Makamının hikmeti araştırılsın.

İlimde Sokrât'ı geride bırakmışsın,  
Sabrın Bokrât<sup>296</sup>'ı geri getirmiş.

Âlemin semeresi, ihsanın ve adâletindir,  
İyi ve kötünün rızkı senin sofrandandır.

Feyzin doğunun güneşi gibi,  
Senin değerli bağışının (yanında) mücevher değersiz (kalır).

275 Cana düşen ateş, bahşettiğin yakut,  
Gözündeki parlak mücevher, salt bir kıvılcım.

Cömert elin denizi coşturmuş,  
Senden dolayı yaşlı (kimse) genç gibi kükremekte.

Ey keremi bol olan hâkim, senin zamanında,  
Dilenciler padişahlar gibi sancak altında (toplanır).

Mimarlığın (sayesinde) adâlet sağlam temelli (olur)  
Senin korkundan zalim, savaşa meyleder.

(s. 18)

Fakire ve zengine teveccüh gösterirsin,  
Padişahlığında fakr u fenâdasın.

280 Senin mizacından, uzak yakın herkes memnundur,  
Ve huyundan dolayı maiyetindekiler hep huzurludur.

Şüphesiz bu huy ve ahlakla,  
Bütün gayb ehlinin himmeti sana döner.

Senin insafınla Rum'da zulüm olmaz,  
Bırak Rum'u o çağda mazlum olmaz.

<sup>296</sup> Eski Grek medeniyetinin en ünlü hekimi olan Hipokrat'ın İslâm âlemindeki adı Bokrât olarak geçmektedir. Tıp ilmi ve hikmetle ilgili konularda adına edebiyatta sıkça rastlanır.

Kalpte şirk, bedende küfür (var),  
Fakat senin temiz zatın kusursuzdur.

Düşmanının gönlü lâle gibi dağlı,  
Seni sevenin (gönlü) gülle dolu bahçedir.

285 Kadın erkek seni seven ve eşiğinde bekleyenler,  
Cennette olduğu gibi kapında hazan yüzü görmezler.

Tahtın yaygı gibi süslenmiş,  
Zamanın neşeyle yoğrulmuş.

Düşmanın dişi, senin elinden kana bulanır,  
Böyle gülen düşmanın kanlı gözyaşı daha iyidir.

Ey şah, şükürler olsun ki,  
Dünya işi nerede gün yüzü gibi (aydın) olmuş?

Senin adâletinin olduğu dönemde, koyun gibi  
Çoban, deriyi (kuzuyu) kurda teslim eder.

290 Senin şerefli döneminde, civciv (bile),  
Köyün çakallarının tuzağından horozu kurtarır.

Zıt şeyler, dostlar gibi birlik olmuş,  
Varlığının bereketinden.

Muktedir Allah gibi zatında neden ve niçine,  
Yer olmadığı için övünürüm.

Kemalini dile getirmekte beyân âcizdir,  
Seni lâyıkıyla övmekte kalemin dili lâldir.

Arştan geçtiğini farzedelim,  
Seni övmek için akıl yeterince olgun değildir.

295 Padişahın nitelikleri sayılmakla bitmez,  
Duayla kesmek uygun olur.

(s. 19)

Allah sana şans ve adâleti bahşetmiş,  
Senin için sağlam temeller bina etmiş.

Bu şansla adâletin her geçen gün artsın,  
Her ne söyleseler ömrün uzun olsun.

Ey sâki, o parlak yakutu ver,  
Güneş gibi olan aydınlık gökyüzünü ver.

O mutlulukla söz inşâ edeyim,  
Kendi gönül durumumu yazayım.

### **KALEMİN YAZMA VE ŞÂHNÂME'NİN YAZILMA SEBEBİ**

300 Bir gece sevinçli bir gönlüm vardı,  
Huzurluydum ve gençtim.

O gece, kendime ait bir dünyam,  
Gamsız bir kalbim vardı.

Gönlüm, eğlenceye teslimdi,  
Ne gece ne gündüz dinleniyordum.

Bazen gençlerle yakınlık kuruyor,  
Bazen de din büyükleriyle oturuyordum.

Genç yaşlıdan mana soruyordum,  
Bu arayışta güçlüydüm.

305 Bazen gönül kapısını çalıyordum,  
Bazen de yabancıların kapısına gidiyordum.

Her kapıda kendimle meşguldüm,  
Bazen mırıldanır bazen de gönlümde velvele koparırdım.

Uyuşuk kalamadım, sanatkâr ruhum,  
Düşüncemi, dile getirmeye sevketti beni.

Akıl yoldaşımdı, bahtım da açıktı,  
Gönlüm erguvan şarabından da saftı.

Göz yaşından gayrı içeceğim yoktu,  
Yaşadığım durum uykumu kaçırırdı.

310 Rüyamda, çok değerli bir kümbeti olan,  
Ferah bir yer gördüm.

Önce gizlice dışarı çıktım,  
Daha sonra oradan içeriye girdim.

(s. 20)

Gönlüm, bunun bahçe ya da ev olduğunu,  
Ya da canın haremi veyahut yüce cennet olduğunu söyledi.

O eve adım atınca,  
Orada ayakta duran bir asâ gördüm.

İçimden acaba bu asâ kimin ve,  
Kimin emriyle böyle durmuş diye sordum.

315 Evin eşiğinde, saç sakalı süt beyazlığında,  
Yaşlı bir adam vardı.

Görkeminden takatim kesildi,  
Yan tarafına iki kitap koymuştu.



Biri küçük diğeri çok büyüktü,  
“Bu senin hediyendir” dedi.

İhtiyar, birbirine bağlanmış,  
Bir deste güzel kalemi, cömertçe bana verdi.

İlim, hat ve şiirde bana yol gösterip,  
Her ilimde ruhumu mutlu etti.

320 Gönlümdeki gam ve öfkeyi gidermek için,  
Dua edip, kayıplara karıştı.

O tatlı uykudan uyandım,  
Aklıma Surûş’un hayali geldi

Evim güneş gibi nura gark oldu,  
Gönlüm ve gözüm huzura erdi.

Canım ve tüm bedenim dinlenmeye çekildi,  
Gönlüm, şarap küpü gibi coştı.

Her ülkede arayan oldum,  
Kalp gözü açık kimselerden ilim öğrendim.

325 Dünyada ilmin sıkıntısını çekince,  
Sonunda istekle ilim hazinesine meylettim.

Hikmet kanunlarına yönelince,  
Akıl eliyle hikmet kapısını çaldım.

Uzun zamandır itaatkâr olduğum için,  
Hekimin hükmüyle akıllandım.

Kalem gibi yazmaya koyuldum,  
O işte harf hatası yapmadım.

(s. 21)

Artık şiir sanatına başladım,  
Orada da usul ve ayrıntı(lar) gördüm.

330 Hem Türkçe hem Arapça hem Derî hem de Pehlevî diliyle,  
Kaside, gazel ve mesnevî söyledim,

Divan tertibinde muvaffak oldum,  
Tatlı dillilikte söz sahibi oldum.

Divanım meşhur olunca,  
Ondan dolayı gönlüm gül gibi çiçek açtı.

Sözlerim tüm dünyada ünlenince,  
Gönlüm mest, nefsim mağrur oldu.

Gönlümdeki gurur, emrime başkaldıracak,  
Raddeye ulaştı.

335 Gururum, gönül ve canımın huzurunu kaçırdı,  
Fanî dünyada kimse enâniyete kapılmasın.

Zira bu enâniyet bende öyle bir raddeye ulaştı ki,  
Beni yurdumdan ve vatanımdan uzaklara attı.

Kalbim ve gönlüm gurbet rüzgârından,  
Yazdığım divanın yaprakları gibi perişan oldu.

Bedenim gurbet toprağında kalınca,  
Elimde hasret rüzgârlarından gayrı bir şey kalmadı.

Gurbet mülküne adım atınca,  
Şiir sohbeti yaptığım herkes,

340 Melâmet taşıyla kalbimi paramparça edip,  
“Söz söylemek nerede sen nerede?” dediler.

Bu dertten dolayı pişmanlık eliyle dizimi (dövüp),  
Bu üzüntüde bulut gibi gözyaşı yağmuru (yağdırdım).

Tekrar kendi kendime düşündüm,  
Oradan başka bir ülkeye gitmeliyim dedim.

Gurbette başımdan çok işler geçince,  
O korkunç yerden uzaklaştım.

Bedenim baştan ayağa yorgundu,  
Bir tarafta asâ bir tarafta azık torbası.

345 Yolda ne yoldaşım ne sohbet arkadaşım,  
Ne de derdimi soracak kimsem vardı.

(s. 22)

Bazen önüme yığınla sıkıntı çıktı,  
Gönülde huzur az, fakat gam çoktu.

Bazen hüznün sokağına uğradım,  
(Bazen) birinin maiyetine ya da kabilesine girdim.

İster istemez oradan geçip,  
Gözüm ve gönlümden feleğe ah ve gözyaşı ulaştı.

Bu sıkıntı ve dertten dolayı,  
Gece gündüz ağladım kendi kendime.

350 Ey Allah'ım beni öyle bir ülkeye ulaştır ki,  
Yüreğimdeki dert ve sıkıntıdan kurtulayım.

Kulağıma Surûş'tan bir ses geldi,  
Gönül derdime deva bulundu.

Her ne kadar şaşkınlığa gerek olmasa da,  
Bu işe çok şaşırdım.

Parmağımı gözüme sürdüm,  
Gözümün önünde bir bahçe gülü belirdi.

Kendi kendime suyu tatlı, rüzgârı hoş olan,  
Bu yerin neresi olduğunu sordum.

355 Kulağıma gaipten bir ses geldi,  
Bu ülke bütün bu görkem ve azametiyle Rum diyarıdır.

Ey Allah'ım lütfunla bu diyarı,  
Her türlü afet ve beladan koru.

Gönlüm, o vatan gibi mâmur oldu,  
Her türlü dert ve sıkıntıdan arındı.

O ülkede çok (gezip) dolaştım,  
Orada ilimden başka birşey görmedim.

Orada fazilet ve ilim erbâbı çoktu,  
Akıl ve ilimden geçilmiyordu.

360 Yine de orada bir derdim vardı,  
Çünkü elimde defter ve diğer araç-gereçler yoktu.

O durumdayken onun cennet bahçesini,  
Kıskandıracak mülküne adım attım.

Orada her an savaşa hazır,  
Osmanlılardan bir padişah vardı.

(s. 23)

Padişahlıkta dünyada tekti,  
İlimde gökyüzünün süsüydü.

Sanat sever, akıllı ve ilim sever (idi),  
Onun vasfında kimse gelmedi dünyaya.

365 Sidre ağacı gibi kök ve dalları güçlü (idi),  
Tüm ecdâdı ve ataları, padişah soyundan (geliyordu).

Hepsi padişah, cesur ve saf yaran (idi),  
Hepsi savaççı ve gözü kara (idi).

Tüm halkı Müslüman olan,  
Rum ve Avrupa, onlar tarafından fethedilmişti.

Her biri yaratıcının kudreti ve rahmetiyle,  
Her diyarda sayısız işler yapmışlardı.

Şimdi her yer kutsal cennet (gibi),  
Herkeseye çokça bağışlar yapılmakta.

370 Bilgili ve haşmetli şehinşâh,  
Tahtında güneş ve yıldızlardan bir parça gibiydi.

Dünyalık hiçbir eksiği yoktu,  
(Sadece) gönlünde bir derdi vardı.

Kendinden geriye isminin kalmasını (istiyordu),  
Aklında başka da bir isteği yoktu.

Atası olan padişahların tarihlerini,  
Dost düşman her çağda okusundu tek düşüncesi.

(Bu yüzden) yazmaya başlayıp,  
Güzel imlâyla nazm etmelerini emretti.

375 Kâtip ve şairlere ihsanlarda bulundu,  
Her birinin rütbesini arttırdı.

İnsanlar her tarafta nükteli söz söyleyerek,  
Ve (bu sözleri) padişaha yutturmaya çalıştılar.

Her biri, (yaptıkları) tüm işleri binbir şatafatla,  
Mutlu padişaha sundular.

Ancak onların hiç biri, padişaha lâıyk değildi,  
Zira şair, yaptığı işe vakıf değildi.

Yapılan iş, padişahın hoşuna gitmedi, (s. 24)  
Yüz taneden biri bile onun nezdinde kabul görmedi.

380 Padişahın canı bu işten dolayı sıkılınca,  
Şahın ileri gelenlerinden olan,

İleri gelenden ziyade, cömertlik hazinesi olan,  
Herkesin gözünde can gibi değerli biri geldi.

Herkes ondan insanlık görmüş,  
İnsanlar ve cinler ona secde etse ona yaraşır.

Allah'a yemin olsun ki, yüce makamda oturan,  
Gönülden sanatkâr olan Abdurrahman,

Padişahın emriyle söze başladı,  
Onun tarihinden hikâyeler anlattı.

385 Önceki şahların ahvâlinden haberdar olduğu için,  
Tüm gücünü ve çabasını ortaya koyarak,

Onların ahvâline dair özlü sözler söyledi,  
Allah'a hamd olsun, durumlarını anlatan önemli olaylar vardı.

Hikâyelerin bu şekilde doğru olduğunu işittim,  
Altı boş işlerde gözüm ve gönlüm yoktu.

Gönlüm şahın keremiyle coşmuş,  
Başım ayın eyvanına ulaşmıştı.

Ben sanatkâr; gönül, şiirin dostuydu,  
Şiir yazma işi benimle ihtişama kavuştu.

390 Feyz bulutu gibi sanatkâr olan padişahıtan,  
Nasıl esirgerim sanatı?

Kalem gibi kâğıda yönelip,  
Şâhnâmenin sayfalarını açtım.

Eğer şah sözümü kabul ederse,  
Bütün köklerini ve soylarını açıklarım.

İnce söz söylemede inci gibi söz dizerim,  
Dünyayı söz incisiyle doldururum.

Şahın bir kez olsun, kereminden dolayı,  
Şiirime doğru bakmasını isterim.

395 Ey sâki, akıl veren ve şarap küpü gibi,  
Aklı coşturan o şarabı ver.

O sarhoşlukla eseri yazmaya koyulayım, (s. 25)  
Bu hikâyeden dolayı topluluğa iyilikte bulunayım.

**İYİLİK EDEN ULULARIN TARİHLERİNİN BEYANI VE YÜCE MAKAM  
SAHİBİ SULTANLARIN ESERLERİ VE SOYLARININ HABERLERİ  
HAKKINDA SÖZÜN BAŞLANGICI**

Bilge, işin başında şöyle dedi:  
Osmanlı padişahlarının soyları hakkında,

Tarihçiler söz incileri delmişler,  
Kitaplarda şöyle sözler etmişler:

Şerefi olan kimsenin söz söylemesi,  
Öncelikle soydan dolayı uygun olur.

400 Soy, liyakate zemin oluşturdu,  
Şeref, zaruriyete sebep oldu.

Bu uyanık canın, şahın soyundan dolayı,  
Artmakta olduğu kesindir.  
Padişahlık yaygısında,  
Ve seyislik makamında oturan sultanlar.

Hepsi soylarıyla övünmüş,  
Ondan sonra şereften söz etmişler.



Bu ilk defterde zahmet çekmeksizin,  
Onlara soydan söz edelim.

405 Dinin savunucusu olan şahların hepsi,  
Osmanoğullarının soyundan idi.

Zira enbiya ile bağılıkları vardı,  
Allah tarafından atalarına verilen mükâfatları vardı.

Ayrıca bu taife, görkemli yıldızlar gibi olan,  
Padişahlar ile soy bağılılığına sahiptiler.

Onların hepsi Türk hanı idi.  
Han deme, ülkenin kaanı idiler.

Cümlesinin İskender sıfatlı kayserliği olmuştur,  
Hep peygamberlik dini üzerine olmuşlardır.

410 Bütün işlerinde yiğitlik ve cömertlik,  
Davranışlarında ise hikmet ve adâlet (vardı).

Komutanlıkta Dârâ ve Cem gibi,  
Acem krallarını geride bıraktılar.

(s. 26)

Gelenek, intizam ve kutsallıkla,  
Feleği tuzağa düşürdüler.

Tahtları felek gibi yüce (idi),  
Yaşlı bilge adam şöyle dedi:  
“Kim söz ediyordu padişahlardan?”

415 Bu güçlü hanedanın sultanları,  
Şeklî ve manevî donanımla,

Şahlıkta hepsi feleğin süsüydü,  
Ataları İshâk'ın soyundandı.

İshâk'ın, dünyadaki tüm hükümdarların soyunun,  
Ondan geldiği 'Ays adında oğlu vardı.

Bu hanedanın büyük çoğunluğu,  
Özellikle doğudaki sultanlar 'Ays'tan geldi.

Onlardan hikâyeler anlatanlar,  
Sözü şöyle rivâyet ederler:

420 Nübüvvet ve hilâfet Allah'ın emriyle,  
Halil'in soyuna verildi.

Mutluluğun, hükmün ve adâletin devamlılığı,  
O hanedana verildi.

O temiz yaradılışlı İsmail, Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun,  
Peygamberlik tacıyla süslüdü.

Onun soyundan gelen, Allah'ın selâmı üzerine olsun Muhammed,  
Bütün peygamberlerin incisi, sedef oldu.

Bütün hanedan, oğullar ve torunlar,  
Hatta tüm dünya şahları da onun evlatlarıydı.

425 Türk gelenek ve görenekleri özellikle,  
Türk sultanlarının kökleri ondan gelmiştir.

Dünyanın dört bir yanındaki sultanlar,  
Hakikaten İshâk'ın soyundandı.

Tarihi öğrenmiş kimseler,  
Bilimde eşsiz ve tektirler.

Feleğin gecesini, gündüz gibi aydınlatan,  
Oğuz'un soyundan gelen Osmanoğulları idi.”

(s. 27)

### SÖZÜN BAŞLANGICI

Tarihçi, iki aşamada,  
Bu yıldızı, 'Ays bin İshâk'a ulaştırır.

430 Bu hikâye şöyle açıklanarak,  
Şahların tarihleri ortaya çıkar:

Peygamberlik İshâk ile şereflenince,  
Dünyanın dört bir tarafına ondan nur yağdı.

Onun masumiyetinin utangaç perdesi olan,  
İffet sahibi bu temiz kadın,

Karnında temiz dinli İshâk'ın  
Sedef gibi iki incisini taşıyordu.

Güneş ve aydan daha değerli olan,  
Bulut ve su gibi feyz ulaştırır.

435 Onlar, annenin içinde zuhur edince,  
Onlardan, anneye neşe ve huzur (ulaştı).

Durumlarından ve davranışlarından,  
Birbirlerine muhalif oldukları anlaşıldı.

(Annenin) gönlü temiz ve kalbi saftı,  
Canı, (çocukları arasındaki) bu ihtilaftan korktu.

Böyle bir güç ve kahredicilik,  
Zahirî âlemde sakın olmasın.

(Zira) onlardan bu âleme menfaat ve zarar,  
Dünyaya isyan ve şer gelir.

440 (Anne) bu sözleri idrak edince,  
Kalbi sürekli düşüncelere daldı.

Meselenin çözümünü araştırıp,  
Ayrıntılı ve muhtasar olarak işin peşine düştü.

Nebi'yi bu durumdan haberdar etti,  
Kendi kurtuluşu için zemin hazırladı.

Allah'ın emriyle göz ve can gibi olan,  
Karnımdaki bu ikiz cevherin,

Hangisinin önce hangisinin sonra (doğacağına dair), (s. 28)  
Sürekli endişeler dile getiriliyor.

445 Bu ıstırabımda isyan ve şerden,  
Sakın canıma zarar gelmesin.

Akıllı bir can ve uyanık bir gönülle,  
Allah'ın emriyle O'nun peygamberi gibisin.

Her hitapta, görüşünün doğruluğu,  
Duanın makbul olduğu âşikârdır.

Kurtuluşum için bana dua et,  
Canımı dua ile esenliğe ulaştır.

Temiz İshâk, bu hikâyeyi işitince,  
Temiz kalbi korkudan parladı.

450 (Eşine) dua etti ve inayet vakti erişti,  
Yaratıcıdan icâbet rüzgârı esti.

Mutlu olan bu iki yıldızın dünyaya gelişleri,  
Günlerce ve saatlerce övüldü.

Gökyüzünün eyvanı ‘Ays ile aydınlandı,  
Ondan sonra da güneş, Yakûb ile parladı.

Eliyle ‘Ays’ın topuğunu tutan,  
Temiz Yakûb’u azarlama.

O iki nurun dünyaya teşrifiyle,  
Ay ve güneş gibi göründüler.

455 Bu sırdan haberdar olan kimse,  
Onları şu şekilde adlandırır:

Sabırlı ilk oğul ‘Ays dünyaya gelince,  
Arkasından da Yakûb doğdu.

Ona bu yüzden Yakûb ismi verildi  
Âlem ondan dolayı düzene kavuştu.

O birinin yeteneğiyle dünya revaç buldu,  
Dünyanın ruhu, ondan dolayı parlak fildişi gibi (oldu).

Diğeri, Allah’ın kulunun tecelli yeri idi,  
İshâk’ın değerli oğlu idi.

460 Canındaki rahatlık ve gönlündeki niyetle,  
Her birindeki özellik ayrı ayrı (idi).

'Ays, yönetimin dizginini eline alıp,  
Düşmanlarını def etmek için,

(s. 29)

Ululuğu ile tahtını güneşe kadar,  
Pençesini de aya kadar ulaştırdı.

Saltanat, parlaklığa onunla kavuştu,  
Yönetim onunla ilerledi.

Peygamberlik elbisesi Yakûb'a yakışır,  
Evet, iyi hilat mutlaka iyi olanındır.

465 Peygamberler, onunla paye edindi,  
Gökyüzündeki yıldızların sayısı arttı.

Soy nesil ondan türedi,  
Din işleri, onun hükümleriyle değer kazandı.

İshâk, yaşlanınca,  
Yaşlılık kadehinden veda şarabını tattı.

Artık uyanık olma vakti yaklaştı diye,  
Kulağına Cebrail'den ses geldi.

'Ays'a kendi durumundan, önceki ve sonrakilerin,  
Ahvâlinden haber ulaştırdı.

470 O'na ('Ays) kendisi için hizmet etmesini buyurdu,  
O hizmetinden canına iyilik kalacağını,

Belki yaptığı bu hizmet karşılığında ‘Ays’a fayda,  
Canına ve gönlüne rızık ulaşacağını (söyledi).

Yüce başlı, bu yüzden eleştirilir,  
Kalplerden kin ve garez gider.

Benim bu âciz günlerimde,  
Güçlüsün, zira bana rızık ulaştırırsın.

Bu yakışır işten dolayı başkalarından emin ol,  
Senin için hayrına dua okuyayım.

475 İnsanlar arasında seçkin kişi olasin,  
İşlerin, yüce kişilerinkinden daha ileri gitsin.

Yaşlılıkta benim gücüm ve güçsüzlüğüm;  
Takatim ve takatsizliğim için,

Bedende canın zaafiyeti doruğa ulaşır,  
Ola ki senin sayende elim meleklerle ulaşır.

‘Ays, bu ince meseleyi babasından işitince,  
Bütün bedenini ateş kapladı.

(s. 30)

Ovada kebab yapma hazırlığına başladı,  
Ok buldu ve yayla nişan aldı.

480 Eline geçirdiği av her ne ise,  
Izgara yapmaya uygundu.

O avdan babası için,  
Kaderde yazılı olan avı yakaladı.

O aslandan dolayı şah, tuzaktadır,  
Zira kendi avına karşı misafirperverdir.

Bu esnada Yakûb'un güzel,  
Ve iyi yaratılışlı bir eşi vardı.

Genç ve yaşlılardan işitti ki,  
İtaatkâr 'Ays, babanın hizmetindeydi.

485 Temiz yaratılışlı olduğu için,  
O sırrı Yakûb'a eşi söyledi.

Yakûb, bu konuşmayı işitince,  
Semiz keçi yavrusuna yöneldi.

Yakûb'un hepsi semiz ve iri olan,  
Keçi ve koyunları vardı.

Biri, kebabı düzenlemeye koştu,  
Yer, kebabın tertibi için yarıldı.

Babanın sofrasına kebab ulaştı,  
Kebabı yiyen babanın canı huzura erişti.

490 O yaşlı (İshâk) tarafından yapılan dua,  
Yakûb'un canı ve gönlüne kısmet oldu.

Yaşlı İshâk, Yakûb'a lâyıkiyla dua edince,  
Onun hakkındaki dua kabul oldu.

Akıllı bilge şöyle dedi:  
"Sofradan herkes kendi rızkını yer.



Ona emanet edilen nübüvvet,  
Din ve diyanetle süslüdür.”

Yakûb ile bir anlaşma yaptı,  
Ona o makbul emri verdi.

495 Peygamberlik Yakûb’un hakkı olduğu için,  
Dua ‘Ays’in hakkı olsa ne fayda.

(s. 31)

Bu durumda ‘Ays, ovadan döndü,  
Babasının huzurunda kebab sofrası kurdu.

Vaat edilen o duadan sonra,  
Gizlice babasının kulağına söyledi.

Baba da ‘Ays’a, o feyzi Yakûb’un canına,  
Ulaştırmasını emretti.

Zorunlu olarak ‘Ays’in tesellisi için,  
Oğluna başka bir dua etti.

500 İshâk şöyle dedi: Ey Allah’ım,  
Emrinle, kula taht ve taç,

Oğluma padişahlığı bağışla,  
Dünya ehline de iyi niyetlilik ver.

Onun soyundan ve neslinden gelen,  
Tüm dünya şahlarına inayet bağışla.

O iyi görüşlü, peygamber olduğu için,  
Onun hakkındaki duası kabul oldu.

‘Ays’ı padişahlığına veliaht tayin etti,  
Ona padişahlık verdi ve onu hırslandırdı.

505 Şimdi dünyadaki tüm dünya sultanları,  
Küçük büyük hepsi, onun neslinden gelmektedir.

Bu durumda Allah tarafından İshâk’a,  
Fanî hayattan göçmesi için haber geldi.

İshâk’ın ömrü sona yaklaşınca,  
Matemden dolayı dünya karardı.

Dünya, enbiyalara eziyet eder,  
Padişahlara da vefa göstermez.

Bilge adam, ne güzel söylemiş oğluna:  
“Sen hayatta kendi matemini tut.”

510 ‘Ays, peygamberlikten nasibini alamayınca,  
Kahr ve azapla Yakûb’dan yüz çevirdi.

O anda öfkeyle yemin etti.  
Yakûb’a karşı kudretini göstereceğine,

Gönlü, onun büyüünden kurtarıp,  
Yerlere onun kanını akıtacağına.

(s. 32)

Habil’in kanını akıtan,  
Kabil’in geleneğini devam ettireceğine.

İshâk’ın ölümünden sonra ‘Ays,  
(Başına) çelikten şapka ve (üzerine) demirden gömlek yaptı.

515 Daha sonra dostlarını, evlatlarını,  
Ve tebaasını Yakûb'un tebaasından ayırdı.

Asıl vatanından ayrılıp,  
Savaş ve çatışmaya gitti.

Oradan Arap topraklarına yöneldi,  
Yüzünde eğlence ve neşeden güller açtı.

Yıkması söylenen yeri,  
Kendi vatanı olarak seçti.

Orada müstahkem bir kale yaptı,  
Kendi huzurunu sağlamak için işe koyuldu.

520 İyi ya da kötü kimseyle sohbet etmedi,  
Yakûb da kendi yerini terk edip,  
Vatan diye Kenan'a ulaştı,  
Orayı, kendine tâbi olanlarla birlikte yurt edindi.

'Ays, Yakûb'un Kenan şehrini,  
Yurt edindiği haberini alınca,

Ona olan eski kinini hatırladı,  
Gönlündeki kin (ateşini) yeniden alevlendirdi.

Kenan'a geliş gidiş yolunu kapattı,  
Yağma ve talana niyetlendi.

525 O sırada Yakûb'un temiz yaradılışı,  
Takdir ve övgüye lâyık olan,

Akıllı ve ihtişamlı evlatları,  
Hem güzel torunları hem bilge piri geldi.

Hepsi babalarından, barışması için,  
Harekete geçmesini,

Hep birlikte amcalarına doğru yönelerek,  
Mutluluğu getirip, gamı gidermesini istediler.

Yakûb, o hadiseyi işitince,  
Gamdan yüreği kabardı ve bir ah çekti.

(s. 33)

530 İlk aşamada konuştu,  
Kâh ihsanda bulundu, kâh zulmetti.

Kâh zalime adâleti sağladı,  
Kâh ona merhametini göstermekten uzak durdu.

O yüzden kederli ve gözü yaşlı olarak,  
Hepimiz başka yerlere savrulduk.

Çocuklarını haberdar edince,  
Hepsi kulak kesilip dinlediler.

Bütün durumu tamamen dinleyip,  
Canı gönülden feryat ettiler.

535 Başka sefere onun huzurunda,  
Sözün şu şekilde süslenmesini istediler:

Yüce makam sahibi amcayı görmek için,  
Tam zevk haliyle şevke gelip,

Amcanın gönlüne mutluluk saçalım,  
Muhabbetle mihnetten kurtulalım.

Dünya, birine ne zaman vefa gösterir ki?  
Vefa göstermez; zira cefa eder o.

Başı sonu cefa ve gam olan dünyadan,  
Âlim, vefa beklemedi.

540 Birlikte mutlu olmamız ne kadar güzel,  
Ömrü mutlulukla geçirelim.

Aşk ve muhabbetle birbirimize gönül bağlayalım,  
Bazen canı feda edelim, bazen de gönül verelim.

Bu peygamberler sülalesinde,  
Birbirimize cömertlik gösterelim.

Kavgadan kaçınmak için,  
Aradaki düşmanlığa son vermek gerekir.

Konuşanların sözleri Yakûb'un (gönlüne) tesir edince,  
Muhabbetle başını kaldırdı.

545 “Ey benim cananım sevdiklerim,  
Bu sözlerinizle kalbim huzur buldu.

Coşku ve eğlenceyle amcanızın yanına gidiniz,  
Bu tür sıkıntılardan kederlenmeyin.”

(s. 34)

Gençler bu sözleri işitince,  
Akılla, amcalarına doğru yola çıktılar.

Savaş gereçleri ve ağırlıklarıyla,  
Yol hazırlığı yaptılar.

Hepsi fil cüsseli, hepsi aslan yürekli (idi),  
Hepsi demirleri parçalayan usta binici (idi).

550 Amcalarının menziline doğru gidip,  
Yollar katedip menzile vardılar.

Yollarında, bir elinde taş, bir elinde kesek olan,  
Arsız muhafızlar gördüler.

İki taraftan birbirlerine ulaştılar,  
İki yönden karşı karşıya geldiler.

O görkem, heybet ve yiğitlikten,  
O zekâ ve bilgelikte.

Hepsi cesur ve edepli idiler,  
O insicam ve kararlılık karşısında şaşkına döndüler.

555 Böyle bir ihtişamı görünce,  
O grup onlardan çok korktu.

Oraya varınca, çaresizce dert ortaklığı etmek için,  
Övgülerde bulundular:

“Siz kimsiniz, kimlerdensiniz?  
Bu tehlikeli yerde neyin peşindesiniz?

Bu makam, belânın güzergâhı idi,  
Bu mera, korkunun geçiş yeri idi.

Bu yolda yiğitler, şaşkına döndüler,  
Başlarını ve canlarını verip de döndüler.

560 Akrabaları bağışlamanız iyi (olur),  
Arkadan başı, önden bedeni kurtarınız.

Geriye dönüp canı selamete kavuşturun,  
Yoksa dünyanın kınamasına katlanın.”

Gençler, bu konuşmayı duyunca,  
Şu cevapta müttefik olduklarını söylediler:

“Zira biz hepimiz ‘Ays’ın aşağılanma,  
Ve horlanmaya lâayık olan kullarıyız.

(s. 35)

Boyumuz bosumuz onun lütfuyla yüceldi,  
Kapısı, gönül yüzümüze hep açıldı.

565 Önce cahilliğimizden dolayı ondan koştuk,  
Onu bırakıp ayrılık yolunu seçtik.

Kabahatimizden dolayı özür dilemek için,  
Şimdi pişman olup huzuruna geldik.”

Hep bir ağızdan müttefik olan tüm haberciler,  
Bu açıklamaları ‘Ays’a iletiler.

‘Ays, hikâyeleri dinleyince,  
Aklı ve ruhu, sevinçle doldu, taşıtı.

İçinde nurlu dolunay olduğunu söyleyemem,  
Ama içinde mutluluk (denizi) kabardı.

570 Yanındakileri yollarına uğurladı,  
Bu davetlerinden dolayı makamlarını yüceltti.

Onların yüzüne bakınca,  
Ruhen huzura erdi, içi rahatladı.

Hepsi saf ve temiz düşünceli idi,  
Makul konuşmaları ve ölçülü davranışları vardı.

Aydın ruhu ve parlak yüzleri olan,  
O temiz kavimi hatırladı.

“Hepiniz temiz görüşlü ve akıllısınız,  
Sanki hepimiz peygamber çocuklarıyız.”

575 Böyle şirin sözlerle konuşmaya başladı,  
Bu ince işle onların gönüllerini okşadı.

“Her ne kadar saygı ve ihtiram gösterip,  
Bana kulluk etseniz de,

Sizleri oğlum yerine koydum,  
Başımın üstünde yeriniz var.

Şimdi bana yeniden söyleyin,  
Bu yolculuğunuzun sebebi nedir?

Yakûb peygamberin evlatları arasında,  
Böyle sanatkâr olan sizler.

580 Hepiniz temiz niyetli ve iyi görüşlünüz,  
O babanın sizden başka evlatları olamaz.”

(s. 36)



Gençler, hem bilgiyle,  
Hem ilimle hem de temiz soylulukla,

Ona durumun açıklamasını şöyle yaptılar:  
“Ay ve yılların sayısı seninle artsın.

Bu hanedanın teşviklerinden sonra,  
Bize gönüldaşlık gösterdiler.

Bu geliştteki asıl amacımız,  
Zarar değil kazanç elde etmektir.

585 Gönülden kinin kökünü kazıyıp,  
Süt ile şekeri birbirine karıştırmaktır.”

Ben çekişme ve muhalefet etmeyi bıraktıktan sonra,  
Gönlü kinden temizleyip arındırın.

Bu hanedan içinde nifak iyi değildir,  
Bu dinde kabalık makbul değildir.

“O zaman selamın gelmesi için,  
Sabah akşam sana yalvaralım.

Bu geliş gidişten mutlu olalım,  
Kalpten muratsızlığı def edelim.”

590 Konuşanlardan ve etkili konuşmalarından,  
‘Ays’ın gönlü de etkilendi.

Gönül mutlu oldu, çiçek gibi açıldı,  
Konuşanlara, inci deler gibi sözler etti.

Bu bahçenin dihkânı ne güzel söylemiş:  
“Dosttan ayrı düşmek iyi değildir.

Gönlü hicrana sürüklenen kimsenin,  
Can sayfasına nesih yazısı çekilir.”

Benim kardeşimle barışmam,  
Daima alçakgönüllülüğümdendir.

595 Yaptıklarımın dolay pişmanım,  
Akrabayı incitmekten nedamet duyuyorum.

Fakat öfke esnasındaki kahırdan dolayı,  
Kardeş kanını toprağa dökceğim diye,

O zaman çok kötü yemin ettim,  
Anlattığım hikâyemden dolayı aydın ruhlu,

(s. 37)

Cana can katan uyanık gençler,  
Bu şekilde tedbirler aldılar.

Cemaline, canımız ve başımız fedadır,  
Böyle bir sorunun çözümü kolaydır.

600 Küslüğe son ver ve su dök (içinde yanan) ateşe,  
Kes neşterle o kardeşin damarını.

O kanla gül bahçesi yap yeryüzünü,  
Daralan gönlümüzü pazar (yeri) gibi genişlet.

Artık geçmişten söz etmeyin,  
Birlikte kederden uzak mutlu olun.

Tedbir, takdirin üzerinde olunca,  
Akıllı (kişi) tedbirin faydasını görür.

O an 'Ays, din ve adâlet için,  
Cömert Yakûb'a haberci gönderdi.

605 Yaşananlardan dolayı özür diledi,  
Bu özür, yaşananların (üzerine) su serpti.

Hasretinden dolayı bedenimde derman,  
Ciğerimde su kalmadı.

Gel de aydınlık göz bebeğime yerleş,  
Vuslatınla çöplüğümü gül bahçesine çevir.

O söz makul olduğu için,  
Yakûb da konuşulanları kabul etti.

Mesaj ve konuşmalar bitince,  
Yönünü, onun tebaasına doğru çevirdi.

610 'Ays, onu karşılamaya gelince,  
Kapalı yol yeniden açıldı.

Temiz kalple birbirlerine yaklaştılar,  
Eski gelenekler üzerine ittifak kurdular.

Birbirleri ile birkaç yıla kadar sevgiyle,  
Süt ve şeker gibi birlikte ve sorunsuz bir şekilde,

Oturup meclisi süslediler,  
Merhamet ve sevgiyle hareket ettiler.

Bu şekilde antlaşma ve ittifak sağladılar,  
Birbirlerine karşı kin kılıcı çekmediler.

(s. 38)

615 Çocukları, kavmi ve hizmetçileri arttı,  
Ordu, hizmetçi, rızık ve malları da arttı.

Âdetâ o ovanın etrafı,  
Mal ve mülkle dolup taşı.

Tazı, binek ve yük hayvanı, koyun sürüsü,  
Aşiret, ordu ve hizmetçilerin sayısındaki çokluktan,

O memlekette yer yurt kalmadı,  
Kimse altından başka şeye ayak basmadı.

Taç sahibi 'Ays, malın çoğaldığını,  
Ve makamın yüceldiğini görünce,

620 Yakûb ile gizlice görüşüp,  
Oradan başka yere yerleşmeyi,

Ve kendi gönül huzuru için yerleştiği yerde,  
Yaşamayı uygun gördü.

Korku ve kinden uzak, geniş bir alan olan,  
Doğu toprağını seçti.

Padişahlık ve komutanlık peşinde,  
Sürü, ihtişam ve şefkatin arttığı,

Başka bir yer yoktur yeryüzünde,  
Öyle bir yer kâinatta bile yoktur.

625 Temiz yaradılışlı ‘Ays’ın gönlü orayı arzuladı,  
Uzun bir zaman sonra oraya vardı.

Bilge kişi ne güzel söylemiş:  
“Makam, insanın gönül rahatlığıdır.

İyi makam ve iç açıcı bir mekân,  
Düşmandan arınmıştır ve iyi bir sığınaktır.”

‘Ays, öyle yeri seçince,  
Sevinçle ayağını sıktı.

Evlatları ona övgüde bulundu, malları arttı,  
Ay ve yıllardan sonra tahta oturdu.

630 Şahlığı yeryüzünde kabul edildi,  
Uyanık gönlü bütün insanlara malum oldu.

Babasının duasıyla oraya vardı,  
Her oğulun padişahlığı kararlaştırıldı.

(s. 39)

İyi huylulukla bir köşeye ulaştı,  
Zira güzel tabiatlı, iyilikten başka şey görmedi.

Türkler ve Araplar, doğudaki Kayı Han lakaplı kişinin,  
Bu, ‘Ays olduğunu söylemişlerdir.

### **BAŞKA RİVAYET**

Râvilerden, bu Kayı Han’ın,  
Oğuz’un babası olduğu rivâyet edilmiştir.

635 Kayı, babası Nûh olan,  
Yafes’in oğlu idi.

Râvi, cömert Oğuz Han'ın,  
Gerek İran gerek Turan gerek Rum gerekse de Çin,

İranlı ve Turanlı tüm mutlu sultanlara,  
Baba olduğunu söyledi.

Bütün padişahlar, ondan meydana geldiler.  
Taç ve çadır onun varlığıyla donatıldı.

Hepsi Adnanîler<sup>297</sup> gibi temiz inançlı,  
Adalet ve cömertlikte Osmanlılar gibi.

640 Bütün ilim ehli, bu konuda müttefik,  
Cümle âlimler, ittifak halindeler.

Yüce makam sahibi peygamberlerden olan,  
Allah'ın selamı üzerine olsun Nûh peygamber,

Allah'ın kuluna müşfik ve iyi niyetli olan,  
O bilge kişi kendi oğlu Yafes'e.

Doğu ülkesinde Çin ipeği gibi olan,  
Güzel bir taht hazırlattı.

Hem de oğlunun başına taç koyup,  
Yüzüne padişahlık kapısını açtı

645 Türk olarak bilinen ve edepli bir hükümdar olan,  
Abolca lakaplı Yafes'in,

Bahtı açık ve bahtiyar Abolca hükümdarın,  
Dib Bakuy adında bilgin bir oğlu vardı.

---

<sup>297</sup> İslâm Peygamberi Muhammed'in soyunun dayandığı bir kavimdir. Daha çok Arap Yarımadası'nın kuzey, orta ve batı kısımlarında yaşamışlardır.

Gerek yeryüzü padişahları gerekse de babası olsun,  
Bu oğlanın saltanat süresi hepsinden uzundu.

(s. 40)

Orada ünlü Dib Bakuy'un,  
O saltanat süresince dört oğlu oldu.

Kara Han, Or Han, cömert Gür Han,  
Diğerine de Güz Han adını verdi.

650 Babasının ölümünden sonra Kara Han'ın,  
Padişahlıkta yetkisi arttı.

Başı sonu iyi olan takdire şayan,  
Oğuz adında bir oğlu oldu.

Oğuz annesinden doğunca,  
Dudaklarını annesinin göğsüne koydu.

Üç gün üç gece o çocuk huzur bulamadı,  
Annesinin sütünü emmedi.

Bu yüzden annesi, kederli ve endişeliydi,  
Onun başının etrafında yalvardı.

655 O dönemin bütün halkı kâfir idi,  
Dinden dönmek de onların kâfirliğine eşdeğerdi.

Annesi, bir gece bir rüya gördü,  
Oğlu ona şöyle diyordu:

“Eğer temizlenip Allah'a ibadet edersen,  
Göğsünü alır, sütünü içerim.”

Anne, hepsi utanmaz münafık olan,  
Kavim ve akrabalarından korktu.

Eğer açıktan Hak dinine yönelirse,  
Nefretle oğlunu öldürürlerdi.

660 Gizlice hakka ibadet etmek doğru olurdu,  
(Böylece) Oğuz da annesinin memesini emerdi.

Bir yaşına basınca temiz yüzü,  
Temiz yüzü ile birlikte iyi ahlakı da vardı.

Alnında olgunluk izleri görünüyordu,  
Mükemmel işler de onun varlığıyla kemale erişti.

Kara Han, ondaki bu cevheri görünce,  
Padişahlık tahtı onunla süslendi.

Bu çocuk, buluş çağına gelince,  
Yüzü babasının makamına ışık saçtı.

(s. 41)

665 Oğlunun bir eş sahibi olmasını,  
Ev bark kurmasını istedi.

Or Han'ın güzellikte güneşi kışkandıran,  
Bir kızı vardı.

Kara Han, birlikte yaşasınlar diye,  
O kızı, Oğuz Han'a aldı.

Oğuz, eşini gizlice yanına çağırıp,  
Ona kendi dinini açıkladı.



Kız, ondan hikâyenin aslını işitince,  
Ondan dolayı kalbi çok incindi.

670 Kız ondan incinince Oğuz da,  
Kızdan sürekli uzak durdu.

Baba, oğlunun kıza meyli olmadığını görünce,  
Kabilelerinden Gür Han'ın kızını aldı.

Oğuz, o kızla da dini hakkında konuştu,  
Ondan uzak durdu, gönlüne girmedi.

O kıza da bir meyli olmadığı görülünce,  
Baba (Kara Han), Gür Han'ın kızını da salıverdi.

O iyi kız, beğenilmeye lâyık olduğu için,  
Oğuz'un başından geçenleri can kulağıyla dinledi.

675 Hizmetin gereği olarak yola koyuldu,  
Ve Oğuz'un eğlence meclisine çalgıcı ayarladı.

Oğuz'un da onsuz bir anı olmadı,  
Aşk ve muhabbeti her geçen gün arttı.

Amcaları kâfir olduğu için,  
Hepsi hep birden kâfir oldular.

Sürekli onlardan ayrı duruyordu,  
Bir atlı ya da başka birini bırakmıyordu.

Kara Han, olanların farkına varınca,  
Kızları da sorguya çekti.

680 Oğlan, üçüncü geline meyledince,  
O kızlar, horoz gibi öfkelen­diler.

Oğuz'dan dolayı kalpleri kırılınca, (s.42)  
Gönlün parçası olan ciğer ateşte yandı.

Durumlarında korku ve dinlerinde şüpheye,  
Yer olmadığını teker teker gösterdiler.

Onun amel ettikleri sizin dininizde yoktur,  
Onun sergilediği tutum, bu kavimin geleneklerinde yoktur.

Kara Han bu durumdan haberdar olunca,  
Ciğeri yandı ve soğuk bir ah çekti.

### **OĞUZ HAN'IN BABASI KARA HAN İLE SAVAŞ HİKÂYESİ VE KARA HAN'IN OĞLU OĞUZ HAN'IN ELİYLE ÖLDÜRÜLMESİ**

685 Gel bir süre dolaşalım,  
Şu ova ve kıyı seyre dalalım.

Temiz dinli Oğuz her sabah,  
Tek başına ava giderdi.

Kara Han, akrabalarını huzuruna çağır­dı,  
Onlara şöyle dedi: Önceleri  
Oğuz çocukluğunda itaatkârdı,  
Bize arkadaş, bize yaraşır ve gönlümüze yoldaştı.

Kendine başka bir din edindi,  
Başkalarının huzurunda itaat etti.

690 Şimdi onun kabul ettiği din, bizim töremize aykırıdır,  
Din ve inançlarımıza itaatsizlik gösterdi.

Bütün akrabaları gerçekten de,  
Anlaşmazlık konusunda hemfikir idiler.

Onun öldürülmesi için kurban adadılar,  
Canı gönülden kabul ettiler.

Gerek doğu gerek İran topraklarında yer alan,  
Turan ve Çin'den ordu sevk ettiler.

Tüm ordu, Oğuz'u öldürmek için harekete geçti,  
Onu öldürmek için canlarını ortaya koydular.

695 Eşi, insanlıktan nasibini almamış bu kavmin,  
Kininden haberdar etti Oğuz'u.

“Hepsi seni incitmek için ayaklanmış,  
Kanını dökmek için ordu donatmışlar” dedi.

(s. 43)

Oğuz, bu durumdan haberdar olunca,  
Bu beklenmedik durumdan perişan oldu.

Maiyetini huzuruna çağırdı,  
Onlara hikâyeyi şu şekilde anlattı:

“Bu asırda kimseye düşmanlık besleme,  
(Kimsenin) canını, kalbini ve bedenini incitme.

700 Ordu, bize beslediği kinle,  
İnanç ve geleneklerimizi yıkmaya gelmiş.

Hepiniz, savaşa hazır olun,  
Taş kalplilerin efsununa kapılmayın.

Bizim inancımızda olan biri öldürölüp,  
Canı, ciğer kanına bulaşırsa,

Mükâfatı yüce cennet olur,  
Yaratıcıdan ona sonsuz nimetler vardır.

Eğer bizden biri, orada müdahale ederse,  
Kendine iyi bir akıbet hazırlar.

705 Başkumandan ve ordu komutanı olur,  
Ülkede başı yüce olur.

Ordudan başını çıkarınca,  
Onu ordunun başı yaparız.

Sürekli işlerinde artış sağlarız.  
O gelişme ve büyümeden canına iyilik saçarız.

Maazallah ondan yüz çevrilecek olursa,  
Bu dinsiz kavimden uzak durulur.

Toprak ve kan içinde âh u zâr ederler,  
Huzurumuzda itibar görmezler.”

710 Bütün ordu kahkahaya boğuldu,  
Düşmanın kanı için dişleri keskinleştirdiler.

Oğuz’un canına övgüler yağdırdılar,  
Huzurunda kendi başlarını yere serdiler.

Hepsi bir taraftan top yekûn,  
Mutlu bir şekilde çatışmaya girdiler.

Diğer taraftan Kara Han, teşrifata yetiştii, (s. 44)  
Oğuz'u öldürmek için intikam kılıcını çekti.

Ateş gibi dağlı, kaya gibi sert gönülle,  
Çekirge ve karınca sürüsü gibi ordu hazırlayıp.

715 Yoluna çıkan kâh çöl kâh dağda,  
Her tarafa grup grup çit çekti.

Bu taraftan temiz dinli,  
Canına övgü ve dua edilen Oğuz Han.

Erkek aslanın yüreği ve demir bileğiyle,  
Tüm orduyu baştanbaşa cesarete boğdu.

Nefretle birbirlerine karıştılar,  
Kinle birbirinin üzerine yığıldılar.

Çatışmada her taraflarını zırh ve türlü türlü,  
Savaş kıyafetleriyle koruma altına aldılar.

720 Her tarafta iri cüsseli savaş hayvanları (vardı),  
Kükreyen aslan ve yırtıcı kurt gibi idiler.

Düşmana duyduğu kinle, ejderhaların cesaretine,  
Ve erkek aslanın cüssesine sahipti cesur Oğuz Han.

Her tarafta savaş ve kargaşa vukubuldu,  
Her tarafta, pehlivanlardan saflar oluşturuldu.

Davul ve borazan sesinden,  
Yiğitler ayağa baş koydular.

Safta yer alan fil cüsselilerin topuzundan,  
Dünya baştanbaşa ateşkede gibi oldu.

725 O dönemdeki yiğitlerin kavgasından,  
Sanırsın mahşer günü tecelli etti.

O savaş gününde, bin bir çabayla her taraftan,  
Eli kılıçlı süvariler ve eli taşlı yayalar (akın etti).

O gün büyük küçük herkes,  
Oktan aferin ve yay çekenden yaşa (sesleri) işitti.

Biri aşağıda diğeri zirvenin tepesinde,  
Dalgalı ve kükreyen deniz gibi iki ordu,

O biri için, kaynamakta olan göz, yaşlar akıttı,  
Bir diğeri için, ecel, burada durma dedi.

730 Yeryüzünde, insanların kanından deniz,  
Gökyüzünde, her gönlü yaralının ahından bulut (oluştı)

(s. 45)

Savaşçı, atın toynağı gibi,  
Tozu toprağı insan başıyla doldurdu.

O vur-kaç taktiğini izlemek için,  
Yeryüzü lâle gibi başını kaldırdı.

Kin ve savaş isteğiyle yanıp tutuşan Kara Han,  
Oğuz'un elinden canından oldu.

Başı bedeninden, tacı başından ayrıldı,  
Fildişi tahtından yolun tozuna toprağına karıştı.

735 Hepsi dindar ve yüce gönüllü olan taife,  
Oğuz'la birlik oldu.

Mal ve hazine için mücadele edip,  
Savaş ve çekişmeyle yetmiş beş yıl geçti.

O sapkın dinli, fesat kalpli kavimden,  
Sonunda cömert Oğuz Han mümtaz kişi oldu.

Milas, Buhara ve Seyram'ı,  
O fetihle ele geçirdi.

Bütün mal mülk onunla düzene girdi,  
Hem amcalar hem amca çocukları hem dayılar.

740 Onunla hemfikir olmayanlar,  
Onlar için doğuya gitme yolu göründü.

O adamların soyundan olan Moğollar'ın,  
Hepsi Hıristiyan, dinsiz ve sapkın (idi).

O ülke onunla müslüman olunca,  
Onunla felek dost, talih kutlu (oldu).

Güneş gibi şahlık tahtına oturunca,  
Önünde dünya sultanları el bağladı.

Altın sırmalı bir çadır yaptı,  
Makamını altın taçla süsledi.

745 Ona saygı gösterisinde bulunanlara,  
Lütuf olarak Uygur adını verdi.

Anlamı, yeniden yapıştırmaktır,  
Yeniden yapışarak düşmanı incitmektir.

Diğer kavime Kınalî adını verdi, (s. 46)  
Diğer topluluğa Kıfçâk adını verdi.

Bunlardan dolayı bütün Kırlîg ve Halac,  
Cümlesi, onunla beraber eğri yoldan doğru yola (saptı).

Oğuz, gökyüzündeki eski feleğin,  
Eyvanını yenilemeyi uygun gördü.

750 Onun her biri melek gibi olan,  
Heybetli ve akıllı altı oğlu vardı.

Gün Han, Ay Han ve Yıldız Han,  
Gök Han, Dağ Han ve

Onlardan temiz tabiatlı Deniz Han adlarında.  
Hepsini naz ve iyilikle büyüttü.

Bunlardan her birinin de dört oğlu oldu,  
O dört evlattan dolayı gönlü rahattı.

Bütün Uygur soyu dört kişidir ve onlar gibi,  
Ayağı yere sağlam basan kimse yoktur.

755 Oğuz, dünya padişahıydı,  
Genç talihi ve olgun aklı vardı.

Kâh İran kâh Turan kâh Mısır kâh Şam,  
Tüm bu ülkeleri ele geçirmek için.



Rum ve Avrupa üzerine atını sürdü,  
Diğer vilayetler onunla renk buldu.

Or Dağı ve Kör Dağı'nı yurt edindi  
Ne canına ne de gönlüne keder ulaştı.

Orada büyük bir topluluk oluştu,  
Halkın üzerine gümüş saçtı.

760 Feleğin altından otağına dokunup,  
İçeriye girdi ve ziyafet düzenledi.

O törendeki halka çokça bağışta bulundu,  
Kutluluk gösterdi.

Büyüme, altı erkek çocuğun tahsisıyla,  
Kutlu talihten dolayı arttı.

Ülke fethinde birlikte oldular,  
Bir süre bu uğraşla meşgul oldular.

Onlara ziyadesiyle ihsanda bulundu,  
Zaman zaman bağışlarını arttırdı.

(s. 47)

765 Gençlerin gönlü kayıtsızdı,  
Tek işleri avlanmaktı.

## HİKÂYE

Günlerden bir gün altı oğul,  
Birlikte ava gittiler.

Altından bir yay ve üç ok buldular,  
O hediyeyle babanın yanına gittiler.

O babadan, şüphe ve korkuya yer kalmayacak şekilde,  
Aralarında pay yapmasını istediler.

(Baba) yayı ilk üç oğula,  
Okları da daha küçük olan diğer üçüne verdi.

770 Onlara adâletin gerektirdiği gibi davrandı,  
Güçlü, cüsseli ve yiğit idiler.

İlk üçe Bozok lakabı verildi,  
Son üç de Üçok adını aldı.

Bozok, sözlükte parçalamak demektir,  
Üçok da marifet yolunda üç (adet) oktur.

Kendi aralarında pay olacak şekilde,  
Ok, üç parçaya bölünmeli.

Bozok koluna sağ kanat verildi,  
Üçok da sol kanatla meşhur oldu.

775 Gelenek üzere bir ordu olsunlar diye,  
Onlara o isimleri tayin etti.

Padişah, büyük olan evlatlarına,  
Yay verip, yol gösterdi.

Küçük olanlara ok vermeye niyetlenince,  
Bu şekilde onlara güç kudret gösterdi.

Bütün ülkeyi iki kısma ayırdı,  
Sağ kanat ve sol kanat ismini verdi.

Benden sonra sağ kanat padişah olsun,  
Eğer sağ kanat olmazsa sol kanadın olması da uygundur.

780 Oğuz'un vefatından sonra şahlık, (s. 48)  
Adâlet gereği cömert Gün Han'a geçti.

Padişahlığı yetmiş yıl sürdü  
Dünya onun kudretiyle övündü.

Gün Han'dan sonra en büyük oğul Kayı Han,  
Dünyada babasının tahtına geçti.

Bütün erkek kardeşler, hem amca hem dayı,  
Şüphesiz canı gönülden ona yoldaş oldular.

Büyük Kayı'nın âdil padişah olduğu,  
Bu tür ifadeden anlaşıldı.

785 Oğuzlar sahip oldukları itibarla,  
Hükmeden padişahlara öncü oldular.

Bu yüzden şahlık ve baba tahtı,  
Karada ve denizde onunla sabitlendi.

Şahlıkta amcalarından seçkindi,  
Onun adâlet kapısı herkese açıldı.

Gönlü tevhid inancıyla şereflendi,  
Din ve şahlıkta görüş sahibi oldu.

Cengiz Han, Kayı'nın evlatlarındandır,  
Selçuklu padişahlarına üstün gelmiştir.

790 Onlar, Kınık boyunun çocukları olduğu için,  
Hepsi, yaşayış biçimi bakımından Deniz Han'ın oğlu idi.

Burada Osmanlıların, Kayı Han'ın  
Evlatları olduğuna dair şüphe yoktur.

Eğer tarihte onların atalarına ait,  
Bir alâmet ararsan,

İsimleri bu özete sığmaz,  
(Sığsa da) faydası da olmaz.

Parlaklığından tıpkı Osmanlılar gibi,  
Ülke fethedeceğim o şarabı ver sâki.

795 Padişahlık ve hanlıkla nefes alayım,  
Söz mülkünde bahtiyar olayım.

**GELENEKLERİ KUTLU OLAN RUM ÜLKESİNDE SALTANAT  
MAKAMINDAKİ BU HANEDANIN, CÖMERT ATALARININ YAPTIKLARI  
HAMLELERİN NİTELİĞİNİN BEYANI HAKKINDA (s. 49)**

Râvilerden şöyle rivâyet edilir:

Osmanlı evlatları ve torunları,

Turan topraklarının padişahlarıydı,

Binlerce övgüye lâyıklardı.

Bu yüce soylu padişahlardan,

Adâlette ve bağışta emsali olmayan.

Oğuz Han ve ataları Kayı boyunun,

Diğerlerine üstünlüğü âşikârdır.

800 Gazneli kumandan olan,  
Mahmud Han zamanında yeniden,

Selçuklular, padişahlığı ele geçirmede,

Muvaffak oldular.

İran'ın Horasan bölgesinde yurt edindiler,

Düzenli hale geldiler.

Kayı boyundan olan Osmanlı soyundan,

Biri şüphesiz onlarla birlikte.

Sudan geçti ve parlak ayın görkemi,

Güneş (gibi parlak) yanağıyla.

805 Evlatları ve torunlarıyla beraber,  
O ülkede, iki yüz yıl var oldular.

Cengiz, İnan ve Turan'a saldırınca,  
Yağmayla Irak ve Horasan'ı ele geçirdi.

O topraklarda kimsenin huzuru kalmadı,  
Kederlendi ve yola koyuldu.

Göçebe hayat yaşayan kabileler,  
İnan'dan göç ettiler.

Bu kabilelerden asil soylu olan,  
Kayı adındaki boy,

810 Azerbaycan'a yöneldi,  
Orada kendilerine yurt edindiler.

İtibara ve sultanlığın görkemine sahip,  
Bu Osmanlı sultanlarının atası,

(s. 50)

Din işlerinde riyâsız olan,  
Kaya oğlu Süleymân Şah oğlu Gök Alp'in,

O kötü kavimle ilgisi kesilince,  
Ahlat'ta yer yurt edindi.

Oradaki Ermeni padişahlarıyla,  
Korku ve öfke anında ittifak halinde idiler.

815 Onun çok sayıda tebaası olduğu için,  
Savaş anında hükümdarlarından yardım istedi.

Gök Alp, yalan dünyadan göçünce,  
Yazgı taşıyla ömür kadehi kırıldı.

Fâni dünyadan ebediyete intikal etti,  
Ecel elinden sâki şarabı tattı.

O zamanda iş bitirmede yiğit olan,  
Dört tane halefi vardı.

İlk halefi Sungur Tekin,  
İkincisi, ay yüzlü Gündoğdu idi.

820 Üçüncüsü temiz görüşlü Ertuğrul,  
Onlardan dördüncüsü ise demir cübbeli Dündar'dı.

Her oğul babalarından sonra,  
Bir kavim geleneğinde yerlerini sağlamlaştırdılar.

Dündar ve Ertuğrul mücadele ederken,  
Birbirlerine dost olup, düşman olmadılar.

Cömert Gündoğdu ile Sungur Tekin,  
Savaş ve öfke esnasında yardımlaştılar.

Akıllı ve temiz yaradılışlı Ertuğrul,  
Onlardan daha fazla ihsan ve bağışta bulundu.

825 Behmen yağmuru gibi elzem oluşu,  
Cesaret göstermedeki yeteneğiyle,

O temiz kavimden daha seçkin (idi),  
Her ilimde onlardan başı daha yüce idi.

O yerde çok mutluydular,  
Gül gibi taze, gonca gibi çok sevinçliyidiler.

İlk zamanlar çok karışık yıllardı,  
Yüce feleğe fitneden dumanlar yükseliyordu.

(s. 51)

Zalim ve kindar olan,  
Muhtelif orduların her köşesinden,

830 Sürekli (insanlara) zarar geliyordu,  
Gönül erbâbı, orada sıkıntı çekiyordu.

Yüce soylu, temiz yaradılışlı Ertuğrul'un,  
Canında ilmi ve edepli bir gönlü vardı.

Cengiz, o sırada felekten burçlara kadar,  
Tahribat yaratıyordu.

Padişahlar arasındaki aleni çekişmeyi,  
Ve kalplerindeki ihtilafı gördü.

Hata onda değildi, isabetli görüşleri vardı ki,  
(Bu durum) ayın ve güneşin nurunu götürüyordu.

835 Mutlu gönlü, ordu ve kabilesi için,  
Bir yer bulmaya meyletti.

Kutlu gelenekli ülkeye gelmek için,  
Rum diyarından iyisi gelmedi aklına.

Oradaki işi, gizlice değil alenen,  
Savaş ve çekişme olunca,



Bu hal tabiatlarında olduğu için,  
Savaşa ve cihada izin verirler.

O ÷lkede Müslümanlığı yaymak için  
Din işlerine baş koymaları uygundur.

840 Âlimden, dünya mülkünü,  
Dinle mutlu kılanı övgüler vardır.

Ertuğrul, bu fikirde yalnız olmadığını,  
Düşününce,

Büyük kardeşi Dünder,  
Tüm işlerde onun yâr ve yardımcısıydı.

O iki kardeş bu fikri uygun bulmayıp,  
Ondan uzak durdular.

Birbiriyle müttefik olan o topluluk,  
Talihiyle haklı olur.

845 Din yolunda birlikte yürürler, (s. 52)  
İyilerle yürüyüp, kötülere itimat etmezler.

Ertuğrul orada çok çaba gösterdi,  
Ona muhalif oldular (fakat) şansları yoktu.

Onların işinde uygunluk göremeyince,  
Onlardan yüz çevirdi.

Kârda da zararda da büyük kardeşi,  
Ve tebaası ile bir taraftan ittifak kurup,

Büyük küçük bütün göçmenler,  
Ve dört yüz yiğit adam ona tabi olurlardı.

850 Gerek eğlence zamanında gerek tehlike anında,  
Savaş meydanındaki tüm gaziler,

Hep birlikte Rum ülkesine yönelirler,  
O ülkeye huzur getirirlerdi.

O temiz dinli Ertuğrul,  
Kendisi için ülke talebinde bulunsun,

Savaşa meydan vermeden,  
Oradaki birliği sağlasın diye,

Büyük oğlu Saru Yatı'yı,  
Anadolu Sultanı'nın yanına gönderdi.

855 O ülkede her türlü ümit ve korku için,  
Selçuklular'dan büyük bir padişah vardı.

Sultan Alâeddin b. Keykubâd,  
O ülkede âdil yaradılışlı padişah olduğu için,

Bağışlayıcı padişah, bu kavimden haberdar olunca,  
Garip bir mutluluk peyda oldu gönlünde.

Saru Yatı, şahın lütuf ve nimetlerinden dolayı,  
Miğferini güneşe ve aya kadar ulaştırdı.

Ertuğrul her ne istediye şahtan,  
Şahın isteğiyle kabul edildi.

860 Gül yüzlü, şeker dudaklı oğlanı,  
Tüm cesaretiyle,

Lütuf gereği babasının yanına gönderdi  
Baba oğlunun cemaliyle mutlu oldu.

Ondan sonra bütün kabile ve hizmetçiler,  
Koyun ve kuzular birlikte hareket ettiler.

(s. 53)

Sultanın gölgesine sığındılar,  
İlâhi gölgeden mutlu oldular.

Bir makamla şereflenen kimse,  
Kendi ikbaline doğru yönelir.

865 İyi ameli olan kimseler,  
Devletlerin ülkelerinden söz ederler.

Ertuğrul oraya yönelince,  
Akıl eliyle şans topunu kaptı.

Rum ülkesine doğru yol alınca,  
Mutluluğunu o ülkede sürdürdü.

O meselede, ona şansının yüzüne güldüğü,  
İki şekil hâsıl oldu.

Gönül kulağına kutlu melek şöyle seslendi:  
“Kutlu işlerde çaba sarfet.

870 Dünyanın kurtuluşu için sana,  
Bu ülkedeki ileri gelenlerin ışığı verildi.”

## İLK ŞEKİL

İlk şekil şöyle idi:

Temiz dinli, temiz Ertuğrul,

Fermanla ülkeye adım attı,

Ülke, karanlıktan aydınlığa kavuştu.

O aşamada tebaasına ve evlatlarına karşı,

At gibi şaha kalktı.

İlk başlangıçta, hangi usul ve metodun,

Takip edileceğini hatırladı.

875 O sözden kendi kendine fal bakıp,

İyi ve kötüler üzerinde iyice düşünmek,

Kendi işini iyiye yorarak,

İyi ve kötülerin ahvâlinde haberdar olmak,

Ve görülmemiş marifete yönelmek,

O ülkedeki ilk işiydi.

Orada birbirine girmiş, savaş halinde olan,

(s. 54)

İki ordu gördü.

Feci şekilde birbirlerine girmiş,

Biri saldırı hazırlığında, diğeri ise kaçma.

880 Heybetli ve güçlü olan tarafın,

Savaşçıları dağ gibi yere sağlam basıyordu.

Kükreyen aslan bedenleri ve büyük fil yürekleriyle,

Ateş gibi sıçrayıp, Nil gibi kabarıyordu.

Son derece zayıf olan diğeri tarafın ise,

Gönlünde feryat ve bedeninde sonsuz korku vardı.

Şaşkın gönül ve sabırsız canla,  
Korkudan atların üzengisinden ayaklarını çektiler.

Öte yandan Ertuğrul,  
Bir tarafı tutmanın uygun olacağını düşündü.

885 (Böylece) birini, (taşıdığı) korkudan kurtarır,  
Diğerini, sabırsızlığından dolayı azarlardı.

Dostlarına, o sırada ağızını açıp,  
Şu sözleri sarfetti:

“O iki ordudan birine yönelelim,  
O ikisinden birine yardım edelim.”

Bütün dostlar, şunda hemfikir olduklarını söylediler:  
“Bize, galip gelene yardım etmek yakışır.

İtibar isteyen herkes,  
Galip olana yönelir. Çünkü galiptir.

890 Mağlup olanla birleşmek âcizliktendir,  
Âcizlikte yaşayan güzellik göremez.”

Ertuğrul onları bu düşüncelerinden,  
Vazgeçirmeyi uygun gördüğü için,

O temiz adam, onlara şöyle dedi:  
“İlimle dost ol, temiz kalpli ol.

Güçsüzlere yardım etmek iyidir,  
Hayırlı ilmi ve temiz huyu olan kişinin,

Ne haceti olur güçlünün yardımına,  
Zira onlar kendi işlerini yapabilirler.

895 Yunanlı bilgenin, “iyilik, mağlup olana yapılmalı” (s. 55)  
Sözü ne kadar da güzel.”

Böyle dedi ve sıçradı özgür adam,  
Elinde kan dökücü kılıcıyla savaş (alanına) yöneldi.

Vahşi aslana benzeyen ordu komutanı kükreyerek,  
Ve (üzerine) kaplan derisi postunu almadan.

Elinde eğlence kadehiyle,  
Meydana çıktı, cüsseli pehlivan.

Etraftaki savaşçı saflarını yardı,  
Ve gönüllere aşk tohumu ekti.

900 Savaşçı ve galip gelen ordu,  
İyi huylu güçsüz taraf için mücadele etti.

Pehlivan, kendisinden korkan,  
Daima savaşa hazır ordusunu hazırladı.

(Düşmanı) hezimete uğratıp kaçırdılar,  
Birer birer ayakları taşa geldi.

Ceylan gibi etrafa kaçıştılar,  
O avdaki kaplanlar, güçlendiler.

Zayıf, galip; galip zayıf düştü,  
Savunmasız, güçlendi; güçlü, savunmasız (kaldı).

905 Dünya baştanbaşa yeniden hayat buldu,  
Sanki İsa nefesiyle yenilendi.

O savaş anında mağlup kişi, galip gelince,  
Ona, canı gönülden övgüler yağdırıldı.

Ordunun arasından bir yiğit belirdi,  
Sanatkâr ruhlu (yiğit) onlara doğru koştu.

Onlara o grubun, heybetli padişah,  
Alâeddin'in ordusu olduğunu söyledi.

Taç sahibi sultan Alâeddin,  
Vur-kaç yapan ordusundan işitti ki,

910 Tatar kavmi kıvılcım gibi,  
Ateşin üzerinden sıçradı ve kaçtı.

Kendi ordusu kâfirlere galip geldi,  
Yırtıcı hayvanlar, ordusunun yiğitlerinden kaçtı.

Cömert Ertuğrul'un bu fethinde,  
Kılıç, düşmana kan kusturdu.

(s. 56)

Yoldan geleni kutlu, gelenekleri sıradışı,  
Kendisi özgür, ordusu garip (Ertuğrul).

İlk iş olarak, kötülere karşı akli kullanarak,  
İyilere iyilik, kötülere fenalık yaptı.

915 Padişahın gönlünde can gibi yer bulup,  
Onun gönül tahtına çadır kurdu.

Ordusu arasında itibar gördü,  
Kendi yakınları arasında saygı uyandırdı.

Sultan, onun evlatlarına ve tebaasına hilat verdi,  
Şaha yaraşır beğeniyle onu mutlu etti.

Kötü kavimlerden aldığı tüm ganimeti,  
Tamamen ona bıraktı.

SayıSIZ mal mülkün ve çok sayıda kâfirin olduğu,  
O zamandaki darü'l harb olan Enguriye şehrinde.

920 Sabırlı padişah, bu yabancı kavmin,  
Yaylak ve kışlak olarak,

Şehrin yakınındaki Karacadağ'da,  
Yurt almalarını buyurdu.

Oradaki kâfirlerin zarar görmesini isteyenler,  
Gazilerin izinde her an savaşa hazır haldeler.

Cesur padişah, lütuf ve bağıştan sonra,  
Onlara o yöne gitmelerini emretti.

Orada temiz kalpli Ertuğrul için,  
Dört yüz kişilik bir ordu hazırdu.

925 Bu devlette o hanedanı oluşturan kavmin,  
Hepsi muteber, hepsi akıllı (idi).

(Hanedan) onların evlatları ve torunlarından oluşmuş,  
Hepsi padişahın iyilikleriyle ayakta kalmıştı.



Birçok savaşta, o taife başa geçmiş,  
Kâfirlerin canına zarar vermişlerdi.

O topluluktakilerin çoğu, cömert Osman'a,  
Canı gönülden saygı ve hürmet duydu.

Ordunun tüm ileri gelenlerinin isimlerini,  
Tarihi, makam sırasıyla şöyle açıkladı:

(s. 57)

930 Ağa Koca, Konur Alp, Aykud Alp,  
Hasan Alp, Şaltuk ve Turgud Alp

Diğeri Sülemiş ve Şamşa Çavuş,  
Ve diğeri temiz huylu Abdurrahman

Akbaş ve iyi (tabiatlı) Mahmud Alp,  
Yaşsulû, Kara Mürsel, Karaoğlan.

Kara Tege (Bege) ve Şeyh Mahmud,  
Bu talihli ve mutlu grupta idiler.

Torgâl, Mihmâd ve Kara Tegin,  
Savaşçı ve takva sahibi idiler.

935 Bu önemli konumadaki emirler ve din önderleri,  
Hepsi onların evlatları idi.

Hepsi de cihan padişahıyla tek vücut olup,  
Onun hizmetkârı olarak silsileyi devam ettirdiler.

Ey Allah'ım, bu çok akıllı ve temiz görüşlü,  
Padişahın koruyucusu ol.

## İKİNCİ ŞEKİL

Bil ki, iki suretten ikincisi,  
Parlak talihli Ertuğrul'dur.

O meşhur yerde kendine mesken edindi,  
Yabancıların verdiği sıkıntılardan sığınacak yer aradı.

940 Aklında sürekli savaş düşüncesi vardı,  
Bu fikir ondan gitmiyordu.

Üzerinde her daim savaş elbisesi vardı,  
Başından savaş fikri uzaklaşmıyordu.

O darü'l harbi yağma ve talan etmek için,  
İyi dostlarına karşı tatlı dil kullanıyordu.

Dünyayı savaş kâfirlerinden temizliyordu.  
Böylece kudretini gösteriyordu.

Tüm işi, yağma ve talandı,  
Halkına, bu yağma ve talandan çokça ganimet vardı.

945 Yakın zamana kadar hükmü altındaki, (s. 58)  
Ordusunun sayısı arttı.

Öfke ve saf kıranlığıyla, civardaki,  
O çirkin ve şeytan (tabiatlı) kavim korku saçıyordu.

O esnada Alâeddin b. Keykubad,  
Bu durumdan haberdar oldu.

Kafasında savaş düşüncesi yer etti,  
Gönlünde (yanan) ateşten kıvılcımlar yükseldi.

Düşüncesi, cömert Ertuğrul'un,  
Bulunduğu tarafa yöneldi.

950 Böylece kâfirlerden intikamını alır,  
(Onları) kendi dinî geleneğine tabi kılardı.

O şer ve fesat kavminin lideri,  
Bir savaşa sebep oldu.

Savaşçı, İstanbul'un hükümdarı idi,  
Dünyadan, din mücahitlerinin kökünü kazıyordu.

Müslümana öfke duyan,  
Aktav Tatarı ile işbirliği yaptı.

Dinin sultanına düşmanlık beslediler,  
Diyanet ehline kin güttüler.

955 Meşveret yoluna gitmeden nifak yoluyla,  
Sudan başını çıkarıp,

Konstantin'den bir ordu sevketmeleri,  
Konusunda görüş birliğine vardılar.

Aktav, Rumeli'de baş olduğu için,  
Kâfirlik yoluna baş koydu.

Gelibolu, güzergâh olduğu için,  
Oradan Aktav'a bir yol göründü:

(Öyke ki) dini engellemek için Bursa'ya yönelir,  
Yenişehir'i mesken edinirdi.

960 Orada iki grup çarpışır ve böylece,  
Düşman bayrağını parçalarlardı.

Bu taife, şirk ve nifak üzerinden,  
Artık zamanda hükmü olmayan,

Âdil padişah Alâeddin'e karşı,  
Birbiriyle ittifak kurunca,

(s. 59)

Padişah uğursuz kâfirlerin şerrini def etmek için,  
O ülkeden bir ordu sevketti.

Azamet gösterdi, tevekkülü arttı,  
Tevekkül sayesinde azamet gösterdi.

965 Gül gibi yüzü, çınar gibi boyuyla,  
Allah'tan yardım görmek için ortaya çıktı.

Savaş niyetiyle araç gereçler hazırlandı,  
Savaş yeniden başladı.

Savaş yapmaya yönelince,  
O yönelişten dolayı şahlığın temelleri yükseldi.

Ne tesadüftür ki, cömert Ertuğrul da,  
Savaşın gerekli olduğunu düşünüyordu.

Halkı ile şöyle bir konuşma yapacağı,  
O günü dört gözle bekliyordu:

970 “Din düşmanlarıyla mücadeleye girip,  
Yabancılarla sorgusuz sualsiz savaşın.

Din sultanına hizmet etmek için,  
Onun huzurunda yer alın.”

Derhal kendi kavmi ve tebaası,  
Evlatları, torunları ve dostlarıyla birlikte,

Sultanın sarayına yöneldi,  
O yönelişten kendindeki parlaklık arttı.

Sultan, Sultanönünü’ne yerleşince,  
Sultanlık için orada yer tahsis etti.

975 Orada kendi kabilesiyle (onları) karşılamaya çıktı,  
Yol önceden açıldı.

O muhlis ve temiz dinli için,  
Şah ve ordusu tarafından binlerce övgü yapıldı.

Şahın gönül ferahlatan yüzü,  
O uyanık gönüllü bilge ve kabilesi çokça övüldü.

İyi talihle, gönlü galibiyete kaydı,  
Fetih ve zaferle huzura erdi.

O, Ertuğrul Gazi’den,  
Birçok fayda ve menfaat görmüştü.

(s. 60)

980 Dünya şahı, onu Ahtacı akıncı kuvvetlerinin,  
Başbuğu yaptı.

Ahtacılar, ağır silahlı ve cesur oldukları için,  
Onların başbuğu olarak onu görevlendirdi.

O temiz görüŖlü Ertuğrul, o kavimle birlikte,  
Düşmanın başına ayaklarını koydu(lar).

PadiŖahın emriyle bütün Ahtacılar,  
Ganimet elde etmek için hazırlık yaptılar.

Birlikte düşmanın üzerine hücum edip,  
Mızrak ve kılıçları çektiler.

985 Varlıklı düşmanın kalesinden itibaren,  
Bender-i Ermeni'ye kadar dört nala gittiler.

Baştan ayağı metale bürünmüşlerdi,  
Rüzgârdan feryat eden deniz gibi (idiler).

Düğümlü, kıvrımlı kaşlarıyla,  
Ülker yıldızı gibi zırh üstüne zırh atmışlardı.

Hepsi, kâfir, mecusî ve bozguncu idi,  
İşlerinde öfke, huylarında çekişme vardı.

Gerek ulu kişiler gerekse de orduda yer alan,  
Savaşçı müslümanlar buldukları safta,

990 Orduyu gülbahçesi gibi donattılar,  
Ve kâfirlerle savaşmak için ayaklandılar.

Bir taraftan aslan gibi kükreyen kâfirler,  
Öfkeyle müslümanlara saldırdılar.

Diğer taraftan ise yiğit müslümanlar,  
Kaplanlar gibi coşa kükreye.

Rüzgârlarıyla yolu süpürdüler,  
Gürz ve topuzla birbirine girdiler.

Balyoz, örs, kılıç ve siperle,  
O vur-kaçta yiğitlik sergilediler.

995 Üç gün üç gece o savaş meydanının,  
O dar geçidinde çarpışma ve mücadele (devam etti).

Ordudaki yiğitlerin kılıcından,  
Etraf kan denizine dönüştü.

(s. 61)

Düşmanı yakmak için sis içinden,  
Ateş gibi parlak kılıçlar belirdi.

Müslüman ve kâfirler birbirlerine girdiler,  
Rüzgâr ve ateş gibi birbirlerine karıştılar.

Adil yaratıcının uygun görmesiyle,  
O'nun lütfü birinin feryadına yetişti.

1000 Bir defada Allah, ellerinden tuttu,  
Allah'ın elinden dolayı böyle şaşmak olmaz.

Kötüleri birlikte yendiler,  
Kâfirleri uzaklaştırdılar.

Bu esnada çirkin Tatarlar,  
Ellerinde taş ve sopalarla yetiştiler.

Kâfirlere yardım etmek için,  
Mücahitlere (duydıkları) kin dolu kalpleriyle.

Ordunun karşı safında yer aldılar,  
Kılıç ve hançerle elleri çözdüler.

1005 Erkek aslan gibi yırtıcı ve kükrek (idiler),  
Kaplan postlu ve tamamı cesur (idiler).

Her taraftan birbirlerine girdiler,  
Kemerlerini bağlayıp, parçalandılar.

O geniş ovada yiğitlerin kanı,  
Seyirciler için gül bahçesi gibi oldu.

Gece ve gündüz süren savaş ve mücadeleden sonra,  
Zemin kana bulandı, göğe toz (bulutu) yükseltti.

Hem Tatarlar'ı mağlup ettiler,  
Hem de kâfirleri hezimete uğrattılar.

1010 Savaşçı pehlivanlardan seher yeli gibi,  
Düşe kalka kaçtılar.

Aktav'ın ordusu (hezimete uğrayıp) kaçtı,  
(Bak gör) o yüreksizin başına neler geldi.

Din düşmanlarını baştan def ettiler,  
Kâfirlere cevr ü cefa gösterdiler.

Yiğitler, her tarafa atlarını sürüyor,  
Kâfirlerin birini ikiye ayırıyorlardı.

(s. 62)

İstanbul tekfuru kaçmakta iken,  
Gönlü dertten kebab oldu, gözü yaşla doldu.



1015 Gemi, gam denizine ayak basınca,  
Yüzlerce korkuyla gemiye ulaştırdı kendini.

Utanmaz ve korkusuz kavim,  
O Tatar kavmi şaşkına döndü.

Gönlü kırık, yüzünde öfke ve ıstırapla,  
Gelibolu'ya yönelip kaçtılar.

Allah'tan canına binlerce övgü olan,  
O temiz dinli Ertuğrul Gazi.

Arkadan gazi (arkadaşları) ve güzel düşüncelilerle birlikte,  
Dine ve İslâm'a yöneldiler.

1020 Kan dökücü kâfirlere galebe çalınca,  
Birini yaraladı diğerini bağladı.

Cahil kavim öylece kaçınca,  
Peşlerinden İnegöl'e kadar takip etti.

Savaşçı cengâverlerin ellerinde ganimet,  
Her tarafta pek çok kıymetli eşya vardı.

Ertuğrul erkenden öyle zafer kazanınca,  
Şahın ordusuna doğru döndü.

Şaha öyle kulluk, o denli kutlu,  
Kulluğu gösterince,

1025 Gönlünde acaba şahın ordusu,  
Öyük mevkiinde midir tereddütüyle,

Ertuğrul oraya müjde ulaştırdı,  
Oranın adı Sultanönü kaldı.

Temiz görüşlü Ertuğrul, tebâsına karşı,  
Tıpkı yer konusunda olduğu gibi gücünü gösterdi.

Yiğitlik ve cömertliğiyle meşhur oldu,  
Yüceliği topraktan (yerden) Venüs'e kadar yükseldi.

Şah, ona çokça ihsanda bulundu,  
O da (onun) ihsan ve beğenisine saygu duydu.

1030 Sultandan, kavmi için,  
Uyuyup uyanacakları bir alan,

(s. 63)

Sürekli orada savaşıp,  
Kin kılıcıyla yerler fethedecekleri,

Savaşçılarına lâayık olan,  
Ve savaş yapmaya müsait bir yer istedi.

O zamanda Kütahya darü'l harb idi,  
O darü'l zarb olan yere darü'l harb deme.

O memlekette uğursuz kâfirlerin,  
Ömürlerini kısaltınsınlar diye.

1035 Bütün halkı gayrimüslim olan,  
Bilecik ve Karacahisar arasında,

Sıracuk ve Söğütlü'yü kışlakları,  
Domaniç ve Ermeni Dağ'ını da yaylakları olarak,

Gönüldeki yerlerini kararlaştırdılar,  
Buraları düşmanlardan arındırdılar.

O bölgede temiz dinli Ertuğrul,  
Kâfirlere her tarafta tuzak kuruyordu.

Pehlivan, orada kâfirleri yağmalamak için,  
Sürekli gazilerle birlikte yağmayla meşgul oluyordu.

1040 Uzun bir zaman mal mülk biriktirdiler,  
Gaziler gül gibi süslendiler.

Gümüş saçılıyor, altın birikiyordu,  
Yardımcılarının ve arkadaşlarının sayısı artıyordu.

O ülkede işi gücü savaştı,  
Sürekli işleri artıyordu.

İkamet ettiği yer, ilim erbabıyla doluydu,  
Yüzüne ilim kapıları açılıyordu.

Kalbi doğruların gönlüyle bir olup,  
Bazen fakirlerle dost oluyordu.

1045 Bir süre tasavvuf ehliyle oturup kalktı,  
Onlara itaatte kusur etmedi.

Çağında meşhur olmuş, türlü vasıflarla,  
Donatılmış bir kalbi vardı.

Allah'ın kullarına fazla iyilik yapan kişinin,  
Dünyada işi başarıya ulaşır.

(s. 64)

Canı gönülden iyilere koştığı için,  
Dünyadaki iyilikten nasibini aldı.

## HİKÂYE

Temiz yaradılışlı Ertuğrul'un,  
Saf kalpli ve temiz elli olduğu rivâyet edilir.

1050 Bir gün köyün ileri gelen büyüklerinden olan,  
Bir fakihin misafiri oldu.

O evde soyunup dökündü,  
Eskilerden ve yenilerden söz açtı.

Fakih ona şöyle hitap etti:  
“Arkanda (yüce kitap) Kur'ân-ı Kerim duruyor.”

Ertuğrul nüshada ne olduğunu,  
(Bunun) hangi kitap olduğunu ve kimin tasnif ettiğini sordu.

O adam sorup araştırınca (onun),  
Allah'ın kelamı olduğunu onayladı.

1055 Derhal mekânı değiştirdi,  
Gönül coşkunluğuyla, başından duman yükseldi.

Gece olunca o evde uykuya daldılar,  
Hem şeyh hem genç (adam), tüm ev halkı.

Onun gönlüne söz tesir etmiş,  
Ruhuna gam çöreklenmişti.

Ruhu coştı ve ayağa kalktı,  
Abdest almaya giderken,

Tamamen kitaba yöneldi,  
Sabahtan akşama kadar orada bekledi.

1060 Ne ev sahibinin ne de karısının,  
Bu durumdan haberdar olmasını istedi.

Onlar uyanıp tuvalete çıkınca,  
Kanlı ruhunu uykuya gizledi.

Aşırı korkudan dolayı sabrı yoktu,  
O korkuyla aniden uykusu kaçtı.

Kutlu “Surûş” kulağına şöyle dedi:  
“Ey akıllı ve temiz görüşlü adam,

(s. 65)

Sen bizim Kur’ân’ımıza hürmet gösterdin,  
Gönlünde ve gözünde bize yer açtın.

1065 Bize senin korkundan dolayı,  
Sana saygı göstermek farz oldu.

Sana saltanatın yol yordamını öğretelim,  
Bu hanedanda sana padişahlık verelim.

Bu hanedanda saltanatın, bir yıl ya da bir ay değil,  
Kıyamete kadar ebedî olsun.”

Himmetle kurtuluş yolunu seçti,  
İstek kemendi çatıya ulaştı.

Oradan daha yüce bir makam yoktu,  
Zira orada eğlence ve arzudan başka şey yoktu.

1070 O yiğit adam Ertuğrul Gazi,  
Güneş gibi parlayan ay yüzüyle,

Değerli ömrünün sonuna gelince,  
Yol alma dizginini yaşlılığa doğru çekti.

O temiz adam, evlatlarına ve tebâsına,  
Sözlerini şu şekilde ilettiler:

“Kendi yerinizde ebedî olun,  
Her uygun işte kaim olun.”

Hepsi cesur, safları yaran ve ihtişamlı olan,  
Mutluluk arayışında üç oğlu vardı.

1075 Her üçü de erkek aslan gibi olan,  
Osman Bey, yiğit Gündüz Alp ve Saru Yatı.

Her üçü de yiğitlik ve davranışta,  
Çok güçlü, bilge ve kutlu talihli (idi).

Ahlak ve temizlikte babaları gibi,  
Olası felaketlere karşı tahtın koruyucuları (idiler).

Babasından sonra, vakarlı Osman Bey’in,  
Temiz işler (yapacak) bir gönlü vardı.

Bütün kavim ve halkın hesabı onunla idi,  
Halkın sorunlarının muhatabı o idi.

1080 Kısmetine düşen büyük ergin eserler,  
Ulu nefesi ve cömert huyuyla.

(s. 66)

Şahlığa yaraşır ve yüce talihiyle,  
Güzel taç ve değerli tahtıyla,

Ertuğrul, o taraftan yola çıkınca,  
Fâni evden bekâyâ yöneldi.

O kabile ve topluluk arasında ona karşı,  
Sevgi dolu kalp ve yüreklerinde ona meyil vardı.

Herkes, iyilik tohumlarını onunla ekti,  
Herkes ondan ümit bekledi.

1085 Temiz Ertuğrul, hayatta iken,  
Kutlu olarak onu veliaht ilan etti.

Bütün kabile reisleri cömert Osman'ı,  
Temiz yaratılışlı ve iyi ahlaklı gördüler.

Davranışta büyük padişahlar gibi (idi),  
Eli cömert, kendisi anlayışlı idi.

Gençlik ahdiyle tedbir ve görüşleri makbul,  
Yaptığı işler, usulüne uygun (idi).

Sanatkâr, başarılı ve temiz yaratılışlı,  
Sağladığı adâlet ve yaptığı bağışla zamanı kutlu (idi).

1090 Bütün kavim hizmette ona gönül verdi,  
Onun başbuğluğuna gönül bağladılar.

Sultan Alâeddin b. Keykubad,  
O dönemde padişahlıkta adâleti sağladığı için,

Kâr ve zarar konusunda, bir açıdan,  
Ertuğrul'un yöntemini (uyguluyordu).

Osman gönülden sultana hizmet etmek için,  
Her işte ona itaat ediyordu.

Sultan ona doğru bakınca,  
Yüreğine, kalbi aşk tohumu ekti.

1095 Şahlara yaraşır vasıflarını ve ahlakını görünce,  
Silah arkadaşları ve liderler arasından onu seçti.

Onun işlerindeki erginliği görünce,  
Ona daha fazla değer verdi.

O zamanda takdir gereği,  
Sultanın padişahlık yaptığı döneminde,

Selçuklular'ın durumunda bir gevşeklik,  
Peyda oldu her tarafta.

Cengiz Han, zafer kazanınca,  
Ülkeyi ele geçirmek için harekete geçti.

1100 Selçuklular'daki durgunluk ve gevşeklik,  
Sadece saltanatta değil tüm işlerde artıp,

O kabile, çöküşe doğru yönelince,  
İlerleme Osmanoğullarına geçti.

İyilik rüzgârları esmeye başladı,  
Her taraftan talihleri yaver gitti.

Müneccimin hesabını yaptığı,  
Bu fethin açıklaması şöyledir:

(s. 67)



O eğlence meclisi kurulduğu zaman,  
798 hk./1396 yılını gösteriyordu.

1105 Anadolu'da Selçuklulardan talihli,  
Ve makbul bir kişi olan sultan Mesud vardı.

Ömrü sona yaklaşınca,  
Bu fanî dünyadan ebediyete çekildi.

Cömert Mesud'un yeğeni vardı,  
Sultan Alâeddin b. Keykubad gibi,

Anadolu tahtına veliaht yaptı,  
Ülke onunla âbâd oldu.

Genç, temiz görüşlü ve cesurdu,  
Dünyadaki fitne fesat onunla son buldu.

1110 Dünya pehlivanı ve güçlü idi,  
Kıvançlı başlar ondan dolayı mütevazı idi.

Savaşçıların övünç kaynağı o (idi)  
Kendi atası ve dedesi ondan dolayı mutluydu.

O memleketteki serkeş ve hırsızlardan,  
Özellikle şerli Karamanlıların,

Kökünü ve soyunu (dünyadan) kazıdı,  
Bazen onları ateşte yaktı bazen de serinletti.

Orduda hep onun meziyetleri konuşuldu,  
Tebâ, ordu gibi ondan dolayı müreffeh (oldu).

(s. 68)

1115 Bu dönemde Osman Bey onca çabayla,  
Kâfirlerin kötülüklerine karşı mücadele ediyordu.

İşi gücü, düzen bozanları defetmek için,  
Sınırdaki kâfirlerle savaşmaktı.

Güç, kuvvet ve sarhoş fil cüssesiyle,  
Gönlünde yiğitlik madeni vardı.

İdrak olgunluğu ve güzel huyda,  
Maharet onun özü ve iyilik de onun cevheri idi.

İki yanağı, sülünün gözleri gibi,  
Dudakları bal, boyu özgür servi (idi).

1120 Dindarlık, yiğitlik ve hüner ile birlikte,  
Hem küfür hem İslâm, birbiriyle,

İttifak edip bağımsızlık kazandılar,  
Onun lütfunun, herkesi kapsadığını gördüler.

Şahlık ve başbuğluğa lâyıık idi,  
Şahlar, onun etrafında dönen felek gibi idi.

Onun bu ihsan ve beğenisindeki,  
Gelenek ve göreneğini görünce.

Selçukluların bekası için her kabile,  
Osman Bey'e ihtişam kazandırdı.

1125 O böyle vilâyetin varlığına son verip,  
Malı mülkü, koyunu ve kuzuyu çoğalttı.

Fakat o aynı tarz ve yaratılışla,  
Sultan Alâeddin'e yöneldi.

Sultanın artan himmetiyle beraber,  
Hakk, onu nimetlendirmeyi unutmadı.

Canı gönülden sultana riayet etti,  
Ve her geçen gün kalbindeki iyilik arttı.

Alâeddin Keykubad, Osman'ın din ve dünya işleriyle ilgili,  
Yaptığı icraatlarda artış gördüğü gibi,

1130 Onun ahvâliyle bir açıdan hemhâl olan,  
Durumundaki gelişmeyi de gördü.

Tacik ve Türk kabileleri,  
Ve ulu gaziler, onun etrafında toplandı.

(s. 69)

O mertebedeki kâfirlerin sınırında,  
O akıllılık ve iyi talihle,

Şahın emrine karşı isyana kalkışmadı,  
Gönülde hakşinaslık ve başında sevinçle,

Asla ne faydasına ne zararına,  
Hakşinaslık yolundan sapmadı.

1135 Bu yüzden sultan, ona teveccüh gösterdi,  
Ona karşı gönlünde beslediği sevgi arttı.

Sürekli temiz inançlı Osman'a,  
Adâlet gereği hediyeler gönderdi.

Bu cümleden olarak davul, bayrak ve yer,  
Çelikten tuğ ve bakırdan borazan verdi.

Hem altın kadeh hem gümüş tabak,  
Saf samur ve vaşaktan kıyafet.

Ondan sonra daha fazla mal mülk için,  
Her kaleyi ele geçirmeye karar verdi.

1140 Yağma ve talanı bıraktı,  
Kâfirlere vergi istedi.

İlk işin bu güzel şeklinden dolayı,  
Vakarlı Osman Bey gül gibi oldu

Onun yücelik fidanı tazelik kazandı,  
Sayısız meyve ve yemişi oldu.

Talih bu aileye gülmeye başlayınca,  
Şefkatli adam servi gibi büyüdü.

Bu taze bahçenin dihkânı ne güzel söylemiş:  
“İyilik, ışığa parlaklık verir.

1145 İyilik yap, iyiliği seç,  
İyilik iste, iyilik bul.”

Temiz insan Alâeddin Şah,  
Gönlünde acı, kalbinde hüznü hissedince,

Gazan sultanına düşmanlık yöneltti,  
Fakat ondan hayır gelmedi, başı rüzgâra kapıldı.

Gazan Han da orduya saldırdı,  
Çıkan tozdan güneş ve ay görünmez oldu.

(s. 70)

Ordu, kırmızı ve mor renkle donatıldı,  
Tıpkı parlak güneş gibi oldu.

1150 Ordu komutanı, pehlivanlar ve orduyu donatanlar,  
Hepsi, kuvvetli hepsi sevinçli (idiler).

Hepsi silahlı idi ve doru atlar üzerindeyken,  
İri attan daha öfkeli (idiler).

Bellerinde taşıdıkları oklarını,  
Yayın yuvalarına yerleştirdiler.

Bu taraftan sultan Alâeddin Keykubad'ın,  
Ağır üzengisi, rüzgâr gibi hafifledi.

Sağ ve sol cenahtan saf tuttu,  
Başında miğferi ve üzerine giydiği zırhıyla.

1155 Hepsi ellerindeki okla,  
Birer birer öne doğru ilerledi.

Hepsi kükreyen bulut ve yırtıcı aslan gibi (idiler),  
Kaplan gibi cüsseli, erkek aslan gibi cesur idiler.

Saf, savaş meydanı için donatıldı,  
(Düşmanın) başına kin ayağını koydular.

O taraftan büyük davul ve Hint çanı,  
Bu taraftan kborazanın üflenışıyle,

Sanki mahşer suru üflendi,  
Felek, yerden kalkan toz topraktan görünmez oldu.

1160 Parlak güneşin yüzü, korkudan sarardı,  
Dünya kara renge büründü.

Atlılar, savaş alanının her tarafından,  
Dizginlerini ölüme doğru çektiler.

Hançerlerin çarpışma sesi ve okun verdiği acıdan dolayı,  
Savaşçı ve attan feryat yükseldi.

Engibeli o geniş arazide (atılan) ok ve temrenden dolayı,  
Yiğitlerin sırtı kirpi gibi oldu.

Kalpleri parçalayıp, boğazları yırttılar,  
Elleri bağlayıp, elbiseleri çektiler.

1165 O sırada yiğitlerin kanından, (s. 71)  
Gündüz gözüne şafak kızılılığı oluştu.

Alâeddin Kubâd'ın gönlünü yaraladılar,  
Rüzgâr gibi Gâzân Han'a götürdüler.

Selçuklular'ın temelini yıkıp,  
Anadolu'ya hükmeden ya da oraya vali olan,

O memleketteki tüm Selçuklu,  
Kavmini ortadan kaldırdılar.

Hepsi, kendi yerini koruyup,  
Oraya düşmanları sokmadılar.

1170 Moğol saldırısından güvende olunca,  
Orayı, kendi memleketleri kabul ettiler.

Bilgin, şeyh ve kutlu kimselerin,  
Dünyada şöyle bir darbimeseli vardır:

“İnsanlar, köyden ayaklarını kesince  
Çakallar ve tilkiler orayı yol ederler.”

Sultan Mesud’un edepli,  
Her işte mahir ve Gazi lakaplı oğlu vardı.

Sinop, Seyhun, Kastamonu’ya,  
Sorgusuz sualsiz kumandan oldu.

1175 Gâzân Han, orduya Rum’da,  
Bir mezar yapılması emrini verdi.

Her ne kadar o ülke tamamen Rum toprakları olsa da,  
O ülkeyi ele geçirdiler.

Selçuklu hanedanından olanların,  
Hepsini tarumar ettiler.

Bütün Rum halkı konuşmak için,  
Gazi Osman Bey’e yöneldi.

Selçuklular ortadan kalkınca,  
Temiz soylu Osman Bey’e bîat ettiler.

1180 Sözü bir yerde sabitleyip,  
Onun padişahlığını kabul ettiler:

“Padişahlık tacına lâyıık olan sensin,  
Güneşten aya kadar hükümran sensin.

Allah, yardım ettiği kimseyi,  
Hükümdarlığa ve hakemliğe getirir.”

(s. 72)

Bu kıssadan, savaşçı yaradılışlı Osman,  
Kendi haremde kutlu cenneti buldu.

İnsaf, adâlet ve bağışa yöneldi,  
Başından su döküp ırmağa gitti.

1185 Aklımı alıp, kalbime Surûş’un mesajını iletcek,  
O şarabı ver ey sâki.

O sarhoşluktan aşka yöneleyim,  
Dili onunla konuşturayım.

## **GİZLİ LÜTUFLARIN İNCELİĞİ VE MANEVÎ ÖLÜMSÜZLÜĞÜN BEYANI HAKKINDA İKİNCİ GİRİŞ**

Temiz canlı Osman Bey’in padişahlığına,  
Bu hikâyede gaybî teyid olarak,

Büyük padişah olmasına ve güçlü devlet (kurmasına),  
Üç manevî suret kanıttır:

İlki, sefa veren canı ve temiz kalbiyle,  
Saf aşkın kılavuzluğu.

1190 Diğer ikincisi, gayb âleminden padişahlığı için,  
Sorgusuz sualsiz verilmiş olan müjde.



İlk suret, aşk idi.  
Henüz gençti ve gönlündeki aşk artmaktaydı.

Her ne kadar şah olsa da, felek ona köle olsa da,  
Padişahlığında tam olarak komutanlık etse de,

Gönlü aşka ve muhabbete esirdi,  
Başkaları gibi mutluluk talebinde değildi.

Aşktan söz edip, hep aşktan dem vuruyordu,  
Aşktan şarkı söyleyip, aşktan mırıldanıyordu.

1195 Allah'ı aşkla çağırıyordu,  
Aşk ve muhabbetten konuşuyordu.

Muhabbet, ruhtur; aşk da candır,  
Ne diyeyim ki, aşk, kâinatın canıdır.

Kâinat aşktan var olmuş,  
Mevcudatın tüm hakirlikleri onunla yücelmiş.

Bütün ruhlar aşktan dolayı diridir, (s. 73)  
Cümle canlar onunla tazelik bulmuştur.

Başlangıçta bu aşk emanetti,  
(Aşk) yükünün ağırlığına karşı semalar dayanıksızdı.

1200 Melekler, aşktan münezzeh olunca,  
Herkes Allah'ın kapısını çaldı.

Yeryüzü de cin ve şeytana aşkın bir alametini gösterip,  
Her tarafta can havliyle koşturdu.

Dağ, yırtıcı kuşlar ve tüm hayvanlar,  
Daima münezzehtir aşktan.

Bu yüke tahammül edemeyip,  
Acziyet halinde itiraf ettiler.

Onların çok çaresiz olduğu görüldüğü için,  
Gerçekten bu mucizeye lâayık olamazlar.

1205 Bu sırra mahrem olan o kimse,  
İnsanın gönlünden o emaneti aldı.

Gönlü, bu emanetten dolayı,  
Ateşgede gibi yanıp, hurma gibi tutuştu.

Aşk coşkusundan deniz gibi coştı,  
Aşk kuvvetinden rüzgâr gibi sallandı.

İnsan, bu ateşten şöyle izin istedi:  
Bu kıvılcım, uykumuzda da görünsün.

Dünyada kabileler ortaya çıkınca,  
Hep birlikte bu emanete meylettiler.

1210 O çimende, aşktan başkasına yer yoktur,  
Bu çimenin süsü sadece aşktır.

Musa'nın ve Şuayb'in kızlarının hikâyesini,  
Şüphesiz aşktan dolayı işittim.

Züleyha da Yûsuf'a bizzat bu aşkı besledi,  
Yûsuf'un kalbi, bu tohumu onun gönlüne ekti.

Davud ıslak gözleriyle,  
Urya'nın karısını, kendine aşk ile aldı.

Süleymân Belkıs'a aşkını gösterdi,  
Belkıs bu yüzden açtı yüzünü.

1215 Allah ve resulü, aşk ve muhabbetle,  
Bu enlem ve boylamda birlikte bulundular.

(s. 74)

Bu kıvılcımdan peygamberlerin gönlü aydınlanıp,  
Bu ateşten evliyaların yüzü parladı.

Padişahlar bile bu ateşle alevlenip,  
Çerçöp gibi can ve bedenlerini yaktılar.

Bu aşk ateşinden Rûdâbe ile Zâl-ı Zer,  
Islak gözlerinden ciğer kanı akıttı.

Kâvus ile Sûdâbe'ye düşen de bu aşk ateşiydi,  
Bu ateşten gönülleri bahçe gibiydi.

1220 Husrev ile Şîrîn'e sirâyet eden de bu aşk ıstırabı idi,  
Bu sudan bahçelerinde gül yetişti.

Vâmık ve 'Azrâ'da da bizzat bu ateş vardı,  
Öyle bir ateş ki, her şeye lâyük ve hoştu.

Ferhat'ı Şîrîn'in aşkıyla yakan,  
Onu feryat ettiren de bu aşk ateşidir.

Aşkın, Mecnun ile Leylâ'ya ne yaptığını işittin mi?  
Bu ateşten dolayı derde müştak (olduklarını) söylediler.

Bu heyecana isyan etmeyen kimse yoktur,  
Bazen bu zulümden sabrı taşmayan gönül yoktur.

1225 Öfke anında gösterilen şefkat de aşk yüzündendir,  
Öfke de yumuşak başlılık da aşktandır.

Kemâle ermiş akıl, sevgi ve muhabbettendir,  
Heybet ile güzellik, aşk ve yiğitliktendir.

### NÜKTE

Akıldan istifade edenler,  
İş bilirlikte dünyaya ün salmışlardır.

Onlarda şu iki özellik aşikârdır:  
Din yolunda marifet sahibidirler.

Dünyadaki ihtiyat aşktandır,  
İnsanoğlunun çamurundaki ihtiyat ondandır.

1230 Dünyaya şekil veren sevgidir,  
İş bilenlerin işlerinin parlaklığı ondandır.

İnci delen bilginin sözüne göre,  
Orada öyle sözler edilmiş ki.

(s. 75)

Bütün mevcudatta bulunan bu iki sıfat,  
İsim ve zat gibi birbirini tamamlar.

Bu şehvet anında haberli hekim,  
Gencini yaşlısını rahatlatmış.

Hayvan türlerinden özellikle beşer,  
Bu iki vasıftan habersiz olamaz.

1235 Onlarda şayet yoksa bu iki vasıf,  
Kadın ve çocuğu kim ister?

Bin kişiden biri nikâh yapmadı,  
Doğurma geleneğine kurtuluş kalmadı.

Kadın ve çocukta sevgi yoktu,  
Sen ve benden bir iz neredeydi?

Bu şekilde açıkça ifade edildi,  
İlk vasıf, temizlenip, düzeltildi.

Bireyler onunla düzene girdi,  
Havâs ve avâmın varlığına sebep odur.

1240 İkinci kısım, kalıcılığa aracı oldu,  
Dünyanın kalıcılığı olmadan bağlılığı olmaz.

Yakîn ehlinin yanında bu iki vasıftan,  
Nice faydalar vardı.

Bu birinden, temizlenmiş kalp,  
O diğerinden, arınmış ruh.

Fakat, onların tamam diyecekleri,  
Uygun bir makam henüz olmadı.

Ama liyâkate uygun bir örnek vermek,  
Burada bir zorunluluk olmuştur.

1245 Bunda çok faydalar vardır,  
Kıssalara eksiksiz kulak ver.

## SÖZÜN BAŞLANGICI

Temiz Osman Şah orada bulunduğundan beri,  
Tahtının ayağı feleklerdeydi.

Aşk ve muhabbete râm olmuş gönlü vardı, (s. 76)  
Ne gece ne de gündüz huzuru vardı.

Aşk sözünden uzak duramıyor,  
Gönlündeki aşk yükü sürekli ağırlaşıyordu.

Nerede gönül ehlinden bilgi edinse,  
Ona doğru koşuyordu.

1250 Süt ile şeker gibi birbirine karışıp,  
Aşk ve muhabbetten haber alıyordu.

Sürekli irşâd erbâbına meylediyordu,  
Canlar, sürekli ona davetsiz misafir oluyordu.

Onlara ibadette el bağlıyor,  
Böylece düşmanlarının yüreğini dağlıyordu.

Bu işlerde temiz ve bilge idi,  
Hem temiz, hem bilge hem de yiğit idi.

Osman Bey'e züht ve yücelikten,  
Yakınları saygı duyuyordu.

1255 Temiz adam, mürşitlik seccâdesinde,  
Uykusuz olarak ve yemek yemeden (oturuyordu).

Şeriat yolu onunla ortaya çıktı,  
Tarikat ehlinin bütün övgüsü onadır.

Göz önünden mahcubiyeti kaldırınca,  
Onun yanında sevgi de düşmanlık da bir oldu.

Tenzih ve takdiste Cebrail gibi,  
Kâr ve kazançta eli Nil denizi gibi.

Utanmada Hz. Osman gibi, cömertlikte Hz. Ali gibi,  
Edebâli adında manen (derin) bir velî olan,

1260 O cömert şeyh, Osman Şah'a,  
Kendi halvet kapısını açtı.

Sahip olduğu her türlü hidâyet ve bağı,  
Nitel ve nicel temizliğiyle,

Feyzindeki onca faydayı,  
Osman Bey'den esirgemedi.

Münâcât ve ibadette dost oldular,  
İbadeti her işten üstün tuttular.

Gönülde sakıncalı hiçbir meyli yoktu,  
Şahlık töresinden başka mükeddesatı yoktu.

(s. 77)

1265 Aşk ülkesinin saltanatının tacı olan,  
Mısır ve Şam'dan söz etmiyordu.

Bir gece bilinen gelenek üzere,  
Allah'ı birlikte zikrediyorlardı.

Her ne kadar gece, aydınlık gündüze galebe çalsa da,  
Tıpkı Hakk nuru gibi gün aydınlanmıştı.

Haremin içinde şeyhin ona sıcak davrandığı,  
Bir kızı vardı.

Ay, ondan örtüsünü bir tarafa atınca,  
O gece yarısında güneş çıktı.

1270 Yeni gonca, taze çiçek açınca,  
Ağzında iyilikten başka söze yer yoktu.

O temiz soyluluk ve âşıklıktan dolayı,  
Yüzünde huri ve perilerin güzelliği gizli (idi).

Yüzünde zülfünden kıvrımlı saçı vardı,  
Perinin utangaçlıktan dolayı uzlet köşesi vardı.

Zülfünde biriktirdiği bağışlardan dolayı,  
Tüm âşıkların gönlünü ateş almıştı.

Kaşları siyah yaydı,  
Kırpikleri, yaya belâ oku atardı.

1275 Çehresi güneş ve ay gibi açık alınlı (idi),  
(Sanki) ay ile güneş bir araya gelmişti.

Allık ve rastığa o kadar alışmıştı ki,  
Kaşları kaş değil (sanki) tavusun tüyü (idi).

İki yanağı, bağı ve gül bahçesini kışkandırır,  
Ve kırpikleri karganın kanadını geride bırakırdı.

Dudakları açmamış gonca, boyu servi,  
Keklik ve sülün gibi salınırdı.



Renk bakımından hünnaptan renk çalmış,  
Darlık bakımından ağzı iğne deliği (gibi idi).

1280 Baştan ayağa kadar temiz ve makbul idi,  
Makbulden de öte çok güzel idi.

Osman Bey bu şekildeki sevgiliyi görünce,  
Canında velvele, gönlünde huzursuzluk hissetti.

(s. 78)

Bir anda Osman sinirlenince,  
Başak harmanı yakmak istedi.

İşi gücü hayret edilecek duruma geldi,  
Ne çare ki onun tasarrufunda değildi.

Dostu, yüz gönülle satın alamadı,  
Kalbi kırgın, canı baygın görmeye gitti.

1285 Gözleri yaşla doldu, gönlü (sanki) yangın yeri,  
Tutuşmuş mum gibi eriyordu.

O rehber pir, ne güzel söylemiş:  
“Âşıklıkta iş güçle vakit geçirip,

Mânâ meydanında kendi nefsiyle,  
Onca savaşa giren mücahit kimdir?”

Ateşte, kıl gibi kıvrandı kendi kendine,  
Canından ve gönlünden şu konuşmayı geçirdi:

“Her ne kadar böyle kuvvetli bir belâ,  
Gönül tahtımı yeniden ele geçirirse de,

1290 Aslında yaratılışı gereği,  
Kavga ve çekişme niyetindeydi.

İyisi mi asıl niyete yöneleyim,  
Gönle ne zamana kadar yeni bela getirir?

Bu heveskâr ve şehvetperest tabiatla,  
Elden geldikçe savaşıyım.

Öldürmek için kılıcı çekeyim,  
Şahadet şarabını içeyim.

Düşmanın ülkesine saldırayım,  
Ülkeyi fethedeyim.

1295 Dine ve İslâm'a süs ve ziynet saçayım,  
Şeriatın ışığına parlaklık vereyim.”

Din işinde şöyle bir yön vardı ki,  
Canla dinin sırlarını araştırıyordu.

Yüreğinde şeriatın gelenek ve göreneklerine,  
Gizli, açık sürekli kulak veriyordu.

Sünneti hiç elden bırakmıyordu,  
Sürekli gönlüne sünnetin resmini nakşediyordu.

(s. 79)

Aydın ruhu ve uyanık canı vardı,  
Kadın erkek herkesin kalbinde yeri vardı.

1300 Din işinde hata yapmadı,  
Canına yüzlerce övgü (yapıldı).

## HİKÂYE

Onun gönül sadakatinden konuşulup,  
Ondan birtakım rivâyetler anlatılır:

Bir gün mânâ erbablarıyla oturdu,  
Âlim bir topluluğun etrafında saf tuttu.

Herkes lâıykıyla mânâyâ uygun,  
Şeylerden sohbet ediyordu.

Din dostlarında sıcak sohbet vardı,  
İlimde hepsi donanımlı ve tatlı sözlü (idi).

1305 Sohbeti gönlüne öyle hoş geldi ki,  
Çehresi nurlu ay gibi aydınlandı.

Yemek hazırlanmasını ve yiyecek şeylerde,  
İhtimam gösterilmesini emretti.

Meclis ehline önce şöyle dedi:  
“İstedığınız yemeği söyleyin,

O yemek derhal hazırlansın,  
Ve o sohbette yakınlık kurulsun.”

Biri, nohut suyu bir başkası kebab,  
Bir diğeri keşkek diğeri de ayran istedi.

1310 Başka biri de helva, tavuk ve kuzu istedi,  
Hepsi, baştanbaşa hazır edildi.

Meclis ehlinden biri, cömert Osman’a,  
Şöyle tatlı sözlerde bulundu:

“Şerefli nefsinizin onunla mutlu olduğu,  
Gönlünüzden geçen yemek hangisidir?”

Temiz yaradılışlı Osman, bu soruya karşılık,  
Nicedir aydın gönlünde yer edinen şu cevabı verdi:

“Özellikle o oruç ayında,  
Ona saygı duyulan bir yemek.

(s. 80)

1315 Yemekleri temiz ve şerefli bir ay (dır),  
Yemesi zevkli, görüntüsü hoş (tur).

Yiyecekten uzak durulması,  
Sanki o aya duyulması gereken hürmetin gereğidir.

Yoksa ben onun (hazırlanmasını) emreder miydim?  
Bu mecliste o yemeği yedikten sonra rahatlıyordum.”

Ona yemeğin lezzetini, onun nasıl yendiğini,  
Ve bu yemeğin isminin ne olduğunu sordular.

O da özellikle oruç ayında (yendiğini),  
İsminin de bakla olduğunu söyledi.

1320 Yemesi hoşaftan daha zevkli,  
Tabakları güneşten daha sıcaktır dedi.

O hayırlı topluluk, bu konuşmadan sonra,  
Gül gibi baştanbaşa çiçek açtı.

Bilginler, topluluğun bilimle haklılığına,  
Katıldıklarını söylediler.

Böyle bir yemeği o aya mahsus sanma,  
O yemekten her zaman yenebilir.

İnsanların, evlerinde (misafir) görünce,  
Daima sofraya kurma geleneği vardır.

1325 O akıl ehlinin bu sözündeki tatlılıktan dolayı,  
Herkes, kendi yüreğinin sesini dinledi.

Dedi: Beni eğlenceye attılar,  
Böylece birlikte sözü parlattılar.

Onun bu şakasıyla halk, teselli buldu,  
Canı gönülden ona duacı oldu.

Sadece oruç ayında değil, her gün,  
Oruç ayına saygı duydular.

Çünkü Kur'ân o ayda indi,  
Saygı ve hürmet Kur'ân'dan dolayı arttı.

1330 Doğru davranış adına saygı ve hürmette,  
Kusura mahal vermiyordu.

O doğrulukla işlerini başarıyla bitirdi,  
Dünyadan hainlerin kökünü kazıdı.

(s. 81)

Sevgilinin aşkı ona zulmedince,  
Nergisten güle şevk suyu akıttı.

Canda derman, gönülde sabır kalmadı,  
Biçare, kendini insanlardan soyutladı.

Büyümekte olduğu ve işten anladığı zamanda,  
Şahlık ve başbuğluk işiyle (meşgul oldu).

1335 Belâ bezminde, sarhoş ve kendinden geçmiş gönlü,  
Büyük bir aşktan dolayı kaybetti.

Eğer taht ve taca yönelip,  
Fildişi tahta yavaşça ayak basarsa,

Maazallah sevgili yanbaşında beklemez,  
Oysa sevgili olmadan ömrü bir işe yaramaz.

Yok, eğer aşka yönelirse,  
Bütün şehir ve kasaba onu kınar.

Gündüzleri mutsuz, geceleri huzursuz (olur),  
Gece gündüz gönlü gam ve kederli (olur).

1340 Gönül sırrını ona söylemesi,  
Bir süre gönül hikâyesinin anlatılması ona mahrem değildir.

Onda öyle müşkül bir durum hâsıl oldu ki,  
Gönlüne tuhaf bir düşünce girdi.

İlaç, kapalı ve (serin) yerde muhafaza edilebilir,  
Fakat mis kokusu nasıl saklanabilir?

Sevgilinin aşk gamından,  
Gönül âh u zâr eder, gözyaşı döker.

Kendi kendine şöyle der: “Nazlı sevgiliye gizlice,  
Bu yaraya merhem olacak bıçak göndereyim.

1345 Kendi gönül durumumdan onu haberdar edeyim,  
Bu şekilde ne zamana kadar yanayım, vah edeyim.

Gönlüm onu bir defa gördükten sonra mest oldu,  
O tek bakıştan canım elden gitti.

Onun bana nispeten ne durumda olduğu,  
Sözlerinden (yola çıkararak) içindeki sır anlaşılabilir.

Nazlı sevgili, gönül durumumdan haberdardır,  
Çünkü gözlerim onun gözlerinin yolundadır.”

(s. 82)

Gönlü kırgın adam, gizlice şöyle dedi:  
“O sevgilinin yanına git.

1350 Derdimi ve sıkıntımı tek tek anlat ona,  
Gözyaşımın kızılığından ve sararmış yanağımdan söz et.

Yüce makam sahibi şeyh,  
Şefkati gereği mutluluğumu ister.

Gönlüme feyz bulutundan su ulaştırdığına göre,  
Benden senin visalini esirgemez.

Fakat senin razılığın daha önceliklidir,  
(Zira) senin rızan bana nazaran daha münasıptır.

Dini kaidelere göre evlenelim,  
Vefa toprağına tohum saçalım.

1355 Birlikte şahlık tahtına kurulalım,  
İş zamanında bilgilerimizi birleştirelim.

Bu ayrılık mihnetinden kurtulalım,  
Birlikte mutlu ve şefkatli olalım,” de.

Siz ulak misali mesajı ulaştırdınız,  
Sevgilimin çehresini aydınlattınız.

Güzellik, her şeyden münezzeh bir baş,  
Ve iyilik talebinde olduğu için,

Enine boyuna düşündü,  
Fıstık dudaklarından şöyle bal damladı:

1360 “Bu konunun nezdinde (geçerliliği) yeri yok,  
Zira din dışı ve makul değildir.

Akıl, bu hikâyeden imtina eder,  
Fırsatı elimden kaçıtır.

Bu tutum, (bizi) bu düşünceden kurtarsın,  
Bu tür boş bir hayale kim kapılır?

Temiz yaratılış ve hoş mizacımla,  
Başım birinin efsununa nasıl kapılır?

Allah’ın bu tarz günaha affı yoktur,  
Bizde onun ne nispeti vardır ne de benzeri.

1365 Senin padişahlığın, görkemini ve azametini var,  
Taçlı başın ve komutanlığın var.

(s. 83)

Benim fakirliğim olan bu değersiz topraktan,  
Ve bu saltanattan kaçayım.



Fakirlik ekmeğimle övüneyim,  
Gönül, fakirlik ve kimsesizlikle baş başa kalmış.

Tamahın benden el çekmesi iyidir,  
(Zira) o menfaat eteğinde aldatır.”

Osman Bey, ondan bu sözleri işitince,  
Deniz gibi coştı, kükredi.

1370 Feryat figan etmeye başladı,  
Boğazlanmış kuş gibi tepinmeye başladı.

Gönül ateşinden dolayı feleğin kederine keder eklendi,  
Ahından feleğin kandili tutuştu.

Sabretmekten başka çare bulamadı,  
Kedere boğuldu ve (sırrını) gizlemeye karar verdi.

Bu tür bela zehrini tadınca,  
Kaderine razı oldu ve sustu.

Bu durumda temiz dinli Osman Şah'ın,  
Gönlünde aşk ve muhabbet birbirine yoldaştı.

1375 Lütuf ve kahırla o mülke sahip olan,  
Eskişehir'in valisine komşu oldu.

Temiz şeyhin evi de o şehirde idi,  
Kâbe gibi, kapısının harimi ışıltılı idi.

O şehrin valisi bir toplulukta,  
Sohbet etmek istiyordu.

O temiz düşünceli şeyh,  
Temiz yaradılışlı Osman Bey'i de çağırıldı.

Sofra kurup muratlarına erdiler,  
Çalgıcıların yerleri ayarlandı.

1380 Her tarafta sema (gösterisi) ve eğlence düzenlendi,  
O bolluk ve berekette rahata erildi.

O esnada Eskişehir valisi,  
Osman Bey'i görme şerefine nail oldu.

Osman'ın yüzünü solgun ve onu değişmiş gördü,  
Durumundaki boş vermişliğin sebebini sordu.

(s. 84)

Gönlünün böyle kırıncı olmasının,  
Ve bedenindeki bu denli yorgunluğun sebebi nedir diye sordu.

Osman Bey, o samimi soruyu işitince,  
Onu, sırrını ifşa etme konusunda güvenilir gördü.

1385 İçindeki ateşten ve dertten söz etti,  
Canında bir sevgilinin aşkının neler yaptığını anlattı:

“Haremin içinde şeyhin bir kızı vardır,  
O, benim kulağıma uygun bir küpedir.

Baştan beri kafamda bu şeyh ile,  
Doğru şekilde yakınlık kurma arzusu vardır.

Sen bu şehrin valisi olduğun için,  
Bu hayırlı işte benim için gayret göster.”

Vali, ondan bu anlatılanları işitince,  
Kabul etti ve onunla anlaşma yaptı.

1390 Anlaşmaya uyarak bu sohbetten kalktı,  
Onu araştırmayı kendince uygun buldu.

Vali, o işten dolayı ümitlenince,  
Kızı, istemeye koştı.

Şeyh, haberdar olunca bu hayırlı işten,  
Kendi halkıyla meşveret etti.

O grup, (bu durumdan) hoşlanmadı,  
Azametli şeyhe şöyle dediler:

“Sen derviş bir adamsın, o ise makam sahibi,  
Sen, senin gibi bir adamla yola çıkmalısın.”

1395 Şeyh, o şehirden ümidini kesince,  
Başka yerde yurt edinmek istedi.

O şehirde kendisine rütbe versin diye,  
Gizlice Osman Bey’e yöneldi.

Temiz görüşlü Osman Bey,  
Şeyhin peşinden ona komşu olmaya gitti.

Onun akrabaları için uygun yer gösterdi,  
O işlerde çokça çaba sarf etti.

Şeyh, ondaki inancı, temiz kalbi,  
Ve güler yüzü görünce,

(s. 85)

1400 Dürüslük ve samimiyetle,  
Kâh gizli kâh açıktan birlikte oturup kalktılar.

Eskişehir valisi bir süre sonra,  
Çıkarıcı ve bencil bahtını görmek.

Ve akıllı kızın adına hutbe okutmak için,  
Kutlu ulak ile istek gönderdi.

O evde üzgün şeyhi bulamadı,  
Herhangi birini de bulamadı, daha fazla merak etti.

Osman Bey'in onu götürdüğünü anlayınca,  
Nefes, incinmiş canın merhemidir.

1405 Bu yüzden aklına düşmanlık düştü,  
Zalimdi, (bu yüzden) zulmetmeyi seçti.

O sırada tarikat ehli olan Osman Şah,  
İnönü valisinin misafiri idi.

Sürekli güler yüzlü ve gül gibi mutluydu,  
Dudaklar, şaraptan dolayı gülümseyen kadeh gibiydi.

O durumda Eskişehir kumandanı,  
Öte taraftan galip geldiğinin haberini aldı.

Kalenin üstüne, kimsenin (daha önce) öylesini görmediği,  
Bir ordu konuşlandırdı.

1410 Miğfer ve külahı gül gibi süsleyip,  
Deriden yapılmış zırhlar giydiler.

Kalenin her tarafından grup grup,  
Hepsi, dağ gibi demirle kaplanmış bir ordu (çıkartıldı).

Kabile ve dostların birçoğu öfke (içinde),  
Eskişehir valisi, (takındığı) kibarlıkla,

İnönü valisine şöyle dedi:  
“Aklından acaba diye geçiriyor musun ki?”

Beni cömert Osman Bey’in,  
Kökünü kazımam için mi,

1415 Yoksa seni de yağmalayıp,  
Başımı kara toprağa düşürmem için mi gönderdiler?”

İnönü valisi, bu vesveseden dolayı çok üzüldü, (s. 86)  
Zira (Eskişehir valisinin) konuşmasından kan kokusu geliyordu.

Daha çok tereddüt etti, ıstırabı arttı,  
Canının derdine düştü.

Osman Bey, onu fazlasıyla huzursuz görünce,  
Kendi kendine kaplan gibi kükredi.

Bu uğursuz devin düşmanlığının,  
Böyle bir hile ve desiseye sebep olduğunu söyledi.

1420 Kör gönlünden ve mağrur canından,  
Şeyhi şöyle yüreklendirdi:

“Bana da bu şekilde saldırıyor,  
Şimdi onu bu ülkeden def edelim.”

Ve maiyetinde bulunanlara emretti,  
Savaşta az çok demeden onları uzaklaştıralım.

Tüm kavmi, savaşmak konusunda hemfikirdi,  
O dar geçitte silahları kuşandılar.

Kükreyip coşarak dışarı çıktılar,  
Kan dökmek için atları dört nala sürdüler.

1425 Güzel gelin gibi süslenmiş,  
Horoz gözü gibi olan bir ordu çıkageldi.

Ellerinde kılıç(lar), fil cüssesiyle kükreyerek,  
İki nehir gibi birbirine karıştılar.

Düşmanın karşı safında yer aldılar,  
Hepsi savaş ve çatışma için ayaklandılar.

Hepsi, omuz omuza vermiş şekilde (dizildi),  
Başlarının üzerinde saltanat bayrağı (vardı).

Ellerinde ok, yayları fildişindendi,  
Hilal, miğfer ve taş güneşten (daha parlaktı).

1430 Her tarafta mızraklar parlıyordu,  
Elde, sabah güneşi parlaklığında oklar (vardı).

Düşmanın üzerine kaplan gibi saldırdılar,  
(Üzerlerine) kara bulut gibi kılıç yağdı.

Büyük davul ve Hint çanı inledi,  
Borazan şimşek gibi kükredti.

Her biri atını bir tarafa fırlattı,  
Miğferi atıp, kendisi dörtnala koşturdu.

O kötü huylu kavmin bütün savaşçıları,  
(Pehlivanların) önünden tavuk gibi kaçtılar.

1435 Yaralandılar ama düşmanı yenilgiye uğrattılar,  
Düşmanın başını değersiz toprak gibi yaptılar.

Orada uzun yıllar valilik yapan,  
Kararmış gönlüyle perişan haldeki,

Harmankaya valisi,  
Köse Mihâl'in elini bağladılar.

Osman Bey, oradaki duruma bakınca,  
Köse Mihâl'in derdest edildiğini gördü.

Dünya pehlivanı olan Mihâl,  
Dünyanın çok dert ve sıkıntısını çekmişti.

1440 Mânâda güçlü, görünüşte güzel,  
İş tutmada fil gibi güçlü (idi).

Osman Bey, yerinde özgür olsun diye,  
Onu bağışladı ve ona rütbe verdi.

Mihâl, Osman Bey'den iyilik gördü,  
Ondan sonra onun himayesinden ayrılmadı.

Artık hiçbir şekilde Osman'a muhalefet etmedi,  
Hizmetine girdi ve ona gereksiz söz etmedi.

Daha sonra İslâm dinine kabul edildi,  
Kabulle birlikte ilerleme kaydetti.

1445 O zamandan bugüne evlatları,  
Hem evlatları hem torunları,

Bu hanedanın birer üyesi oldular,  
Talihleri yaver gitti, ileri gelen oldular.

Hepsi gazi ve çok cömertti,  
Yeri geldiğinde bunu açıklayacağız.

O temiz nurlu gazi, Osman Bey gibi,  
Düşmanın başını toprağa serince,

Allah'ın huzuruna yöneldi,  
Hakkın lütfuna çokça şükürler etti.

1450 Osman'ın, aşk konusunda ayna gibi saf gönlü,  
Âdil ve merhametli bir başı olduğu için,

(s. 88)

Böyle fetihler, onunla gerçekleşti,  
Bu cesareten dolayı dünya huzur buldu.

Başka sefere aşk geldi ve ona zulmetti,  
Gönül denizini coşturdu, karışıklık çıkardı.

Aklına vuslat düşüncesi düştü,  
Düşüncelerine (kızın) güzelliği geldi.

Halvete çekildi ve bir âh çekti, öyle bir ah ki,  
Adâlet isteyen birinden duyulan ah gibi.



1455 Burnundan çıkan dumandan,  
Kafasında sultanlığının alâmeti belirdi.

Kendi kendine: “Allah’ım neden böyle oldu?  
Bu fitne ve ıstıraba kim sebep oldu?” diye sordu.

Kendi mahubunun sırrını ifşâ etmek,  
Kendi sevdiğinin sözünü açığa çıkarmak da ne demektir?

Yabancıların arasında kalmış (hissetti),  
Böylece bu derdi kendi kendine konuştu.

Şayet biri, sırra vakıf değilse,  
Böyle bilinmeyen bir sırrın sesi de yoktur.

1460 Bu duruma vakıf olduktan sonra,  
Ferahladı ve durumu düzeldi.

Bundan sonra gizli sırrını kimseye açmayacak,  
Aşâğılık kimse ile de düşüp kalkmayacaktı.

Çin’de, Türkistan’da, Mısır’da ve Şam’da da olsa,  
Aşk sırrı hayatta gizli kalmazdı.

Osman Bey’in canı sıkılınca,  
Gönül sırrını canında gizlerdi.

Bu dertten dolayı kimse ona yol göstermedi,  
Kendi sevgilisinden haberi yoktu.

1465 O temiz şeyhin belirlediği fermana göre,  
Halvete çekildi ve gönül aydınlığıyla,

Gönül sıcaklığı arttı,  
O hanedanda payidar oldu.

Bir gece şeyhin haremde bir topluluk,  
Süreyya Yıldızı gibi (süslenip) oturdu.

(s. 89)

İnanç güzelliğinde hepsi kıymetli,  
Hepsi masum ve hepsi temiz (idi).

Padişahlığı gibi idrakı da güçlü olan,  
Temiz yaradılışlı Osman Bey'in sarayında,

1470 Herkes ona karşı hürmet gösteriyor,  
Onun ilerlemesi için çabalıyordu.

Padişahlığının bekası ve makul düşüncesinin devamlılığı için,  
Ona ettikleri dualar kabul oldu.

Dua edilip, gereken sözler söylendikten sonra,  
Sofra kurulup, eğlenceye daldılar.

Tevhid ve irfana yol açıldı,  
Semah ve temaşa başladı.

Bu durumda lailâhe illallah diyerek,  
Gecenin yarısından fazlası geçti.

1475 Osman o bezme güneş gibi doğdu,  
Uyku gözüne misafir oldu.

Hengâmeden sonra o ferah mecliste,  
Genci yaşlısı hep uykuya daldılar.

Dinin koruyucusu Osman Bey,  
Uyku vaktine kadar içindeki yangına battı.

Gözüne uyku girmedi,  
Çünkü uyku âşıklara haramdır.

Bedenini ciğer suyuyla yıkayıp,  
Namaz seccadesine yöneldi.

1480 Aşırı ibadet etmekten takati kesildi,  
Sabah vaktine kadar bir süre uyudu.

O uykuda onun aydınlık canı,  
Uyanık gözünden daha aydınlıktı.

Rüyasında hanın ve halvethanenin sahibi olan,  
O şeyhi gördü.

Şeyhin göğsünden bir ay doğdu ki,  
Güneşten daha parlaktı.

Hulul gereği o parlak ay,  
Temiz kalpli Osman Şah'a (göğsüne) girdi.

(s. 90)

1485 O anda göbeğinden tüm dünyayı,  
Gölgesiyle baştan uca kuşatan bir ağaç yeşerdi.

Şahın başını ayyuka çıkarıp,  
Sarayın yukarısına kinayede bulundu.

Ağacın dallarındaki yaprak ve meyvenin çoğu,  
Yıldızlı feleğin alametidir.

Tûbâ'ya benzeyen ağacın altında,  
Cennetteki gibi gülbahçeleri ortaya çıktı.

Her tarafta bir dağ,  
O dağın dibinden akan pınarlar belirdi.

1490 Her tarafta berrak suları olan bir ırmak aktı,  
(Sanki) Hızır'ın su kaynağı oradan ayrılmıştı.

Onun dalları arasından şefkatli bir el,  
Kılıç çekmiş, şefkatle başını çıkarmıştı.

Aynı kılıç, savaşmak için,  
Konstantiniye'yi işaret ediyordu.

Osman Bey, uykudan uyanınca,  
Kalbi ve ruhu aklıyla bir oldu.

Gönlü sarhoş, ruhu pür neşe idi,  
Baştan ayağa nura gark olmuştu.

1495 Rüyasını yorumlamasını istedi,  
O âlicenap şeyhin yanına geldi.

O temiz yaratılışlı şeyhe azıyla çoğuyla,  
Baştanbaşa anlattı rüyasını.

Temiz soylu şeyh, bu rüyadan sonra,  
Biraz düşündü ve başını kaldırdı.

Sözü övgü ve hamd ile süsleyip,  
Konuşmaya yine övgüyle başladı:

“Ey isabetli görüşlü, akıllı padişah,  
Allah, seni koruyup gözet sin.

1500 Bilge ruhuna ve değerli canına,  
Yüce taht ve taç lâyıktır.

Uzun zamandır can kulağında,  
Bu hanedanın ikbal sesleri (vardır).

(s. 91)

Hilafet senden saklanınca,  
O su, ırmağa karışıp sana geldi.

Şahlık, bu hanedana verilmiş,  
Kıyamete kadar da (bu hanedanda) kalacak.”

Yaşlı adam, duasını ettikten sonra,  
O rüyanın yorumuna geçti.

1505 Gönlü cilalı ayna (gibi) olan o veli,  
Rüyanın tabirini şu şekilde yaptı:

“O tatlı uykuda benden dolayı, gözüne,  
Beden kuyusundan Mâh-ı Mukanna<sup>298</sup> uğradı.

O hilal, benim bedenimden hulul yoluyla,  
Tereddüt etmeden senin temiz bedenine girdi.

Meyveleri yumuşak ve kökü sağlam ağaç,  
Senin göbeğinden başını çıkarınca,

Doğruluk ve ihlâsının sureti olur,  
Senin bize olan özel yakınlığının hakikati olur.

<sup>298</sup> Mâh-ı Nahşeb veya Mâh-ı Mukanna olarak bilinen suni ay, hem parlaklık ve etrafına verdiği aydınlık ile hem de bir kuyuda bulunması yönü ile klâsik şiirlerde yaygın biçimde kullanılmaktadır.

1510 Temizlikte ay gibi belirip,  
Kendi gölgesinde sana yol vermiş.

O ağaç, saltanatın suretidir,  
Taht ve taç seninle yeşerecek.

Meyvesi, senin evlatların ve torunlarıdır,  
Yaprakları da (devletinin) alet ve edevatıdır.

O padişahlık, parlaklık ve heybette (göstereceğin),  
İstikrar ve kalıcılık, dağın hatırındadır.

Dünya şahlığı sende zuhur edecek,  
Varlığın ülkeye ışık saçacak.

1515 Ağaca girmiş olan kılıç ise,  
Konstantiniyye'yi işaret etti.

Şüphesiz padişahlık, senin soyundan gelecek,  
O ülkenin fethi için kılıç çekilecek,

Sadece o şehri değil tüm dünyayı,  
Darü'l İslâm yapacaksın.”

Rüya tabircisi, onun bu rüyasındaki,  
Gönül temizliğinden dolayı kendi canında ona yer yaptı.

(s. 92)

Bu rüyada, rüya görenin olgun kişi olduğu,  
Durumlar çoktur diye cevap verdi.

1520 Güneş doğunca elindeki kılıçla,  
Tüm dünyayı ele geçirir.

Emriyle dünyayı özgür kılar.  
Eskimiş eyvanı yeniden imar edersin.

Bu sofradan ben de nasiplenirim,  
Pek yakında hazzıyla muradıma ererim.

Her işini uygun göreceğ kadar,  
Onunla birlikte olmam iyidir.

O yaşlı şeyh, Osman Bey'e yeniden,  
Ey kutlu talihli diye hitap etti.

1525 “Rüyada gördüğün ay,  
Bu şeyhin vücudundan ortaya çıktı.

Haremimde, şahlık tacına lâyük,  
Çok kıymetli bir kızım var.

Şahlığın temeli senin arkandan atılacak,  
İsmi geçen evladıma ay dediler.

Eğer adına ay dersen, senin ayındır,  
Eğer ona cariye dersen senin yoldaşıdır.”

Onda zorlama olmama kaydıyla,  
İki yıldızı bir nasipte (birbirine) yakın kılar.

1530 Ondan sonra, iyilik timsali (kişi),  
Eğlence meclisinde nikâh yapılmasını istedi.

O ayı, güneşle nikâhladı,  
Onlar ile birlikte derhal antlaşma yaptı.

Osman Bey, şeyhin durumunu anlayınca,  
Yorumu rüyasına uygun buldu.

Onun bereketli hurmasını övdü,  
Şekeri gülsuyuyla karıştırdı.

Bu türdeki değerli rüyaların,  
Hepsi makbul, hepsi değerlidir.

1535 O evlilik meselesinin hallolmasıyla birlikte,  
İşi gücü revaç buldu.

(s. 93)

Temiz yaradılışlı Osman Bey,  
O ayın hasretinden daha fazla kederlenince,

Yanağında gözyaşı yer yaptı,  
Bu ıstıraptan bedeni inledi, kalbi incindi.

Bu ilişkide yiğitlik yapıp,  
Bağlanacak kimseyi görmüyordu.

Şeyh, rüyanın yorumunu öyle yapınca,  
Şeyh, cömertlik gösterdi, isteğini yerine getirdi.

1540 Yaratıcının cömertliğine baktı,  
O'nun lütuflarına çokça şükretti.

Bu da şahlık ve komutanlığına işaret eden,  
Parlaklık ve azametinin bir alâmetidir.

Ondan sonra biri melek, diğeri,  
Şeytanı kıskandıracak zekâda iki yıldız bir araya geldi.



Bu iki yıldızdan biri bahtiyar, diğeri padişah olan,  
İki evlat dünyaya geldi.

Birine Orhan adını verdiler,  
Diğesine ise temiz canlı Alâeddin.

1545 Dünya Orhan ile düzene girdi,  
Dünya, mutluluğu ondan borç aldı.

### ÜÇ SURET OLAN MANEVİ VE GİZLİ LÜTUFLARDAN İKİNCİSİ

O sırada şeyhin müritlerinden,  
Gönlü diri, adı Baba Turud olan biri,

Şeyhin canından haberdar olunca,  
Temiz canlı Osman Bey'e şöyle dedi:

“Seni dünya padişahı yaptılar,  
Dünyayı seninle süslediler.

Senin padişahlığın ve adâletin bereketli olsun,  
Allah, şahlığını mübarek etsin.”

1550 Yolun piri, kendi ahdedilmiş fermanıyla,  
Şahın cömertliğinden nasiplenmek istedi.

İmam, hatip ve kadı görevlendirmede,  
Sultan Alâeddin'e tabi olmama ne hacet.

(s. 94)

Allah bana bu ülkeyi verdi,  
Özgür olan kişi mutlaka bilir ki,

Yabancılara tabi olmaya ne gerek var?  
Bu tür işleri kendim de başarabilirim.

Bundan sonra ordumu sürdüğüm her yeri,  
Ve bütün ülkeleri ele geçiririm.

1555 Bu yöntemi elden bırakmam,  
İşin, akıl ve marifetle üstesinden gelirim.

Orada Allah ve resulünün hükmüyle,  
Enine boyuna tüm din işlerinde,

Dinin ve İslâm'ın parlaklığı için,  
Bayrakları göndere çekerim.

Bunlar Karacahisar'da konuşulunca,  
Savaşçı, gazilerin peşinden ilan etti.

Kâfirlerin eski yerleşim yerleri için,  
Yeni uygulamanın haberini verdi.

1560 Önceden kilise olan yeri, camiye dönüştürdü,  
Orasını yabancılardan temizledi.

Başı feleğe değen,  
Heybetli bir kilise vardı.

Orada Cuma mescidinin temelini attı,  
Dinin bayrağını da üzerine dikti.

Büyük şeyhin, ilimde benzersiz olan,  
Âlimlerden, ilim topunu kapmış,

Ve ilmin yüzünü güneş gibi parlatmış,  
Müritleri arasında bir fıkıhçı vardı.

1565 Kadının emrini ona buyurdu,  
Şehir ve kasaba, onunla düzen bulsun.

Cuma mescidinde bilgin bir hatip (vardı),  
Halk gibi sessiz, müşteri gibi akıllı (idi).

688 hk./1289 yılının başında,  
Bu Cuma mescidi yapıldı.

İyi adlı Osman Şah adıyla, (s. 95)  
Hatip, hutbede ona özen gösterdi.

Şahların adap ve geleneklerine göre,  
O hutbede onun adı okundu.

1570 Kendi adına sikke bastırıp hutbe okuttu,  
Güneşten daha yukarılara ayak bastı.

Altın sikke bastırıp hutbe okutunca,  
Topluluk, din seccadesine oturdu.

Dinin adap ve kuralları,  
Bileği gibi güçlü, görüşleri gibi istikrarlı (oldu).

Hak ettiği gibi her şey baştanbaşa eşitlendi,  
Adâletiyle kurt kuzudan uzaklaştı.

Halkı, kâfir olan yerlerin tamamı,  
İster Hristiyan olsun ister bozguncu.

1575 İster ileri gelen ister sanat ehli,  
Her türden halk onun etrafında toplandı.

Hak ve adâleti sağlamada şöhret (kazandı),  
Adâlet işinde insafli davrandı.

Çarşıda pazardakilerin gönüllerini etsin,  
Sorup soruştursun diye vali tayin etti.

Alışverişte hiçbir halka karşı,  
Kimsenin senetsiz bir sözü olamazdı.

İster Müslüman ister kâfir olsun,  
Zulüm ve tecavüzü ortadan kaldırdı.

1580 Caddedeki, sokaktaki tüm halkın kulağına,  
Adâleti sağlamadaki ünü ulaştı.

Dost düşman onun adâletini işitti,  
Onun taahhüdüyle öz ile kabuk birbirinden ayrıldı.

## HİKÂYE

İşittim ki, Germiyan halkından biri,  
Valinin desteğini arkasına alarak,

Pazara geldi, derme çatma seramik dükkânı olan,  
Kâfir seramikçi,

Seramiğinin fiyatını düşürsün diye, (s. 96)  
Onunla çokça mücadele etti.

1585 O konuşmayla bir yere varamadı,  
Olayı, şahın huzurunda anlattı.

Osman Han, zor kullanmadan,  
Düşmanın huzuruna gelmesini emretti.

Birlikte yüz yüze konuştular,  
Kıssa bu konuşmadan sonra kesinleşti.

Mal küçük olduğu için,  
Mala ne kadar değer katar?

Mal küçük ve değeri de azdır,  
Gönlünde haddi aşma derdi yoktur.

1590 O, Germiyan valisi olduğu için,  
Kimse ortalık yerde ona saldıramaz.

Seramiğin değeri araştırılınca,  
Kâfire çokça altın verildi.

Bu hüküm, adâletle icra edilince,  
Siyasetin şeklinde devamlılık sağladı.

Adamın azarlanarak rezil edilmesini emretti,  
Ona daha fazla sopa attırdı ve onu payladı.

Ondan sonra kimse haddini aşmaya,  
Teşebbüs edemedi.

1595 Adâlet kapısını herkese açık tuttu,  
Adâlet insafla sağlandı.

Şahin ve doğan çimenlikte ceylan ve kaz gibi,  
Onun döneminde otladı.

Çelik dişli kurt, kuzunun mutluluğuyla,  
Tıpkı ayı gibi çobanın sopasına yenik düştü.

Ovadaki kaplan, keçi yavrusundan kaçtı,  
Denizdeki timsah balıktan ürktü.

Onun insafıyla karınca ovada deve gibi (oldu),  
Akan su, yengeç ile kurbağanın eğlence yeri (oldu).

1600 Onun döneminde kuzey rüzgârı,  
Onun izni olmadan bahçeye uğramadı.

Uyanıklığıyla fitnenin uykusunu kaçırdı, (s. 97)  
Sedir ağacı gibi küçük çöple övündü.

Aşağılık kâfirlere ok fırlatmanın dışında,  
Onlara zulmetmiyordu.

İpek satıcılar, bahar mevsiminde,  
Yüklerini herkesin önünde açınca,

Bütün ova, manifaturacı dükkânı gibi (olurdu),  
Renkli ürünlerle bir bahçe gibi çiçek açardı.

1605 İnsanların dükkânları gece gündüz açıktı,  
Başboşluk ve gevşeklik fazla uzun sürmüyordu.

O zamanda halkın canı ecelin elinden,  
Yüce cennet gibi öyle huzurlu ve güven içerisinde idi ki,

Osman Bey, adâletiyle hem karada hem denizde,  
Hem ateşte hem de rüzgârda bir yer yaptı.

İnsanlara daha fazla adâlet gösterdi,  
Allah'ın kullarına ihsan kapısını açtı.

Yazgı, iyilik düşüncesini dünyaya ısmarladı,  
Dünya levhasına güzellik desenini nakşetti.

1610 Şeriatın kandili, başından ışık buldu,  
O dönemde kimse yalana yönelmedi.

En uzak mesafelere, Allah'ın lütfuyla,  
Dinî kaidelerin derecelerini ulaştırdı.

İnsaf ve adâlet düşüncesinden müsterih olunca,  
Gönlü, savaş ve cihada meyletti.

O işte de adâleti sağlamayı başardı,  
Güneş gibi dünyaya açıldı.

Nefesi ve malı mülkü ile Hakk yolunda,  
Büyük sevap işler yapmak için savaştı.

1615 Kabilesinin büyükleri, ona yol gösterince,  
Onunla söz gitti ve azameti arttı.

Önce orduya ihsan ve bağışta bulundu,  
Dünyayı ele geçirmek için tez vakit harekete geçti.

İlk önce savaş araç gereçlerini arttırdı,  
Ve derhal savaş için yola koyuldu.

Savaş için gerekli aletleri hazırlayıp, (s. 98)  
Savaşmaya hazır hale geldi.

Köse Mihâl'in yanına birini gönderdi,  
Ki o kimse durumu onunla görüşsün diye.

1620 Bu ailede, cesur Mihâl, ihlaslı olma yolunda,  
Ayak diretip o yoldan sapmayınca,

Gönlü ve canı, fermanla bir oldu,  
Onun eliyle, zaman huzur (buldu), ülke emin (oldu).

Osman Bey, onun huzura gelmesini istedi,  
Birlikte eğlenip birlikte güldüler.

Mihâl'e bu şekilde açıklama yaptı,  
Sözü de bu şekilde yorumladı.

Çünkü o sırada nüktedanın gönlünde,  
Kâfir ve bozgunculara karşı savaş açma düşüncesi vardı.

1625 “Savaşmak için bir tarafa yönelelim,  
Dünyadan kötülerin kökünü kazıyalım.

Asilerden yeryüzünü temizleyip,  
Her tarafta savaş mücadelesi verelim.

Orduya ganimet ulaştıralım,  
Sonsuz güçle gücümüze güç katalım.

İşittim ki Yenice ve Taraklı,  
Mal ve mülkle donatılmış durumdalar.

Onların durumundan haberdar olanlar,  
Oranın malı mülkü ve halkının çok olduğunu söylüyorlar.

1630 Orada kâfirlerin altın ve ziynetlere,  
Sahip oldukları bir ülkeden bahsettiler.



Hepsi, kaşık ve tarak yapımcısı,  
Tarak yapım işinden onlara maaş (veriyorlar).

Şimdi doğru görünen odur ki,  
Kuşanıp onların üzerine saldıralım.

O kâfirlere yağma ve talanı gösterelim,  
Onlardan çokça ganimet elde edelim.

Tarak gibi gönüllerini yontalım,  
Başları, onların sevdasından kurtaralım.

1635 Mutlu bir şekilde tarak gibi pençeyi, (s. 99)  
Sevgililerin zülfüne vuralım.

Baş için pençeyi tarak yapalım,  
Kuaför gibi zülfü tarayalım.

Gazilerin kâkül gibi karışık gönlünü,  
Ganimet ve cihatla birbirinden ayıralım.

Onları iflasın kederinden kurtaralım,  
Gönlü kimsesizlikten arındıralım.

Bizim için bir yönüyle önceden de var olan,  
Bu konudaki senin fikrin nedir?

1640 Bu iş konusunda ihtimam göster,  
Yüzümüze kapalı kapıyı aç.”

Mihâl, şahın bu sözlerini işitince,  
Hakir canı, iyiliksever kalbiyle,

Söze şahın duasıyla başladı,  
İlâh güneşi gibi başını çıkardı ve:

“Bahtı açık, ülke fetheden şahsın,  
Cemalin erguvandan daha renkli,

Şahlık elbisesi ancak senin üzerine yakışır,  
Yerlerde ve göklerde senin gibisi nerede (görölmüş)?

1645 Temiz düşünce ve isabetli görüşte,  
Gönlün, güneşten daha parlaktır.

Arkanda bekleyen utangaç kölelerin,  
Kalbine böyle işledi sözler.

Düşüncen şahlığa yaraşır,  
Sanatın dünyada herkese kazanç (sağlar).

Bu sırada, dönen güneş gibi ele geçireceğin,  
Çokça kazançlar ve ganimetler vardır.

Ama bu yönelişte selamet,  
Sağ duyu ve sağlam fikir olmalı.

1650 Bu yolda Sakarya gibi büyük bir ırmak (olduğu) için,  
O tarafa geçmek tehlikelidir.

Bir tarafta düşman diğer tarafta ırmak var,  
Bu iki düşman arasında acele etmek olmaz.

Yapılması gereken, bir taraftan ayaklanıp, (s. 100)  
Birlikte saf tutmamızdır.

Güneş gibi ışık (saçan) iki şehir,  
Sorgun ve Sarukaya tarafından,

Orduya geçit yeri açalım,  
Yağmalamaları için izin verelim.

1655 O iki şehirde çok ganimet ve hazine vardır,  
Değerlilikte geçici eyvanı kıskandırır.

Biri Mudurnu, diğeri Göynük,  
Orada orduya korku yoktur.

Çünkü o her ikisi de yolumuzun üzerindedir,  
Bize, güzergâh, ikâmet yeri ve geçittir.

Orada orduya arzu ettiğini verelim,  
Yağmalayarak ganimetler elde edelim.”

İyi padişah Osman,  
Mihâl'in bu makul fikrini beğendi.

1660 Ona övgülerde bulunup, ihsanını gösterdi,  
Onu kendisine özel kıldı ve derecesini arttırdı.

Ondan sonra huzuruna gelmeleri için,  
Orduya elçi gönderdi.

Gaziler, meseleye kulak verince,  
Deniz gibi kabarıp coştular.

Mutluluktan kaşlarındaki büklümü açtılar,  
Atların sırtına eyerleri koydular.

Her taraftan ordu sevk edildi,  
Yeni yetme yiğitler ulaştı.

1665 Bütün gürz ve topuzlar omuzlarda,  
Baştan ayağa kadar sert metalle kuşanmışlar.

Yeryüzü, (donatılan) ordudan dolayı deniz gibi coştı,  
Eldeki kılıçlarla da kurban günündeki gibi oldular.

Felek, atların etrafında döndü,  
Havadaki sarı güneş, katran karası kesildi.

Şah, ordunun ahvâlinde haberdar oldu,  
Tüm ordu, şah gibi mutlu (oldu).

Başının üstünde güneş gibi tacıyla  
Eyvandan fildişi tahtına ayak bastı.

(s. 101)

1670 Şahın emriyle ulu meleklerle,  
Kös ve borazandan feryat ve ıslık sesleri ulaştı.

Dikkat dizginini Sorgun'a doğru çevirdi,  
Oku, dinin düşmanı olan kâfirlerin kanını akıttı.

Ordu Sorgun'a yönelince,  
Gönle kin ateşi ve ağıza savaş nidaları doldu.

Samsa Çavuş ve Ertuğrul,  
Dünyada merhametleriyle meşhur (idiler).

Bütün Mudurnu ve Sorgun halkı,  
Hepsi Samsa'ya sıcak kanlı dost idiler.

1675 Çavuş, şahın niyetinden haberdar olunca,  
Yola koyulmadan önce sadakatten emin oldu.

Görünmeyen adamlar gibi yol göstermek için,  
Şüphe etmeden şaha yöneldi.

Mudurnu ve Sorgun halkı,  
Kan ve intikam isteyen orduyu görünce,

İtaat edip kulluğa razı geldiler,  
Yenilgiyi kabul edip, güçten düştüler.

Hepsi birbiriyle kabuk ve öz gibi,  
Samsa ile dost olunca.

1680 Harekete geçtiler ve gönlü,  
Yağma ve talan (düşüncesiyle) doldurdular.

Hepsi canı gönülden zimmet anlaşmasını kabul ettiler,  
Vuslata ermiş kalple beklediler.

Değerli mallara yöneldiler,  
Derhal sorgusuz sualsiz harekete geçtiler.

Ordu o geçitten hatırı sayılır kazanç sağladı,  
Altın (gibi) ganimetler elde ettiler.

Bütün ordu, bağ ve gül bahçesi gibi,  
Çiçek açtı, huzura ve feraha erdiler.

1685 Yiğit (adamın) başının yüceliği himmetten olur,  
Ona isteyerek çabaladığı zaman ulaşır.

Ondan sonra Göynük'e yöneldiler,  
Konuşmadan ganimetleri topladılar.

Eşyaları, köleleri, cariyeleri ve her ne varsa,  
Gaziler için ganimet (aldılar).

Ordudaki köleler Karûn gibi (zengin) oldu,  
Ne Karûn'u, Ferîdûn'un hazinesine (ulaştılar).

Yağma ve talana devam ederek Yenice,  
Ve Taraklı şehrine yöneldiler.

1690 İrem Bağı gibi donatılmış olan,  
Mal mülkle dolu o şehrin.

Bütün halkı berberlik yapıyordu,  
Geçimini bu meslekten (sağlıyordu).

Ordu, hepsini yenilgiye uğrattı,  
Boyunlarını vücutlarından ayırdı.

Ele geçen had safhadaki ganimetle güçlendiler,  
Hepsi güneş gibi (parlak) altına boğuldu.

Şehri ele geçirmeden,  
Her zaman olduğu gibi geri döndüler.

1695 Kalanos'un ülkesinden geçerek, zarar vermeden,  
Ve zulm etmeden o şehri arkalarında bıraktılar.

Karışıklık esnasında komşu oldukları için,  
Onlardan kimseyi esir almadılar.

Fakat yük hayvanı, ev ve düğün gereçleriyle birlikte,  
Sürüyü ganimet olarak kendileriyle birlikte götürdüler.

Cesur Mihâl'in idaresinde bir şehir olan,  
Harmankaya'nın üst tarafına doğru yürüdüler.

Karacahisar sığınağı açılınca,  
Atların sırtından yükleri açtılar.

1700 Bu işte, cömert ve temiz yaratılışlı Osman Şah,  
Mihâl'in yardımına itimat etti.

Bütün ordunun, güvende olduklarından emin oldu,  
Osman'ın gönlü muhabbetle onlara yakınlaştı.

Böyle bir savaştan dolayı diğer valilerin,  
O zalimlerin canı ve gönlü kinle doldu.

Korku vadisine doğru yola koyuldular,  
Bu korkudan kalpleri ikiye ayrıldı.

(s. 103)

Birbirlerine karşı çok dikkatli (oldular)  
Müttefik olmak için anlaşma yaptılar.

1705 Sakın gazilerden kötülük gelmesin,  
Gönle dert ve üzüntü uğramasın diye,

Birbirlerinden yardım istediler,  
Akrabaların sayısını arttırdılar.

Osman Şah, her ne kadar,  
Bilecik valisiyle iyi geçinse de.

Onun komşuculuğuna riayet etse,  
Asilliğinden dolayı ona şefkat duysa da,

Fakat valinin gönlünde Osman'a karşı  
Sınırsız bir korku vardı.

1710 Cesur Mihâl'in yağmalama hareketinde,  
Gaziler ile hemfikir olmak için diretti.

Görünüşte tekfur bu duruma engel olmasa da,  
Gizliden gizliye kalbinden geçiriyordu.

Gaziler ile (yapılan) işbirliğine, kalbinden,  
Asla rıza göstermiyordu.

Bu durumdan Osman Bey haberdar değildi,  
Onun kalbinde dostluktan başka amaç yoktu.

Fakat tekfurun içinde sakladığı gizli nifak,  
Uzaktan ve yakından ortaya çıkıyordu.

1715 Kâfirlerle ağız birliği edip,  
İçten içe gazilere zarar gelsin istiyordu.

Fakat önceden (yapılan) anlaşma gereğince,  
Ve kendi ibadet geleneklerine göre,

İslâm ehlinin gönlüne bağlı bir şekilde,  
Onlara gönülden riayet ediyordu.

Temiz isimli Osman Bey,  
Tekfurun işinde çok çabaladı.



Onun ülkesi ve tebâsı, koruma altındaydı,  
Onun yerine iyilik yapıyordu.

1720 Yüreğine çokça riayet gösterdi, (s. 104)  
Ülkesine kimse saldırmadı.

Ona gazilerle müttelik (ol) dediler,  
Zira kâfir, iyilik göstermede muvaffak olamaz.

Yoksa onun yüceliği nerede kalır?  
Akranları arasında bu türün üstünlüğü nedendir?

Osman Bey, şöyle dedi:  
“İnsanoğlunun fıtratında iyilik vardır.

Yabancı olduğu bu yerde,  
Vali, bize yakınlık gösterdi.

1725 Ondan çok iyilik gördük,  
Gönülden onun hizmetini takdir ettik.

Allah, bize toprak ve ordu verdiği için,  
Böylesi toprak ve orduyla,

Ona riayet etmek icabeder,  
Zira bizim iyiliğimiz konusunda kalbi tamdır.

Hünerliden şu meseleyi işittim ki;  
Bilge, altın suyu ile yazı yazdı.

Nimet veren o kimseye şükret,  
(Şükret) canına, nimetiyle lütufkâr davranana.

1730 Sürekli sana minnettar olan kimseye,  
Cömertlik göster, nimetinden bağışla.

Sanat erbâbına ve halis dostlarına,  
İyi günlerinde vefa göstermek,

Yiğitlik ve civanmertliktendir.  
Büüklüğün ve bilgeliğın gereğidir.

İsteğe uygun olan böyle ganimetler,  
Savaş ve cihadın kuralıdır.

Şüphesiz yıl,  
Hicri 691/1292 yılı idi.

1735 Gel, sâki dudaktan bana mutluluk ulaştır,  
Bana akışkan yakutla dolu kadehi getir.

Aklı, (kadeh)in coşkusıyla talan edelim,  
Daha sonra yorgunluktan kurtulalım.

**DÜNYA PADİŞAHININ TAHTA OTURMASINDAN ÖNCE OSMANLI  
DEVLETİ'NİN TEYİDİNİN BEŞİNCİ HİKÂYESİ (s. 105)**

Ehl-i şuhudun yanında,  
Kıskanç kişinin iyiliğe lâayık olmadığı açıktır.

Sırtında haset yayı taşıyana,  
Kınama oku ulaşır.

Dünyada bozuk düşünceden dolayı,  
Kıskanç kişi, kıskanılana parlaklık katar.

1740 Kıskanç kimsenin gönlü her zaman ateş içindedir,  
Her kim akıllı ise haset etmez.

Eğer cömert kişi, gülrengi kadehi götürürse,  
Kıskanç kişi, o öğüdü ve kanı içer.

Ne zamana kadar canın kıskançlıktan yanacak?  
Eğer aklın varsa kıskançlıktan uzak dur.

Bilgeden şöyle işittim: “Kıskançlık er ya da geç,  
Kıskanç kişinin (kendi) canına döner.

Kalbi doğru olan her kişi, kıskancın,  
İşinin sonunun vahim olduğunu bilir.

1745 Kıskandığı (kişiyeye) kötülük yapan kıskanç,  
Kıskandığı kişiyeye değil aslında kendine yapar kötülük.”

Vakarlı Osman Şah, Karacahisar’da,  
Kendine yer yapınca,

Valiye ve civardaki ileri gelenlere karşı,  
Kalbinde sürekli iyilik besledi.

Gönül levhasından çirkin nakışı silmek için,  
Cesur Köse Mihâl ile birlik oldu.

Canı gönülden birbirine dost ve yoldaş olup,  
Öz ve kabuk gibi bir araya geldiler.

1750 Bazen (olanca) izzetiyle onun misafiri olup,  
Onun sofrasına ayak basıyordu.

Bazen de güneş gibi temiz idraklı,  
Ve temiz (soylu) Osman Şah'ı,

Kendi misafiri olarak (ağırlamak) istiyordu,  
(Böylece) bu işin haz ve eğlencesini arttırıyordu.

Mihâl, sefa ve eğlenceye niyetlenip,  
O esnada meclis kurmaya iştihak duydu.

(s. 106)

Kalanos tekfurunun fenalığından dolayı,  
Gülbank ile çan seslerini birleştirdi.

1755 Tekfur ve ileri gelenler, her taraftan,  
O eğlence meclisinin etrafında toplandılar.

Temiz soylu Osman Bey'den korkmadan,  
O eğlence meclisine ulaşıp, ona şöyle yalvardı:

Üzgün ve kırgın bir şekilde onun yolunda yürü,  
O gelişine karşılık mevki ve makamını yükseltsin.

Osman Bey, onun yalvarışlarını görünce,  
O eğlence meclisine meyletti.

Sözlerini kabul etti, gönlü mutlu oldu,  
Zira o yeni mecliste mutluluğu arttı.

1760 Mihâl, valilere şöyle seslendi:  
“Cümleniz daima mutluluğun peşinden gidin.

O izzetli ve nazlı Türk Şah'ı,  
Hepinizi başı yüce (olanlardan) yapar.

Zira o bahtiyar ve yüce himmet sahibidir,  
Bilge canı ve değerli kalbi vardır.

Onu yüceltmeye ve saygıda kusur etmemeye bakın,  
Ona hizmette acele edin, ona gönül verin.”

Hepsi, su gibi onun peşinden gidip,  
Ona sevgi beslediler ve (her yerde) onu aradılar.

1765 Zira onun alnında şahlık alâmeti vardı,  
Başında yüceliğin ve iş bilirliliğin ışığı vardı.

Dünya, onun gülen yüzüyle mutludur,  
Bütün ülke, onun adâletiyle bahtiyardır.

Bütün valilerin ondan çekincesi vardı,  
Mihâl'in de bu şekilde olduğunu anlayınca,

Hepsi Mihâl ile bir bağlantı yolu aramaya koyuldu,  
Zira Osman Bey ile onlar arasında o, aracılık yapardı.

Hepsi, haşmetli Osman Şah'ın lütuflarına,  
Nail olma yolunu aradı.

1770 Evet, vahşi aslana sığınmış canlının, (s. 107)  
Kaplanlardan korkusu olmaz.

Büyük bir hurma ağacının altında olan kimseyi,  
Hurmanın gölgesi ona gelecek zararlardan korur.

Herkes, onun ayna gibi davranışını görmek için,  
Onunla görüşmek istedi.

Zamanı gelince o kutlu mecliste,  
Osman Şah'ın gönlü gayrete sürüklendi.

Gerek at ve sürü, gerek elbise ve kutlu talih,  
Birlikte düğün gereçlerini hazırlayıp,

1775 Hepsi sultan ve seçkin zümrenin geleneğine göre,  
Seçilmişlerle birlikte o meclise yöneldiler.

Üç gün üç gece o eğlence meclisinde,  
Eğlence ve sevince gark oldular.

Her türlü eşya ve eğlence gereçleriyle,  
Mutluluklarını arttırdılar.

Dostça birlikte oturup birlikte kalktılar,  
Çalgıcıların nağmeleri rast (makamında) oldu.

O eğlence meclisinde coşku ve sevinci arttırıp,  
Birbirlerinin gönüllerini ferehlattılar.

1780 O eğlence meclisinde temiz (soylu) Osman Bey de,  
O lider kişiler ile sadakat hakkında konuşuyordu.

Her birine ayrı ayrı lütfunu (göstererek),  
Onca samimiyetle bağışta bulunuyordu.

Her ne kadar ona karşı valilerin kalbinde,  
Kin ve düşmanlık gizli olsa da,

Temiz soylu Osman Bey'i bağlamak için,  
Hepsi eyerin ipini çözdü.

Fakat grup, Mihâl'in heybetli Osman Şah'a,  
Olan sadakatini görünce,

1785 Hem de Osman Bey'in o heybet ve parlaklığından sebep,  
Onlardaki soysuzluğun kökü kazındı.

Kalplerine vesvese düştü,  
Kötü amelli kavim muvaffak olamadı.

Zatında kötülük barınmayan iyi amelli halk, (s. 108)  
İyi olan kimseye kötülük yapamaz.

Fitne çıkaran kimse de kötülük peşindedir,  
Tıpkı evine az giden akrep gibi.

Bilecik tekfuru, Osman Bey'in hizmetçilerine,  
Tahsis edilen bu seçkin mecliste,

1790 Birbirlerine ezeli dost oldular,  
O eğlence meclisinde dost ve yoldaş oldular.

Valiler, bu dostluktan dolayı üzölüp,  
Hepsi, gönüllerinde kıskançlık ateşi gördü.

O ziyan dolu kutlama sona erince,  
Sevinç ve eğlence de son buldu.

Aldanan bütün tekfurlar,  
Bilecik valisiyle birlikte Mihâl'e şöyle dediler:

“Sizin gibi böyle parlak ve büyük zekâya sahip,  
Bir Türk emiri sayesinde,

1795 Gönüldeki bütün utanç duygusunu bertaraf ettik,  
(Şimdi) canda ihlas, kalpte sevgi var.

Daha fazla pekişecek dostluk için,  
Sohbete dair düşüncelerinizi söyleyin.

Biz valiler, o eğlence meclisine birer birer,  
Zerre kadar şüphe ve korku duymadan gelelim.

Türk komutandan ricada bulunup,  
Korkmadan eğlence meclisinize gelmesini (söyleyin).

Sizinle aynı inanca sahip olduğu için,  
Size itimat edecektir.

1800 Kısa bir zaman geçtikten sonra,  
Süt ve şeker gibi bize karışacaktır.

O esnada onu ortadan kaldırmaya yelteniriz,  
Zulüm kılıcıyla göğsünü parçalarız.



Köklerini ve dallarını kesip,  
Dünyayı onun zulmünden kurtarınız.

Mihâl, her ne kadar fikrini beyan etmese de,  
Onların (aldıkları) tedbiri işitince,

Bilecik tekfurunun dostluk ilişkilerinde,  
Kalesi sağlam olmadığı için,

(s. 109)

1805 Derhal bu olayı, iyi olarak yorumladı,  
Bu hüsnü telakkiyle ilerleme kaydetti.

Valilere cevaben şöyle karşılık verdi:  
Bu işte doğru yol şudur:

Dostlarla eğlence meclisine saldırmak için,  
Benim birkaç amacım var.

İrem bahçesi gibi güzel, adı Yar olan,  
Aya kadar yükselmiş bir kale var.

O yerin valisinde servi boyunda,  
Ve yasemin teninde bir kız var.

1810 Tekfur, onu benimle nişanladı,  
Zamanı geldiğinde onu huzura çıkaracağım.

Düğün için gerekli hazırlıkları yapıp,  
Birlikte oturup kalkarız.

O eğlence meclisine asi, öfkeli ve korkusuz olan,  
Türkler'in kumandanını,

Davet edip, gönlünü hoş eder,  
Eğlence şarabıyla vakit geçiririz.

Ondan sonra işbirliği edip,  
Başının üzerine nifak okları yağdırırız.

1815 O kutlu eğlence meclisinde (kararlaştırılan) bu görüş,  
Valiler tarafından sorgusuz sualsiz kabul edildi.

Sıra onların topluluğuna gelince,  
Kin güdenlerin gönlü, mücadeleye girişti.

O halden anlayan Osman Bey'e,  
Köse Mihâl'in sırrını verdiler.

Düğün meclisine incinmiş şekilde gitsin,  
Gözü, var olmanın ışığıyla aydınlatsın diye.

1820 Öküzün ölüm vakti yaklaşınca,  
Kendi başının üzerine toprak saçar.

Mihâl de Osman Bey için sayısız,  
Şaha yaraşır hediyeler getirdi.

O eğlence meclisinde mutlu can ve yenilenmiş kalple,  
Zevk ve sefaya yönelmesini istedi.

(s. 110)

Osman Bey'e her türlü kazancın ulaşması için,  
Tanrıların takdiri tecelli edince,

O aşağılık kâfirlerin memleketleri,  
Sorgusuz sualsiz ele geçirildi.

1825 Talihin kılavuzluk ettiği kimseye,  
Onun emriyle Şeytan ve periler gelir.

Tanrıdan af dileme dűŕncesinde,  
Kâfirlerin nasibine kara gűnler dűŕtű.

Valilerin birlikte aldıkları tedbirler,  
Baŕtanbaŕa hataydı.

Allah, bir yerden uzaklaŕınca,  
O yerde fisk u fűcur artıŕ gűsterir.

Onların iŕ gűrmedeki yararsızlıklarından dolayı,  
Kahır kılıcı eker, canlarına okur.

Allah, bir kimsenin perdesini yırtmak isterse,  
Onu temiz kiŕileri kınamaya meylettirir.

1830 Evet, hakkın lűtfuna mazhar olanın,  
Değeri ve kıymeti arttı.

Eđer biri O'nun verdiđi sıkıntıyla műcadele ediyorsa,  
Bu, onun iyi talihliliğindedir.

O temiz iŕli Osman Gazi Bey,  
Mihâl'in konuŕtuklarını kabul etti.

Gűnlű ŕâd oldu, yanađı gűl (gibi) kızardı  
ŕaraptan mutlu olan biri gibi (mutlu oldu).

Osman Bey ile Kűse Mihâl'in hallerinde,  
Bir gizlilik vardı.

1835 Her ne kadar Mihâl varlık sahibi olsa da,  
İmana teşrif etmekle mutlu olmadı.

Fakat İslâm yandaşları,  
Müslümanın her işinde canı ortaya (koyuyorlardı).

Nüktedan, icazet zamanı gelince,  
Temiz (soylu) Osman Şah'a yöneldi.

“Ey şah, emrine âmâde benim,  
Senin canından gam ve keder uzak olsun.

(s. 111)

Sana kötülük yapan her kim ise,  
Tutunduğu dal, ölüm kalesinde evi osun.”

1840 Soylu Osman Şah için haber saldı:  
Korkusuz kavim, kötü niyet besliyor.

Kabuk ile özü birleştirip,  
Dostluğun gereği olan sorumluluğu arttırdı.

Osman Bey, Mihâl'den bu sözleri işitince,  
O hikâyeden dolayı kafasında düşünce halesi belirdi.

Kesin olarak anladı ki, din erbâbı,  
Mümin olmayan kâfirlerin gönlünü hoş tutmazdı.

Ondan sonra kâfire itimat etmedi,  
O kavmin hepsinden ümidini kesti.

1845 İhtiyat ve düşünceyle elini açtı,  
Zararın giderilmesi için donanımlı bir hazırlık yaptı.

Bilgin adam gibi şöyle söz etti:  
“Kötü yara üzerine kötü ilaç iyi (gelir).”

İşittiklerinden sonra doğruyu görüp,  
Temiz yaradılışlı Mihâl’e yöneldi ve dedi:

“Bu yolda doğru şekilde davrandın,  
Bilecik valisine şöyle söyle:

“Bu, Allah’ın hayırlı bir işidir,  
O dostla canın kutlu olsun.

1850 Aramızda dostluk ve arkadaşlık var,  
Aramızdaki yabancılik tamamen ortadan kalktı.

Gönül rahatlığıyla onun bol eğlenceli ziyafetine,  
Gelirsem çoluk çocukla gelirim.

Erkekler, omuz omuza verince,  
Kadınlar da birbiriyle oturup kalkarlar.

Bizim aramızda her daim böyle bir bağ olsun,  
Birlikte kin ve nefret olmadan yaşayalım.

Yaylak zamanı gelince,  
Kışlağı teslim edelim.

1855 Düğün töreni sona erdikten sonra,  
Birlikte yaylakta oturalım.

(s. 112)

O canın dostu, Germiyân valisinin,  
Aleni cefakârlığımı bildiği için,

Şimdi ümit edelim de o dost,  
Bu isteğin olması için işbirliğini reddetmesin.

Bizden dolayı o kardeş, aylar ve yıllarca,  
Sıkıntı çekmiş ve (bizi) koruyup kollamıştır.

O dost, bu yıl da cömertlik gösterip,  
Kıymetli eşyaları da muhafaza eder.

1860 Kadınlar eşyaları kaleye getirince,  
Kimse onlara zorluk çıkarmasın.”

Cesur Mihâl, mesajı ulaştırdı,  
Olayları tekfurlara anlattı.

Bütün tekfurlar, olayı baştanbaşa dinlediler,  
Bütün tekfurların kör (olduğunu) söyleyemem.

Gizliden gizliye çok sevindiler,  
Öyle ki kimse (daha önce) öyle sevinç görmedi.

“Türk komutan, o alçakgönüllülüğüyle,  
Bize büyük bir şenlik armağan edecek.

1865 Bize kendi eliyle mal mülk getirecek,  
Sadece hazine zannetme, tebâsını ve ailesini de.

Kendi ailesi ve tebâsına bıraktığı,  
(Onca) eşyayı bize ulaştıracak.”

Allah’ın lütfundan bihaber olduğu zaman,  
Hainin tuzağından dolayı üzülen,

Ya da hal ve hareketleri gevşek olan birine,  
İyilikle nasıl kılavuzluk edilebilir?

Temiz yaradılışlı Osman Bey, ondan önce,  
Tehlike olmadan zamanında eğlenceye yetişsin diye,

1870 Sonsuz mutluluk ve sürü halinde koyunla,  
Zaman kaybetmeden valiye yöneldi.

O koyunlarla bizim tarafımızda saf tutup,  
Düğün işiyle meşgul oldu.

Lâyık ve uygun olan,  
Başka hediye ve düğün eşyası getirelim.

(s. 113)

Tekfur, o koyunların getirilmesinden dolayı,  
Sevincine sevinç ekledi.

Osman Bey ile işleri yoluna girdi,  
O işten dolayı gönlü avundu.

1875 Zira dostluğa itimat gösterdi,  
O dostluktan gönlü ümitle doldu.

Osman Bey de yerinden sıçradı,  
Canı ve gönlü, tedbir ve varılan görüşte hemfikir olup,

Cesur yiğitlerden kırk adam seçti,  
Her birine kocakarı elbisesi giydirdi.

Bineklerin sırtına eşyaları yükledi,  
O yüklere çok hileler karıştırdı.

O yüklerin arasına gençlerin silahlarını sakladı,  
Onlara sessiz olmalarını (söyledi) ve şöyle emretti:

1880 “Birbirinizin karşısına gelecek şekilde,  
Düğün eğlencesine vardığımız zaman,

Siz, kalenin temellerini yerle bir edin,  
Kin kılıcıyla kale muhafızlarını parçalayın.

Onlar olacıklardan habersiz,  
Sizleri kalenin içine getirecekler.

Hepiniz yapacağınız işin tedbirini alın,  
Tıpkı sürüye dalan kurtlar gibi.”

Kimsenin yapmadığı öyle bir iş yaptı ki,  
O şekilde tedbiri hiç kimse almamıştı.

1885 Kendisiyle birlikte gelen gençlerin,  
Her birine kadın elbisesi ısmarladı.

Osman Bey, bu planı yapınca,  
Aşağılık kâfirleri tedbir tavrasında yenilgiye uğrattı.

Tekfurun yanına bir elçi gönderdi:  
“Biz düğün eğlencesine geldiğimiz zaman,

Bizimle gelecek olanların,  
Hepsinin kadın olmasını istiyoruz.”

Güneş, çehreye nurunu saçınca,  
Savaş kâfirlerin yüreğine korku saldı.

(s. 114)



1890 Her ne kadar o işte tanımadığı insanlardan,  
Çokça yardımlar görse de,

Alenen de ihtişam ve görkemiyle,  
Haktan himmet bekliyordu.

Dünya filozofu şöyle anlattı:  
“Dünya, çaba ve emekle elde edilebilir.

Dilenci, yanık bağıyla gafletten dolayı,  
Siyah toprak üzerinde, gölge gibi uyur.”

Her ne kadar ülkenin anahtarı, birkaç savaşa,  
Osman Bey’in eline geçse de,

1895 Onun o işinden,  
Ve ayna gibi davranışından dolayı,

Omuzda yaylar, ellerde hançerlerle,  
Kâfirlerin üzerine her taraftan saldırdı.

O, cesaretiyle cümlesine kötülük yaptı,  
Canlarında dert, kalplerinde kıskançlık hissettiler.

Başka feryatla iş birliği yaparak,  
Ona karşı nifak kılıcını çektiler.

Bu kıssadan dolayı gayretkeş Osman Şah,  
Beynini hikmetli fikirle doldurdu.

1900 İhtiyatla kalbinde taşıdığı güneşten,  
Daha parlak olan isabetli görüşe yöneldi.

Kâfirlerin hile ve tuzaklarından haberdar olunca,  
Himmatle dostlarından yardım istedi.

Kardeşinin Aktimur adında bir oğlu vardı,  
Bilgi sahibi (Osman Şah) onu huzuruna çağırıldı.

Oğlan, şehit Gündüz Alp'in oğlu idi,  
Bu genci, elçi olarak seçti.

Ve onu gelişmelerden haberdar etsin diye,  
Sultan Alâeddin b. Keykubad'a gönderdi.

1905 Düşmanlardan ona zarar ziyan gelmesin diye,  
Sultandan yardım istedi.

Genç adam, sultana haberi ulaştırınca,  
Padişah, onu hürmetle karşılayıp, huzuruna çağırıldı.

(s. 115)

Ona yolda karşılaştığı sıkıntı ve zorlukları,  
Osman Bey'in ve de ordunun durumunu sordu.

Akıllı genç adam, ağzını açıp,  
Söze şaha yaptığı şu duayla başladı:

“Dünya sensiz dönmeye devam etmesin,  
Taht ve tacın, baş ve ayağınla süslensin.”

1910 Elçi, duadan sonra şahın huzurunda iken,  
İnegöl valisinin hilekârlığından ve aşırı zalimliğinden,

Onun sürekli müslümanlarla olan savaşından,  
Şikâyet edip ona şöyle dedi:

“Bay Hoca’ya nasıl bir şey yaptı ki,  
Eteği şehadet kanına bulandı?”

Ondan sonra diğer kâfirlerle işbirliği edip,  
Gazilerin canına ve ruhuna eziyet etti.

Bedbaht kafirlerin (ettikleri) cefalar,  
Ve bu çekişme ve kılavuzun başlattığı savaşla,

1915 Gündüz Bey, nasıl şehit oldu,  
Gaziler, ondan nice kötülük gördüler.

Genç adam tek tek anlattı bunları sultana,  
Üzüntüsünden dolayı sultan çok öfkeleni.

Tüm bu sözleri işitince,  
Cesur şah, kendi kendine çok üzüldü.

Şah, öyle işlerin yapıldığını duyduktan sonra,  
Haset kâfirlerden dolayı canında ıstırap duydu.

İlk olarak edepli şah, şöyle buyurdu:  
“Bu tür eziyet ve kargaşanın sebebi (nedir)?”

1920 Germiyân kumandanı olan,  
Alişîr’in baskın olduğu şüphesizdir.

O tanımadığımız misafirlerimize,  
Misafirden de öte, canımıza huzur verenlere karşı,

Akıldan zerre kadar kin düşüncesi geçmeyecek.  
Aksine orada itibarları korunacak.

Alişir, kâfirleri kışkırtıp,  
Her türlü hileye başvurdu.

Onun kışkırtmasıyla kâfirler saldırdılar,  
O ülkeyi tahrip etmeyi kafalarına koydular.

1925 Zaruri olarak bize de öfke ve kinle,  
O kâfirlerin kanını dökmek için ordu sevk etmek,

O musibet sürüsüne bir saldırı düzenleyerek,  
Onları defetmek vacib oldu.

Şahın siyaset şiarı olmadığı için,  
Yenik duruma düşenlerden çok utanır.

Dinin sultanı orduya buyurdu ki,  
Tahtının ayaklarına alınlarını sürsünler.

Ordu, sultandan savaşı işitince,  
Kapısında bekleyen taburdan öfke sesleri yükseldi.

1930 Her tarafa genciyle yaşlısıyla,  
Yeni yetmelerden (oluşan) bir ordu sevk edildi.

Hepsi de yağma ve talan için biçilmiş kaftan (idi),  
Hepsinin başlarında süslü mücevher taşlar (vardı).

Şah, güçlü omuzları ve korkusuz yüreğiyle,  
Ve dağ gibi (heybetiyle) yerinden sıçradı.

Güneş gibi kırmızı ve mor renge bürünmüş,

Direfş-i Kavîyânî<sup>299</sup> sancağını kuşandı.

Boru ve kös seslerinin gürlemesinden,  
Dünya, abanoz ile aynı renk oldu.

1935 Bahtiyar şahın ordusu bu şekilde,  
Karacahisar'ı fethetmek üzere yola revân oldu.

Mutluluk arayan şah, vadiyi geçtikten sonra,  
Kâfirlerin ülkesine ordu sevketti.

Osman Bey, şahtan haberdar olunca,  
Mutluluktan (gönlü) aydan daha çok aydınlandı.

Ordu, toplanıp hediyeleri seçti,  
Menzili yarıp, sultana ulaştı.

Her taraftan o denli heybet ve nurla,  
İki dağ gibi birbirlerine kavuştular.

1940 Güneş ve ay gibi ikram ve hürmetle,  
Her ikisi de bir tahta oturdular.

(s. 117)

İki sultan birbirlerine yönelip,  
Konuşarak övgülerde bulundular.

Şah ona şöyle dedi: “Bizim kederlerimizle,  
Sadece kederlerimizle değil dertlerimizle nasılsın?”

Kâfirlerin, isyana kalkışıp,  
Akraban ve tebâsındakilerin kanlarını akıttıklarını işittim.

---

<sup>299</sup> İran kisrasına ait olan ve büyük savaşlarda kullanılan bayrak. İranlılar bunun uğur getirdiğine inanırlardı.

Akrabaların ölmüş olsa da, (Allah) sana ömür versin,  
Arzu ve iştiyakla ömrün uzun olsun.”

1945 Osman Bey, şahın böyle gönül okşayışını görünce,  
Şahtaki uyanık canın farkına vardı.

Şöyle dedi: “Ey şah, ebediyen var olasın,  
Çehren güneş gibi parlansın.

Tedbir ve görüşle ülke fetheden olduğun için,  
Bu işlerde Allah yâr ve yardımcın olsun.”

Şah ve şehriyarın samimi dostları,  
Karacahisar’ın etrafını kuşattılar.

Güneş gibi baştanbaşa atlarını sürdüler,  
Düğün yerine vardılar, (kendi aralarında) paylaşım yaptılar.

1950 Orduyu bin bir zorlukla Murçel’e çektiler,  
Etraftaki dalı budağı kestiler.

Osman Bey’e ve gazilere düğünün ortasında,  
Zorlu ve çetrefilli bir yer gösterdiler.

Top ve tüfekte saldırıya geçtiler,  
Savaşmak için kaledekilere kılıç çektiler.

Kaleye kâfirler de saldırdılar,  
Kötüler de kılıçları kuşandılar.

Hem kale içinde hem de kale dışında,  
Kana susayarak birbirlerinin üzerine saldırdılar.

1955 Bütün gün Müslümanlar, hile yapmadan,  
Kâfirlerle vuruşarak mücadele ediyordu.

O kalenin yukarisından aşağılık kâfirler,  
Müslümanlara taş ve kerpiç fırlatıyordu.

Kâfirler, kalede güçlü oldukları için,  
Kalenin fethinde şans yaver gitmedi.

(s. 118)

O savaş ve vur-kaç esnasında,  
Sultana şöyle bir haber ulaştırdılar:

“Moğollar anlaşmaya itaatsizlik göstererek,  
Yağma ve talan mücadelesi başlattılar.

1960 Bütün Heregliye’ye saldırıp,  
O ülkeyi ateşe verdiler.

Şimdi de Konya tarafına yöneldiler,  
Sakın, sorgusuz sualsiz orayı almaya kalkışmasınlar!”

Şah, böyle korkunç bir haberi işitince,  
Başının üzerinden gönül (yangınının) dumanını gördü.

Kapıldığı korkudan ayakta duracak mecali kalmadı,  
Zira gönül mülkünde büyük bir kavga gördü.

Soğuk rüzgâr gibi onu yerinden sıçratan,  
Seçkinleri ve ileri gelenleriyle (yaptığı) bu görüşme,

1965 Kâfirlerin kalplerine korku salar,  
Bir saldırı ateşiyle çer-çöp gibi yakar.

Görüş doğru bulunup, konuşulduktan sonra,  
Temiz soylu Osman Bey'e yöneldi.

Şahlara yaraşır saygı ve hürmette bulunup,  
O kalenin (fetih) işinden vazgeçti.

Top, tüfek ve tüm fetih gereçleriyle,  
Fetih kapısını teslim almaya gitti.

Kalenin fetih işini Osman'a bıraktı,  
Orduyu mağaraya konuşlandırdı.

1970 Kötü niyetli o grubun geri püskürtülmesi için,  
Sultan, orduyla beraber rüzgâr gibi yola koyuldu.

Şahın gidişinden sonra tüm gaziler,  
İyi düşünceliler, İslâm diniyle,

Hepsi de Osman Bey'e yöneldi.  
Konuşma düşüncesinden sonra,

Aynı kaleyi muhasara edip,  
Hiçbir işte hata yapmadılar.

Gaziler dışardan, kâfirler içerden,  
Ulular ve alçaklar birbirine saldırdılar.

(s. 119)

1975 Gaziler, o kâfirlerin canına ıstırap ateşi atıp,  
Birkaç gün savaşı sürdürdüler.

Bir seher vakti, gaziler,  
Omuza ve başa bayrağı koyup,



Güneş gibi kalenin üzerine diktiler,  
Kâfirlerin canına ve yüreğine ateş düşürdüler.

Gaziler, oradaki kâfirlere zarar vererek,  
Her taraftan onları kovaladılar.

Kalenin kapı ve çatısını yerle bir edip,  
Yağma ve talan için kolları sıvadılar.

1980 Bahtı kara tekfur, cesur gazilerin,  
Eliyle derdest edildi.

O fetih gerçekleşince, Osman Bey'in gönlü,  
Yeni açan gonca gibi oldu.

Aklını kalbiyle birleştirip,  
Allah'ın huzurunda secde etti.

Şah, o düşmana karşı galibiyet kazanınca,  
Kâfirlerin bileğini pençesiyle büktü.

Önceden değerli hediyelerden seçti,  
Daha sonra çevik bir elçi istedi.

1985 Şah, yiğeni olduğu için,  
Huzuruna Aktimur'u çağırdı.

Onu, iyi kötü (her şeyinden) haberdar olan,  
Her işte sağlık ve afiyeti gözeten,

Hasan Alp, Aykud Alp ve Turgud gibi,  
Kendi ileri gelenleriyle işbirliğine sevketti ki,

O ÷lke topraklarındaki ganimetleri toplayıp,  
Adâletli paylaşım la gazilere dağıtsınlar.

Az çok demeden tekfur ve hediyeleri,  
Onlarla birlikte şaha gönderdi.

1990 O ÷lkenin tebâsı, zarar görmeden,  
Hepsi, vergi vermeyi kabul etti.

Ülkenin mâmur olması için tedbir aldı,  
Yakın bir zamanda orayı onardı.

(s. 120)

Putların temellerini yıkıp,  
(Üzerinde) İslâm bayrağını dalgalandırdı.

Oradaki sinagogu camiye dönüştürdü,  
Ve o ÷lkede iyi ve kötü birbirinden ayrıldı.

Orada ziraatin temellerini atıp,  
Dinî hükümleri uygulamaya koydu.

1995 Ne mutlu o padişaha ki din için endişe duyar,  
Cömertlik göstererek yoksulun gamını giderir.

Güçlü ve adâletli padişah, bir hamleyle,  
Düşmanların kalbini parçalayınca,

Temiz (soylu) Osman Şah'ın elçileri,  
(Gidecekleri yere) ulaştılar ve şaha haberi ilettiler.

Kâfir tekfurla birlikte bütün hediyeleri,  
Cesur şaha takdim ettiler.

Düşmanlara karşı kazandığı zaferden dolayı,  
Şahın gönlü, cennet bahçeleri gibi şen oldu.

2000 Bu başarılı fetihle mutlu oldu,  
Allah'a şükürden başka bir şey demedi.

Gelen elçilere ihtiram gösterip,  
İhtiramla birlikte çabayı da arttırdı.

Kalpte, o kavim için yer açıldı,  
Onlara çeşitli nimetlerden faydalanma yolu açıldı.

Sultan kendi gönlündeki adâlet duygusuyla,  
Osman Bey'den ve kendi işinden söz edip,

Şahlık geleneğince onun değerini arttırdı,  
Ona münasip hediyeler sundu.

2005 O ülkenin şehinşâhı, her şeyi,  
Onun sorumluluğuna bıraktı.

Ve o padişah, Osman Bey'e mükâfat olarak,  
Toprak bağışladı ve makamını yüceltti.

Davul ve bayrakla birlikte Eskişehir ve İnönü'yü,  
Ona bir de yüzlerce çeşit kazancı ekledi.

Altından kemer ve çelik kılıç,  
Hem bakır hem de gümüş nakkare.

(s. 121)

Özel seçilmiş atlarla nakkare ve zurna,  
Hepsi gümüş tenli, hepsi eşsiz benzersiz (idi).

2010 Gönül tahtasından başka yazıyı temizledi,  
Ve her şeyi elçilere havale etti.

Unvan ayırt edilmeden tüm eşyalar,  
Edepli Osman Bey'in elçilerine ulaştırıldı.

Osman Bey, şahın insafından ziyade,  
İhsan ve lütuflarını görünce,

Eşi benzeri olmayan Osman Şah, o lütufla,  
İşlerinin artışı için fal tuttu.

Kendi kendine şöyle dedi:  
Davul ve bayrakla kıvanç ve mutluluk bir olur.

2015 Nakkare, güzel sesliliğin alâmetidir,  
Bayrak da ferahlık ve tazeliğin.

Şahlığımız feleğe kadar ün salmış,  
Dünya, bizim iyi niyetliliğimizle feraha kavuştu.

O iki şehir, dünya ve âhiret şahlığıyla,  
Canın ve gönlün nasibini açtığına delildir.

Dünya şahının bağısladığı güzel at,  
Benim şahlığımın beyaz atıdır.

Onu sürüp dünyayı baştanbaşa ele geçireyim,  
Düşmanlar, benim elimden helak olsunlar.

2020 Komutanlık ve şahlık için,  
Her birine ayrı ayrı fal tuttu.

Hediyelerin ulaşması ikinci vaktini bulunca,  
Şah, ikinci vakitlerinde buyurdu ki,

Şimdi bizim sıramızdır, nevbet vurunuz,  
O talih kösüne, tokmakla vurunuz.

Feleğe şöhretimizi ulaştırın,  
Şöhretten öte bu yeni (devletin) ikbâlini ulaştırın.

Zira onun talihi bunu gerektirdi,  
Bu çağın, onun parlak yılı olacağı kararlaştırıldı.

2025 Orada bekleyenler, onun ikbâline kulak verip,  
Hepsi de akıl yürüterek şöyle dediler:

(s. 112)

“Ey şah, şimdi ikbâl senindir,  
Dünya baştanbaşa senin hükmün altındadır.

Senin ikbâline dair çok ses geliyor,  
Sakın ola bu ikbâl başkasına geçmesin.”

Canda, şah için minnettarlık duyup,  
O bilgeye karşı hürmeti arttırdılar.

Temiz soylu Osman Bey’e saygı gereği,  
O esnada nevbet selâma durdu.

2030 İtibar sahibi sultanlar,  
Vakarlı Osman Bey döneminden beri,

Aynı şekilde yerlerinde saygı gösterip,  
Nevbet esnasında selâma dururlardı.

Zaman Sultan Muhammed'e gelince  
İslâm dini yaygınlık kazandı.

Dönemin hakanı demeyelim,  
Dönemin Süleymân'ı olan, Sultan Muhammed,

Dünya işlerine düzen vermişti,  
Dünya işleri onunla muntazamdı.

2035 Şahlık ve komutanlıkta adâleti sağladı,  
Önceki adetleri geride bıraktı.

O eski geleneklere yenilik getirerek,  
Şehinşahlıkta güçlü kuvvetli oldu.

Alçak olan o kimse,  
Padişahlarda böyle işlerin alçaklık olduğunu,

(Zira) vakarlı şahın varlığının sürekli,  
Dünya işlerini süslediğini bilir.

Temiz (soylu) Osman Bey'e şehinşahtan,  
Davul ve bayrakla birlikte eyalet ulaştı.

2040 (Karacahisar'ın Fethi) hicretin,  
688 hk./1289 yılında gerçekleşti.

Fetihler ondan sonra yapılmaya başlandı,  
Her tarafa ordular sevk edildi.

Birine yardım eden kimsenin,  
Feleğe hüküm vermesi uygundur.

(s. 123)

Felek, bir boynu yukarı kaldırınca,  
Kibirliilere kement çıkarır.

Bir yer, sel suyundan harap olunca,  
Kişi, suyu başka arkta çoğaltır.

2045 Ver ey sâki, cana can katan o şarabı,  
Zira dilenci, ondan şahlık davulunu çalar.

O sevinçten dolayı ben de (...),  
(.....)<sup>300</sup>

## ŞAHIN DÜNYA HÜKÜMDARLIĞI TAHTINA ÇIKMASINDAN ÖNCEKİ DÖRDÜNCÜ HİKÂYE

Güzel huylu ve çok bilgili,  
İş bilen mübed, şöyle yazdı:

Osman Bey, o taht ve tacın sahibi olduğu için,  
Güneş ve ay, onun tahtının basamağında esirdir.

Bahar mevsimindeki güneş misali,  
Her gün işinde ilerleme kaydediyordu.

2050 Fidanı yeşermeye başlayınca,  
Güneş gibi her tarafta bir çiçek açtı.

İnci saçan eli, bulut kümesi gibi,  
Dünyadan tazeliği esirgemedi.

Güneş yücelik sancağını bulut gibi,  
Başın yukarılarına kadar çekti.

---

<sup>300</sup> Mürekkep lekesinden dolayı okunamadı.

Yüce yaratıcı, birini kutlu kıldığı zaman,  
Feleği kemendin kıvrımından içeri sokar.

Yüce kişilerin başı, O'nun (huzurunda) yere eğilir,  
O'nun eli parlak güneşe kadar ulaşır.

2055 Feleğin tepesine kadar yükseltir,  
Güneş gibi, burçlara parlaklık verir.

Feyzi, bağ bahçe için ferahlık verir,  
Çimenliği gülbahçesi gibi gülle doldurur.

Tahtın ahşaplarından taze gül yeşertir,  
Sert ahşaptan, yumuşak meyve yedirir.

Dünya halkına şefkat gösterir,  
Tıpkı güneş gibi herkese altın saçır.

(s. 124)

Herkese merhamet kapısını açar,  
Adâletiyle kurt, sürüden uzaklaşır.

2060 Hayattan kopanların yardımcısıdır,  
Genç, yaşlı ondan ümit bekler.

Kederlilere mutluluk saçar,  
Mazlumları, zulümden kurtarır.

Zalim, onun hışmına (uğrar), değerli kişi mutlu (olur),  
Yoksulun gönlündeki ihtiyacını giderir.

Kendi malı temiz olduğu kadar, herkesin malı da temizdir,  
Herkesin ailesi onun ailesi gibidir.



Kuşkusuz dünya onunla sabitlenir,  
Âhireti de bağışlanır.

2065 Makamı (yüceltilir) ve heybeti arttırılır.  
Tebâsı ve ailesinin sayısı çoğaltılır.

Haşmeti gibi malı da arttırılır, makamı yüceltilir,  
Ona meleklerin safından bir ordu verilir.

Takipçileri, tıpkı melekler gibi,  
(Bulunduğu) yer felekteki güneş gibi.

Devlet kuşu, sabah yeli gibi onun arkasından giderek,  
O diyarda, bu diyarda onu arar.

Güneş gibi gökyüzüne gölge verir,  
Hem gökyüzüne, hem eyvanı eskimiş feleğe.

2070 Feleği, gölgesiyle koruma altına alır,  
Ayağının tozundan güneşin gözüne sürme yapar.

O aslan yürekli Osman Gazi Bey ki,  
Pençesinden aslan burcu utanmış.

Müslüman halkın yüzü, ondan dolayı taze bahçe,  
Kâfirlerin gönlü, sayesinde her dem sıcak kor olur.

Şeriat, onun dini ile güçlenir,  
İslâm, onun gelenekleriyle artış gösterir.

Dünya onun iyi talihiyle revaç bulur,  
Kâfirlerin gündüzü, katran karası geceye keser.

2075 Sancağı (göklerde) parlamaya başladı,  
Güneş gibi pençesini açtı.

(s. 125)

Yerden taze horozibiği yeşerdi,  
Felek, gelin tacı gibi süslendi.

Güneşten ve aydan üstün gelip,  
Düşmanın başını gövdesinden ayırmaya başladı.

Şeyhler ve bahtı açıklar gibi, ilimle  
Yüce tahtını feleğe kadar ulaştırdı.

Her taraftan ona doğru bir ordu yöneldi,  
Zira şefkatli adamın güçlü kolları vardı.

2080 Herkesin ümit gözü onunla açıldı,  
Onun ihsan ve lütfuna olan güven tamdı.

Eskişehir ve Karacahisar onun varlığıyla,  
Bahar mevsimi gibi gül ve lâle ile doldu.

O iki vilâyette muktedir oldu,  
Açıktan ve gizliden hükmü kabul edildi.

Sultan Alâeddin'in (gönderdiği) sancak,  
Onun iş bilen adamları tarafından feleğe ulaştı.

Huzurunda bulunan gerek mümin gerek kâfirler,  
Onun ikbâlinin sesine kulak verdiler.

2085 Ordu, bu talih davuluna kulak vererek,  
Kargaşa ve telaş yaratmadan huzuruna vardılar.

Kapısı temizlikte, feleğin kevkebistanı (gibiydi),  
Feleğin haremligi gibi yıldızlarla dolu idi.

Felek, onun etrafında toplanan hizmetçiler gibi,  
Samanyolundan (gelerek) onun kapısında hazır bulundu.

Lidersiz kalan Selçuklulardan geriye kalan,  
Her taifenin gönlü bezgin ve bedeni yorgundu.

Kendi vatanlarından ve arzularından uzak kalmışladı,  
Hepsi ay gibi güneşten ışık umarak,

2090 Osman Bey'in huzuruna yöneldiler,  
Gül ve gonca gibi yanakla, uzun uzun (onunla) konuştular.

Hepsi emre itaatte ittifak ettiler,  
Bütün dertlerine derman aradılar.

Büyüyüp gelişmek ve azamet isteyen,  
Dünyanın dört bir tarafındaki orduların tamamı,

(s. 126)

Onun eşiğinde toplandılar,  
Onun makamını yüceltmeye geldiler.

Rızıkları için yürek gücüyle mücadeleye giriştiler,  
Kâfirlere ve sair düşmanlarına karşı birleştiler.

2095 Onun kapısı kabile ve ordulara hep açık (idi),  
Ordusu da canı gönülden ona karşı iyi niyetli (idi).

Bu yüzden de ordunun üzerine yıldızlar gibi,  
Altın saçmak kaçınılmaz oldu.

Deneyimlerinde tecrübeli olan,  
Akıl ve ızan sahibi Huşeng, ne güzel söylemiş:

“İnsanın dünyada ancak mal için (olduğunu) sanma,  
Çiftçi olmazsa, mal da işe yaramaz.”

Mustafa'nın (Hz. Muhammed) hicretinin üzerinden,  
688 hk./1289 yıl geçmişti.

2100 Bir gün danışıp düşünmek için oturdu,  
Meşveret için akrabalarını etrafına topladı.

Çevikliğiyle meşhur amcası Dünder Alp ile,  
İlk önce şöyle istişare etti:

“Yüce Allah, taç ve devasa orduyla,  
Bize sonsuz feyzinden ihsanda bulundu.

Şehinşahlık sancağını yukarı çekip,  
Saltanatın sesini bize duyurdu.

Yüce sarayın başını ayyuka kadar çıkarıp,  
Bu sarayı bizimle sabitledi.

2105 Ertafta başsız kalan,  
Ordu, gece gündüz bu eşikte (beklemekte).

Hepsi, bu devlete yönelmiş,  
Gönüllerindeki mutluluğu arttırıp, kederi gidermişler.

Şimdi bizim ülkemiz böyle bir ordu için,  
Biraz dar, yuvarlak bir mezar gibidir.

Senin bu işteki düşüncen nedir?  
Bu yerde bize yaşam yolunu göster.

Gönül aydınlatan Osman Bey'in,  
Henüz genç olan amcası şöyle dedi:

(s. 127)

2110 “Allah’a hamd olsun ki, bilgelikle,  
Bu akıl, bilgi ve yiğitlikle,

Devletin mutluluğu bizimle mümkündür,  
Felek dostumuz, talih yardımcımızdır.

Civardaki kâfirleri talan edelim,  
Bu talandan sayısız ganimet elde edelim.

Bir süre o ganimet sayesinde, odunun,  
Malında ve ihtişamında artış sağlayalım.

Ordu, dört bir yandan kulak verince,  
Yağma ve talanın sesine,

2115 Savaşmak için tereddüt edemeden bize katılır,  
Art niyet beslemeden bize inanır ve itaat ederler.

Eğer şahın elinden feyz yağmuru yağarsa,  
Ordu, ondan canını esirgemez.

Ordu, onun emrine itaatte hızlı davranır,  
Zira ondan ihsan ve nimet bekler.

Sürekli nimet ümidiyle mutluluk arayışına (girer),  
Onun eşliğinde şöhret ve makam peşine (düşer).”

Osman Bey, bunları amcasından işitince,  
Bu meseleden dolayı huzuru kaçtı.

2120 Aşiretinin aydın ruhlu ve iyi huylu olan,  
İleri gelen şeyhlerine yöneldi.

Gerek eğlence zamanında gerek savaş meydanında,  
Cömert Ertuğrul ile dost olan,

Mahmud Akbaş, Aykud Alp,  
Hasan Alp ve de Turgud Alp gibi gazilerin,

Kıskanç Dünder Alp'ten,  
Hepsinin huzuruna çıkmasını istedi.

Civardaki kâfirlere saldırıp,  
Ülke topraklarını talan ve yağma ederek,

2125 Ordunun geçimini yeterince sağlayacaklardı,  
Böylece buldukları makamı da yücelteceklerdi.

Osman, bilgi ve tecrübe sahibi olan o gazilerle,  
Bu minval üzere meşverette bulundu.

(s. 128)

Uyanık gönül ve tedbirli canla,  
Neticeyi işin başından görüp,

Şöyle söyledi mümtaz bilge adam:  
“İnsan meşveret anında emin olmalı,

Vukuf sahiplerine danışılmalı,  
Zira meşveret etmeden yapılan işlerin sonu hüsrandır.”

2130 Bilgeler, cevaben şöyle dediler:  
“Komşuları korkutmak yersiz ve yanlış olur.

Zira civardaki yakın eyalet ve şehirler,  
Ezelden beri bize tâbi ve dosturlar.

Hepsi bize dost ve (emirlerimize) itaatkârdılar,  
Gece gündüz emirlerimize itaat gösterip, bize yarenlik ederler.

İlk zamandan bu zamana kadar gönülден,  
Hepsi uyumlu ve müşfiktiler.

Şimdi onları incitmek hoş olmaz,  
Zira bu dinde eziyet etmek makbul değildir.

2135 Darlık zamanında, bize dost ve yoldaş oldular,  
Birlikte kabuk ile öz gibi olduk.

Rahatlığa çıkınca onlara zorluk çıkarmayalım,  
Onlara eziyet etmeyelim.

Yeni dostlar kazanmak için,  
Eski dostların üzerini çizmek uygun olmaz.

Meyve vermeyen fidanın kokusu için,  
Meyve veren ağaca balta vurmamak yaraşmaz.

Bu şekilde davranan kişi,  
Anlaşmanın güzel yazısını sayfadan siler.

2140 Bu, ne talihe ne de mertliğe yaraşır,  
Böyle bir hata nasıl olur insanoğlunun tabiatında?

Senin özünde, adâleti sağlamaktan başka bir şey yoktur,  
İnsaf etmenin dışında başka bir işin yoktur.

Bu kusurdan ilk olarak iki haslet ortaya çıktı,  
Bilge kişi, incinen gönülleri sormadı.

İlki; insanlardaki bu kusurun hesabını tutanlar,  
Bizden çekinirler.

(s. 129)

Bu eşiği talep edenler,  
Etraftaki doğru (kimselerdir).

2145 Bu kusur yüzünden bizden kaçarlar,  
Başka bir yere gidip, bize inanmazlar.

İster vali, ister devlet erkânı isterse de vezir olsun,  
Huzura gelmiş olanlar da bu kusurdan dolayı,

Bize karşı kalplerini değiştirirler,  
Bundan önce yapmadılar, şimdi yaparlar.

Doğru olan şudur ki, aklı kullanarak,  
Komşulara kötülük yapmayalım.

Onlara eski hükümlerce yaşam yeri gösterip,  
Gönül kırgınlığı olmadan yaşayalım.

2150 Hepsini gölgemiz altında himaye edelim,  
Bu yöntemle hidayet şarabı tadalım.

Eski düşmanlara karşı, bunların yardımını alarak,  
Korku salmak uygun olur.



Kâfirlere karşı düşmanlık besleyelim,  
Elde edilen ganimetle orduyu zengin edelim.

Tedricen kâfirleri birer birer, korkmadan,  
Tereddüt etmeden itibarsızlaştıralım.

Darlık anında bizden medet uman tebânın,  
Bize emanet edilen canı ve malına,

2155 Ziyadesiyle riayet gösterelim,  
Ferahlık zamanımızda onları koruyalım.

Durumlarındaki ferahlığı göz önünde bulundurup,  
Onları kutlu kılalım.

Onlara yakın olanlar korkmadan,  
Ve kin gütmeden onları gözettiğimizi görünce,

Hepsi, bu isteğimize kul köle olurlar,  
Sanma ki köle olurlar, kurban olurlar.

Bizim hüküm ve emrimize uyarlar,  
Tahtımızı feleğe kadar çıkarırlar.

2160 Rütbelinin geliş gidişinden dolayı,  
Vilayete, güneş ve ay gibi parlaklık verir.

(s. 130)

Ordumuz ve tebâmız ferahlıkla,  
Gülbahçesi ve bağ gibi renkli görünür.

Gerek şeyhlerin gerekse de saray kâtiplerinin,  
Görüşleri sağlam ve isabetli olduğu için,

Atalarının aldıkları tedbire uygun olarak,  
Önceki fikre bel bağladılar.

Osman Bey, bu görüşe yöneldi,  
Bu konuşma onun hoşuna gitti.

2165 Dündar'ın fikrinin en doğru tarafı,  
Bu sözün güzelliğe en yakın olmasıdır.

Maslahat sahibi bilge kişi şöyle dedi:  
“Meşverette bulunmayan kişi, sıkıntı çeker.”

Daha sonra vakarlı Osman Şah,  
Komşularına iyilik nutukları attı.

Vefa ve mertlik yolunu seçti,  
Tek başına insan ve güç topladı.

Komşularına karşı iyiliği arttırdı,  
Herkesi uygun ve eşit şekilde gözetti.

2170 Tebâsını ve ordusunu gözeterek,  
Gönüllere hep güzellik nakşını işledi.

Halka eşitlik yolunu açtı,  
Hükümet kapısını göstermeye başladı.

Gelenek ve düzene karşı yumuşak davrandı,  
Padişahlık geleneğinin bekâsını sağladı.

Komşu olan kâfir topluluklardan sağladığı,  
Her türlü rütbe ve kazancı onlara ulaştırdı.

Maiyeti, bu hanedandan oluşmuştu,  
Bu hanedanla bir ömür gönül rahatlığıyla huzur bulmuşlardı.

2175 Onlardan biri, kendini bu aileden sayan,  
Cesur Köse Mihâl idi.

O savaşta Osman Bey'in öfkesinden dolayı,  
Eskişehir valisiyle arası bozuktu.

O savaş esnasında onca inleyişle,  
Onu yenilgiye uğratarak, esir aldılar.

(s. 131)

Osman Bey, onu ayak bağlarından kurtarınca,  
Onunla şahlığın temellerini attı.

Bu olay, bundan önce açıklanınca,  
Mihâl'in kurtuluşu yazıldı.

2180 Köse Mihâl, canıyla ona kul köle oldu,  
Gönülden gamı, kederi giderdi, mutlu oldu.

Bu iyilik bir türlü aklından çıkmıyordu,  
Sürekli ona tâbî kalıyordu.

Onun emir ve fermanına başkaldırmıyordu,  
İşaret ettiği her yere koşarak gidiyordu.

Her ne zaman başını bu eşığe koysa,  
Adımını güneşten daha yukarıya atıyordu.

Diğeri, bu hanedana tâbî olan,  
Bilecik kalesinin valisi idi.

2185 Temiz soylu Ertuğrul'dan bu zaman kadar,  
Bu hanedanın yanında idi.

Vefa sokağında isabetli adımları vardı,  
Bu aileye sadakatle yaklaşıyordu.

Süt ve şeker gibi birbirleriyle iç içeydiler,  
Hep iletişim halinde idiler.

Bundan önce zikredildiği gibi,  
Geçmiş kayıtlarda gizlendi.

Yaylak ve dağa çıkma zamanında,  
Heybetli Osman Şah'ın akrabaları,

2190 Mallarını, yük ve savaş gereçlerini,  
O kaleye emanet olarak bırakırlardı.

Geri dönme zamanında hepsi yola koyulup,  
Kendilerindeki emaneti geri götürürlerdi.

Fakat yakın civardaki valilerden,  
Germiyan halkının lideri ve valisi olan,

Alişîr isimli bir vali, ihaneti şiar ederek,  
Osman Bey'e alenen düşmanlık etti.

Gönüldeki dostluğa veda edip,  
Meydana niza atını sürdü.

(s. 132)

2195 Kinle dolu kalbi ve savaş isteyen kafası (vardı),  
Talihinin yüzü de işleri gibi hileli idi.

O kötü yaradılışının böyle işlerinden dolayı,  
Köse Mihâl'e serzenişte bulundu, zira,

Mihâl, savaş sırasında Bilecik tekfuru ile birlikte,  
Osman'a yardım etti.

Bilecik tekfuru ile Mihâl,  
Yıllarca temiz kalpli Osman Bey'in huzurunda,

Onun kulluğuna hazır olup,  
Sürekli onun hizmetine koştu.

2200 Bu aile ile parlaklık kazandılar,  
Başlarındaki yüceliğe bu aile sayesinde ulaştılar.

Böyle hizmet edip, kenar ve bucağı,  
Germiyan valisinden koruyup kolladılar.

Vali Alişîr, bu yüzden öfkeleniyordu,  
Temiz soylu Osman'a.

Savaş ve ölüm kılıcını çekerek,  
Kafasında sürekli savaş mücadelesi veriyordu.

Ö dönemlerde Karacahisar,  
Öyle bir padişahın seferden dönme bereketiyle,

2205 İçerisi ve dışarısı halkla dolu olan,  
Mutluluğun hâkim olduğu yüce bir cennet idi.

Her şehirden hem müslüman hem kâfir,  
İnsaf ve adâletle oraya yöneldiler.

O şehrin her bir yanından tüm sanatkârlar,  
Ve zanaatçılar oraya toplandılar.

Şehir, çarşı ve sokaktaki kalabalık,  
Konuşmaların gürültüsüyle,

Her cuma kadın erkek, hem müslüman,  
Hem hristiyan onun çarşısında,

2210 Kimse neden ve niçin diye sormaya cüret etmeden,  
Alış veriş için düzenli olarak bir araya geldiler.

Orada gaza ve cihad maksadıyla,  
Ordu, her daim çokça mücadele etti.

(s. 133)

O ülkede hiç kimse karşı olmasa da,  
Secdeye gidilecek kible ve mescit yoktu.

Henüz o ülkede ne vaiz ne imam vardı,  
Ne de düzeni sağlayacak kadı ve müftü vardı.

Cuma günü orada cemaat toplanmıyor,  
Tespikten sesler işitilmiyordu.

2215 Müminlere göre bayram gibi kutlu olan cuma,  
Fakirlere hac gibi olur.

Orada bundan dolayı müslümanların,  
Canında azap, gönlünde yorgunluk olur.

Cemaat, Şeyh Edebâli'den,  
Sürekli kutlu talih istedi.

O, dinin şeyhi olan kayınpederin gönlünde,  
Osman Bey'e karşı şefkat ve merhamet vardı.

Onun emrinde memur olan,  
Hatip ve imam onun müritlerinden idi.

2220 O şeyh, Osman Bey'e, doğru yolu göstermek için dedi:  
“Gönlünde (gizli saklı) sır kalmasın.

Adâletin gereği olarak, Sultan Alâeddin Keykubad'a,  
Elçi göndermek icabeder.

Sultanın emriyle, hem müftü hem de,  
Zeki ve akıllı bir kadı, imam ve hatip,

Bu husustaki kanun ve yasaya uygun olarak,  
Fetva verip, ferman çıkarsın.”

Osman Bey kulak verince şeyhin bu sözlerine,  
Bütün bedenini düşünce kapladı.

2225 Şeyhe cevaben şöyle dedi: “Ey temiz görüşlü,  
Allah'ın kullarına yol gösterensin.

Ben o ülkeyi ileri görüşlülüğümle fethettim,  
Kendi alın yazımın zulmüyle değil.

Orayı kâfirlerden temizleyip,  
İslâm dinine tâbî kıldım.

Dilencilerin nasibi az çok ne ise,  
Onu kereminle tayin et.

(s. 134)

Dürüst ve temiz soylu Osman Şah,  
Gönül erbâbına bağlı olduğu için,

2230 Ondan kazançlar elde edeceğin,  
Bir şehir bağışlayayım dedi.

Derviş adamın gönlü şâd oldu,  
Şahın o bağışına itimat gösterdi.

Dervişe şöyle dedi: “Mal ve mülk,  
Ebedî dünyada işe yarar.

Bundan sonra dilenci senden razı olur,  
Eğer mal isterse ona senin çehren yeter.”

Ondan sonra temiz canlı Osman Bey’in,  
Cihanda şahlığı kararlaştırıldı.

2235 Dervişe sabit bir yer gösterdi,  
O yerde (ona) ihsan kapılarını açtı.

Halden anlayan zamanın padişahına,  
Tek söz etmeden, verilen söze vefa gösterdi.

Bu devirde padişah, her daim şerefli dir,  
Derviş i koruyup kollayan padişah güçlüdür.

Baharda çimene yağmur yağdığı zaman,  
Dilenciler onun için padişaha dua ederler.

Eğer padişahın güçlü olmasını istiyorsan,  
Dervişten bağış ve himmet talebinde bulun.



## ÜÇÜNCÜ ŞEKİL

2240 Yol salıklarının birinden işittim ki,  
Gönlü, mânâ madeni, eli Nil nehri olan.

Bilgili insana karşı yakınlık ve sabır gösteren,  
Temizlikte adı Kumral olan (biri) vardı.

İşi, kötü nefisle mücadele etmekti,  
Her gün o mücadelede daha çok çabalıyordu.

O gönlü zengin, Bender-i Ermeni'de,  
Kendi yoksulluğunda (yaşıyordu).

Savaş düşüncesiyle yanıp tutuştukça,  
Kâh ovaya kâh dağa koşturuyordu.

(s. 135)

2245 Sülûk esnasında, şüphesiz onun dostu,  
Gayb adamlarından olan,

O veli, dervişe şöyle dedi:  
“Ey doğru yolu arayan ihtiyar,

Aklında sürekli savaş düşüncesi var,  
Bedenine savaş elbisesi yapışmış.

Daha ne zamana kadar bu böyle gidecek?  
Allah yolunda bir savaşçısın.

Dünya onun kökleriyle süslenecek,  
Dünyayı evlatları ele geçirecek.

2250 Eliyle, putları yerle bir edecek,  
İslâm bayrağını göklerde dalgalandıracak.

Elinden geldiğince ona yarenlik et,  
Gaza düşüncesinde ol ve gazaya katıl.

O, güçlü, bilge ve heybetlidir,  
Devlet, onun pazısıyla güçlenecek.

İşittim ki kıyamete kadar onun sülalesi var olacak,  
Cihan baştanbaşa onun evlatlarıyla dolacak.

Fakat böyle bir tanımada,  
Bu sıfatla hangisi daha değerli olmalıdır?

2255 Sana bir seher vakti ansızın,  
Gece kargasının yuvadan uçtuğunu,

Şahinin kanat çırpıp altın kaplı feleğe dokunduğunu,  
Ve yıldızlardaki serçelerin korkudan ürktüğünü söyleyeyim.

Ovada eşsiz bir kuş görünecek,  
Akdoğan gibi kol kanat çırpacak.

Özgür (kişinin) başına ayak basacak,  
Bu özgür kişinin bir şehzade olduğunu söyleyeyim.

Dudaklar gonca gibi, boy servi,  
Yanağı, sülünün kanından renk çalmış sanki.

2260 Kuş, onun servi (boyuna) konunca,  
Cihan, onun varlığıyla düzene girecek.

Hilesi, dünyaya tuzaktır,  
O, iftihar edilmesinin alâmetidir.

(s. 136)

Kumral Abdal, bu sözleri,  
Yanlışsız bir şekilde, o sâlikten işitince.

Ondan sonra aramaya koyuldu,  
Tez vakit maksada (ulaşmak) istedi.

O sırada Osman Bey, sınırsız zekâsıyla,  
Sürekli din işleri için çabalıyordu.

2265 Her dem ona daha fazla arzu duyduğu,  
Dervişe uğradı.

Derviş, maksadında muradına erince,  
Ona hizmet etmek için felek gibi acele etti.

Kendi sözünü ve o gayb ehlinin rivâyetini,  
Tereddüt etmeden Osman Bey'e iletti.

İşaretleri ve izleri yeniden anlattı,  
Osman o durumda konuşup dinledi.

Bir Hümâ kuşu havada kanat çırparak,  
Osman Bey'in tepesine kondu.

2270 Talih, onun başının üzerinde yer edindi,  
(Zira) orası temiz bir makam idi.

Osman Bey, onun gibi bir işareti görünce,  
Padişahlığı için müjde geldiğini anladı.

Yüce yaratıcının huzuruna gitti,  
Hakkın ihsanına çokça şükürler etti.

İnsanlar, onun işinde çaba gösterdikleri için,  
Tüm sadakatiyle Allah'a şöyle ahd etti:

İslâm'ın güçlü kolları olduğu için,  
Şeriatın emrine uyacak.

2275 Şeriat işlerini arttıracak,  
(Böylece) güçlenip, âcizlikten kurtulacak.

Savaş ve fetih işlerine hazırlanıp,  
Bir yıl ve bir ay değil, kıyamete kadar hazır bekleyecek.

Kâfirlerden elde ettiği ganimetleri,  
Tereddüt etmeden Allah yolunda kullanacak.

Anadolu halkına tahsis ederek,  
Bütün sınırlara iyilik ulaştıracak.

(s. 137)

Dünyadan göçtüğü zaman,  
Evlatlarına da şöyle vasiyet edecekti:

2280 O'nun yöntem ve geleneğinden vazgeçmesinler,  
Dinin sınırlarına tamamen vakıf olsunlar.

Osman Şah, temiz yaradılışlı olan o gazi,  
Kumral Baba'ya böyle bir taahhütte bulununca,

O zaman Baba, kendi geleneğine uygun olarak,  
Dilencilik yolunu benimsedi.

“Bu hükümdarlıktan hangisi maiyetin payıdır?  
Bu zamanı tayin et” diyerek.

Osman Bey, Baba'dan bu sözleri işitince,  
Cevaben şöyle dedi: "Ey temiz adam,

2285 Zerre kadar korku duymadan, kâfirlerden aldığım,  
Şu büyük şehirlerden biri,

Senindir, başka ne istersin?  
(Söyle) korkmadan, vereyim onu da."

"Kereminden bana müjdeler ulaştır,  
Teselli için bana bir işaret göster.

Padişah olunca, olmaya ki,  
Verdiğin sözden pişman olasın" dedi.

Temiz kalpli Osman Şah, güldü,  
Yiğitler sözden dönmezler diyerek.

2290 Cihatta kullansın diye, kendi yanında taşıdığı,  
Bir kılıç kabzasını o dervişe verdi.

Bir de, su içmesi için,  
Yanıdaki maşrapayı verdi.

Şöyle dedi bilge: "Dilenci, akbabadır,  
Dünya malı olarak kanaat yeter."

Derviş, şahtan o inceliği görünce,  
Ondan sonra onun yoldaşlığıyla yerinde duramıyordu.

O kılıçla savaşa katılıyor,  
Kâfirlerin gırtlığına kılıç indiriyordu.

2295 Bu zamandaki o kılıç ve o maşrapa,  
Rütbe olarak o hanedana fazladır.

(s. 138)

O hatıra, Osman Bey'in evlatlarına,  
Kıyamet gününe kadar kutlu olur.

Şahlık tahtına yerleştikten sonra,  
İyi niyetli ve işten anlayan şah,

O, dervişe Bender-i Ermeni'de,  
Onca güzelliğe sahip bir yer verdi.

(Orada) binalar yaptılar, az çok demeden,  
O şehirde vakıflar kurdular.

2300 O günden bu zaman kadar,  
Yirmi yıl eklediler iki yüzyıllık tarihe.

Fakir ve zenginlerin olduğu her yer,  
Huzur içinde yaşadı.

Osman Bey, ahdine vefa gösterip,  
Din işlerinde çabasını arttırdı.

Ondan sonra kökleri güçlenince,  
Cihan, evlatları tarafından ele geçirildi.

O hanedan ile iyiliği ayrı kefeye koy,  
Zira bu hanedana karşı art niyetlidirler.

2305 Ne mutlu o talihe, dine, kanun ve adâlete ne mutlu,  
Ne mutlu ebedî olan mülke ve devlete.

Ey sâki, savaşırken beni gururlu kılan,  
O lezzetli şarabı ver.

O neşe ve coşkunlukla konuşayım,  
Kâfirlere karşı savaş açayım.

## SULTANIN CÜLUS SIRASINDA YAPTIĞI ÖNCEKİ SAVAŞLARIN VE OSMANLININ PADİŞAHLIK TAHTINA YERLEŞMESİNİN İLK HİKÂYESİ

Temiz kalpli bilge şöyle dedi:

Tatlı sözle sorunları çözen,

O inançlı Osman Gazi Bey,

Hem temiz dinli, hem de temiz görüşlü idi.

2310 Felek, tacı güneşten geçirip

Dönemin padişahlarından haraç yiyordu.

(s. 139)

O temiz yaradılışlı Ertuğrul Gazi,

Fâni dünyadan göçünce,

Atası Kayı Han'ın yerinde olan,

O vekil, Osman Bey' e şöyle dedi:

Akıl ve bilgiyi arttırıp,

Tahtı gül bahçesi gibi süsle.

Allah'ın kullarına şefkat göster,

Din düşmanlarını ortadan kaldır.

2315 O hüner sahibi Osman Gazi Bey,

Babasının sözü üzerinde, ciddi olarak düşününce,

Savaş işinde adâleti sağladı,  
Şah olması hususunda kanun koymaya girişti.

Selçuklular, tarih sahnesinden silinmeden önce,  
Bu husus söz konusu edildi.

O ülkede lâayıkıyla padişahlık yapıp,  
Dünyayı fesatlıktan kurtaracak,

Bir padişah bulmak için,  
Anadolu halkı bir araya toplandı.

2320 Cömert Osman Bey'in soy ve kökündeki,  
Temiz yaradılışı görünce,

Canı gönülden ittifak ederek,  
Huzurunda nifak tohumu ekmeden saf tuttular.

Padişahlığa lâayık sultan sensin,  
Subhanın gölgesiyle cihanın sığınağı sensin.

Parlak güneş gibi olan kılıcını çıkar,  
Bizden gölgeni esirgeme.

Himayen altında gam ve kederden arınalım,  
Başımızı ve canımızı yoluna serelim.

2325 Osman Han, bu hikâyeyi işitince,  
O temiz yaradılışı ve aydın görüşlü milletten,

Gayb ehli olanlardan,  
Kendi işinde böyle hidayet görmüştü.



Hükmetme konusunda söylenenleri kabul etti,  
Doğunun padişahı gibi, çadır dikti.

(s. 140)

Gece onunla gündüz gibi oldu,  
Dünyayı aydınlatan güneş gibi yükseldi.

Dinin bayrağını yukarılara çekerek,  
Kâfirlere karşı kin kılıcını çekti.

2330 O temiz görüşlü, dünya ve din ehlinin,  
Kendisine olan himmetini gördü.

Din için bundan daha fazla kederlenip,  
Din erbâbına da şöyle adak adamıştı:

“Şu andan, ecel gelinceye dek,  
Etraftaki kâfirlerle çarpışıp savaşıcağım.

Usanmadan savaşmaya devam edecek,  
Dünyayı kâfirlerden temizleyeceğim.

Din işlerinde artışı sağlayıp  
Suç işleyeni cezalandıracağım.”

2335 Adaklarını saymayı bitirince,  
Eşiğinde bekleyen ileri gelenleri, huzuruna çağırdı.

Bunlara meşveret kapısını açtı,  
Böylece hikâyeyi anlatmaya başladı:

Gençlik, azamet ve büyüklük zamanıdır,  
Genişlik ve işten anlama zamanıdır.

İyisi mi hepimiz din için kaygılanalım,  
Etraftaki kâfirlere karşı ordu sevk edelim.

Orduya helâl maldan ganimet ulaştıralım,  
Onları sıkıntıdan kurtaralım.

2340 Bu işte yâr ve yardımcım olun,  
Bana doğudaki güneşten daha parlak olun.

Bu iş ve sorumlulukta gafil avlanmayın,  
Zira çabalama ve iş bitirme vakti geldi.

Maiyeti, ondan bu sözleri işitince,  
Baştan gönle kadar hepsi düşünceye gark oldu.

Dinden anladıkları kadar övgüler yağdırdılar,  
Dinin kölesi olduklarına dair şöyle bir yazı yazdılar:

“Hepimiz senin kullarınız ve sultan sensin,  
Biz bedeniz, can sensin.

(s. 141)

2345 Emrettiğin her şeyi yaparız,  
Emrine candan itaat ederiz.”

Temiz dinli Osman Şah, anlayınca,  
Hepsinin ona kul köle olduğunu.

Önce itiraz etti, nasibim Allah’tandır,  
Diyerek söze başladı.

Allah’ın emrine baş kaldıran,  
Kulluktan ayağını çeken birinin,

Bu ülkeden kovulması ve onun,  
Talan ve yağma edilmesi bize farzdır.

2350 Civarda bir bölge olduğunu,  
Ve o vilayette, kâfir bir valinin bulunduğunu,

Bedeninin cüseli, kollarının güçlü olup,  
Kâfirleri geçitte rehin aldığını,

Adının Aya Nikola olduğunu,  
Güzel konumlu bölgesi ve sınırsız askerlerinin olduğunu işittim.

Fakat müslümanlar ondan dolayı,  
Sürekli huzursuz ve gönülleri kırgın.

Din erbâbına kin güderek,  
(Aradaki) eski kine bel bağlar.

2355 Yaylak ve kışlağımızdaki koyun ve kuzumuzda,  
Göç zamanı korku peyda olur o kurttan.

O memleketin yakınında,  
Valisi kâfir olan bir şehir var.

Geniş bir alanı olan Bilecik,  
Ehl-i sülûkun yanındadır.

Müslüman halk onun yardım ve dostluğuyla,  
Payidar kalacak.

Valiye önce bir elçi gönderelim ki,  
O büyük işlere kalkışana, nasihat etsin.

2360 Eğer kulak verirse elçinin öğütlerine,  
Biz de ona karşı sertlikten vazgeçeriz.

Yoksa savaş zamanı kılıçla,  
Ordu ve kabilesinin canına okuruz.

(s. 142)

Ayrıca tekfurdan şunu da isteyelim:  
Yaylak ve kışlağa gidiş zamanında,

Hısım akrabamızın yük ve eşyası için,  
Kalesinde her zaman yer açsın.

Vali, bu konuşulanları kabul etti,  
Zira canında dostluk besliyordu müslümanlara.

2365 Fakat talihli (kişi), kaleye kadın kıyafeti,  
Getirmelerini şart koştu.

Dağdan ve ovadan geçiş esnasında,  
Her grubun kadınları etrafı gözetleyip,

Kendi eşya ve mallarını alsınlar,  
Birbirlerine iyi ve kötü demesinler.

İki taraf da bu anlaşmaya razı oldular,  
Konuşmadan (planı) uygulamaya koydular.

Fakat Aya Nikola, her tarafta,  
Savaş ve mücadele için kışkırtmada bulunuyordu.

2370 Osman Bey, kâfirin bu cüretini görünce,  
Gönlünde bu üzüntüden dolayı sabırsızlık hissetti.

Orduyu haberdar etti ve öncelikle,  
Kâfirin kanını dökmek için kolları sıvadı.

Hepsi çelik zırh ve demir miğferle donanmıştı,  
Av peşinde şahin gibi dışarıya fırlayıp,

Düşmanın ülkesine gece baskını yapsınlar diye,  
Yetmiş kişiyi ayırdı ordu arasından.

Oysa bir casus vardı ortada,  
Kâfirleri bu durumdan haberdar etti.

2375 Müslümanlar ordu hazırlamış,  
Yağma ve talan için harekete geçmişler diye.

Aya Nikola böyle bir hileyi görünce,  
Öfkeleni, erkek dev gibi kükredi.

Ordunun hazırlanmasını emretti,  
Demirden cübbesini ve çelik miğferini giydi.

Kin gütmekte usta kâfirlerden (oluşan),  
Bir ordu, onun sarayına yöneldi.

(s. 143)

Kâfirin öyle heybetli ordusu,  
Deniz gibi kükreyip dağ gibi ağırlığıyla,

2380 Düşmanlara karşı saldırıya geçti,  
Dört bir yandan kan dökmek için kılıç çektiler.

Ortada büyük bir dağ vardı,  
Kâfir, ordunun ikiye ayrılmasını emretti.

İlk grubu, o dağda, konuşlandırarak,  
Tuzak kurmalarını ve mukavemet etmelerini (istedi).

Diğer ikinci grubu da intikamcı (düşmanı),  
Engellesin diye yolun başına gönderdi.

Müslümanlar, o dar yerden geçerken,  
Aniden geçitte pusuya düşüreceklerdi.

2385 Kendinden sonra yolun önünde tuzak kurup,  
Ordunun her iki tarafından yolu kesmelerini,

Tek müslüman sağ kalmayınca dek,  
Onları kin kılıcından geçirmelerini emretti.

Kâfir, ordu ile bu şekilde tedbir aldı,  
Kendi elindeki baltaya tekme vurdu.

Oysa gayri müslim halktan biri vardı,  
Kâfirlerin (tuzaklarından) şüphesiz haberdardı.

Cevherindeki delikanlılıkla, sabah akşam,  
O ünlü şehirde Ertun adında biri,

2390 Temiz dinli Osman Bey'in yanına geldi,  
Kâfirler, kinle onun canına kastettiler.

Kâfirlerin hain planlarını anlattı,  
Baştanbaşa hikâyeyi tekrar anlattı.

Bu kıssayı "Surûş"tan dinleyince,  
Osman Bey, aklını çalıştırarak,

Ordu komutanlarının meşveret etmesi için,  
Maslahat fikri üzerinde düşünmelerini istedi.

Bütün ordu hep bir ağızdan,  
Bize zarar veremez, kâfirin hilesi dediler.

2395 Temiz (soylu) Ertuğrul, gaza işinde, (s. 144)  
Çevik ve sağ iken de,

Kâfirin aklında bizimle savaş düşüncesi vardı,  
Gaza ehline karşı hep kıskançlık besledi.

Üzülme, kâfir bizim yaralı avımızdır.  
Kâfire kılıç vurmak bizim töremizdir.

Osman Bey, onların görüş ve tedbirlerinin,  
İfade edilişindeki şefkat ve saflıktan dolayı,

Sevinçten çiçek açtı, gül bahçesi gibi oldu,  
Bu ferahlama durumunda şöyle emretti:

2400 “O ülkenin yağma ve talan edilmesi için,  
Uğursuz kâfirleri def etsinler.

Ordu, baştanbaşa atlarını dört nala sürüp,  
Ansızın kâfirleri yok etsinler.”

Ordu, şahtan bu sözleri işitince,  
Ordunun etrafında güneş ve ay gizlendi.

Toprak, at nallarından bitap düştü,  
Atları, güneş gibi dağların tepesine sürdüler.

Kâfirler de tuzaktan dışarıya kaçtılar,  
Yerin üzerinde civa gibi titrediler.

2405 Müslümanlar ve kâfirler birbirine girdi,  
Öfkeyle birbirlerinin üzerine asıldılar.

Müslüman ve kâfirin birbiriyle vuruşmasıyla,  
Feryat ve figân sesleri ayyuka (çıktı).

Savaşçı atlarının nalları,  
Feleğin ağzını toprakla doldurdu.

O dar yerde münafık kâfirler,  
İki taraftan ordunun yolunu tuttular.

Genç ve yaşlının kanını dökmek için,  
Kılıçları çektiler, okları gerdiler.

2410 Ok ve mızrak yarasından, bölükteki askerlerin,  
Bedenlerinde tıpkı dağ gibi göz göz (yaralar açıldı).

Cengâverlerin kanıyla, dağ yakut rengini (aldı),  
Bütün yeryüzü, şafak gibi yakut taşına (kesti).

Gaziler de o savaş esnasında,  
Yere sağlam bastılar.

(s. 145)

Kâfirlerin bedenlerini o hengâmede,  
Topuzla hamur (gibi) ezip, ufaladılar.

O çirkin yaradılışlı kâfirlerin savaşında,  
Yiğitler için mücadele uzadı da uzadı.



2415 Temiz görüşlü Osman Bey'in akrabalarından,  
Bay Hoca, o yerde şehit düştü.

Korkunç bir çukurda bulunan yiğitlerin,  
Hepsi, canlarını ölüme terkettiler.

Ondan sonra güneş (gibi parlak) kılıç çektiler,  
Tereddüt etmeden kâfirlerin üzerine indirdiler.

Kılıçları çekip, onlara duydukları öfkeden,  
Kâfir savaşçıların diş ve gözünü kökünden söktüler.

Kafa kırık, gönül yorgun ve göz kanlı şekilde,  
Aşğılık kâfirleri hezimete uğrattılar.

2420 Kılıçla kâfirleri arkalarından takip edip,  
Önden düşmanı defettiler.

Köpek tekfur, o durumu görünce,  
Tilki gibi kale deliğine süründü.

O gazilerin ülkesi etrafında,  
Kâfirlerin canına zarar geldi.

O ülkenin her tarafına saldırıp,  
Ganimet topladılar, talana giriştiler.

Allah'ın inâyetiyle elde edilen zaferden sonra,  
O savaştan geri çekildiler.

2425 Ordu bir süre rahatlayınca,  
Gönül aydınlatan Osman Şah şöyle emretti:

“O ülkeyi tekrar yağmalayın,  
Hançerle, kâfirlerin kalbini parçalayın.”

Cesur gaziler, (sergiledikleri) yiğitlikle,  
O kâfirlere karşı üstün geldiler.

Tez vakitte o ülkeye gece baskını yapıp,  
Kâfire zarar, kendilerine menfaat sağladılar.

O bölgede Kulaca adında bir kale vardı,  
O kalenin kapı ve çatısını uçurdular.

(s. 146)

2430 Karanlık geceyi, ateş gibi aydınlatınca,  
O kalenin kapı ve çatısını yaktılar.

Aya Nikola'nın canına taze ateş düşürdüler,  
Hep birlikte huzura erdiler.

O kalenin komutanını yakalayıp,  
Kadın erkek hepsini esir aldılar.

Gazilerin eline, dert ve sıkıntı çekmeden,  
O fetihten çokça ganimet geçti.

Aya Nikola, ne şehirden ne de hazineden,  
Geriye bir şey kalmadığını işitip.

2435 Kendi işindeki bu yenilgi ve zayıfatı görünce,  
Yılan gibi kendi kendine kıvrandı.

Bundan sonra şehrin bütün ileri gelenleri,  
Hepsi, Osman Han'a tâbî oldular.

Allah'ın yardım ettiği bir kimseyle,  
Birin konuşma mecali yoktur.

O talihi kutlu fetih,  
Hicri 684/1285 yılında gerçekleşti.

Ey sâki, sarhoşluk anında Cemşid'ten aklı alan,  
O güneş rengindeki kadehi ver.

2440 Onun mahmurluğuyla aklı terk edip,  
Feleklere coşkunluk ve heyecan ulaştırayım.

### **PADİŞAHLIK TAHTINDAKİ OSMAN'IN ÖNCEKİ SAVAŞLARININ İKİNCİ HİKÂYESİ**

Bir bilge ve şeyhten işittim ki:  
Sabah vaktinde güneş gibi gönlü olan.

Atalarının haberlerini yâd ederken,  
Osman Bey ile ilgili şu kıssayı anlattı.

Şöyle dedi: O gazi şah,  
Cesaretiyle dünyayı mutlu cennet yaptı.

Gazi yoldaşlarının yardımıyla,  
Kendi kılıcını kâfirlerin üzerine indirdi.

2445 Aya Nikola'nın şehrine saldırıp,  
Bahtının yardımıyla zafer kazandı.

(s. 147)

Kâfirlerin gözünü diktiği okuyla,  
O şehrin kapı ve çatısını yaktı.

Dönemindeki sultanlar, sabırsızlanıp,  
Onun cesaretinden yararlandılar.

Özellikle Aya Nikola'nın kalbinde ondan dolayı,  
Gece gündüz öfke, yüreğinde ateş vardı.

Sürekli intikam düşüncesindeydi,  
Kalbinde huzur yoktu, devamlı kederli idi.

2450 Mütemadiyen hilekârlık yapma peşinde idi,  
Ne yapsa da savaştan vazgeçilse idi.

Gazilerden intikam alıp,  
Kendi gönül mutluluğuyla bir kadeh şarap içerdi.

Kendi kendine söyledi: Kabuk ve öz gibi olan,  
Eş dost ile bu işin üstesinden gelinir.

Dostlarına elçiler saldı.  
Elçilerle her birine şöyle hikâyeler gönderdi:

Bu bölgede Türk ordusu ve lideri,  
Bizi yağmalamada kurt gibi galip gelmiştir.

2455 Bu ülke ve topraklarının harap edilmesi için,  
Sürekli ordu sevketmektedir.

Bu isyan ve kargaşa sadece bizim aramızda değil,  
Etraftaki valiler arasında da çekişme var.

Bu toprağı kılıçla alınca,  
Çekinmeden diğer topraklara da yönelir.

O bölgelere de saldırır,  
Kendi kılıcıyla başını yüceltince,

Valileri hiç tereddütsüz birer birer,  
Kendi topraklarından defeder.

2460 Bu tür mazeretle Mesih'in eski dinine,  
Halel getirir.

Bu Muhammed'in dinini yaygınlaştırıp,  
Başa altından taç ile fildişi taht yapar.

Ondan önce bu kıvılcım ateş olur,  
Arkadaşımızla beraber tehlikeyi def edelim.

(s. 148)

Yeni yetişen hurma ağacının kökü toprakta gevşek olur,  
Ondan daha fazla kökü, nerede sağlam olur?

Sabır olmadan kökünden zorla sökülebilir,  
Kendi dalını bulutların yukarisına kadar salar.

2465 Birinin ondan sonra artık sabrı kalır mı?  
Onu ortadan kaldırır.”

Kabile sultanları söze kulak verip,  
Deniz gibi coşup gürlediler.

Birlikte şöyle ittifaka vardılar:  
Orduya (aradaki) nifaktan dolayı öfke duyup,

Herkes, savaş ve çatışmaya hazır olacak,  
İyi işli ve kötü işli kişi, gözetim altında tutulacak.

Onlar arasında Karacahisar Kalesi tekfurunun,  
Ordu sevkettmeye fazla güveni vardı.

2470 Kendisi cengâver, ordusu saf yaran idi,  
Düşmana öfkelendiğinde, baş keser, göz çıkarırdı.

Düşmanları def etmek için,  
Kendi akrabalarından kılavuzu huzuruna çağırdı.

Komutan, ordu dağıtan ve çok cesurdu,  
Bütün orduyu ona emanet etti.

Valilere kötü günde, kılavuza,  
Tâbî olmalarını emretti.

Onun ünlü tekfurları,  
Emrine itaatsizlik etmezlerdi.

2475 Kâfirler de ittifak gösterdiler,  
Onun ordu komutanına nifak dolu kalple,

Her taraftan yeri ve zamanı alt edip,  
Ordu su ve şarap gibi birbirine girdi.

Ovaya ve dağa ordu sevkettiler,  
İnsanların bahtı, kara felek gibi karardı.

Gerek aşağıdaki gerek zirvedeki adam ve binekten dolayı,  
Kırdaki yarıktta, tıpkı dalga ile denizdeki kavga peyda oldu.

Osman Bey, bu durumdan haberdar olunca,  
Şu beklenmedik durumdan da haberdar oldu:

(s. 149)

2480 Kâfirler yıldızlar gibi parlayarak,  
Her taraftan ona saldırmaya niyetlendiler.

Kâfirlerin bu şekilde toplanmalarında,  
Aya Nikola'nın etkisi oldu.

O topluluk, mal ve namus düşüncesinde,  
Ağız kavgasına düştüler.

Düşman topluluğun birleştiğini işitince,  
Devlet erkânına baktı ve şöyle dedi:

“Köpek, vahşi kurt ile dost olunca,  
Büyük küçük demeden çobandan koyun çalar.

2485 Meseleye, çaresizlikle değil, ferasetle,  
Yaklaşmak gerekir.

Sayı olarak biz her ne kadar az olsak da,  
Hakkın ihsan ve lütfundan yana kuşkumuz yok.

Hakkın emriyle bize farz kılınmıştı,  
Gaza, bize farz-ı kifâye<sup>301</sup> idi.

Kâfirler, kavga ve çirkeflik çıkarınca,  
O anda gaza bize farz-ı ayn<sup>302</sup> oldu.

Sağlam can ve güçlü bedenle,  
Aklı kullanarak çabalamak zorundayız.

---

<sup>301</sup> Müslümanlardan lüzumu kadar kimse tarafından yapılnca, diğerlerinin sorumluluktan kurtulduğu farzlardır. Örneğin; Cenazeyi yıkamak, kefenlemek, cenaze namazı kılmak ve gömmek farz-ı kifâye'dir. Erkek yoksa, bu işleri kadınlar yapar.

<sup>302</sup> Sorumlu olan her Müslümanın bizzat kendisinin yapması gereken farzdır.

2490 Savaşmak için kâfirlere saldırınca,  
Çabamız neticesinde şu iki semere garantidir:

Bu savaşta galip de gelsek mağlup da,  
Her iki dünyada da şerefe talibiz.

Şehadet nasip olur da şehit olursak,  
Âhirette hepimiz bahtiyar oluruz.

Eğer zorluk çekmeden galip gelirse,  
Kâfirlere mal ve hazinelerini alırız.

Bizim bu işimizde her iki takdirde,  
Yaratıcımızın ihsanındaki cömertlik söz konusudur.”

2495 Şah, ordusu ile konuştu ve onlara,  
Kâfirlere karşı kin gütmelerini emretti.

Orduyu, gül bahçesi gibi donatınca,  
Kâfirlerin kanını dökmek için harekete geçtiler.

(s. 150)

Dünya pehlivanları yaylarını gerince,  
Ordu baştanbaşa keskin kılıcını dağladı,

O savaş sırasında yiğitlerin yayları,  
Kırbaların ya da içi boş kâselerin içerisinde idi.

Can alıp götüren mızrakların çokluğundan,  
Savaşçıların ve atların el ve ayakları birbirine karıştı.

2500 Din bayrağını yukarıya çektiler,  
Din düşmanlarının karşısına geçtiler.



Her iki ordu intikam isteyerek,  
Birlikte Eğrice ovasına vardılar.

Bu taraftan müslüman, diğer taraftan kâfir,  
Bulut ve rüzgâr gibi birbirine saldırdılar.

Davulun gürültüsünden ve borunun kargaşasından,  
O savaş meydanı civa gibi titredi.

Ağız ve dudaklardan köpük saçıldı  
Tüysüzler beyaz sakala büründü.

2505 Öfkeli ve cesur kâfirler, müslümanların kanını,  
Dökmek için aslan gibi saldırıya geçtiler.

(Lakin) gazilerin o denli cesaretini görünce,  
Sabit yerlerinden kımıldayamadılar.

Savaş rüzgârı sahanın etrafını süpürünce,  
Hepsi Allah Allah diyerek birbirine girdiler.

Birbirlerine karşı kin güttükleri için,  
Yaka paça oldular.

O savaş yeri cehennem gibi oldu,  
Mahşer görüntüsü oluştu.

2510 Yedinci ve sekizinci felek gibi,  
Savaşçı da o geniş ovaya fırladı.

Hz. Muhammed'in dinine hizmet etmek için,  
Orada çok sayıda gazi can verdi.

Kâfirlere her ne kadar kılıç çekseler de,  
Fakat (orada) kendilerine cenneti mekân yaptılar.

Onlardan biri, Osman Bey'in kardeşi olan, (s. 151)  
Genç Gündüz Alp idi.

Ayağını kan girdabına soktu,  
Ve bir daha başını çıkaramadı.

2515 Şehadet kanıyla sancağı kana bulayıp,  
Kendini cennette öncü yaptı.

Canla başla çabaladı ve ihsana ulaştı,  
Onun edindiği makama erişmek ne mümkün?

Evet, sonunda böyle ölen bir adam yoktur,  
Bu dünyadan bu şekilde göçen yoktur.

(Şehit olduğu) yerde halk dilinde Kandillû Çam<sup>303</sup> diye şöhret bulan,  
Bir ağaç bulunmaktadır.

Oradakiler, ışıklı kandiller gördükleri için,  
Orası bu isimle anıldı.

2520 Ondan sonra kâfirlere kılıç çekip,  
Tereddüt etmeden başlarını kestiler.

Yiğitler savaş esnasında,  
Kâfirlerin kılavuzuna tasmayı geçirdiler.

---

<sup>303</sup> Dibinde Osmanlı'nın kurucusu Osman Gazi'nin abisi Saru Batu Savcı Bey'in mezarının olduğu yer.

Temiz nefesli Osman Şah,  
Köpeğin karnını deşmelerini emretti.

O fitneci kâfirlerin uğursuzluğundan,  
O ova, bu çirkin adamla kötü anıldı.

Allah'ın kuluna kötülük yapan kimse,  
Kula değil kendine kötülük yapar.

2525 Keyûmers'in döneminden bu zamana kadar,  
Osmanlılarda cesaret hep var olmuştur.

Bu yeni devletlerde olan cesaret,  
Nerîmân oğlu Sâ'm'da bile olmamıştır.

Böyle bilek ve yürek, Zâl-ı Zer'de bile yoktu,  
Zâl-ı Zer'in, Rüstem'in ateş kıvılcımını olmadığını söyleme.

Bunlar, din geleneğinin, İslâm'ın ve  
Açık dinin taraftarı değillerdi.

Osmanlı sultanları iki işte kuvvetli olup,  
O dönemin diğer padişahlarından üstündürler:

2530 Din geleneği üzerine cüsse bakımından,  
İç temizliği olarak da manevî bakımdan güçlüdürler.

(s. 152)

Manen ve şekilsel yönden çok cesurlar,  
Kılıçlarıyla kâfirlerin oklarına ağır (gelirler).

Dünya padişahı olan Bâyezîd'in,  
Sultan olunca şansı arttı.

Gerek Rüstem, gerek Esfendiyâr gerekse de Gîv'i,  
Hiçbir hileye başvurmadan öfke anında esir alırdı.

Ey Allah'ım ona rahmet kapını açık tut,  
Kılıcı gibi onu da dünyada kutlu kıl.

2535 Osman Bey, şehit Gündüz Alp'ten dolayı kederlenince,  
Belinden kılıcını çekti.

Orduyu, kâfirlere karşı cesaretlendirip,  
Dişi aslan gibi kükredi ve harekete geçti.

Düşmanı, o uçsuz bucaksız engebeli ovada,  
Koşturdu, parçaladı, kesti ve öldürdü.

Müminlerden gelen saldırıyı görünce,  
Uğursuz kâfirler, hezimete uğradılar.

Dinin aslanlarından dolayı düzenleri bozulunca,  
Tilki ve kurt gibi etrafa koşturdular.

2540 Savaşçılar o savaş meydanında,  
Ayaklarını kâfirlerin başına koyunca,

Adamların atlarını takatten kesip,  
Kâfirleri kaleye kadar kovaladılar.

Kuru, yaş (demedem) etrafa saldırıp,  
Kaleye vardılar ve (orayı) kuşattılar.

Müminlerin böyle mücadelesi,  
Karacahisar'ın fethedilmesini sağladı.

Gazilerin bu fetihlerinin tarihi,  
Falda 688 hk./1289 idi.

2545 Ey sâki, sevincinden neşeme neşe katacağım,  
O şirin dudaklı kadehi bana ver.

Onun keyfiyle dünyayı feth edeyim, (s. 153)  
Sürekli dünyanın ruhunu okşayayım.

## PADİŞAHLIK TAHTINA ÇIKAN OSMAN'IN ÖNCEKİ FETİHLERİNİN

### ÜÇÜNCÜ HİKÂYESİ

Birine himmet eden yüce (kişi),  
Feleği, kemendin kıvrımından içeri sokar.

Dünyayı parlak güneş gibi aydınlatır,  
Gece ondan dolayı gündüz gibi olur.

Yüzünün parlaklığı, yıldıza ışık saçar,  
Gece, on dördüncü aya ayak basar.

2550 Her iş ve uğraşta çaba gösterir,  
İşlere iyilikle çeki düzen verir.

Parlak güneşten daha temiz olur,  
İksirle altın, toprağa himmet eder.

Hakkın emrine yetişmek himmettendir,  
Evet, insanın parlaklığı himmettendir.

Solgun bir fidanın nasibinden dolayı,  
Himmet suyuyla, toprakta yüce ağaç olur.

Himmet, birine lamba yakınca,  
(O kişi) taht ve taca talip olur.

2555 Büyüklerin, işindeki parlaklığı arttırır,  
Dünyayı koruması altına alır.

Türklerin gururu, Arapların cesur (kişisi),  
O gazilerin lideri Osman Bey gibi,

Himmetle insanlardan medet umar,  
Dil gibi ağızlara düşer.

Padişah, döneminde güçlü olunca,  
Bayrağı, aya kadar yükseltir.

Güneş gibi azamet talebinde olunca,  
Ülke padişahlarının önüne geçer.

2560 Gönlü Hakkın nuru gibi parlak olur,  
Parlaklıkta ayı geride bırakır.

Sürekli gönlünü,  
Fetih ve dünya işine verir.

Kalenin etrafında dar yerler olduğu için,  
Oradaki her yerde tahta ve taş vardır.

(s. 145)

O eğlence meclisinin geniş yerde (kurulmasını)  
Ve şöyle emretmeni istiyorum:

“Oraya kadın ve erkekleri, birlikte götüreceğiz,  
Eğlence ve neşeyle gam ve kederi gidereceğiz.”

2565 Tekfur, sözdeki kibre rağmen kabul etti,  
Gafletle dışarı çıktı.

Temiz bir yerde ziyafet tertip etti,  
Oraya misk saçtı, gül serpti.

Kararlı olan Osman söylediğimiz gibi,  
O eğlence meclisine yöneldi.

Akşam vakti yük ve azıkla birlikte,  
Bütün kadınları kaleye gönderdi.

Kaledekiler, eşyalarını görünce,  
Nifak çıkarmadan kalenin kapısını açtılar.

2570 Yiğitler, o kaledeki yerlerini alınca,  
Düşmanların başına ayaklarını koydular.

Bir süre o kalede düzenlemeler yaptılar,  
Kâfirlerin katli için kılıçları çektiler.

O kale kâfirlerden temizlenince,  
Orada yabancılardan kimse kalmadı.

Öncelikle, gece vakti, unvan ayırt etmeden,  
Hepsinin bir arada durması kararlaştırıldı.

Osman Bey, orada mutlu olunca,  
Tekfurun yanına bir adam gönderdi.

2575 O eğlence meclisini isteyen ve bunu konuşan,  
Bütün kadınlara yoldaşlık etsin diye.

Gece çökünce bir köşede,  
Bize yer göster, yiyecek ver.

Sabah olunca süt ve şeker gibi,  
Birbirimizle bir araya gelelim.

Tekfur, onun gelişinden haberdar olunca,  
Tereddüt etmeden Osman Bey'e yöneldi.

Seçkinler ve valiler baştanbaşa,  
Çelikten zırh ve altın kemer kuşanmış bir halde,

(s. 155)

2580 Onları karşılamaya çıktılar,  
Hepsi de eşya ve hediyelerle donanmış geldiler.

Temiz görüşlü Osman'ın yanına varıp,  
Bir köşede yer tayin ettiler.

Halini hatırını ve yol gelmenin sıkıntısını sorduktan sonra,  
Bölgedeki yerlerini aldılar.

Tekfurlar kendi maksatlarına ulaşıp,  
İyileşme mutluluklarını gösterdiler.

Sevinç gösterdiler, körlük ve sağırlıktan dolayı,  
Birlikte akılla hareket edemediler.

2585 Örümcek, sinekten haraç alıyorsa,  
Simurg'un tuzakta olması imkânsızdır.

(Nasıl ki) horoz, şahinin yolunu kesemezse,  
Şiddetli soğuk da dağın yamacından eksik olmaz.



Tekfurlar, Osman Han'ın huzurundan,  
Mutlu bir şekilde düğüne doğru gidince,

O esnada kaleden biri gelerek,  
Kaleden ve kale muhafızından şöyle haber getirdi:

Savaş işinde hepsi bize adâlet göstereyin,  
Bu kaleyi bizim yüzümüze açsın.

2590 Tam o anda nüktedan Osman Bey,  
O yiğitlerin yüzünü örtüp,

Zorunlu olarak kaçtılar.  
Tekfur, bu şekilde kaçıştan haberdar oldu.

Şöyle dedi: Osman Bey, bizim pençemizden,  
Ve bizim zincirlerimizden nasıl kurtulur?

O kadınlarla birlikte onu derdest ederiz,  
Üzerine atı sürüp, onu esir alırız.

O yolda temiz dinli Osman Bey'in,  
Aşiretinin yiğitlerine tuzak kurarız.

2595 Diğer gruba şöyle dedi: Kendi ülkelerine kaçanlar,  
Önden ilerlesinler.

Vahşi kurt ve kükreyen aslan gibi,  
Cesur olan o aşağılık kâfirler, atlarını sürdüler.

(s. 156)

Hızlı bir şekilde o tuzaktan geçince,  
Ellerine keskin bir hançer aldılar.

Gaziler, tuzak kurulan yerden dört nala sürdüler,  
Kâfirleri bir araya topladılar.

Yayları gerdiler ve okları saldılar,  
Zerre kadar üzüntü duymadan kâfirleri öldürdüler.

2600 O karanlık gecede atlarını dört nala sürdüler,  
Dünyayı kâfirlerden temizlediler.

Her tarafta cengâverler peyda oldu,  
Bedbaht tekfurun başını kestiler.

O ovada, ayakları kana bulandı,  
O denizde, aşağılık kâfirler, boğuldu.

Kâfirlerin başını gövdelerinden ayırıp,  
Mutlu bir şekilde eğlence yerine yöneldiler.

O ziyafeti, matemle değiştirip,  
Gaza ehli ganimetler elde etti.

2605 Ölçüsü olamayan bu dönemde,  
Ziyafet ve matem birbirine eşti.

Gaza ehli, kâfirlere karşı şiddetli saldırıya geçti,  
O gece kaleye at takımını ulaştırdılar.

O gece hepsi yola koyulup,  
Yarhisar kalesine ulaştılar.

Karanlık gecede ok ve temreni feleğe ulaştırdılar,  
Orada kâfirlere gece baskını düzenlediler.

O saldırıda gaza ehli üzüntüye düşmeden,  
Derhal gelinin elini tuttular.

2610 Hepsi, savaş alanının etrafında,  
Kendi başlarını ayaklar altında buldular.

O kale kâfirlerden temizlenince,  
Tek yönden düşmanlık besleyenlere saldırdılar.

Aslanlarını yukarıya saldılar,  
Güneş gibi hepsinin omuzunda ok vardı.

Vakit kaybetmeden o kaleyi ele geçirdiler,  
Ne yabancıların endişesi ne de savaşın korkusu (vardı).

(s. 157)

Kavgasız gürültüsüz İslâm bayraklarını,  
Baştanbaşa göklere ulaştırdılar.

2615 Bir gecede gönlü kâfirlerden huzura erdirip,  
Gazilerin yanağını mum gibi aydınlattılar.

En kısa zamanda bütün kaleleri feth edip,  
Bir gecede öyle fetihler gerçekleştirdiler ki,

Gazilerin eline başka ganimetler (geçti),  
Ve başka kalelerin fethi nasip oldu.

Kâfirlerin kökünü kazıdılar,  
Rabb'a şükürden başka bir şey söylemediler.

Seher vakti altın renkli güneş,  
Yûsuf'un kovasının sudan çıktığı gibi belirdi,

2620 Zifiri karanlıktan kendini gösterdi,  
Şafak, kara ördeğin sarı pençeleri gibi belirdi.

Dünyayı aydınlatan güneş parladı,  
Din ehlinin yüzü, gün yüzü gibi oldu.

Gaza ehlinden sertlik görünce,  
Kâfirler, yıldız gibi kayboldular.

Tebrik ve kutlama için uzak ve yakından,  
Gayb ehlinin huzuruna çıktılar.

Gazilerin canlarına övgülerde bulundular,  
Dünyayı ele geçirmeyi akıllarına koydular.

2625 O gün, temiz dinli Osman Şah,  
Gazilerin ordu komutanını yanına çağırdı.

Ordu komutanı, cesur Aykud Alp idi,  
(Ona şöyle dedi): Orduyla birlikte eyaletten geçip,

Aya Nikola'nın vilayetine saldırın,  
O vilayette ordu için başını ver.

Ellerini uzatıp, okları havaya kaldırsınlar,  
Kâfirlerin kanını dökmek için kanı coştursunlar.

Şah'ın emriyle yiğit Aykud Alp,  
Erkek aslan gibi o işe yöneldi.

2630 Gaziler her taraftan saldırıya geçtiler,  
O vilayette yağma ve talan başlattılar.

(s. 158)

Aya Nikola kurt ve tilki gibi,  
Öldürülecek iken kalenin içine girdi.

Bütün vilayet gazilerin eline geçti,  
Orada sabit kalmak için ayak dirdtiler.

Kâfirlere ait iki kaleyi zaptettikten sonra,  
O temiz canlı Osman Şah, yola koyuldu.

O kaleyi kuşattılar ve hiçbir işte,  
Kabahat işlemediler.

2635 Orduya, yağma yapmalarını,  
O kalenin her tarafındaki kapıyı açmalarını emretti.

Ordu, şehrin yağma edileceğini işitince,  
Güneş gibi şehrin üstüne çullandılar.

Kale duvarına ip attılar,  
Yüksek sesle Allah Allah diye bağurdılar.

Aya Nikola gazilere kapılarını açmadığı,  
Çok uzun yıllardan (sonra),

Elden ayaktan düştü ve derdest edildi,  
Kale halkı ile Aya Nikola'nın ailesi esir alındı.

2640 Zulüm taşıyla ateş yaktılar,  
Çer çöp gibi Nikola'nın pis bedenini ateşe verdiler.

Osman Bey, orada bayrağı yukarıya çekince,  
O kaleyi dârü'l islâm yaptı.

Orada bulunan kiliseyi camiye dönüştürdü,  
Kaledeki yabancıları kaleden çıkardı.

Bütün kâfirleri İslâm'a davet etti,  
Müslüman olmayanlara kılıç çekti.

O eski ülkeye yenilik getirip,  
Orada şeriatın güçlü eli oldu.

2645 Bir gece ve bir gündüzde, gazilere,  
Birbiri arkasına vukubulan o üç fetih nasip oldu.

Rasat ehli o fetihlerin 689 hk./1290 tarihinde,  
Vukubulduğunu kabul etti.

Ondan sonra fetihler yapılmaya başlandı,  
Padişahlığın fidanı ülkede filiz vermeye başladı.

(s. 159)

Temiz söz söyleyeyim, hâlâ neredesin?  
Dünyanın gecesi şimdi gündüz gibi olur.

Ey sâki, o gül renkli kadehi ver,  
Ki o coşkunluktan dolayı tahtı süsleyip donatayım.

2650 O nitelikle sağlam bir yer yapıp,  
Tahtın ayağını taçlılarla doldurayım.

**CENGİZ HAN'IN ORDUSU DAĞITILDIKTAN SONRA KUTLU GELENEĞİ  
OLAN ANADOLU TOPRAKLARINDA PADIŞAHLIK TAHTINA  
OSMAN'IN OTURMASININ ZİKRİ HAKKINDA**

Dünyanın padişahlar ile parlak olduğu,  
Büyüklerin içinde gizli kalmaz.

Bilgeden, bağışlayıcı Allah'ın, Kur'ân'da,  
Zebur'dan iktibas ettiğini işittim.

Biz, iyi amelli kimselerle yeryüzünün de,  
Gökyüzü gibi olacağını yazdık.

Bu manadan, âlemin yüce Allah'ın emriyle,  
(Yaratıldığı) anlaşılıyor.

2655 Şahlığın şanıyla gülbahçesi gibi olur,  
Feleğin gözü onunla aydınlanır.

Padişahlığında yüce himmetler olduğu için,  
Herkesi iyilikle kutlu kılar.

Dünya işlerinin düzene girmesine gönül verir,  
Şefkatiyle muhtaca teveccüh gösterir.

Onun padişahlığındaki gayesi,  
Sürekli emre tabi olmaktır.

Diğerleri gibi şehvet peşinde olmadığı için,  
Bir âlimi şehvetle bezdirir.

2660 Padişahlığından dolayı böyle yemek ve uykuyu bilmez,  
Nefis hazlarından uzak durur.

O'nun emir ve fermanına karşı serkeşlik etmez,  
Canında ve gönlünde doğruluk olur.

Din işlerinde artışı sağlar,  
Cana daha fazla ihsanda bulunur.

(s. 160)

Allah'ın selamı üzerine olsun Muhammed'in bayrağını,  
Binbir çabayla feleğin omzuna yerleştirir.

Herkes onun himmetiyle, elem çekmeden,  
Acıyan ayaklardan gam dikenini çeker.

2665 O, muhtaçların ellerinden tutar,  
Güneş gibi fakirin üzerine ışık saçar.

Dinin ve devletin yüzü, onunla makbul (olur),  
Tebaa ve ordu onun ile müreffeh (olur).

Allah'ın emrine itaat etmede acele eder,  
Devletinin yüzünü ay gibi yapar.

Allah'ın kuluna şefkatli ve merhametli (olur),  
Yolunu yitirmişlere yoldaş ve rehber (olur).

Hakk'ın emriyle adâleti sağlar, ihsanda bulunur,  
Avucunu, feyzle nisan bulutu (gibi) yapar.

2670 Saltanat ile dini ikiz gibi birlikte bilir,  
Cihanda güven ve asayîşi sağlar.

Bu mânâyâ senin için çok değil,  
Az delil göstereyim.

Han deme, iyi talihli sultan,  
Osman Han'ın durumu buna delildir.

Her işte, varlığı elzemdir,  
Zaruri varlığı temiz ve (övgüye) lâyıktır.



Saf kalbinde sabah güneşi gibi,  
Ayna parlaklığında ve aydınlığında san'atı vardı.

2675 Peygamberin dinine parlaklık kattı ve çevikti,  
Her işte fitratı gibi doğru (idi).

Bu yüzden sürekli aç ve uykusuz (olarak),  
Eline güneş gibi (parlak) kılıç alıp,

Kılıç kuşanarak ülkeden ülkeye gidiyordu  
Dünyayı, zulüm ve fitneden temizliyordu.

Gaza ve cihad işlerinde sabah akşam,  
Gazilerle birlikte çaba gösteriyordu.

Her ne kadar işi çok olsa da,  
Gaza işini her işten öncelikli tuttu.

(s. 161)

2680 Biri müctehit olmak istiyorsa,  
O işi, çabalamadan (yapması) mümkün değildir.

İnsanoğlu, gafletten dolayı merteye görmedi,  
Mevkisinde yıldızı artmadı.

Bu yüzden yüce merteye sahibi sultan,  
Kâfirlerle savaşarak mücadele ediyordu.

Kanını döktüğü savaşçı kâfirleri,  
Lale renkli şaraptan mahrum bırakıyordu.

Uzun boylu güzellerden istediği zaman,  
Mızrağının boyuna bakardı.

2685 Sevgilinin dudağını arzulayınca da,  
Kılıcın dudağını öperdi, yeterdi.

Sürekli Hakk'ın rızası için,  
Meşakkat denizinde çırpınıyordu.

Sürekli güneş gibi dolaşıyordu,  
Ay bir ülkeden başını çıkarıyordu.

Savaş atının üzerine oturup,  
Rahat yatakta yatmıyordu.

Bütün himmetiyle daire genişliğindeki ateşi,  
Ülke topraklarından söndürüyordu.

2690 Şirk erbabını öldürmeye meyyal kalbi,  
Mızrağın başındaki suyla, alçak zamanın dışında idi.

Hükmü altındaki tahta, tabası olduğu için,  
Her birinin ahvaliyle ilgileniyordu.

Her milletin iyilerine karşı iyilik gösterdi,  
Zulm yazısını, mülk levhasından sildi.

Üstelik Allah onun rütbesini arttırdı,  
Dönen feleğe ayağını koydu.

Nefis ve mal ile mücadele eden kimse,  
Allah'ın rızasını (kazanma) yolunda üzüntü duymadan,

2695 Vatani arkada bırakıp, ayrılık (hasreti) çeker,  
Keder eliyle ayrılık kadehini tadar.

Hakk'ın yanında mertebesi yüce olur,  
Âfakta ve enfüste, değerli olur.

(s. 162)

Eli, parlak güneşe kadar ulaşır,  
Âlemin ileri gelenleri onun yanında değersiz kalır.

Ona hilafetten altı ipek ulaşır,  
Baş, taç ile, ayak taht ile süslenir.

Afak için onu hüccet kabul ederler,  
Afak da ne ki, gökyüzünün eski çarkı için.

2700 Yerin derinliklerinden göğe kadar,  
Hem parlak güneş hem kara toprak onunla sabitlenir,

Hanedanına yenilik getirirler,  
Kolları gibi güçlü devlet yaparlar.

Saltanatıyla evlat ve torunlarındaki ışığı,  
Ve süsü baştanbaşa arttırlar.

Ele, ülke fetheden kılıç verirler,  
Dünyayı baştan itibaren aydınlatırlar.

Hepsi onun evlatlarına biat edip,  
Neleri varsa ona teslim ederler.

2705 Her biriyle, bir diğerinin revacını arttırıp,  
Ayağa taht, başa başka bir taç (koyarlar).

Elhamdülillah bu yeni devletin,  
Ne yenisi, uçsuz bucaksız bu devletin,

Sürekli ülkenin aydınlanması için,  
Bahar güneşi gibi etkilidir.

Kimse nüktedanlardan şüphe edemez,  
Daha önceki şahlığa fazlasıyla lâyıktır.

Cengiz'in devletinde bu kural olmadığı için,  
Ondan dolayı zamanında korku yaşandı.

2710 Bütün işi, zulüm etmek ve dert (vermek) oldu,  
Hem kâfirlik, hem dert, hem de fesatlık oldu.

Her ne kadar çerçöp gibi tutuşsa da,  
Gönül ateşinden çabucak söndü.

Zamanı her ne kadar üzüntüyle geçse de,  
(Bu) yüz yirmi yıldan fazla sürmedi.

Bu devlet, o Timur Devleti değildir,  
Bunu, ona lâyıık olan kesin bilir.

(s. 163)

Zira o da o aşiretin simgesiydi,  
Onda o aşiretten bir eser kalmadı.

2715 Mülkü yıkmaya dayanan padişahlığı,  
Yıkmak demeyim, mülkü ele geçirme.

Müslümanların kanını dökmek için kılıç çeken,  
Kılıç gibi dünyanın tepesine binip,

Dünyayı ele geçirmiş olsa da,  
Dünyadan göçüp gitti.

Onun vefatından sonra ülke,  
Derhal elden çıktı ve ayağı aksayınca,

Evlatları, aşağı yukarı yüz yıl,  
Tüm dünyada onun zulmünü yaşattılar.

2720 Ülkesinde sonu gelmez afetler yaşandı,  
Allah'ın mülkünde yokluk olmaz.

Dünya mülkünün padişahlığını yapayım,  
Kıyamet oluncaya dek bu hanedanda (olayım).

Yeryüzünde o kimse mutludur ki,  
Ondan insanlara sayısız kazançlar gelir.

Dünya, bu sülalenin varlığıyla, sürekli gaza ve cihad (gibi),  
Birçok kazanç (elde eder).

Dünya şahı Bâyezîd'in tahsis edilmesinde,  
Görüş ehlinin tamamı ona karşı insaflıdır.

2725 O hanedandan dolayı Hazreti Allah,  
Faziletiyle onun iktidar ömrünü uzattı.

Tüm dünya şahlarını ona kul köle (yaptı)  
Gölge gibi köy toprağına onu saçtı.

Aile ve sülalesiyle makam ve mevkisini arttırdı,  
Allah'ın kuluna müşfik ve iyi niyetli (oldu).

Yeryüzünde zulüm tasasına son verip,  
Dünyayı sitemin pençesinden kurtardı.

Kapısının toprağı güneşten daha parlaktır,  
Muzaffer ordusu sayıca yıldızlardan (fazladır).

(s. 164)

2730 Dönen felek, güneşten dolayı vergi vermiş,  
Ay, onun fildişi tahtından daha düşük değerdedir.

Felek, tahterevanıdır,  
Ay ve güneş, onun tahtının ayağında tuzaktır.

İslâm bayrağı, onun sayesinde Semmâk<sup>304</sup>'a kadar (çıkılmış),  
Kâfirlerin tacı, kara toprağa (düşmüş).

Eli, şüphesiz sabahın yüzü gibi tebessüm eder,  
Kılıç, o sabahki parlak güneş gibi.

Dünya Süleymân'ın ünüyle doludur,  
Ondan dolayı Müslümanlık artış gösterir.

2735 Dokuz felek, onun parmağında bir yüzüktür,  
Eli, yeryüzüne güneş gibi altın saçar.

Eli, inci saçarken buluta (yer) yoktur,  
Ona bağışlanan sabır, bulutta yoktur.

Onun bahşişinin (fazlalığından) korkan cevher,  
Denizlerin dibine battı ve gün yüzüne çıkamadı.

İnsanlara yakut bağışlayınca,  
Yakut, taşta ateş gibi süzüldü.

Ey Allah'ım lütfunla bu padişahın,  
Akıllı canına ve uyanık gönlüne,

<sup>304</sup> Ayın ondördüncü durağıdır. Bu durak, terazi burcunun onikinci derecesi ile yirmibeşinci derecesi arasındadır.

2740 İman ver, güçlenmesi için,  
Kolunu kuvvetli, görüşünü sağlam kıl.

(Zira) hayat, insanoğlunun değerini,  
İnsanın sahip olduğu bu dindarlığıyla ölçer.

### SÖZÜN BAŞLANGICI

Bir kaynakta şu ibare yer alıyordu:  
Liyakat ehli, birbirleriyle ittifak ederek,

Osman Han'a padişahlığı verecek,  
Ve o hilafetten dolayı cana ihsanda bulunacaklar.

Evet, dünyada her şeyi değiştiren Allah'tır,  
İnsanın tasavvuru, Allah'ın işini kavramaktan uzaktır.

2745 Selçuklular tarih sahnesinden silinince, (s. 165)  
Moğolların hâkimiyeti başladı.

Aşağılık kâfirler, korku nedir bilmeden,  
Ülkeyi abluka altına aldılar.

Müslümanların eşyalarını ve evlatlarını,  
Sürekli yağmalayıp talan ettiler.

O ülke ile yetinmediler,  
Anadolu'nun etrafında da yağmaya başladılar.

Bir yere varıp kılıçları çektiler,  
Müslümanların kanını akıtmaktan çekinmediler.

2750 Selçuklulardan her kimi buldularsa,  
Pençeleriyle, kolunu büktüler.

Kinci taifeden birini, orada  
Hâkimiyet kurması için tahta oturtular.

O kâfirler ülkesinde, fitne ve fücurun,  
Her türlüünü yaptılar.

Bu cihetten oradaki halk canından bezmişti,  
Bıçak sadece cana değil artık kemiğe de dayanmıştı.

Hepsi birden bir padişah arayışına girdiler,  
İlahi gölgeye sığındılar.

2755 Yaralı gönlün merhemini, onun sayesinde bulunca,  
(Merhemi) kendi ağlayan gözlerine sürerler,

Onun ihsan ve adâletiyle gam ve kederden kurtulurlar,  
Onun ayak tozunu göz kapaklarına yerleştirirler.

Doğrusu, her türlü zaaf ve yenilgi göstererek,  
Onun gönlünü kazanırlar.

Her kimin gönlü, kin ve intikam besliyorsa,  
Onlar ile sohbet edilmesini uygun görmüyordu.

Padişahlığın yayı, her işte doğru ok gibi olan,  
Bir kola lâyıktır.

2760 Şahlık herkese yaraşmaz,  
Ateş, her çöpü kabul etmez.

Her bir köşeye koşturdular,  
Çok isteyip, az buldular.



Rasat ehlinin, 699 hk./1299 olarak,  
Hesapladığı o yılda

(s. 166)

Selçukluların güneşi battı,  
O millet, zamanın gafletine uğradı.

Her yöredeki perişan ve acizler ile,  
Anadolu toprakları onların elinden çıktı.

2765 O esnada, Osman Han'ın, han deme,  
Üstün vasıflı o sultan,

Adâlet ve insaf dağıtıyordu,  
Dünya, sabah güneşinden daha aydınlıktı.

İnsanların gönlüne can gelince,  
Ordu da tebaası gibi ondan dolayı müreffeh (oldu).

Onun aynası kılıçtır,  
Dünyanın dört bir yanında fetihleri (vardır).

Ülke ve milletlerin bireyleri ile,  
Devlet sahipleri birbirleriyle,

2770 Gönülden ittifaka varıp derhal şöyle dediler:  
Böyle bir mertebede iki şart vardır:

O geneldir ve onda yerleşmiştir.  
Diğer şartlar baştanbaşa yazılmıştır.

Soyu yüce olan kimse şunu bilir ki,  
Soy üstünlüğünün ilk şartı şudur:

Az mal ay gib olsa bile,  
Makam sahibi ona tenezzül etmemeli.

İkincisi: O padişahın zatında,  
İş yaparken görüş ve tedbir olmalı.

2775 Neseb üstünlüğü tek başına kâfi değildir,  
(Zira) neseb üstünlüğü, cevherle daha güzel olur.

Böyle bir zamanda, bu iki sıfat,  
Temiz canlı Osman Bey'in zatında iken vasıflı olur.

Onun soyu, kendi döneminde, dünya emiri olan,  
Yiğit Oğuz Han'dan geldi.

Sevabı da bize malum olur,  
Zira bizim ülkemizde onun gibi kimse yoktur.

O, ülkeleri fethederken,  
Cesaretiyle her tarafa yöneldiği için,

(s. 167)

1780 Bütün padişahlara karşı (sağladığı) saltanat,  
O'nun şahlığına delildir.

İlimde, Allah yolunda olan kimsenin,  
Parlak güneşin deliline ne ihtiyacı olur?

Orada bulunanların hepsi kulak verdiler,  
Akıl ehlinden kıssa işittiler.

Çünkü iyi bir iş için gereklidir,  
Tebaanın huzuru bundadır.

Aydınlanmak, İslâm dini ile (mümkündür),  
Ne aydınlanması, Allah'ın kuluna (bahşettiği) nimet.

2785 Vusul ehlinin tamamı razı olup,  
Hüsnü telakkiyi kabul ettiler.

Ordu, tebaa ve makam sahipleri,  
Şefkatli İslâm'a böyle güzel huyuyla,

Hepsi, Osman Han üzerinde müttefik olup,  
Onun padişahlığını kabul ettiler.

Padişahlığının temellerini attılar,  
Gönle ondan dolayı ümit tohumları ektiler.

Sevinçten yıldızlara bakıp,  
Cisimler üzerinde ihtiyatlı davrandılar.

2790 Nevruzun yüzünden daha mübarekti,  
Ne nevruzu, gönül aydınlatan bir vakitten.

Fildişi tahtını güneş gibi süsleyip,  
Başına yakuttan taç koydular.

Gökyüzü tepesindeki güneş gibi,  
Mutlu mesut tahta oturdular.

Her taraftan ikizler burcu gibi hazırlanıp,  
Huzurunda sıra sıra dizildiler.

Gönül ve canına dualar okundu,  
Başına inci ve mücevher saçıldı.

2795 Hal ehli, onun canına yâr ve yardımcı (oldu),  
Gayb ehli ve devlet ricali ona iyilikte (bulundu).

Dünya ehli hep birlikte ona biat edip,  
Gözlerinde ona yer gösterdiler.

(s. 168)

Âleme sevinç ve ferahlık verdiler,  
Bütün fitneleri ortadan kaldırdılar.

Ordunun komutanları, onun tahtının ayağını,  
Omuzlarına ve elbisesini başlarına koydular.

Ordu baştanbaşa sıraya dizildi,  
Başında mücevher tacı ve (belinde) süslü kemeriyle,

2800 Kök ve dalları konusunda onu tebrik ederek,  
Tevazu toprağına baş koydular.

Onun her gün artan talihi için,  
Kutlu canına dualar okundu.

Temiz bir şah olan Osman, kıvançlı (idi),  
İdrakı da padişahlığı gibi temiz (idi).

Herkese lâyıık olan lütfu gösterdi,  
Kimsenin gözü öyle lütuf görmedi.

Halkına, şahlara yaraşır ihsanda bulundu,  
Onlara olan nimet ve ihsanını sürekli arttırdı.

2805 Padişahların adab ve geleneğine göre,  
Bilgelik için bir yöntem belirledi.

Otağını felek gibi süsleyince,  
Oraya tertip ve düzen getirdi.

Gönlünü, uygun işlerde görevli kıldı,  
Güneş gibi altın bayrağı yukarıya çekti.

Müjde davulunun çalınmasını emretsin diye,  
Müjde davuluna işaret verildi.

Altın mühür ve Sidre ağacından minber kaldı,  
Kendi adına sikke bastırdı ve hutbe okuttu.

2810 İnsaflıyla dünyaya adâleti yaydı,  
Dünya işlerinin düzene girmesine gönül verdi.

Sonradan çıkan ve bid'at edilen bütün kanunları,  
Bid'atlar ve bu tür gelenekleri ortadan kaldırdı.

Onun adâletiyle sahra ve bahçe aynı renk oldu,  
Gönüldeki sıkıntı, (yerini) ferahlığa bıraktı.

İman ettiği inancın güzelliğinden dolayı,  
Şöhret yazısını dünyaya kazıdı.

(s. 169)

Din işlerinde gösterdikleri çaba ne güzel,  
Din büyükleri de böyle yapar.

2815 Dünyada öyle öyle işler yapılmalı ki,  
Senden geriye iyilik hatıra kalsın.

Bütün halk, zulüm ve fitneden kurtulup,  
Onun sayesinde zevk ve sefaya kavuştu.

Halk, emniyet ve selamete doğru koştu,  
Yamalı elbise, atlas ve ipeğe dönüştü.

Oğlak ve kuzu, boğa burcu gibi,  
Gamsız ve tasasızca kurtlardan korundu.

Havadaki kuşlar da gökyüzündeki akbabalar gibi,  
Onun korkusuyla şahinin pençesinden ayrıldı.

2820 Onun zamanında erkek aslan ve kaplan,  
Ceylan ve dağ kuzusu avına çıkmazdı.

Onun zamanında kimsenin kulağına,  
Âşıkların dertlerinden başka soğuk ah ulaşmadı.

Osman Han, yeniden düzen verdi,  
Devletiyle, dünyada kendini güçlü kıldı.

Ondan sonra gaza ve cihad düşüncesine düştü,  
Ve şehirleri fethetmeye başladı.

Hakkın yardımıyla ve ebedi devletiyle,  
Zamanın yüzünü, kötülükten temizledi.

2825 Ey ay yüzlü saki, kadehimi ver,  
Zira ondan dolayı felek güneşi kıskandı.

O sevinçle, mülkü bölümlere ayırayım,  
Mütemadiyen mülkü daha da büyüteyim.

## OSMANLI SULTANININ CÜLUSUNU GECİKTİREN TEYİTLER VE FETİHLERİN İLK HİKÂYESİ

Etrafa ferahlık veren seher yeli,  
Mana meydanına atı öyle sürdü ki,

Gelenekleri kutlu olan Rum ülkesinin fethi gerçekleşti,  
O mülk, âbâd bir ülke oldu.

Din geleneğini yeniledikten sonra,  
Her taraftan seçkin Osman Han'a (geliyorlardı).

(s. 170)

2830 Onunla bayrak, güneş gibi feleğe çıktı,  
İslâm devleti onunla güçlendi.

O memlekette şarafata yer yoktu,  
(Zira) Allah da kesinlikle ihtişamdan yana değildi.

Zalim ve sapkın halkın yüzünden,  
Dünyada kuraklık yaşandı.

Tahıl, kılıç suyuyla yeşillendi,  
Evet, feyz bulutunun dünyayı yenilediği doğrudur.

Eski zaman, yeni süsle yenilendi,  
Yeniliğe, o taze padişahla kavuştu.

2835 Dünya yenilendi ve insanlar ağızlarını açıp,  
Allah'a şükürler ettiler.

Yaşa felek, yeni sabah, mutlu günlerin,  
Müjdesini veriyordu.

Zafer ordusu her taraftan,  
Yeni komutanın otağına koştu.

Makam peşinde olan padişahlar,  
Dergâhı ve makamından dolayı aydan ve güneşten yüce olur.

Bunun manası, o doğu ve batının hükümdarı,  
Dünyanın süslenmesini istedi.

2840 Teşhis ve araştırmaya başladı,  
Köklerin ve dalların değerini arttı.

Huzurundaki savaş mücahitleri,  
Ve (ona) yabancı ya da akraba olanlar,

Herkes lâıyıkıyla ona riayet etti,  
Hekes riayet ettikçe onlara karşı inayeti arttı.

Devletine kimi lâıyık gördüyse,  
Devletinde ilimle muhakkak tamamlandı.

Gönlü güneş gibi ısındı ve derinlemesine düşündü,  
Gönülde, sıcaklık ve lütufla araştırdı.

2845 Ele geçirdiği memleketlerin tahtına,  
Kendi akrabalarını yerleştirmeyi görev addetti (kendine).

İlk olarak, silah kullanmakta ehil olan,  
Kendi evlatlarından başladı.

(s. 171)

Orhan'ın durumuna bakınca,  
Gönlünde ona olan sevgisi arttı.



Dudakları gonca, yanağı gül, boyu servi (idi),  
Davranışta, salınan sülünü kiskandırırđı.

Cemali güzellikte ayın on dördü (gibi idi),  
Şahlığın değeri onunla arttı.

2850 Osman gibi utangaç, huyu onun gibi güzel (idi),  
Çenesi sanki çukur, kâkülü halat (gibi idi).

Hikmet konusunda, daha o yaşda sanki mürşid gibi (idi),  
Ay, onun şahlık tacı; güneş ise tahtı (idi).

Yeni yetme yıllarında sahip olduğu tedbir ve görüşle,  
Sanki zamana Allah'ın bir lütfu idi.

Birileri, kalpteki candan daha değerlidir,  
(Zira) nefesi, bahar mevsimleri gibi ılıktır.

İnsaf gösterir ve doğrulukta dünyanın,  
Eksik ve kusurunu giderirdi.

2855 Osman Bey, bu şekildeki oğlunu görünce,  
Canında ve gönlünde ona karşı yakınlık hissetti.

Yurt paylaştırmaya onunla başladı,  
Yurtların teslim edilmesini emretti.

Yoksa civardaki huri soylular, güzellikte,  
Döner güneşten daha güzel değiller miydi?

Vücudu, beyazlıkta parlak fildişi gibi (idi),  
Zülfü, katran rengini geride bırakmıştı.

Tomurcuk ağız minicik, yüzü lale renginde idi,  
Yanağı karşısında ay ve güneş utanç duyardı.

2860 Boyu, özgür serviden tavır çalmıştı,  
Ağız, kırmızılıkta sülünün gözleri gibi (idi).

Yanağı, çimenlikteki gül gibi aydınlanmıştı,  
Boyu, karağaç harmanını tutuşturmuştu.

Güzellikte ve işvede horozun gözü gibi (idi),  
Tıpkı Bilecik valisinin gelini gibi.

O taze bahçenin düğün eğlencesinde,  
Dünya Müslümanlarla mum gibi oldu.

(s. 172)

Onun eliyle ülkeler yeniden fethedildi,  
İslâm güç kazandı.

2865 O temiz evlat kullarını çok seven,  
Yüce Allah'ın sözünü işitti.

Orhan'dan ve o temiz yüzlü kızıdan,  
Güneş ve ay gibi iki yıldız parladı.

Birinin adını Süleymân,  
Bir diğèrinin adını Gâzi Murad koydular.

O adamların Nilüfer adındaki anneleri,  
Talihli cesur bir kadın olduğı için,

Orhan Han'ın padişahlığı zamanında,  
O iyi kadından geriye nam ve eser(ler) kaldı.

2870 Bursa şehrinde hayırlı (işler) yaptı,  
Mesela, burada bir manastır inşa ettirdi.

Temiz yaradılışlı ve iyi talihli kadın,  
Nilüfer suyunun üzerine de bir köprü yaptırdı.

O iyi evlatlarla konuşmak için oturunca,  
Ondan sonra o kadın iyilik getirdi.

Dönen felek ona yönelince,  
Bir kadın yiğit erkekler gibi işler yapabiliyordu.

Onun önderlik vasfından dolayı derecesi yükseldi,  
Orhan'ın başı ayın zirvesine kadar yükseldi.

2875 Dünya padişahlığına yöneldi,  
İnsafla doğrulukta adâleti sağladı.

Tecrübeli Osman Şah, oğluna,  
Bütün Karacahisar vilayetini verdi.

O vilayette hâkimiyeti sağlayıp,  
Orayı güneşten aya kadar süslesindi.

Heybetli yiğitlerden bir grup,  
Onun hizmetinde dağ gibi sıraya dizildi.

Şah Orhan Han'ın, zaman zaman  
Komutanlık işleri artıyordu.

2880 Ülkelerin fethedilmesi kararlaştırıldı,  
Bütün ordu, güneş gibi altınla kaplandı.

(s. 173)

Ondan sonra hilafet işlerine girişti,  
Dünya bahçesinde servi gibi başını çıkardı.

Yeryüzü, onun tahtı, güneş tacı oldu,  
Yeryüzündeki tüm padişahlara haraç kesti.

Orhan Han'a mülk verince,  
O mülk parlak güneş gibi güldü.

Ondan sonra tebaasına yöneldi,  
Şehir ve sokakların alınmasını emretti.

2885 Önce, ondan nice kazançlar elde ettikleri,  
O Eskişehir vilayetini kardeşine (Gündüz) verdi.

Aykud Alp'e İnönü valiliğini verdi,  
İnegölü de Turgud Alp'e verdi.

Vilayetler, bunların her biriyle rahata erdi,  
Hasan Alp Yarhisar şehrinin valisi oldu.

Şeyh Edebâli ve tebaası için,  
Bilecik kalesinde toprak bağışlandı.

Temiz soylu ve temiz düşünceli şehzade,  
Alâeddin'in annesine.

2890 Orada temiz işler yapsınlar diye,  
Bilecik'te mukarrer ettiler.

Bunların dışında uygun olan her bölgeye,  
Vali atadı.

Temiz dinli Osman Bey, kazanç sağlamak için,  
Yenişehir'i kendisine ayırdı.

O vilayetteki halk, onun tahtının ayaklarına,  
At takımlarını serdiler.

İhtişamlı binalar dikip,  
Orada sınırsız hazineler biriktirdiler.

2895 Tedricen, çayın etrafındaki şehir, pazar,  
Ve sokaklar sele kapıldı.

Bölgenin inşa edilmesi ve çıplak bedenlere,  
Elbise giydirmek için çok çalıştı.

Orası yenilenip refaha kavuşunca,  
Yenişehir'in komutanı oraya yerleşti.

(s. 174)

Oradaki yer, ilk olarak  
Eskişehir adıyla çağrıldı.

Civar bölgeler paylaştırıldıktan sonra,  
Kendi dizginini adâlete doğru çevirdi.

2900 Din kurallarında adâleti getirdi,  
Adâlet kapısını herkese açtı.

Müslüman ve kâfirler onun adâletiyle,  
Birlikte itaat edip korkmadılar.

Etrafa okadar çok ağaç diktirdi ki,  
Orada ziraat yapılacak yer kalmadı.

Saray, eyvan ve köşklerin fazlalığından dolayı,  
O denli geniş yerler daraldı.

Yeryüzündeki genişlik ve darlık,  
Kuşkusuz şahın adâletinden ve de zulmünden kaynaklandı.

2905 Kutlu talihli temiz şahın cülusundan üç yıl sonra,  
O ülke taksim edildi.

Hesapta bu tarihin,  
Hicri 701 hk./1301 olduğu söylendi.

Ondan sonra din ehlinin gönül kulağına,  
Her taraftan övgüler gelmeye başladı.

Ey saki, ülkeler alan o kadehi ver,  
Ülke almaktan dolayı takdir göreyim.

Ondan sonra savaşta sevince yer verelim,  
Yiğitlikle, dünyaya ayağımızı sağlam basalım.

### **OSMAN ŞAH'IN KÖPRÜHİSAR KALESİNİN FETHİNE YÖNELİŞİNİN BEYANI HAKKINDA İKİNCİ HİKÂYE**

2910 Behmen ayının soğuşuna dayanamayıp,  
Güneş, koç burcuna geldi.

Isınsın diye eline ateşle sıcaklık verdi,  
Ve eli yüzünde kaldı.

Nilüfer çiçeği, örtüsüne bürünüp,  
Seher vakti tan siyahlığında tecelli etti.

Şah binlerce mutlulukla gücü mahiyetinden (aldı)  
Altın renkli bayrak, feleğin omuzunda kaldı.

(s. 175)

Feleğin yüzü, gün gibi aydınlandı,  
Gün değil, kutlu nevruz (gibi) oldu.

2915 Bahar sultanının doğal güçleri,  
Fetih bayraklarını ortaya çıkardı.

Fethetmek ve çimenlik bölgeleri ele geçirmek için,  
Laleden bahçeye kadar sancak dalgalandırdı.

Devir, yeni gelin, gibi neşvünema buldu,  
Sülün ve horoz gözü gibi süslendi.

Saba rüzgârının eli, gülbahçesinin yüz örtüsünü açtı,  
Ve gonca dudak tatlı tatlı gülümsedi.

Koç burcunun kar ve yağmurundan dolayı,  
Denizin dudağı yeşil, dağın başı kel (idi).

2920 Taze servi her tarafa başını uzattı,  
Gülün sultanı, güneş gibi, bayrağı yukarı çekti.

Osman Han'ın yüzünde gül açınca,  
Yeryüzü ondan sebep gökyüzünden daha süslü (oldu).

Ülkeler almak ve şehirler fethetmek,  
Onun gönlünde gaza ve cihada sebep oldu.

Güneş gibi, padişah çadırına gelsinler diye,  
Ordu büyüklerine haber ulaştırdı.

Şiddetli fırtınadan dolayı dalgalanan deniz gibi,  
Her taraftan akın akın (padişah çadırına) geldiler.

2925 Onlara meşveret kapısını açtı,  
Gonca gibi dudaklarla konuşmaya başladı.

Tedbirli ve cesur olan şah,  
Tedbir alma ve cesaret göstermede cömertti.

Yüce Allah'ın emriyle,  
Güneş gibi yüce makamı vardı.

Din sultanının görüşünü meşveret ettikten sonra,  
Devlet erkânı arasında şu şekilde karar alındı:

Köprühisar kalesini fethedip,  
Yetkiyi ele geçirsinler.

2930 İslâm bayraklarını dalgalandırıp,  
Birlikte kararlaştırdıkları gibi,

(s. 176)

Oraya güneş gibi hücum etsinler,  
Ve orayı ele geçirmekten asla vazgeçmesinler.

Bütün ordu bu şekilde işbirliği edip,  
Uyum içerisinde birlikte hareket edecekler.

Gri renkli kaplan ve koça benzeyen ordu,  
Düşman köpeğini avlamak için harekete geçti.

Ordu, (gökteki) yıldızlar gibi coştı,  
Güneş ve ayın etrafında öylece dolaştı.



2935 Yayların inlemesiyle kederlenen Royan bitkisi (kök boyası),  
Kara renge büründü, güneşin ve ayın yüzü sarardı.

Ordu, kâfirlerin değerli bölgelerine,  
Yöneldiği zaman,

Osman Han'ın amcası, fesatlık ederek,  
Özünde orduyu engellemeye çalıştı.

O kötü tabiatlı Dünder idi,  
O kötü huyuyla, tüm kötü davranışları kendinde toplamıştı.

Şah, bunu önce de biliyordu,  
Amcasındaki kıskançlıktan haberdar ama sinsiydi.

2940 Kimsenin, amcadan başka derdi yoktu,  
Zaten görünüşte amcayla gam benzerdi.

Eziyet vermede, amca ile dayı eşti,  
Zira şansta, uğurlu değildi akrep gibi.

Laubali olan çok amca vardı,  
İyilikten nasibini almayan çok dayı vardı.

Şah, o istilacıya (Dünder) öfkelendi,  
Ve yürek dağılayan oku, o art niyetliye sapladı.

O yürek dağılayan okla onu parçaladı,  
(Daha sonra) aynı yola revan oldular.

2945 Öfkeyle Köprühisar'a yöneldiler,  
Yiğitler, zafer çığlıkları (atarak),

Yaylar omuzlarda, oklar ellerde,  
Samimi bir şekilde savaşı kaleye taşıdılar.

Büyük küçük herkes top ve tüfekte,  
Tekerek o sağlam kaleye yöneldiler.

(s. 177)

Yiğit kâfirler, o kalenin adamlarından dolayı,  
Erkek devler gibi kükrediler.

Havadan savaşçıların başına,  
Sopa ve taş yağmaya başladı aniden.

2950 Savaş ve mücadeleyle birkaç gün birbirine girdiler,  
Ok ve mızrak atarak ciğerleri parçaladılar.

Dinin sultanı Osman, şunu uygun gördü ki,  
Savaşçılar sağ ve sol cenahtan,

O kaleyi yağma ve talan ederek,  
Hançerle kâfirlerin kalbini parçalasınlar.

Ordu, yağma ve talana övgüler yağdırıp,  
Tacı altın işlemeli güneş gibi yaptılar.

Her taraftan savaş ve mücadeleye giriştiler,  
Çabayla kaleye pençelerini savurdular.

2955 Her ne kadar (kale) kilidi ele geçmiş olsa da,  
Çok kişi, şehadet mertebesine ulaştı.

Onları, atlarının eyerleri altına alıp,  
Hep birlikte kaleye doğru sürdüler.

Bayrağı, güneş gibi havaya kaldırıp,  
Ordu, kapıdan ve çatıdan geçti.

Salon ve köşkü talan edip,  
Çok sayıda ganimet topladılar.

Yiğitler, ok ve hançerlerini bulutlara kadar çıkarıp,  
Kâfirin başını, kapkara bedeninden ayırdılar.

2960 Halhallı ve gümüş atlı güzellerin,  
Elleri ve ayakları sağlam iple bağlandı.

O kale çabucak zaptedilip ele geçirildikten sonra,  
O güçlü sultan emretti:

“O kaleye, ihsanda bulunarak süsler bırakın,  
Onu, İslâm geleneğine göre süsleyin.

Yabancıları o bölgeden uzaklaştırıp,  
Çok kısa zamanda orayı mâmur bir yer yapın.”

O gönül aydınlatan şehir fethedildikten sonra,  
Dimboz tarafına yöneldiler.

(s. 178)

2965 Dimboz yakınlarında sağlam bir kale vardı,  
Kalenin etrafı ağaçlarla kaplı dağlık alandı.

Güzelliğinden ve sağlamlığından dolayı,  
Halk onu, Marmara diye çağırıyordu.

Sağlamlıkta mermer taşından daha sağlam bir kale (idi),  
Rengi gümüş ipek renginde ve içerisi hazinelerle dolu (idi).

Temelleri, felek gibi yüce.  
Burç ve kale duvarı, güneş ve ay gibi yüksek (idi).

Cesur padişah o kaleye yönelince,  
Ordudan kalkan tozla, dünya katran rengine kesti.

2970 Gaziler, her ne kadar oraya,  
Fazla zarar verseler de,

Yine de oranın fethi mümkün olmadı,  
Bu sefer tedbirini aldılar.

O kâfirler, şahın çabasını görüp,  
Hep birlikte çaba gösterdiler.

Kalplerindeki yağmalanma korkusunu görüp,  
Fetihleri kıyasladılar.

O asilerin canına neler yaptılar,  
O kavimden geriye ne bir isim ne bir iz kaldı.

2975 O kale halkı, heybetli muzaffer sultandan,  
Kendilerine şefaet etmesini istediler.

Hemen mülklerinin geri verilmesini,  
Can ve bedenlerinin kurtarılmasını istediler.

Şahın gönlü affetmeye meyyal olunca,  
Affetmek için hemen öne doğru yanağını getirdi.

Tekfurun sözlerini kabul edip,  
Onun canını korkudan arındırdı.

Kâfir, vilayeti, özel vekillere emanet edip,  
Şahın sarayında özel konum edildi.

2980 Şah ordusunda bulunanları sayınca,  
O vilayet tez vakitte darü'l İslâm oldu.

Orada bulunan tebaa ve ordu,  
Hepsinin nezdinde şah iyi niyetli idi.

(s. 179)

Sultan, o ülkede iyiliğin gereklerini yapmak için,  
Allah'ın rızasını istedi.

Marmara kalesinden sonra dinlenmeye çekilince,  
Yenişehir'de büyük bir yer yaptı.

Kulağı, boru ve zurna seslerinden feragat etti,  
Tahtının bulunduğu yerde dinlenmeye çekildi.

2985 Gönlü her zaman uzaklaşıp yakınlaşıyordu,  
İznik'i fethetme düşüncesine gark olmuştu.

Şahın temiz kalbi durmadan gece gündüz,  
İznik'i fethetme düşüncesinde idi.

O yüzden ülke fetheden sultan,  
(Şu emirlere) itaat edilmesini emretti:

“Ordu, baştanbaşa hazırlıklar yapsın,  
İyi ve kötü işliler gözetlensin.

Uzak yakın herkese haber verilip,  
İznik ele geçirilsin.”

2990 Güzellikte yeni gelin gibi olan İznik'in,  
İyilikte, ne Rum'da ne de Rus'ta emsali vardır.

İçinde miskten toprak, altından kerpiç (vardır),  
Onun dışı İrem bağı, içerisi cennettir.

Havası, bütün yıl bahar mevsimi,  
Bütün dağ ve ovaları lale bahçesidir.

Plan olarak şehirlerin en görkemlisi,  
Kalesi "sütunlar sahibi İrem"<sup>305</sup> gibidir.

Şah, o mülkü fethetmeye yöneldi,  
Ordu gök gürültüsü sesiyle (kükredi) kan seli aktı.

2995 Doğu sultanının bayrak getirdiği sabah,  
Yıldızlar ürktü.

Hepsi ayakları kesilmiş deve gibi sarhoş (idi),  
Saflar halinde oraya ulaştılar.

Tüm kâfirler, o işten dolayı gafil avlandı,  
Cümlesi, bir hileden sebep sersemdi.

Hiçbir kâfirin savaştık gücü yoktu, (s. 180)  
Savaşa değil çan sesine bile yer kalmadı.

Kalenin kapısını sıkıca kapattılar,  
Büyük küçük herkes kaledeki yerini aldı.

3000 Oradaki kâfir, güçlü; kale sağlandı,  
(Kale) sonsuz nimet ve sayısız at takımlarıyla dolu idi.

<sup>305</sup> "Sütunlar sahibi İrem'e..?" anlamındaki Kur'ân ayeti (Kur'ân, 89/Fecr-7).

Feleğin kalesi gibi son derece yüksekti,  
Baştan uca kadar hendek ve nehir çıkıyordu.

Felek savaş ve mücadeleyle mi elde edilebilir,  
Yoksa tuzak ve hileyle mi?

Fakat emir, ordu komutanı ya da askerden oluşan,  
Korkusuz gaziler, kale dışından,

Bu bozguncu kâfirlere hep birlikte saldırdılar,  
O saldırıda mertçe kılıçlarını kınından çektiler.

3005 (Onları) kılıçtan geçirip, ellerini kestiler,  
Ellerinden kimse sağ kurtulamadı.

Kâfirleri yakapaça yakaladılar,  
Peri yanaklıları (güzelleri) esir aldılar.

O kincilerin vilayetinde o kâfirlerin gönlü gibi,  
Tahribat yarattılar.

Tekrar o kalede heftan ve zırhtan,  
Başka bir kale yaptılar.

Gönül aydınlatan, kement atan ve,  
Birkaç günde orayı fethetme ümidinde olan gaziler,

3010 Beklediler; fakat ordunun yüzüne,  
Bir kapı açılmadı.

Dinin sultanı, o kaleye bakan yerde,  
Müstahkem bir kale yapılmasını,

Orada orduyu konuşlandırarak,  
Planın uygulamaya konulmasını uygun gördü.

Ve böylece kâfirlerin içeride erzakları bitecek,  
Dışarıdan (erzak) getireceklerdi.

Bütün ordu, bu işe odaklanıp,  
Sağlam ve yüksek bir kale yaptılar.

3015 Dinin sultanı, cesur Targal'ın aslan gibi, (s. 181)  
Orada hazır bulunmasını emretti.

İş yapmada dayanıklı olan,  
Diğer orduyu ona yardımcı kıldı.

Şimdi bütün ehl-i halin dilinde,  
O kalenin adı Targal'dır.

O esnada gazilerin savaşçısı,  
İyi talihli han Osman Şah'tı.

Her ne kadar Cemş^sd geleneği olsa da,  
Güneş gibi aydın gönlü vardı.

3020 Bilge, rüyasında birinin,  
Yüksek sesle şöyle dediğini duydu:

“Ey felek parlaklığında olan şah,  
Ay, ayakların altındaki tahtın, güneş ise tacındır.

Şekli ve manevi padişahlığın vardır senin,  
Devletin güçlüdür.



Bütün torunların ve evlatların,  
Ataların gibi bahtiyar olacak.

Hizmetinde bulunan savaşçı ve mücahitler,  
Hepsi, bu devletin yâr ve yardımcılarındır.

3025 Yöneldikleri her tarafta,  
Ülke fethetmedeki yardımcılarındır onlar.

Sevgi ve lütfunla okşa,  
O lütufla yücelt onları.

Haklarını koru onların, susturma,  
Ve bir süre hatırından çıkarma onları.

İşit bu sırrı ve nasihat olarak,  
Evlatlarına da bunu nasihat et.”

Osman Bey, rüyasından uyanınca,  
Kalbi sarhoştu ama (kendisi) ayıktı.

3030 Orhan'dan huzuruna gelmesini istedi,  
O sırda mutlu ağzını açtı.

Bütün rüyasını şüphe duymadan,  
Teker teker ona anlattı.

Orhan Han'a hem nasihat etti,  
Hem ona şöyle vasiyette bulundu:

(s. 182)

“Gazilerin hakkını koru,  
Dünyada böyle bir padişah ol.”

Orhan da o haşmetli adâetli padişahtan dolayı,  
Nasihât dinleyen oldu.

3035 Babası gibi yönünü doğru yola çevirdi,  
Gazilerin hakkını gözettti.

Sadece gazilerin hakkını gözetmedi,  
Ondan dolayı kainat yeniden hayat buldu.

Eğer akıllı isen iyilik yap,  
(Zira) iyi amelli olan kişi, asla kötülük görmez.

Akıllı tabiatlı kişi iyilik yapar,  
Çünkü ne iyi kalır dünyada ne de kötü.

Ey saki, verdiği temizlikten dolayı,  
Gönlümü cennet gibi yapan o kadehi ver.

3040 O sevinçten dolayı temizlenip,  
Allah'ın kuluna iyilik yapayım.

### **KÂFİR VALİLERİN OSMANLI İLE SAVAşMA KONUSUNDA ANLAşMALARININ BEYANI HUSUSUNDA ÜÇÜNCÜ HİKÂYE**

Bu tarafın ordu komutanı,  
şöyle süsledi acı sözü:

Mutluluğun alameti olan Osman Han,  
Ülke fethetmede çaba gösterdi.

Dünyayı süsleyip donattı cennet gibi,  
Eski feleğin eyvanını yeniledi.

Evi, mutluluk, suskunluğu sanki Sipihir makamı<sup>306</sup>,  
Yanağı, parlak ay, gönlü güneş parçası (gibi).

3045 Bütün ay ve güneş onun kevkebistanı,  
Haremi, gülbahçesi gibi gülle dolu.

Eşiği, temizlikte mutlu cenneti kıskandırır,  
Toprağı misk, kerpici altın; sanki İrem bahçesi

Süleymân'ın karınca ve çekirge sürüsü gibi,  
Ordusundakilerin sayısı da felekteki yıldızlar kadardı.

Tarih olarak yaşını sorarsan,  
Mutluluk dolu yıllarında idi.

(s. 183)

Güneş gibi padişahlık tahtına oturdu,  
Ordu, felek gibi kapısında halka oluşturdu.

3050 Dans eden Utarit ve davul çalan felek,  
Onun eşiğinde melekler gibi idi.

Afakta, onun ikbalinin ünü,  
Enfüste, devletinin nişanesi görüldü.

Devlet büyükleri, özellikle Selçuklular'dan kalanlar,  
İkizler burcu gibi itaate hazırıldılar.  
Eşiği, felek gibi, ordusu Süreyya yıldızı,  
Varlığı, mum gibi, yemeği altın kapta.

Yüzlere dilek kapısını açtığı için,  
Eşiği, münâcât ehlinin kiblesi.

<sup>306</sup> Klasik Türk Müziği eserlerinde kullanılan bir makam adıdır.

3055 O topluluğun kâfirlere, ne kâfiri,  
Ateşperest ve bozgunculara karşı kin ve öfkeleri vardı.

O vilayetteki yiğit, cesur,  
Ve çoğu Rum halkının ona itaat ettiği,

Komutan Evrenos, davul ve kösüyle,  
Bursa'dan başını çıkardı.

Bidnos ve Kite gibi hem Kestel tekfurı,  
Hem de köpek kalpli Kite tekfurundan başka,

Civar bölgelerdeki diğer tekfurular,  
Hepsi ordu komutanı hepsi azamet sahibi (idi).

3060 Bir yerde cesaretle toplanıp,  
Kökünü kazımak için işbirliği yaptılar.

Savaşmak için topluluğu kışkırttılar,  
Süt ve şeker gibi birbirlerine girdiler.

Birbirlerine şöyle diyorlardı: “Türk hanı,  
Türk deme, ulu büyük padişah,

Başına güneş gibi tacını koyup,  
Sürekli ay gibi parlaklığına parlaklık katıyor.

Eli, lale gibi dirhem saçıyor,  
Gönle gonca gibi dirhem yerleştiriyor.

3065 Nefesi, incinmiş canının merhemidir,  
Güneşten cömertlik topunu çalmıştır.

(s. 184)

Her akşam, ona saldırmak için,  
Felek kalbur, gezegen arpa olur.

Memlekete fırtına gibi saldırınca,  
Mermer, elinde muma dönüşür.

Eşiğindeki ordusu, Süreyya yıldızı topluluğu (gibi),  
Gece vakti, meclis topluluğunun mumudur o.

Fetih bayrakları, mülkündeki ateştir,  
Yakıcı ve serkeş bir ateş.

3070 Ordu, baştanbaşa bölük bölük,  
Her işte çınar gibi onun eşiğinde sıralandı.

Eserleri sabah gibi olduğu için,  
Dünyada hâlâ işin başındadır.

Komşularına daha fazla ulaştıracağı,  
Zararlı ve sıcak ateş oldu.

Istırap ateşini söndürmek için,  
Kılıçla suyu eritmeliyiz.

Birlikte gül ve lale gibi gönüldaş olalım,  
Bu müşkül işi çözmeye çalışalım.

3075 Birlikte ittifak edip, servi gibi baş uzatalım,  
Gül gibi yok oluş rüzgârına başımızı verelim.

Tekfurlar birlikte önlem ve tedbir alıp,  
Mücadele yolunda çok direndiler.

Ovaya karınca sürüsü gibi ordu sevkettiler,  
O ovada ne ceylan ne de yaban eŖeđi kaldı.

Ŗahlıđın değerli sancakları, mor renkli,  
Onda, ay mahçe; parlak güneŖ sancaktır.

Timsah gibi çarpıŖmaya girdiler,  
Eyer atın sırtında kaldı.

3080 Ordunun cesur atları,  
Siyah Tibet öküzünü savaŖ meydandan temizledi.

Göz, elmas gibi, başta sarı zırh,  
Gül ve nergis gibi hepsi de sarı kulaklı.

Denizden daha dalgalı olan diğer ordu,  
Gemiye fanus gibi sürdü.

(s. 185)

Etrafa (atılan)mızrakların süngüsünden dolayı,  
Deniz kenarı sazlık gibi göründü.

O balık denizine hançerlerinin aksi vurdu,  
Kibir rüzgârına karşı gemilerini sürdüler.

3085 Hilekâr, Ŗımarık oyuncu çocuklar gibi,  
Sopanın üzerine binip savaŖmaya gelmiŖlerdi.

Denizdeki dalga ve kara (yetiŖen) bitki gibi,  
O orduyla savaŖmak için başını çıkardı.

Cesur gazilerin Türk komutanı,  
Oğuz Han'ın soyundan gelen başı yüce kiŖi,

Kayı'nın nesebinden Osman Şah idi.  
Hem kayı nesepli hem yüce hasebi olan bir şah idi.

O kâfir topluluktan haberdar oldu,  
Ki önlerinde tehlikeli işler vardı.

3090 Deniz gibi coştı ve dalgalandı,  
Deniz gibi köpürdü ve (köpüğü) zirveye çarptı.

Anadolu sultanı orduya emretti ki,  
Sarayında güneş gibi parlasınlar.

Ordu, dağdan ve ovidan bölük bölük,  
Hırçın sel gibi kükreyerek ulaştı.

O ovayı insan ve binek kapladı,  
Ay, o ordudan dolayı titredi, güneşin ısıısı arttı.

Şah, felek gibi safını süsledi,  
Ordunun safını düzenlemeye geldi.

3095 Çimendeki servi ve çınar gibi saf tutunca,  
Pençelerini açtılar ve elleriyle vurdular.

Şah, ordunun başında bulunanlara bakınca,  
Hepsi güneş ve ay gibi demire kesti.

Kılıç güneş gibi kemer ikizler burcu gibi idi,  
Kılıç ve kemeri aydan renk çalmıştı.

Cesur Aykud Alp, bir taraftan,  
Erkek aslan gibi bir ordu çıkardı.

Her biri öküz gibi olan gri atlarla,  
Güneş gibi bir ordu hazırladı.

(s. 186)

3100 Bu ordu, çok çaba sarfeden, çevik davranan,  
Hepsi güneş parlaklığında çelikten zırh giyen bir ordu (idi).

Güneşin başını feleğe kadar ulaştırırsın diye,  
Şahın atını öptü.

Ve şöyle dua etti: “Ey dinin ve adâletin (koruyucusu) padişah,  
Dünya senin varlığından mahrum kalmasın.

Fazla düşmanın olsa da, biz aslanız,  
Keskin ve korkusuz kılıçlarla meydana çıkalım.

Dal ve köklerini kazıyalım,  
Bir hamlede onları yele verelim.”

3105 O sözlerden dolayı şah güldü,  
Düşmanın kanıyla dişi keskinleşti.

Gazilerin liderine şöyle dua etti:  
“Canına asla zarar gelmesin.”

Daha sonra dinin sultanı, güneş gibi,  
Parlamakta olan seçkin Turgud Alp’e baktı.

Ordusu, felek gibi zırh üstünde zırh idi,  
Başı ve gövdesi pervin yıldızı gibi düğüm düğüm idi.

Haşmetli cengâver, atın sırtında,  
Elburz’un zirvesindeki Simurg gibi idi.



3110 Güneş gibi şahın ayağına düştü,  
Mutlu ve hoş gönlüyle şöyle dua etti:

“Ey şah, dünyada baki kalasın,  
Felek, senin kalıcılığına sığınsın.

Eğer kâfirler çör çöp gibi baş kaldırırlarsa,  
Ne keder, zira bizim sancaklarımız ateştir.

Yakalım ve küllerini rüzgâra savuralım,  
( Ve böylece) canını mutlu kılalım.”

Şah da onun yanan canına,  
Merhem olan kendi canıyla dua etti.

3115 Sultan, oradan dizginini çevirdi,  
Yer, civa gibi sallandı.

Gezegengerler gibi feleğin üzerine abanmış,  
Bir ordu geldi gözünün önüne.

(s. 187)

Kır atın üzerindeki savaşçının tavus ve turnanın,  
Kanatlarıyla süslenmiş miğferi güneş gibi idi.

O ordunun başı olan Samsa Çavuş,  
Eline Elburz gibi bir gürz alıp,

Rüzgâr gibi giden gri attan indi,  
Ve yeryüzünden çirkin yazıyı kazıdı.

3120 Sultana şöyle övgüde bulundu: “Ey şehriyar,  
Allah, hem tenini hem de canını korusun.

Eđer dūřmanın, ayrıık otu gibi bŷyŷrse,  
Hançer ve orakla onun başını keseriz.

Zira bu alçak kâfirlerden dolayı,  
Karun gibi zenginleştiğimiz sŷylenir.

Ağır gŷrzlerle hepsini ayaklarımızın altına alalım,  
Başlarını toprağa dŷřŷrelim.”

Dinin sultanı da ona ŷvgŷde bulundu  
Ve atının dizginini oradan geriye çevirdi.

3125 Başka bir bŷlŷđŷn yanına gitti,  
Gŷzŷnŷn ŷnŷne başka bir deniz ve dalga geldi.

Başın ŷzerindeki cengâverlik tŷyŷ sağlam,  
At, evik ve sŷvariler de usta binici (idiler).

Atların ŷzerinde gŷneř gibi altın zırh vardı,  
Kement gŷkyŷzŷnde (dŷnen) bir halat gibi idi.

O ordunun başı olan emir Orhan,  
Boru ve zurnadan feleğe kadar feryat (yŷkseltti).

Onca heybetiyle şaha doğru yola koyuldu,  
Ay ile gŷneř birbirine yaklaştı.

3130 Yŷzlerce fil cŷsseli ve delikanlı cengâver,  
Kol gŷcŷ bakımından filin başını koparırdı.

İnsanoğlunun gŷzŷ, onun gibisini gŷrmemiřti,  
Baştan ayağa kadar mertlik ve yiğitlikle donatılmıştı.

Şah için şöyle övgüde bulundu: “Ey görüşü isabetli,  
Güçlü ve mutlu padişah.

Bu görüş ve mutlulukla,  
Uzun yıllar başındaki güneş gibi ebedi ol.

(s. 188)

Eğer düşmanlar, çarkı döndürürlerse,  
Veyahut at gibi yol katederlerse,

3135 Toprak gibi üzerlerine saçılalım,  
Üzerlerine saldırıp onları eyerin altına alalım.”

Şah o tarz gelenek ve âdeti,  
Tatlı dili, şirin sözü ve ölçülü konuşmayı,

Akıllı, cesur ve işin ehli olanı,  
O kadar az yılda, çok nüktedan olanı görünce,

Savaşarak ülkeleri fetheden ve düşmanı alteden şah,  
Dua etti ve atını diğer tarafa sürdü.

Hepsi çelik ve demirden külah giymiş,  
Yiğitlerden oluşan bir ordu geldi.

3140 O ordunun komutanı, seçkin kişi Aktimur idi,  
Şaha övgüler yağdırarak geçip gitti.

Yer, ancak senin ayak tozunla süslensin,  
Başın sağolsun, düşmana teslim olma.

Farzedelim ki, düşman Nûh Tufan'ı,  
Gürzle fetihlerde galip olalım.

Kendi düğümleriyle sularının önünü kapatalım,  
O ateşlerini söndürüp hararetlerini alalım.

Kimsenin daha önce görmediği öyle ihsanı,  
Ve öyle lütfu, o şahtan gördü.

3145 Yiğit şah, o ormanda aslan gibi kükreyen,  
Hasan Alp'i gördü.

Hasan Alp, şaha övgüler yağdırdı, ondan lütuflar gördü,  
Hizmetinden sebep hep şahın insafıyla ödüllendirildi.

Şah, Abdurrahman Gazi'nin yanından geçti,  
O dağ ve ovada onun başında olduğu bir ordu gördü.

Şah ona da övgüde bulundu,  
Canına övgüler yağdırdı, ona şefkatini gösterdi.

Birer birer ordu komutanını ve önderleri gördü,  
Yüzlerce lütuf ve ihsanıyla dizginini çekti.

3150 Müjde davuluna, tasmayı vurarak,  
Orduya işaret vermelerini emretti.

(s. 189)

Batının siyahlığı, doğuya ulaştı,  
Karanlık gece, güneşin üzerine çadır çekti.

Dünya, siyah renkli saf ipeğe dönüştü,  
Değerli şah, arkadan geceye karıştı.

Koşarak hareme doğru gittiler,  
Kevkebistandan daha parlak oldular.

Havaya doğru, altın kanadını açan,  
Sabah vaktinde, kanat çırpın tavus gibi oldu.

3155 Gagasında yıldızlardan (topladığı) altın yemle,  
Gece orduya baskın yaptı.

Fildişi beyazlığında bir sabah doğdu,  
Şafak vakti, beyaz horozun ibiği belirdi.

Şah, vakar ve ağırbaşlılıkla, buyurdu ki,  
Boru üflensin, savaş davulu çalınsın.

Zincir ve Hıtây çengi inledi,  
Kerrenay İsrafil'in Sûr'u gibi oldu.

Davulun gümbürtüsü feleğin kubbesine kadar çıktı,  
Kerübîler gibi melekler korktu.

3160 Gökyüzü, yeryüzünün toprağından kaçarak,  
Samanyolu yeryüzündeki ırmak gibi kurudu.

Diğer taraftan da kâfirler, zaman kaybetmeden,  
Düşe kalka vardılar savaş davullarıyla.

İki ordu, Koyunhisar ovasında karşıkarşıya geldi,  
(Durdukları yere) ayaklarını sıkıca sabitlediler.

Müslümanların nurundan, kâfirin bedbahtlığından,  
Kaplan derisi gibi oldu kır ve ova.

O ovada, şahın şiarı zafer oldu,  
Sağ ve sol kanadı, gül (bahçesi) gibi süsledi.

3165 Sağ kanat, daha güzel oldu yeni gelinden,  
Borudan horoz sesi yükseldi.

Ağır metallere donanmış ordu,  
Göğün kükremesindeki sel gibi göründü.

Felek gibi üzerine yeşil ipek giyinmişti,  
Hepsinin bayrakları yeşil sancaklı idi.

(s. 190)

Tüm ordu, servi ve çınar gibi süslenmişti,  
(Ellerindeki) mızraklarla sanki hepsi çiğ yüklü bulut gibiydi.

O orduyu, yiğit, akıllı ve cesur,  
Kolları güçlü ve mücadeleci yanı olan,

3170 Sürekli kâfirlerle savaşmaya can atan,  
O Aykud Alp'e teslim etti.

Ordusu, saldırı anında yırtıcı aslana benzeyen,  
Cesur Turgud Alp, onların yardımına yetişti.

Sağ kanadın ordu komutanı Ağça Koca (idi),  
Savaş anında tedbir almada kendinden emin (idi).

Çeviklikte kendisi rüzgâr, gürzü ağır (top idi),  
Ordusu yıldızlar gibi uçsuz bucaksız (idi).

Hepsinin miğferi ve zırhı lale renginde,  
Savaş bayrakları kırmızı sancaktan idi.

3175 Kâfirlerin kanını dökmede (etrafa) pençesini savuran,  
Erkek aslan gibi, öfkeli ve korkusuz (idi).

Abdurrahman Gazi'nin ona yardım etmesiyle,  
Dünya onun Arap atının baldırı altında (kaldı).

(Elindeki) savaş kılıcıyla parlak güneş gibi,  
Yeri, al sancağın altında gizledi.

Aktimur, o savaş meydanına,  
Cüsseli komutanlardan birini yolladı.

Güneş gibi sırmalara bürünmüş,  
Başında miğferi, üzerinde çelikten zırhı olan bir ordu belirdi.

3180 Kâfirleri ve melun devî korkutmak için,  
Sancakları altın ve atlarını da altın zırhla (kaplamışlardı).

Bu yüzden savaş alanının yüzü güneş gibi (idi),  
Yer, onların yansımasından saf altın (gibi) olmuştu.

Her tarafta, sırmalara bürünmüş Türkleri gördüler,  
(Bu yüzden) akıl kâfirleri terketti.

Ordunun kalbi, ordu komutanı olan Orhan idi,  
Orhan'ın öfkeli ve zalim olduğunu (sakın) söyleme.

Karşısında heybetli ve parlayarak, (s. 191)  
Elburz'un zirvesindeki Simurg gibi (idi).

3185 Onun etrafındaki cesur yiğitler aslan avcısı gibiydiler,  
Ordusu aslan sütünden daha parlaktı.

Sancak ve atlar güneş gibi beyaz renkte idi,  
Giydikleri zırh ve miğfer, tıpkı atlar gibi beyazdı.

Onun gücüne şahın inancı tamdı,  
Feleğin sabah ümidi ortaya çıktı.

Ordu baştanbaşa süslenince,  
Sağ ve sol kanatta saf tuttular.

O ordunun gerisindeki deniz heybetindeki şah,  
Adımlarını dağ gibi sabitledi.

3190 Havas, şahın etrafında safları sıklaştırdı,  
(Böylece) dinin sultanını özel kıldılar.

Hepsi üzerlerine meşin heftan giymişti,  
Başlarında çelikten külah vardı.

Ondan sonra ordunun gerisinde,  
İyilik sever bir ordu isteyen, rehber şah (yer aldı).

Bölükteki aydın gönüllüler bilirler ki,  
Deniz dalgasının ötesinde dağ vardır.

Ganimet için saldırdığı her tarafta,  
Bu saldırıdan dolayı korkuya kapılınca,

3195 Orduya yardım takviyesi hazırlandı,  
Deniz gibi kükrediler.

Şahın ordusu, donatılınca,  
Her tarafta hazır bir şekilde saf tuttu.

Diğer taraftan da vakit kaybetmeyen kâfirler,  
Savaş atlarını meydanlara sürdüler.



Menekşe renginde, siyah ve lacivert bayraklar,  
Kâfirlerin tepesinde karanlık ve duman gibi (durmakta idi).

Diğer gruptaki bayrak, kırmızı ve sarı,  
Tıpkı gökyüzündeki güneş gibi idi.

3200 O büyük ordunun başı, Evrenos,  
Borunun üflenmesini emretti.

Davullara sığır kuyruğuyla vurunca, (s. 192)  
Davullardan feryat figan yükseldi.

Yer ve zaman titremeye başladı,  
Canlar korkudan, zaman tenden geçti.

Gayretli Evrenos'un emriyle,  
Sağ kanadı Kestel tekfuru süsleyip donattı.

Mor renkli bayraklar, savaşın ardından,  
Çok dalı ve meyvesi olan hurma ağacı gibi (göründü).

3205 Kâfirin bütün miğfer ve zırhı mor renkli idi,  
Atların üzerindeki halat baştanbaşa mor idi.

Bahar mevsiminde çimenlik alanda,  
Ortaya çıkan menekşe gibiydi.

Kâfirlerin cüssesi dağ gibi demir sağlamlığında idi,  
Feryatlarından dolayı güneşin kâsesi sesle doldu.

Ordunun sağ kanadını, Mednos'a verdi,  
Siyah bayrak ve yüksek ses çıkaran davul verdi.

Siyah bayrakları ellerine koyup,  
Bayrağın altında şaşkın domuzlar gibi.

3210 Ordu başındaki miğferi ve üzerindeki zırhıyla,  
Baştan başa iki sıralı makara gibi idi.

At siyah, halat siyahtı,  
Hepsi siyah renkli melun dev gibi idi.

Ellerindeki siyah oklu yaylar,  
Katran rengindeki deniz gibi coştı.

İlk komutan, cesur yüreği, mağrur başıyla,  
Kete tekfuru idi.

Ordusu savaş meydanından toz bulutu çıkardı,  
Başı ve sancağı lacivert gökyüzü gibi idi.

3215 Cübbesi yeşil idi ve altında yeşil baldırlı at vardı,  
Başını, turnanın kanadıyla süslemişti.

Hepsinin yayları padişahlara yaraşırdı,  
İnsana zulmetmede hepsi güçlü idi.

Ordusu yeni gelinden daha süslü olan,  
Evrenos, ordunun kalbinde durup,

Sarı bayrakları tıpkı güneş gibi,  
Lacivet göğün yukarisına kadar çıkardı.

(s. 193)

Bütün ordusu nergis gibi sarı kulaklı (idi),  
Güneş gibi birer birer altın sırmalı (idi).

3220 Savaşçı, atın eyerinin üzerinde,  
Adeta dağdaki erkek aslan gibi kükredi.

Osman Han öyle bir orduyu görünce,  
Kazanmak için Allah'tan yardım istedi.

İleri gelenlerden medet umdu,  
(Böylece) ehl-i hâlin tarafına yöneldi.

Gaybî adamlar gibi arzulu,  
Şeyh Edebâli'nin de yoldaşı olan,

O akıllı ve temiz dinli şeyh,  
Bütün Müslümanların dertten sığındıkları sığınaktı.

3225 Onun kerametinden sual olunmaz,  
Ona yapılan dua makbul olur.

Kumral Abdal ve Baba Turud,  
Dünya şahına selamla övgüde bulundular,

Ona fetih müjdeleri ulaştırılsın diye,  
Birlikte fetih işaretlerini ortaya koydular.

Dinin sultanı, zırh, sabır ve sebatla,  
Bulutta (gizlenen) parlak güneş gibi belirdi.

Davulcuya emretti ki, savaş meydanına,  
Savaş davuluyla boru ve kös gelsin.

3230 Her taraftan ok ve yayları çektiler,  
Yer ve zaman feryat sesleriyle birbirine karıştı.

Fildişi yaylardan çıkan ok sesleri,  
Utaritteki sesi gölgede bırakır.

(Atılan) aşırı ok ve karga kanadından dolayı,  
Savaş alanında güneş parlamıyordu.

O iki saftan biri, ahşap kaplı eve gitti,  
Orada çok gayretkeş bir şekilde harekete geçti.

Büyük küçük birbiriyle vuruştular,  
Yiğitlerin bedeni, okla dolu terkeş gibi (oldu).

3235 O savaş ve vuruşma esnasında, (s. 194)  
Zehirli okla öldürmek için.

Yay üç baştan eşit olarak düğümlendi,  
Siper, yılan gibi kendi etrafına dolandı.

Zamanın cesur yiğitlerinin güçsüzlüklerinden sebep,  
Tıpkı yaşlılarda olduğu gibi yayın boyu eğildi.

Allah yolundaki savaşçıların kandillerinden,  
Filin hortumundan (su boşalır) gibi ok boşaldı.

Bayrağı, güneş gibi yukarı çektiler,  
Feleği de mızrağın başına geçirdiler.

3240 Felekteki yıldızları, karanlık geceden sebep bilme,  
Zira (yıldızlar) yiğitlerin gagasından iz kaldı.

O vur-kaçta kullanılan kılıç ve temrenden,  
Gökyüzünde başka bir hava oluştu.

Zırhtan buğday tarlasındaki lale gibi kan fışkırdı,  
Pehlivanların kanıyla mızrak, erguvani söğüt (gibi) oldu.

Korkusuzca, ayaklar başları ezdi,  
Deniz öküzü ve deniz atı gibi savaşçıların altında kaldılar.

O ovadaki savaşçıların kanından,  
Beyaz ve parlak atların eli ayağı kına rengine büründü.

3245 O engebeli ovanın genişliğinde,  
Topuz gibi el de bilekten ayrı yere düştü.

Bulutun emriyle aniden çıkagelen şimşek gibi,  
Kılıç, havaya doğru başıboş sallandı.

Her iki ordu da birlikte harekete geçti,  
Ne ok yeme korku vardı ne de ölmekten dolayı gam.

Hep beraber ok ve topuzları karşıkarşıya koydular,  
(Akan) kandan kan ırmağı oluştu.

Her iki gruptaki savaşçının kanı,  
İki dağ arasından akan çağlayan gibi oldu.

3250 Kestel tekfuru, sağ kanattan sürdü atını,  
Öfkeyle Ağça Koca'nın üzerine saldırdı.

Ağça Koca böyle bir savaşa kalkışmayı,  
Müslümanlara kin kılıcını çekmeyi,

Ve ordunun gemi şeklini aldığını görünce,  
(Saldırı) emri verdi ve her narada onları cesaretlendirdi.

(s. 195)

Kestel tekfuru o gemiye girdi,  
Ordusu tıpkı yırtıcı aslanlar gibi idi.

Müslümanları savaş meydanının ortasında görünce,  
Kaplana benzer bir ordu çıkageldi.

3255 Her iki taraftan da ok ve topuzları çektiler,  
Müslümanlar kâfirleri öldürmek için harekete geçtiler.

Eceli gelmiş kâfirlere saldırdılar,  
Ve tereddüt etmeden hepsini kılıçtan geçirdiler.

Kestel tekfuruna mızraklar yağdırdılar,  
Ve onu cehenneme gönderdiler.

Sağ kanattan Aykud Alp, bu durumu görünce,  
Meşrikaynda mola verdi.

Sol kanatta, şeref ve haysiyetten bihaber olan,  
Medlos gibi bir düşman vardı.

3260 O iki saf, iki dağ gibi oraya varınca,  
Dağda bellerinden kılıçları çektiler.

Savaş atları, her tarafı toza bulayıp,  
Kılıç gibi hızlı ve keskin bir şekilde (savaşçıların) tepesine bindi.

Altın kaplı kıyafetleri olan savaşçılar,  
Binekleri, saba rüzgârı gibi dört nala sürdüler.

Atın arkasına topuzu ve miğferi koydular,  
Çözüyü birbirinden ayırdılar.

Cesur Aykud Alp ile kâfir Medlos,  
İki aslan gibi karşıkarşıya geldiler.

3265 Kin güden iki pehlivan, ellerindeki çelik,  
Ve demirden gürzle birbirine yaklaştılar.

Medlos, Aykud Alp'e lanetler yağdırarak,  
Savaş meydanından dumanlar çıkardı.

Kâfir olan, diğerinin koluna gürzünü indirdi,  
Onun ardından ikinci bir darbeyi indirdi.

Dünya pehlivanına, kâfirin üç darbesi isabet etti,  
Ondan sonra bulut gibi bir gürz çıkardı.

Kâfir, o çelikten yapılma gürzü görünce,  
Kendi başına felek gibi kalkanını çekti.

(s. 196)

3270 Pehlivan, onu kalkanla ezdi,  
Çünkü kalkanı, kâfirin başının arkasına isabet etti.

Kâfirin başı, atın sırtına çarptı,  
Ve sinesinden dertli bir ah çekti.

Eyerin üzerinden yere düştü,  
O kin dolu kâfir yere çakıldı.

Cesur Alp, elinde hançer ve aslan çevikliğiyle,  
Gümüş eyerli atından yere sıçradı.

Daha fazla dayanamayıp o keskin hançerle,  
Kâfirin başıyla kara bedenini, birbirinden ayırdı.

3275 Evrenos bu durumdan haberdar olunca,  
Yanağı kehribardan daha sarı oldu.

O sırada Kestel tekfurunun da,  
Öldüğü haberi geldi.

Sağ ve sol kanadın nasibine daha fazla gam,  
Ve daha fazla ümitsizlik düştü.

Tekfur Evrenos, ümitsizliğe düşüp,  
Orduya, daha fazla bastırmalarını,

Onlara savaş mağlubiyeti yaşatmalarını,  
Ve Müslümanlara daha fazla zulmetmelerini emretti.

3280 Bir defada kâfirleri ezdiler,  
Ayaklanarak kâfirlerin sayısını azalttılar.

Aktimur'un komutanlık yaptığı yere kadar,  
Kâfirler, ön cenahtan vura kıra ilerlediler.

Orhan ve diğer pehlivanlara saldırdılar,  
Ordu, yıldızlar gibi darmadağın oldu.

O büyük padişah, kâfirlerin yaptıklarını,  
Bu saldırı ve cefakârlığı görünce,

Şaşkın fil gibi yerinden sıçradı,  
Gayretkeş ordusuyla el ele verdiler.

3285 Sağ ve sol kanattan haberdar olup,  
Büyük ve küçük birlikler tek yönden harekete geçtiler.



Kâfirlerin etrafını sardılar,  
Ve üzerlerine kılıçları indirdiler.

(s. 197)

Savaş rüzgârıyla tozu toprağı süpürdüler,  
Her taraftan kâfirlere darbe indirdiler.

Batıl ve ehl-i hakın kanını dökmekten dolayı,  
Yer, şafak vaktindeki gökyüzü gibi oldu.

Yerin her tarafı, (kullanılan) kılıç ve hançerden dolayı,  
Bir insan gibi el ve ayakla doldu.

3290 Ürken her kâfir,  
Müslümanın eline ayağına sığındı.

O sırada, ıstıraptan dolayı kuruyan dudaklar,  
Su yerine kılıç (darbelerini) tattılar.

Müslümanların ettiği ahtan ve kâfirden (akan) kandan,  
Savaş meydanına bulut gibi yağmur yağdı.

Yiğitlerin kılıcından katre katre kan damladı,  
Sanırsın ki, yıldız feleğe ulaştı.

Bedbaht tekfur, olanları görünce,  
Perişan gönlünden bir ah çekti.

3295 Tilki misali kaçmaya kalkıştı,  
Rüzgâr gibi Bursa'nın bir deliğine girdi.

Şerli tekfurular esir alındıla,  
Çoğu da o hengâmede öldüler.

O Şerli tekfurlardan Kite tekfuru,  
Kalbine yara aldı, ıstıraba boğuldu.

Ulubat tekfuruna sığındı,  
Bir süre mutsuz canı rüzgâr yedi.

Gaziler, peşinden saldırıya geçti,  
Orada etrafa zarar verdiler.

3300 Ulubat tekfurunu sıkıştırıp,  
Onunla tehdit ederek konuştular:

“Bedbaht tekfuru, bize ver,  
O ciğeri dağlı canı bize ver.

Eğer vermezsen, seni de talan ederiz,  
Şerli kâfirler gibi seni de inletiriz.”

Bu denli çaba ve uğraştan korkan kâfir,  
Sultanın vekillerine bir anlaşma önerdi.

(s. 198)

Onun suç ve günahını görmedikleri sürece,  
Müslümanlar ona zarar vermesinler,

3305 Sultana da vekiller göndersinler,  
Sultan cömertlik göstererek,

Onun istediği her şeyi,  
Kabul edip, korkusunu gidersin.”

O anlaşma ve sözleşme kabul edilince,  
Kite tekfurunu, tereddüt etmeden yola çıkardılar.

Müslümanlar, ona fırsat vermediler,  
(Bulunduğu) vilayete doğru hareket ettiler.

Hızla kalesine kadar götürdüler,  
Kalenin önünden ağır kılıçla geçtiler.

3310 Ona zulmedip başına vurdular,  
Siyaset şüphesiyle kapısını çaldılar.

Kilidini zulüm eliyle büktüler,  
O kaleyi ele geçirmek için yol açtılar.

(Orayı) şirk erbabından temizlediler,  
Tüm pisliği, kılıcın suyuyla yıkadılar.

İslâm geleneğini koruma altına alıp,  
Ordu ve tebaasını, birleştirdiler.

Bir süre o kaleyle meşgul oldular,  
Kaleyi kendi istedikleri gibi yaptılar.

3315 Düşman ülkesi şahın varlığıyla süslendi,  
Çiftçiler, ordunun adâletiyle müreffeh oldu.

Böyle büyük bir savaşın semeresi,  
O aşağılık tekfur, Evrenos oldu.

Bu arada akan onca kan,  
Kara toprağa karıştı.

Dinin sultanı, orduya Bursalıların,  
Ortadan kaldırılması emrini verdi.

Boru ve zurna sesleri yükseldi,  
Ordudan (çıkan) tozdan gökyüzü, katran rengini aldı.

3320 Kâfirlerin mallarını yağmaladılar, (s. 199)  
Onların başlarındaki tacı kaptılar.

O meydanda savaş tavlasının aslanı yenildi,  
Ordu, kin atını kaleye dört nala sürdü.

Bedbaht tekfur, eli ayağı yaralı olarak,  
O savaş meydanını terketti.

Kaleden hızlı bir şekilde kaçamadı,  
Yorgun canından ve dertli gönlünden dolayı kederlendi.

Fakat kaleyi sağlamlaştırıp,  
Matem tutmak için oraya sığındılar.

3325 Müslümanlar kalenin sağlam olduğunu görünce,  
Ganimet olarak eşyaları ve at takımlarını aldılar.

Kalenin fethi sıkıntıya girince,  
Tedricen onun için tedbirler aldılar.

Ordu o fetih işiyle meşgul olunca,  
Başka fetih için kin kılıcını çektiler.

Bütün orduyu sultana ulaştırdılar,  
Burada Ğelnûs adında bir kale vardı.

Orada, o mağrur kâfir Kite tekfuruna,  
Tabi olan bir ada bulunuyordu.

3330 Orada sayısız mal mülk ve nimet vardı,  
Cennet gibi süsle donatılmıştı.

Şah, sadık dost Aykud Alp'in Kara Ali adıyla,  
Şöhreti yakalamış oğluna,

Oranın fethedilmesi için,  
Ordunun yıldızlar gibi donatılması emrini verdi.

Kâfirlerin ülkesine saldırıp,  
Hızlıca hareket ederek orayı ele geçirsinlerdi,

Kılıçla orayı kâfirlerden temizlesinlerdi,  
Büyük padişah, onu ordunun başı yaptı.

3335 Ordu komutanı, orduyla birlikte,  
İvedilikle o kaleyi mahşer yerine çevirdi.

Davula vurup, boruya üflediler,  
Kalenin kapı ve çatısından baştan uca kadar,

Atlarını sürüp kâfirlerin kanını akıttılar, (s. 200)  
Başını çıkaracak kimse kalmayınca kadar (devam ettiler).

Burca ve kale duvarına bayrağı çekip,  
O kaleyi de fethettiler.

O kalede büyük bir kilise bulunuyordu,  
Kandili altından, meşaleleri gümüştendi.

3340 O kilisede büyük sultanlar gibi,  
Gönlü güneş misali şanı yüce bir rahip vardı.

Bütün işi, ibadet ve itaat idi,  
Ziyaretçileri, kâfirlerin ileri gelenleri idi.

Sözü doğru, hadisi sahih idi,  
Mesih'in dini onunla süslenmişti.

Rahibin ay gibi parlayan bir kızı vardı,  
Ay ne ki, güneşten de üstündü.

Güneş, onun ayının dilencisiydi,  
Güzellikte periler onun cariyesiydi.

3345 Altın yiyeceğinden ve kederli saç kıvrımından dolayı,  
Çimenlikteki gülün (bile) onu kıskandığı bir kız idi.

Yüz aydınlığı bakımından, dudak ve zülfü ay,  
Davranış bakımından dini bütün ve sufi idi.

Zülfünün bükülmüş ucundan hayırla zikredilmiş,  
Zahidin gönlü onu kiliseye çekmiş.

Dudağı, şarap içmeyen birini (bile) mest edici idi,  
Gönül, onun çehresinin ateşinden dolayı kebab olmuştu.

Kilisenin rahibini o ay yüzlüyle birlikte,  
Süsleyip götürdüler.

3350 Ordu komutanı, büyük padişaha takdim zamanı,  
Mutlu ve hoş bir gönül sundu.

Sınırsız hediye ve armağanlardan başka,  
Akıllı ihtiyarı takdim ettiler.

O fetihlerden dolayı gönlü şad oldu şahın,  
Dudağı gonca gibi açıldı, ruhu huzur buldu.

Veli padişah, bir defada,  
O vilayeti Kara Ali'ye bağışladı.

Ülke, padişahın fazilet ve ihsanıyla,  
Güneş ve ayın ışığından daha aydınlık olur.

(s. 201)

3355 Ondan sonra dostların gönlündeki arzuyla,  
Dünya, koku bahçesinden daha mutlu oldu.

Padişahın ve şahlığının tek meşguliyeti vardı,  
Ve yüz bin kere de o oldu.

Ey saki, o buyurmalık kadehi ver,  
O sarhoşluktan dolayı artış göstereyim.

Zamanın işini arttıralım,  
Güneş gibi gökyüzünde zuhur edelim.

**OSMAN HAN'IN LEBLEBUCİ KALESİNİN VE DİĞER SAYISIZ  
KÂFİR KALELERİNİN FETHİ İÇİN YOLA ÇIKIŞININ  
BEYANI HAKKINDA DÖRDÜNCÜ HİKÂYE**

Mâna meydanında sihirli pehlivan,  
Dil kılıcını şöyle uzattı:

3360 Ülkeler fetheden, taç kapan,  
Büyük yara alan Osman Han,

Savaş kâfirlerine karşı su gibi galip geldi,  
Öfke koluyla onların elini kıvırdı.

Kâfirlerden geri aldığı kalenin,  
Mâmur edilmesi için çabaladı.

Adâlet ve insafla kalenin temelini attı,  
Kısa zamanda orayı mâmur yer yaptı.

Zamanın naif insanlarından derdi aldı götürdü,  
Şehirdeki güçsüzlerin elini güçlü kıldı.

3365 Şeriatın emrine göre davranıp,  
Bütün kiliseleri camiye dönüştürdü.

İslâm bayrakları gökte dalgalanınca,  
Her yeri dâru'l İslâm yaptı.

Erbâba haraç alma yetkisi verdi,  
Onların geçerliliğini uzattı.

Bu hükümdarlığı isteyen herkesin yanında,  
O vilayet, cennet gibi mâmur oldu,

Hem şirk erbâbı hem dinin ileri gelenleri,  
O dinin sultanına övgüde bulundular.

(s. 202)

3370 Dinin ve ordunun sultanının azameti artsa da,  
O fetih ve zafer sonrasında.

Ordu bu güzergâhtan geçmek için,  
Yol ve yolculuğun sıkıntısıyla karşılaştı.

Akıllılar, bunu gizlemişler,  
Yolculuk, bir parça cehennemden geçmiş.



Bir süre yorgunluktan feragat edenler,  
Rahatlık ve yurt aradılar.

Evet, temiz işi olan nüktedanlar,  
Vatan sevgisini imandan saydılar.

3375 Temiz, halis ve güçlü şah,  
O yüzden orduya izin verdi ki,

Bir süre mal mülk ve hazineyle birlikte olsunlar,  
Bu fanî dünyayı istemekten vazgeçsinler.

Böylece bir süre zaman geçti,  
Bedenleri yol yorgunluğundan rahatladı.

Ordu, sürekli savaşmak istedi,  
Heybetini arttırmak istedi.

Şah, sarayının eşiğine yüzlerini sürsünler diye,  
Ordunun komutanlarını istedi.

3380 Her taraftan gelmeye başladılar,  
Her tarafta felek gibi saf tuttular.

Yiğitler her taraftan harekete geçince,  
Dünya çadır ve kandillerle doldu.

Şahın kapısı, bu adetten dolayı pazar yeri gibi oldu,  
Baştan uca kadar çadır ve otağ doldu.

Otağın bir tarafında ay,  
Bir tarafında da güneşin altın huzmesi (vardı).

Her tarafta karınca ve çekirge gibi bir ordu (donatıldı),  
O topluluktan dolayı yıldızların gözü kamaştı.

3385 Padişah çadırına fildişinden bir taht koydular,  
O tahtın üzerine altından tacı olan taçlıyı (oturttular).

Dünya padişahı, tahtına oturunca,  
Komutanlara kendi etrafında yer verdi.

(s. 203)

Şah onlarla şöyle meşverette bulundu:  
“Uzun süredir gönlümüz rahat.

Dini ve ülkeyi güçlendirmek için,  
Düşmanların ülkesine tuzak kuralım.

Dünyayı kâfirlerden temizleyelim,  
Elimizi ve kesemizi akçeyle dolduralım.”

3390 Bütün ordu komutanları teselli edildiler,  
Âlemin sultanına duacı oldular.

Şöyle dediler: “Ay, ayağının tozu toprağı olsun,  
Eflaktaki güneş, başına tac olsun.

Senin varlığın olmadan dünya bir an bile dönmesin,  
Dünya üzerinden gölgen eksik olmasın.

Her işte ferman senindir, biz onu yapalım,  
Başı ve camı senin bedeninin için feda edelim.”

Medh ve övgüyü bitirdikleri zaman,  
Şöyle bir tedbir aldılar:

3395 Şahın huzuruna Köse Mihâl'i getirip,  
Onun hal ve hareketlerine bakacaklar.

Eskiden beri, adâlet bize özgü olsun,  
Sürekli şahın eşiğinde seçkin (olalım).

Tevhit ve imana kılavuzluk edelim,  
Ondan dolayı gönül incinmesin, incitmeyelim.

Eğer iman eder, eminliği kabul ederse,  
Ona usulden bahsedelim.

Eğer kendi kâfirliğine inanırsa,  
Birlikte mücadele ederiz.

3400 Onu ülkeden kovarız,  
Şimdiye kadar yapmadık, şimdi yaparız.

Şah, bu öneriyi kabul edip,  
Elçiyle mesajı yolladı.

Mihâl'e mesaj gelmeden önce,  
Gönlünde sabah akşam din arzusu vardı.

Batını, parlaklıkta, parlak güneşten,  
Hakk nurunu çalmıştı.

(s. 204)

Etraf ve eknaftaki dostlarına,  
Onların bulunduğu topluluğun peşine birilerini atadı.

3405 Ona tabi olan tekfurlar,  
Her uygun işinde, ona bağlı olanlar,

Kendi ülkelerine vardılar,  
Kendi derecelerinin tümü arttı.

Topluluğun biri, Süreyya yıldızı gibi oldu,  
O çimenlikte mum gibi oturdular.

Felek gibi sofralar kurdular,  
Orada ay, tuzluk; yıldızlar tuz (oldu).

Şarapları baldan, tüm anlattıkları şeker idi,  
Yüzde güzellerin beni, ateşte nazar otu (vardı).

3410 Yemek ortadan kalktıktan sonra,  
Kadeh, dönen güneş gibi hareket etti.

Birbirlerine yarenlik ettiler,  
Dostluktan ve kulluktan konuştular.

O esnada cesur Köse Mihâl, dostlara,  
Şüphe ve hile duymadan şöyle dedi:

“Bu topluluktan bize faydadan başka şey yoktur,  
O da bizim ferahlamamız içindir.

Güçlü bir devlet olan Türklerin bu şahına,  
Durumumuz ve bağlılığımız manevî boyuttadır.

3415 Bundan önceki dinim keder dolu idi,  
Onun dinini canı gönülden kabul ediyorum.

Her biriniz hâkim ve yargıç olan sizler,  
Bu dinde bize hanginiz yardımcı olursunuz?”

Cesur Mihâl'e duacı olup, şöyle dediler:

“Dünyada posa ve öz olduğu sürece,

Bu din ve bu milletle birlikte kal,

Burada bizden dolayı şüphe etme.

Senin olan her din, bizim de dinimizdir,

Emrine itaat etmek, bizim için kuraldır.

3420 Padişah, dinini mübarek kılsın,  
Hakk, dini sana uğurlu kılsın.”

(s. 205)

Yüksek dereceli şahtan Mihâl için,  
Mesaj geldiğinde bu durumda idiler.

Gerek yakut, gerek inci, gerek samur ve vaşak,  
Şahane hediyeler verdiler.

Kendini şahın huzuruna ulaştırıp,  
Fermanla o sarayda sabit kaldı.

Şöyle dua etti: “Ey âlicenap padişah,  
Vakar bineğin ay ve güneştir

3425 Zatından dolayı İslâm'ın eli kolu güçlüdür,  
Çabandan ötürü her lahza din tazelenmektedir.

Parmağınla zünnarımızı çöz,  
Bize din ve İslâm yolunu göster.

Dinin sultanının, din ile adâlet temelli bir geleneği,  
Davranışında, temiz itikadın (yansıması) vardı.

Başa ve sona bakınca,  
Dua okudu ve İslâm dinini kabul etti.

Mihâl, İslâm'ı kabul edince,  
Müslümanlar onu usulden saydılar.

3430 Onun dostları da Müslüman oldular,  
Zulmetten İslâm'ın nuruna meylettiler.

Hepsi kendini cehaletten kurtarıp,  
Şahın huzurunda, seçkin kişi oldular.

Yiğit kişi, yolda giden,  
Yiğitlere yoldaşlık edendir.

Mihâl'in, şah ile yeni anlaşması olunca,  
Ordunun komutanı ve öncüsü oldu.

Azametli padişah buyurdu ki,  
Boru ve zurna sesleri yükselsin.

3435 Ordu, gökyüzündeki yıldızlar gibi coştı,  
Bayraktar, omzunun üzerine sancağı dikti.

Ferîdûn'un Dırefş-i Kâviyânî sancağı gibi,  
Sancaklar, kırmızı, beyaz ve mor idi.

Ordudaki hayvanların nallarından,  
Semaka kadar toz toprak yükseldi.

(s. 206)

Ordu, gezegenler gibi harekete geçti,  
(Böylece) Leblebuc ülkesine kadar ulaştılar.

Orada valilerden şöyle bir haber aldılar:

Hepsi şahın huzuruna yönelmiş.

3440 Hepsinin ellerinde kılıç, omuzlarında kefenler,  
Kulluk halkasını kulağa takmışlardı.

Ülkenin her tarafından ileri gelenler toplanıp,  
Dünya şahının huzuruna geldiler.

Ellerine ülkenin kilitlerini alıp,  
Gemi ve atlarla hazineleri çekerek,

Dinin yüce hamisi olan şahın din geleneğine göre,  
Mihâl gibi (hak) yolunu buldular.

Eski dinlerinden pişman olup,  
İhlasla hepsi Müslüman oldular.

3445 Ülkeyi, şaha teslim ettiler (ve böylece),  
Gönüllerini hiddet korkusundan kurtardılar.

Merhamet sultanı, dinlerinden dolayı muratlarını verdi,  
Eşiğini onlara özgü kıldı.

Leblebuc fethedildikten sonra,  
Dünya şahı, Lefke'ye doğru hareket etti.

Valiler, bütün ordu ve tebaanın,  
Diğerleri gibi itaatkâr olduğunu,

Korkusuzca şaha gittiklerine dair,  
Söylentiyi işittince,

3450 Kendilerini tamamen gafletten arındırıp,  
Diğerleri gibi halktan oldular.

Gazilerin yüzüne kapıları açtılar,  
Malları ve civar bölgeleri onlara teslim ettiler.

O memleketin tamamı baştan uca,  
Hem ovada, hem dağda hem de derede oturan,

Şahtan hep iyilik görünce,  
İslâm dinini kabul ettiler.

Kendilerini korku ve ıstıraptan kurtarıp,  
Şükür ve teşekkürle dudaklarını açtılar.

(s. 207)

3455 Ondan sonra Mekece'ye vardılar,  
O memleket de savaşmadan alındı.

Kendi eski dininden pişman olanlar,  
Şahın isteğiyle İslâm dinine geçtiler.

Hepsi, doğruluk ve tam ihlastan dolayı,  
Şahın himmetiyle Müslüman oldular.

Dünyayı aydınlatan sultanın teyidiyle,  
Dünya, günün aydınlığından daha parlak oldu.

Gittiği her yerde şah, adâletin gölgesi oldu,  
Orası güneş ve aydan daha parlak oldu.

3460 Memleketin tamir ve mâmur edilmesinde,  
Oranın mutluluk ve eğlencesinde,



Harap ülkeyi tımar etmesi için,  
Şah, Samsa Çavuş'u memur tayin etti.

Samsa Çavuş, ülkenin durumundan haberdar olunca,  
Şefkatli padişah, ona eyalet verdi.

O memleketlerin mâmur olmasında,  
Çavuş da çaba gösteriyordu.

Emir, o yerlerden birini onardı,  
Oradaki şehrin adı Çavuş Köyü oldu.

3465 Samsa Çavuş, eyalete yönetici olunca,  
Büyük küçük diğer tekfurlar,

İslâm devletiyle tanıştılar,  
Tanışmak da ne demek, en yüce (insan) oldular.

Hepsi, şahın himayesi altına girip,  
Onun huzurunda bir daha isyana kalkışmadılar.

Güneş gibi ufuktan zirveye yükseldi,  
Felek, şahın sancağının başıyla aşındı.

Seher gelini altın perde çekip,  
Ufkun en yüce katında salındı.

3470 Güneş, karanlıktan belirdi,  
Ondan dolayı feleğin gözü şaşakaldı.

Yıldızlar da kâfirler gibi yok oldu,  
Gecenin ordusu, gündüz tarafından bozguna uğratıldı.

(s. 208)

Şah, atın eyerine ayağını koyunca,  
Dağ cüssesiyle rüzgâr gibi yola revan oldu.

Ordu, Ak Hisar'a doğru yöneldi,  
Karıncı ve çekirge (sürüsünden) daha fazla idiler.

O ova, binek ve savaşçı ile doldu,  
Ondan dolayı ayın şavkı cılızlaştı, güneşin rengi soldu.

3475 Oranın valisi, vilayete,  
Yedi başlı ejderin geldiği haberini işitince.

Kükredi, erkek dev gibi nara attı,  
Zira güçlü kolları ve pehlivanlara özgü cüssesi vardı.

Davulcuya savaş davulunu (çalmasını),  
Ordusunun derhal donatılmasını emretti.

Tibet öküzü üzerinde, gönlünde zerre korku olmadan,  
Süslerle donatılmış başını çıkardı.

Sağ ve sol kanat cesurların (safı idi),  
Cesur deme, hepsi erkek aslan idi.

3480 Semizlik onu ürkütemedi ve üzüntüsüne,  
Fecirden önceki geçici aydınlık gibi son verdi.

Bu yüzden sultan haberdar olunca,  
Allah'ın huzuruna sığındı.

Ordusunu sürdüğü her yerde,  
Allah'tan zafer için yardım istiyordu.

Ordusunun çokluğuna güvenmiyordu,  
Allah'tan ümit ediyordu.

Ondan sonra din sahiplerine dönüp,  
Şöyle dedi:

3485 “Şu değersiz zamanda çok denedim,  
Bana benden daha dost kimsem olmadı.”

Ondan sonra üstün kişilere, ordunun,  
Kâfirlere yolu kesmesini emretti.

Ordunun sağ ve sol kanadını saydı,  
Ehl-i vukuf birine orduyu teslim etti.

Ordunun iki tarafından feryat sesleri yükseldi,  
Pelivanlar, savaş meydanına vardılar.

(s. 209)

Meydandan (çıkan) tozdan bulut kümesi oluştu,  
(Havadan) mızrak ve temren yağdı.

3490 Yiğitler, ok ve hançerlerin (üzerine) düştüler,  
Canın kanat çırpmasıyla kanatlandılar.

Savaşın büyük küçük ordu birlikleri ve ordu komutanı,  
Kol ve vücut bakımından o sırada eşsizleşti.

Ova, o savaş gününde deniz,  
Pehlivanların kolları da o denizdeki timsah oldu.

Biri, başının arkasına gürz yedi,  
Diğerinin (yediği) oktan ciğeri kanadı.

O eski geniş ovanın etrafında,  
Mızraklı baş, diken gövdesi (gibi) oldu.

3495 O savaşta gaziler, kâfirler tarafından,  
Kol ve canlarına yara aldılar.

Sultan bunu görünce,  
Kamçıya ve oka girişti.

Kâfirleri ufak ufak parçalara ayırsınlar diye,  
Şah, ordusuna emir verdi.

Bu emirden sonra kâfirlere saldırdılar,  
Kılıçları çekip, kan akıttılar.

Kâfirlerin sancağı başaşağı geldi,  
Kılıçlarla ayakları kesildi.

3500 Kâfirler o tehlikeli yeri görünce,  
Savaş meydanından kaçtılar.

Kendi kalelerinde yer bulamadılar,  
Kendilerini birkaç hileyle kurtardılar.

Bedbaht tekfur, tilki gibi,  
Kara Çebiş deliğine kaçtı.

Ok gibi, o kâfirin kalesine girip,  
Halkını ve ailesini esir aldılar.

Gazilerin eline mal ve mülk,  
Hem ganimet ve ülke, hem de tebaa ve aile.

3505 Gılman erkek ve huri kızlar,  
Hepsi, gazilerin eline geçti.

(s. 210)

Ondan sonra Geyve'ye geldiler,  
İrem gibi gönül açıcı idi ve mal mülk ile dolu idi.

Tekfur, kale eşrafiyla birlikte,  
Yüksek bir vadiye yöneldi.

Kuzi Dere yaylağına geldi,  
Orada koyun ve kuzu çevirdiler.

Orada gökyüzü gibi yüksek bir kale,  
Sarp ve geçilmesi zor bir derbend vardı.

3510 Bu yerden çıkarken,  
O esnada gaziler içeri girdiler.

Dinin sultanı, kaleyi zaptetti,  
Kalenin bütün halkını da kendine tabi kıldı.

Kaleye sağlam bir geçit yapıldı,  
Ondan sonra o dağa yöneldiler.

Güneş, her yerden değil tek bir yönden olmak üzere,  
Yukarıya gitmelerini emrettiğinde,

Dağa doğru (kaçan), maymunları yormak için,  
Kaplanlar koşuyordu.

3515 Güneş gibi yukarıya tırmandılar,  
Tavşan her tarafta (koşturuyor), ceylan uyuyordu.

Çocukları ve torunları ile birlikte,  
Valiyi ve tebaayı da yanlarına aldılar.

Kâfirlere karşı gazilerin başı yüce oldu,  
Düşmanı kılıçtan geçirdiler.

Gaziler ve mücahidler, o mal ve mülkten dolayı,  
Hazinesi çok olan Karun gibi (zengin) oldular.

Şah, o fetihten dolayı dolunay gibi oldu,  
İleri gelenler ve tebaasının yanında değeri arttı.

3520 Oranın yakınında Tekur Pınar adında,  
Sağlam bir kale vardı.

Bu kale çok çetin ve duvarları yüksekti,  
Değerli şah, (oraya) ulaşamayınca,

Dost Aykud Alp'in Kara Ali adlı oğluna,  
Dizginin, Yenişehir tarafına çevrilmesinin,

(s. 211)

Kendisi tarafından uygun,  
Görüldüğünü bildirdi.

Yüce padişah, kaleye gittikten sonra,  
Kaleyi, Kara Ali'ye teslim ettiler.

3525 O kale komutanını zaptedip,  
Ordu ve tebaası ile yakın bağ kurdu.

Muzaffer komutan, şahı,  
Durumdaki gelişmelerden haberdar etti.

Dinin ve adâletin sultanı,  
O fetihten dolayı çok mutlu oldu ve şöyle emretti:

“O kaleye ferman gönderin,  
Kara Ali’ye toprak verin.”

Temiz soylu şah, o mülkü,  
Gaziye yaraşır ihsanıyla,

3530 Veli tabiatlı Timurtaş ile,  
Kara Ali’ye bağışladı.

O memleketi bugün,  
Timurtaşlar elinde bulunduruyor.

Geyve yakınındaki kaleler,  
Timurtaşların eliyle korundu.

Lefce, Karagözhisarı,  
O bahtıyarın döneminde fethedildi.

O dönemde Osman Han’ın,  
Karagöz adında has bir kişisi vardı.

3535 Kaleyi ona ihtisas ettiğini söyleme,  
O adla tez vakitte meşhur oldu.

Has şah, şimdi orada hala yolu olan,  
Bir köprü inşa etti.

O kale şimdi elden çıkmış olsa da,  
Yine de o köprü yerinde hala durmakta.

O köprüden geçenler,  
O eserden dolayı onun canına dua okurlar.

Eğer bu zamanda şaha kul isen, (s. 212)  
Dünyaya cömert davran, iyi niyetli ol.

3540 Böyle bir fetih rasat hesabına göre,  
713 hk./1313 yılında (olmuştur).

Ey leziz dudaklı saki, ver kadehimi,  
Zira ülke fethetmede çok sıkıntı çektim.

O sarhoşluktan huzura ereyim,  
Ondan sonra sözü süsleyeyim.

### **713 hk./1313 TARİHLERİ ARASINDA VUKUBULAN HADİSE VE DURUMLARIN BEYANI HAKKINDA BEŞİNCİ HİKÂYE**

Edip olan saray kâtibi, büyülüyor,  
Kaleme şöyle nükteler söylüyor:

Bilge şaha, iki şey gereklidir,  
O ikisinden dolayı şah, yüce koruyucu olur.

3545 İlki; bil ki, her işte doğru düşünceli (olmalı),  
(Zira) o düşünceyle devletin yüzü şereflenir.

Her ne kadar şahlığın işi, yiğitlikse de,  
Şahtaki işbilirlik cesarettendir.

Diğeri; şahların kılıçları yoktur,  
Dünyaya feyz bulutu bağışlarlar.



Eğer düşüncede şahın kılıcı olursa,  
Güneş gibi dünya padişahı olur.

Eğer akla uygun düşüncesi olmazsa,  
Makul düşüncenin yanında batıl olur.

3550 Ondan ne bir kapı açılır meyveli,  
Ne de bir ordu hezimete uğratılır neticeli.

Bu iki sıfatı kendinde barındıran şah,  
Düşünce ve cesaretle payidar olur.

Yöneldiği her tarafta (önüne) yollar açılır,  
Ona aydan güneşe kadar mülk verilir.

En kısa zamanda işleri ilerler,  
Yerden Ülker yıldızına kadar yükselir.

Tedbir ve kılıçla geçerlilik kazanır,  
O evlilikten netice alır.

(s. 213)

3555 Şah, akıl ve düşünceyle,  
Öfke ve kine boyun eğdirdi.

İşin tedbir ve akılla olursa,  
Hiddet, öfke ve kabalığa başvurma.

Gazilerin cesuru, Osman Han,  
Bu iki sıfatla üstün padişah olur.

Düşünce ve akılla, olgun kişi olur,  
O yüzden de rütbesi ve azameti artar.

Kılıç ve tedbir bakımından güçlü eliyle,  
Feyz bulutundan daha bahtiyar dünyası vardı.

3560 Tedbirden dolayı gönlü nasiplenip,  
Kılıcıyla, (gelen) felaketleri def ediyordu.

Düşünce ve akılla gönle huzur verdiği için,  
Bursa'nın fethedilmesi emrini verdi.

Bursa valisi, şahın kılıcıyla,  
Hezimete uğrayıp, savaş meydanından kaçınca,

Bursa'nın fetih işine şahın gönlü kaydadı,  
Derhal din ehline nazikçe emretti.

Bursalılara zulmetsinler,  
Böylece her taraftaki yerlerini sağlamlaştırsınlar.

3565 Saftaki gaziler, engerek yılanına benzeyen,  
Kâfirin başını orada ezsinlerdi.

(Zira) sürekli onların fesatlıklarından huzursuzdu,  
Mücahid tarafından ahdedildi.

O kaleden müslümanlara,  
Her fırsatta saldırı oluyordu.

Hikmetli söz söyleyen sultan, bu durumu görünce,  
Sağ ve sol kanattan iki kale dikti.

Her ikisinin de burç ve kale duvarlarını yükseltti,  
Mücevher sandığı gibi süsleyip donattı.

3570 Sağlamlıkta her biri sanki felek (gibi idi),  
O burç ve kalenin muhafızı, sanki bir melek idi.

Hendeği, suya ve balığa ulaştırdı, (s. 214)  
Yüzücü, ay; gemisi güneşti.

Kale muhafızlarının hepsi mücahid,  
Hepsi Bursa ve Bursalılara karşı.

Orada kan döküp,  
Kâfiri Bursa'dan def ederler.

Gece, üzerlerine gece baskını yapıp,  
Gündüz onları dışarıda sağ komazlar.

3575 Gece gündüz gözlerine uyku girmez,  
İstirap çekerler.

O halkı yakmak için,  
Onların kuyularını ateş ocağı gibi aydınlatırlar.

Gece gündüz onun etrafında daire olup,  
Oraya (giden) azık yolunu kapatırlar.

Her tarafa darbe indirir, güç kullanırlar,  
Onların rızıklarını keserler.

İsyankar, zayıf ve zebun düşer,  
(Böylece) Müslümanların gücü daha da artar.

3580 Şehriyarın emir ve tedbiriyle,  
O kaleler felek gibi sağlam oldu.

Biri Kapluca'dan diğeri dağ tarafından yapılan,

Bu kalelerin her birine bir grup yerleştirirler.

Gruplardan birinin ordu komutanı,  
Babası cesur Gündüz Alp olan, Aktimur idi.

Bütün komutan ve savaşçılar,  
Aktimur'un yanında uğurlu idiler.

Şah, diğer orduya komutan olarak,  
Balabancık'ı tayin etti.

3585 Zira o bilgelikte, hem bilgelikte,  
Hem de yiğitlikte mümtaz bir kişi idi.

Her iki taraftaki kale halkına,  
Gece gündüz saldırırlar.

Her yerde karışıklık ve isyan çıkarırlar,  
Orada tüm kafirleri sıkıştırırlardı.

Bursalılara öyle saldırı düzenlendi ki,  
Azıkları, yıldızlar gibi kayboldu.

(s. 215)

Ovada çiftçiler, imaret yapamadı,  
İmaret şöyle dursun, kimse tarım yapamadı.

3590 İmaret ve tarım iki defa yapıldı,  
Halk, ölümlerle can çekişme raddesine geldi.

Bu durumla on bir yıl gitti,  
O on bir yıl boyunca bu durum devam etti.

Kaf ve zalın iyilik zamanı gelince,  
O yıl Müslümanlar için falda iyi işler oldu.

Gaipten zafer müjdesi geldi,  
Bursa'nın fethi için ferman geldi.

Falda iki imar kale gördüm,  
O on yılda dal ve zal ile.

3595 Osman Bey, o kaleleri emanet etti,  
Cesur adam, orduyu ona tabi kıldı.

O kalelerin işi tamamlanınca,  
Diğer yararlı işlerde çaba gösterdi.

Cengâverler ona itimat edince,  
Dinin sultanı orduyu tek tarafa çekti.

Kâfirlerin şehirlerini fethedip,  
Dünyayı asilerden temizliyordu.

O esnada Orhan, Eskişehir'i mesken edindi,  
Ömürden nasibini yiyordu.

3600 Gönlü düşmanlardan rahatlamış olarak,  
O şehirde eğlencede idi.

Kendi halleriyle bahtiyar olsunlar diye,  
Bütün ordusuna izin verdi.

Tatar kavminden Çavdaroğlu'nun,  
O sırada Anadolu'da bulunduğunu,

Ve ülkeye saldırı düzenlediğini,  
Bölgeden biri, hana bildirdi.

Orhan'dan, feragat edip artık unuttuğunu işitince,  
Etrafta ve merkezde bulunan ordu hazır hale geldi.

3605 O alçak ve zalim, Tatar gençlerinden bir orduyu, (s. 216)  
Tatar Türklerini talan edip,

Mallarını yağmalasınlar diye,  
Karacahisar halkı üzerine saldı.

O memlekette posa da öz de kalmadı,  
Yağmalanan mallarla birlikte halkı da götürdü.

Germiyân kumandanı Alişîr,  
Diğer asi tekfurları da kışkırttı.

O alçak, kalbinde Osman Han'a karşı,  
Süreki hile, kıskançlık ve kin taşıyordu,

3610 O kötü yaradılışlı, yağmacı ve fesatçılara,  
Süreklî ön ayak oluyordu.

Günden güne gelişmekte olan bu devletin,  
Bekasına zarar vermek için fırsatı kaçırmıyordu.

Bir komşudan şöyle bir söz duyarım:  
"Komşularla tartışırken fazla bağırıp çağırma."

Her kim komşusunu incitirse,  
Hak Teâlâ, onu koruyup kollamaz."

Alişîr, Çavdar Tatarı'nı,  
Bu utanmaz nasipsiz kişiyi,

3615 Hile ve fesatlığa sürükledi,  
Onu bu işi yapmaya sevketti.

Orhan ansızın bu olaydan haberdar olunca,  
Borunun ve zurnanın çalınmasını emretti.

Öfkeden gönlü ateşkede gibi oldu,  
Tutuşmuş hurma ağacı gibi alevlendi.

Gönül, yabancıнын cüretinden dolayı hüznünlendi,  
Hızlı giden atının üzerine atladı.

Saltuk ve cesur Aykud Alp, hanın otağında,  
İtaatkâr oldukları için,

3620 Padişah, onları huzuruna istedi,  
Onları bu bahane ve hileden haberdar etti.

Onların peşinden ayaklanıp,  
Şiddetli rüzgâr gibi yola koyuldular.

O dağlık alanda (bulunan) Oynaş Hisar'da, (s. 217)  
O aşâğılık tabiatlı asi ile karşılaştılar.

Her taraftan birbirlerine yöneldiler,  
Ordunun yiğitleri, vuruşmak istediler.

Her taraftan saf oluşturup,  
Birlikte safları sıkılaştırdılar.

3625 Zamanda tecrübe edilen bu savaşın nasibi olarak,  
Yaydan yaşa sesleri yükseldi.

Bölükteki yiğitlerin mızrak yarasından dolayı,  
Dağın burnundan kan seli aktı.

Savaşta ölenlerin peşinden,  
Yüze çalpara vurdu, boru inledi.

Feleğe, vuruşma sesi ulaştı,  
Gökyüzüne şafak renginde kan fişkırdı.

Sohrâb'ın, Zâl'in oğlunun başını kestiği (sahne) gibi,  
Orhan da dört nala savaş ve mücadeleye koşuyordu.

3630 Zâl-ı Zer'den yakınlığını esir almış,  
Yiğitlik ve mertlikte ise şöhretini.

Aşağılık Tatar'ın yumruğundan ne olacak?  
Kartal ile sinek hiç eşit olur mu?

Savaş anında Çavdar Tatarı'na karşı,  
Atının dizginini harekete geçirdi.

Çavdaroğlu derdest edilince,  
Tatarlar'a hezimet yolu göründü.

Hizmetçi aslanları yakaladılar,  
Tatar'ın başının derisini yüzdüler.

3635 (Kendi) mallarını ve yağmaladıklarının tamamını,  
Sadece yağmalanan değil, savaş döküntüsü ve taşlarını,

Aldılar ve onlara hezimetini tattırdılar,  
O memleketten onları kovdular.



Karacahisar halkının yanına varıp,  
Onları utançtan ve ikiyüzlülüğten kurtardılar.

Orhan, durumun ayrıntısını,  
Uğurlu sultanın yardımcılarına ulaştırdı.

Ve zafer sevinciyle sarayına döndü,  
Saray meydanı gül bahçesi gibi süslendi.

(s. 218)

3640 Sultan o durumdan haberdar olunca,  
O aydan dolayı parlak güneş gibi oldu.

O hakşinas kişi, Allah'a yönelip,  
Şükürler ederek başını secdeye koydu.

O ibadetten dolayı arık suyu kimin olur?  
Susamışlara cömertlik suyu verenin.

Ondan sonra savaş düşüncesine kapılmadan,  
O memlekette gölge atıldı.

Gidip Orhan'a övgüler yağdırdı,  
Güneş ve ay bir yere toplandı.

3645 Çavdar Tatar, kendi yaptıklarından pişman olup,  
Başını öne eğdi.

Kurtuluşa bir yol görmüyordu,  
Şah, Orhan'dan onun suçunu sordu.

Ona nasihat eder gibi hitap etti,  
Yüce sultan şöyle dedi:

“Düşmanı aşırı güçle incitme,  
Zira ona (çektığı) üzüntü yeter.

Düşmanın, elbisen üzerinde bedbahtça hayatta kalması,  
Onun kanının eteğine bulaşmasından iyidir.”

3650 Orhan’ın tabiatı cömert idi,  
Onun keremi her şeyden fazla idi.

Bilhassa şehriyarın hatırı için,  
Alenen onu affetmeye temayül gösterdi.

Çavdaroğlu’na inancı ve cehaletinden dolayı,  
Eman verdi ve o kolay işe girişti.

Çavdar Tatar o lütfu görünce,  
Orhan Han’a canı gönülden mürit oldu.

Orhan’ın lütuf ve ihsandan utandığı için,  
Hayatta olduğu sürece ona muhalefet etmedi.

3655 Padişahın, kuluna çok bağışlayıcı olması,  
Bu sarayda gelenek ve kuraldır.

İnsanda hata olduğunu duydum, (s. 219)  
Uygun olan hatayı affetmektir.

Dinin sultanları hatayı affetmeyecek olurlarsa,  
Yeryüzünde insandan kimse kalmaz.

Ey saki, o Câm-ı Cem<sup>307</sup>’i bana bağışla,  
(Bağışla) ki onun sarhoşluğundan cömertlik sergileyim.

---

<sup>307</sup> “Cem’in kadehi” Efsanevi İran hükümdarı Cemşid’e ait olduğuna inanılan sihirli bir kadeh. Ayrıntılı bilgi için bk. Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, 2008, s. 190-193.

(Yapılan) hatanın intikamını gütme, çaba gösterelim,  
Zira hatayı örtmemiz daha iyi olur.

**OSMAN HAN'IN, GAZİLERİN VE MÜCAHİDLERİN, ORDU  
KOMUTANLIĞINA ORHAN HAN'I GETİRMELERİNİN ALTINCI  
HİKÂYESİ**

3660 Nükteye kulak veren ünlü pehlivan,  
Kaleme şöyle mana verdi:

O heybetli yiğit, Osman Han,  
Orhan Han'ın peşinden dağa geldi.

Eğer ip, tek katlı olursa o yapılabilir,  
İki kat olup kement iyice dolanırsa,

Farzedelim ki savaşçılar, bir araya toplandı,  
Baskı ve güçle onları, kökünden kazımak imkânsızdır.

Osman Han korulukta kükreyen,  
Ejderhalar olduğunu bildiği için,

3665 Düşmanlar, karınca ve yılan gibi de davransalar,  
Osman, onların canına okuyabilir.

Öfke anında aslandan süt sağıp,  
Aslan avcısı, onunla rızkını sağlıyordu.

Bu iki renkli gökyüzünü görüyordu,  
Kaplanın kuyruğu, onun okluğu içindi.

Eğer korkusuzun elini ovarsa,  
Felekleri o yöne döndürür.

Vakarı yönünden kaf dağı ağırlığında,  
Gönlü, mana kapılarında saf deniz (gibi).

3670 Osman Han, Orhan'ın gücünü görünce,  
Ondaki şekli ve manevi büyümei sağladı.

Onu himmetle yüceltti, (s. 220)  
Himmetle dünyada değerini arttırdı.

Orhan, babasından terbiye gördü diye,  
Kötülükten uzak (duruyordu) sanma.

Arzu ağacından, babasının hurmasını yediği için,  
Babasının emrinden dışarı ayak basmıyordu.

O temiz düşünceli, sürekli,  
Allah rızası için babasından razılık istiyordu.

3675 O yüzden ergenlik yaşına gelince,  
Ay ve güneşten daha büyük padişah (oldu).

Bilgelikte dönemin Aristo'su,  
Yiğitlik meydanında tıpkı Rüstem (gibi idi).

Cömertlikte Hâtim'i geride bırakmıştı,  
Beden gücünde Ferîdûn ve Dârâ sıfatlı (idi).

Ok (atmada) ve yay (kullanmada) dönemin Sa'd Vaḳḳāş<sup>308</sup>'i,  
İlim ve sanat olgunluğunda dönemin mümtaz (kişisi).

Çavdar Tatar'ı yenilgiye uğrattınca,  
Pehlivanlar, onun sırtını sıvazladılar.

<sup>308</sup> Sa'd b. Ebî Vaḳḳāş Mekke'de Allah yolunda ilk kanı akıtan kişi olduğu gibi, yine Allah yolunda ilk ok atma şerefine de nail olmuştur.

3680 Zira o yoldan sapmış (kişiye) bir iş yapmıştı,  
Ve pehlivanları kendine bağlamıştı.

O dünya padişahının bu işlerinden dolayı,  
Babası onun canına iyilik yerleştirep,

Bütün himmeti ona tayin etti,  
Ülke fethetmede himmetle hareket etti.

Şüphesiz yaşlılık günlerinin geldiğini,  
Hatırladı.

Şüphe yoktur ki, ihtiyarlığın beyaz doğanı,  
İniş aşağıda kaldığı bu avdan dolayı,

3685 Yiğitliğin doğal gücü,  
Ten ovasından ayrıldı ve evcil oldu.

Şahlığı ve hükmetmeyi,  
O yiyecek avlayan, iri beyaz doğana teslim edelim.

Omuz ve boynuyla övünmek için,  
Bu avda şahin gibi kanatlarını açar.

Bu düşünce ve tedbirle gayretli şah,  
Orhan'ı huzuruna çağırdı.

(s. 221)

Öğüt ve nasihatle ağzını açtı,  
Şahane sözlerle şöyle başladı (söze):

3690 “Ey önceki şahların önüne geçen,  
Padişahlıkta halefim sensin.

Adâleti sağlamada en önde gördüğünün,  
Önüne geçinceye kadar çabala.

Hayâsızlıktan uzak dur, zikirle meşgul ol,  
Dinin yaygınlaşması için çalış.

Senin için en uygun olan işleri,  
Bilgi sahipleriyle meşveret et.

İncitmekten imtina et, yumuşak kalpli ol,  
Dünyada güneş gibi sıcak kalpli ol,

3695 Orduyu azarlama, zira o sana dert olur,  
Çiftçiyi besle zira o senin hazinendir.

Ordu ve tebaa, senden dolayı mutlu olursa,  
Adâletin ölçüsü bundan fazlası değildir.

Seçkin olan âlimlere karşı anlayışlı ol,  
Dindarlar ve bilgeler ile birlikte oturup kalk.

Ondan sonra kendinle ol,  
Güneş yüzlü birey ve mertçe yol kateden ol.

Ondan sonra yöneldiğin her tarafta,  
Ordu ve asker senden razı olur.

3700 Eğer düşmanların çarkı döndürür,  
Tahta gitmeye yönelirlerse,

Yerinde büyük dağ gibi sabit kal,  
Bundan sonra kendi varlığıyla süsle ordunu.”

Orhan babasından bu sözleri işitince,  
İdrak ve ruhu akıl ile doldurdu.

Şahın uzun ömrü için candan dua edip,  
Şöyle dedi: “Ey en yüce şah,

Dünya var oldukça ömrün uzun olsun,  
Dünya ve içindekiler var oldukça varlığın (baki olsun).

3705 Ayağın fildişi tahttan uzak kalmasın, (s. 222)  
Taç başından, başın taçtan ayrılmasın.

Deldiğin cevherleri kulağıma taktım,  
Akılla, sözünün toprağına vardım.

Söyle, şahın emrine itaat nedir?  
Emret ki onunla yola koyulayım.”

Temiz dinli Osman Şah,  
Kendi temiz oğluna şöyle işaret etti:

“Dört nala Hacı Eli’ne gitmelisin,  
Orduyu Ak Yazı’ya sürmelisin.

3710 O iki vilayete gece baskını yap,  
Oraları fethedip halkını kendine itaat ettir.”

Şefkatli şah, ordusu içinden seçti,  
Ağça Koca’yı, seçkin Gündüz Alp’i,

Ve temiz dinli Köse Mihâl’i,  
Ve vakarlı canı ve edepli kalbiyle,

Abdurrahman Gazi gibi,  
Vukuf ehli olanları.

Orhan'ın ordusunun komutanlık görevini,  
Yüce sultan, bu dört kişiye verdi.

3715 Hepsi temiz görüşlü, hepsi temiz işli (idi),  
Hepsi de güneş vücutlu kılıç çekenler (idi).

Bu dört kişi, tereddüt etmeden,  
Orhan'ın ordu komutanlığını kabul ettiler.

Orhan, savaş için harekete geçti,  
Ordunun yüzüne ihsan kapılarını açtı.

Ordu komutanlarına kıyas kabul etmeyen,  
Donanımlı atlar bağışladı.

Hepsine, sırmalı ve tasmalı elbise giydirdi,  
Hem sırmalı, hem tasmalı hem de şaşırtıcı at takımları.

3720 Bütün Rum halkı (üzerindeki) Çin ipeğinden dolayı,  
Taze gül gibi balmumu arıdan daha renkli (oldu).

Uğurlu dindar sultandan,  
Orhan'a teveccüh göstermesini istediler.

O çare arayan kişi, lütuf görünce,  
Hacet, maksata yöneldi.

(s. 223)

Göç davulu çalınmasını,  
Savaş için harekete geçilmesini emretti.



Gülbankın sesi felekten geçince,  
Heybetinden dolayı meleğin feryat sesi geldi.

3725 Yer, deniz gibi dalgalandı,  
Yukarısı, aşağıya indi, aşağısı zirveye çıktı.

Ordudan çıkan tozdan yer ve gök,  
Temiz bakanın gözünde bir oldu.

Orhan savaş atlarını süsleyince,  
İlk teşebbüsünde şöyle görüş belirtti:

“Yolumuzun üzerinde kâfir kaleleri bulunuyor,  
(Ancak) o kalelere girmemiz mümkün değil.

Önce ok atmamalı,  
Gönülleri, bundan dolayı hoş tutulmalı.

3730 Onların felek gibi yüksek ve sağlam olan,  
Kara Çebiş adında bir kalesi var.

Aydın gönlü olan herkes bilir ki,  
Savaş anında oranın fethi zordur.

Savaşmak için senden bir emir gelmediği için,  
Orada bir hileye başvurmak gerekir.

Hekim bilge ne güzel söylemiş,  
Cennet, onun ruhuna mekân olsun.

“Düşmanına üstün gelmek istiyorsan,  
Yiğitlik (gösterisi) sonra, önce hile gerekir.”

3735 Orhan ordu komutanları ile konuştuktan sonra,  
Şöyle söyledi: “Savaşçılar,

Orduyu üçe bölüp, her üç kısma,  
Seçkin kişilerden bir komutan tayin etmeli.

Birinci grup, kalenin yolunu kesmeli,  
Diğeri, tuzağın içine yerleşmeli.

Bir diğeri ise, at takımlarını kaleden geçirip,  
Gizlice çetin yere gitmeli.”

Hanın emrini uygulayıp,  
Bütün sorunları çözdüler.

(s. 224)

3740 Kaleye yönelen grup,  
Kâfirler ile konuştu.

Çekişmeyle akşamı sabah ettiler,  
Kimse o savaştan dolayı meşhur olmadı.

Diğeri ikinci gün yine savaşmaya geldiler,  
Top ve tüfikle vakit kaybetmeden harekete geçtiler.

Üçüncü günde acımasız kâfirlerden,  
Cefa gören gazi, sırt sırta verdi.

Alçak kâfirlere, hep birlikte zafer için,  
Harekete geçme müjdesi verdiler.

3745 Elde cilalı ayna gibi kılıçlar (vardı),  
Başa, yelin kanadını koymuşlardı.

Hepsinin omzundaki kılıçlar, kuş gibi idi,  
Sevinçle Müslümanlara saldırdılar.

Müslümanlar, onları hezimete uğrattınca,  
Bu sefer kalenin doğu ve batısından saldırdılar.

Korkusuzca kaleden ayrılıp,  
Yağma ve talan etmede kesenin ağzını açtılar.

Güzergâhta bekleyen grup,  
Kalenin kapısını iyice sağlamlaştırdı.

3750 O ordunun başı, Kara Çebiş idi,  
Kalenin üzerine güneş gibi (parlak) kılıç çekti.

Pusuda bekleyenler, kin kılıcına sarıldılar,  
Kâfirlerin üzerine cefa atımı sürdürdüler.

Kaçanları da biraraya toplayıp,  
Mızrakları mum gibi parlattılar.

Temren ve mızraklardan lamba fitili olan,  
Kâfirlerin üzerine taze ateş koydular.

Kılıç, hızla kâfirlerin üzerine inince,  
Onları yuvarlayıp biraraya getirdi.

3755 Süleymân'ın ordusunun ayakları altında,  
Ordu, kale halkı ve tekfur, sanki karınca topluluğu (gibi idi).

Kâfirlerin başı, ayak altı olunca,  
Gazilere ganimet toplamak şart oldu.

(s. 225)

Kalenin üzerine bayrağı dikip,  
İslâm geleneğini yerine getirdiler.

Gazilerin eline, sayısız mallarla birlikte,  
Etraftaki cariye ve gılmanlar geçti.

Orhan Han o kaleyi fethettikten sonra,  
Oraya Kara Çebiş'i yerleştirdi.

3760 Kara Çebiş diye ünlenen kaleyi,  
Felek gibi süsledi.

Kale zaptedilince, hizmetçiler,  
Bağlılıkla oradan geçtiler.

Sûfi Alp, kaleye doğru gelip,  
Kalenin etrafını sardı.

O kale sulh ile fethedilince,  
Ne fethedilmesi ruhu huzur buldu.

Şah, o kaleyi tımar edilsin diye,  
Konur Alp'e verdi.

3765 Şah, Geyve köprüsünden geçip,  
Ak Hisar tarafına doğru gitti.

Ordu, o iki kaleye ulaşınca,  
Ordu ve tebaa onunla yola girdi.

Onlara eman verdi ve anlaşma yaptı,  
Böylece çağırıp zünnarlarını çözdü.

Çiftçilerini tarım yapmakla görevlendirdi,  
Orduyu imar işlerine verdi.

İmarat ve tarım işleri hal yoluna girince,  
O memleket, cennet gibi yapıldı.

3770 Sadık dost Orhan, kale tekfurlarını,  
Kara Ali'nin yoldaşlığına verdi.

İyilik sever şehzade şahın huzuruna,  
Lâyık hediyeler gönderdi.

Sultana fetih müjdesini ulaştırıp,  
Sultandan fetih için izin istedi.

Orduyu Kara Tekin'e doğru çıkarıp,  
O memleketteki kâfirlere tuzak kuracaktı.

(s. 226)

Yüce sultan, Orhan'ın o kâfirlere,  
Galebe çaldığını öğrenince,

3775 Ümit bağladığı o evlattan dolayı,  
Gönlü, sabah güneşinden daha aydın oldu.

Oğlunun ahvalini sormak için,  
Kara Ali'yi huzuruna çağırdı.

Elçi, sultana dualar etti,  
Bütün ayrıntı ve teferruatları,

İş yapma esnasında Orhan'ın aldığı tedbirleri,  
Ve savaştaki işbirliğini anlattı.

Kendini, şahın kölesi yerine koyup,  
Birer birer dinin sultanına açıkladı.

3780 Şehzadenin halinden haberdar olan şah,  
Secdeye gitti ve Allah'a şükretti.

Şah onu okşadı,  
Teşrif ve ihsanla liyakatini arttırdı.

Şahın gönlü mutlu cennet (gibi) oldu,  
Şehzadeye şahlık fermanını yazdı.

Şehzadenin sipehsaları ve komutanı,  
Hepsi savaşta ona gönül vermişti.

Eğitilmesi için ona vaatte bulundu,  
İhsanla onu övdü ve ona hil'at bağışladı.

3785 Kara Tekin'in fethedilmesi için emir verdi,  
Şehzadeye övgüler yağdırdı.

Kendi temiz gönlünden vuslata gönül vererek,  
Hepsini elçiyle birlikte gönderdi.

Elçi, şehriyarın kapısından girip,  
Herkesin gönlünü ümitvar kıldı.

Orduyla birlikte Kara Tekin'in fethedilmesi için,  
Şahın huzuruna müjde ulaştırdı.

Şah'ın fermanı başta kaldı,  
Orhan, gönlü gibi mâmur bir han oldu.

3790 Davulcuya savaş davulu (çalmasını), (s. 227)  
Ordudakilerin yırtıcı koç ve kurtlar gibi olmasını emretti.

Tüm savaşçılar, aslan hamlesi ve kaplan huyuyla,  
Savaş atının baldırı altındaki baş ve bedenlere,

Balık burcuna kadar (giden) mızragı doğrultup,  
Felekteki semakın yukarısına ulaştırdılar.

Eğer bu şekilde feleğe yönelirlerse,  
Yıldızlarını kazır, atlasını yırtarlardı.

Atların toynağından Elbuz Dağı oldu,  
Toynaklardan, sanki uzun yoldaki büyük kayalar oldu.

3795 Şah'ın emriyle, o seçkin Orhan,  
O ülkeye ordu sevketti.

Ne ordusu, hepsi cesur gazi,  
Vahşi hayvan avında her biri erkek aslan (idi).

Önce valiye bir elçiyle şöyle haber saldı:  
“Vali kendi isteğiyle gelsin,

Ülkenin anahtarını mümtaz vekillere teslim etsin,  
Ve bize tabi olsun.

Bu sarayda kendisine yer verir,  
Anlaşma ve emanla kaleyi ona teslim ederiz.

3800 Onun iyilik severliğini ve iyi niyetliliğini görünce,  
O memleketteki yetkisine dokunmayız.

Kendi oğulları gibi ehl-i zimmet olunca,  
Kendi yerinde güvenilir bir şekilde bırakırız.”

Vali, bu mesajı işitince,  
Kükredi ve kınından kılıcını çekti.

Gayretli tekfur, yerinden sıçradı,  
Orduyu huzuruna istedi.

Kaleyi savaş aletleriyle doldurdu,  
Her yeri top ve tüfekte donattı.

3805 Orduyu kâfir kalesinden çıkardı,  
Sessizce ve sabırla rengarenk bir saf oluşturdu.

Eyer üzerindeki savaşçıların ve değerli atların,  
Savaş esnasında sanki her biri ejderha (idi).

Hemen atları, dağ arasındaki vadiye çektiler,  
Her an savaşa hazır olanları seçtiler.

(s. 228)

Savaş borusundan feryat sesleri yükseldi,  
Felek, o aslandan dolayı inledi.

Azametli padişah Orhan, bu durumu görünce,  
Güneş gibi yerden hareket etti.

3810 Atını sürdü, ordu safını felek gibi süsledi,  
Sancağının başı, feleği aşındırdı.

Evvela etrafına bakındı,  
Orduyu kâfirlerin üzerine gitmesi için harekete geçirdi.



Her harekette bineklerin nalından yer yarıldı,  
Savaş meydanı, ateşkede gibi oldu.

Atın nalına ve taşlı yola aldırmadan,  
O kâfirlerin ateşini tutuşturdu.

Taç bağışlayan şehzadenin namı için,  
Kâfirlerin üzerine bir uçtan bir uca atını sürdü.

3815 O meydanda kin tavlasında kaybedince,  
Din düşmanlarına saldırdılar.

Müslümanlardan darp ve zulüm görünce,  
Tekfur kendini kaleye attı.

Müslümanlardan şehadet balını tadan,  
Birçok kimse, devlete sığındı.

Hatta kâfirlerin en sefil olanlarının,  
Pis bedenlerinden yüce cennet oldu.

O esnada kâfirleri öldüren Orhan,  
Savaşçıların aklına uyanıklığı sokup,

3820 Savaş alet ve gereçlerinin derhal,  
Düzenlenmesini emretti.

Ordu hisarın etrafını çevreleyince,  
Yağma ve talan için tellal gönderdi.

Asker, talanı işitince,  
Başına çelik tacını koyup,

Ellerdeki, felek gibi sarmal kementten,  
O burç ve kale duvarına ip attılar.

Gazilerin kafasında çelikten siperler vardı, (s. 229)  
Kâfirler, siperin üzerine taş atıyorlardı.

3825 Yukarıdan haykırış, aşağıdan feryat sesleri (geliyordu),  
(Adeta) yer ile gök savaşıyordu.

Müslüman ve kâfirler birbirine girdiler,  
Taşın altında çok kişi kaldı.

Bir grup, kalede parçalara ayrıldı,  
Kale duvarından kaçmaya yeltendiler.

Diğer bir grup ise, merdiven ulaştırıp,  
Allah Allah diyerek yukarıya tırmandı.

Bunu diğer gaziler görünce,  
Kâfirlerin gönlüne ateş düştü.

3830 O burç ve kale duvarına kement attılar,  
Ondan sonra kâfirlerin üzerine saldırdılar.

Gaziler, İslâm'ın ilan edilmesini,  
Güneşin doğuşu olarak adlandırdılar.

Allah Allah diyerek güçlerini gösterdiler,  
Kâfirlerin canına ıstırap ateşi düşürdüler.

Ordu, zafer ve ganimet kazandı,  
Çabayla kâfirlerin bileğini büktü.

Ordu yağma ve talan için kaleye girdi,  
Kadın, erkek tüm kötüler inledi.

3835 O ordu, bela arayan tekfuru,  
Derhal şahın huzuruna götürdü.

Kadın, erkek, kız, hepsi esir alındı,  
Hepsi de gül yanaklı, aslan vücutlu (idi).

Hepsi güzellikte huri gibi temiz görünümlü,  
Huri (bile) onlardaki güzelliğin yanında sönük kalırdı.

Tok karından sonra benim nezdimde,  
Benim dinime göre güzellik daha iyi değildir.

Fakat onların arasında bir kız,  
Ne kız, güzellikte yüce talihli (biri) vardı.

3840 Ağzı, gül goncası, boyu, taze hurma ağacı (gibi idi),  
Tatlılığında bal arısının (zerre) payı yoktu.

Siyah renkli zülfünden, kara toprağa,  
Taze kokusuyla saf misk ve amber (saçılmıştı).

(s. 230)

O kimsede görülmemiş lütufla,  
Temizlikte gülden parlaklık çalmıştı.

Yüzünün iffetinden dolayı, güneş bulutta,  
Ay da suda, aks gibi titredi.

Orhan, o güneş rengine hediye,  
Yüce padişaha gönderdi.

3845 Şah, diğler gül yüzlü (güzelleri) komutana,  
Devlet erkânına, kabileye ve orduya bağışladı.

Sancağı güneşten daha yukarıya çıkardılar,  
Bedbaht tekfurun başını kestiler.

Pis bedeninden derisini yüzdüler,  
Art niyetli kimseye böyle davranmak icabeder.

Orhan, o ülkenin bayındır olmasını istediğı için,  
(Her şey) istediğı gibi yolunda (gitti.)

Halka iyilik gösterdi,  
O ülkenin esirlerini satın aldı.

3850 Ülkenin mâmur edilmesi işlerine gönül verdi,  
Kendi yerlerinde tüm kapılar açtı.

Daha sonra ülkeyi mâmur edip,  
Ülkeyi korumak için,

Anında tedbir alabilecek,  
Kaledeki birkaç kişiye emretti ki,

O gelenek üzerine dinin geçerliliğini arttırsınlar,  
Ehl-i zimmetten haraç alsınlar.

Memlekette görevlendirdiğı kimselerin,  
Ordu komutanları Samsa Çavuş idi.

3855 Ülkeye, (parlaklıkta) güneş ile akrabalıkları olan,  
Konur Alp ile Kara Çebiş'i gönderdi.

Onlara şöyle emretti: “İznik’i ganimet almak için,  
İznik’in etrafına saldırın.”

Müslümanlar, yağmacı oldukları için kâfirleri,  
O ülkede sürekli yağmaladılar.

Büyük küçük herkesi esir alırlar,  
Kâfirin canından feryat sesleri yükseltirler.

(s. 231)

Belki o korkudan dolayı dine yönelir,  
Hem İslâm’a hem onun geleneğine alıştırdılar.

3860 Osmanlılar, o temiz mezheple,  
Dinlerini, Adnânîler gibi yaygınlaştırdılar.

Onların bütün ölüleri, cennetle sabitlensinler,  
Dirilerinin ömrü uzun olsun.

Böyle kalelerin fethi, rasat ehline göre,  
717 hk./1317 yılında oldu.

Ey saki, izzet arttırıcı o kadehi ver,  
O sevinçle dünya hükümdarlığı yaptım.

Feleğin kubbesine kadar çınlama sesi ulaştırayım,  
Yer ve zamanı sevinçle doldurayım.

**BABASI OSMAN HAN ZAMANINDA ORHAN'IN  
İKİNCİ GAZASININ YEDİNCİ HİKÂYESİ**

3865 Din ile ilmin artışını sağla,  
“Doğrusu biz açtık”<sup>309</sup> kalemle faydalansın,

Yakın olan fetih sancaklarını açıp,  
Sözü şöyle süslüyor:

Nükteden haberdar olan kimsenin,  
Nurlu batınında hiçbir şey gizli kalmaz.

Yüce Allah'ın emriyle,  
Allah'ın halis ve muhlis kullarının,

Hepsine cihad farzdır,  
İş bilir kişi şunu bilir ki,

3870 (Cihad) canı kaybetmekten,  
Dünyalık işten el çekmekten ibarettir.

Şehitler, peygamberler ile ortaktırlar,  
Rütbede, evliyalar ile hissedardırlar.

Bildiğin bu payın,  
Haberlerini ve eserlerini açıklayayım:

Din yolundan gitmiş olan sultanlar,  
İslâm ve dinde rütbeyi arttırmışlardır.

Osmanlıların yüce sancakları,  
Müslümanların nezdinde cümlesinden yücedir.

(s. 232)

<sup>309</sup> “Doğrusu biz sana apaçık bir fetih açtık” anlamındaki Kur’ân ayeti (Kur’ân, 48/FETİH-1)

3875 Onların ilki, kâfirlerin kökünü kazıyan,  
Padişah, Osman Han'dır.

O, her ne kadar kâfirlerin bertaraf edilmesi için,  
Gaza ve cihadın temellerini atsa da,

Orhan şahlığın temelini attı,  
İş bilirlilik sınırlarını aştı.

Din işinde gönülden çabaladı,  
Canına, yaratıcıdan binlerce övgü (yapıldı).

Rasat ehli, tarih olarak hicretin,  
718 hk./1318 yılını kabul etti.

3880 Aralık ayı geçti, kış geldi,  
Çimen, elbisesini yatak odasında (dolaba) kaldırdı.

Yuvalar için, yapıp yakmanın ardından,  
Ateş, temmuzdaki buz gibi değerli oldu.

Zaman, (üzerine) beyaz elbise giyindi,  
Dünya, ümit sabahı gibi oldu.

Yumuşak elma, sıcakta ayvaya dönüştü,  
Irmağın ağzı, buzdan, dişlerini birbirine vurdu.

Irmağın her köşesini buz tuttu,  
Aralık ayının soğuşundan yılan kabuk attı.

3885 Şiddetli soğuktan ayın yüzü, lacivert gökyüzü (gibi oldu),  
Evden duman ateşi yükselmedi.

Ateşin üzerindeki kebab şişi gibi,  
Gül yüzlülerin harereti arttı.

Tecrübeli ordu, kardan olan keçasini,  
Sanki zırhının üzerine çekmişti.

Mutlu, talihli şehzade,  
Dünya gazilerinin pehlivanı Orhan.

O aralık ayında babası ile birlikte mutluluk arayışıyla,  
Eğlence ve murad almaya yöneldi.

3890 Sürekli yüce soylu sultandan,  
Savaş için izin istendi.

Ağça Koca ve Aykud Alp gibi,  
Yaşlıların bilge şeyhleriyle birlikte,

(s. 233)

Savaş gününü eriten hançer ile,  
Parlak güneş gibi kılıcını çekti.

Her işte birlikte meşveret ettikten sonra,  
Ağça Koca, şu şekilde uygun gördü:

“Sakarya tarafındaki kalelerin,  
Hepsi sağlam ve hepsi işe yararadır.

3895 Eğer gaziler için mümkün olursa,  
O memleketlerden kazanç sağlanabilir.

O memleketten Kuzey Denizi'ne kadar,  
Kâfirlere mal ve mülk elde edilebilir.



Dinin ve Müslümanların güç kazanması için,  
Oraları fethetmeye hazır olalım.

Onun alet ve savaş gereçleri çok olduğu için,  
Allah'ın yardımıyla bu mümkün olur.

Konur Alp, orada kılıç çekip,  
Vilayeti kâfirden temizler.”

3900 O meşverette çok şeyler konuşuldu,  
Ağça Koca, kendi görüşünü beyan etti.

Haşmetli babasının emriyle,  
Azametli padişah Orhan yola koyuldu.

Ağça Koca'nın uygun gördüğü tarafa,  
Yıldızlardan daha fazla ordu sevkedildi.

Herkes, her taraftan orduya seslenip,  
Ordunun toplanması için çaba gösterdi.

Ağça Koca ve özü temiz Aykud Alp,  
Mihâl ile etrafı baştan uca dolaşarak,

3905 Ak Hisar tarafından geçtiler,  
Yüksek karargâhın etrafını ele geçirdiler.

O yüksek hisar fethedilince,  
Pehlivanlar, doru atları dört nala sürdüler.

O müstahkem kaleye saldırarak,  
Kâfirlerin canına ıstırap (ateşi) düşürdüler.

Ondan sonra Kayuak’a yönelip,  
Zerre tereddüt etmeden orayı da fethettiler.

(s. 234)

Oradan Karasiyye’ye yöneldiler,  
Korkudan kâfirlerin yüzü sarardı.

3910 Orada sayısız kâfir ve müstahkem kale (vardı),  
İçerisi mal mülk, dışarısı aēa dolu idi.

(Kâfirler) o kaleye sancakları dikip,  
Müslümanlara karşı savaş açtılar.

Gaziler, birkaç gün süren savaştan sonra,  
Kâfirlerin işlerini zorlaştırdılar.

Atın zerindeki o kale komutanının,  
Nasibine ansızın bir ok düştü.

Feleēin yayından onun canına ulaştı,  
Meleklerin aēzından “yaşa” sesleri duyuldu.

3915 O kâfir, kara buluttan szlen yaēmur gibi,  
Kalenin tepesinden ařaēıya yuvarlandı.

Kafirler, kumandanlarının bu durumunu,  
Görünce perişan olup, etrafa saıldılar.

Kafirler zorunlu olarak şahın vekillerine,  
O kaleyi teslim ettiler.

Anlaşarak ehl-i zimmet olmayı kabul ettiler,  
(Karřılıēında) o gazilerden ganimet aldılar.

Orhan’ın zaptettiēi o kaleleri,

Müslüman geleneklerine göre düzenlediler.

3920 Her yerdeki sinagoglar mescide dönüştürüldü,  
O memleket mutlu cennet yapıldı.

O bölgede ondan sonra kale kalmadı,  
Kafirlerden geriye tek bir kimse kalmadı.

Kâfirliğin karanlığı, Allah'ın ihsanıyla,  
Dinin nuruna dönüştü.

O memleket gaziler tarafından sınır tayin edildi,  
Oradan düşmanlarına çokça zarar verdiler.

Orhan, ülkede mahiyetini gördüğü,  
Ağça Koca'ya dönüp,

3925 Onu, ülkeyi ve çevresini koruyan, (s. 235)  
Gaziler topluluğuna yardımcı tayin etti.

Orhan, Abdurrahman Gazi'nin peşinden,  
Sayısız ordu gönderip,

Sakarya ve İznik'in batısını,  
Ona verdi ve onlara şöyle emretti:

“Zarar vermeden İstanbul körfezini temizleyin,  
Dünyayı kâfirlerin vehm ve korkusundan arındırın.

Ordu, kâfirlere üstün gelsin.”  
Yüce haminin etraf ve çevresindeki,

3930 Savaşçılara da şöyle buyurdu:

“Tamamen gönlü, kâfirlerin (kininden) arındırırın.”

Her biri, yüce yazgıyla,  
Her ülkeye hızlı giden atlarını sürdüler.

Her ülkede fırtına gibi esip geçtiler,  
Kâfiri çerçöp gibi süpürdüler.

İslâm toprağını genişletmek için,  
Her tarafa haber saldılar.

Düşman elindeki kalelere ve meydanlara,  
Mücahid ordu, saldırı düzenledi.

3935 Şehrin (kapılarını) açtılar ve geçitleri ele geçirdiler.  
Din çevganıyla (sopa) kafirlerden gûyu (top) kaptılar.

Pehlivanlar, gerek dar geçit gerek kale,  
Gerekse de büyük küçük her tarafı ele geçirdiler.

Savaş gereçleri odası, yatak odaları (oldu),  
Ellerindeki temrenler de kevkebistanları (oldu).

Lale renkli sürahi ve şarap istedi,  
Kâfirin gırtlığını tutup kanını döktü.

Mutlu olmak için intikam meydanı, eğlence yerleri (oldu),  
Böyle eğlence meclislerinin makamı kerrenay (sesi oldu).

3940 Bir sevgiliye muhtaç olduklarında bile,  
Ok ve kılıç her daim yanlarında durdu.

Bu yüzden Allah onlara ülke fethetmeyi nasip etti,  
Böylece kâfir ülke topraklarına saldırdılar.

Konur Alp, Ak Yazı'da aslan gibi,  
Bir ordu ile birlikte bulunduğu için,

(s. 236)

Atını pazara sürüp,  
Orayı tamamen ele geçirdi.

Savaşçılar, kâfirlerin kalesine,  
Bir ordu sevkettiler.

3945 Hepsi dağ vücutlu hepsi fil kuvvetinde (idi),  
Öfke anında fil gibi feryat koparan (idi).

Baştan ayağa hepsi sert metalle kaplanmış,  
Hepsi de gayretkeş kâfire öfkeli (idi).

Atların üzerinde, erkek dev gibi,  
Felekten feryat sesleri yükseldi.

Kahr ve gazapta her biri şaşkın fil (gibi idi),  
Pençe bakımından Nil'den el almışlardı.

Konur Alp, onlardan haber alınca,  
Enine boyuna düşünerek başını kaldırdı.

3950 Gazileri savaşa çağırıldı,  
Oradan erkek aslan gibi yola çıktı.

Orduyu gelin gibi süsledi,  
Boru inledi, davul gümledi.

Yoldan dalı, ağacı kestiler,  
Hepsi şiddetli bir şekilde kâfirlere karşı harekete geçti.

Bu tarfta Müslümanlar, diğerk tarafta kâfirler,  
Rüzgâr ve bulut gibi birbirlerine karıştılar.

Ne ok ne de balta düşünöldü,  
Kılıç ile siperin vuruşma sesleri geldi.

3955 Pehlivanların kanından savaş meydanı, gülbahçesi,  
Miğferi de, o gülbahçesinin goncası (oldu).

Çok Müslüman şehit oldu,  
Şehit demeyim, hepsi bahtiyar oldu.

Erkek aslanlar, her tarafa koşturdular,  
O savaş meydanında baş ayak, ayak baş (oldu).

O meydana, elinde kılıç ve erkek aslan heybetiyle,  
Cesur Konur Alp girdi.

Kâfir savaşçığı ve atını ikiye böldü, (s. 237)  
Düşmanın kaçığığını görünce,

3960 Gaziler, dağ ve dere tarafına yönelip,  
Kaçanların peşlerine (düştüler).

Ok çekip, halkaları açtılar,  
(Düşmanları) yakalayıp ellerini bağladılar.

O kâfirlerden geriye canlı kimse kalmadı,  
Daha sonra pazara girip,

Kâfirleri, o topraktan defetti,  
Konur Alp orayı hükümetin merkezi yaptı.

O yüzden Ağça Koca, ordu ile birlikte,  
O mülkte devletin himayesinde idi.

3965 Orduya, Ak Ova'ya girmesi için yol yapıp,  
O ülkeye gece baskını düzenledi.

Mağlup kâfırları ve meşhur vilayetleri,  
Ele geçirip,

Erkek aslan gibi yöneldiği herkesi,  
Çevik ve cesurca itaate zorladı.

Diğer taraftan Abdurrahman Gazi,  
Ülke fethetme isteğiyle,

İznikmend'e tabi olan kaleleri,  
Kılıçla tereddüt etmeden ele geçiriyordu.

3970 İstanbul körfezinin yanını,  
Baştan uca kadar hem enini hem boyunu,

Tamamını adâlet kılıcıyla açtı,  
Ziraat tohumuyla orayı mâmur yer yaptı.

Dalgalı denize savaş getirip,  
Dünyayı kâfırlara dar etti.

Ey saki, o sevinç dolu kadehi ver,  
Başımın üzerine altın kadeh gibi yer yapsın.

Elime adâlet kadehini koyunca,  
Dünyayı sapkınlıktan arındırırım.

**OSMAN HAN'IN DURAKLAMASININ VE ORHAN'IN BURSALILARIN  
ÜLKESİNİ FETHETMESİNİN BEYANI HAKKINDA  
SEKİZİNCİ HİKÂYE**

(s. 238)

3975 Bilgin ve genç şefkatliden haber ver,  
Yüzüme kapıyı böyle açıyor.

Seninle gün, yani ilk yıl,  
Kavuşmadan daha sevindirici gündür.

Dünyaya gülden daha fazla tazelik gelmiş,  
Güle, bulut ve bülbül inlemiş.

Çimen yeni gelinden daha güzel olmuş,  
Kına ve horoz ibiğiyle süslenmiş.

Gül yanaklı kırgız güzelleri gibi,  
Gül bahçesi, kırmızı güllerle donanmış.

3980 Yeryüzü yeşil ve lale seklatun rengi (almış),  
Menekşe çiçeği ırmağın dudağına ben olmuş.

Zümrüt tahtta, gül sultan olmuş,  
Tıpkı elinde lale şeklinde şarap kadehi tutan saki gibi.

Bulut, çimeni lale ile donatmış,  
Gülün kulağına kırağıdan inci takılmış.

Çimen meclisinde kumru ve guguk kuşu,  
Hepsi birbirlerine inlemişler.

Gül, defin şevkinden bülbüllerin istilasına uğramış,  
Bülbüllerin dili, sanki çingirak olmuş.



3985 Güzel sesli kuşun hastalığı artmış,  
Çimen üzerinde siper sesleri yükselmiş.

Yer, gizlenmiş, sema zirveye çıkmış,  
Rüzgârdan dolayı denizdeki dalga gibi (olmuş).

Dünya şatafatıyla delikanlı gibi olmuş,  
Gençlik zamanından daha çok beğenilmiş.

Mest edici üzüm şarabı, bulutu ağlattı,  
Çimen gül gibi tebessüm etti.

Yer, çiçek ve çimenden dolayı sevince boğuldu,  
Gökyüzü, yerin aksiyle gökkuşağı ile doldu.

3990 Bir ordu, yeşil alanı kapladı,  
O yeşil alan, ateş renginde lale (gibi) sancaklarla doldu.

Ama o durumda Osman Han'ın,  
Sabah görünüşünde yaşlılık (belirtisi) ortaya çıktı.

(s. 239)

Başı, tomurcuk hurma gibi beyazlamış,  
Fakat gönül meyvesine ümit bağlamış.

Temiz soylu Orhan, bereketli fidanın gölgesini,  
Yerden balık burcuna kadar yükseltmiş.

Ay ve yıllar sonra, eski ağacın kökünden,  
Yeni fidan baş çıkardı.

3995 Bu asıl meyve, ürün verir,  
Taptaze ve sayısız meyve verir.

Kendi etrafına çekirdek saçar,  
Yiğitliğinden dolayı güller parlar.

Evet, her kime talih yönelirse,  
Şüphesiz ona yardımlar ulaştırılır.

Onun bereketli fidanı, başımı tez vakitte,  
Granit taşından feleğe değdirir.

Haşmetli Osman Şah'ın sarayında,  
Güneş çehrelinin adımını yerde kaldı.

4000 Fetih ve zafer ona yakın olduğu için,  
O devlete her taraftan akın ettiler.

(Zira) etraftaki ordusu her daim sabitti,  
Savaş için her zaman hazırды.

Fakat şahın endamı zayıflık ve ihtiyarlıktan dolayı,  
Tomurcuk dalı gibi başı aşağıya düştü.

Endamı, feleğin çemberi gibi eğildi,  
Amber kokulu kaşı, hilal rengini aldı.

Servi ve çınar gibi yürüyecek ayak kalmadı,  
Çelik dişleri yumuşayıp birbirinden ayrıldı.

4005 Hurma ağacınının yemiş ve dalları dökülmüş,  
Burnuna her iki dizinden ölüm kokusu (gelmiş).

Ayak ve omuz ağrısından dolayı,  
İbadet köşesinde münzevi olmuş.

Fakat şarap gibi dudakları olan Orhan,  
Gençlik rüzgârıyla gül gibi salınmakta.

Cemşîd'inki gibi devleti ve aslan gibi heybetiyle, (s. 240)  
Savaş işinde Haydar<sup>310</sup> gibi cesurdu.

Kutlu babanın temiz gönlünde,  
Ordusu, güneş rengindeki tam ayar altın gibi olan,

4010 Orduda gökyüzü gibi sağlam duran,  
Ve can gibi uğurlu ışığı olan bir evladı vardı.

Onun ikbalinde padişahlık,  
Dinin korunması ve kollanması aşikâr (oldu).

Yaşlı sultan şöyle uygun gördü:  
“İtaatkâr ve kıymetli evlat,

Bütün orduyu Bursa'ya götür,  
Kâfirlerin gönlünü talan ile incit.”  
O sırada Bursa'dan haber geldi ki,  
O iyi tabiatlı iki ordu komutanı olan,

4015 Biri, bahtiyar seçkin kişi Balabancık,  
Diğeri yeğeni Aktimur.

Bundan daha fazlasını zikretmiştik,  
Şah, o şehrin ele geçirilmesini düşünmüştü.

Bursa'nın etrafına iki bina yaptılar,  
Felekten zenginliği kaptılar.

---

<sup>310</sup> Hz.Ali'nin lakabı.

Bu iki ordu komutanı, kâfirlere zulmedip,  
Bütün kâfirleri ıstırap (ateşinde) yaktılar.

O yılın on bir ayında,  
Altı cihetten Bursa'nın tüm yollarını kuşattılar.

4020 Tamamı kaleye girdi,  
Sırtlan gibi kale içinde savaştılar.

Bahçelerden karganın parmak ucuna kadar,  
Çayırdaki arpa ve buğdaylarını kestiler.

Sofralarında günlük olarak tencerede,  
Yıldızlardan kızarmış tane vardı.

Dudakta nefes ve bulutta zerre nem yoktu,  
Mezardaki kemikleri dişleriyle kopardılar.

O ay ve yılda gözlerinde,  
Kemik bile hilal gibi olmuştu.

4025 Güç ve azık için, canlarında, (s. 241)  
Ölüm şerbetini arzu eder oldular.

Şimdi, şahın vekilleri için buraya,  
Yıldızlar gibi ordu sevketme zamanı geldi.

O sırada şahın bedenindeki hastalık,  
Ve vücudundaki halsizlik fazlasıyla şiddetlendi.

Bu sırada şah, Orhan'ı yanına çağırdı,  
Ona kendi halsizliğinden söz etti.

Daha sonra ona çok ince meseleleri öğretti,

Orduyu şehzadeye teslim etti.

4030 Ona şöyle dedi: “Dimboz’a veliaht tayin edilen,  
Evrenos’un başını al.

Zira gayretli Dimboz, darp ve zulümlerle,  
Amcamı şehit etti.

Amcam, soylu Aydoğdu idi,  
O kâfir, onun canına ıstırap çektirdi.

Ondan amcamın intikamını al,  
Üzgün canımdan bu gamı, kederi gider.

Ondan sonra orduyu Bursa’ya sür,  
Orada kâfirlerden geriye tek iz bırakma.

4035 Bütün kabile ve askerlerine emretti ki,  
Orhan’ı huzuruna getirsinler.

Bütün gönül gamını bir tarafa koyup,  
Hep birlikte ve tek yönden yola koyulsunlar.

Onlardan Mihâl, Turgud Alp,  
Ahi Şemseddin ve şeyh Mahmud Alp.

Hepsi gazi, safları yaran ve cengâver,  
Hepsi kâfirin canına ateş düşürenler (idi).

Orhan Han yola koyulunca,  
Sultandan himmet talebinde bulundu.

4040 Sultan da adâletiyle ona:

“İşlerinde Allah yâr ve yardımcın olsun” diye dua etti.

Ve şöyle emretti: “Davullar çalınsın,  
Önden bütün ordu süretle gönderilsin.

Kerrenay erkek dev gibi nara atıp, (s. 242)  
Gökyüzünün kümbetinden feryat sesleri yükseltti.

Bineklerin nallarından yer, balık burcuna kadar (yükseldi),  
Güneş, toz ve toprakta gizlendi.

Savaşçıların atlarının çıkardığı tozdan,  
Dünya, kâfirlerin gönlü gibi katran karası oldu.

4045 Evrenos’un ülkesine kadar dört nala sürdüler,  
Dimboz’un gömüsünü yerle bir etmek için.

Evrenos, ordudan haber alınca,  
İleri gelenler ve tebaası ile yolu tuttu.

O bölgede büyük bir dağ vardı,  
Korkudan o dağa çıktı.

Ordu kaleye doğru hızla ilerleyince,  
Kalenin kapısında kimsenin olmadığını gördüler.

Orhan uzaktaki ovaya koşturup,  
Kaçanlardan bir kâfiri yakaladı.

4050 Ondan uzak ve yakındakilerin haberini alıp,  
Tekfurun ahvalinden haberdar oldu.

Orhan kâfire bazı sorular sordu,  
Onu, yolu ve gidilecek yönü bulmaya gönderdi.

Savaşçılar vakit kaybetmeden,  
Kâfirlerin (buldukları) yere yöneldiler.

Her taraftan seğirten o heybetli ordu,  
Dağın eteğine ulaştı.

Toprağın derinliklerinden bir dağ yükselmişti,  
Yükseklik bakımından başı, semmakin zirvesinde idi.

4055 Ayna gibi halat var ama yol yoktu,  
Oradan güneşe geçit var ama aya yoktu.

Keserle kazımak nafile idi,  
Onun zorluğundan dolayı sağlam uç zarar görürdü.

Ondan atın ayağı taşa gelmiş,  
Topallayan ayaktan nal düşmüştü.

Yüksek zirvesinde alçak zemine çakılmış,  
Uçan akbaba, öküz gibi kemik olmuştu.

Şah ile ordusu, başka bir tedbir alıp,  
Dağ kecliği gibi üzerine uçtular.

(s. 243)

4060 Yıldızlardan daha kalabalık olan ordu,  
Atlardan inip saldırıya geçtiler

Pehlivanları adım adım gölgeye,  
Sancağı, güneş gibi yukarıya çektiler.

Kâfirler bu durumu görünce,  
İkbal haberini ulaştırdılar.

Gönülden Orhan'a meyletmek istediler,  
Namus ve malları için eman istediler.

Kâfirler hana teslim oldular (böylece),  
Kendilerini ordunun yağmasından kurtardılar.

4065 Dünya mutlu ya da mutsuz yaşanmalı,  
Başına buyruklukla ayak diretilmemeli.

Gayretli Evrenos, içine düştüğü durumu görünce,  
Dünyanın bu işinden ürktü.

Seçkinleri (bir kenara) ayırıp ona hezimetini tattırdı,  
Hayret verici bir durum ama oldu.

Atını, korkuyla topluluğun yanına sürerken,  
Atı dağın tepesinden yuvarlandı.

Yukarıdan cehennem dibini boyladı,  
Kötülerin akıbeti işte böyle olur.

4070 Savaşçılar, sayısız vur-kaç takdiğinden sonra,  
Onun başını pis bedeninden kopardılar.

Ailesi, esir alındı,  
Oradan kaleye yöneldiler.

Gaziler, kaleye kadar atlarını sürdüler,  
(Oraya) kâfirlerin yaptıkları gibi saldırdılar.

Kaleye sancakları çekip,  
İslâm geleneğini yerine getirdiler.



Toprağı, kâfirlerin kanıyla doldurup,  
Sayısız ganimetler elde ettiler.

4075 Şah, onarmak için ÷lke aradı,  
÷lke halkı, ehl-i zimmet oldu.

Oradan azametli padişah Orhan,  
Heybetli ordusuyla yola koyuldu.

(s. 244)

O cennet gibi ÷lkeye vardı,  
Hırçın sel suyu gibi o Bursa şehrine ulaştı.

O güneş gibi mutlu talihiyle,  
Fetih kapısının yakınlığına baktı.

Orduya, hisarın etrafını sarıp,  
Yerlerinde sabit kalıp beklemelerini emretti.

4080 Kutlu zaman ve mutlu saatlerde,  
Her tarafa yaylarını çektiler.

Her tarafta top, topçu mermisi ve tüfekte,  
Kale karşısında saf tuttular.

Kale halkı, fazlasıyla takatten kesilmişti,  
Kalelerden dolayı aşağılık duruma düştüler.

Etraftaki böyle temelleri görünce,  
O kâfirler, korkuya kapıldılar.

Bir taraftan güç ve azıkları bitince,  
Hepsi yorgun (düşüp) ölümün eşğine (geldi).

4085 Hoş meşrepliler, namus ve mallarını korumak için,  
Tebdir arayışına girdiler.

Orhan Han'ın eşiğinde (bekleyen) vekillerden,  
Anlaşma yaparak eman istediler.

Onların bu tür tedbirlerinden dolayı tekfur,  
Gönülde incinme, yürekte ıstırap hissetti.

Kendi gönlünü sanatla doldurdu,  
Bir süre bu iş üzerinde düşündü.

Istıraplı düşünceden sonra şu kararı verdi:  
Kaleye Orhan'ın bir adamını çağırırdı.

4090 Onunla önce bir anlaşma yapar,  
Böylece kendi işini düzeltirdi.

Durumu düzeltmek için,  
Orhan'dan Mihâl'i istedi.

Bu haberden Orhan'ın gönlü şad oldu,  
Adâletiyle Mihâl'e emretti ki,

Olanca kutlulukla kaleye gitsin,  
O ölmüslere hayat götürsün.

(s. 245)

Mihâl, şahın canına şöyle dua etti:  
“Ey köşkü süsleyip bezeyen,

4095 Yüzüne kıyamet gününe kadar,  
Manastır kalesinin kapısı açık olsun.”

Daha sonra hisara doğru yola koyuldu,

Kale muhafızı, yukarıdan aşağıya gelip,

Yüzüne kale kapısını açtı,  
Canından dua etmeye başladı.

Tekfur bu gelişten haberdar oldu,  
Sevincine sevinç katıp,

Yeri, kirpik süpürgesiyle süpürdü,  
Sonra da ona şöyle dua etti:

4100 “Ey güzel gidip güzel gelen dost,  
Cemalinle gecemize ışık oldun.

Bundan önce dost ve sohbet arkadaşı idik,  
Çok eskiden beridir, ama şimdi daha yakınız.

Senin gibi bir dostu olan kimse,  
Dünya dertlerinden uzak olur.”

Onun şefkatine karşılık, Köse Mihâl de,  
Aziz canını verene şöyle dua etti:

“Gönlünde dünyalık keder olmasın,  
Bizden dolayı gönlüne gamın eli değmesin.

4105 Bizden ne istiyorsan onu yapalım,  
Camı gönülden sözünü kabul edelim.”

Tekfur, tekrar dua etmeye başladı,  
Beyninin içindeki gurur rüzgârını çıkarıp:

“Ey halden anlayan can dost,  
Sultan bizim çok hatamızı görmüştür.

Yaptıklarımın pişmanım,  
Kendimi hiç affetmedim.

O muhterem kişiye yanlış yaptıktan sonra,  
Şimdi şah karşında gücüm ve hamlem yoktur.

4110 Senden yardım etmeni istiyorum, (s. 246)  
Ve bu durumda bizimle dert ortaklığı etmeni.

Sen de yabancılık yolunu seçme,  
Yiğitlik gösterip bize hamilik et.

Bütün ailem ve havasım,  
Her neyim varsa malım, hizmetçilerim,

Bütün işlerini bir gün için kenara bırak,  
İstanbul denizine kadar bizimle ol.

İyiliğimi gönle ve cana ulaştır,  
Türklerin yağma ve talanından bizi kurtar.

4115 Sizin hükmünüzle bu işten sonra,  
Benim bu mülk ile bir işim yoktur.

Eğer şah benimle anlaşma yaparsa,  
Koruma hakkı için batman batman altın veririm.

Altını, derhal huzuruna götürmeleri için,  
İstedığın kadarını sen belirle”, dedi.

Bu sözden dolayı Mihâl, gül gibi açıldı,

Sözlerini ve dileklerini kabul etti ve (dedi):

“Şehriyardan seni koruma hakkı olarak,  
Otuz bin filori gönder.”

4120 Ondan önce tekfurun gönlünde,  
Mihâl’in kendisinden sebep mutlu olması vardı.

Değerli kumaş ve pahalı mallar ekleyip,  
Ona istediği meblağı gönderdi.

Hediyeler, Orhan’ın vekillerine ulaştı,  
Dinin sultanı, orduyu iman etmeye çağırdı.

Kimse tekfurun yolunu kesmeyecek,  
İstediği her yöne gidebilecekti.

Bir sıkıntı, padişah için ferahlıkla sonuçlanınca,  
O kale halkına gönlünü bahçe gibi açacaktı.

4125 Kimsenin o kavimle işi olmasın,  
Kimse de, gazilerin ordusundan zarar görmesin diye,

Sultan, kırmızı bir sikkeyle,  
Kale halkına eman verdi.

Ondan sonra vali, şahtan kaçtı,  
Ve ordu, valinin mülkünü ele geçirdi.

(s. 247)

Bütün halk orada güvende idi,  
Gönülleri ve canları mutlu idi.

Orada, validen geriye malı mülkü çok,

Ve eşi benzeri olmayan bir vezir kaldı.

4130 Bilgide Sokrat'ı geride bırakmış,  
Hikmet yönünden Bokrat'ı geri getirmişti.

Aritmetikte, dönemim Aristo'su,  
Hesap ve kitapta tasnifler yapmıştı.

Fakat gönlü Müslümanların tarafında,  
Müslümanlara bel bağlamıştı.

O şehrin valisi kaçınca,  
Vezir, onun mallarına el koydu.

Tekfurun, parayı taşıtarak,  
Başka bir yere gitmek için yük hayvanı yoktu.

4135 Onun hazine ve para işi,  
Vezir tarafından hallediliyordu.

Bütün malları ve paraları,  
Sadece para değil bütün mal ve hazineyi,

Vezir, Orhan'ın huzuruna getirdi,  
Ve şahın itaatkâr vekillerinden oldu.

Vefalı şaha (gönderilen) o malının üzerine,  
O otuz bin kişi de ileri gelenlerden ekledi.

Şah, o mülkün yağmalanması için,  
Ordu arasında paylaştırılmasını emretti.

4140 Vezir, şahın emriyle o mülkü zaptedip,  
(Ganimeti) emir ve komutan arasında paylaştırdı.

Öyle paylaşım yaptı ki büyük küçük,  
Hem ordu hem pehlivanlar mutlu oldu.

Gaziler, ülkeyi yağmalama konusunda,  
Hangi yönden harekete geçileceğini bilmiyorlardı.

Bilge vezirin, (yaptığı) paylaşımı,  
Azametli sultan beğendi.

Altın kadehli feleğin bu döneminde,  
Bu adamlar onun hizmetlerinden dolayı bahtiyar oldular.

(s. 248)

4145 Şah, bu akıllı veziri, seçkin kişi yapıp,  
Kendi sarayını ona tahsis etti.

Onun bilgisinden, faziletinden ve tedbirinden,  
Konuşma esnasındaki temiz ifadesinden dolayı,

Şah, gönlünde bu haberli kişiye yer açtı,  
Bu yeri, ona bilgi ve düşüncesinden sebep verdi.

Dinin sultanı (onu) huzuruna çağırdı,  
Onu huzuruna çok sevinçle oturttu.

Otururken adını sordu,  
Şah için dua etti ve ben köle Turus'um (dedi).

4150 Oturunca sultan ona:  
“Şehrin valisine ne oldu?

Ülkesinden neden ayrıldı da?  
Vatanından uzakta, başına belalar geldi?” diye sordu

Turus, Orhan'dan bu sözü işitince,  
Onun canına dua etti ve şöyle dedi:

“Ey şah, düşmanlarınız mağlup olsun,  
Düşmanlarınız dünya mülkünden uzak olsun.

Dünya, senin yüzünden başkasına murad vermesin,  
Kölen yüce felekte salınsın.

4155 Sizin için, o tekfurun sersemliğine,  
Neyin sebep olduğunu birkaç yönüyle açıklayım:

Vatandan gurbete düşmeyi seçti,  
Kendini fitne dalgasına kaptırdı.

İlki; cömert Osman Şah,  
İki taraftan, iki kale inşa ettirdi.

O iki kalenin yapımını engellemeyi,  
Tekfur aklına bile getiremedi.

Bina iki taraftan da yükselince,  
Ova ve kırdaki kimseyi bırakmadılar.

4160 Dışarıda tarıma yer kalmayınca,  
Kimse daha fazla ona itaat edemedi.

Çiftçiler, yurdundan ayrılmayı seçip,  
Bütün ordu kalede aç kaldı.

(s. 249)

Ay parçası, feleğin sofrasına ekmek oldu,  
Fakat gökyüzüne kimsenin eli ulaşmıyordu.



Karını bıçakla kesip yediler.  
Un etle (ayrılmaz) bir bütün oldu.

Sevgilinin yüzü gibi ekmek de saklı idi,  
Topraktan ebegümece (bile) yetişmiyordu.

4165 Sevgililerin cemalinden uzak kalmış âşıklar gibi,  
Halk, ekmeğin yüzüne duyduğu (hasret) gamından öldü.

İkincisi; vali, halka karşı müşfik değildi,  
Hiçbir şekilde (onlara) dost değildi.

Vakitli vakitsiz o alçak (vali),  
Kale halkına saldırıyordu.

Bu yüzden ondan kurtulmak istediler,  
Kalenin teslim edilmesi için ayaklandılar.

Padişah, çiftçilere karşı şefkatli olmazsa,  
Sürü gibi çobandan ürkerler.

4170 Üçüncüsü; valimiz malımızın üzerinde bulunuyordu,  
Halkın mallarına göz dikiyordu.

Mal ve etraftaki her şeye karşı tamahkârlığı vardı,  
Gerek ata, gerek eyere, gerek köpeğe gerek sürüye.

En aşağılık günahla, halka cefa ediyordu,  
Nankör kedi ve vefasız kadın gibi.

Davranışları böyle sonu gelmez türdendi,  
Dolayısıyla her şeye sahip yaratıcı, ona musibet verdi.

Dördüncüsü; şehvet düşkünü olan padişah,  
İşlerde haddinden fazla gaflete düştü.

4175 Ne çiftçileri düşündü ne de orduyu,  
Ne de adâlet isteyen adâletini.

Şahın şehveti, yiyeceği ve uykusu olunca,  
En kısa zamanda ülkeyi harap eder.

Tekfur, bu şekil korkunç vasıflarından dolayı,  
Sürekli kendiyle gurur duyuyordu.

Onun oturduğu yer, fitneci ile dolu idi,  
Akıllılara karşı daima isyankârdı.

(s. 250)

Temeli tamamen bid'at üzerine atıyordu,  
Bütün tebaa ondan korkuyordu.

4180 Temelini attığı çok kural kabul görmedi,  
Çünkü kötü temel attı.

O yönlerden beşincisi ise; Allah,  
Osman Han'a mülk ve ordu bağışladı.

Bu güçlü hanedan yeniden,  
Her tarafa hâkim olduğundan beri,

Buldukları her yerde ay yüzlü gibiler,  
Hem kalede hem pazarda hem şehirde hem de sokakta.

Ülkenin tamirinde ve imarında çalışıp,  
Oradan yabancıları ve asileri kovaladılar.

4185 O şehrin halkına karşı şefkat gösterdiler,  
Cümlesinin gönül yarasına ilaç oldular.

Halkına riayet edip,  
Asileri ıslah yoluna çektiler.

Orduya kazanç olarak toprak verdiler,  
Rindlerin başını korudular.

O adâletli şah, ülkeye ayak basınca,  
O memleket, cennet gibi oldu.

Bu yüzden her tarafa hızla yayıldılar,  
Hem Müslümanları hem de kâfirleri gözettiler.

4190 Onların dini, kolları gibi güçlü,  
Hepsi terazilerinde doğru (idi).

Bursalılar da bunu görünce,  
Dinin sultanını canı gönülden istediler.

Artık hepsi, validen ümidi kesip,  
Sultanın adâletinden medet umdular.

Şüphesiz bu hanedanın üzerinde,  
Dünya ve din ehlinin himmeti (vardır).

Günden güne büyüyüp gelişen,  
Ülke fethetmede zaferler kazanan bu devletin üzerinde.

4195 Allah'ın kulu için iyilik iste, (s. 251)  
Sadece iyilik değil, her yönden onu gözet.

Allah, onların fazilet, adâlet ve inançlarını arttırıp,  
Kuşkusuz onlara ülkeler açtı.

Ey saki cömertlik göster ve şarabımı getir,  
Ayrılığın mahmurluğuna düşmüşüm.

Ne zamana kadar her köşede dertli kalacağım,  
Matemli gönlümdeki gamı gider.

### OSMAN'IN ÖLÜM ANINDAKİ DURUMUNUN SERÜVENİ HAKKINDAKİ HİKÂYE

Hazan rüzgârı bahçeyi talan edince,  
Çimenin bedenini yeni ateş kapladı.

4200 Meğer ömrün sonu göründü,  
Zira dal sallandı, ayak uzandı.

Yaprak, hasta insan gibi sarardı,  
Yer yaygısı kedere müptela oldu.

Çimen telaş ve heyecandan feragat etti,  
Aşırı yorgunluktan dolayı suskun, bülbül kesildi.

Gülün ayrılığından bülbül helak oldu,  
Onun yasından dolayı goncanın gönlü yaralandı.

Çimene şiddetli soğuk zulmetti,  
Yapraklar soğuktan ürkek kuş gibi oldu.

4205 Akşamın gönül ahından dolayı matem tutmak gelenek (oldu),  
Yerin sırtında çınarın eli kaldı.

Servi, çimenin kabrine gitti,  
Kumru yüksek sesle ağladı.

Siyah toz bulutu, omzuna keçe (oldu),  
Yağmur, gözyaşı; gök gürültüsü de ahı oldu.

O sırada Osman Han'ın yaşlılıktan dolayı,  
Vücut ağacı, aşağıya doğru eğildi.

Şahlıktan ihtiyarlık yaşına ulaştı,  
Fakat dünya ondan sebep İrem Bağı oldu.

4210 Yaşlanmayla beraber vücut zayıflığının daha da arttığı,  
O zamanda yıl 721 hk./1321 idi.

Yirmi yıl padişahlık tahtının üzerinde iken,  
Sürekli aklında savaş düşüncesi vardı.

(s. 252)

Kulağına dön ayetinin<sup>311</sup> geldiğini işitti,  
Kendinde iken idrak etti ki,

Gönlü, yüzü gösteren ayna gibi,  
Tıpkı Allah'ın mükemmel feyz aynası gibi idi.

Ölüm vaktinin yaklaştığını anlayınca,  
Fanî dünyadan göç etmek gerekir.

4215 Ecel, dünyada kime mühlet verdi ki?  
Kalıcılık, aziz ve büyük olan Allah'a aittir.

Peygamberler bu kadehten sarhoş olup,  
Elleri göğüslerinde teslim oldular.

<sup>311</sup> “ki başlarına bir bela geldiğinde:“Biz Allah'a aitiz ve sonunda O'na döneceğiz” derler” anlamına gelen ayettir. (Kur'ân, 2/Bakara-156).

Tüm cevher gibi olanları, parlak gönülle,  
Toprağın altına koydular.

Evliyaların bu sarhoşluk kadehinden,  
Temiz kimselerin varlıkları yok oldu.

Ömür, zamanın gamından bizar olup,  
Ömür duvarını kökünden fırlatıp attılar.

4220 Padişahlardan temiz kalpli Keyumers nerede?

Ferîdun, Dârâ ve Dahhâk nerede?

Cemşîd, Keykâvus neredeler?

Ecel kâtipleri, defterlerini dürdü.

Bu işte zengin ile fakir aynı,

Allah, kalıcı diğerleri fanîdir.

Osman Han'ın haberli canı olduğu için,

Hak ehlinin gönlüne can gibi yol buldu.

Padişahlığında dervişi koruyup kolladı,

Fakat din düşmanlarına çok azap çektirdi.

4225 Başından ölüm zamanına kadar,

Dünyadaki bütün hasleti iyilikti.

Haberdar ve işbilir idi,

Bilgisinde safdil bir şah idi.

Bütün işleri kazaya uygundu,

Bütün şiarı ahiret (azığını) arttırmaktı.

Ebedî olmayan zamandaki bu devletten,  
Geriye Allah'ın hoşnut olacağı işler kaldı.

Göç etme hazırlığının peşinde koştururken,  
Sürekli yolculuk azığını arttırıyordu.

4230 Gönlü, bu fanî dünyadan ürkünce,  
Tebaasını huzuruna çağırdı.

Bursa'nın fethinden sonra da cömert Orhan,  
Babasına hizmette itaat edip,

Şahın huzuruna yönelmişti,  
Şahın gönlünden gamı gidermişti.

Osman, Orhan'ı meclisine istedi,  
Ona öğütler vermek için dudağını kıpırdattı.

Şah, hepsi saraya gelsin diye,  
Devlet erkânına da haber saldı.

4235 Şeyh Edebâli, Ahi Şemseddin,  
Aykud ve seçkin Saltuk Alp'i huzuruna istedi.

İlk olarak onlarla şöyle konuştu:  
“Elhamdülillah hak bana lütfetti.

Gaza ve cihad ibadetlerini yerine getirdim,  
Dinin emrine itaat ettim.

Allah, sürekli yardımcım olduğu için,  
Gaza işinde çokça çaba gösterdim.

Din düşmanlarının hepsi derdest edildi,  
Ellerim, kâfirlerin boynunu kırdı.

4240 Din düşmanlarının kökünü kazıdım,  
Bu dinin yaygınlaşması için çalıştım.

Benden sonra siz de çabalayın,  
Düşmanlara ve art niyetlilere karşı uyanık olun.

O hanedan sizin çabanızla var olacak,  
Komutanlıkla ebediyen baki kalacak.”

Daha sonra Orhan’a şu şekilde hitap etti:  
“Ey gözümün nuru yüce insan.

Şahlığa yaraşır oğlum,  
Benim bereketli uzun fidanımdır.

4245 Yüz bakımından taze gül gibi, bahçem sensin,  
Ne bahçesi gözüm ve kandilim sensin.

(s. 254)

Fidanımı uzun ömürlü kılan o yaratıcıdan,  
Ümidim şudur:

Kesinlikle bil ki, cömert olan herkes,  
Bu zamanda hasret rüzgârından başka şey götürmedi.

Şatafatlı olan bu dünyanın şarap kadehinden,  
Şah da dilenci de ölüm şerbetini tattı.

Eğer ayın eyvanına başın değerse,  
Ecel, toprak gibi pestilini çıkarır.



4250 Kulağıma göç nidası geldi,  
Benim yola çıkma vaktim yaklaştı.

Elhamdülillah fanî dünyaya dair,  
Bir parça arzu kalmadı gönlümde.

Gönlümü her türlü bağdan kurtardım,  
Dünyaya beni bağlayan bir bağ kalmadı.

Son nefesimde gönlümde,  
Gaza ve cihad mesken edindi.

En son nefesimde çabam böyle oldu,  
Benim bu işteki veliahdım sensin.

4255 İntikam tohumunu candan gönle ektim,  
Kendimden sonra seni halife tayin ettim.

Mecliste bulunan bütün cemaat,  
Hepsi akıllı ve idrak sahibidirler.

Teker teker bu sözüme şahitlik edip,  
Dinin yayılması için çabalasınlar.

Hakkın kuluna vermiş olduğu hilafet,  
Padişahlık geleneğine çeki düzen vermişti.

Hakkın sana bahsettiğini, sana teslim ettim,  
Kendimden geçtim, seni kendim bildim.

4260 Ey delikanlı, bu yaşlıya kulak ver,  
Bundan sonra gönlü ve canı akılla doldur.

Şahlıkta sana iki öğüt vereyim,  
İhlasta, temiz niyete yöneleyim.

Bu iki vasiyetimi yerine getir,  
Makamın güneş gibi yüce (olsun).

(s. 255)

### İLK VASİYET

İlk vasiyet, hakka yoldaş ol,  
Her daim yaratıcının adını zikret.

Allah'ın emirlerine candan itaat et,  
Allah'ın emirlerine (uymada) dağ gibi mukavemet göster.

4265 Sürekli gönülden hakka şükret,  
Allah'tan başka kimseden korkma,

Her kim güneşin gölgesini görürse,  
Hakkın gölgesinde mübarek gönüllü şah olur.

Keşmîr ve Bedaşân'da da olsa,  
Bu usul ve gelenek parlar.

Suç ve günahla kimsenin rızkını kapatma,  
Güçten düşenin elinden tut.

Dünya ehline, hakk gibi adil ol,  
Bunlar içinde en iyisi şahın adâetli olmasıdır.

4270 Bütün peygamberlerin dinini Allah için öğren,  
Bu tarz benzer işleri çokça yap.

Bilhassa peygamber dininin kurallarındaki,  
Usul ve ayrıntıların yaygınlaşmasını sağla.

Allah ve resulünün sözü ile,  
Doğruluk yolunda fikrini ve canını feda et.

Müslümanlara zulmetme,  
Gösteriş yapma, dalkavukluk etme.

Din konusunda üstü kapalı,  
Henüz kulağına gelmemiş meseleler olunca,

4275 Hakikat ve bilgi sahiplerine danış,  
Sürekli can aynasını cilala.

Adâlet ve doğrulukta eşsiz ol,  
O kurtuluşla gençleş.

Nimetlerinden ve ihsanından dolayı,  
Şüphesiz, halk, emrine köle olur.

Geçmiş padişahların tarihlerini araştır,  
Fırsatını bulunca tarih ilmine yönel.

(s. 256)

Geride kim kötü kanun bırakıp zulmetti,  
Hangisi iyilikle dünyayı mutlu kıldı?

4280 Her birinden yeni bir öğüt al,  
Dünyada bir bilgenin gönlünü kazan.

Bilgenin canı gibi akıllı ol,  
Heveskârlıktan uzak dur, (ona) nefret besle.

Aydın gönüllüler ile meşveret et,  
Ondan sonra her işte samimi ol.

Her işte (verdiğim) öğüdü yerine getir,  
Getirdiğin zaman gönlünü Allah'a ada.

Herkesin yüzüne kapı açan O'dur,  
Şüphe etmeden söyle, yol gösterici O'dur.

## İKİNCİ VASIYET

4285 O iki vasiyetten şunu bil ki,  
Ezelî dünyada birinin kalıcılığı nerede (görölmüş)?

Hakk, hilafeti bana emanet edince,  
Ondan dolayı topluluğun en parlağı oldum.  
Saltanatta makam sahibi olunca,  
İslâm ve dinin ışığını arttırdım.

Şeriat işine yenilik getirdim,  
Benim çabamla dinin kolu güçlendi.

Evladım, bunlar son demlerimdir,  
Ne evladı, benim canım, ciğerim.

4290 Bu fanî dünyadan baban yolcu,  
Dinin koruyuculuğunu sen yapmalısın.

Sürekli akıl ile idrakı birbirine sabitle,  
Allah'ın emirlerine itaatte kusur etme.

Allah'ın kullarına karşı müşfik ve dost ol,  
Mazlumu gözet, gam giderici ol.

Her daim gaziye yoldaş ol,  
Cana sevgili, gönle müşfik ol.

Gazi yoldaşlar canlarıyla, millete hayat verdikleri için,  
Şahlığı ve heybeti arttıranlardır.

(s. 257)

4295 Bundan önce olan kimseler,  
Sana daha fazla hizmette bulunur.

Onlara fazlasıyla riayet et,  
Böyle riayete iyilik bağışla.

Başkalarına ve kendine yumuşak davran,  
İnsanlara haddinden fazla iyilik yap.

Her ülkeden gelen kıymetlilere,  
Şefkat göster, onlara dost ol.

Alçak ya da şerefli herkese,  
Sorgusuz sualsiz lütfetmen yaraşır.

4300 Zamanın yalnızlarına iyilik et,  
Şehirde oturanlara şefkat göster.

Hizmetinde bulunan uşak ve hizmetçilere,  
Talihlerinin artışı için dua et.

Onları şefkatle gözet,  
Merhametini arttır (bunu) ganimet bil.

Dostların tarafını yabancıya verme,  
Dostlarını iyi yönlerle sevkettir.

Kin topunu, kendinden uzak tut,  
İyilere iyi, kötülere kötü ol.”

4305 Osman Han can çekişirken,  
Bu iki vasiyeti kısa kesti.

Ondan sonra şah, candan bir ah çekti,  
Temiz canlı şah, ahı kendine yoldaş yaptı.

Azrail, ona gelince,  
Allah'ın ayeti "inna ileyhi"<sup>312</sup>yi okudu.

Mecliste hazır bulunanlar bunu görünce,  
Feryat figan ederek başa toprak saçtılar.  
Göğüslerini tırmalayarak feryat ettiler,  
Dalgalı deniz gibi coştular.

4310 Biri, yakasını yırtıyor,  
Biri, ağlıyor, diğeri göğsünü dövüyordu.

Ordu ve kabiledelikler kumru gibi ağıt yaktılar,  
Üstlerine siyah kepenekler attılar.

(s. 258)

Gazilerden oluşan ordu, karanlıklar (ülkesine) gitti,  
Fakat ab-ı hayat ortadan kayboldu.

Felek samanyolundan dolayı yakasını yırttı,  
Şafak kana bulandı, akşam zülfünü kesti.

Yer, mezar yeri için göğsünü açtı,  
Felek, gam ve derdi daha da arttırdı.

4315 Şahın canı gibi bir cennet mekân yapıldı,  
Kabile ve ordu, gitmek için hazırlandı.

---

<sup>312</sup> "Onlar başlarına bir musibet geldiği zaman: «Biz Allah'a aidiz ve sonunda O'na döneceğiz» derler" anlamındaki Kur'an ayeti (Kur'an 2/Bakara-156)

Bütün kabile ve ordu, tarifsiz acı ve hasretle,  
(Onu) donatıp kefenlemek istediler.

Ondan sonra naaşını omuzlarına koydular,  
Kulaklarda subhanallah ve lâilâhe illallah sesleri kaldı.

O Söğütlü (denilen) yerde,  
Temiz şehinşahın bedenini toprağa verdiler.

Şahın bedenini, o yere teslim ettiler,  
Ve candan bir ah çektiler.

4320 Gaziler bir süre matemde oturup,  
Yas tuttular.

Onun hoşluğuyla dolu toprağın üzerine,  
Mallarını sadaka verdiler.

Bir süre taziye işiyle meşgul oldular,  
Cenaze yemeği ve helva için sofralar kurdular.

Kur'an dualarıyla Kur'an okuması yaptılar,  
İhlas duasını da okudular.

İki halef, Alâeddin Bey ve Orhan,  
Önceki padişahların adet ve geleneğine göre,

4325 İleri gelen ve din büyüklerinden (oluşan) toplulukla,  
Din-i mübini İslâm'ın terbiye eden canıyla,

Şeyh Edebâli, Kara Halil,  
Ve o heybetli imam Dursun Fakih gibi (din büyükleri).

Sultana imamlık edenler,  
Ve başka ülkelerin bütün kadıları,

Aklı kullanarak şahın bedenini,  
Oradan nakletmeye karar verdiler.

(s. 259)

O Bursa şehrinde Kamışlû adında,  
Heybetli eski bir kubbe vardı.

4330 Biri, yüksek temeli olan temiz mabetten,  
Onun başını feleğe kadar değdirdi.

Orhan kâfirler ile çekişerek,  
Binayı mescite dönüştürmüştü.

Onun dinine hizmet etmek ümidiyle,  
Hep birlikte onun usul ve yönteminde müttefik (oldular).

O temiz yerde Allah'ın affına nail olsun diye,  
Onun şerefli bedenini toprağa koydular.

Allah, hizmetinden dolayı kıyamete kadar,  
Onu, temiz ruhlulardan ayırmaz.

4335 Onun hizmetini kabul edip,  
(Onu) resulün sancağı altına alır.

Defterimde talih de gayret gösterince,  
Allah ve resulünün adıyla tamamlandı.

SON

Nazım ve nesir erbâbının aydın bilincinden ve zaman ve asrın aydın  
bilginlerinden saklı kalmasın ki, zamanın en iyi şairlerinin ve en fasih konuşanlarının  
önde geleninin adı sadık Emir Mevlânâ Kemaluddîn Abdullah Hâtifi faziletleri -daim



ve yüzü güler olsun- tarafından âlem penah padişahın eğlence meclisinde zikredilerek *Timur-nâme* tarihini nazım olarak yazma görevi kendisine verildi. Yazılı sihirli ayinlerin bir bölümünü kendine örnek alarak hikâyelerden birini *Şâhnâme* bahrinde söylemiş ve onu değerli zat, meşhur mürşit Mevlânâ Abdurrahman-i Câmî ‘Allah ruhunu kutsasın’ hazretlerine sunmuştur. O hazret, o hikâyeyi okumuş ve şöyle söylemiştir: *Şâhnâme*’ye ancak Allâme-i Tûsî Hekîm Firdevsî’nin Gazneli Sultan Mahmud hakkında söylediği o güçlü üç beyti zikreden kişi karşılık verebilir. O üç beyit şu şekildedir:

Yaradılışı acı olan ağacın tohumunu,  
Eğer cennet bahçesine de eksen  
Sulama zamanında, cennet nehrinden,  
Köküne şerbet ve katkısız bal da akıtsan,  
Sonunda özünü göstererek,  
Aynı acı meyveyi verecektir.

Mevlânâ şu beyitleri aynı üslûpla söylemiş ve o hazretin huzuruna getirmiştir:

Eğer siyah karganın yumurtasını,  
Cennet bahçesindeki tavusun altına koyarsan,  
O yumurtayı büyütürken,  
Cennet incirinin tohumlarından yem versen de  
Ve cennet nehrinden su içersen de  
Onun eğitimi için Cebrail canını da verse  
Sonunda karganın yumurtası yine karga olur.  
Bahçenin tavusu boş yere çile çeker.

Bu beyitler o hazret tarafından kabul edilip, şair, sözlerinden dolayı alkışlandı.

O zamanlar bu fakir, mesnevî denemeleri yapıyor ve Âl-i ‘Osmân tarihini nazım haline getiriyordu. Büyük Mevlâ ve keramet ehli ve fesahat şivesinde her türlü kemale ermiş ve her türlü belagat rengi ile süslenmiş birisi deneme amaçlı olarak şu manaları söyledi ve şu hikâyeyi açıkladı. Bu yüzden de bu perişan beyitler örnek olarak alındı. Umarım kabul edilir, hoşgörü ile karşılanır. Zira;

Ey arkadaş, eğer dağın eteğindeki taşı,  
Akik madenine de götürsen  
Onun terbiyesi için Süheyl yıldızı,  
Aylarca ve yıllarca gece gündüz ışık saçsa da  
Veyahut tüm iştiağıyla, üzerine,

Ömrünün sonuna kadar ışık saçsa da güneş,

O taşı iyileştirmeyi başaramaz,

Güneş ve Süheyl boşuna kürek çeker.

Zekâ ve akıl sahipleri, aydın ve dahi kişilerce açıkça bilinir ki, rahmetullah Hekîm Firdevsî-i Tûsî o beyitleri, mevâlîd-i se-gâne<sup>313</sup>den nebatlar hakkında yazmış, Mevlânâ Abdullah Hâtîfî, hayvanları ele almış, şair Sâ'îlî de madenler konusunu ele almıştır. Eğer bu tarz ve üslûpta bir dördüncüsü ortaya çıkarsa kesinlikle ilginç olacak ve bilinmeyenlerin safında yer alacaktır. Ve'l-niam-u ve'l-ikrâm.

Faziletli insanlar bu kitabı,

Yazarının hattı ile görünce itibar ederler ona.

Bu yüzden 924 hk./1518 yılında,

Sâ'îlî'nin kendisi yazdı bu kitabı.

Ya Rabbim okuruna kerem kıl,

İkbal ile sonsuz hayat bahşet.

Amin

---

<sup>313</sup> Mevâlîd-i se gâne: Nebatlar, hayvanlar ve madenler.

## İNDEKS

- 7 başlı ejder, 71  
7 deniz, 71  
7 felek, 71  
9 felek, 71  
Abbâsiler, 16  
Abdâlân-ı Rûm, 15  
Abdurrahman, 8, 23, 28, 44, 59, 64, 65,  
112, 131, 181, 384, 387, 436, 455, 459,  
493  
Abdurrahman Çelebi, 23, 59  
Abdurrahman Gazi, 64, 384, 387, 436,  
455, 459  
Abdurrahman Gubârî, 8  
Abdurrahman-ı Câmî, 28, 44  
Abolca, 79, 154  
Adnanîler, 154  
Âgâ Büzürg-i Tahrânî, 20, 24  
Ağca Koca, 64, 181, 386, 393, 435, 452,  
453, 455, 459  
Ahi Şemseddin, 465, 483  
Ahlat, 71, 170  
Ahmedî, 1, 3  
Ahtacılar, 185, 186  
Ak Hisar, 86, 414, 440, 453  
Ak Ova, 459  
Ak Yazı, 435, 457  
Akbaş, 181  
Aktav Tatarları, 59, 84  
Aktimur, 270, 277, 383, 387, 396, 424,  
463  
Alâeddin Keykubad, 80, 199, 201, 299  
Alî Şîr Nevâî, 8, 20  
Alişîr, 60, 64, 271, 272, 296, 297, 426  
Anadolu Selçukluları, 7, 12  
*Anonim Tevârih-i Âl-i 'Osmân*, 2, 3, 11,  
14, 91  
Aristo, 64, 65, 115, 432, 474  
*Âsafnâme*, 10  
Âşık Çelebi, 20, 22, 25, 26, 42, 44, 90  
Âşıkpaşazâde, 5, 9, 12, 14, 15, 82, 85, 86,  
89, 90, 92  
*Âşıkpaşazâde Tarihi*, 5, 12, 89  
Aya Nikola, 311, 312, 313, 318, 319, 320,  
323, 336, 337  
Aydoğdu, 465  
Ay kud Alp, 181  
'Ays bin İshâk, 56, 135  
Azerbaycan, 59, 71, 170  
Baba Turud, 60, 64, 237, 391  
Bâciyân-ı Rûm, 15  
*Bahâristân*, 28  
Balabancık, 424, 463  
Bay Hoca, 271, 317  
Bayâtî Hasan, 6, 9, 10, 85, 89, 90  
Bedaşşân, 486  
Bidnos, 376  
Bihiştî, 5, 8, 9, 90  
Bilecik tekfuru, 259, 261, 297  
Bokrat, 58, 65, 474  
Bozok, 166  
Buhara, 163  
Bursa, 8, 41, 57, 59, 62, 71, 79, 84, 183,  
359, 376, 397, 422, 423, 425, 463, 464,  
465, 469, 483, 492  
Câm-ı Cem, 6, 10, 85, 89, 90, 92, 430  
*Câm-ı Cem-âyîn*, 6, 10, 85, 90, 92  
Cemşid, 64, 65, 96, 319, 463, 482  
Cenâbî, 8, 90  
Cengiz Han, 168, 196, 501  
Çavdar Tatar, 426, 428, 429, 430, 432  
Çavdaroğlu, 425, 428, 430  
Çavuş Köyü, 413  
Çin, 3, 154, 159, 229, 436  
*Dahhâk*, 65, 482  
Dârâ, 64, 65, 133, 432, 482, 500  
*Dasitân-i Tevârih-i Mülûk-i Âl-i 'Osmân*,  
1  
Derbend-i Ermeni, 83  
Dib-Bakoy, 79  
Dihhudâ, 20, 24, 28, 41, 90  
Dimboz, 367, 465, 466  
Direfş-i Kavîyânî, 61, 273  
Domaniç, 60, 71, 84, 190  
Dursun Bey, 3  
*Düstûrnâme*, 4, 92  
Edirneli Rûhî, 11  
Eflâtun Şirvânî, 7  
Eğrice ovası, 325  
*el-'Aylemü 'z-zâhir*, 8  
Emevîler, 4, 16  
Emir Mevlânâ Kemale'd-din Abdullah  
Hâtifi, 492  
Enguriye, 59, 180  
Enverî, 4, 90, 92  
Ermeni Dağı, 60, 84  
Ertuğrul Gazi, 1, 8, 16, 59, 60, 64, 80, 82,  
84, 185, 189, 193, 307  
Esfendiyâr, 328

- Esirî, 7  
Eskişehir, 61, 62, 221, 222, 224, 225, 279, 286, 295, 360, 361, 425  
Evrenos, 376, 389, 390, 396, 399, 465, 466, 468  
*Ez-Zerî'a*, 20, 92  
Fâtih Sultan Mehmed, 4, 12, 18  
Ferîdûn, 64, 65, 250, 410, 432  
Fethullah Ârifî, 7  
*Fetihnâme*, 3  
Firdevsî, iii, 5, 7, 44, 63, 64, 65, 74, 75, 76, 91, 103, 110, 493, 494  
Gazan Han, 201  
*Gazânâme-i Rûm*, 5  
*Gazavâtnâme*, 6  
Gaziler, 191, 247, 250, 252, 271, 276, 277, 316, 334, 336, 368, 398, 418, 446, 454, 455, 458, 468, 475, 491  
Gâziyân-ı Rûm, 15  
Gazneli Sultan Mahmud, 493  
Gazneliler, 7, 16  
Gelibolu, 183, 189  
Gelibolulu Mustafa Âlî, 8  
Germiyan, 60, 64, 240, 241, 296, 297, 426  
Geyve, 79, 86, 417, 419, 440  
Gîv, 64, 119, 328  
Gök Alp, 19, 41, 57, 59, 82, 170, 171  
Göynek, 247, 250  
Gûderz, 64, 119  
*Gülistân*, 28, 46, 68, 92  
Gündoğdu, 171  
Gündüz Bey, 64, 271  
Gür Han, 79, 155, 157  
Güz Han, 79, 155  
Hacı Eli, 435  
Hâdîdî, 7, 16, 17, 92  
Hâlac, 164  
Hâlîl el-Konevî, 5, 18, 83  
Harmankaya, 227, 251  
Hasan Alp, 62, 181, 277, 290, 360, 384  
Hayyâmpûr, 20, 91  
*Heşt Bihişt*, 5, 6, 9, 17, 18, 84, 89, 92  
Hıtây çengi, 385  
Hint çanı, 201, 226  
Hoca Sâdeddin Efendi, 8, 15, 93  
Horasan, 8, 20, 57, 71, 169, 170  
Husrev-i Dihlevî, 65, 111  
Hümâ kuşu, 66, 67, 83, 84, 303  
*Hünernâme*, 7, 91  
*Hünkârname*, 5  
Hüseyin Baykara, 8  
II. Bâyezîd, iii, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 20, 22, 23, 62, 74, 76  
Irak, 57, 71, 170  
İbn Bîbî, 1  
İbn Kemâl, 5, 6, 13, 79, 81, 82, 91  
İbrahim Hakkı Konyalı, 4, 91  
İdrîs-i Bitlisî, 5, 6, 9, 17, 18, 84, 89, 91, 92  
İnegöl, 62, 189, 270  
İnönü, 61, 62, 224, 225, 279, 360  
İran, iii, 5, 6, 7, 8, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 37, 38, 52, 57, 58, 59, 61, 65, 71, 74, 75, 77, 154, 159, 164, 169, 170, 273, 430  
İran tarih yazıcılığı, 6  
İshâk, 48, 56, 69, 82, 134, 135, 137, 138, 140, 141, 142  
İskender, 64, 133  
*İskendernâme*, 1  
İznik, 71, 79, 369, 370, 449, 455  
İznikmend, 459  
Kafdağı, 71, 115  
Kalanos, 250, 256  
Kamışlû, 492  
Kandillû Çam, 326  
Kanûnî Sultan Süleymân, iii, 2, 7, 10, 13, 17, 75  
Kaplucu, 423  
Kara Ali, 401, 403, 418, 419, 441  
Kara Çebiş, 416, 437, 439, 440, 448  
Kara Han, 56, 79, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 500  
Kara Mürsel, 181  
Kara Tekin, 441, 442  
Karacadağ, 59, 81, 180  
Karacahisar, 60, 61, 71, 79, 190, 238, 251, 255, 273, 274, 282, 286, 297, 322, 328, 359, 426, 429  
Karacahisar Kalesi, 60, 322  
Karagöz hisar, 419  
Karagöz hisarı, 419  
Karamânî, 4, 25, 91  
Karamânî Mehmed Paşa, 4, 91  
Karamanlılar, 60  
Karaoğlan, 181  
Kârlîğ, 164  
Kârşî, 20, 24  
Karûn, 250  
Kastamonu, 10, 71, 203  
Kâşifi, 5  
Kâtib Çelebî, 89  
Kaya oğlu Süleymân Şah, 41, 57, 59, 170  
Kayı boyu, 9, 169

Kayuak, 454  
 Kehkeşan, 67  
 Kenan, 143  
 Kestel, 376, 389, 393, 394, 396  
 Keşmîr, 486  
 Kevser, 70  
 Keyhusrev, 65  
 Keykavûs, 65  
 Keyumers, 65, 327, 482  
 Kıfak, 164  
 Kınalı, 164  
 Kınık boyu, 168  
 kışlak, 59, 60, 80, 81, 84, 180  
*Kitâb-ı Cihânnümâ*, 5, 11, 12, 80, 91  
 Kitâb-ı Dîvân, 37  
 Kite, 376, 398, 400  
 Konstantiniyye, 86, 232, 234  
 Konur Alp, 64, 440, 448, 453, 457, 458  
 Konur Alp, 181  
 Koyunhisar ovası, 385  
 Köprühisar kalesi, 364  
 Kör Dağı, 165  
 Köse Mihal, 64, 227, 243, 256, 262, 263, 295, 297, 407, 408, 435, 471  
 Kulaca Hisar, 60, 78  
 Kumral Abdal, 64, 84, 303, 391  
 *Kutbnâme*, 6  
 Kuzey Denizi, 452  
 Kuzi Dere, 417  
 Kütahya, 190  
 Leblebuc, 79, 410, 411  
 Lefce, 419  
 Lefke, 79, 86, 411  
 Lûtfî Paşa, 7  
*Maĥbûbü kulûbi 'l-ârifin*, 4  
 Mâh-ı Mukanna, 233  
 Mahmud Alp, 181, 465  
 Marmara, 2, 17, 91, 92, 367, 369  
 Marmara kalesi, 369  
 Matrakçı Nasuh, 7, 93  
 Meâlî, 5  
 Medlos, 394, 395  
 Mednos, 389  
 Mehmed Münşî, 6  
 Mehmed Zaîm, 8, 16, 92  
 Mekece, 79, 86, 412  
*Menâkıb*, 6  
*Menâkıb-ı Sultan Bâyezîd Han*, 6  
*Menakıbnâme*, 12, 14  
*Mesnevî-i Manevî*, 44, 92  
 mevâlîd-i se-gâne, 494  
 Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 44  
 Mevlânâ Sâilî, 20, 24  
 Mevlânâ Sâilî-i Cuveynî, 24  
 Mevlânâ Sâilî-i Karşî, 24  
 Mısır, 6, 13, 18, 164, 211, 229  
 Mihmâd, 181  
 Milas, 163  
 Moğollar, 4, 61, 163, 275  
*Mora Fethi*, 6  
 Mudurnu, 247, 248, 249  
 Muhammed Efendi, 20  
 Muhammed Kazvînî, 20, 23, 28  
 Muhyiddin Mehmed, 7  
 Murel, 274  
 Mustafa Fârîsî, 4  
 mücâhid gazi, 15  
 Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi, 62  
 Neşrî, 5, 9, 11, 12, 14, 80, 81, 82, 89, 91, 92, 93  
 Nûşirevân, 7, 118  
 Oğuz Han, 11, 19, 79, 154, 156, 161, 163, 169, 350, 378, 500  
*Oğuznâme*, 6, 9, 15, 82, 93  
 Or Dağı, 165  
 Or Han, 79, 155, 156  
 Orhan Han, 358, 359, 360, 373, 430, 431, 440, 465, 470, 501  
 Oruç b. Âdil, 5, 13, 92  
 Osman Bey, 62, 67, 79, 84, 194, 198, 200, 203, 204, 210, 211, 213, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 237, 242, 244, 252, 253, 256, 257, 259, 262, 263, 264, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 287, 289, 290, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 303, 305, 306, 307, 308, 312, 314, 315, 317, 319, 322, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 337, 350, 357, 361, 373, 425  
 Osman Gazi, iii, 2, 4, 8, 9, 19, 41, 57, 64, 67, 70, 78, 82, 83, 85, 263, 285, 307, 326  
 Osman Gazi Bey, 67, 263, 285, 307  
 Osman şah, 210, 211, 221, 224, 231, 239, 251, 255, 256, 258, 259, 264, 269, 270, 278, 280, 294, 296, 300, 304, 305, 310, 317, 327, 336, 337, 359, 372, 379, 435, 462, 476, 501  
*Osmanlı Sultanları Tarihi*, 4, 91  
 Osmanlı tarih yazıcılığı, i, 1, 5, 6, 19  
 Osmanlılar, 2, 3, 4, 7, 9, 16, 56, 59, 79, 80, 154, 168, 449  
 Oynaş Hisar, 427

Öyük mevkii, 84, 189  
*Penc Genc*, 111  
 Prizrenli Sûzî Çelebi, 6  
 Raşş, 66  
 Refref, 70  
 Rûdâbe, 207  
 Ruhî, 5  
 Rum, 3, 22, 74, 80, 121, 128, 154, 165,  
 172, 174, 175, 203, 355, 370, 376, 436,  
 500  
 Rumeli, 4, 22, 23, 84, 183  
 Rüstem, 10, 11, 64, 66, 119, 327, 328, 432  
 Rüstem Paşa, 10, 11  
*Rüstem Paşa Tarihi*, 11  
 Sa'd Vakkâş, 432  
 Sâilî-i Şîrâzî, 3, iv, i, iii, 20, 23, 26, 28, 56,  
 89, 92  
 Sakarya, 246, 452, 455  
 Şaltuğ, 181  
 Sâ mânîler, 16  
 Şamşa Çavuş, 181  
 Saray takvimleri, 3  
 saray tarihçiliği, 5, 7, 75  
 Saru Yatı, 64, 174, 194  
 Sarukaya, 247  
 Sâsânî, 7, 118  
 Sehî Bey, 8, 17  
 Selçuklular, 7, 60, 169, 174, 196, 202,  
 203, 308, 347, 375  
 Selîmnâme, 6, 18  
 Selsebil ırmakları, 70  
 Semmâk, 67, 346  
 Seyhun, 203  
 Seyram, 163  
 Seyyid Lokmân, 7  
 Sıracuk, 60, 84, 190  
 Sidre ağacı, 70, 85, 129, 353  
 Sinop, 71, 203  
 Sîpihr makamı, 375  
 Sohrâb, 428  
 Sokrat, 58, 65, 474  
 Sorgun, 247, 248, 249  
 Söğütlü, 60, 84, 190, 491  
 Sûfî Alp, 440  
 Sultan Mesud, 203  
 Sultanönü, 190  
 Sungur Tekin, 171  
 Sülemiş, 181  
 Süleymân Şah, 1, 16, 17, 19  
 Süleymânnâme, 6, 8  
*Şâhnâme*, iii, 5, 7, 8, 49, 63, 64, 65, 74, 75,  
 76, 91, 110, 111, 493, 500  
 Şam, 164, 229  
 şehnameci, 7, 75  
 şehnamecilik, 7  
 şehname-nüvîslik, 7  
 Şeyh Edebâli, 60, 64, 298, 360, 391, 483,  
 491  
 Şeyh Mahmud, 181  
 Şeyh Sa'dî, 28, 46, 65, 68  
 Şîrvânî Şükrullah, 3  
 Tacik, 50, 199  
 Taraklı, 244, 250  
*Târîh-i Âl-i 'Osmânî*, 3, iv, i, ii, iii, 22, 23,  
 41, 42, 43, 48, 49, 51, 52, 56, 59, 62,  
 63, 64, 67, 68, 71, 74, 76, 77, 78, 79,  
 86, 89, 94, 500  
*Târîh-i Âl-i Selçuk*, 1, 82  
*Târîh-i Bihîştî*, 9  
*Târîh-i Ebü'l-feth*, 3  
*Târîh-i Rûhî*, 11  
 Tekfur, 256, 261, 267, 331, 332, 333, 396,  
 417, 445, 471, 476, 478  
 Tekur Pınar, 418  
*Tercüme-i Mecâlisü'n-nefâis*, 20  
*Tevârîh-i Âl-i 'Osmân*, i, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8,  
 9, 10, 12, 13, 14, 17, 79, 81, 85, 90, 92  
*Timur-nâme*, 493  
 Timurtaşlar, 419  
 Torgâl, 181  
 Tûbâ ağacı, 70  
 Turan, 13, 14, 15, 57, 59, 71, 79, 91, 93,  
 154, 159, 164, 169, 170  
 Turgud Alp, 62, 290, 360, 380, 386, 465  
 Turgud Alp, 181  
 Türk, v, 3, 11, 12, 15, 16, 39, 40, 50, 52,  
 82, 91, 92, 118, 133, 134, 154, 199,  
 257, 260, 266, 320, 375, 376, 378  
 Türkistan, 20, 229  
 Türkmenler, 16  
 Ulubat tekfuru, 398  
 Uygur, 163, 164  
 Uzun Firdevsî, 6  
 Üçok, 9, 18, 91, 166  
 Vamuk u Azra, 207  
 Yafes, 56, 79, 82, 153, 154  
 Yahşi Fakih, 6, 12, 14  
 Yahşulû, 181  
 Yakûb, 17, 56, 72, 137, 138, 140, 141,  
 142, 143, 144, 145, 148, 151, 152  
 Yar Hisar, 334, 360  
 Yâr Hisar, 79  
 Yarhisar, 62

Yavuz Sultan Selim, iii, 6, 10, 13, 17, 18,  
20, 28, 39, 58, 62, 76  
Yaylak, 180, 265, 296, 311, 312  
Yenice, 244, 250

Yenişehir, 22, 59, 62, 71, 84, 183, 361,  
369, 418  
Zâl-ı Zer, 207, 327, 428



## ÇEVİRİDE GEÇEN KONU BAŞLIKLARI

Bismillâhirrahmânirrahîm Târîh-i Âl-i ‘Osmânî Kitabı .....	96
İhtiyaçları Gideren Allah’ın Dergâhına Münâcât .....	101
Allah’ın Selamı Üzerine Olsun Sevgili Peygamber’in Övgüsü Hakkında .....	104
Sözün Tarifi, Söz Söyleme ve İşin Temelini Söz Üzerine İnşa Etmek Hakkında ..	108
Sultan Muhammed Han’ın Oğlu Merhum Sultan Bâyezîd’in Övgüsü Hakkında .....	113
İleri Gelenlerin, Arap ve Acem Hükümdarlarının, Dârâ İle Cem’in ve Mehmed Han’ın Oğlu Sultan Bâyezîd’in Oğlu Sultan Selîm’in Övgüsü Hakkında .....	118
Kalemin Yazma ve Şâhnâme’nin Yazılma Sebebi .....	123
İyilik Eden Uluların Tarihlerinin Beyanı ve Yüce Makam Sahibi Sultanların Eserleri ve Soylarının Haberleri Hakkında Sözün Başlangıcı .....	132
Sözün Başlangıcı .....	135
Oğuz Han’ın Babası Kara Han İle Savaş Hikâyesi ve Kara Han’ın Oğlu Oğuz Han’ın Eliyle Öldürülmesi .....	158
Hikâye .....	166
Gelenekleri Kutlu Olan Rum Ülkesinde Saltanat Makamındaki Bu Hanedanın, Cömert Atalarının Yaptıkları Hamlelerin Niteliğinin Beyanı Hakkında .....	169
İlk Şekil .....	176
İkinci Şekil .....	182
Hikâye .....	192
Gizli Lütufların İnceliği ve Manevî Ölümsüzlüğün Beyanı Hakkında İkinci Giriş	204
Sözün Başlangıcı .....	210
Hikâye .....	215
Hikâye .....	240
Dünya Tahtına Oturmadan Önce Osmanlı Devleti’nin Teyidinin Beşinci Hikâyesi	255
Şahın Dünya Hükümdarlığı Tahtına Çıkmasından Önceki Dördüncü Hikâye .....	283



Üçüncü Şekil .....	301
Sultanın Culüs Sırasında Yaptığı Savaşların ve Osmanlının Padişahlık Tahtına Yerleşmesinin İlk Hikâyesi .....	307
Padişahlık Tahtındaki Osman'ın .....	319
Önceki Savaşlarının İkinci Hikâyesi .....	319
Padişahlık Tahtına Çıkan Osman'ın Önceki Fetihlerinin .....	329
Üçüncü Hikâyesi .....	329
Cengiz Han'ın Ordusu Dağıtıldıktan Sonra Kutlu Geleneği Olan Anadolu Topraklarında Padişahlık Tahtına Osman'ın Oturmasının Zikri Hakkında .....	338
Sözün Başlangıcı .....	347
Osmanlı Sultanının Tahta Geçmesinden Sonraki Fetihlerin İlk Hikâyesi .....	355
Osman Şah'ın Köprühisar Kalesinin Fethine Yönelişinin Beyanı Hakkında İkinci Hikâye .....	362
Kâfir Valilerin Osmanlı İle Savaşma Konusunda Anlaşmalarının Beyanı Hususunda Üçüncü Hikâye.....	374
Osman Han'ın Leblebuci Kalesinin ve Diğer Sayısız Kâfir Kalelerinin Fethi İçin Yola Çıkışının Beyanı Hakkında Dördüncü Hikâye .....	403
713 Hk./1313 Tarihleri Arasında VukuBulan Hadise ve Durumların Beyanı Hakkında Beşinci Hikâye.....	420
Osman Han'ın, Gazilerin ve Mücahidlerin, Ordu Komutanlığına Orhan Han'ı Getirmesinin Altıncı Hikâyesi .....	431
Babası Osman Han Zamanında Orhan'ın İkinci Gazasının Yedinci Hikâyesi .....	450
Osman Han'ın Orhan'ı Bursalıların Ülkesini Fethetmeye Göndermesinin Beyanı Hakkında Sekizinci Hikâye.....	460
Osman'ın Ölüm Anındaki Durumunun Serüveni Hakkındaki Hikâye .....	480
İlk Vasiyet .....	486
İkinci Vasiyet .....	488

جمهوری ترکیه  
دانشگاه قریق قلعه-دانشگاه آنکارا  
انستیتوی علوم اجتماعی  
گروه زبان و ادبیات شرقی  
رشته زبان و ادبیات فارسی

تاریخ آل عثمانی سانلی شیرازی  
(تحقیق- متن - ترجمه)

سرپیل بیلدیریم

رساله ء دکترا

استاد راهنما  
دکتر عبدالسلام بیلگن

استاد مشاور  
دکتر یوسف اوز

۲۰۱۸ - ژوئن  
قریق قلعه

## فهرست مطالب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- ۱ ..... کتاب تاریخ آل عثمانی
- ۴ ..... مناجات به درگاه قاضی الحاجات
- ۶ ..... فی نعت النبی المکرّم صلی الله علیه و سلم
- ۹ ..... در تعریف سخن، سخن راندن و بنای کار را بر سخن ماندن
- ۱۲ ..... در مدح سلطان المرحوم سلطان بایزید بن سلطان محمد خان نور مرقد هما
- ۱۵ ..... در مدح صاحب قران اعظم مالک رقاب امم فرمان روا عرب و عجم افتخار دارا و جم سلطان سلیم خان بن سلطان ایزید خان بن محمد خان اعز الله سلطانه و اوضح برهانه
- ۱۹ ..... باعث تحریر خامه و سبب نظم شاهنامه
- ۲۵ ..... افتتاح کلام در ذکر تواریخ کرام انامو اخبار نسب و آثار سلاطین عالی مقام
- ۲۷ ..... آغاز سخن
- ۳۹ ..... روایت دیگر
- ۴۲ ..... داستان جنگ اغوز خان با پدر خود قراخان و گذشته شدن قراخان بر دست پسرش اغوز خا
- ۴۷ ..... حکایت
- ۴۹ ..... مقدمه در بیان و اجداد کرام این خاندان سلطنت مقام در ممالک روم مبارک رسوم
- ۵۳ ..... صورت نخستین
- ۵۷ ..... صورت ثانی
- ۶۴ ..... حکایت
- ۷۲ ..... مقدمات ثانیه در ذکر مؤبدات معنویه و لطایف الطاف خفیه

۷۴	..... نکته
۷۵	..... آغاز سخن
۷۹	..... حکایت
۹۳	..... صورت دوم از آن سه صورت معنویه و الطاف خفیه
۹۵	..... حکایت
۱۲۳	..... داستان چهارم پیش از جلوس شاهی بر تخت جهان بانی
۱۰۵	..... داستان پنجم از تأییدات دولت عثمانی قبل از جلوس جهان بانی
۱۳۴	..... صورت سیمین
۱۳۸	..... داستان اول از غزوات سابقه بر زمان جلوس سلطانی و تمکن عثمانی بر سریر جهانبانی
۱۴۶	..... داستان دوم از غزوات سابق عثمانی بر جلوس سلطانی
۱۵۳	..... داستان سوم از فتوحات سابق عثمانی بر جلوس سلطانی
۱۵۹	..... واسطه العقد این دساتین در ذکر جلوس عثمانی بر مسند جهانبانی در ممالک روم مبارک رسوم بعد از خرابی از لشکر چنگز خان
۱۶۴	..... آغاز سخن
۱۶۹	..... داستان اول از فتوحات و تأییدات متأخر از جلوس سلطانی عثمانی
۱۷۴	..... داستان دوم در بیان توجه عثمان شهریار به فتح قلعه کپری حصار
۱۸۲	..... داستان سیوم در بیان اتفاق حکام کفار در مقابله و مقاتله عثمانی
۲۰۱	..... داستان چهارم در بیان عزیمت عثمان خان به فتح قلعه لبلبوجی و سایر قلعه کفار بی مقدار
۲۱۲	..... داستان پنجم در بیان حوادث و واقعات که فی ما بین ثلث عشر و سبعماه اتفاق افتاد
۲۱۹	..... داستان ششم یقین نمودن عثمان خان اورخان را به سپهسالاری غازیان و مجاهدان

- داستانِ هفتم غزای ثانی اورخانی در زمانِ پدرش عثمان خانی ..... ۲۳۱
- داستانِ هشتم در بیانِ فرستادنِ عثمان خان اورخان را به فتح مملکتِ بُرسایان ..... ۲۳۸
- داستانِ در مجاریِ احوال در اوانِ ارتحال و زمانِ انتقالِ عثمانی ..... ۲۵۱
- وصیتِ اوّل ..... ۲۵۵
- وصیتِ دوّم ..... ۲۵۶



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ  
کتاب تاریخ آل عثمانی

- ۱ به نام خدایی که صنعش نهاد  
به یک مشت گل جان و شاهیش داد ۳۸۴b
- خدایی که ملک جهان آفرید  
پی حفظ آن پادشاهان گزید
- به فرق گدا تاج شاهی نهاد  
به دستش ز مه تا به ماهی دهد
- فرازنده تاج شاهی و گاه  
فروزنده مشعل مهر و ماه
- ۵ ازو جملگی راست کار جهان  
و زو رونق کار کار آگهان
- همو چرخگردنده بنیاد کرد  
کف خاک را آدمی زاد کرد
- نمایند ده جام جمشید را  
رساننده نور خورشید را
- به نای طلسم تن و جان ازوست  
دل جمله را نور ایمان ازوست
- زمین پست کرد و بلند آسمان  
بلندی و پستی نهاد در میان
- ۱۰ مکین و مکان در سجود ویند  
یکایک گواه وجود ویند
- شهان را بیاراسته تاج و تخت  
گدایان ازو داده بر باد رخت
- اگر قدرتش لطف را سر دهد  
چو پشته تن فیل را پر دهد
- وگر در کف قهر او در روند  
هزبران ز موران زبون تر شوند
- یکی قوم ازو آمدند انبیا  
یک از جانب او شدند اولیا

۳۸۵a	بدین یک کم اما بدن یک زیاد	۱۵	درین انبیا هم مراتب نهاد
	به پاکی خوی و به خوش مشربی		اولوالعزم و مرسل دگر یک نبی
	تفاوت توان یافت در هر لباس		به این اولیا نیز با آن قیاس
	پی ضبط کار جهان آفرید		گروه دگر را شهان آفرید
	وگر پادشاهان و الالوا		اگر انبیا و اگر اولیا
	چو ما و تو از خوان او می خورند	۲۰	تمتع ز احسان او می برند
	زمین آسمان آسمانرا زمین		ید قدرت او کند وقت کین
	ز آب آتش وز آتش آب آورد		زمانرا که قهرش خطاب آورد
	درو کرد شام و سحر تعبیه		فلک را در آورد در تربیه
	چو گویی به روی هوا جای کرد		کفش خیمه چرخ برپای کرد
	یکی جنبش آن دیگر آرام یافت	۲۵	آسمان چون ازو کام یافت
	در آرام آن یافت صد مشغله		درین جنبش افتاد ازو ولوله
	در الوان و اوضاع این کارزار		در اطوار و اوضاع این کار و بار
	چو یک قطره در بحر ما را کند		اگر مرد بخرد تماشا کند
	چه قطره چه دریا همه صنع اوست		یقین داند آن را چه دشمن چه دوست
	نسیم سحر گشته بیمار او	۳۰	گل باغ خندان ز تیمار او
	ز بوی خوشش غنچه را تر دماغ		تر و تازه از آبش اشجار و باغ

۳۸۵b	به گلبن ز گل می نهد تاج سر	به نرگس دهد در چمن تاج زر
	شقایق ازو گشته والا فروش	ز بلبل ازو کرده گل ناله گوش
	خزان زوست با دیده اشکبار	خروشان او آمد ابر بهار
	وزو پرورش دیده دُر عدن	۳۵ ازو رنگ دارد عقیق یمین
	چشاننده با خلق شیرین و شور	رساننده رزق ماهی و مور
	سکون زمین شور دریا ازوست	فلک دم به دم زیر و بالا ازوست
	وزو در عدد هفت دریا یکی	ازو آمده نه فلک جای یکی
	طلبکار او همچو مردم ملک	زمین است جویان او چون فلک
	نمایان عالم چو باغ ارم	۴۰ برون ساز آدم ز کتم عدم
	به بحر وجودش ز قطره کم است	اگر آدم است و اگر عالم است
	یکی را نهد تاج ترسا و گبر	یکی را دهد خلعت شکر و صبر
	به آن از ضلالت ره شک نمود	طریق هدایت به این یک نمود
	گه اندر نهانی عیان آمده	گهی از عیانی نهان آمده
	ازین پشت و رو در میان گفت و گوست	۴۵ همه کارش از بنگری پشت و روست
	به فرقه ره بی نشانی نهد	کسی را که از وی نشانی دهند
	ز صانع نیارست مصنوع گفت	هنرور دُر نکته مطبوع سفت
	ازو هر که تقریر کرد آن نه او است	مصوّر که تصویر کرد آن نه او است



۳۸۶a	ورق را چو خورشید از او انفعال	ز وصفش زبان قلم گشته لال	
	بهشت برین هم ز آیین اوست	تف دوزخ از آتش کین اوست	۵۰
	منزه حریم‌درش ز آب و گل	مبـرّاً حیاتِ وی از جان و دل	
	بجانبش بُود بحر عالم نمی	ز خورشید او ذره ای عالمی	
	خرد خواست پایی نهد سر نیافت	به ذاتش ره ادراک کس در نیافت	
	درین نکته بر عجز خود قایلند	کسانی که در راه صاحب دلند	
	رسیدن خرد را ندادند دست	به گنهداوند بالا و پست	۵۵
	به تحقیق دان کو دم کم زند	خرد از کمالش اگر دم زند	
	به ادراک او عقل و جان کی رسد	بهکنه کمالش گمان کی رسد	
	به جز عجز و تقصیر ازو چاره چیست	همه کار ما ضعف و بی چاره گیست	
	به فضلش گزاریم تقصیر خویش	همان به که سازیم تدبیر خویش	
	نیاید ز ما هیچ الا گناه	همه بخشش و رحمتست از آله	۶۰

### مناجات به درگاه قاضی الحاجات

که غیر از تو کس نیست غفار ما	کریمما ببخشابه کردار ما
مگر از کرم هیچ بر ما دگر	رحیماز رحمت سوی ما نگر
به پروردگاری و سبحانیت	به فرمان دهی و به سلطانیت
رساننده روزی و کارساز	تو دانا و بینایی و سر فراز

۳۸۶b	گنه عفو ساز و اله همه	۶۵	تو بر حقی ای پادشاه همه
	ببخشای با ما که آنت سزاست		بر آن دار ما را که آنترضاست
	نظر کن سوی ما که خاکتویم		مقصر به درگاه پاک تویم
	مکن دور ما را ز خود ساعتی		نداریم در خورد تو طاعتی
	گلیمی بدین نا قبولیم پوش		ندارم قبولی و دارم خروش
	به نیکی برون آر معبود من	۷۰	هر آنچه مرا دست و مقصود من
	مرا آن کرم کن که آنم به است		نشانیم ده کان نشانم به است
	دم آخرم دور از ایمان مکن		ز حرمان مرا داغ بر جان مکن
	ز بنده قبول دعا کن ز لطف		زبان مرا پُر ثنا کن ز لطف
	رسان دم بدم از کرمهای خود		ز ارواح پیغمبرانم مـدد
	نما سویشان راهم ای رهنما	۷۵	نصیبم نظر ساز از اولیا
	به کام دلم نوق ایشان چشان		ز مردان غیبم مددها رسان
	تنم را چراغ دل زنده ده		ز غیر توام نفس افسرده به
	به استاد و پیران روشن روان		به روح و روان خرد پروران
	به نظم آوری در جهان سرورند		خصوصاً کسانی که نظم آورند
	نما راه فردوسی طوسیم	۸۰	ز راه کرم ساز فردوسیم
	ازین غصه جان من آزاد کن		روان وی از جانم شاد کن

چشمان چاشنی های جامی را ۳۸۷a	مددها رسان از نظامی مرا	
به شـیرینی آوازه خسـروم	به اربابِ معنی رسان از نوم	
معائنم بی حد و اندازه ده	ز باغت به دستم گلِ تازه نه	
که ندهندز انجای برتر نشان	کمند خیالم به جای رسان	۸۵
به خوان سخن دست طولام بخش	ز جامِ معانی مرا کام بخش	
رساتم به گوش دلِ خاص و عام	که اخبار شاهان عالیمقام	
به بزم سخن دُر فشانم کنم	ز الطافِ شه کام رانی کنم	
ز لطفِ عمیمت نمای اهتمام	به آغاز و انجام کارم تمام	
به رویم در فیض را ساز باز	به حق خداییت ای کارساز	۹۰
زبانم نگه دار از هر دروغ	چراغ حدیثِ مرا ده فروغ	
به اربابِ معنیمدمساز کن	سخن را به روی دلم باز کن	
سوی صاحبِ شرع راهم بده	به کوی طلب اشک و آهم بده	
که گویم درودِ نبی الـوَرَى	به بزم سخن آن زبان ده مرا	

**فِي نِعْتِ النَّبِيِّ الْمُكَرَّمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**

درود محمد علیه السلام	بیاتاسراییم ای دل مدام	۹۵
ز نعتش نگاریم شهنامه را	بسازیم رطب اللسان خامه را	
جهان را ازین کار مئت نهیم	ز وصفش به گفتار زینت دهیم	

۳۸۷b	رساتنده با دوست راز همه وجودش نبودى اگر در میان خدایش به لولاک مئت نهاد جدا نیست از هم خدا و رسول جهان زیر مئت ز لولاک اوست شفاعت گر خلق روز حساب به معنی ولی آدمش شد خلف ازو روپروزسـتتابنده عاج کهنیه شـتربان او جبريیل چو از انبیا او حبيب الله است نبودست الا که یک چند روز بماندست احکام او مستدام نگنجد ازو نقطه در مشـت کس کسی کو خلافش کند سر نیافت کلامش به خلق خدا ره نمای طریقت سبیلی به خرگاه او به تحقیق چون در ازو سفته اند	شفیع أمم کار ساز همه جهان آفرین نافریدی جهان ۱۰۰ به خلق خدا از پی دین و داد به چشم خردمند و اهل قبول رسولی که پیغمبران خاک اوست رهاننده عاصیان از غذاب به صورت گرش آدم آمد سلف ۱۰۵ سیاهی گیسوی او شام داج کمین آب او کوثر و سلسبیل به فرق اولو العزم و مرسل شه است پس از انبیا حکمشان دل فروز برین معجزه تا قیام قیام ۱۱۰ به حرفش نشد راست انگشت کس خرد از کمالش دمی در نیافت ز اعجازش آمد کلام خدای شریعت طریقت از راه او حقیقت که مردان دین گفته اند
------	---	--

۳۸۸a	ز حکمت به جانها خبر می دهد	۱۱۵	حدیثش به دمها اثر می نهد
	فروغی ازو شام معراج را		ازو روشنی روز چون عاج را
	حواصل شده شام چون پر زاغ		فَرس رانده تا بر فلک با فراغ
	ملایک ازو روشنایی گرفت		به ماهش فلک آشنایی گرفت
	چو خاک رهش چرخ صف صف بماند		براقش که بر اوج رفرف براند
	فرماند جبریل از هم رهیش	۱۲۰	چو شد از حریم اله آگهیش
	به او کرد بایی زبانی بیان		خداوند باشد بری از زبان
	نمودند با هم دگر رازها		بر انداخته از میان سازها
	زیاده از آن یافت هر چه که خواست		سخنهای مخفی بهم کرده راست
	ازو خواست جرم همه عاصیان		چو انداخت با حق سخن در میان
	به کام و مراد دلش باز گشت	۱۲۵	چو حق از گناه همه در گذشت
	کریمانی الوری مُکرما		شفاعت گرا مشفقاً منعما
	فرو ماندم از کار چون سائلی		بدین جهل و عصیان و بی حاصلی
	شفاعت مکن در حق من دریغ		همی بارد از دیده اشکم چو میغ
	ز روی شفاعت مرا دستگیر		به جرم و تبه کاریم گشته پیر
	شفاعت کن از لطف و کارم بر آر	۱۳۰	به عصیان و جهل از تومشرمسار
	ازین جهل و عصیان رهائیم ده		بکن از کرم خود نمایم به

۳۸۸b	که از یمن تو بود دین حاصلش	به حق ابوبکر و صدق دلش
	به عهد تو زو یافته دین قرار	به حق عمر کز ره اعتبار
	به جز راستی از تو نشنود او	به عثمان که کان حبیبود او
	به فرمان و امر تو اقرار داشت	۱۳۵ به حق علی کش کرم کار داشت
	کسانی که بودند در باب تو	به اولاد و احفاد و اصحاب تو
	به عصیان و جهل و تبه کاریم	مگیر از کرم بر گنه کاریم
	به ملک سخن سر بلندیم بخش	رهایی ز هر خودپسندیم بخش
	کز آنجا نباشد سخن بر ترم	سخن را ز یمنت بجایی برم

**در تعریف سخن، سخن راندن و بنای کار را بر سخن ماندن**

	اساس سخن را به نام خدای	۱۴۰ نهد مرد باهوش فرخنده رای
	خدا بر سخن داده فرخندگی	سخن را به نام خدا زندگی
	ولی تو ندانسته قدر سخن	جهان را بیاراست بدرسخن
	گرم کن ز من یک سخن گوش کن	ز شاخ سخن میوه ای نوش کن
	اگر مرد کاری و کارت هنر	مکن در سخن با حقارت نظر
	شناسنده مرد باش از سخن	۱۴۵ چنین گفت داننده مرد کهن
	که در گوش دارد سخن از مهان	کسی داد داد سخن در جهان
	سخن جانفزای و سخن دل پذیر	سخن جان و جان از سخن بهره گیر

۳۸۹a	فروغ از سخن یافت بالا و پست	نخستین سخن بود از هر چه هست
	رواج زمین و زمان از سخن	شد آرایش کن فکان از سخن
	جهان راستی از سخن یافت جان	۱۵۰ سخن گر نبودی نبودی جهان
	سخن بود آرایش انجمن	اگر بود توریت بود آن سخن
	ز فرسخ عالم آسوده است	گر انجیل آن هم سخن بوده است
	فروغ سخن بیش باشد ز نور	ز نور سخن زیب دارد زیور
	خبیر جدید و کهن باشد آن	اگر هست قرآن سخن باشد آن
	سخن امر و هم نهی پیغمبران	۱۵۵ سخن ز آسمان وحی پیغمبران
	سخن بود آرایش اولیا	سخن بود آسایش انبیا
	میان شهان از سخن کارزار	بود خلق را با سخن کار و بار
	وگر هست تن هست جان هم سخن	اگر نثر و نظم است آن هم سخن
	روانش ز جان آفرین شاد باد	سخن مانند فردوسی پاک زاد
	چو گلشن بیاراست شهنامه را	۱۶۰ بفرسود اگر چه سر خامه را
	شبستان جانراستزیبا عروس	چو شهنامه هر نقطه چشم خروس
	گهرها در اوصافش افشانده اند	بدو اهل راز آفرین خوانده اند
	نهادند اهل خرد پشت دست	به پیش حدیثش ز بالا و پست
	نباشد ز شهنامه برتر سخن	گر انصاف باشد ترا در سخن

- ۱۶۵ دگر شیخ سعدیست در انجمن  
گلستان که انجمن ساز کرد  
به میدان معنی فرس رانده است  
نظامی که در عالم اُستاد بود  
سر خامه او سرای سپنج
- ۱۷۰ سخن را ز صنعت به جایی رساند  
ازو نکته ای نظم بالا گرفت  
به کار سخن رنج بردش بسی  
مدد کرده از جان و دل پی روی  
تکاور که بی حد و اندازه تاخت
- ۱۷۵ قصیده غزل مثنوی غیر ازین  
دمش روح بخش عظام رمیم  
دگر مرشد و پیر نیکو سیر  
بُود نسبتش با ملوک عرب  
اگر چه همه کارش ارشاد بود
- ۱۸۰ چو فکرش به راه سخن رخس راند  
ازو نثر زیبا و زو نظم تر  
سخن را بیاراسته چون چمن ۳۸۹b  
روانش به خورشید پرواز کرد  
ز کلکش نوای جرس مانده است  
به ملک سخن مانده بنیاد بود  
بیاراست از گوهر پنج گنج  
خطِ نسخ بر صفحه مهر ماند  
حدیثش به گوش فلک جا گرفت  
نیارد رسیدن به گردشکسی  
جهان پهلوان خسرو دهلوی  
جهان را ز آب سخن تازه ساخت  
سخن به نباشد درین دیر ازین  
حدیثش نشان کلام کلیم  
فلک بود از پاکیش پی سپر  
همان عبد الرحمن جامی لقب  
ولی جان او از سخن شاد بود  
دگر از سخن چرخ بی بخش ماند  
لباس دگر از خطش نظم بر



مرا دل نگه دار و جان پرور اوست	مرا مرشد و مشفق و غمخور اوست	
بدو رُسته از ورطه هستیم	ز جام دل اوست سر مستیم	
که دادند داد سخن سر بسر	سخن دان و دانا دلان دگر	
که سحر آفرینند و با طور نیز	سخن پروران اندرین دور نیز	۱۸۵
روانم ز هر غصّه آزاد باد	ز من در سخن روحشان شاد باد	
طلبکارم از روح ایشان مدد	همیشه شب و روز بی حد و عد	
دعایم به ارواح ایشان رسان	خدایا مرا هم از ایشان ممان	
به تاریخ شاهان عثمان تبار	نهم دست از روحشان وقت کار	
بدین دست شهنامه خوانی کنم	به اهل سخن همعنائی کنم	۱۹۰
نمایم فروع و اصول سخن	گرم شه نماید قبول سخن	

### در مدح سلطان المرحوم سلطان بایزید بن سلطان محمد خان نور مرقدهما

که از تست آرایش تاج و گاه	به وصفت قلم رانم ای پادشاه	
به جانت ز یزدان هزار آفرین	به عهد تو خرم دل اهل دین	
به شاهان ازین رو بود پیشیت	ز سلطانت پیش درویشیت	
خدای از تو راضی و خشنود خلق	به دور تو از هر بد آسود خلق	۱۹۵
که او آگه از حال درویش بود	شهی از جهان گوی نیکی ربود	
ز احوال درویش آگه توی	بحمدالله امروز آن شه توی	

۳۹۰b	ولسی سایه چونتو نینداخته	بسی سایه حق چونتو پرداخته
	مقرّر به علم و هنرور به دل	موفق به کار و دمت غم گسل
	رخ دهر را آب عدل تو شست	۲۰۰ کف عصر احسان ز فضل تو جُست
	به شاهی جوانبخت و دولت قوی	ترا قدرت صوری و معنوی
	سخن را بدین گونه تقریر کرد	به گوشم خردمند داننده مرد
	فروغ جهان از وجود شه است	بداند کس کوز کار آگه است
	جهان کرد پر سایه و دادبر	درخت وجود شه دادگر
	شهی کاسمانش کم است از عبید	۲۰۵
	شسه و شهریار جهان بایزید	
	بدو ملک و روحانیان بنده اند	ز فضل وی اهل جهان زنده اند
	قرین گشته زو عاج با آبنوس	ز عدلش زمانه چو زیبا عروس
	بهم ز دست آمیزش میش و گرگ	ازو دیده انصاف خُرد و بزرگ
	به پیش اندرش بیش از انجم سپاه	فروزان چو خورشید ازو تاج و گاه
	شکفته گل ملک ازو باغ باغ	۲۱۰ فروغ دلش چون شب چراغ
	به جان هوشمند و به تن نره شیر	به کف آسمان سخا دل دلیر
	چو آتش گدازنده بدخواه را	برازنده دیهیم و خرگاه را
	به حکمش کم از ذره ای کوه قاف	به علمش حدیث ارسطوست لاف

ازو بهره‌هر کجاشیخ و شتاب ۳۹۱a	کف اوست در فیض چون آفتاب
بداد و دهش در جهان بی همال	۲۱۵ هراسان ازو خاطر بدسگال
چه دینار سرخ و چه یاقوت زرد	به چشمش یکی شیشه ولاژورد
شفق وش جهان را به خون در کشد	گه کین کافر که لشکر کشد
زمین آسمان وار گردد دو تا	ز بار هیون و ز گرد و غا
جهان تا جهان مرد و مرکب کند	غزارا که لشکر مرتب کند
به گشتی گردون نهد توپ ماه	۲۲۰ گر از بحر گیرد سوی خصم راه
برون آورند از زمانه غریو	یلان خروشنده چون نره دیو
بسازندش از کهکشان پالهنگ	اگر چرخ گردد عدو روز جنگ
برانند بر فرق او چون ملک	اگر قلعه خصم گردد فلک
علمهای فتح آشکارا کنند	چو خور خویش را عالم آرا کنند
به خون عدو تیغ زن بی دریغ	۲۲۵ رسانند چون صبح از مهر تیغ
همه مشرکان را به اسلام و دین	دلالت کند شاه با قهر و کین
ز لطف شهش کار آسان شود	کس از کافران گر مسلمان شود
هماندم به خون خودش دل نهد	از ایشان به شکر ار کسی دل دهد
به دهر از سنان آب جوی آورد	شه از رزم با قصر روی آورد
رساند سنان را به ماهی و گاو	۲۳۰ شود قبه قصر او چرخ ساو

بشویّد تن آنگه ز گرد و غا	بشازد جهان را پی بزم جا ۳۹۱b
ببخشد به بزم افسر و سیم و زر	چه افسر چه زر گنجدر و گهر
جهان را پر از آب احسان کند	ز احسان تن جمله را جان کند
خدایا ز راه کرم شاه را	بدینسان خردمند و آگاه را
۲۳۵ به هر چه که باشد مرادش رسان	به معبودیت نا مرادش ممان
قوی دار چون دولتش دست او	شهان جهان را بکن پست او
ز شه ساقی را ببخشا مدد	زبانش بده از کرمهای خود
ز الطاف و احسان تو در میان	در اردت واریخ عثمانیان
بیا ساقیا باده در جام کن	که از نشأه آن سرایم سخن
۲۴۰ ز ارباب معنی ربوده گرو	در آیم به مداحی شاه نو
در مدح صاحب قران اعظم مالک رقاب امم فرمان روای	
عرب و عجم افتحار دارا و جم سلطان سلیم خان بن سلطان	
پایزید خان بن محمد خان اعز الله سلطانه و اوضح پرهانه	
رقم ساز ای خامه الله را	ز جان بندگیهای من شاه را
چه شاهی شهنشاه فرخ منش	انوشیروان عدل حاتم دهش
ازو افسر و تخت شاهی تمام	بدو بخت بنده سعادت غلام
به او جمع در صورت خسروی	مهمّات دین داری معنوی

۲۴۵ ز صاحب ضمیری بسان سروش      رساننده صدر از با اهل هوش ۳۹۲a

ز احسانش اهل جهان بی نیاز      در رحمتش بر همه خلق باز

سپهرش سریرست و ششانش عظیم

سایمان حشمت شاه سلطان سلیم

چو خور کرده آرایش کارگاه      به عیوق برده سر بارگاه

کشیده ز افراط کار آگهی      به گردون گردان اسانس شهی

۲۵۰ حریم درش کوکبستان جیش      مگو کوکبستان شبستان عیش

به خوانندگان درش مهر پاک      فلوریست آلوده گرد و خاک

کمین تاجش از لعل و یاقوت زرد      پُر از نجم چون گنبد لاژورد

لواهای والاشبُو زنجری      تکاور به نعل زرشنجری

به خوان زرش کاسه نه سپهر      ز انعام او چاک دامان مهر

۲۵۵ فتد از گفش روز کین آفتاب      چو از رستم زال افراسیاب

به زور و توانیش رنگ و ریو      جهان پهلوانگودرز و گیو

به خفتان درعش گه کارزار      ز نیزه بُود پود و از تیر تار

چو خواهد که آرد عدو را به تنگ      رساند سپهرش روان خنگ جنگ

به بازوی پیل افکنش وقت کین      اگر شیر شرزه است آرد بزین

۲۶۰ به میدان شهب وار تازد سمند      بیچد به خلق عدو چون کمند

۳۹۲b	زند طعنه ی بوی بر مشکِ ناب	به سر نیزه اش پرچم نیم تاب
	به پیرامنش لاله رویان تذرو	به باغ عدالت قدش زاد سرو
	برو روز عاجست و شب آبوس	سریرش که زیباست چون نو عروس
	بداراد تا حشر چون مهر و ماه	میان شب و روز شه را اله
	فزون عمر و جاهت ز حد و قیاس	۲۶۵ ایادادگستر شه حق شناس
	مُعینت آله و خدایت نصیر	بدین عمر و جاه پر از دار و گیر
	سزدگر ستانی ز آفاقباج	به تارک ترا هست چون مهر تاج
	چو خور مُلک گیری فن و پیشه ات	چو مه در ترقی است اندیشه ات
	نگهبان جان و تن تو خدای	بدین پیشه و فن به عالم به پای
	به شاهی ز دانشورانی فره	۲۷۰ ترا مشتری ز آسمان گفته زه
	به آن شوکت و جاه حکمت پژوه	وقار تو از کوه برده شکوه
	پس آورده حلم تو بقراط را	سبق داده در علمسقراط را
	بد و نیک را روزی از خوان تست	به عالم سمر عدل و احسان تست
	سبک سنگ گوهر عطایت گران	که فیض تو چون خور خاوران
	به چشمت کم از اخگریشب چراغ	۲۷۵ به جان لعل را از عطای تو داغ
	ز تو پیر چون نو جوان در خروش	کف جود تو بحر را داده جوش
	گدایان چو شاهان به زیر علم	به دورانت ای داور پر کرم

۳۹۳a	ز بیم تو بر بست بیداد رخت	به معماریت عدل بنیاد سخت
	به سلطانیّت پیشه فقر و فنا	ترا میلِ درویش با آن غنا
	به خُلُق تو آسوده اهلِ حضور	۲۸۰ ز خوی تو خشنود نزدیک و دور
	به سویت همه همتِ اهلِ غیب	بدین خوی و اخلاق بی شکّ و ریب
	مگو روم در دهر مظلوم نی	ز انصافِ تو ظلم در روم نی
	ولی ذاتِ پاکِ تو بی اشتباه	به دلِ شِرك سوزی به تن کفرکاه
	چو لاله دلِ دشمنّت داغ دار	پر از گل هواخواه تو باغ وار
	محب و هواخواه تو مرد و زن	۲۸۵ چو روضه حریمِ درت بی حزن
	زمانت سرشته مگر از نشاط	ز تو ملک آراسته چون بساط
	بدین وجه به نارِ خندانِ خصم	پر از خون ز دستِ تو دندانِ خصم
	شده کار عالم کجایی هنوز	شها شکرالله که چون روی روز
	شبان پوستین را سپارد به گرگ	در ایامِ عدلت چو میشِ بزرگ
	کمینه خروس از شغالان ده	۲۹۰ برد در زمانِ شریفّت فره
	چو یاران به همدیگر اشیای ضد	ز یمنِ حضورت شده متّحد
	به ذاتت نه چون و چرا را مجال	بنازم که چون قادر ذو الجلال
	به وصفت قلم را زبان قاصرست	ز شرح کمالت بیان قاصرست
	بُود کم ز وصفت کمالِ خرد	گرفتیم کز آسمان بگذرد

۲۹۵	چو اوصافِ شه را نباشد شمار	مناسب بُود با دعا اقتصار ۳۹۳b
	خدا دولت و داد داده ترا	اساس پیه بنیاد داده ترا
	بدین دولتِ روز افزون و داد	ز هر چه که گویند عمرت زیاد
	بده ساقی آن لعلِ رخشنده را	چو خورشید گردون درخشنده را
	بدان خرّمی نکته انشا کنم	ز حالِ دلِ خویش املا کنم

### باعثِ تحریرِ خامه و سببِ نظمِ شاهنامه

۳۰۰	شبی داشتم خاطرِ با سرور	جوانیم بود و دلِ پر حضور
	در آن شب به خود عالمی داشتم	به عالم دلِ بی غمی داشتم
	به عیش و طرب خاطرِ رام بود	نه در شب نه در روزم آرام بود
	گاهی می شدم با جوانان قرین	گاهی کرده رو سوی پیران دین
	طلبکار معنی ز پیر و جوان	نبودم درین جست و جونا توان
۳۰۵	گاهی دست در بابِ دل می زدم	در غیر را گاه گل می زدم
	ز هر باب بودم به خود مشغله	گهم زمزمه گه به دل و لوله
	نگردیده کاهلِ دلی پیشه ام	سوی نکته می بُرد اندیشه ام
	خرد یاورم بود و بختم جوان	دلّم صافتر از می ارغوان
	به جز آب دیده شرابم نبود	چنین بود حالم که خوابم نبود
۳۱۰	در آن خواب دیدم فضایی وسیع	درو دلگشا کنبدی بس رفیع



۳۹۴a	پس آنگه در آنجا درون آمدم	نهان اول از خود برون آمدم
	شبستان جان یا بهشت برین	دلگفت باغست یا خانه این
	بدیدم در آنجا عصایی به پا	قدم چون نهادم درون سرا
	چنین ایستاده به فرمان کیست	به دل گفتم آیا عصا آن کیست
	سر و ریش او در سفیدی چو شیر	۳۱۵ به پیشان خانه یکی مرد پیر
	نهاده به پهلوی خود دو کتاب	شکوهش قرار از دل برد و تاب
	بگفتا که از تست این ارمغان	یکی کوچک آن دیگری بس کلان
	به من کرد تسلیم پیر از کرم	بهم بسته یکدسته زیبا قلم
	به هر فن روان مرا شاد کرد	به علم و خط و شعرم ارشاد کرد
	دعا کرد و غایب شد از چشم من	۳۲۰ پی بردن از دل غم و خشم من
	به خاطر خیال سروش آمدم	از آن خواب نوشین به هوش آمدم
	دل و دیده ام غرق نور حضور	چو خورشید کاشانه ام غرق نور
	دلیم چون خم باد در جوش شد	تمامی تن و جان من گوششد
	ز دانا دلان گوش کردم علوم	طلبکار گشتم به هر مرز و بوم
	به همت شدم عاقبت گنج علم	۳۲۵ کشیدم در آفاق چون رنج علم
	به دست خرد باب حکمت زدم	نهادم به قانون حکمت قدم
	خردمند گشتم به حکم حکیم	در ادنی زمانی چو بودم سلیم

۳۹۴b	نکردم در آن کار حرفی غلط	بسان قلم رو نهادم به خط
	در آن نیز دیدم اصول و فروع	وگر در فن شعر کردم شروع
	چه ترکی و تازی دری پهلوی	۳۳۰ قصیده غزل گفتم و مثنوی
	به شیرین کلامی محقق شدم	به ترتیب دیوان موافق شدم
	شکفته چو گل گشت از جان من	چو مشهور گردید دیوان من
	دل و جان من مست و مغرور شد	حدیثم به عالم چو مشهور شد
	که از خط فرمان من سر کشید	غرور دل من به جایی رسید
	به عالم کسی را مبادا غرور	۳۳۵ غرورم ربود از دل و جان سرور
	فکند از دیار و وطن دوریم	به جایی رسانید مغروریم
	پریشان چو اوراق دیوان من	شد از باد غربت دل و جان من
	به دستم جز باد حسرت نماند	تن من چو در خاک غربت بماند
	به هر کس که از شعر دم می زدم	چو در ملک غربت قدم می زدم
	بگو کین سخن از کجا تو کجا	۳۴۰ به سنگ ملامت دلم خست و پا
	درین غصه باران اشکم چو میغ	ازین غم به زانوم دست دریغ
	کزینجا گزینم دیار دگر	به خود کردم اندیشه بار دگر
	ازین وحشت آباد بیرون پریم	چو بگذشت در غربت آب از سرم
	ز یکسو عصایک طرف تو بره	مرا داشت آزرده تن یکسره

- ۳۴۵ نه در ره مرا مشفق و همدمی  
 گهی در هم کوه اندوه بود  
 گهی می شدم در بیابان غم  
 گذر کرده ز انجا به ناخواه و خواه  
 ازین محنت و درد روز و شبی
- ۳۵۰ که یارب مرا بر دیاری رسان  
 به گوش از سروشم ندایی رسید  
 ازین نکته جانم تعجب نمود  
 بمالیدم انگشت بر چشم خویش  
 به خود گفتم آیا که اینجا کجاست
- ۳۵۵ به گوش آمد از هاتف این مرز و بوم  
 خدایا ز لطف خود این ملک را  
 دلم همچو آن ملک آباد گشت  
 بگشتم فراوان در آن مرز و بوم  
 فضیلت درو بیش و دانشوران
- ۳۶۰ مرا باز آنجای دردی فزود  
 درین حال بودم که ماندم قدم  
 نه در منزل کس که پرسد غمی ۳۹۵a  
 به دل شادیم کم، غم انبوه بود  
 قدم می زدم که به خیل و حشم  
 ز چشم و دلم بر فلک اشک و آه  
 بخود داشتم ناله و یاری  
 ازین محنت و درد جانم رهان  
 که درد دلت با دواویی کشید  
 اگر چه که جای تعجب نبود  
 گل گلستانای نمودم به پیش  
 که آبش خوش و باد او جانفزاست  
 بدین زیب و زینت بود ملک روم  
 نگه دار از آفت و هر بلا  
 ز هر غصه و درد آزاد گشت  
 ندیدم درو جز فنون علوم  
 نمیداد ره عقل و دانش بران  
 که در دستم اجزا و دفتر نبود  
 به ملکی که او بود رشک ارم

۳۹۵b	کمر بسته بهر غزا بر میان	درو بود شاهی ز عثمانیان
	به دانشوری طاق آفاق بود	به شاهنشهی در جهان طاق بود
	نیاید به وصف کس آنجا که اوست	هنرپرور و بخرد و علم دوست
	همه شاه آبا و اجداد او	۳۶۵ چو سدره قوی بیخ و بنیاد او
	همه غازی و دیده خصم گن	همه خسرو و صفدر و صفشکن
	همه اهل اسلام آن مرز و بوم	ازیشان شده فتح افرنگ و روم
	همه رحمت و قدر تکر دگار	بسی کارها کرده در هر دیار
	کرمهای منم برای همه	کنون روضه قدس جای همه
	چو خورشید بر تخت زانجم گروه	۳۷۰ شهنشاه داند دل پر شکوه
	نبودش که دارد دلش را غمی	در آفاق از هیچ چیزش کمی
	که نامی بماند از او در وجود	جز این نکته در خاطر او نبود
	بخوانند در دهر دشمن چه دوست	تواریخ شاهان که پیوند اوست
	به املائی خوش نظم انشا کنند	بفرمود کانشا و املا کنند
	به هر یک فراوان در جها فزود	۳۷۵ به منشی و شاعر کرمها نمود
	ولیکن بخورد خودش ساختند	کسان هر طرف نکته پرداختند
	همه کار خود را به صد آب و تاب	چو کردند عرض شه کامیاب
	چو گوینده از کار آگه نبود	از آنها یکی در خور شه نبود

نیامد قبولش یکی از هزار	۳۹۶a	نبودش پسندیده آن کار و بار	
ولی یک تن آمد ز ارکان شاه		۳۸۰ چو مأیوس شد زین سخن جان شاه	
به چشم همه همچو جان محترم		چه گویم ز ارکان که کان کرم	
سزد گر نمازش برد جن و انس		از و دیده انسانیت نوع و جنس	
هنرور به دل عبد الرحمن به نام		امامبحق صدر عالی مقام	
ز تاریخشان قصه آغاز کرد		به فرمان سلطان سخن ساز کرد	
بیفزود از سعی خود قدر خویش		۳۸۵ چو بود آگه از حال شاهان پیش	
بحمدالله از حالشان نکته ماند		به تحقیق از حالشان نکته راند	
نبودم دل و دیده در کار سست		شنیدم که شد قصه زینسان درست	
رسیده سر من به ایوان ماه		دلجم جمع بود از کرمهای شاه	
ز من دیده رونق سر و کار نظم		هنرکار من بود و دل یار نظم	
که باشد هنرمند چون فیض میغ		۳۹۰ هنر را چه سان دارم از شه دریغ	
گشادم ورق نظم شهنامه را		ببستم میان چون قلم نامه را	
نمایم تمامی فروع و اصول		گرم شه نماید سخن را قبول	
بسازم جهان از در نکته پُر		سخن را سرایم به نکته چو در	
کند از کرم سوی نظم نگاه		چنانست امیدم که یکبار شاه	
خرد را چو خم در خروش آورد		۳۹۵ بده ساقی آن می که هوش آورد	

بدان سر خوشی طی کنم نامه را      کنم گرم ازین قصه هنگامه را ۳۹۶b

افتتاح کلام در ذکر تواریخ کرام انام

و اخبار نسب و آثار سلاطین عالی مقام

چنین گفت دانا در آغاز کار	ز انساب شاهان عثمان تبار
که اهل تواریخ در سفته اند	سخن در کتب اینچنین گفته اند
مناسب بود اولاً از نسب	سخن گفته آنکس که دارد حسب
نسب باعث آمد به شایستگی ۴۰۰	حسب گشت موجب به بایستگی
یقین است این جان آگاه را	فزونى بُود از نسب شاه را
سلاطین که در مسند سروری	نشستند در پایه مهتری
همه فخرشان از نسب بوده است	پس انگه سخن در حسب بوده است
درین دفتر اول سخن از نسب	بگویم با همکنان بی تعب
شهبانی که غمخور دین بوده اند ۴۰۵	همه آل عثمان چنین بوده اند
که با انبیا نسبتی داشتند	ز پیشینیان حسبی داشتند
دگر با ملوک کواکب شکوه	همه نسبتی داشتند این گروه
که بودند ایشان همه خان ترک	مگو خان که بودند قآن ملک
سکندر صفت جمله را قیصری	همه بوده در کیش پیغمبری
شجاعت سخاوت همه کارشان ۴۱۰	به حکمت عدالت در اطوارشان

۳۹۷a	به فرمان دهی همچو دارا و جم فلک را کشیدند در بندگی بسان فلک تختشان سر بلند که می گفت از پادشاهان سخن به آرایش صوری و معنوی که اجدادشان نسل اسحق بود کزو در جهان اصل خانان تمام خصوصاً سلاطین مشرق زمین سخن را بدینسان روایت کنند نهادند در خاندان خلیل دوام سعادات و حکم و جگم به تاج نبوت علیهاصلوت ز نسلش محمد علیه السلام همه آل و اعقاب و احفاد او خصوصاً اساس سلاطین ترک به تحقیق از نسل اسحق بود به دانستگی طاق و شایسته اند	گرو برده اند از ملوک عجم به آداب و ترتیب و فرخندگی فزون از سلاطین به تخت ارجمند چنین گفت داننده مرد کهن ۴۱۵ سلاطین این دودمان قوی به شاهی همه طاق آفاق بود پسر بود اسحق را عیص نام ز عیص آمد این دودمان اکثرین کسانی کزیشان حکایت کنند ۴۲۰ نبوت خلافت به امر جلیل سپردند در خاندانش به هم مُزین سماعیل آن پاک ذات صدف شد در انبیا را تمام شهان جهان نیز اولاد او ۴۲۵ ازو آمده رسم و آیین ترک سلاطین که در دور آفاق بود کسانی که تاریخ دانسته اند
------	--	--

شبِ دهر را کرده مانندِ روز      بود آلِ عثمانز نسلِ اغوز ۳۹۷b

### آغاز سخن

رساند مورخ به دو مرتبه	به عیص بن اسحاق این کوکبه
۴۳۰ چنانکین حکایت بیان می شود	تواریخ شاهان عیان می شود
رسالت شرف چون به اسحق یافت	ازو نور هر سو در آفاق تافت
همان خدر محجوبه عصمتش	همان پاک بانوی با عفتش
ز اسحق پاکیزه دین بیش و کم	صدف وش دو دُر داشت در یک شکم
رساننده فیض چون ابر و آب	گرانمایه تر از مه و آفتاب
۴۳۵ چو کردند در بطنِ مادر ظهور	ازیشانبه مادر سرور و حضور
چنین یافت اما ز احوالشان	مخالف به یکدیگر افعالشان
دلش بود پاکیزه و سینه صاف	هراسید جانش ازین اختلاف
مبادا که در عالمِ ظاهری	بدین گونه از قدرت و قاهری
ازیشان به عالم رسد نفع و ضرر	در آفاق ازیشان شور و شر
۴۴۰ ازین گفت و گو چون خرد پیشه بود	همیشه دل او در اندیشه بود
پژوهنده حل اشکال شد	پی عرضِ تفصیل و اجمال شد
نبی را ازین حال آگاه ساخت	برای خلاصی خود راه ساخت
دو گوهر که در باطن توامان	به امر خداینچون چشم و جان



۳۹۸a	بود گفت و گوی و من از بیمشان	همیشه به تاخیر و تقدیمشان
	مبادا که بر جانم آید ضرر	۴۴۵ درین اضطرابم کزین شور و شر
	به جانی خردمند و دل آگهی	به فرمان حق چون نبی الهی
	صوابست راییت دعا مستجاب	یقین است اینم که در هر خطاب
	به جانم امان از دعایی رسان	رهانیدم را دعایی بخوان
	دل پاکش از بیم شد تابناک	چو این قصه بشنید اسحق پاک
	ز دادار باد اجابت وزیید	۴۵۰ دعا کرد و وقت عنایت رسید
	در اوقات و ساعات محمود بود	طلوع دو کوکب که مسعود بود
	پس آنکه ز یعقوب تابید مهر	منور شد از عیص طاق سپهر
	گرفته به کف عیص راپاشنه	به یعقوب پاکیزه پر خاش نه
	نمودند مانند ماه و هور	جهان را به تشریف خود آن دو نور
	بدین وجه از ایشان کند تسمیه	۴۵۵ کسی کاگهی دارد از تعمیه
	بزیاید یعقوب نیز از عقیب	چو عیص آمد اول پسر با شکیب
	کزو در عقب دید عالم نظام	به او زین سبب گشت یعقوب نام
	روان جهان زو چو تابنده عاج	یک از قابلیت جهان را رواج
	گرانمایه فرزند اسحق بود	یکی مظهر خلق خلاق بود
	به جانش صفا و به دل نیستی	۴۶۰ به هر یک علیحده خاصیتی

۳۹۸b	بیدفع اعداش ز آهن قمیص به خورشید و بر مه زدهچنگ را حکومت ازو یافتسه مرتبت بلی خلعت خوب مر خوب راست بیفزود بر آسمان کوبه ز احکام اونامورکار شرع می رفتن از جام پیری چشید رسیدست آن دم که باشی به هوش ز حال پسین و ز احوال پیش به جان ماند از آن خدمتشمئی به جان و دل او رسد مایده ز دل هارود کینه و حقد او توانی که روزی رسانی مرا برایت دعایی بخوانم به خیر رود کار تو پیشتر از مهان برای توانایی و ضعف تن بود کز تو دستم پریشان رسد	زمام حکومت به کف کرده عیص جلالیتش برده اُرننگ را ازو آمده زونق سلطنت لباس نبوت به یعقوب راست ازو انبیا یافتسه مرتبه نمایش ازو یافتسه اصل و فرع چو اسحق را وقت پیری رسید به گوش وی آمد ندا از سروش خبر داد با عیص از حال خویش بفرمودش از بهر خود خدمتی که شاید ازین خدمتشفایده سر افراز ازین رو شود نقد او در ایام این ناتوانی مرا از آن کار شایسته ایمن ز غیر که ممتاز باشی ز اهل جهان به پیری پی قوت و ضعف من در تن ضعف تن دل پر بال کشد	۴۶۵ ۴۷۰ ۴۷۵
------	--	---	-------------------

۳۹۹a	تمامی تن خویش را هوش کرد	جو این نکته عیص از پدر گوش کرد	
	کمان زه زد از قوّت و تیر یافت	به صحرا به تحصیلِ بریان شتافت	
	به بریان سزاوار هر چه هست	بود کاورد یک شکاری به دست	۴۸۰
	به چنگ آورد صیدِ تقدیر را	مگر ز آن شکاری دهد پیر را	
	که مهمان نوازست از صید خود	از آن شیر شاه است بر دام و دد	
	زنی بود خوش سیرت و خوب را	در اثنای این حال یعقوب را	
	پی خدمتش عیصِ فرمان پذیر	شنید این حکایت ز برنا و پیر	
	ادا کرد چون بود خوش گوهرش	به یعقوب آن راز را همسرش	۴۸۵
	به بزغالهُه فریبه آورد روی	جو یعقوب شنید این گفت و گوی	
	همه فریبه و جملگی دلپسند	به یعقوب بود از بُز و گوسفند	
	زمین بهر ترتیبِ بریان شکافت	روانی به ترتیبِ بریان شتافت	
	از آن خوردن آسود جان پدر	رسانید بریان به خوان پدر	
	نصیبِ دل و جانِ یعقوب شد	دعایی کز آن پیر محبوب شد	۴۹۰
	شد اندر حق او دعا مستجاب	دعا کرد چون پیر با حق خطاب	
	ز خوان هر کسی روزی خود خورد	چنین گفت داننده با خرد	
	مژین ازو دینِ دیانت بدو	نبوّت که بود آن امانت بدو	
	بدو داد آن امر مرغوب را	ولی عهد خود ساخت یعقوب را	

۴۹۵	نبوت که آن حق یعقوب بود	۳۹۹b	دعا در حق عیص کردن چه سود
	درین حال عیص از بیابان رسید		به پیش پدر خوان بریان کشید
	از آن پس دعایی که موعود بود		نهفته به گوش پدر و نمود
	پدر نیز با عیص زینسان سپرد		که آن فیض را جان یعقوب برد
	ضرورت تسلی و خرسند را		دعای دگر کرد فرزند را
۵۰۰	چنین گفت اسحق کای پادشاه		به فرمان تو بنده را تاج و گاه
	به فرزند من پادشاهی ببخش		به اهل جهان نیکخواهی ببخش
	شهان جهان جمله از اصل او		ببخشا که باشند از نسل او
	چو بود او پیمبر به رای صواب		دعا در حق او شدش مستجاب
	ولی عهد شاهیش از عیص کرد		جهانداریش داد و تحریص کرد
۵۰۵	سلاطین عالم کنون در جهان		همه نسل او از کهان و مهان
	در اثای این حال از دادگر		به اسحق از رفتن آمد خبر
	چو آمد بسر عمر اسحق را		ز ماتم سیه ساخت آفاق را
	جهان انبیا را جفا می کند		نه بر پادشاهان و فامی کند
	چه خوش گفت فرزند را مرد پیر		تو در زندگی ماتم خویش گیر
۵۱۰	چو عیص از نبوت نصیبی نیافت		به قهر و غضب روز یعقوب تافت
	همان ساعت از قهر سو گند خورد		نماید به یعقوب یک دست برد

بریزد به روی زمین خون او	رهایمی دهد دل ز افسون او ۴۰۰a
رواجی دهد رس‌مقابل را	که او ریخته خون هابیل را
پس از رحلت و نقل اسحق عیص	کله ساخت پولاد و ز آهن قمیص
از آن پس ز یعقوب اشعیاع را ۵۱۵	جدا کرد اولاد و اتباع را
نمود از وطنگاه اصل انتقال	نهاده به دل راه جنگ و جدال
پس انگه به سوی عرب رو نهاد	به رویش ز عیش و طرب در گشاد
محلّی که گویند آن را برید	وطنگاه خویش آن زمین را گزید
در آنجا حصاری متین ساز کرد	برای سکون خود آغاز کرد
نزد با کسی از بد و خوب دم ۵۲۰	ز جای خودش رفت یعقوب هم
برای توطن به کنعان رسید	در آنجا به اتباع خویش آرמיד
ز یعقوب چون عیص آگاه شد	که او را به کنعان وطنگاه شد
ببستش میان کین دیرینه را	نوی داد در سینه اش کینه را
به کنعان ره آمد و شد ببست	پی غارت و نهب بگشاد دست
در اثنا، آن حال یعقوب را ۵۲۵	به آن سیرت پاکیزه مرغوب را
رسیدند اولاد با هوش و فر	چه زیبا نبیره چه دانا پسر
همه متفق از پدر خواستند	پی آشتی جمله بر خاستند
همه روی خود سوی عم آورند	رسانند شادی و غم را برند

۴۰۰b	ز غم سینه بر کند و آهی کشید	چو یعقوب آن ماجرا را شنید
	گه نیکی نمود گه بیداد کرد	۵۳۰ سخن ز اول و هله بنیاد کرد
	گه قطع رحم از میان اوقتاد	گه او داد اول به بیداد داد
	فتادیم دل پر غم و دیده تر	از آنروی هر کس به جایی دگر
	همه گوش گشتند و شدمستمع	چو اولاد را ساختش مطلع
	به جان ناله کردند و با دل خروش	همه حال را جملگی کرده گوش
	سخن را بدین گونه آراستند	۵۳۵ دگر باره از خدمتش خواستند
	شده شوق با حالت ذوق تام	به دیدار عم ابوت مقام
	ز روی محبت ز محنت رهیم	بود در دل عم محبت نهیم
	نکرده وفایی، جفا می کند	که دنیا به کس کی وفا می کند
	که آخر غم است و جفايشنخست	ز دنیا وفا مرد دانا نجست
	جهان را به شادی گذاریمو کش	۵۴۰ همان به که باهم بباشیم خوش
	گهی جان سپاریم و گه دل دهیم	ز مهر و محبت بهم دل نهیم
	نماییم طور و فتوت بهم	درین خاندان نبوت بهم
	کنیم از میان دشمنی را وداع	مناسب بود اجتناب از نزاع
	ز روی محبت برآورد سر	به یعقوب گفتارشان کرد اثر
	بیاسود ازین حرفتان جان من	۵۴۵ که ای دلپذیران جانان من

۴۰۱a	ازین گونه آفات بی غم شوید	به ذوق و طرب جانِ بعم روید
	برفتندسوی عمّ از روی هوش	جوانان چو این نکته کردند گوش
	به اسباب و آلاتِ حرب و سپاه	بهم راست کردند اسبابِ راه
	همه شهبواران آهن گسل	همه پیل پیکر همه شیر دل
	مراحل بریدند و منزل رسید	۵۵۰ سوی منزلِ عمشان دل کشید
	به یک دست سنگ و به دستی کلوخ	سر راهشان دیده بانان شوخ
	شدند از دو جانب به هم رو بروی	رسیدند بایکدیگر از دو سوی
	به آن هوشمندی و فرزانیگی	از آن فر و اسباب و مردانگی
	به آن شکل و سیما عجب داشتند	همه مردمی و ادب داشتند
	ازیشان هراسان شده آن گروه	۵۵۵ چو دیدند زانگونه فر و شکوه
	ستایش نمودند و غمخوارگی	رسیدند و از روی بیچارگی
	درین ورطه رانده پی چيستند	شما از کجایید و از کیستید
	مُمرّ مخافت بود این کنام	گذرگاهِ آفت بود این مقام
	سر و جان ز کف داده بر گشته اند	دلیران درین راه سر گشته اند
	سر از پس رهانید و از پیش تن	۵۶۰ همان به که بخشید بر خوشتن
	وگرنی به عالم ملامت کشید	بگردید و جان را سلامت برید
	بگفتند با اتفاق این جواب	جوانان شنیدند چون این خطاب

۴۰۱b	به خواری سزاوار و شرمنده ایم	که ما جملگی عیص را بنده ایم
	به روی دلِ مادرش باز بود	قدِ ماز لطفش سر افراز بود
	طریق جدایی گزیدیم ازو	ز نادانی اول بریدیم ازو ۵۶۵
	ازو عذر تقصیر خواهان شده	کنون آمدیمش پشیمان شده
	همه منهبان متفق یک زبان	رساندند بر گوش عیص این بیان
	روان و خرد را پر از هوش کرد	چون عیص این حکایات را گوش کرد
	ضمیرش نگویم که بدر مُنیر	محبّت پدید آمدش در ضمیر
	بیفزوداز آن خواندن جاهشان	روان داد نزدیک خود راهشان ۵۷۰
	به جان شادمان شد دلش آرمید	به رخسار ایشان نظر کرد و دید
	به گفتار نیکو به کردار نغز	همه پاک بودند و پاکیزه مغز
	به دل هوشمندند و رخ تابناک	به خاطر رسیدش که آن قوم پاک
	هماناکه اولاد پیغمبرید	همه پاک رای و خرد پرورید
	بدین نکته دلهای ایشان نواخت	به گفتار شیرین زبان چرب ساخت ۵۷۵
	به من نسبتِ بندگی کرده اید	اگر چه که فرخندگی کرده اید
	به جان جایگان سربسر داشتم	شما را به جای پسر داشتم
	چه بودست باعث بدینسان سفر	کنون باز گوید با من خبر
	ز اولاد یعقوب پیغمبرید	هماناکه زینسان هنرپرورید



- ۵۸۰ همه پاک رایبید و فرخ نظر  
 جوانان هم از راه دانشوری  
 بدو و نمودند تحقیق حال  
 پس انگاهتحریرک این سلسله  
 کزین آمدن اصل مقصود ما
- ۵۸۵ ز دل رشته کینه بگسیختن  
 که من بعد ترک نزاع و خلاف  
 نفاق اندرین خاندان خوب نیست  
 ز تو التماس آنکه هر صبح و شام  
 کزین آمد و رفت شادی کنیم
- ۵۹۰ ز گویندگان و ز تحریص نیز  
 به دل شادمان گشت و چون گل شکفت  
 چه خوش گفت دهقان این بوستان  
 کسی را که خاطر به هجران کشد  
 همیشه بود از فرو داشتی
- ۵۹۵ پیشیمانم از کرده خویش من  
 ولی از سر قهر هنگام کین
- ۴۰۲a نیاید پسر جز شمازان پدر  
 هم از دانش و هم ز خوش گوهری  
 فزون بادت از حد و عد ماه و سال  
 نمودند باهم دگر یکدل ه  
 نبوده زیان، بوده آن سود ما  
 چو شیر و شکر را باهم آمیختن  
 بگویند و سازید دل پاک و صاف  
 درشتی درین کیش مرغوب نیست  
 بُود آمد و شد سلام و کلام  
 وداع دل از نـامرادی کنـیم  
 اثر کرد در خاطر عیصنیز  
 به گویندگان همچو در نکته سفت  
 نه نیکوست ببرییدن از بوستان  
 خطِ نسخ بر صفحه جان کشد  
 مرا با برادر سر آشتی  
 پریشان ز آزردۀ خویشـتن  
 ز من گشته صادر به غلظت یمین

۴۰۲b	بریزم ازین قصه ام تابناک بدین گونه کردند تدبیر و رای حل این چنین مشکل آسان ماست به نشتر رگ آن برادر بزن دل تنگ ما را چو بازار ساز به همدیگر از غصه باشید شاد خرمند بیند ز تدبیر سود فرستاد قاصد به یعقوب راد همان غنر زد آب بر روی کار مرا در جگر بی رخت آب نیست گلستان کن از وصل خود گلخنم چو بود آن سخن و مرغوب نیز روان شد به اتباع سوی برید ره بسته بگشود از پیش باز موافق شد هرفته رسم خلاف چو شیر و شکر درهم و بی ملال به دلجویی و مهر بر خاستند	که البته خون برادر به خاک جوانان دل آگه جانفزای فدای جمالت سر و جان ماست ۶۰۰ به صلح آی و آبی بر آذر بزن از آن خون زمین را چو گلزار ساز دگر از گذشته میارید یاد چو تدبیر بر وفق تقدیر بود همان لحظه عیص از سر دین و داد ۶۰۵ ز حال گذشته نمود اعذار ز هجران تو در تنم تاب نیست بیا جای کن دیده روشنم قبول سخن کرد یعقوب نیز ز پیغام و از گفت و گوی برید ۶۱۰ بر آمد چو عیص از پی پیش واز رسیدند بایکدگر سینه صاف به یکدیگر از مهر تا چند سال نشستند و مجلس بر آراستند
------	--	--

ازین گونه بهروزی و اتفاق	که بودند با همدگر بی نفاق ۴۰۳a
۶۱۵ بیفزود اولاد و قوم و حشم	چه خیل و حشم رزق و اموال هم
بدانسانکه اطراف آن پهن دشت	پر از خواسته گشت و از حد گذشت
ز تازی سُتور و دواب و غنم	ز بسیاری قوم و خیل و حشم
در آن مملکت منزل و جا نماند	به جز بر سر زر کسی پانماند
چو دید این چنین عیص صاحب کلاه	که پر گشت اموال و افزود جاه
۶۲۰ به یعقوب کرده نهان مشورت	چنین دید در کار خود مصالحت
کز آنجا به جای دگر سر کند	به کام دل خویش سر بر کند
مناسب چنین دید مشرق زمین	زمین وسیعی است بیخوف و کین
پی پادشاهی و فرمان دهی	به افزونی خیل و فرّ و مهی
به روی زمین آنچنان جای نیست	چنان جای در هیچ ماوای نیست
۶۲۵ دل عیص پاکیزه آنجا کشید	در ادنی زمانی به آنجا رسید
چه خوش گفت فرزانه با نظام	فراغ دل مرد باشد مقام
مقام خوش و دلگشا مسکنی	ز اغیار خالی و خوش مامنی
چو بگزید عیص آنچنان جای را	بیشترد با خوشدلی پای را
بیالیدش اولاد و پر گشت مال	به شاهی رسید از پس ماه و سال
۶۳۰ مقرر به روی زمین شاهیش	معین به مردم دل آگاهیش

به آنجا رسید از دعای پدر      به شاهی مقرر شدش هر پسر ۴۰۳b  
 ز پاکیزه خویی به گوشم رسید      که نیکو منش غیر نیکی ندید  
 به شرق زمین خان قایی لقب      همان عیص را گفته ترک و عرب

### روایات دیگر

روایت چنین است از راویان	اغوز را پدر بود این قایی خان
۶۳۵ که قایی به یافت پسر بوده است	همان نوح او را پدر بوده است
چنین گفت راوی اغوز خان راد	پدر بود با پادشاهان شاد
سلاطین ایران و توران زمین	چه ایران و توران چه روم و چه چین
همه پادشاهان ازو خاستند	ازو تاج و خرگواه آراستند
همه پاک مذهب چو عدنانیان	به داد و دهش همچو عثمانیان
۶۴۰ همه اهل دانش بدین متفق	برین اتفاقند جمله محق
که نوح پیمبر علیه السلام	که او از رسل بود عالیمقام
به فرزند خود یافت آن پیر راه	به خلق خدا مشفق و نیکخواه
بیاراست در ملک مشرق زمین	یکی تخت زیبا چو دیبای چین
یکی تاج بر فرق یافت نهاد	به رویش در پادشاهی گشاد
۶۴۵ ز ترکان به یافت ابولجه لقب	به خانی معین، فراوان ادب
به ابولجه خان از سر بخت و کام	پسر بود دانا و دب باقونام

۴۰۴a	چه شاهان روی زمین چه پدر در آن پادشاهی پسر شد چهار به آن دیگری نام گوزخان نهاد به شاهی بیفزود اسباب خود به آغاز خوش نیک انجام او به لبهای او مام پستان نهاد نه شیری ز پستان مادر مکید تضرع کنان بود گریسش هم الحاد با کفرشان یار بود که گفتی پسر از پی دافعه خورم شیر و پستانت گیرم به دست همه کافرانند بی ننگ و عار پسر را کشند و هم او را به کین اغوز نیز پستان مادر بجست به پاکیزه رویش پاکیزه خوی ازو رشد دیده سر و کار رشد مزین شود تخت خانی بدو	به شاهی فزون از همه این پسر در آنجا به دب باقوی نامدار قراخان و اورخان و گورخان راد قراخان پس از مردن باب خود پسر داشت مرغوب اغوز نام او به فرمان اغوز چون ز مادر بزاد سه روز و سه شب آن پسر نارمید دراندوه و غم زین سبب مادرش همه قوم آن عصر کفار بود چنین دید مادر شیبی واقعه اگر پاک گردی و یزدان پرست بترسید مادر که قوم و تبار اگر ظاهراً رو کند سوی دین پرستید حق را نهانی درست چو یکساله شد بود پاکیزه روی ز پیشانیش ظاهر آثار رشد قراخان چو دید این معانی درو	۶۵۰ ۶۵۵ ۶۶۰
------	---	---	-------------------

رسید آن پسر چون به حد بلوغ	۴۰۴b به جاه پدر داد رویش فروغ
۶۶۵ برای پسر طالب جفت شد	پی سازکار خور و خفت شد
چو اورخان یکی دختری داشت نو	به خوبی ز خورشید بُرده گرو
قراخان ستد از برای اغوز	که با یکدگر بگذرانند روز
نهانی اغوز جفت را خواند پیش	به او کرد اظهار از کیش خویش
چو دختر شیند این حکایت ازو	برنجید جانش به غایت ازو
۶۷۰ چو دختر برنجید اغوز نیز از آن	همی کرد پیوسته پرهیز از آن
پدر دید با دخترش نیست میل	ستد دختر کورخان را ز خیل
به آن دخت اغوز باز از کیش گفت	ابا کردو با خاطر او نرفت
به او نیز دیدند میلی نکرد	روان دختر کورخان داد مرد
چو آن دختر خوب مرغوب بود	حدیث اغوز گوش جان شنود
۶۷۵ چو پیمود راه پرستشگری	به بزم اغوز داد رامشگری
اغوز نیز بی او زمانی نبود	دما دم مهر و محبت فزود
چو اعمام او جمله کافر بُدند	به یکبارگی جمله کافر شدند
همیشه ازیشان جدا داشتی	سواری و کسرا بنگذاشتی
قراخان در اینجا تفّرس نمود	هم از دخترانش تفحص فزود
۶۸۰ چو برسید میلش به سیوم عروس	خروشید آن دختران چون عروس

چو بودند آزرده دل از اغوز      در آتش جگر پاره دل بسوز ۴۰۵a  
 نمودند احوال را یک بیک      درین نیست ریب و به دین نیست شک  
 به دین شما نیست افعال او      نه آیین این قوم احوال او  
 قراخان چو این حال معلوم کرد      جگر گرم کرد و بزد آه سرد

### داستان جنگ اغوز خان با پدر خود قراخان و گذشته

#### شدن قراخان بر دست پسرش اغوز خان

۶۸۵      بیاتازمانی تماشا کنیم      تماشای این دشت و صحرا کنیم  
 اغوز خان پاکیزه دین هر پگاه      همی رفت تنها به نخجیرگاه  
 قراخان طلب کرد خویشان خویش      به ایشان چنین گفت پیشان پیش  
 اغوز بود در کودکیها سلیم      به مایار و شایسته و دل ندیم  
 گرفتست این لحظه کیش دگر      پرستندگی برده پیش دگر  
 ۶۹۰      کنون کیش او نی بر آیین ماست      اباکرده از کیش و از دین ماست  
 نمودند خویشان همه اتفاق      نه از راستیها ز روی نفاق  
 پی کشتش بنده فرمان شدند      موافق بهم از دل و جانش دند  
 کشیدند لشکر ز توران و چین      چه از خاوران و چه ایران زمین  
 همه بهر قتل اغوز راندند      پی کشتش جمله دل ماندند  
 ۶۹۵      اغوز را زنش از سر مردمی      خبر داد کین قوم نا آدمی

۴۰۵b	پی خون تو لشکر آراستند	به آزار تو جمله بر خاستند
	پریشان ازین حال ناگاه شد	اغوز چون ازین حال آگاه شد
	به ایشان حکایت بدین گونه راند	پرستندگان را بر خویش خواند
	به آزار جان و دل و تن مباد	کسی را درین دور دشمن مباد
	به ویرانی کیش و آیین ما	رسیدند لشکر پی کین ما
	به افسون سنگیندلان مگروید	به جنگ و جدل جمله حاضر شوید
	به خون جگر جانش اغشته شد	کسی کو در آیین ما گشته شد
	ز دادار انعام در شأن اوست	جزا را بهشت برین آن اوست
	سرانجام خود را به نیکی سپرد	ز ما گر کس آنجا برد دست برد
	سر افراز در ملک کشور شود	سپهدار و سالار لشکر شود
	بسازیم او را سر لشکری	ز لشکر کزایشان بیارد سری
	به جان منّتی زان فزایش نهیم	دمادم به کارش فزایش دهیم
	ازین قوم بی دین هراسان شوند	معاذالله از روی گردان شوند
	نیابند در پیش ما اعتبار	بمانند در خاک و خون خوار و زار
	به خون عدو تیز دندان شدند	سپه سر بسر جمله خندان شدند
	نهادند سر پیشاو بر زمین	به جان اغوز خواندند آفرین
	ببرخاش رفتند شادی کنان	همه یک جهت یکدل و یک زبان



از آن سو به آیین قراخان رسید  
 ۷۱۵ یکی پیش راهش چه هامون چه کوه  
 کشیده سپاهی چو مور و ملخ  
 ازین سو اغوزخان پاکیزه دین  
 سیه را سراسر به جان داد دل  
 ز کینه به یکدیگر آمیختند  
 به پرخاش خفتان و درع و زره  
 ۷۲۰ ز هر سو سواران جنگی سترگ  
 به کین اعادی اغوزخان دلیر  
 ز هر سوی جنگ و هیاهوی خاست  
 ز آواز کوس و دم کوره نای  
 ز گوپال پیل افکنان رده  
 ۷۲۵ ز غوغای گردان در آن روزگار  
 به کوشش ز هر سو در آن روز جنگ  
 شنیدند آن روز چه که چه مه  
 دو لشکر چو دریای جوشنده موج  
 به آن دیگری چشمجوشش گریست  
 ۴۰۶a به قتل اغوز تیغ کین بر کشید  
 چو آتش به دل گرم و از سنگِ شیخ  
 چپر بسته هر سو گروه‌ها گروه  
 نیایش نمایان به جان آفرین  
 به دل شیر نر با کف آهن گسل  
 به کین بر سر همدگر ریختند  
 ببستند هر سو گره بر گره  
 چو غرنده شیر و چو درنده گرگ  
 به دل ازدها و به تن نره شیر  
 ز هر سو ز گردان صفی گشت راست  
 دلیران نهادند سرها به پای  
 جهان یکسره گشت آتشکده  
 تو گویی که شد روز حشر آشکار  
 سواران به تیغ و پیاده به سنگ  
 ز تیر آفرین از کماندار زه  
 یکی در نشیب و یکی سر بر اوج  
 به این یک اجل گفت اینجا مایست

۷۳۰	زمین بحراز خون مردان کار بسان سُم رخش اهلِ نبرد برای تماشای آن کر و فر قراخان که دل داشت پر کین و جنگ جدا شد سرش از تن و سر ز تاج	هوا ابر از آه هر دلفگار به هر سوی سر ریخت در خاک و گرد زمین همچو لاله بر آورد سر رسید از اغوز پای عمرش به سنگ به خاک ره افتاد از تختِ عاج
۷۳۵	شده متفق با اغوزخان گروه به جنگ و جدل سال هفتاد و پنج سرآمد شد آخر اغوزخان راد ملاس و بخاره و صیرام را مسلم بدو شد همه ملک و مال	همه قوم دیندار و دل پر شکوه خصومت کنان بر سر مال و گنج از آن قوم بد کیش دل پر فساد در آن فتح بگرفت آرام را چه اعمام و عمزادگان و چه خال
۷۴۰	کسانی که با او موافق نبود مغولان همه نسل آن مردمند چو شد آن ممالک مسلم بدو چو خورشید بر تخت شاهی نشست زر خرگهی ساخت زرینستام	سوی مشرق از بهرشان ره نمود همه گیر و بی دین و از ره گمند فلک یاور و بختخرم بدو به پیشش شهان جهان دست بست بیاراست با تاج زرین مقام
۷۴۵	کسانی که با او نمودند ادب که معنی آن باز پیوستن است	نهاد از ره لطف ایعور لقب به پیوستن و خصم را خستن است

به قوم دگر نام قنغلی نهاد	۷۵۰	به جمعی دگر نام قفچاق داد	۴۰۷a
از ایشان همه قارلیغو خلج		بدو راست جمله نه از راه کج	
اغوز متفق دید آفاق را		نوی داد چرخ کهن طاق را	
به او شش پسر بود با فر و هوش		که بودند هر یک بسان سروش	
چو گون خان و آی خان و یلدوز خان		چو گوک خان و هم طاغ خان در جهان	
از ایشان دکزخان فرخ منش		به ناز و نعم جمله را پرورش	
به هر یک ازینها پسر بود چار		و زان چار فرزند دل بر قرار	
همه نسل ایغور چهارندو نیست		که مانندشان پای بر جای کیست	
۷۵۵ اغوز پادشاه جهانگیر بود		به بخت جوان و خرد پیر بود	
به تسخیر ایران و توران تمام		چه ایران و توران چه مصر و چه شام	
فرس راند بر فرق روم و فرنگ		ولایات دیگر ازو یافت رنگ	
به اورطاع و کورطاع منزل گرفت		نه در جان او غم نه در دل گرفت	
در آنجای جمعیتی بس عظیم		نمود و بر افشاند بر خلق سیم	
۷۶۰ به خرگاه زرین گردون مساس		درون رفت و بنهاد بر طوی اساس	
به مردم در آن طوی بخشندگی		بسی کرد و بنمود فرخندگی	
فزایش به تخصیص با شش پسر		بیفزود چون بود فرخنده فر	
در آن ملک گیری بهم بوده اند		زمانی درین سعی ناسوده اند	

بدیشان زیاده نوازش نمود  
 ۷۶۵ دل آن جوانان مقید به قید  
 زمان تا زمان در نوازش فرود  
 نبود و همین کارشان بود صید

### حکایات

به یک روز از روزهاشش پسر  
 ۷۷۰ ز روی عدالت به ایشان سپرد  
 کمانی زر یافتند و سه تیر  
 سۀ اولین را لقب شد بوزاق  
 از آن پیر کردند بخش التماس  
 بوزق پاره کردن بود در لغت  
 کمان را به آن سه نخستین پسر  
 سه پاره ببايست کردن کمان  
 همان تیرها با سۀ خرد تر  
 به قوم بوزق داد جامینه  
 توانا و باجسته بودند و گرد  
 به آن نامها کرد تعیینشان  
 سۀ آخرین یافت نام اوچ اوق  
 به معنی کمانست چون پادشاه  
 سه تیرست اوچ اوق در ره معرفت  
 چو تیرست قاصد به خردان سپرد  
 که سازند قسمت به هم در میان  
 تمام ممالک به دو قسم کرد  
 اوچ اوق گشت مشهور با میسر  
 پس از من بود پادشه دست راست  
 که باشند لشکر به آیینشان  
 بدینگونه بنمودشان دست برد  
 به پور مهان داد و بنمود راه  
 همانمینه میسر هاسم کرد  
 اگر راست نبود به چپ هم رواست

- ۷۸۰ پس از فوت او غوز به گون خان راد  
کشید آن اساسش به هفتاد سال  
ز گون خان مهینه پسر قایی خان  
تمامی اخوان چه عم و چه خال  
ازین گونه تقریر روشن نمود
- ۷۸۵ به حرمت ترین اغوز خانیان  
ازین روی شاهی و تخت پدر  
به شاهی ز اعمام ممتاز بود  
دل او مشرف به توحید شد  
ز اولاد قاییست جنگیز خان  
که بودند ایشان ز اولاد قینیق  
درینجا شکی نیست عثمانیان  
اسامیآبا و اجدادشان  
اسامی ایشان درین مختصر  
بده ساقی آن می که از فر آن
- ۷۹۰ نفس را ز شاهی و خانانی ز نام  
به ملک سخن کامرانی کنم
- ۴۰۸a شهی شد مسلم به آیین داد  
بیالیدش اندر جهان پزر و بال  
به تخت پدر ساخت جادر جهان  
شدندش به جان یار او بی همال  
که قایی مهین شاه با داد بود  
مقدم به شاهان فرمان روان  
مسلم به او گشت در بحر و بر  
در عدل او بر همه باز بود  
به شاهی و دین صاحب دید شد  
مرجح به شاهان سلجوقیان  
همو از دکز خان پسر در طریق  
که اولاد بودند با قایی خان  
چو خواهی ز تاریخ یابی نشان  
نمی گنجد و نیست زان نفع و ضر  
بگیرم جهانرا چو عثمانیان

۷۹۵

نفس را ز شاهی و خانانی ز نام

به ملک سخن کامرانی کنم

مقدمه در بیبلیان و اجداد کرام ۴۰۸b

این خاندان ساطنت مقام در ممالک روم مبارک رسوم

معنن چنین است از راویان	که اولاد و احفاد عثمانیان
ز شاهان توران زمین بوده اند	سزاوار صد آفرین بوده اند
مقرر چنین است زین بیشتر	که این پادشاهان عالی گهر
اغوز خان و قایست اجدادشان	سخن نیست در عدل و در دادشان
در ایام محمود خان از نوی ۸۰۰	که او بود فرمانده غزنوی
ز آمو گذشتند ساجوقیان	پی پادشاهیکمرب میمان
ز ایران زمین در خراسان مقام	گرفتند و گشتند با انتظام
ز اولاد قایی به ایشان یکی	ز اجداد عثمانیان بی شکی
به ایشان گذشتند ز آن سوی آب	به فر ماه تابان به رخ آفتاب
در آن ملک می بود سال دویست ۸۰۵	به اولاد و احفاد او مرگ و زیست
چو جنگیز ایران و توران گرفت	به غارت عراق و خراسان گرفت
نماند اندر آن ملک کس را حضور	غم آورد رو رخت بریستسور
قبایل که بودند خرگه نشین	جلای وطن کرده ز ایران زمین
از آنجمله این قوم قایی نسب	که بودند در عهد عالی حسب
نهادند رو بر آذربایجان ۸۱۰	گرفتند بهر خود آنجا مکان

جَدّ این سلاطین عثمان تبار	به آیین سلطانی و اعتبار	۴۰۹a
گوک الپ سلیمان‌شاه بن قیا	که او بود در کار دین بی ریا	
چو او را از آن قوم بد دل گرفت	دراخلاط مأوا و منزل گرفت	
در آنجا به شاهان ارمن زمین	موافق همه بود در خوف و کین	
چو اتباع بی حد و عد داشت او	گه کین به شاهان مدد داشت او	۸۱۵
چو گوک الپاز دهر دوزخست بست	به سنگ قضا جام عمرش شکست	
ز دار فنا دل به باقی کشید	ز دست اجل جام ساقی چشید	
چهارش خلف بود در روزگار	که بودند مردانه در روز کار	
نخستین خلف بود سنغر تگین	دوم بود گون طغدی مه جبین	
سوم نیز ارطغرل پاک رای	از آن چار دندار آهن قیای	۸۲۰
مقرر ز بعد پدر هر پسر	در آیین یک قوم بودند سر	
به دندار و ارطغرل از روی جد	همی بود یاری نبودند ضد	
به کون طغدی راد سنغر تگین	همی داشت یاری گه جنگ و کین	
خردمند ارطغرل پاک زاد	به داد و دهش بود از آنها زیاد	
کمال شجاعت به شایستگی	چو باران بهمن به بایستگی	۸۲۵
از آن قوم پاکیزه ممتاز بود	به هر فن ازیشان سرافراز بود	
در آن مسکن اصل بودند شاد	چو گل تازه چون غنچه خرم ز بار	

در آن وهله ایام پر فتنه بود	به چرخ برین می شد از فتنه دود	۴۰۹b
به هر گوشه از لشکر مختلف	که بودند با ظلم و کین مئصف	
۸۳۰ دما دم در آنجا ضرر می رسید	دل اهل آنجا ضرر می کشید	
چو ارطغرل پاک عالی نسب	به جان داشت علم و دلش با ادب	
در آن وهله می داشت جنگز خروج	خرابی ازو چرخ را در بُروج	
میان سلاطین چو دید اختلاف	به ظاهر نزاع و به باطن خلاف	
نبودش خطا، داشت رای صواب	همی برد نور از مه و آفتاب	
۸۳۵ دل پر سرورش به آن کرد میل	کند جای پیدایی قوم و خیل	
به چشمش نیامد به از ملک روم	که آید به ملک مبارک رسوم	
چو جنگ و جدل بود آنجاش کار	نه پنهان که در روی روز آشکار	
چو این حالشان بود اندر نهاد	گذارند باری به غزو و جهاد	
همان به که در کار دین سر نهند	در آن کشور اسلام را سر دهند	
۸۴۰ ز دانا بر آنکس بود آفرین	که خرّم کند ملک دنیا به دین	
چو ارطغرل این فکر و اندیشه کرد	نبود او درین فکر و اندیشه فرد	
برادر کهپنش که دندار بود	به او در همه کارها یار بود	
ندیدند آن دو برادر صواب	درین فکر و کردند ازو اجتناب	
شوند آن جماعت به دولت مُحَقِّق	که باشند با یکدیگر متفق	

<sup>۱</sup>[و] به سبب ضرورت وزن اضافه شد.



۴۱۰a	به نیکان روند و به بد نگروند نقیضش گرفتند طالع نبود صلاحی چو در کار ایشان نیافت شده متفق در ضرر و منفعت مهاجر همه چه کلان و چه خُرد چه هنگامِ عشرت چه در مهلکه فراغت به آن مرز و بوم آورند صرویاتی فرزند بودش مهین طلب کرد بهر خود از مرز و بوم کند در غزا و جهاد اجتهاد در آن بوم بهر هر امید و بیم در آن ملک شه بود عادل نهاد سرورِ عجب در دلش راه یافت رسانید مغفر به خورشید و ماه شد آنچه از همتِ شاه راست چو گل عارض و لب شکر خند را پدر گشت شادان ز روی پسر	۸۴۵	به یکدیگر اندر ره دین روند بسی جهد ارطغرل آنجا نمود رخ عزم خود را ازیشان بتافت به قوم و برادر کهن یک جهت موافق به او چار صد مرد گُرد همه مردم کار در معرکه همه روی در ملکِ روم آورند به ارطغرل آن مرد پاکیزه دین فرستاد نزدیکِ سلطانِ روم که آنجا نماید غزا و جهاد ز سلجوقیان پادشاهی عظیم چو سلطانِ علاءالدین بن کقباد چو سلطان چنان قوم آگاه یافت صرویاتی از لطف و انعام شاه هر آنچه که ارطغرل از شاه خواست به دلداری تمام فرزند را فرستاد از لطف سوی پدر
------	---	-----	---

از آن پس به خیل و حشم یکسره	روان گشت همراه میش و برّه ۴۱۰b
پنه جوی از ظلّ سلطان شدند	به دل خرم از ظلّ سبحان شدند
کسی کز مقامی بیابد شرف	نهد روی اقبال خود آن طرف
کسانی که دارند نیکی عمل ۸۶۵	زنند این مثل البقاع دول
چو ارطغرل آنجا توجه نمود	به دست خرد گوی دولت ربود
چو روی توجه سوی روم کرد	دوام سعادت در آن بوم کرد
دو صورت در آن واقعه روی داد	که از هر یکش روی دولت گشاد
به گوش دلش گفت فرخ سروش	چو می بود در کار فرخنده گوش
ترا از برای صلاح جهان ۸۷۰	درین ملک دادند رونق مهان

### صورتِ نخستین

چنین بود آن صورتِ اولین	که ارطغرل پاک پاکیزه دین
به فرمان قدم در قلم رو نهاد	قلم روز ظلمات در ضو فتاد
در آن مرحله راند چون راحله	به اتباع و اولاد خود یکدله
به خاطر رسیدش در اول شروع	چه پیش آیدش از اصول و فروع
از آن قال با خود تفأل کند ۸۷۵	به نیک و بد این تأمل کند
به طبق تفأل به کار خودش	شود آگه از حال نیک و بدش
نخستین کار اندران مملکت	که رو داد بی سبقت معرفت

در آنجا دو لشکر به پر خاش دید	که با یکدیگر داشت گفت و شنید ۴۱۱a
بهم دیگر آویخته تند و تیز	یکی در رسیدن یکی در گریز
یکی جانب امّا قوی پر شکوه ۸۸۰	یلان پای بر جای مانند کوه
به تن شیر غرّان به دل ژنده پیل	جهش همچو آتش روش همچو نیل
دگر جانب امّا به غایت ضعیف	به دل زار و تن بی نهایت نحیف
به دل در تحیر به جان ناشکیب	بدر برده با خوف پای از رکیب
از آن سوی ارطغرل این دید رای	که باشد به یکسوی حاجت گرای
یکی را سلامت دهد از نهیب ۸۸۵	یکی را ملامت کند بی شکیب
به یاران سخن را چنین روی داد	زبان را در آن وهله زینسان گشاد
به یک جانب این دو لشکر رویم	هواخواه یک زین دو لشکر شویم
بگفتند یاران همه متفق	به مایاری اغلب آید محق
هر آنکس که او آبرو طالب است	به غالب کند روی چون غالبست
به مغلوب پیوستن از عاجزیست ۸۹۰	نبیند نکویی به عجز آنکه زیست
ازیشان چو ارطغرل این رای دید	از آن رای ایشان عنان وا کشید
خطاب آنچنین کرد آن پاک مرد	به دانش قرین بود و دل پاک و فرد
که دست ضعیفان گرفتن نکوست	کسی را که نیکی فن و خوب خوست
چه حاجت بود غالبان را مدد	که ایشان فزونند در کار خود

۴۱۱b	که نیکی به جای زبونان خوش است	۸۹۵	حدیثِ خردمندِ یونان خوش است
	به کف تیغِ خونریز ورودر نبرد		چنین گفت و بر جست آزاد مرد
	نبندیید مانند ببریبان		خروشنده سالار شیر ژیان
	ز جام طرب شیر گیر و دلیر		در آمد به میدان چو غرنده شیر
	به دلها همه دانه مهر کشت		صفِ مرد و میدان بهم در نوشت
	بکوشید در ضعفشان نیکخوی	۹۰۰	سپاهی که بود اغلب و جنگ جوی
	سپاه از هراسش همه روبراه		بر آورد گُرد از میان سپاه
	به سنگ آمده پایشان یک به یک		هزیمت نمودند و دادند تک
	هزیران در آن صید به آهو زدند		گریزان به هر سو چو آهو شدند
	نحیفان قوی و قوی تن نحیف		ضعیف اغلب و اغلب آمد ضعیف
	تو گویی نو آمد دم عیسوی	۹۰۵	جهان سربه سر جان گرفت از نوی
	بگفتندش از جان و دل آفرین		چو مغلوب غالب شد آن روز کین
	هنرور دوان سوی ایشان شتافت		چو گُرد از میان سپه بر شکافت
	سپاهِ علادین شه با شکوه		چو پرسید شان بوده اند آن گروه
	جهنده ز آتش بسان شرار		گریزنده اشرار قوم تثار
	شنید از سپاهِ خود و کر و فر	۹۱۰	چو سلطانِ علادین شه تاجور
	ز شیران قومش گریزان ددان		سپاهش فزون آمده از بدان

درین فتح ارطغرلِ راد بود	که شمشیر بر خصم بگشاد زود ۴۱۲a
قدومش مبارک رسومش عجیب	خود آزاده مرد و سپاهش غریب
نخستین کارش بدان بخردی	به نیکان نکو کرد و بد را بدی
به دل شاه را همچو جان جای کرد ۹۱۵	به ملک دلش خیمه بر پای کرد
میان سپاه خود اعزاز داشت	به نزد خودش خاص و ممتاز داشت
به تحسین شاهانه‌اش کرد شاد	به اولاد و اتباع تشریف داد
غنیمت که از قوم اشرار داشت	مسلم بدو جمله را وا گذاشت
هم انگوریه آنزمان دار حرب	درو مالِ بسیار و کفار چرب
به ییلاق و قشلاق قوم غریب ۹۲۰	در آن ملک فرمود شه با شکیب
قراجه که کوهیست نزدیک شهر	گرفتند آن قوم آنجای بهر
مناسب غزایش پیِ غازیان	به کفار خواهان در آنجاریان
پس از لطف و احسان شه نامجوی	بفرمود کانسو نهادند روی
در آنجا به ارطغرلِ پاک دل	سپه چار صد بود و افزون چهل
درین دولت از قوم آن خاندان ۹۲۵	همه معتبر جملگی بخردان
از اولاد و احفاد شان مانده اند	همه منت از شه به جان مانده اند
دراکثر غزا آن گروه اند سر	رساننده بر جان کفار ضرر
به عثمان راد اکثر آن گروه	به دل یک جهت بر فزوده شکوه

اسامی مشاهیرشانرا تمام	مورّخ چنین رانند در هر مقام ۴۱۲b
۹۳۰ چو اچّه قوجه قوکور و ایقده الپ	حسن الپ و صلتوق هم طرغود الپ
دگر صمصه چاوش سولمش بدو	دگر عبد الرحمن پاکیزه خو
به اقباش محمود و الپ سره	یخشلو قرامرسل اغلان قره
قراتکه و شیخ محمود بود	درین جمع با بخت و مسعود بود
چو طرغال و مهماد و قاره تکین	غزا پیشه بودند و خواهان دین
۹۳۵ ز اولادشان اندرین عهد نیز	امیرنند و سالار دین و عزیز
به شاه جهان جملگی یکدله	رساننده در بندگی سلسله
نگهدار این شاه بادا خدای	که بس هوشمند ست و پاکیزه رای

### صورت ثانی

دوم صورت از جمله دو صور	چنان دانکه ارطغرل پاک فر
در آنجای مشهور مسکن گرفت	ز تشویش اغیار مامن گرفت
۹۴۰ غزا بود در خاطرش متصل	نمی بود این فکر ازو منفصل
همیشه قبای غزا در برش	نمی شد خیال غزا از سرش
به تاراج و یغمای آن دار حرب	به یاران شیرین زبان داشت چرب
ز کفار حربی جهان می سترد	بدین گونه می بردشان دست برد
همه کار او نهب و تاراج بود	به قومش ازین نهب و تاراج سود

۴۱۳a	فزونسی همی یافت در ذیل او حذر داشت ز آن قوم دیو و پری شد آگاه ازین گونه داد و ستاد ز نار دلش شعله بالا گرفت خیالش عزیزمت به آنسو نمود در آرد به آیین دین خودش که سر خیل آن قوم شرّ و فساد جهان را ز گردان دین می سترد که او داشت از اهل اسلام دق به اهل دیانت کمین داشتند نه از راه دانش ز روی نفاق برون آرد از آب دریا سوری بر آورده در کافری سر بدر از آنجا به وقت او راهی نمود پی منع دین رو به بُرسا کند لِوای عدو را ز هم بر درند به همدیگر از روی شرک و شفاق	۹۴۵	به ادنی زمان هر یک از خیل او در اطراف با صولت و صفدری در اثنا علادین بن کعباد خیال غزا در سرش جا گرفت به آنسو که ارطغرل راد بود که از کافران داد دل بستدش چنین بود باعث بدانسان جهاد ستانبول را حاکمی بود گُرد به اوقتای تاتار شد متفق عداوت به سلطان دین داشتند ۹۵۰	نمودند با هم چنین اتفاق ز قسطنطنیه کشند لشکری چو اوقتا در روم ایللی بود سر ز گیلیولی چون گذرگاه بود که بوم یکی شهر را جا کند ۹۶۰	در آنجا فریقین با هم خورند چو این طایفه ساختند اتفاق
------	--	-----	--	---	---

چو او نیست در دهر پیدا دگر	۴۱۳b	به سلطان علادین شه داور	
سپاهی بر آورد از آن مرز و بوم		پی دفع اشرار کفار شوم	
ز روی توکل تجمل نمود		تجمل نمود و توکل فزود	
به رویی چو گل با قدی چون چنار		برآمد به تأیید پروردگار	۹۶۵
غزارا رواج از سر آغاز شد		به عزم غزا ساز پرداز شد	
اساس شهی ز آن توجه فزود		به عزم غزا چون توجه نمود	
غزا بود در خاطرش اقتضا		به ارطغرل راد نیز از قضا	
به مردم همین گفت و گو داشتی		چنین روز را جست و جو داشتی	
به اغیار چون و چرایی کند		به کفار دین ماجرای کند	۹۷۰
به خدمت کند جای در حضرتش		نماید به سلطان دین خدمتش	
به اولاد و احفاد و اشیاع خویش		علی الفور با قوم و اتباع خویش	
به خود رونقی ز آن توجه فزود		به درگاه سلطان توجه نمود	
به سلطانی آنجای مأوای کرد		چو سلطان به سلطانویگی جای کرد	
برون آمد و ره شد از پیش باز		در آنجا به خیل خودش پیش واز	۹۷۵
شد از شاه و خیلش هزار آفرین		به آن مخلص و مقبل پاک دین	
خَرَد پرورد جان آگاه را		به روی فرح بخش خود شاه را	
به فتح و ظفر خاطرش آرمید		به فال نکو دل به نصرت کشید	



بسوی نفع در سینه در دیده سود	۴۱۴a	ز ارطغرل غازی او دیده بود	
به او کرد تفویض شاه جهان		سپهداری خیلآختجیان	۹۸۰
سپهداری شان به او و اسپرد		چو آختجیانند جزار و گگرد	
به فرق سر خصم بنهاد پای		به آن قوم ارطغرل پاک رای	
پی نهب بسته کمر بر میان		به فرمان شه جمله آختجیان	
سنانها کشیدند و تیغ آختند		سوی خصم با یکدگر تاختند	
از آنسوی در بند خصم غنی		براندند تا بندر ارمنی	۹۸۵
چو دریا که از باد دارد خروش		سراپایشان غرقه در هفتجوش	
به ابرویشان چین گره در گره		فکنده چو پروین زره بر زره	
غضب کارشان بود و پرخاش خوی		همه کافر و گبر و پرخاش جوی	
هم از تاجداران هم از لشکری		درین سوی اسلامیان جری	
پی جنگ کفار بر خاستند		سپه را چو گلزار آراستند	۹۹۰
به اسلامیان تاخت تند و دلیر		ز یکسوی کفار غران چو شیر	
خروشان و جوشان چو ببریان		ازین سوی اسلامیان هم یلان	
به هم گرز و گوپال وا کوفتند		به باد و غاراه را روفتند	
نمودند مردی در آن کر و فر		چو پتک و چو سندان به تیغ و سپر	
به حرب و به ضرب اندران تنگنای		سه روز سه شب اندران جنگجای	۹۹۵

۴۱۴b	ز تیغ دلیران شده روبه راه	به هر سوی دریای خون از سپاه
	پی سوزش خصم رخشنده تیغ	عیان گشته مانند آتش ز میغ
	مسلمان و کافر بهم ریختند	چو باد و چو آتش بیامیختند
	رسنده ز لطفش به فریاد کس	به توفیق دادار فریاد رس
	نباشد چنین از ید الله شگفت	۱۰۰۰ به یک بار دست ید الله گرفت
	گریزانند اشرار کفار را	بهم در شکستند اشرار را
	رسیدند در دستها سنگ و خشت	در اثنای این حال تاتار زشت
	به دلهای پر از کین نام آوران	برای مدد دادن کافران
	به تیغ و به خنجر گشادند کف	به لشکر مقابل بیستند صف
	پلنگینه پوش و تمامی جگر	۱۰۰۵ خروشان و درنده چون شیر نر
	کمرها بیستند و بگسیختند	ز هر سو به یکدیگر آویختند
	تماشاییان را چو گلزار گشت	ز خون یلان روی آن پهن دشت
	زمین پر ز خون بر فلک رفتگرد	پس از یک شب روز جنگ و نبرد
	هزیمت نمودند اشرار نیز	شکستند اشرار تاتار نیز
	چو باد سحر افست و خیزان شدند	۱۰۱۰ ز گردان رزمی گریزان شدند
	چه افتاد آن بی جگر گاو را	گریزان شده لشکر اوقتاو را
	نمایان به کفار جور و جفا	براندند گردان دین از قفا

یکی کافرانرا دو می ساختند ۴۱۵a	یلان هر طرف رخس می تاختند
دل از غصه بریان و چشم اشک ریز	تگور ستانیول رو در گریز
چو کشتی به دریای غم پای ماند	۱۰۱۵ به صد خوف خود را به گشتی رساند
همان قوم بی باک بی عار را	عجب حال شد قوم تاتار را
به گلبولی روی کردند و رفت	دل اشکسته و روی در تاب و تفت
ز یزدان به جانش هزار آفرین	چو ارطغرل غازی آن پاک دین
به اسلام و دین نیکی اندیشگان	براند از عقب با غزا پیشگان
یکی را بخت و یکی را بیست	۱۰۲۰ به کفار خونریز چون یافت دست
به دنبالشان رفت تا اینه گول	چو بگریختند آنچنان قوم گول
ز احمال و انقالشان هر طرف	غزا پیشگانرا غنایم به کف
سوی لشکر شاه رجعت نمود	چو ارطغرل انسان ظفر یافت زود
چنین بندگی را به فرخندگی	به شه چون نمود آنچنین بندگی
به دل در تردد مگر بود و بوک	۱۰۲۵ سپاه شه اندر حوالی اوک
به انجای سلطان اوکی نام ماند	بشارت چو ارطغرل آنجا رساند
چنین دست بنمود در همچو جای	به اطباع ارطغرل پاک رای
بلندیش از خاک تا زهره شد	به مردی و مردانگیشهه شد
به احسان و تحسین رعایت نمود	ضرورت شهش در عنایت فزود

- ۱۰۳۰ ز سلطان طلب کرد از بهر قوم  
محلّی مناسب برای غذا  
دمادم در آنجا غزایی کنند  
در آن وقت کوتاهی به دار حرب  
به کوتاهی عمر کفار شوم
- ۱۰۳۵ میان بلیجک قراجه حصار  
سراجوق و سوگونلو قشلاقشان  
مقرر به دل جایشان ساختند  
در آن مرز ارطغرل پاک دین  
در آنجا پی نهب کفار گرد
- ۱۰۴۰ در ادنی زمانی پُر از خواسته  
به نقره فشانی زر اندودگی  
در آن بوم می بود کارش جهاد  
نشستنگه او پر ارباب علم  
موافق دلش با دل راستان
- ۱۰۴۵ زمانی به اهل تصوّف نشست  
ولی بود در دهر معروف شد  
فضایی که باشند بیدار و نوم ۴۱۵b  
پی غازیان باشد آنجا سزا  
به شمشیر کین فتح جایی کنند  
مگو دار حرب آن زمین دار ضرب  
نمایند دستی در آن مرز و بوم  
که بود اهل نمت همه آن دیار  
طمنج ارمنی طاغ بیلاقشان  
هماندم زاغی غار پرداختند  
به کفار می برد هر سو کمین  
همی برد با غازیان دست برد  
شده غازیان چون گل آراسته  
در انصار و اعوانش افزودگی  
دمادم همی گشت کارش زیاد  
گشودی به روی خود ابواب علم  
گاهی با فقران زدی داستان  
به ایشان به طاعات می بست دست  
بدین گونه اوصاف موصوف شد

کسی در جهان کار را پیش برد      که نیکی به خلق خدا بیش کرد ۴۱۶a  
 ز نیکی به عالم کسی بهره یافت      که با جان و دل سوی نیکان شتافت

### حکایات

چنین نقل از ارطغرل پاک هست      که می بود صافی دل و پاک دست  
 ۱۰۵۰ یکی روز شد میهمان فقیه      فقیه از بزرگیش سالار دیده  
 در آن خانه رخت از برش باز کرد      سخن از نو و کهنه آغاز کرد  
 فقیه آنچنین کرد با او خطاب      کهماندت پس پشت والا کتاب  
 بپرسید از وی که در نسخه چیست      کدامین کتابست و تصنیف کیست  
 چو آنمرد پرسید و تحقیق کرد      کلام خدا بود تصدیق کرد  
 ۱۰۵۵ همان لحظه تغییر مجلس نمود      ز جوش دلش رفت بر فرق دود  
 چو شب شد در آن خانه کردند خواب      همه اهل خانه چه شیخ و چه شاب  
 سخن در دل او اثر کرده بود      به جانش درون غصه سر کرده بود<sup>۱</sup>  
 روان سر بر آورد و بر پای جست      پی غسل بر آب جو برد دست  
 به مصحف توجه نموده تمام      بایستاد از شام تا وقت بام  
 ۱۰۶۰ نمیخواست زین حال کس آگهی      چه از خواجه خانه چه از رهی  
 چو بیدار گشتند و بر آب تاخت      روان خورش را خفیه در خواب ساخت  
 ز بسیاری ترس تابش نبود      در آن ترس ناگاه خوابش ربود

<sup>۱</sup> کلمه بود، در اصل رود می باشد.

۴۱۶b	که ای مرد پاکیزه رای بهوش	به گوشش چنین گفت فرخ سروش
	به مادر دل و دیده جا ساختی	به تعظیم قرآن ما ساختی
	ازین گونه ترسیدن و بیم تو	۱۰۶۵ به ما نیز شد فرض تعظیم تو
	خلافت درین خاندانت دهیم	ترا رسم و راه خلافت دهیم
	نه یک سال و مه تا قیام قیام	حکومت درین خانه باشد مدام
	کمند مرادش به بامی رسید	به همت ره رستگاری گزید
	که آنجای جز عیش و کامش نبود	کز آنجای برتر مقامش نبود
	به رخ ماه و تابنده چون آفتاب	۱۰۷۰ چو ارطغرل غازی آن شیر غاب
	عنان عزیمت به پیری کشید	چو عمر گرام بر سر رسید
	سخن را بدین گونه تقریر کرد	به اولاد و اتباعش آن پاک مرد
	به هر کار شایسته قایم مقام	که باشند بر جای او بر دوام
	همه شیر دل صف شکن پر شکوه	سه فرزند بودش سعادت پژوه
	به صارویاتی هر سه چون نره شیر	۱۰۷۵ چو عثمان بگ و گندز الپ دلیر
	توانا و دانشور و نیک بخت	در اطوار و مردانگی هر سه سخت
	رهاننده ملک از خوف و ضرر	در اخلاق و پاکیزگی چون پدر
	به جای پدر پاک و پاکیزه کار	ولی بود عثمان بگ با وقار
	رجوع سر و کار مردم بدو	حساب همه قوم و مردم ازو

- ۱۰۸۰ به پیشانی آثار رشدِ عظیم  
 به شاهی سزاوار و بختِ بلند  
 عزیمت چو ارطغرل آنسوی کرد  
 به او داشت اندر میان قوم و خیل  
 همه تخمِ نیکی به او کاشتند
- ۱۰۸۵ چو ارطغرل پاک در زندگی  
 سرانِ قبیلَه به عثمانِ راد  
 در اطوار مثلِ ملوکِ عظیم  
 به عهدِ جوانیش تدبیر و رای  
 هنرمند و بهروز و نیکومتش
- ۱۰۹۰ به خدمت همه قوم دادند دل  
 چو سلطانِ علادین بن کیقباد  
 به سلطانِ همان طور و رنگِ پدر  
 به جان مانده دل خدمتش راضور  
 چو سلطانِ نظر سوی او بر گماشت
- ۱۰۹۵ چو اخلاق و اوصافِ شاهانه دید  
 فزونی نهادی به مقدار او  
 به نفسِ شریف و به خُلقِ کریم ۴۱۷a  
 ازو تاجِ زیبا و تختِ ارجمند  
 ز دارِ فنا بر بقا روی کرد  
 دل و دیده پر مهر و در سینه میل  
 همه چشم امید ازو داشتند  
 ولی عهد کردش به فرخندگی  
 همه خُلق دیدند و پاکاعتقاد  
 کرم داشت در دست و بسطِ نهم  
 پسندیده و کارهایش به جای  
 سرافراز دوران به داد و دهش  
 به سرداری او نهادند دل  
 به شاهی در آن وقت می داد داد  
 به دل یک جهت بود در نفع و ضرر  
 رعایتِ همی کرد در هر امور  
 دلش دانه مهر در سینه کاشت  
 ز اقران و از سرورانش گزید  
 چو می دید رشدی در آثار او

در آن وقت تقدیر این اقتضا	به شاهی سلطان نمود از قضا ۴۱۷b
فتوری در احوال سلجوقیان	پدید آمد از هر طرف در میان
سبب آنکه چنگیز خان دست یافت	به تسخیر و اقلیم کشور شتافت
برافزود سلجوقیانرا فتور ۱۱۰۰	نه تنها به شاهی که در هر امور
تنزل به آن قوم چون رو نهاد	ترقی سوی آل عثمان فتاد
نسیم عنایت وزیدن گرفت	ز هر سوی دولت رسیدن گرفت
چنین است تفصیل این فتح باب	که اختر شناسانده گیرد حساب
که بود از پی پاس بزم و فیه	سنة سبع تسعین و ثمانیه
ز سلجوقیان شاه مسعود بود ۱۱۰۵	که در روم با بختو محمود بود
چو تاریخ عمرش به آخر رسید	ازین دار فانی به باقی کشید
برادر پسر داشت مسعود راد	چو سلطان علاءالدین بن کبکباد
ولی عهد خود ساخت در تخت روم	که آباد ازو بود آن مرز و بوم
جوان بود و پاکیزه رای و شجاع	ازو کرده فتنه به عالم وداع
جهان پهلوان و زیر دست بود ۱۱۱۰	سر سر بلندان ازو پست بود
چو آبا و اجداد خود کامران	ازو سر بلنددی نام آوران
در آن مملکت از عنید و لصوص	بدانقرامانیان را خصوص
ز بیخ و ز بنیاد پرداختی	گاهی سوختی گاه تر ساختی



چو لشکر مرقه رعایا ازو	۴۱۸a	دمادم به لشکر مزایا ازو	
به اشرار کفارمی بود ضد		درین عصر عثمان بگ از روی جد	۱۱۱۵
همی بود بر دفع هر ناسزا		به سرحد کفارش کارش غزا	
به دل کان مردی و چون نیل دست		به بازو به قوت به تن پیل مست	
هنر شیمه اش بود نیکیش فن		کمال کیاست به خلق حسن	
لبان انگبین و به قد زاد سرو		دو رخساره مانند چشم تذرو	
چه کفر و چه اسلام بر یکدگر		به دینداری و مردمی و هنر	۱۱۲۰
به خود لطف او مشتمل یافتند		همه متفق مستقل یافتند	
شهاننش چو گردون گردان رهی		به شاهی سزاوار و فرمان دهی	
بدین طرز احسان و تحسین او		چو دیدند این گونه آیین او	
به عثمان بگ آورد فر و شکوه		بقایای سلجوقیان هر گروه	
فزودند اموال و میش و بره		بدین استان کرده او یکسره	۱۱۲۵
به سلطان علاءالدین نمودی روش		ولی او همان طور و طرز و منش	
فزونی سلطان همه همتش		نکردی فرامش حق نعمتش	
دمادم به دل در عنایت فزود		به جان جانب او رعایت نمود	
به دنیا فزون دید و در دین زیاد		چو در کار عثمان علاءالدین قباد	
به او یک جهت یکدل احوال او		همی دید افزونی حال او	۱۱۳۰

۴۱۸b	به گردش غزایشگان سترگ	قبایل به او جمع تاجیک و ترک
	به آن هوشمندی و آن کوکبه	به سرحد کفار آن مرتبه
	به دل حق شناسی و در سر خوشی	نبودش ز فرمان شه سرکشی
	نمی کرد اصلا چه نفع و چه ضرر	سر از جاده حق شناسی بدر
	به خاطر همی شادی افزود و کش	ازین روی سلطان به او داشت خوش
	هدایا فرستادی از روی داد	هماره به عثمان پاک اعتقاد
	ز پولاد طوغ و ز مس کره نای	از آنجمله کوس و علم داد و جای
	ز پوشیدنیها سمور و وشق	چه زرینه جام و چه سیمین طبق
	به تسخیر هر قلعه شد مستمال	از آن پس پی وسعت ملک و مال
	ز کفار جوینده باج شد	مرخص پی نهب و تاراج شد
	چو گل گشت عثمان بگ با وقار	ازین صورت خوش نخستین کار
	بر و میوه بی حد و اندازه یافت	نهال بلندی را تازه یافت
	ببالید چون سرو دلجوی مرد	که دولت برین خاندان روی کرد
	دهد نیکویی روشنی چراغ	چه خوش گفت دهقان این تازه باغ
	نکویی بجوی و نکویی ببین	نکویی نمای و نکویی گزین
	به دل یافت اندوه و در سینه درد	پس آنکه علادین شه پاک مرد
	صوابش نیامد بشد سر به باد	عداوت به سلطان غازان نهاد

۴۱۹a	که از گردشان شد نهان مهر و ماه	روان کرد غازان خان هم سپاه
	درو همچو خورشید رخشان درخش	برار آست لشکر ز سرخ و بنفش
	همه شیر گیر و همه سر خوشان	۱۱۵۰ سپهدار و گُردان و لشکرکشان
	همه سهمگین تر ز دیو رجیم	همه پُر سلاح و بر اسپان کجیم
	خندگی که بر داشتند از میان	نهادند در خانهای کمان
	رکاب گرانش سبک شد چو باد	ازین سوی سلطان علادین قباد
	به سر خود و در بر زره یکسره	صفی بست از میمنه میسره
	یکایک رونده ز یک یک به پیش	۱۱۵۵ همه غرق پولاد چون تیغ خویش
	به تن چون هزبر و به دل نرّه شیر	چو غرنده ابر و چو درنده شیر
	نهادند بر فرق پای خلاف	شد آراسته صف برای مصاف
	ازین روی نالیدن کرّه نای	کورکه از آنسوی و هندیدرای
	ز گرد زمین شد فلک ناپدید	تو گفتی مگر صور محشر دمید
	جهان تیبره گشت از لاژورد	۱۱۶۰ رخ مهر تابان شد از هول زرد
	عنانها نهادند در مهلکه	سواران ز هر جانبِ معرکه
	برآورد از مرد و مرکب نفیر	چکاچاک خنجر هزاره ز تیر
	یلانرا بدن گشت چون خار پشت	ز پیکان در آن پهن دشتِ درشت
	ببستند دست و کشیدند دلّ	دریدند قلب و بریدند خلق

- ۱۱۶۵ ز خون یلان اندران روزگار  
شکستند قلبِ علادین قباد  
شفاق گشت در روی روز آشکار  
ببردند با خان غازان چو باد
- برافکنند بنیاد سلجوقیان  
ز سلجوقیان اندران مرز و بوم  
همه جای خود را ز خود داشتند  
که بودند والی و حاکم به روم
- ۱۱۷۰ چو بودند ایمن ز جنگ مغول  
چنین است ضرب المثل در جهان  
نمودند خود مملکت را قبول  
ز دانا دبیران و فرخ مهان
- کسان چون ز ده پای کوتاه کنند  
پسر داشت مسعود شه با ادب  
شغالان و روبه در آن ره کنند  
هنرمند در کار و غازی لقب
- به سینوب و سیحون و قسطنون  
بفرموده غازان خان با سپاه  
سپهدار گردید بی چند و چون  
که در روم سازند آرامگاه
- تصرف نمودند آن بوم را  
کسانی که از آل سلجوق بود  
همه مردم روم با گفت و گوی  
چو سلجوقیان از میان رخت بست
- ۱۱۸۰ سخن را به یک جای داده قرار  
که شایسته تاج شاهی تویی  
نمودند شاهیش را اختیار  
ز مه حکم ران تا به ماهی تویی

کسی را که ایزد کند یاوری	به فرمان دهی آرد و داوری ۴۲۰a
ازین قصه عثمان غازی سرشت	شبیستان خود یافت خرم بهشت
به انصاف و داد و دهش روی کرد	ز سر آب بگذشته در جوی کرد
۱۱۸۵ بده ساقی آن می که هوشم برد	به خاطر پیام سروشم دهد
از آن نشأه با عشق روی آورم	زبان را به آن گفت و گوی آورم

### مقدمات ثانیه در ذکر مؤبدات معنویه و لطایف الطافِ خفیه

ز تاییدِ غیبی درین داستان	به شاهی عثمان بگ پاک جان
گواه است سه صورتِ معنوی	که صاحب قرانست و دولتِ قوی
یکی رهنمونی عشق مجاز	به جانش صفا بخش و دل پاکباز
۱۱۹۰ دوی دیگر آن بشارت ز غیب	به سلطانیش داده بی شک و ریب
نخستین صورت که آن عشق بود	جوان بود و در سینه عشقش فزود
اگرچه که شه بود و چرخش رهی	مسلم به شاهیش فرمان دهی
به عشق و محبت دلش رام بود	نه چون دیگران طالب کام بود
سخن گفتی از عشق گفتی همه	سرودی ز عشق و زدی زمزمه
۱۱۹۵ به عشق آفریننده را خواندی	ز مهر و محبت سخن راندی
محبت روانست و جانست عشق	چه گویم که جان جهانست عشق
ز عشق آمده هستی کاینات	به بالا ازو پستی ممکنات

ازو تازگی دیده جان همه ۴۲۰b	ز عشق است تازه روان همه
ز سختی بارش سماوات سست	امانت همین عشق بود از نخست
همه حلقه در باب یاری زدند	۱۲۰۰ ملایک چو از عشق عاری شدند
نشانی ز عشق و به هر سو شتافت	زمین نیز با جن و شیطان ساخت
هم از عشق باشند عاری مدام	جبل با وحوش و طیورش تمام
گشادند در عجز اقرار را	تحمل نیاورده این بار را
حقیقت نه در خورد این معجزند	چو دیدند اینها بسی عاجزند
که او داشت این راز را محرمی	۱۲۰۵ گرفت آن امانت دل آدمی
برافروخت چون نخل آتش زده	دلش زین امانت چو آتشکده
بجنبید چون باد از زور عشق	بجوشید چون بحر از شور عشق
به خوابیم این شعله شد آشکار	ازین آتش آدم بخواست بار
که پیدا شد اندر جهان قوم و خیل	بهم زین امانت نمودند میل
ز عشق است آرایش این چمن	۱۲۱۰ بجز عشق پیدا نه در آنچمن
حکایات موسی و بنی شعیب	شنیدم ز عشق است بی شک و ریب
دل یوسف این تخم در سینه کاشت	زلیخا به یوسف همین عشق داشت
زن او را گرفته به بر	ازین قصه داود با چشم تر
ازین روی بلقیس بگشود چهر	سلیمان به بلقیس بنمود مهر

۱۲۱۵	به عشق و محبت خدا و رسول	بهم گشته پیدا شد این عرض و طول	۴۲۱a
	ازین شعله روشن دل انبیا	وزین نار تابان رخ اولیا	
	شهان نیز ازین آتش افروختند	چو خاشاک و خس جان و تن سوختند	
	ازین تاب رودابه و زال زر	ز چشمان تر خورده خون جگر	
	به کاوس و سوداوه این داغ بود	ازین داغ دلپاشان باغ بود	
۱۲۲۰	ازین شور خسرو به شیرین رسید	وزین آب در باغشان گل دمید	
	به عذرا و وامق همین آتش است	چه آتش که زبینه و دلکش است	
	همین عشق آتش به فرهاد زد	که شد سوی شیرین و فریاد زد	
	شنیدیه مجنون و لیلی چه کرد	ازین داغ گفتند و لیلی به درد	
	کسی نیست در سر کش این شور نیست	دلکو که بی تاب ازین زور نیست	
۱۲۲۵	ز عشق است در دهر هنگامه گرم	ز عشق است تندی و آوای نرم	
	ز مهر و محبت خرد بر کمال	ز عشق و مودت جلال و جمال	

#### نکته

۱۲۳۰	محبت سبب بر نظام جهان	به کار آگهی در جهان شهره اند	
	به ایشان عیانست این دو صفت	که دارند در راه دین معرفت	
	ز عشق است در عالم این ارتباط	و زو در گِل آدمی احتیاط	
		و زو رونق کار کار آگهان	

به قولِ محقق که در سفته است	در آنجا سخن اینچنین گفته است ۴۲۱b
که این دو صفت در همه ممکنات	برابر کند سیر چون اسم و ذات
درین ضمن شهوت حکیم خبیر	نهادست ترویج برنا و پیر
ز انواع حیوان خصوصا بشر	نباشند ازین دو صفت بی خبر
درایشان گر این دو صفت نیستی ۱۲۳۵	به فرزند و زن حاجت کیستی
یکی از هزاران نکردینکاح	به رسم ولادت نماندی فلاح
نبودی محبت به فرزند و زن	نشان در کجا بودی از تو و من
ازین گونه تقریر تصریح شد	نخستین صفت پاک و تصحیح شد
کزو یافت افراد انسان نظام	سبب اوست بر هستی خاص و عام
دوم قسم شد بر بقا واسطه ۱۲۴۰	ندارد جهان بی بقا رابطه
منافع درین دو صفت غیر ازین	فراوان بود نزد اهل یقین
ازین یک بود قلب را تصفیه	و زان دیگری روح با تزکیه
ولیکن نیامد مناسب مقام	که مذکور کردند آنها تمام
فاما مثالی به شایستگی	درینجا بیاریم بایستگی
در آن ضمن باشد بسی فایده ۱۲۴۵	شنو قصه بی کم و زایده

### آغاز سخن

از آنجا که عثمان شه پاک بود      کمین پایه تختش افلاک بود



۴۲۲a	نه در شب نه در روز آرام داشت	به عشق و محبت دل رام داشت
	دمادم فزون در دلش بار عشق	نمی بود خالی ز گفتار عشق
	خبر سوی او زود بش تافتی	ز اهل نظر هر کجا یافتی
	ز عشق و محبت گرفتگی خبر	در آمیختی همچو شیر و شکر ۱۲۵۰
	همی کرد جانها طفیلش همه	به ارباب ارشاد میلش همه
	بیدین دست قلبا عادی شکست	به ایشان به طاعات می بست دست
	چه پاک و چه فرزانه مردانه بود	درین کارها پاک و فرزانه بود
	عزیزی همی داشت همسایگی	به عثمان بگ از زهد و پرمایگی
	همی بود پیوسته بی خواب و خورد	به سجاده ای، مرشدی پاک مرد ۱۲۵۵
	همه فخر اهل طریقت بدو	عیان شاهراه شریعت ازو
	یکی گشته نزدیک او بغض و حُب	ز پیش نظر، کرده رفع حُجب
	به کف در منافع چو دریای نیل	به تنزیه و تقدیس چون جبرئیل
	حیا همچو عثمان کرم چون علی	به نام آده بالای به معنی ولی
	در خلوت خویشتن می گشاد	به عثمان شه پاک آن شیخ راد ۱۲۶۰
	به پاکیزگی چون و چندی که داشت	به هر گونه ارشاد و بندی که داشت
	که می داشت خاصیت فیض میغ	نکردی ز عثمان بگ آن را دریغ
	ز هر کار کرده عبادتگرین	بهم در مناجات و طاعت قرین

به دل هیچ میلِ مناهی نداشت	به پاکی جز آیینِ شاهی نداشت ۴۲۲b
۱۲۶۵ حکایتِ نگفتی ز مصر و دمشق	که بودش به سر شاهی ملکِ عشق
به قانونِ معهودِ حاصلِ شبی	بهم بودشان ذکرِی و یارِ بی
چه شب برده از روزِ روشنِ سبق	نکو روز تابنده چون نورِ حق
درونِ حَرَمِ دختری داشت شیخ	به او گرم کرده سری داشت شیخ
ز ماهش به یکسو فکنده نقاب	برآمد در آن نیمش شب آفتاب
۱۲۷۰ تر و تازه چون غنچه نو شکفت	ز تنگی نبودش دهان جای گفت
بدان پاک دامانی و دلبری	ز رویش نهان حُسنِ حور و پری
به رخساره کز زلف مرغوله داشت	پری را ز خجالت به بیغوله داشت
کرمها که در زلفش اندوخته	دلِ عاشقان سر بسر سوخته
کمان سیه توز از ابروان	ز مژگان خدنگِ بلا بر کمان
۱۲۷۵ عیان جبهه چون ماه و خورشیدِ چهر	به یک جای کرده قران ماه و مهر
به سرخی و وسمه که مأنوس بود	نبود ابروان پر طَوس بود
دو رخسار او رشکِ گلزار و باغ	گرو برده مژگانش از پر زاغ
لبش غنچه تر، به قامت چو سرو	خرامنده مانند کبک و تذرو
به فُستق ربوده ز عُناب رنگ	دهانی کزو سفت سوزن به تنگ
۱۲۸۰ ز سر تا به پا پاک و مرغوب بود	چه مرغوب از حد برون خوب بود

۴۲۳a	به جان ولوله در دل آشوب دید	جو عثمان بگ آنگونه محبوب دید	
	دلش خوشه می خواست خرمن بسوخت	به یکبار آنبلعه چون بر فروخت	
	چه چاره که بی اختیارش قتاد	به جای عجب کار و بارش قتاد	
	دلش خست و جان مست دیدار شد	نه یکدل به صد دل خریدار شد	
	گدازنده چون موم آتش زده	۱۲۸۵ پر از آب چشم و دل آتشکده	
	بسر برده در عاشقی کار و بار	چه خوش گفت آن پیر آموزگار	
	که با نفس خود جنگ و سختی بسی است	به میدان معنی مجاهد کسی است	
	به جان و دل آورد این گفت و گوی	بپیچید بر خود بر آتش چو موی	
	گرفتست ملکِ دلم از نَوی	اگر چه که زینسان بلا یَقوی	
	همی بود پیوسته اش در نهاد	۱۲۹۰ چو در اصل نیت غزا و جهاد	
	به دل تا چه آرد بلاینوم	همان به که با اصل نیت روم	
	غزایی کنم آنچه آید ز دست	بدین طبع خودکام شهوت پرست	
	کُشَم با شرابِ شهادت خشم	به کفار شمشیر بران کشم	
	به کشور گشایی کنم چشم باز	به ملکِ اعادی برم ترکناز	
	فروغی به شمع شریعت نهم	۱۲۹۵ به اسلام و دین زیب و زینت دهم	
	به جان جست و جو کردی اسرارِ شرع	چنان یک جهت بود در کارِ شرع	
	همی کرد کوشش نهان و عیان	به آداب و رسم شریعت به جان	

ز کفهیچ سنّت فرو می نداشت  
 همه نقش سنّت به دل می نگاشت ۴۲۳b

دل روشن و جان آگاه داشت  
 به جان و دل مرد و زن راه داشت

۱۳۰۰ نمی کرد تقصیر در کار دین  
 ز جان آفرینش هزار آفرین

### حکایات

ز صدق دل او حکایت کنند  
 چنین گفته از وی روایت کنند

که روزی به مردان معنی نشست  
 به جمعی ز دانشوران حلقه بست

ز هر گونه معنی به شایستگی  
 همی راند هر کس به بایستگی

به یاران دین صحبتی داشت گرم  
 به دانش همه سخت و گفتار نرم

۱۳۰۵ خوش آمد چنان صحبتش در ضمیر  
 برافروخت چهره چو بدر مُنیر

بفرمود سازند کار طعام  
 نمایند در خوردنی اهتمام

چنین گفت بر اهل مجلس نخست  
 دل هر که هر آش جوید درست

بگوید که آن را مهیا کنند  
 در آن صحبت انس پیدا کنند

نخود آب جُست آن یک این یک کباب  
 یکی کشکک آن دیگری ماستاب

۱۳۱۰ یکی جست حلوا و مرغ و بره  
 مهیا شد آن جملگی یکسره

یک از اهل مجلس به عثمان راد  
 به گفتار شیرین زبان را گشاد

کدامین طعامت به دل آرزوست  
 که نفس شریفیت بدان کامجوست

به پاسخ چنین گفت عثمان پاک  
 که دیربست در خاطر تابناک

طعامیست مخصوص ماهِ صیام	که او را در آن مه کنند احترام ۴۲۴a
۱۳۱۵ طعامینظیفستو ماهی شریف	به خوردن گوارا به دیدن لطیف
همانا پی حرمتِ آن مه است	کز آن خوردنی دستِ ما کوتاه است
وگر نه من آن را بفرمودمی	درین بزم از آن خوردن آسودمی
بگفتند با او که طعمِ طعام	به خوردن چگونه است و نامش کدام
بگفتا که بقالا به نام است و بس	که مخصوص ماهِ صیام است و بس
۱۳۲۰ به خوردن خوش آینده تر از خوشاب	طبقه‌های او گرم‌تر از آفتاب
ازینسان سخن آن گروه سره	شگفتند مانند گل یکسره
بگفتند دانشوران متفق	به دانشوری انجمن را مُحِق
طعامی چنان خاص آن مه مدان	به هر وقت از آن خوردنی می توان
که رسم است در خانه های کسان	بیارند دایم چون بینند خوان
۱۳۲۵ به شیرینی قول آن اهل هوش	تمامی دل خویش را کرده گوش
بگفتا به عیشم در انداختند	ازینسان سخن فر بهم ساختند
بدین بذله اش قوم دلجو شدند	به دل بنده با جان دعا گو شدند
همی داشت حرمت مهروزه را	نه تنها مه روزه هر روزه را
که قرآن در آن [ماه] <sup>۱</sup> آمد فرود	از آنش به تعظیم و حرمت فزود
۱۳۳۰ به تعظیم و حرمت کم و کاستی	نمی کرد با شیوه راستی

<sup>۱</sup>[ماه] به ضرورت وزن و معنی کلمه ماه اضافه شد.

۴۲۴b	که ناراستان را ز عالم سِئَرْد ز نرگس به گل ریختی آبِ شور به خود مضطر از مردمان در حجب اوان بزرگی و کار آگهی به بزم بلا سر خوش و مست دل نهد پای آرام بر تختِ عاج که بی یار عمرش نیاید به کار کنندش ملامت همه شهر و کوی شب و روز با خاطر غمگسار زمانی شود قصّه پرداز دل خیالی عجب در دلش رو نهاد ولی کی نهفتن توان بوی مشک کند زار دل آه و اشک آشکار بود کارد این ریش را مرهمی چنین تا به کی سوزم و وه کنم از آن یک نظر جانم از دست شد که او را چه حالست نسبت به من	به آن راستی کار را پیش برد چو عشق دلآرامش آورد زور نه در جان قرار و نه در دل شکیب سر و کار شاهی و فرمان دهی ز مهر مهی داد از دست دل اگر رو کند جانبِ ملک و تاج مبادا به دستش نیاید نگار وگر آورد جانبِ عشق روی نه در روزش آرام و نه شب قرار نه محرم که گوید به او راز دل چنین حالتِ مشکش اوفتاد به پرده توان داشت داروی خشک از آن بیشتر کز غم عشق یار فرستم سوی نازنین محرمی ۱۳۳۵ ز حال دلِ خویشش آگه کنم دلِ من ز یک دیدنش مست شد توان یافتسرّ دروناز سخن
------	---	---

۴۲۵a	چو چشمان من چشم او بر ره است	ز حال دلم نازنین آگه است
	بُرو پیش آن دلستان شاد و فرد	به محرم چنین گفت آزرده مرد
	ز سرخی اشک و رخ زرد من	۱۳۵۰ بگو یک بیک محنت و درد من
	ز شفقت مرا هست خواهان کام	اگر چه که شیخاُیوت مقام
	وصال تو از من ندارد دریغ	به دل برده است آب از فیض میغ
	رضای تو نسبت به من الیق است	ولیکن رضایت بدو اسبق است
	زمین و فارا را بیاشیم زرع	زن و شوی باشیم از روی شرع
	نماییم در دهر کار آگهی	۱۳۵۵ نشینیم باهم به تخت شهی
	بهم کامرانیم و دلجو شویم	ازین محنت هجر یکسو شویم
	برافروختت چه ره دلارام را	چو قاصد رسانید پیغام را
	سر بی نیازی و یغمای حُسن	از آنجا که باشد تقاضای حُسن
	فرو ریخت از لب به فستق شکر	ز روی تأمل بر آورد سر
	که دورست از شرع و معقول نیست	۱۳۶۰ به نزد من این نکته مقبول نیست
	فراغت ز چنگم رهامی کند	خرد زین حکایت ابامی کند
	که پختست زینسان خیال محال	رهایی دهد آنروش زین خیال
	که پاکیزه ترکیب و خوش گوهرم	به افسونکس کی درآید سرم
	به ما نسبتش نه و هم کفو نیست	بدینسان گناه از خدا عفو نیست

۴۲۵b	سر تاجداری و فرمان دهی است	۱۳۶۵	ترا شهر یاری و فرّ و مهی است
	گریزانم از دولت و سلطنت		به خاکِ مذلت مرا مسکنت
	که دل مانده با فقر و بی خویشیم		ببالیده از نانِ درویشیم
	کشد پای در دامنِ منقنع		همان به که بردارد از من طمع
	چو دریا برآمد به جوش و خروش		چو عثمان بگ این نکته زو کرد گوش
	چو مرغان بسمل طپیدن گرفت	۱۳۷۰	دلش آه و ناله کشیدن گرفت
	برافروخت آهش چراغِ فلک		ز سوز دلش تازه داغِ فلک
	به غم روی کرد و به کتمان شتافت		ضرورت بجز صبر چاره نیافت
	رضا بر قضا داد و خاموش کرد		چو این گونه زهر بلا نوش کرد
	به دل داشت عشق و محبتِ قرین		درین حال عثمان شه پاک دین
	که آن ملک را داشت با لطف و قهر	۱۳۷۵	به همسایگی حاکم اسکی شهر
	چو کعبه حریم درش تابناک		در آن بوم هم مسکن شیخ پاک
	به خاطر همی داشت وصحبتی		چو والی آن بوم جمعیتی
	همان شیخ پاکیزه ادراک را		طلب کرد عثمان بگ پاک را
	بشد راست رامشگران را مقام		کشیدند خوان و گرفتند کام
	فراغت در آن بی کم و کاست شد	۱۳۸۰	به هر سو سماع و صفا راست شد
	ز دیدار عثمان بگش بود بهر		در اثناء آن والی اسکی شهر



بپرسیدن حالتش دل کشید ۴۲۶a	به سیمای او ضعف و تغییر دید
به جسم تو از چیست زینسان تعب	بپرسید ضعف دلش را سبب
به افشای آن راز دل گرم دید	چو عثمان بگ آن پرسش نرم دید
که مهر نگاری به جانش چه کرد	حکایات گفت از سر سوز و درد ۱۳۸۵
مناسب به گوش منش گوهریست	درون حرم شیخ را دختریست
که سازم به این شیخ نسبت درست	مرا در سر این داعیه است از نخست
درین کار خیر اهتمام نمای	تو چون والی این مقامی و جای
تَقْبُلْ نَمُود و تعهد فزود	چو والی ازو این حکایت شنود
مناسب به خود دید آن جست و جوی	به تقلید برخاست زین گفت و گوی ۱۳۹۰
پی خواستگاری دختر شتافت	چو حاکم بدان کار دل گرم یافت
روان کرد با قوم خود مشورت	چو شیخ آگهی یافت زین مصلحت
بگفتند با شیخ صاحب شکوه	نیامد پس ندیده آن گروه
ترا چون تو مردی بیاید به راه	تو درویش مردی و او اهل جاه
به جای دگر خواست منزل گرفت	از آن بوم چون شیخ را دل گرفت ۱۳۹۵
که سازد مقامش در آن شهر و کوی	نهانی به عثمان بگ آورد روی
به همسایگی از پی شیخ جای	روان کرد عثمان بگ پاک رای
نمود و در آن کار کرد اهتمام	کس و کوی او را مناسب مقام

ازو شیخ چون دید آن اعتقاد	دلِ پاک نیت رخ با گشاد ۴۲۶b
۱۴۰۰ به همدیگر از روی صدق و صفا	نشستندی اندر ظهور و خفا
پس از چند که حاکم اسکی شهر	پی دیدن از بختِ خودکام و بهر
پی خطبه دختر از اهل هوش	تقاضا فرستاد فرخ سرش
در آن منزل از شیخگردی نیافت	تجسس بسی کرد فردی نیافت
چو دانست عثمان بگش برده است	دمش مرهم جان آزرده است
۱۴۰۵ ازین رو به خاطر عداوت گرفت	شقی بود راه شقاوت گرفت
در آن وهله عثمان شه با سلوک	به مهمانیوالی اینه اوک
همی بود خندان و خرّم چو گل	به لبها چو جامی که خندد ز مل
در آن حال فرمانده اسکی شهر	خبر یافته زان طرف کرده قهر
به بالای قلعه سپاهی کشید	که چشم کس آنسان سپاهی ندید
۱۴۱۰ بیاراسته همچو گل خود و ترک	بپوشیده خفتان ز تیماج کرک
ز هر سوی قلعه گروها گروه	همه غرق آهن سپاهی چو کوه
ز بسیاری قوم و انصار و قهر	بدان نازکی حاکم اسکی شهر
چنین گفت با حاکماینه اوک	که در خاطر او مگر بود و بوک
که بفرست عثمان بگ راد را	براندازمش بیخ و بنیاد را
۱۴۱۵ وگرنه ترا هم به یغما دهم	سرت در زمین سیه جا دهم

ازین وهم گردید حاکم زبون	۴۲۷a که می آمد از گفتنش بوی خون
تردد نمود و تزلزل فزود	در اندیشه جان تسلسل نمود
چو عثمان بگ آنسان تردد بدید	به خود همچو بیر بیان بردمید
چنین گفت کین خصم وارونه دیو	بدین گونه آوردنیرنگو ریو
۱۴۲۰ به جان آنچنان شیخ را شور داد	دل کور واز جان مغرور داد
به من نیز آورد زینسان هجوم	کنونش برانیم ازین مرز و بوم
چنین گفت و فرمود با قوم و خویش	برانیم در جنگ چه کم چه بیش
همه متفق قوم او بهر جنگ	سلح شور گردیده زان جای تنگ
خروشان و جوشان برون آمدند	براندند و جویان خون آمدند
۱۴۲۵ سپاهی برآمد چو چشم خروس	بیاراسته همچو زیبا عروس
به کف تیغ و غرنده مانند پیل	بهم آمده خود سرچون دو نیل
به دشمن مقابل صف آراستند	به جنگ و جدل جمله بر خاستند
نهاده همه دوش بر دوش هم	به بالای سر کاپیانی علم
به کفها خدنگ و کمانها ز عاج	هلال و ز خورشید ترک [است] او تاج
۱۴۳۰ شهب وار رخشنده هر سو رماح	به کف تیغ چون آفتاب صباح
براندند بر خصم همچون هزیر	بیارید شمشیر چون تیره ابر
کور که بنالیدو هندی درای	بغزید چون صاعقه کره نای

[است] به ضرورت وزن و معنی کلمه است اضافه شد.

همه یک جهت اسب انداختند	بر انداخته خود، سر تاختند ۴۲۷b
از آن قوم بد خو سراسر یلان	گریزان شد از پیش چون ماکیان
دواندند و خستند و بستند دست ۱۴۳۵	سر خصم را ساخت چون خاک پست
ببستند کف کوسه میخال را	پریشان دل تیـره احوال را
که او بود والی خرمین قیا	در آنجا به یاری حاکم به پا
چو عثمان بگ آنجای این حال دید	گرفتاری کوسه میخال دید
جهان پهلوان بود میخال گرد	به عالم چشیده بسی صاف و دُرد
به معنی توانا به صورت جمیل ۱۴۴۰	قوی دست در کار چون ژنده پیل
ببخشید عثمان بگ و داد جایش	که رو جای خود باز آزاد باش
ز عثمان بگ آن لطف میخال دید	از آن پس ز جانداریش نارمید
دگر هیچگونه تخلف نکرد	در آمد به خدمت تصلف نکرد
به اسلام از آن پس تلقی نمود	تلقی نمود و ترقیف زود
از آن باز تا این دم اولاد او ۱۴۴۵	پسر چه نبیره چه احفاد او
درین خاندان جمله ارکان شدند	به دولت رسیدند و اعیان شدند
همه غازیانند و یکسر کریم	به جای خود آن را به شرح آوریم
چو عثمان بگ آن غازی پاک فر	ز اعدا چو افکند بر خاک سر
توجه به درگاه دادار کرد	به الطاف حق شکر بسیار کرد

- ۱۴۵۰ چو آینه در عشق دل صاف داشت  
به عالم سر عدل و انصاف داشت ۴۲۸a
- بدو روی بنمود زینسان فتوح  
جهان را ازین جرات آسود روح
- دگر باره عشق آمد و زور کرد  
به بحر دلش موج زد شور کرد
- به خاطر خیال وصال آمدش  
جمال چنان در خیال آمدش
- به خلوت درون رفت و آهی کشید  
چنان آه کز داد خواهیش نید
- ۱۴۵۵ ز دودی که رفت از دماغش بدر  
پر پادشاهیش بودی به سر
- به خود گفت یارب چنین از چه شد  
بدین فتنه و شور باعث که شد
- همان راز گفتن ز محبوب خویش  
سخن نانهفتن ز مرغوب خویش
- به اغیار خود در میان مانده است  
بدینسان بلا خود به خود خوانده است
- اگر چه که کس واقف راز نیست  
بدین راز غیری هم آواز نیست
- ۱۴۶۰ از آن پس که واقف برین حال شد  
فرح رو نمودش خوش احوال شد
- که من بعد راز نهان باکسی  
نگوید نسازد به هر ناکسی
- نماند نهان در جهان راز عشق  
اگر صین و صقسین و مصر و دمشق
- چو عثمان بگ آمد گرفتار دل  
نهان داشتی جانش اسرار دل
- درین غم نمی کرد کس هم رهیش  
نبودی ز دلدار خود آگهیش
- ۱۴۶۵ به دستور معهود با شیخ پاک  
به گرمی دل رفت و آمد فزود
- به خلوت نشستی و دل تابناک  
در آن سلسله پای بر جای بود

۴۲۸b	پرن وار در کوبستان شیخ	شبی مجمعی در شبستان شیخ
	همه پاک و صاحب تمیزان همه	به حسن عقیده عزیزان همه
	قوی همچو شاهیش ادراک نیز	در آن بزم عثمان بگ پاک نیز
	ترقیش را دست بر داشتند	همه عزت و حرمتش داشتند ۱۴۷۰
	دعایش که کردند شد مستجاب	پی پادشاهی و رای صواب
	کشیدند خون و گرفتند کام	ز بعد ادای دعا و کلام
	سماع و صفرا سر آغاز شد	به عرفان و توحید ره باز شد
	به تسبیح و تهلیل و یارب گذشت	بدین حال دو پاس از شب گذشت
	به سرخانه دیده مهمان خواب	درآمد در آن بزم چون آفتاب ۱۴۷۵
	سراسر غنودند برنا و پیر	در آن بزم فرخ پس از دار و گیر
	به سوز درون رفت تا خوابگاه	چو عثمان بگ آن داور دین پناه
	که عشاق را خواب باشد حرام	نمی کرد در دیده خوابش مقام
	به سجاده طاعت آورد روی	به تن داده ز آب جگر شست و شوی
	زمانی دم صبح در خواب شد	ز فرط عبادت چو بی تاب شد ۱۴۸۰
	منورتر از چشم بیدار او	در آن خواب جان پر انوار او
	همان صاحب خون و آن زاویه	همان شیخ را دید در واقعه
	فروزان تر از آفتاب حمل	برآمد مهی شیخ را از بغل

درآمد به عثمان شه پاک دل	۴۲۹a	به رسم حلول آن مه معتدل	
به سایه جهان را سراسر کشید		هماندم ز نافش درختی دمید	۱۴۸۵
به عیوق برده سر شاه را		زند طعنه تا بر شده کاخ را	
نمودار گگردون سیاره دار		بر اغصان ز بسیاری برگ و بار	
عیان گشته گلزارها چون بهشت		به پای همان نخل طوبی سرشت	
درو چشمها هر طرف دلپسند		نمایان ز هر سوی کوهی بلند	
به سر چشمه خضر ازو انفصال		به هر سوی رودی پر آب زلال	۱۴۹۰
برآورده سر مهر وش تیغ کش		ز یک شاخ او پنج مهر وش	
همی کرد اشارت ز روی ستیز		به قسطنطنیه همان تیغ نیز	
دل و جان او با خرد یار شد		چو عثمان بگ از خواب بیدار شد	
ز سر تا به پا غرق نور حضور		دلش مست معنی و جان پر سرور	
درآمد به آن شیخ عالی جناب		طلبکار گردیده تعبیر خواب	۱۴۹۵
به آن پیر پاکیزه چه کم چه بیش		سراسر بیان کرد رویای خویش	
ز بعد تامل بر آورد سر		ازین واقعه پیر عالی گهر	
به مدح و ثنا نکته آغاز کرد		سخن را به مدح و ثنا ساز کرد	
نگهدار جان تو بادا خدای		که ای شاه باهوش فرخنده رای	
سزاوار تاجی و تخت بلند		به دل هوشمندی و جان ارجمند	۱۵۰۰

صداهای نوبت ازین خاندان	مرا دیربازست در گوشِ جان	۴۲۹b
به تو آمد آن آب رفته به جوی	خلافت که پوشیده بود از تو روی	
نخواهد شدن تا قیام قیام	درین خاندان کرده شاهی مُقام	
به تعبیر آن واقعه روی کرد	ز بعد ادای دعا پیر مرد	
که بودش دل آینه صیقلی	چنین کرد تعبیر خواب آن ولی	۱۵۰۵
مقنع مهی سر زد از چاه تن	به چشمت در آن خوابِ نوشین ز من	
در اندام پاک تو شد بی ذهول	ز جسم من آن مه به رسمِ حلول	
ثمرهای او نرم و بنیاد سخت	ز نافت از آن پس که سر زد درخت	
حقیقت به ما نسبتِ خاص تو	بُود صورتِ صدق و اخلاص تو	
ترا داده در سایه خویش راه	که گشته عیان در صفا همچو ماه	۱۵۱۰
که سر سبز گردد ز تو تاج و تخت	بُود صورتِ سلطنت آن درخت	
ورقه‌هایش آلات و اسبابِ تسست	ثمرهایش اولاد و اعقابِ تُسست	
ثبات و رواج تو در یاد کوه	در آن پادشاهی و فرّ و شکوه	
ببخشد وجودت در آفاق نور	کند شاهی عالم از تو ظهور	
به قسطنطنیه اشارت نمود	به شاخی که آخته شمشیر بود	۱۵۱۵
کشد از پی فتح آن ملک تیغ	ز نسل تو شاهی رسد بی دریغ	
نه آن شهر تنها همه دهر را	کند دار اسلام آن شهر را	



۴۳۰a	به جان کرد از صدق دل جای او	معبّر ازین گونه رویای او
	که بیننده خواب، کامل کسی است	بگفتا درین جای حالت بسی است
	به زودی جهان را مسخر کند	۱۵۲۰ چو خورشید باتیغ سر بر زند
	عمارت کند نو کهن طاق را	در آرد به فرمانش آفاق را
	به لذات فایز شوم عنقریب	مرا نیز بودست زین خوان نصیب
	ببینم به هر کار او مصلحت	همان به که با او شوم یک جهت
	خطاب اینچنین کرد کای نیک فر	به عثمان بگ آن پیر بار دگر
	ز اندام این پیر زد سر برون	۱۵۲۵ مهی را که دیدی به خواب اندرون
	مناسب به تاج شهی گوهریست	مرا در حرم محترم دختر یست
	مسما تفرزند منماه خواند	اساس شهی را ز پشت تو ماند
	وگر راه خوانیش همراه تست	اگر ماه نامش نهی، ماه تست
	به یک برخ سازد دو کوکب قران	به شرطی که نبود تکلف در آن
	در آورد در بزم ساز نکاح	۱۵۳۰ از آن پس طلب کرد اهل صلاح
	بهم دادشان زود دستی به دست	به خورشید آن ماه را عقد بست
	مطابق بهر ویش تعبیر دید	چو عثمان بگ آن حالت از پیر دید
	به آب گل آغشته شد قند او	بیالید نخل برومند او
	همه جانفزای و همه دلپسند	از آنگونه تعبیرهای بلند

- ۱۵۳۵ به تخصیص آن نکته ازدواج  
 بیفزود در کار و بارش رواج ۴۳۰b
- چو عثمان بگ پاک ازین بیشتر  
 ازین تاب تن زار و دل خسته بود
- به رخساره اشکش جگر بسته بود  
 ازین تاب تن زار و دل خسته بود
- نمی دید کس را درین رابطه  
 کند مردمی و شود رابطه
- چو تعبیر خواب آنچنان کرد شیخ  
 کرم کرد و حاجت برآورد شیخ
- ۱۵۴۰ نظر بر کرمهای دادار کرد  
 به الطاف حق شکر بسیار کرد
- که این هم نشانی ز فر و مهیبت  
 اشارت به شاهی و فرماندهی است
- از آن پس دو اختر شده مقتدر  
 ملک آن یکی دیگری رشک چن
- از ایشان دو فرزند شد رو به راه  
 یکی کامران دیگری پادشاه
- یکی را نهادند نام، اورخان  
 به آن یک علادین پاکزه جان
- ۱۵۴۵ ز اورخان خان یافت عالم نظام  
 جهانرا سعادات ازو برد وام

### صورت دوم از آن سه صورت معنویه و الطاف خفیه

- در اثنای آن از مریدان شیخ  
 تنی بود آگاه چون جان شیخ
- دلش زنده و نام بابا طرود  
 به عثمان بگ پاکجان وا نمود
- ترا کخدای جهان ساختند  
 جهان را ز غیر تو پرداختند
- مبارک به تو پادشاهی و داد  
 خدا شاهی را مبارک کناد
- ۱۵۵۰ به دستور معهود خود پیر راه  
 گدایی نمود از کرمهای شاه

۴۳۱a	چه حاجت رجوع به سلطان علا	به نصب امام و خطیب و قضا
	یقین داند آنکس که آزاده است	به من ایزد این مملکت داده است
	بدین کارها خود نمایم شروع	چه لازم به اغیار گردون رجوع
	کلید ممالک به دست آورم	ازین پس به هر سو که لشکر برم
	برم کار باهوش و فرهنگ، پیش	۱۵۵۵ همین شیوه را ندهم از جنگ خویش
	به کار شریعتدم عرض و طول	در آنجا به حکم خدا و رسول
	به گردون برافرازم اعلام را	پی رونق دین و اسلام را
	پی غازیان مجاهد شعار	چو این گفته شد در قراجه حصار
	بخشید آیین اظه‌ار را	مکان قدیمی کفار را
	برون راند از قوم غیری که بود	۱۵۶۰ به مسجد بدل ساخت دیری که بود
	که می کرد فرقتش بگردون مساس	در آنجا یکی دیر عالی اساس
	لوای شریعت برو بر فراخت	پی جمعیت مسجد جمعه ساخت
	فقیهی به دانشوری بی نظیر	یکی از مریدان شیخ کبیر
	چو خورشید روشن از روی علم	ربوده ز دانشوران گوی علم
	که گیرد نظامی از شهر و کو	۱۵۶۵ بفرمود امر قضا را به او
	نغم زمره وش، مشتری سان لیب	پی مسجد جمعه دانا خطیب
	همان مسجد جمعه آباد گشت	سر سال ششصد به هشتاد و هشت

خطیبش به خطبه نمود اهتمام ۴۳۱b	به القابِ عثمان شه نیک نام
در آن خطبه القاب او شد بیان	به آداب و آیین رسم شهان
قدم را ز خورشید برتر نهاد	۱۵۷۰ به نام خودش سگه و خطبه خواند
جماعت به سجاده دین نشاند	چو بر زر زدش سگه و خطبه خواند
چو بازوش محکم چو رایش متین	قوانین و آداب اسلام و دین
ز عدلش گریزنده گرگ از بره	کَمَا يَنْبَغِي راسـت شد یکسره
چه از اهلِ ذمّت چه از لشکری	تمامی آن مسکن کافری
ز هر باب مردم درو بست صف	۱۵۷۵ چه بازارگان و چه اهلِ جزف
به انصاف افزود در کار عدل	پی شهرت داد و آثار عدل
نشانیـد حاکم پی جست و جوی	به تألیف دلها به بازار و کوی
کسی را نباشد سخن بی سند	به هیچ آفریده به داد و ستد
چه از اهلِ دین و چه از کافران	تطاول تعدی برد از میان
رسانید آوازه عدل و بهر	۱۵۸۰ به گوش همه مردم کوی و شهر
به عهدش جدا شد ز هم مغز و پوست	شنیدند عدلش چه دشمن چه دوست

### حکایات

به پشـتی والی کمر بر میان	شنیدم یک از مردم گرمیان
سفالین فروشی دکان ابتری	در آمد به بازار و از کافری

بسی کرد کافر به او ماجرا ۴۳۲a	کشیده سفالینه اش بی بها	
به درگاه شه قصه را بر شمرد	به آن گفت و گور هبه جایی نبرد	۱۵۸۵
طلب کرد و فرمود بی ضرب و زور	چو عثمان خان خصم را در حضور	
محقق شدش قصه زین گفت و گو	بهم دادشان گفت و گو روبرو	
چه ارزد متاع چنان باشجاع	جهت آنکه بودش محقر متاع	
دلش از تعدی آن بی غماست	محقر متاع و بهایش کم است	
نیارد تعرض کسش در میان	چو بود او کس حاکم گرمیان	۱۵۹۰
به کافر زرش و استد بی همال	چو تحقیق شد در بهای سفال	
به ابقای طور سیاست فزود	چو این حکم با عدل اجرا نمود	
فراوان زدش چوب و تعزیر کرد	بفرمود تعزیر و تشهیر مرد	
که دست تعدی تواند گشود	از آن پس به دیار یارا نبود	
عدالت به انصاف آغاز کرد	در عدل را بر همه باز کرد	۱۵۹۵
چریدی علف همچو آهو و قاز	به عهدش چنان شد که شاهین و باز	
به چوب شبان باختی همچو خرس	به شادی بُز، گرگ پولاد خرس	
به دریاز ماهی رمیدی نهنگ	به صحرا ز بزغاله جستی پلنگ	
در آب روان بزم خرچنگ و غوک	ز انصاف او مور صحرا چو لوک	
نمی گشت بیرختش گرد باغ	شمال اندر ایام او با فراغ	۱۶۰۰

ببالید چون سدره خاشاکِ خُرد ۴۳۲b	ز بیداریش فتنه را خواب برد
به جز نیزه آن هم به کفارِ دون	نمی کرد دستِ تعدّی برون
گشادند مردم همه رخت و بار	چو دیبا فروشان فصلِ بهار
به اجناسِ رنگین شکفته چو باغ	بسانِ بزستان همه دشت و راغ
نمی گشت گستاخ و سستی دراز	۱۶۰۵ دکانهای مردم شب و روز باز
امان جان مردم چو خلدِ برین	ز دستِ اجل در زمانِ چنین
چه خاک و چه آب و چه آتش چه باد	چو عثمان بگ از عدل یک جا نهاد
به خلق خدا بابِ احسان گشود	عدالت به افرادِ انسان فزود
به لوح جهان نقش نیکی نگاشت	قضا را ی همت به عالم گماشت
در ایامِ [او] <sup>۱</sup> کس نگفتی دروغ	۱۶۱۰ ز سر یافت شمع شریعت فروغ
رسانید از لطفِ جان آفرین	به اقصی المراتبِ قوانین دین
دلش کرد میلِ غزا و جهاد	چو فارغ شد از فکر انصاف و داد
چو خورشید عالم گشادن گرفت	در آن کار هم داد دادن گرفت
غزا کرد بهر ثوابِ جزیل	به نفس و به اموالِ خود در سبیل
به آن قول رفت و بیفزود جاه	۱۶۱۵ چو پیران قومش نمودند راه
به تسخیرِ عالم کمر بست چُست	کرم کرد و احسان به لشکر نخست
روان گشت بهر غزا بی درنگ	فزود اولاً ساز و اسبابِ جنگ

[او]: به ضرورتِ وزن و معنی کلمه او اضافه شد

۴۳۳a	پیی جنگ آماده و ساخته	برای غزا طرح انداخته
	که با او کند مشورت حالرا	فرستاد کس کوسه میخال را
	به آیین اخلاص پامی فشرد	درین خانواده چو میخال گُرد ۱۶۲۰
	ز دستش زمانه امان، ملک امین	دلش یک جهت جان به فرمان قرین
	نمودند باهم ز بهجت سرور	طلب کرد عثمان بگش در حضور
	سخن را بدینگونه تعبیر کرد	به میخال اینگونه تقریر کرد
	غزا شد به کفار و حرب آرزو	که این وقت در خاطر نکته جو
	بدان از جهان شست و شویی دهیم	به عزم غزارو به سویی نهیم ۱۶۲۵
	نماییم هر سو غزا و جهاد	زمین پاک سازیم ز اهل عناد
	فزاییم با قوتِ ما لا یموت	به لشکر غنیمت رسانیم و قوت
	یکججه طرفلوسست آراسته	شنیدم که از مال و از خواسته
	کسانی که از حالشان آگهند	پر از مال و مردم نشان می دهند
	درو کافران را زر و زیوریست	چنین نقل کردند کان کشوریست ۱۶۳۰
	ز شانه تراشی به ایشان معاش	همه ملعقه ساز و شانه تراش
	که رانیم افکنده در بر سلاح	کنون آنچهین می نماید صلاح
	ازیشان غنیمت به چنگ آوریم	به آن کافران نهب و غارت بریم
	رهانیم سرها ز سودایشان	چو شانه خراشیم دلهایشان

۴۳۳b	گشاییم خرم دل و شانۀ کش	۱۶۳۵	به زلفِ بتان پنجه را شانۀ وش
	چو مشاطه گیسو مطرا کنیم		ز سر پنجه شانۀ مهیا کنیم
	گشاییم از هم به مال و جهات		دلِ درهم طره سان غزات
	دل آزاده سازیم از بی کسی		رهانیمشان از غمِ مفلسی
	که هستی قدیمی به مایک جهت		ترا چیست فکر اندرین مصلحت
	در بسته را بر رخ ما گشای	۱۶۴۰	درین کار و بار اهتمامی نمای
	به جان بنده بود و به دل نیکخواه		چو بشنید میخال گفتار شاه
	چو خورشید ایزد سر افراز کرد		سخن با دعای شه آغاز کرد
	جمال تو رنگین تر از ارغوان		جهانگیر شاهی و بختت جوان
	در آفاق و انفس نظیرت کجاست		لباس شهی بر قد تست راست
	دل تست روشن تر از آفتاب	۱۶۴۵	به اندیشه پاک و رای صواب
	که هستند پشت سر افکنندگان		چنین می رسد بر دل بندگان
	همه منفعت در جهان پیشه ات		سزاوار شاهبست اندیشه ات
	که آری چو خورشید دوران به دست		فواید درین ضمن بسیار هست
	مراعات حزم است و فکر متین		فاما طریق سلامت درین
	به آنرو گذشتن ازین روست بیم	۱۶۵۰	درین ره چو صقربهرودی عظیم
	میان دو دشمن نشاید شتاب		ز یکسوی دشمن ز یک جانب آب



مناسب چنین است کز یک طرف	نماییم نهضت بهم بسته صف ۴۳۴a
از آنسوی صورقون و صاروقیا	دو ملکنند خورشید و ش با ضیا
به لشکر از آنجای معبر دهیم	پی نهب رخصت به لشکر دهیم
۱۶۵۵ دو ملک اول آنجاست پر مال و گنج	ز پُرمایگی رشک طاق سپنج
یکی مطرنه دیگری گوئک	به لشکر نه آنجای خوف و خدک
که هستند آن هر دو در راه ما	ممر و مقام و گزرگاه ما
در آنجا به دلخواه به لشکر بریم	غنایم ز غارت به دست آوریم
ز میخال این رای مرغوب را	پسندید عثمان شه خوب را
۱۶۶۰ به او آفرین گفت و احسان نمود	به خود خاص کرد و مراتب فزود
از آن پس به لشکر رسانید جار	که آیند بر درگاه شهریار
چو اهل غزا نکته کردند گوش	چو دریا نمودند جوش و خروش
به شادی ز ابرو کشادند چین	به پشت تکاور نهادند زین
ز هر سو سپاهی صف آراسته	رسیدند گردان نو خواسته
۱۶۶۵ همه گرز و گویال برکتف و دوش	ز سرتا به پا غرقه هفتجوش
زمین شد ز لشکر چو جوشنده بحر	به کف تیغها همچو ایامنحر
ز گرد هیونان گردون نورد	هوا قیر گون گشت و خورشید زرد
خبردار گردید شاه از سپاه	همه همچو شه نامجو کامخواه

۴۳۴b	به بالای سر همچو خورشید تاج	ز ایوان قدم ماند بر تختِ عاج	
	رسانید کز بویان را صغیر	۱۶۷۰	به فرمان شه کوس و نای و نفیر
	خندنگش ز کفار دین خون گشاد		عنان توجه به صورقون نهاد
	به دل کینه چو لب پر از گفت و گوی		چو لشکر به صورقون نهادند روی
	در آفاق مشهور با پر دلی		همان صمصه چاوش ارطغرلی
	به صمصه همه دوستان گرم خون		همه اهلِ مطرنه و صورقون
	گرفت از سر صدق دل پیش راه	۱۶۷۵	چو چاوش آگه شد از عزم شاه
	به شه روی آورد بی شک و ریب		پی رهنمایی چو مردان غیب
	سپاهی بدیدند جویان خون		چو اربابِ مطرنه و صورقون
	زیبونی نمودند و افکندگی		نهادند سر بر خط بندگی
	به همدیگران جمله چون مغز و پوست		چو زین پیش با صمصه بودند دوست
	دل از غارت و نهب پرداختند	۱۶۸۰	روانی شفیع خودش ساختند
	نمودند و ماندند دل با وصول		به جان جملگی عقدِ ذمت قبول
	رساندند فی الحال بی گفت و گوی		به مال گرامند کردند روی
	رسید و غنایم گرفتند و زر		به لشکر بسی منفعت ز آن ممر
	شکفتند و ماندند دل با فراغ		تمامی لشکر چو گلزار و باغ
	رسد با مراد آنکه او سعی کرد	۱۶۸۵	ز همت بود سر فرازی مرد

از آن پس به گوینک نهادند روی  
 همان غازیان را غنایم به دست  
 گدایان لشکر چو قارون شدند  
 به شهری یکجبهه طرقلوروان  
 ۱۶۹۰ در آن وهله آن شهر پُر خواسته  
 همه مردم شهر شانه تراش  
 نمودند لشکر شکست همه  
 ز غارت به غایت توانگر شدند  
 مقید نگشته به تسخیر شهر  
 ۱۶۹۵ ز ملکِ قلانوس کرده عبور  
 چو همسایه بودند در دار و گیر  
 فاماستور و جهاز و رمه  
 به بالای خرمن قیابراه بُرد  
 چو شد باز مأمن قراجه حصار  
 ۱۷۰۰ درین بار عثمان شه پاک راد  
 تمام سپاهش امین یافتند  
 ازینسان غزا سایر حاکمان  
 غنیمت گرفتند بی گفت و گوی ۴۳۵a  
 جوارى و غلمان و مال آنچه هست  
 چه قارون! که گنج فریدون شدند  
 عزیمت نمودند یغماکنان  
 چو باغ ارم بود آراسته  
 به جمله ازین پیشه وجه معاش  
 جدا کرد از شانه دست همه  
 همه غرق چون مهر، در زر شدند  
 نمودند رجعت به آیین و بهر  
 گذشتند از آن ملک بی ضرب و زور  
 نکردند ازیشان کسی را اسیر  
 غنیمت ببرند با خود همه  
 که بود آن زمین ملک میخال گُرد  
 ز پشت تکاور گشادند بار  
 به یاری میخال کرد اعتماد  
 دلش با محبت قرین یافتند  
 به جان پُر ز کین و به دل ظالمان

فتاندد در وادی خوف و بیم	ازین بیم گردیدشان دل دو نیم ۴۳۵b
به همدیگر از غایت احتیاط	تعهد نمودندی و ارتباط
۱۷۰۵ مبادا که از غازیان بد رسد	به دل درد و اندوه بی حد رسد
ز همدیگر انخواستندی مـدد	کس و کوی خود را فزودی عدد
اگر چه که عثمان شه با سلوک	نکو بود با حاکمبیلجوک
رعایت همی کرد همسایگیش	تلطّف نمودی ز پرمسایگیش
ولی در دل حاکم از وی هراس	همی بود بیرون ز حدّ قیاس
۱۷۱۰ در آن نهضت نهب میخال گرد	موافق به اهل غزا پافشرد
به ظاهر تگور ارچه مانع نگشت	ولی خفیه در خاطرش میگذشت
بدان دوستکامی اهل غزا	نمی داد اصلا دل او رضا
ازین حال عثمان بگ آگاه نه	به جز دوستی در دلش راه نه
ولیکن نهانی نفاق تگور	شدی آشکار از نزدیک و دور
۱۷۱۵ به کفار حربی شده یک زبان	به جان خواستی غازیان را زیان
فاما به دستور معهود پیش	به آیین طاعتگزاری خویش
دل اهل اسلام را متصل	رعایت همی کرد از روی دل
ولی داشت عثمان شه پاک نام	به غایت به کار تگور اهتمام
مصون داشت ملک و رعایای او	نکویی همی کرد بر جای او

۴۳۶a	نبردی به ملکش تعرض کسی	۱۷۲۰	دلش را رعایت نموده بسی
	که کافر به نیکی نباشد محق		بگفتندش اهل عزا متفق
	ز اقرانش این نوع رجحان چراست		بدین گونه تعظیم او از کجاست
	نکوی بی بود شمیمه آدمی		چنین گفت عثمان بگ از مردمی
	به ما خویش را داشت حاکم قریب		محلّی که بودیم اینجا غریب
	به دل خدمتش را پسندیده ایم	۱۷۲۵	از مهربانی بسی دیده ایم
	به ملک و سپاه انچنین دستگاه		چو ایزد به ما داد ملک و سپاه
	به نیکی ما چون دلش جازم است		رعایت نمودن به او لازم است
	که دانارقم کرد با آب زر		شنیدم چنین نکته از پر هنر
	ز نعمت به جان تو مانت نهد		بگو شکر آنکس که نعمت دهد
	ببخش از کرم نعمتش برد وام	۱۷۳۰	کسی را که از تست شاکر مدام
	نمودن در ایام وسعت وفا		به یاران پیشینه و صدقا
	شعار بزرگی و فرزانی است		طریق جوانی و مردانگی است
	بدین طرز و آیین غزا و جهاد		بدینسان غنایم به وفق مراد
	ز هجرت گذر کرده بی ریب و شک		به سال نود بود و ششصد به یک
	پر از لعل سیال جامم رسان	۱۷۳۵	بیا ساقی از لب به کامم رسان
	ازین پس ز افسردگی وار همیم		خرد را و زان نشأه و یغما دهیم

عیانست نزدیکِ اهلِ شهود	که نبود سزاوار نیکی حسود
خدنگِ ملامت کسی را رسد	که دارد به بازو کمانِ حسد
به عالم ز اندیشه فاسده	به محسود رونق دهد حاسده
حسد پیشه دایم به داغ دلست	نورزد حسد هر که او عاقل است
کرم کیش اگر جام گلگون بُرد	حسد پیشه آن پند و خون خُورد
به جان تو تا کی خراش از حسد	اگر زیرکی دور باش از حسد
ز دانا شنیدم که در دهر زود	حسد باز گردد به جانِ حسود
بداند هر آنکس که باشد سلیم	بُود آخر کار حاسد و خمیم
به محسود، حاسد که بد می کند	به مسحود نه بد به خود می کند
زمانی که عثمان شه با وقار	چو خود ساخت جادر قراجه خصار
به والی و حکام قرب جوار	همشیه به دل داشت نیکی شعار
به تخصیص با کوسه میخال گُرد	که از لوح دل نقش بد می سِئُرد
به هم گشته از جان و دل یار و دوست	شدندی به یک جای چون مغز و پوست
به عزت شدی گاه مهمان او	نهادی قدم بر سرِ خوان او
گه او نیز عثمان شه پاک را	چو خورشید پاکیزه ادراک را
به مهمانی خویش کردی طلب	فزودی ازین کار عیش و طرب

۴۳۷a	در آن وقت بنمود انگیز بزم	به عیش و طرب کرده میخال عزم
	به خبتش تگور قلانسوس را	کند جفت گلبانگ و ناقوس را
	در آن بزم عشرت کشیدند صف	تگور و صناید از هر طرف ۱۷۵۵
	رسیدن به آن بزم کرد التماس	ز عثمان بگ پاک هم بیهراس
	فزاید به آن آمدن جاه او	که سازد قدم رنجه در راه او
	بدان بزم عشرت دل او کشید	چو عثمان بگ آن التماسش بدید
	که شادی فزاید به آن تازه بزم	قبول سخن کرد و دل داشت خرم
	که هستی خواهان همه کام را	چنین گفت میخال حکام را ۱۷۶۰
	بباید کند جمله را سر فراز	چو آن شاه ترکان به صد عز و ناز
	به جان هوشمند و به دل ارجمند	شه کامکارست و همت بلند
	به خدمت شتابیدش و دل دهید	به تعظیم و اکرام او دل نهید
	هواخواه گردید و جویان او	همه آب و ش گشته پویان او
	سر افرازی و فر کار آگهی است	که در جبه او نشان شهیست ۱۷۶۵
	همه ملک خرسند از داد اوست	جهان شادمان از رخ شاد اوست
	ز میخال نیز آنچه فهم کرده فهم	همه حاکمان را ازو بود وهم
	که گردد به عثمان بگ او واسطه	به میخال جسته همه رابطه
	به الطاف عثمان شه با شکوه	شده جملگی شان وسیلت پژوه

۱۷۷۰	بلی جانوری را که شیر ژیان کسی کو شود زیر نخلِ بلند همه گشته خواهان دیدار او به آن بزم فرُخ چو موعد رسید یراغِ عروسی نموده بهم	پنه شد، نترسد زبیر بیان همان سایه زو باز دارد گزند به دیدار آینه که کردار او دلِ شاه عثمان سوی جد کشید تبرُک چه ساچق چه اسب و غنم
۱۷۷۵	تمامی به رسم سلاطین و خاص سه روز و سه شب اندران بزم سور به هر نوع اسباب و آلاتِ عیش بهم همدمانه نشستند و خاست به آن بزم عشرت فزوده نشاط	به آن بزم بنهاد رو با خواص نهادند دلها به عیش و سرور فزایش نموده به حالاتِ عیش نواهای رامشگران گشت راست نمودند با یکدگر انبساط
۱۷۸۰	در آن عیش عثمان بگِ پاک هم ز لطفِ عمیش به هر یک جدا اگرچه که حُگام رازو به دل گشاده همه بندِ فتراک را ولیکن به میخال دیده گروه	به آن سروران می زد از صدق دم به صد گرم خونی فزودی عطا غشی بود پنهان و در سینه غل که بندند عثمان بگِ پاک را صداقت به عثمان شه با شکوه
۱۷۸۵	هم آن شوکت و فرِ عثمان بگی فرو برده در سینه وسواس را	برید از همه رشته بدرگی میسر نشد قوم خناس را



نکو کار مردم که نبود بدش	نورزد کسی بد که نیک افتدش	۴۳۸a
شرانگیز هم در سر شر شود	چو گزدم که با خانه کمتر رود	
تگور بلیجک درین بزم خاص	به خدام عثمان بگش اختصاص	
به هم بودشان دوستی قدیم	در آن بزم گشتند یار و ندیم	۱۷۹۰
ازین دوستی حاکمان برده بد	به دل جملگی دیده داغ حسد	
چو آن جشن پر غبن آخر کشید	نشاط و طرب هم به آخر رسید	
تمامی تگوران مغبون سلوک	به میخال با حاکم بیلاجوک	
بگفتند چون با شما میر ترک	بدین هوشمندی فر و سترگ	
تمامی ز دل کرده رفع حُجب	به جان دارد اخلاص و در سینه حب	۱۷۹۵
نمایید اندیشه صـحبتی	که باشد ازین بیشتر اُفتی	
به آن بزم ما حاکمان یک به یک	درآیم بی ریب و بی هیچ شک	
ز سالار ترکانکنید التماس	که آید به بزم شما بی هراس	
چو دارد به طور شما اعتقاد	مقرر که خواهد نمود اعتماد	
بخواهد رسیدن به معدود چند	به ما خواهد آمیخت چون شیر و قند	۱۸۰۰
همان لحظه قصدِ هلاکش کنیم	به تیغ ستم سینه چاکش کنیم	
بر انداخته بیخ و بنیاد او	رهانیم عالم ز بیداد او	
چو میخال تدبیر ایشان شنفت	اگر چه در آن فکر چیزی نگفت	

فامّا تگور بلیجک حصار	که در دوستی بود نا استوار	۴۳۸b
۱۸۰۵ علیالفورحسن تلقی نمود	به حسن تلقی ترقی فزود	
چنین گفت با حاکمان در جواب	درین کار اینست راه صواب	
مرا اندرین چند که هست عزم	که با دوستان سازم آهنگ بزم	
به نزدیک ماهست والا حصار	چو باغ ارم دلکش و نام یار	
به والی آن جایگه دختر یست	به قامت سهی سرو و سیمین بر یست	
۱۸۱۰ به من نامزد کرده او را تگور	شد آن دم که بنشانمش در حضور	
عروسیش را سازم اسباب راست	نمایم به همکنان شست و خاست	
در آن بزم سالار اتراک را	همان سرکش و تند و بی باک را	
بخوانیم و خاطر به او خوش کنیم	می عیش باهم فروکش کنیم	
از آن پس نموده به هم اتفاق	به فرقهش برانیم تیغ نفاق	
۱۸۱۵ در آن بزم فرخنده بی چون و چند	به حکامان رای شد دلپسند	
به آن جمعیتشان چو مو عدرسید	دل کینه داران سوی جد کشید	
به عثمان بگ آن صاحب حال را	بدادند سر کوسه میخال را	
که سازد قدم رنجه در بزم سور	کند دیده روشن به نور حضور	
رسد گاو را چون زمان هلاک	بپاشد به فرق سر خویش خاک	
۱۸۲۰ هدایای شاهانه میخال هم	به عثمان بگ آورد بی بیش و کم	

طلب کرد آنگه بدان بزم عیش	به جان خرّم و تازه دل جزم عیش ۴۳۹a
چو تقدیر یزدان برآن رفته بود	که آید به عثمان بگ انواع سود
همان مملکتهای کفار دون	در آرد به چنگال بی چند و چون
کسی را که دولت کند رهبری	به فرمائش آیند دیو و پری
در اندیشه عذر از ذو الجلال ۱۸۲۵	به کفار بد روز آمد زوال
خطا بود تدبیرشان سر بسر	که حگام کردند با یکدیگر
خدا چون شود از محلی نفور	فزاید در آنجای فسق و فجور
از آن نابکاری شان وقت کار	کشد تیغ قهر و بر آرد دمار
چو خواهد خدا پرده کس درّد	به بدخواهی کار نیکان برّد
بلی هر کرا لطف حق یار شد ۱۸۳۰	به افزایش قدر و مقدار شد
کسی گر کند سعی سختیاو	شود موجب نیک بختی او
چو عثمان بگ غازی آن نیک فن	ز میخال کرده قبول سخن
دلش گشت شادان و رخسار گل	بدانسان که خرّم شود کس ز مل
چو عثمان بگو کوسه میخال را	نهان بود اندر میان حالها
اگر چه که میخال صاحب وجود ۱۸۳۵	به تشریف ایمان مشرف نبود
ولی بود خواهان اسلامیان	به هر کار اسلام جان در میان
زمان اجازت شده نکته جوی	به عثمان شه پاک آورد روی

۴۳۹b	مبیناد آزدگی جان تو	که شاهانم سر به فرمان تو	
	شود دار دروازه مرگ او	به تو هر که باشد بدی برگ او	
	بداندیشی قوم بی باک را	۱۸۴۰ خبر داد عثمان شه پاک را	
	بیفزود در عهد دوسوی	نموده به هم مغزی و پوستی	
	به مغز اندر آورد ز آن قصه هوش	ز میخال عثمان بگ این کرده گوش	
	نسازد به کفار جزمین	به تحقیق دانست کارباب دین	
	به کالی بریید از آن قوم امید	از آن پس به کافر نکرد اعتماد	
	میان را به دفع ضرر چست بست	۱۸۴۵ به تدبیر و اندیشه بگشاد دست	
	که بر ریش بد نیک داروی بد	مثل مرد دانا بدین گونه زد	
	به میخال پاکیزه رو کرد و گفت	پس از دیدن رای و گفت و شنفت	
	ز من گوی با حاکم بیلجوک	درین ره نموده به نیکی سلوک	
	به آن یار جانی مبارک کناد	که این کار خیرست رب العباد	
	تمام از میان رفته بیگانگی است	۱۸۵۰ مرا با تو پیوند و همخانگی است	
	چو آیم بیایم به اهل و عیال	به آن سور پر عشرتش بی ملال	
	زنان هم نشینند با یکدیگر	چو مردان به مردان نهد دوش و بر	
	بماند بباشیم بی غل و غش	میان من و تو مدام این روش	
	به جا وا گزاریم قشلاق را	رسیدست هنگام ییلاق را	

۴۴۰a	به ییلاق سازیم باهم مقام	از آن پس که گردد عروسی تمام	۱۸۵۵
	جفاکاری حاکم گرمیان	چو می داند آن یار جان در میان	
	زیاری نسازد رد این ملتمس	کنون چشم داریم کان هم نفس	
	مشقت کشیدست و داده پناه	ز ما آن برادر بسی سال و ماه	
	نگهدارد احوال و اقبال نیز	کرم کرده آن یار امسال نیز	
	نگوید به ایشان کسی سست و سخت	چو در قلعه آرند عورات رخت	۱۸۶۰
	حکایات را با تگوران شمرد	رسانید پیغام میخالی گردد	
	نگویم تگوران که کوران همه	سراسر شنیده تگوران همه	
	ندیدست آنگونه بهجت کسی	نهانی نمودند بهجت بسی	
	به ما خواهد آورد طویی بزرگ	که از ساده لوحیش سالار ترک	
	نگو گنج تنها که اهل و عیال	به دست خود آرد به ما گنج و مال	۱۸۶۵
	به اهل و عیال خود آراسته	رساند به ما نعمت و خواسته	
	کسی را به نیکی شود رهنمای	نبودند آگه که لطف خدای	
	ویا خود فتوری به حالش رسد	کی از کید خاین ملالش رسد	
	که موعد رسد طوی را بی خطر	چو عثمان بگ پاک از آن پیشتر	
	به صد خرّمی یک گله گوسفند	به حاکم روان ساخت بی چون و چند	۱۸۷۰
	به کار عروسیت بنمای صرف	به آن گوسفندان ز ما بسته طرف	

بیاریم کان در خور و لایق است	۴۴۰b	که این سایر هدیه و ساچق است	
ببفزود بر بهجت خود سرور		ز تبلیغ آن گوسفندان تگور	
از آن کار در دل تسلی گرفت		ز عثمان بگش کار بالا گرفت	
از آن دوستی شد دلش پُر امید		که کردست در دوستی اعتماد	۱۸۷۵
دل و جان موافق به تدبیر و رای		بجنید عثمان خان هم ز جای	
به هر یک لباس عجزان کشید		چهل مرد از شیر مردان گزید	
در آن بارها حیله بسیار کرد		به پشت ستوران بنه بار کرد	
نهان کرد و فرمود شان بی سخن		سلاح جوانان در آن بار و بن	
به یکدیگر اما برابر رویم		چو ما نزد بزم عروسی شویم	۱۸۸۰
به شمشیر کین حافظان را درید		به قلعه شما بار و بن را برید	
در آرند واقف نه از کار و بار		مقرّر شما را درون حصار	
چو گرگان که آرند رو در رمه		بسازید تدبیر کار همه	
چنان کرد کاری که آن کس نکرد		بدانگونه تدبیر هم بس نکرد	
به هر یک لباس زنان بر گماشت		جوانان که با خویش همراه داشت	۱۸۸۵
به کفار دود نرد تدبیر باخت		چو عثمان بگ این رای و تدبیر ساخت	
که چون ما بیاییم در بزم سور		رسولی فرستاد نزد تگور	
ز حاکم چنین است دلخواه ما		همه عورتانند همراه ما	

غزارا به کفار منذور داشت ۴۴۱a	جو خورشید در ناصیه نور داشت
در آن کار می دید بی حد و عد	۱۸۹۰ ز مردان غیبی اگر چه مدد
ز مردان همی بود همّت پژوه	به ظاهر هم از روی فرّ و شکوه
جهان را به کوشش گرفتن توان	چنین زد مثل فیلسوف جهان
بُود سایه وش خفته بر تیره خاک	ز غفلت گدا پیشه با سینه چاک
کلید ممالک در آمد به چنگ	به عثمان بگ ار چه در آن چند جنگ
از آن کار آیینیه کردار او	۱۸۹۵ ولی کافران را از آن کار او
کمانها به بازو و خنجر به کف	هجوم دگر بود از هر طرف
به جان درد دیدند و در دل حسد	از آن جرأتش جملگی کرده بد
به قصدش کشیدند تیغ نفاق	نمودند بانگ دگر اتفاق
ز حکمت به مغز اندر آورد هوش	ازین قصّه عثمان شه سختکوش
که دل داشت روشن تر از آفتاب	۱۹۰۰ به تدبیر رو کرد و رای صواب
به همّت ز یاران مدد خواه شد	چو از کید کفار آگاه شد
طلب کرد دانا دل اندر حضور	برادر پسر داشت نام اقمور
جوان را برای رسالت گزید	پسر بود با گندز الپ شهید
فرستادش از کارها کرده یباد	به سلطان علاءدین بن کیقباد
گزندش میبادا کز اعدا رسد	۱۹۰۵ ز سلطان نمود التماس مدد

رسالت جوان چون به سلطان رساند	شهب کرد تعظیم و در پیش خواند ۴۴۱b
بیرسیدش از محنت و رنج راه	هم از حال عثمان بگ و هم سپاه
جوان مرد بخرد دهان باز کرد	سخن با دعای شه آغاز کرد
که بی تو مبادا جهان را رواج	مزین ز پای و سرت تخت و تاج
۱۹۱۰ ز بعد دعا گشته شاکیرسول	به نزد شه از والی اینه گول
ز بیداد بسویار و نیرنگ او	دمادم به اسلامیان جنگ او
ز دستش چه بر بایخواجه رسید	که دامن به خون شهادت کشید
به کفار از آن پس شده متفق	به جان و دل غازیان داد دق
جفاهای کفار بد روز را	همان حرب و جنگ قلاوز را
۱۹۱۵ چه سان گشت گندز بگ از وی شهید	چه بدها که اهل غزازو ندید
جوان مرد یک یک به سلطان نمود	ازین غم ز سلطان بر آورد دود
چو این گفتهها را نمود استماع	بپیچید بر خویش شاه شجاع
شه از استماع چنان کار شور	به جان دید از کافران غیور
بفرمود اول شه با ادب	بدین گونه تشویر و غوغا سبب
۱۹۲۰ علیشیرحاکم بود بی گمان	که او هست فرماندهیگر میان
که با آن غریبان و مهمان ما	چه مهمان که آسایش جان ما
نمی خواهد از خاطر کینه جوی	که باشند آنجای با آب روی



۴۴۲a	به هر گونه تزویر رو کرده است	به کفار انگیز او کرده است
	به تخریب آن ملک دل مانده اند	به انگیز او کافران رانده اند
	که رانیم آن کافران را به کین	۱۹۲۵ ضرورت به ما نیز شد واجب این
	به خیل بلا حمله [ای] در کشیم	به خونریز کفار لشکر کشیم
	بسا کز زبونان کشد ننگ و عار	شهی را که نبود سیاست شعار
	که مانند بر پای تختش جبین	سپه را بفرمود سلطان دین
	ز گردان درش به خروش جوش کرد	سپه چون ز سلطان غذا گوش کرد
	چه پیر و چه برنا چه نو خواسته	۱۹۳۰ به هرسو سپاهی شد آراسته
	به سر تاج گوهر مکتل همه	پی نهب و غارت مکتل همه
	به بازوتوانا و دل پیر شکوه	شاه از جای جنبید مانند کوه
	چو خورشید پوشیده سرخ و بنفش	بیاراسته کاویانی درفش
	جهان گشت هم رنگ با آبوس	ز غزیدن نای و آوای کوس
	روان شد به فتح قراجه حصار	۱۹۳۵ بدین گونه لشکر شه کامکار
	در آورد در ملک گبران سپاه	پس از قطع وادی شه کامخواه
	ز شادی منور تر از ماه شد	چو عثمان بگ از شاه آگاه شد
	منازل برید و به سلطان رسید	سپه جمع کرد و هدایا گزید
	رسیدند با یکدگر چون دو کوه	ز هر سو بدانگونه فر و شکوه

<sup>۱</sup>[ای]: به ضرورت وزن و معنی پای وحدت اضافه شد

نشستند هر دو به یک تختگاه ۴۴۲b	به تعظیم و اکرام چون مهر و ماه	۱۹۴۰
نوازش فرودند با گفت و گوی	دو سلطان به همدیگر آورده روی	
نه تنها به غمها المهای ما	شاهش گفت چونی به غمهای ما	
ز خویشان و قوم تو خون ریختند	شنیدم که گبران برون ریختند	
فزون باد عمرت به کام و مراد	اگر رفت خویشان ترا عمر باد	
به شاهی چنان جان آگاه دید	نوازش چو عثمان بگ از شاه دید	۱۹۴۵
چو خورشید رخشان لقای تو باد	چنین گفت شاه بقای تو باد	
درین کارها یار بادت خدای	چو کشور گشایست تدبیر و رای	
گرفتند گرد قراجه حصار	چو یاران یکدل شه و شهریار	
رسیدند بر سور و کردند بخش	سراسر چو خورشید راندند رخس	
بکنند ز اطراف، دال و درخت	سپه را به مُرچل کشیدند سخت	۱۹۵۰
نمودند جایی پُر از ضرب و زور	به عثمان بگ و غازیان پیش سور	
پی جنگ بر قلعه تیغ آختند	به اسباب توپ و تفک تاختند	
کشیدند شمشیر اشرار نیز	براندند بر قلعه کفار نیز	
بهم رو نهادند جویان خون	چه بیرون قلعه چه از اندرون	
به کفار می برد جنگ و جدل	همه روز اسلامیان بی جیل	۱۹۵۵
زدندی به اسلامیان سنگ و چشت	ز بالای آن قلعه گبران زشت	

۴۴۳a	پی فتح آن رو نمی داد بخت	چو بودند گبران قوی قلعه سخت	
	به سلطان رسانند زینسان خبر	در اثناء آن جنگ و آن کر و فر	
	پی نهب و تاراج کردند جهد	که بنموده چنگزبان نقض عهد	
	به آن مملکت آتش انداختند	تمامهرقلیه را تاختند	۱۹۶۰
	مبادا که گیرند بی گفت و گوی	کنون جانب قونیه دارند روی	
	به بالای سر دید از سینه دود	شه این گونه موجش خبر چون شنود	
	که در ملک دل دید شوری عظیم	مجال توقف نماندش ز بیم	
	که چون باد صرصر بجنید ز جای	به خاصان و ارکانش این دیداری	
	به یک آتش حمله سوزد چو خس	رساند به اشرار دل پرهوس	۱۹۶۵
	به عثمان بگ پاک آورد روی	پس از دیدن رای و این گفت و گوی	
	دل از کار آن قلعه پرداخته	به تعظیم شاهانه بناخته	
	چه توپ و تفک جمله اسباب فتح	روان کرد تسلیم در باب فتح	
	سپه را به الغار داده قرار	بدو کرد تفویض فتح حصار	
	پی دفع آن قوم دل پر فساد	روان گشت سلطان به لشکر چو باد	۱۹۷۰
	به اسلام و دین نیکیانديشگان	پس از رفتن شه غزا پیشگان	
	پس از فکر و اندیشه گفت و گوی	تمامی به عثمان بگ آورده روی	
	نکردند تقصیر در کار هیچ	نموده همان قلعه را گرد پیچ	

بهم حمله کردند عالی و دون ۴۴۳b	غزات از برون کافران از درون
نمودند جنگ و جدل چند روز	۱۹۷۵ به آن کافران غازیان داده سوز
نهاده به دوش و سر اعلام را	سحر گاهی اهل غزا نام را
به جان و دل کافران داده تاب	کشیدند بر قلعه چون آفتاب
نمایان به کفار آنجا زیان	براندند از هر طرف غازیان
پی نهب و غارت گشادند دست	در و بام آن قلعه را کرده پست
تگور سیه روز شد دستگیر	۱۹۸۰ به دست غزا پیشگان دلیر
دلش گشت چون غنچه نو گشاد	به عثمان بگ آن فتح چون روی داد
سجودی به درگاه دادار کرد	به مغز دلش هوش را یار کرد
کف کافران را به سر پنجه تافت	بدان دشمن شه چو آن دست یافت
پس آنکه رسولی طلب کرد چست	هدایای لایق گزید از نخست
همو را طلب کرد شه در حضور	۱۹۸۵ چو بودش برادر پسر اقمور
که باشند آگه ز نیک و بدش	بدو کرده همره خواص خودش
به هر کار بیننده بهبود را	حسن الپ و ایقود و طرغود را
روان کرد با شه چه بیش و چه کم	تگور و هدایا به ایشان بهم
به تقسیم خوش غازیان را رساند	غنایم در آن ملک و کشور ستاند
همه عقد ذمت نموده قبول	۱۹۹۰ رعایای آن مملکت بی ذهول

در ادنی زمانیش تعمیر کرد	۴۴۴a	به معموری مُلک تدبیر کرد	
برافراشتت اعلام اسلام را		برانداخت بنیاد اصنام را	
جدا شد در آن مملکت خوب و زشت		به مسجد بدل ساخت آنجا کنشت	
روان کرد اجراء احکام شرع		در آن کشور انداخته طرح زرع	
کرم ورزد و غم ز مسکین بُرد		خوشا پادشه کو غم دین خُورد	۱۹۹۵
به یک حمله قلبِ اعدای شکست		زمانی که سلطان با داد و دست	
رسیدند و کردند شه را خبر		رسولان عثمان شه پاک فر	
نمودند جمله به شاه غیور		هدایای خود با تگور گفور	
دلی داشت خرّم چو باغ چنان		شه از نصرت خویش بر دشمنان	
به جز شکر حق بر نیارود دم		به آن شاد بش گشت این فتح ضم	۲۰۰۰
بیفزود با احترام اهتمام		به اهل رسالت نمود احترام	
به انواع انعام محظوظ داشت		به دل فکر آن قوم ملحوظداشت	
بیفزود در خاطر خود و داد		ز عثمان بگ و کار او کرده یاد	
مناسب هدایش تعیین نمود		به آیین شاهی و رتبت فزود	
به او ساخت تقویض و کرد اهتمام		شهنشاهی آن ممالک تمام	۲۰۰۵
ممالک ببخشید و افزود جاه		به جلدوی عثمان بگ آن پادشاه	
به آن نیز افزوده صد گونه بهر		به طبل و غم اینه او کاسکی شهر	

نقاره مس و نقره هم بی دریغ ۴۴۴b	کمر از زر سرخ و پولاد تیغ
همه سیم پیکر همه بی نظیر	به اسبان خاصّه نقاره نفیر
تمامی به اهل رسالت سپرد	۲۰۱۰ خطِ غیر از تختۀ دل سترد
رسانند آن جمله را بی لقب	رسولان عثمان بگ با ادب
چه انصاف احسان و الطاف دید	چو عثمان بگ از شاه انصاف دید
در افزایش کار بگرفت فال	از ان لطف عثمان شه بی مثال
بُود سر فرازی و شادی بهم	چنین گفت با خود که طبل و علم
علم نیز سرسبزی و تازه گیست	۲۰۱۵ نقاره نشان خوش آوازگی است
جهان تازه از نیکخواهی ماست	شده بر فلک صیت شاهی ماست
گواه است بر جان و دل داده بهر	به شاهی دارین هم آن دو شهر
مرا خنگ شاهبست در زیر ران	جیادی که بخشید شاه جهان
ز دستم بُود دشمنان در بدر	برانم بگیرم جهان سر بسر
به شاهی و فرماندهی بی شگفت	۲۰۲۰ ز هر یک علیحده فالی گرفت
بفرمود فرمان شه عصر زود	وصول هدایا چو در عصر بود
دوالی برین کوس دولت نهید	کنون نوبت ماست نوبت زنید
چه آوازه این نوبت تازه را	به گردون رسانید آوازه را
مقرّر همان عصر شد نوبتش	نمود آنچه اقتضا دولتش

۴۴۵a	تمامی بگفتند از روی هوش	۲۰۲۵	به آن نوبتش حاضران کرده گوش
	جهان سر بسر زیر فرمان تست		که ای شاه نوبت کنون آن تست
	مبادا ولی نوبتت با کسی		صدا آید از نوبت تو بسی
	بیفزود حرمت دل آگاه را		نهاده به جان منت شاه را
	در آن وقت نوبت به پای ایستاد		به تعظیم عثمان بگ پاک زاد
	سلاطین که بودند با اعتبار	۲۰۳۰	از آن وقت عثمان بگ با وقار
	به هنگام نوبت شدند به پای		همانگونه حرمت رسانده به جای
	فزونى ذوی دین احمد بدید		زمان چون به سلطان محمدرسید
	نگوییم خاقان سلیمان عصر		چه سلطان محمد که خاقان عصر
	ازو بود کار جهان با نظام		به کار جهان داده بود انتظام
	همان عادت پیش را پس نهاد	۲۰۳۵	به شاهی و فرمان دهی داد داد
	به شاهنشهی گشت بازو قوی		بدان عادت کهنه داده نوی
	به شاهان چنین کارها خفت است		بداند هر آنکس که با حق است
	جهان را وجود شه با وقار		دمادم دهد زینت کار و بار
	رسید از شهنشهی ایالت به هم		به عثمان بگ پاک طبل و علم
	که از هجرت مصطفا در گذشت	۲۰۴۰	به تاریخ ششصد به هشتاد و هشت
	به هر سوی لشکر کشیدن گرفت		فتوحات از آن پس رسیدن گرفت

کسی را که همت کند یاوری      سزد گر به گردون کند داوری ۴۴۵b  
 چو گردون کند گردنی را بلند      به گردن فرازان در آرد کمند  
 چو گردد ز سیلاب جایی خراب      به جوی دگر کس در افزایش آب  
 ۲۰۴۵ بده ساقی آن باده جانفزای      که از وی زند کوس شاهی گدای  
 از آن نشأه من هم شده      [?]<sup>۱</sup> برانم ســــمــــند

داستان چهارم پیش از جلوس شاهی بر تخت جهانبانی

چنین زد رقم موبدِ کاردان      که فرخ منش بود و بسیار دان  
 چو عثمان بگ آن صاحب تاج و گاه      کمین پایه تخت او مهر و ماه  
 ترقی چو خورشید فصل بهار      همی کرد هر روز در کار و بار  
 ۲۰۵۰ نهالش که بالیدن آغاز کرد      چو خورشید هر سو گلی باز کرد  
 کف در فشانش چو بارنده میغ      طراوت نکردی ز عالم دریغ  
 لـوای بلندیش را آفتاب      کشیدی به بالای سر چون سحاب  
 کسی را که ایزد کند سر بلند      فلک را در آرد به خم کمند  
 سر سر بلندان شود پست او      به خورشید تابان رسد دست او  
 ۲۰۵۵ به بالای گردون عروج آورد      چو خور روشنی بر بروج آورد  
 طراوت دهد فیض او باغ را      چو گلشن پر از گل کند راغ را  
 گشاید گل تازه از چوب تخت      خورد میوه نرم از چوب سخت

[?]<sup>۱</sup>: نا خوانا  
 [?]<sup>۲</sup>: نا خوانا  
 ۱۲۳



۴۴۶a	چو خور بر همه زر فشانی کند	به اهل جهان مهربانی کند
	ز عدلش گریزنده گرگ از رمه	گشاید در مرحمت بر همه
	بدو چشم امّید برنا و پیر	۲۰۶۰ به افتادگان جهان دستگیر
	ستم بازدار از ستم دیدگان	شود شادی افزای غم دیدگان
	برنده نیاز از دل مسـتمند	ستمکار ازو خوار و شاد ارجمند
	بسان عیالش عیال همه	چو مال خودش پاک مال همه
	بدارند و بخشند عقباش هم	مسلم جهان را به او لاجرم
	به اتباع و خیلش فزونی دهند	۲۰۶۵ به جاه و جلالش فزونی نهند
	دهندش ز صفّ ملایک سپاه	فزایند چون حشمتش مال و جاه
	چو خورشید گردد زمینش فلک	هوادر او همچو مردم مَلک
	چو این ملک آن ملک جویان او	هُما چون صبا گشته پویان او
	چه آفاق چرخ کهن طاق را	دهد سایه چون مهر آفاق را
	برو سُرْمه از خاکِ او چشم مهر	۲۰۷۰ به ظلّ حمایت در آرد سپهر
	ز سر پنجه اش شیر گردون خجل	چو عثمان بگِ غازی آن شیر دل
	و زو در دل کافران تازه داغ	رخ اهل اسلام ازو تازه باغ
	فزونـی اسلام آیین او	قوی بازوی شرع از دین او
	ازو روز کَفّار چون شامِ داج	زُیمنش دمام جهان را رواج



پژوهندهٔ عرض و خواهان جاه ۴۴۷a	ز اطراف و اکناف عالم سپاه
فزایندهٔ جاه او آمدند	تمامی به درگاه او آمدند
به کفار و اعداء او ضد شدند	به دل از سر جد مجاهد شدند
سپه نیز از جان بدو نیکخواه	۲۰۹۵ درش باز بر روی خیل و سپاه
به لشکر چو انجم فشانند درم	به او نیز شد دغدغه لاجرم
که او بود در تجربه سخت کوش	چه خوش گفت هوشنگ با فرّ و هوش
کشد مال هم بی رعیت زوال	مدان مرد در عالم الا به مال
که از هجرت مصطفا در گذشت	به تاریخ ششصد به هشتاد و هشت
به خویشان پی مشورت حلقه بست	۲۱۰۰ به تدبیر و اندیشه روزی نشست
که مشهور دندار الپست و چست	چنین رای زد با عم خود نخست
کرم کرد تاج و سپاه عظیم	به ما حق تعالی ز فیض عمیم
صدای جهانبنانی انداخته	لوای شهنشاهی افراخته
مسلم به ما داشت این کارگاه	به عیوق برده سر بارگاه
برین آستانند مانده سری	۲۱۰۵ شب و روز از هر طرف لشکری
به دل شادی افزوده غم برده اند	همه رو برین دولت آورده اند
کمی گرد و تنگ است آرامگاه	کنون کشور ما بدینسان سپاه
درینجای بنما به ما راه زیست	ترا اندرین مصلحت رای چیست

همان عم عثمان بگِ دلفروز	چنین گفت چون بود برنا هنوز ۴۴۷b
۲۱۱۰ کهالحمـد للهـبه فرزانگی	بدین هوش و فرهنگ و مردانگی
سعادت به دولت مساعد به ماست	فلک یار و دولت معاضد به ماست
به کفار همسایه غارت بریم	فراوان غنیمت به چنگ آوریم
سپه زان غنیمت به هر چند گاه	فزاینـد بر خویشـتن مال و جاه
چو آوازه نهب و غارتگری	کند گوشاز هر طرف لشکری
۲۱۱۵ به مایکجهت در غزا و جهاد	شوند و نمایند پاک اعتقاد
کف شاه را گر بُود فیض میغ	ندارند لشکر از او جان دریغ
شتابند لشکر به فرمان او	که دیدند انعام و احسان او
به امید نعمت همه کامجوی	به درگاهش آرند رو نامجوی
چو عثمان بگ از عم خود این شنید	بدین گونه نکته دلش نارمید
۲۱۲۰ به پیران قوم خود آورد روی	که بودند دانا دل و نیک خوی
به ارطغرل راد بودند یار	چه هنگام عشرت چه در کارزار
چو اقباش محمود و چون ایقداپ	حسن الپ غازی و هم طرغداپ
طلب کرد آن جمله را در حضور	نمایان ز دندار الپ غیور
تعرض به کفار قرب جوار	همان نهب و تاراج ملک و دیار
۲۱۲۵ برای کفاف معاش سپاه	بدین طرز باخود فزاینـد جاه

۴۴۸a	که بودند فرزانه و سالخورد	بدیشان چنین مشورت کرد مرد
	به جان پخته تدبیر و دل هوشیار	سرانجام را دیده ز آغاز کار
	که در مشورت مرد باید امین	چنین گفت فرزانه مرد گزین
	که بی مشورت کارها ناخوش است	به دانا دلان مشورت دلکش است
	بُود بیم همسایگان ناصواب	۲۱۳۰ بگفتند فرزندگان در جواب
	به ما از قدیمند منقاد و یار	بلاد و ولایاتِ قریبِ جوار
	شب و روز فرمان بر و یاورند	به ما جملگی یار و فرمان برند
	همه سازگارند و جان در میان	به دل ز اول وهله تا این زمان
	درین کیش آزار مرغوب نیست	کنون در دل آزارشان خوب نیست
	نمودند و بودند چون مغز و پوست	۲۱۳۵ در ایام تنگی به ما یار و دوست
	نگیریم و ندهیم آزارشان	چو وقت فراخیست دشوارشان
	خطِ روبه روی قدیمان کشید	نشاید پی دوستان جدید
	نشاید به نخلِ ثمر و تبر	به بوی نهالِ نیاورده بر
	خطِ حسن عهد از صحیفه سترد	کسی کو نمود آنچه دست برد
	چنین عذر کی شیمه آدمیست	۲۱۴۰ نه شایسته دولت و مردمیست
	جز انصاف کار تو مشهور نیست	به ذات تو جز عدل مفسور نیست
	خرمنند آزار دلها نجست	دو خصلت ازین عذر خیزد نخست

یکی آنکه زین عذر مردم حساب	بگیرند و از ما کنند اجتناب	۴۴۸b
کسانی که خواهان این آستان	در اطراف هستند از راستان	
۲۱۴۵ بدین عذر از ما گریزان شوند	شده سوی دیگر به ما نگروند	
دگر حاضران نیز ازین گونه عذر	چه سالار و ارکان دولت چه صدر	
به ما جملگی دل دگرگون کنند	نکردند ازین پیش اکنون کنند	
صواب اینچنین است نزد خرد	که همسایگان را نسازیم بد	
به ایشان به دستور سابق معاش	نماییم و باشیم بی دلخراش	
۲۱۵۰ تمامی به ظلّ حمایت کشیم	بدین فن شراب هدایت کشیم	
همان به که با دشمنان قدیم	به یاری ایشان نماییم بیم	
نماییم با کافران دشمنی	کنیم از غنیمت سپه را غنی	
به تدریج کفار را یک به یک	بسازیم مخذول بی ریب و شک	
رعایا که در تنگسالی به ما	مدد کرده جانی و مالی به ما	
۲۱۵۵ زیاده به ایشان رعایت کنیم	در ایام بسطت حمایت کنیم	
رفاهیت حالشان را نظر	گماریم و سازیم فرخنده فر	
چو اشباه و امثال ایشان چنین	رعایت ببینند بی خوف و کین	
به رغبت همه بنده فرمان شوند	مگو بنده فرمان که قربان شوند	
در آیند با حکم و فرمان ما	به گردون رسانند ایوان ما	

۴۴۹a	دهد روشنایی چو خورشید و ماه	۲۱۶۰	ولایت ز آمد شد اهلِ جاه
	نمایند رنگین چو گلزار و باغ		سپاه و رعایای ما با فراغ
	چه پیران که فرُخ دبیران همه		متین بود چون رای پیران همه
	ببستند در فکر پیشی میان		موافق به تدبیر پیشینیان
	پسندیده افتادش این گفت و گوی		بدین رای عثمان بگ آورد روی
	به حسنمآب این سخن اقر بست	۲۱۶۵	از آن فکر دندار این اصوبست
	که سختی کشد مرد بی مشورت		چنین گفت داننده مصاحت
	به همسایگان کرد نیکی شعار		پس آنگاه عثمان شه با وقار
	به افراد انسان و قوت گرفت		طریق وفا و مروّت گرفت
	مناسب به هر کس رعایت نمود		نکویی به همسایگانش فزود
	به دلها همه نقش نیکی نگاشت	۲۱۷۰	نظر بر رعایا و لشکر گماشت
	نمودن گرفت از در داوری		به مردم ره معدلت گستری
	فزودی به قانون و رسم ملوک		به آداب و ترتیب کردی سلوک
	رساندی به ایشان به هر پایه سود		ز کفار قومی که همسایه بود
	ازین خاندان عمری آسوده اند		ملازم به این خاندان بوده اند
	که خود را ازین آستان می شمرد	۲۱۷۵	از آنها یکی کوسه میخال گردد
	بهم بود با والی اسکی شهر		در آن جنگ عثمان بگ از روی قهر

زبون کرده بودندش و دستگیر	در اثناء آن جنگ با صد زحیر
اساس شهی را به بنیاد ساخت	چو عثمان بگ از قیدش آزاد ساخت
خلاصی میخال تحریر یافت	چو این قصه زین پیش تقریر یافت
غم از دل بدر برد و خوشحال شد	۲۱۸۰ به جان بنده اش کوسه میخال شد
همی بود پیوسته منقاد او	نمی رفت آن نیکی از یاد او
به هر سو که می کرد اشارت شتافت	سر از امر و فرمان او می نتافت
قدم راز خورشید برتر نهد	بدین آستان هر گه او سر نهد
که بودش به این خانواده سلوک	دگر حاکم قلعه بیاجوک
خواخواه بودی به این خاندان	۲۱۸۵ از ارطغرل پاک تا این زمان
که می زد به این قوم از صدق دم	به کوی وفا بود ثابت قدم
بهم بودندشان در میان ارتباط	چو شیر و شکر داشتند اختلاط
در اوراق بگذشته مسطور شد	به طرزی که زین پیش مذکور شد
کس و کوی عثمان شه با شکوه	زمان توجه به ییلاق و کوه
نهادندی احمال و ائقال را	۲۱۹۰ امانت در آن قلعه اموال را
امانت به خود باز بردی همه	گه باز گشتن سپردی همه
علیشیر نامی خیانت شعار	فامان حکام قرب جوار
به عثمان بگش دشمنی در میان	سر و حاکم مردم گرمیان



۴۵۰a	به میدان همی راند رخس نزع	ز دل ساخته دوستی را وداع
	چو فعلش رخ دولت او دغل	۲۱۹۵ دلی پُر ز کینه سر پُر جدل
	کند کوسه میخال را سرزنش	سبب بر چنین فعل آن بد منش
	برو دست بردی به هنگام کار	بدو با تگور بلیجک حصار
	به عثمان بگ پاک دل سالها	تگور بلیجوک و میخال را
	دمادم به خدمت شتابندگی	طریق شد آمد ره بندگی
	بانندی سرشان ازین خاندان	۲۲۰۰ بدین خاندان آمد درخشان
	مصون داشتندی کنار و میان	بدین خدمت از حاکم گرمیان
	ازین روی می بود دل تابناک	علیشیر حاکم به عثمان پاک
	بر آخته شمشیر حرب و قتال	به سر داشت پیوسته جنگ و جدال
	زُیْمَنقِ—دومچنان ش—هریار	قراجه حصار اندر آن روزگار
	درون و برونش پُر از آدمی	۲۲۰۵ بهشت برین بود در خرمی
	درو مجتمع گشته ز انصاف و داد	مسلمان و کفار از هر بلاد
	ز هر حرفه از هر طرف بسته صف	در آن شهر صنّاع و اهلِ جَرْف
	به حرف جهان غلغل گفت و گوی	ز انبوهی شهر و بازار و کوی
	چه از اهل قبله چه اهل وثن	به هر جمعه بازار او مرد و زن
	کسی را نه یارای چون و چرا	۲۲۱۰ بهم منتظم بهر بیع و شرا

در آنجا به قصد غزا و جهاد	سپاه مجاهد دمامد زیاد ۴۵۰b
در آن بقعه گرچه کسی ضد نبود	پی سجده محراب و مسجد نبود
هنوز اندرو نه خطیب و امام	نه قاضی نه مفتی پی انتظام
به آن کثرت و جمعیت جمعه نه	صدایی ز تسبیح در سمعه نه
۲۲۱۵ بُود جمعه حجّ مساکین دین	فرح بخش چون عید بر مؤمنین
در آنجا به اسلامیان زین سبب	به جان بود آزار و در دل تعب
جماعت ز شیخ آده بالای همه	طلبکار فرخنده بالای همه
به عثمان بگ او بود پیر طریق	پدر زن به دل مهربان و شفیق
خطیب و امام از مریدان او	که باشند مامور فرمان او
۲۲۲۰ به عثمان بگ آن شیخ ارشاد گفت	که در خاطر تو نماند نهفت
ملازم به سلطان علادین قباد	فرستاد باید به آیین داد
که با اذن سلطان امام و خطیب	چه مفتی چه قاضی نکى و لیب
درین باب احکام و منشور نیز	سپارد به قانون و دستور نیز
چو عثمان بگ از شیخ این گوش کرد	تمامی تن خویش را هوش کرد
۲۲۲۵ به پاسخ چنین گفت ای پاک رای	نماینده ره به خلق خدای
من آن مملکت را به تدبیر خویش	گشادم نه بازور تقدیر خویش
ز کفار حربی جدا کرده ام	به آیین اسلام آورده ام

نصیبِ گدایان از بیش و کم	چه چیزست تعیین نماز کرم ۴۵۱a
چو عثمان شه پاک هم صدق دل	به اربابِ دل داشتی متصل
۲۲۳۰ بفرمود یک شهر از شهرها	بخشتم که یابی از آن بهره‌ها
دلِ مردِ درویش گردید شاد	بدان بخشش شاه کرد اعتماد
چنین گفت درویش را ملک و مال	قناعت بود در جهان لایزال
ازین پس گدا را رضای تو بس	وگر مال خواهد لقای تو بس
از آن پس که عثمان بگ پاک جان	مقرر به شاهی شد اندر جهان
۲۲۳۵ به درویش جایی مقرر نمود	در آن جای ابواب احسان گشود
به آن صاحبِ حال شاهِ زمن	وفا کرد آن وعده را بی سخن
همیشه درین دهر با آب روست	قوی دست سلطانِ درویش دوست
بهاران که بر سبزه باران کند	دعای گدایان به شاه آن کند
چو خواهی که گردی قوی دست شاه	کرم ورز و همت ز درویش خواه

### صورتِ سیمین

۲۲۴۰ شنیدم یک از سالکان سبیل	دلش کان معنی و کف رود نیل
به اهلِ یقین نسبت و حال داشت	به پاکیزگی نام، قمرال داشت
به نفس دغا بود کارش جهاد	بدان جهد هر روز، کارش زیاد
به مسکینی خویش آن دل غنی	همی بود در بندر ارمنی

۴۵۱b	به صحرا شدی گاه و گاهی به کوه	به فکر غزا گر بگشتی ستوه	
	که همصحبتش بود بی شک و ریب	در آن سیر مردی ز مردانِ غیب	۲۲۴۵
	که ای پیر جویای راه صواب	به درویش کرد آن ولی این خطاب	
	لباس غزا متصل در برت	همیشه خیال غزا در سرت	
	غزا پیشه ای در سبیل اله	خواهد رسیدن درین چندگاه	
	مسخر کنند عالم اولاد او	جهان زیب یابد ز بنیاد او	
	فرزاد علمهای اسلام را	کند دست او پست، اصنام را	۲۲۵۰
	به فکر غزا باش و در کار شو	گر از دستت آید به او یار شو	
	چو بازوی پاکش قوی دولت است	توانا و دانا و ذی شوکت است	
	جهان سربسز آن اولاد اوست	شنیدم که تا حشر بنیاد اوست	
	کدامین عزیزست با این صفت	ولیکن بباید درین معرفت	
	بپرد غراب شب از آشیان	بگویم ترا یک سحر ناگهان	۲۲۵۵
	عصافیر انجم رمند از هراس	پرد باز زرین گردون مساس	
	چو شهباز گردون زند پر و بال	بدین دشت مرغی رسد بی همال	
	بگویم که آزاده شهزاده ای	نهد پای بر فرق آزاده ای	
	رُخش رنگ برده ز خون تذرو	به لبها چو غنچه به قد زاد سرو	
	جهان از وجودش پذیرد نظام	چو بر سروش آن مرغ گیرد مقام	۲۲۶۰

نشان سر افرازش باشد آن	۴۵۲a	به عالم کمین بازیش باشد آن	
شنید این مقالات بی اشتباه		چو قمرال ابدال از آن پیر راه	
طلبکار مقصود بی گفت و گوی		از آن پس قدم ماند در جست و جوی	
همی بود در کار دین سخت کوش		در آن وقت عثمان بگ از فرط هوش	
که هر دم طلبکاریش بیش بود		از آن جای سر زد که درویش بود	۲۲۶۵
پی خدمتش همچو گردون شتافت		به مقصود درویش چون دست یافت	
به عثمان بگ آورد بی شک و ریب		حدیث خود و نقل آن اهل غیب	
عثمان شد در آن حال گفت و شنفت		علامات و آثار را باز گفت	
به بالای عثمان بگ آورد پای		ز روی هوا پَر زنان یک همای	
مقام نَزّه بود مأوا گرفت		چو اقبال بر فرق او جا گرفت	۲۲۷۰
جهانداریش را بشارت رسید		چو عثمان بگ آنسان اشارت بدید	
به احسان حق شکر بسیار کرد		رخ دل به درگاه دادار کرد	
ز صدق درون با خدا کرد عهد		چو مردان به کارش نمودند جهد	
به امر شریعت کند پی روی		که بازوی اسلام دارد قوی	
قوی گردد و از زبونی رهد		به کار شریعت فزونی نهد	۲۲۷۵
نه یکسال و مه، تا به روز جزا		بیند میان را به کار غزا	
کند صرف راه خدا بی درنگ		غنائیم که از کافر آرد به چنگ	

رساند نکویی به هر مرز و بوم	۴۵۲b به تخصیص درباره اهل روم
ز دنیا چو آهنگ رحلت کند	به اولاد هم این وصیت کند
۲۲۸۰ که از طرز و آیین او نگذرند	سراسر به اسرار دین پی برند
چو عثمان شه غازی آن پاک مرد	به قمرال بابا چنین عهد کرد
پس آنگاه بابا به آیین خویش	طریق گدایی رسانید پیش
کزین سلطنت حصّه ای همکنان	کدام است تعیین نما این زمان
ز بابا چو عثمان بگ این گوش کرد	به پاسخ چنین گفت ای پاک مرد
۲۲۸۵ یکی شهر از شهرهای غظیم	که گیرم ز کفار بی ترس و بیم
از آن تو و هر چه خواهی دگر	به آن سازم الحاق بی خوف و ضر
بگفت از کرم مزدگانیم بخش	برای تسلی نشانیم بخش
مبادا زمانی که سلطان شوی	ازین وعده خود پشیمان شوی
بخندید عثمان شه پاک دل	که مردان نباشند پیمان گسل
۲۲۹۰ یکی قبضه شمشیر بهر جهاد	به خود داشت آن را به درویش داد
یکی مشربه از پی آب خورد	همی داشت آن نیز با او سپرد
چنین گفت دانا گداگر کس است	متاعش ز دنیا قناعت بس است
چو درویش از شاه آن لطف دید	ز همراهیش بعد از آن نارمید
به آن تیغ کردی غزا بی دریغ	نهادی به حلقوم کفار تیغ

۲۲۹۵	همان تیغ و آن مشربه این زمان	۴۵۳a	فزودست رتبت به آن خاندان
	به اولاد عثمان بگ آن یادگار		تبرک بُود تا به روز شمار
	ز بعد تمگن به تخت شهی		شه پاک نیت ز کار آگهی
	در آن بندر ارمنی جای عین		به درویش فرمود با زیب و زین
	عمارت نمودند و اوقاف هم		به آن بقعه کردند بی بیش و کم
۲۳۰۰	از آن لحظه تا این زمان سال بیست		فزوده به تاریخ سال دویست
	که هر جا فقیر و غنی بوده اند		از آن بقعه خیر آسوده اند
	وفا کرده عثمان بگ آن عهد را		بیفزود در کار دین جهد را
	از آن پس قوی گشته بنیاد او		جهان شد مسخر به اولاد او
	از آن خاندان خیر بیگانه دان		که باشند بدخواه این خاندان
۲۳۰۵	زهی دولت و دین زهی عدل و داد		زهی ملک و دولت که پاینده باد
	بده ساقی آن باده خوشگوار		که سرمست گرداندم وقت کار
	به آن نشأه چون و چرایی کنم		به کفار حربی غزایی کنم

### داستانِ اول از غزوات سابقه بر زمان جلوس

### سلطانی و تمگن عثمانی بر سریر جهانبانی

چنین کرد دانا دل پاک ذات	به گفتار شیرین حل مشکلات
که عثمان بگ غازی آن پاک دین	که هم پاک دین بود و هم پاک بین

- ۲۳۱۰ ز خورشید گردون گذر داده تاج  
 چو ارطغرل غازی آن پاک فر  
 به عثمان بگ این گفت آن کاروان  
 نموده فزون هوش و فرهنگ را  
 به خلق خدا مهربانی کند
- ۲۳۱۵ چو عثمان بگ غازی آن پُر هنر  
 به کار غزا داد دادن گرفت  
 چو این نکته زین پیش مذکور شد  
 بهم جمع گردیده ارباب روم  
 به آن مرز شایسته شاهی کند
- ۲۳۲۰ چو دیدند عثمان بگ راد را  
 بهم کرده از جان و دل اتفاق  
 که در ملک شایسته سلطان تویی  
 برون آر چون مهر رخشنده تیغ  
 خلاصی ز غم در پناهت کنیم
- ۲۳۲۵ چو عثمان خان این حکایت شنید  
 ز مردان غیبی هم اینسان رشاد  
 ز شاهان دوران همی خورد باج ۴۵۳b  
 ازین دار فانی به وقت گذر  
 که باشد به جای جدش قایی خان  
 چو گلشن بیاراید اورنگ را  
 ز اعدای دین جانستانی کند  
 میان چست بسته به قول پدر  
 به شاهش قانون نهادن گرفت  
 که سلجوقیان از میان دور شد  
 که یابند شاهی در آن مرز و بوم  
 جهان را خلاص از تباهی کند  
 به اصل و نسب پاک بنیاد را  
 کشیدند صف پیش او بی نفاق  
 پناه جهان ظل سبحان تویی  
 مکن سایه خویش از مادرینغ  
 سر و جان همه صرف راهت کنیم  
 از آن قوم پاکیزه آیین و دید  
 به کار خودش دیده بود و گشاد



قبولِ سخن کرده در داوری	کآه ساخت چون خسرو خاوری ۴۵۴a
شبِ عالم از وی شده همچو روز	بر آمد چو خورشید گیتی فروز
لِوای شریعت برافراخته	به کفّار دین تیغ کین آخته
همه همّتِ اهلِ دنیا و دین ۲۳۳۰	به حالِ خودش دید آن پاک بین
غم دین ازین بیشتر خورده بود	به اربابِ دین نذر هم کرده بود
کزین دم کند تا حلولِ اجل	به کفّار اطراف جنگ و جدل
به کارِ غزا بی ملالی کند	جهان را ز کفّار خالی کند
به امر شریعت فزایش نهد	به گوشِ تبه کار مالش دهد
همان آمده بر سرنذر خویش ۲۳۳۵	خواص در خویش را خواند پیش
به ایشان در مشورت باز کرد	حکایت بدین طرز آغاز کرد
که وقتِ جوانی و فرّ و مهی است	اوانِ بزرگی و کار آگهی است
همان به که یکسر غم دین خوریم	به کفّار اطراف لشکر بریم
سپه را غنیمت ز مالِ حلال	رسانیم و سازیمشان بی مال
مرا اندرین کار یاور شوید ۲۳۴۰	فروزان تر از مهر خاور شوید
نباشید غافل درین کار و بار	که هنگامِ سعی آمد و وقتِ کار
ازو همکنان این سخن کرده گوش	به دل یکسره از سر فرو هوش
ستایش نموده بدانند کیش	نوشتند بر خود خطِ بنده کیش

همه بندگانیم و سلطان تویی	چه سلطان که ما کالبد جان تویی ۴۵۴b
۲۳۴۵ به هر چه که فرمان تست آن کنیم	اطاعت به فرمانت از جان کنیم
جو دانست عثمان شه پاک کیش	که دارند جمله سر بندگیش
سخن را به مقصود کرد ابتدا	که کرده خلافت نصیبم خدا
کسی را کز امر خدا سر کشد	قدم از سر بندگی در کشد
به ما فرض عین است اخراج او	ازین ملک هم نهب و تاراج او
۲۳۵۰ شنیدم به همسایگی کشوریست	در آن مملکت حکمران کافر است
تن او توانا و بازو قوی	گرو برده از کافران در کوی
به نام آیه نیکوله و کشورش	فضای خوش و بی عدد لشکرش
ولی اهل اسلام ازو متصل	به جان بی حضورند و آزرده دل
به ارباب دین داشته کینه را	ببسته میان کین دیرینه را
۲۳۵۵ به ییلاق و قشلاق ما وقت کوچ	از آن گرگ وش بیم بر میش و قوچ
به پهلوی آن مملکت کشوریست	اگر چه که والی آن کافر است
مقام وسیع و لقب بیلاجوک	مقرّر به نزدیک اهل سلوک
به او اهل اسلام را بردوام	بود یاری و دوستی تمام
به والی فرستیم اول رسول	که گوید نصیحت به آن بو الفضول
۲۳۶۰ اگر پند بپذیرد از وی به گوش	نباشیم ما هم به او سخت گوش

بر آریم از قوم و خیلش دمار	و الّا به شمشیر هنگام کار	۴۵۵a
به ییلاق و قشلاق گاه عبور	هم این را کنیم التماس از تگور	
نماید به هر وقت در قلعه جا	پی رخت و بار کس و کوی ما	
که می داشت الفت به اسلامیان	قبول سخن کرد و والی به جان	
که آرند در قلعه عورات رخت	ولی کرد شرط اینچنین نیکبخت	۲۳۶۵
بپایند عورات از هر گروه	گه باز گشتن هم از دشت و کوه	
نگیند با یکدیگر نیک و بد	بگیرند اسباب و آلات خود	
عمل می نمودند بی گفت و گوی	بدین قول راضی شدند از دو سوی	
همی کرد انگیز جنگ و جدل	ولیکن ایسا نیقله هر محل	
دلش را ازین غصه بی صبر دید	چو عثمان بگ این جرأت از گبر دید	۲۳۷۰
به خونریز کافر کمر بست چست	سپه را خبردار کرد و نخست	
همه غرق پولاد و ز آهن کلاه	جدا کرد هفتاد کس از سپاه	
به ملک اعادی شیبخون برند	پی صید چون باز بیرون پرند	
خبر داد ازین حال با کافران	مگر بود جاسوسی اندر میان	
پی نهب و تاراج بر خاستند	که اسلامیان لشکر آراستند	۲۳۷۵
بتندی و غریب چون نرّه دیو	ایسا نیقله دیده این گونه ریو	
قبا کرده ز آهن ز پولاد، خود	به احضار لشکر اشارت نمود	

بِه درگاهش آورده رو لشکری	بِه کین آوری کافران خبری ۴۵۵b
بدانسان سپه کافر پر شکوه	خروشان و سنگین چو دریا و کوه
۲۳۸۰ به قصدِ اعدای برون تاختند	ز هر سو به خونریز تیغ آختند
مگر در میان بود کوهی عظیم	بفرمود کافر سپه را دو نیم
در آن کوه داده به یک نیمه جای	کمین ساز باشند و دارند پای
به یک نیم دیگر سر راه را	سپرد از پی منع بد خواه را
چو اسلامیان را از انجای تنگ	بخواهد فتادن گذر بی درنگ
۲۳۸۵ کمین ساز از پس خود از پیش راه	بگیرند راه از دو سوی سپاه
نمانند کس را ز ارباب دین	بدین بگزرانند از تیغ کین
چو کافر به لشکر چنین رای زد	به دست خودش تیشه بر پای زد
مگر بود از اهلِ ذمت یکی	خبردار از کافران بی شکی
به عیاری و شح روی صبح و شام	در آن ملک مشهور و ارطون به نام
۲۳۹۰ در آمد به عثمان بگ پاک دین	که کردند گبران به قصدت به کین
ز کفار آنها که دید و شنفت	سراسر حکایات را باز گفت
چو این قصه را گوش کرد از سروش	طلب کرد عثمان بگ از روی هوش
سران سپه را پی مشورت	در اندیشه و فکر آن مصلحت
بگفتند لشکر همه یک زبان	به ما کید کافر ندارد زیان

۲۳۹۵	زمانی که ارطغرل پاک بود	۴۵۶a	به کار غزا چست و چالاک بود
	همین گبر با ما سر جنگ داشت		ز اهل غزا پای رشک داشت
	مخور غم همان صیدزخمین ماست		زدن تیغ بر کافر آیین ماست
	چو عثمان بگ از رای و تدبیرشان		بدان لطف و پاکی تقریرشان
	شکفته چو گلزار گشت از نشاط		بفرمود در حال ازین انبساط
۲۴۰۰	برانند بالای کفار شوم		پی غارت و نهب آن مرز و بوم
	بتازند یکسر سپه بارگی		به کفار رانند یکبارگی
	ز شاه این سخن گوش کرده سپاه		به گرد سپه شد نهان مهر و ماه
	زمین از سُم اسبشان شد ستوه		براندند چون مهر بالای کوه
	برون تاخت کفار هم از کمین		چو سیماب لرزید روی زمین
۲۴۰۵	مسلمان و کافر بهم ریختند		ز روی غضب باهم آویختند
	زد و خورد گبر و مسلمان بهم		به عیوق بر، نالیزیر و بم
	سُم اسب کین آوران نبرد		دهان فلک را پُر از خاک کرد
	در آن تنگ جا کافرانِ دو روی		به لشکر گرفتند راه از دو سوی
	کشیدند تیغ و گشادند تیر		پی ریزش خون برنا و پیر
۲۴۱۰	ز زخمِ خدنگ و سنانِ گروه		یلان را بدن چشمه چشمه چو کوه
	ز خونِ یلان کوه را رنگِ لعل		زمین چون شفق هر طرف سنگِ لعل

نهادند پا بر زمین استوار	غزایشگان هم در آن کارزار
به گویال کردند خرد و خمیر	تن کافران را در آن دار و گیر
جدل پر دلان را کشید امتداد	در آن جنگ کفار ناخوش نهاد
در آن جای شدبایخواجه شهید	۲۴۱۵ ز خویشان عثمان بگ پاک دید
نهادند دلها همه بر هلاک	دلیران در ورطه هولناک
نهادند بر کافران بی دریغ	از آن پس کشیدند چون مهر تیغ
زگردان کفار دندان و چشم	کشیدند و کردند از روی خشم
هزیمتمودند کفار دون	سر اشکسته، دل خسته و دیده خون
براندند از پیش اشرار را	۲۴۲۰ به شمشیر پی کرده کفار را
چو روبه به سوراخ قلعه خزید	تگورسگ آن حال را چون بدید
نمایان به جان کافران را زیان	در اطراف آن مملکت غازیان
غنیمت گرفتند و تاراج ساخت	به هر سوی آن مملکت برده تاخت
به جا باز گشتند از آن کارزار	پس از نصرت و عون پروردگار
بفرمود عثمان شه دلفروز	۲۴۲۵ بیاسود چون لشکری چند روز
به خنجر دل کافران را درند	به آن مملکت باز یغما برند
بر آن کافران گشته بودند چیر	به مردانگی غازیان دلیر
به کافر زیان، به خود کرده سود	شیخون بر آن مملکت برده زود

در آن ناحیه قلعه قولجه نام	شکستند آن قلعه را در و بام ۴۵۷a
۲۴۳۰ شب تیره چون آتش افروختند	در و بام آن قلعه را سوختند
به جان ایان نیقله تازه داغ	نهادند با یکدگر با فراغ
سپهدار آن قلعه را دستگیر	نموده زن و مرد بردند اسیر
به دست غزا پیشگان مال و گنج	از آن فتح افتاد بی درد و رنج
ایان نیقله چون شنید این خبر	که نی ملک ماند و نه از مال اثر
۲۴۳۵ تبه دید چون کار بر خویشان	بپیچید چون مار بر خویشان
ازین پس سران ممالک تمام	به عثمان خان جمله گشتند رام
کسی را که یاور شود عون حق	به او نیست کس را مجال نطق
گذشته از آن فتح فرخنده فال	چهار و ثمانین و ششصد به سال
بده ساقی آن جام خورشید رنگ	که در نشأه گیرد ز جمشید هنگ
۲۴۴۰ نموده به آن کیفیت ترک هوش	رسانم بر افلاک جوش و خروش

#### داستان دوم از غزوات سابق عثمانی بر جلوس سلطانی

ز دانا و پیری شنیدم خطاب	که دل داشت در چاشت چون آفتاب
چو اخبار پیشینیان یاد کرد	ز عثمان بگ این قصه بنیاد کرد
چنین گفت کان شاه غازی سرشت	به جرات جهان ساخت خرم بهشت
زمانی که با یاری یاوران	چو تیغ خودش راند بر کافران

۲۴۴۵	به ملکِ ایبا نیقله رانده سخت	۴۵۷b	ظفر یافت با او زیاری بخت
	خدنگش که کفار را دیده دوخت		در و بام آن مملکت را بسوخت
	سلاطینِ عصرش شده بی شکیب		گرفتند از آن جرأتِ او حسیب
	خصوصاً ایبا نیقله روز و شب		به دل داشت زو تاب، در سینه تب
	همیشه در اندیشه انتقام		نه شادیش در دل، غمش بر دوام
۲۴۵۰	همی بود پیوسته نیرنگ ساز		چه سازد که گردد در جنگ باز
	کز اهلِ غزا انتقامی کشد		به کام دلِ خویش جامی چشد
	به خود گفت این کار با یار و دوست		براید که باشند چون مغز و پوست
	رسولان فرستاد با دوستان		سپرده به هر یک چنین داستان
	درین ناحیه سرور و خیل تُرک		پی نهیما چیره گشته چو گُرگ
۲۴۵۵	به ویرانی ملک و این کشورست		دمادم در افزایش لشکرست
	نه تنها به ما دارد این شور و شر		به حگام اطراف دارد نظر
	چو این مملکت را بگیرد به تیغ		کند رو به ملکِ دگر بی دریغ
	در آن ملک هم ترکتازی کند		چو شمشیر خود سرفرازی کند
	بدین طرز حگام را یک بیک		کند خارج از ملک بی هیچ شک
۲۴۶۰	رساند بدین طرز عذرِ صریح		خالها به کیشِ قدیم مسیح
	فزوده بدین محمد رواج		به سر افسر از زر کند تختِ عاج



از آن پیش کاتش شود این شرر	نماییم باهمکنان دفع ضرر ۴۵۸a
بُود نخلِ نو بر زمین سست بیخ	از آن بیشتر کو شود سخت بیخ
به زوری توان کندن الا به صبر	برد شاخ خود را به بالای ابر
کسی را کجا بعد از آن تاب آن	بماند که بر داردش از میان
ملوکِ طوایف سخن کرده گوش	نمودند چون بحر جوش و خروش
نمودند باهمدگر اتفراق	به لشکر رساندند جر از نفاق
به جنگ و جدل جمله حاضر شوند	به نیک و بد کار ناظر شوند
از آنها تگور قزاجه حصار	به لشکر کشی داشت بیش اعتبار
مبارز خود و لشکرش صف شکن	گه کین اعدا سر و چشم کن
قلاوز نامی ز خویشان خویش	پی دفع اعدا طلب کرد بیش
سپهدار و لشکر شکن بود گُرد	تمام سپه را به او واسپرد
بفرمود حگام بد روز را	که باشند تابع قلاوز را
تگوران شده نام جویان او	نتابند گردن ز فرمان او
نمودند کفار هم اتفراق	به سرداری او دل پر نفاق
ز هر سو زمین و زمان کرده طی	سپه با هم آمیخت چون آب و می
کشیدند لشکر به صحرا و کوه	فلک تیره اهل زمین شد ستوه
ز مرد و ز مرکب چه شیب و چه اوج	رخ دشت در شور چون بحر و موج

۴۵۸b	خبردار ازین حال ناگاه شد	چو عثمان بگ از حال آگاه شد	
	به قصدش نمودند هر سو هجوم	۲۴۸۰	که کفار تابیده همچون نجوم
	که گشتند کفار جمع اینچنین		ایا نیقله باعث آمد برین
	فرو شد در اندیشه عرض و مال		از آنگونه جمعیت و قیل و قال
	به ارکان دولت نظر کرد و گفت		ز دشمن چو آن جمعیت را شنفت
	برد از شبان میش، خرد و بزرگ		چو سگ یار گردد به درنده گرگ
	ز روی فراست نه از اضطرار	۲۴۸۵	بباید نظر کرد در کار و بار
	به بخشایش و لطفِ حقّی شکیم		ز روی عدد گرچه ما اندکیم
	غزا بُود فرضِ کفایت به ما		به فرمان حق از برایت به ما
	به ما این زمان شد غزا فرضِ عین		نمودند کفار چون شور و شین
	به جان پای بر جایو تن سخت کوش		ضرورت بکوشیم از روی هوش
	به گبران چو سازیم آهنگِ جنگ	۲۴۹۰	نباشد برون سعی ما از دو رنگ
	به هر دو جهان آبرو طالبیم		درین جنگ مغلوب یا غالبیم
	ز عقبی همه با سعادت قریب		شهیدیم اگر شد شهادت نصیب
	ستائیم از کافران مال و گنج		وگر غالب آییم بی درد و رنج
	فزونست از لطفِ دادارِ ما		بدین هر دو تقدیر در کارِ ما
	که باشند با کافران کینه خواه	۲۴۹۵	چنین گفت و فرمود شه با سپاه

سپه را چو گلزار آراستند	۴۵۹a به خونریز کفار بر خاستند
جهان پهلوان چون کمان جاغ کرد	سپه سر بسر تیغ نژ داغ کرد
یلان را در آن حالت دار و گیر	کمانها به قربان، به قنديل تیر
ز پای و سر نیزه جان ربای	شش انگشت مرد اسب شد پنج پای
۲۵۰۰ لَوای شریعت بر افراشتند	مقابل به اعدای دین داشتند
به صحرا یگرچه هر دو سپاه	رسیدند با یکدیگر کینه خواه
ازین رو مسلمان از انسوی گبر	بهم حمله کردند چون باد و ابر
ز غریدن کوس و غوغای نای	چو سیماب لرزید آن جنگجای
ز بس کز دهان و لبان کف دمید	شده ساده رویان به ریش سفید
۲۵۰۵ براندند کفار تند و دلیر	به خونریز اسلامیان همچو شیر
چو دیدند اینگونه جرأت غزات	بجنبانند از جای پای ثبات
چو بادوغا گرد میدان بروفت	همه الله الله گفتند و کوفت
چو با یکدیگر کینه جویان شدند	رسیدند و دست و گریبان شدند
چو دوزخ شده آن مقام ستیز	نشان داد از محنتِ رستخیز
۲۵۱۰ فتاده مبارز در آن پهن دشت	چو گردون به بالای هم هفت و هشت
به امداد شرعی غازیان	بسا جان که کردند آنجاریان
اگر چه به کفار تیغ آختند	به خود لیک جنت مکان ساختند

از آنها یکی گنبدز الپ جوان	که بود او برادر عثمان خان ۴۵۹b
فرو رفت پایش به گرداب خون	نیارست کردن دگر سر برون
۲۵۱۵ به خون شهادت علم کرده آل	به خود ساخت پیشان جنت مآل
به جان سعی کرد و به غفران رسید	مقامی که او یافت نتوان رسید
بلی آدمی عاقبت مرد نیست	ازین خاکدان رخت را برد نیست
به خاکشدرختیست بر لفظ عام	گرفتست شهرت به قنَدیلو چام
به این اسم از آن شد که اهل حضور	دیدند آنجا قنادیل نور
۲۵۲۰ به کفار از آن پس نهادند تیغ	بریدند سرهایشان بی دریغ
نهادند گردان در اثای جنگ	قلاوز کفار را پالهنگ
بفرمود عثمان شه پاک دم	که سگ را بسازند پاره شکم
ز شومی آن کافر پُر فتنه	شد آن دشت بد نام با این اشوه
به خلق خدا هر که بد می کند	نه با خلق بد، بد به خود می کند
۲۵۲۵ شجاعت مسلم به عثمانیان	ز عهد کیومرث تا این زمان
نبودست سام نریمان شجیع	بدانسان که هست این ملوک بدیع
بدین دست و دل زال زر هم نبود	مگوزال زربلک رستم نبود
نبودند ایشان به آیین دین	هوادر اسلام و شرع مبین
سلاطین عثمان به زور دو کار	ز شاهان فزونند در روزگار

۲۵۳۰ به آیین دینند ظاهر قوی بودشان ز طاهر قوی معنوی ۴۶۰a

به معنی و صورت دلیرند تند به شمشیرشان تیغ کفار کند

بسه تخصیص سلطان دولت مزید

شاه و شهریار جهان بایزید

گرو برده در زور بی هیچ ریو چه رستم چه اسفندیار و چه گیو

خدایا در رحمتش باز دار چو تیغش به عالم سرافراز دار

۲۵۳۵ چو عثمان بگ از گندز الپ شهید غمین گشته تیغ از میان بر کشید

سپه را به کفار کرده دلیر بغزید و یازید چون نره شیر

عدو را در آن پهن دشت درشت دوانید و دزید و برید و کشت

چو دیدند از مؤمنان این هجوم هزیمت نمودند کفار شوم

ز شیران دین گشته بی زاد و برگ دویند هر سو چو روباه گرگ

۲۵۴۰ غزایشگان اندر آن جنگجای ز پی کرده شیران مردم شکار

تر و خشک اطراف را کرده تاخت دواندند اشرار را تا حصار

همان مؤمنان را چنین کارزار به قلعه رسیدند و محصور ساخت

سبب شد به فتح قراجه حصار شش و ششصد و دو چهل بود سال

بدینسان ظفر غازیان را به فال شش و ششصد و دو چهل بود سال

۲۵۴۵ بده جامم ای ساقی نوش لب که از نشات آن فزایم طرب

به آن کیفیت فتح سازم جهان دمادم جهانرا نوازم روان ۴۶۰b

### داستان سوم از فتوحات سابق عثمانی بر جلوس سلطانی

کسی را که همت کند سر بلند	در آرد فلک را به خم کمند
بتابد چو خورشید گیتی فروز	شب عالم از وی شود همچو روز
فروغ رخش نور کوکب دهد	قدم بر مه چارده شب نهد
۲۵۵۰ نماید به هر کار و بار اهتمام	به همت دهد کارها را نظام
ز خورشید تابان شود پاک تر	بهاکسیر <sup>۱</sup> همت کند خاک زر
رسیدن به امر حق از همتست	بلی مرد را رونق از همتست
به خاک از نشانی نهالی نژند	شود ز آب همت درخت بلند
کسی را که همت فروزد سراج	شود طالب تخت و خواهان تاج
۲۵۵۵ فزاید فروغی به کار مهان	به ظل حمایت در آرد جهان
چو عثمان بگ آن سرور غازیان	سرافراز ترکان یل تازیان
به همت ز مردان مدد خواه بود	زبان وش فتاده در افواه بود
که در دهر گردد قوی پادشاه	ز ماهی فرازد علم تا به ماه
چو خورشید گردیده خواهان ملک	برو سبقت از پادشاهان ملک
۲۵۶۰ دلش بود تابنده چون نور حق	به تابندگی برده از مه سبق
همیشه دلش را فزاینده	به کار جهان و گشایندگی

<sup>۱</sup> کلمه اکسیر، در متن اصل اکثیر می باشد.

۴۶۱a	تمامی آنجا پر از چوب و سنگ بفرمای در موضع دلگشا برانیم عیش و طرب رفته غم نمود و برون کرد جایی ذهول درو مشک افشانند و گلپیز کرد بدانسان که گفتیم کردند عزم به بار و بنه عورتان را تمام گشادند در قلعه را بی نفاق به فرق اعادی نهادند پای پی قتل کفار تیغ اختند نمانند از اغیار کس را در آن برانند با همدیگر بی لقب فرستاد شخصی به نزد تگور که خواهان آن بزم و این صحبتند به ما جای بنمای و ده توشه ای بهم جمع آییم با یکدیگر به عثمان بگ آورد رو بی قصور	چو اطراف قلعه محلهاست تنگ ز تو التماس آنکه آن بزم را در آنجای عورات و مردان بهم تگور از غرور سخن هم قبول به جای نزه طوی انگیز کرد به آن بزم عثمان گشته جزم روان کرد در قلعه هنگام شام چو دیدند اهل حصار آن یراق چو شیران در آن قلعه کردند جای زمانی در آن قلعه پرداختند چو خالی شد آن قلعه از کافران مقرر چنین بود اول که شب چو عثمان بگ آنجای شد با سرور که همراه با جملگی عورتند چو شب در میانست در گوشه ای چو فردا شود همچو شیر و شکر خبردار شد ز آمدن چون تگور	۲۵۶۵	۲۵۷۰	۲۵۷۵
------	---	--	------	------	------

۴۶۱b	ز پولاد خفتان و از زر کمر	به خاستان و با حاکمان سر بسر	
	همه غرق اسباب و ساز آمدند	۲۵۸۰ بهم جملگی پیشواز آمدند	
	به یک گوشه تعیین نمودند جای	رسیده به عثمان پاکیزه رای	
	گرفتند آرام در مرز و بوم	پس از پرسش گرم و عذر قدم	
	نمودند شادی بهبود خویش	رسیده تگوران به مقصود خویش	
	ندیدند لیک از عما و صمم	مسرت نمودند اگر چه بهم	
	محالست سیمرخ در دام کس	۲۵۸۵ خورد باج اگر عنکبوت از مگس	
	ز صرصر نرفت از محل پای کوه	سر راه شاهین نگیرد خروه	
	سوی سوز رفتند شادی کنان	تگوران چو از پیش عثمان خان	
	خبر داد از قلعه و قلعه دار	هماندم رسیده کسی از حصار	
	که این قلعه بر روی مادر گشاد	به کار غزا جمله دادیم داد	
	به آن شیر مردان پوشیده روی	۲۵۹۰ همان لحظه عثمان بگ نکته جوی	
	از آنگونه رفتن شد آگه تگور	نموده فرار اختیار از ضرور	
	رهایی کجا یابد و دست ما	بگفتا که عثمان بگاز شست ما	
	برائیم رخس و اسیرش کنیم	به آن عورتان دستگیرش کنیم	
	به شیران قومش نموده کمین	در آن راه عثمان بگ پاک دین	
	گریزان شده جانب ملک خویش	۲۵۹۵ به جمعی دگر گفت رانند پیش	



براندند کفار دون هم دلیر	چو درنده گرگ و چو غرنده شیر ۴۶۲a
چو کردند تند از کمین گه گذار	گرفته به کف خنجر آبدار
غزات از کمینگاه راندند تند	نمودند کفار را گرد و غند
گشادند تیر و کشیدند تیغ	بکشند کفار را بی دریغ
۲۶۰۰ در آن تیره شب بارگی ناخستند	جهان را ز کفار پرداختند
هزبران ز هر سوی سر بر زدند	تگور سیه روز را سر زدند
درو دشت کردند در پای خون	در آن بحر شد غرق کفار دون
سر کافران را ز تن کرده دور	نهادند شادی کنان رو به سور
بدل کرده آن سور را با عزا	غنایم گرفتند اهل عزا
۲۶۰۵ بود اندرین دهر نامعتدل	عروسی و ماتم بهم متصل
به کفار اهل عزا رانده سخت	همان شب رساندند در قلعه رخت
همان شب توجه نموده تمام	رسیدند بر قلعه یار نام
شب تیره پیکان به گردون زدند	به کفار آنجا شایخون زدند
در آن تاخت اهل عزا بی فسوس	گرفتند فی الحال دست عروس
۲۶۱۰ همه دور و نزدیک آن جنگ جای	دیدند سرهای خود زیر پای
چو شد خالی آن قلعه از کافران	براندند یک رو به کین آوران
به بالا براندند شیران غاب	همه تیغ بر دوش چون آفتاب

نه تشویش اغیار و نه بیم جنگ	گرفتند آن قلعه هم بی درنگ	۴۶۲b
به بالا رساندند بی شور و شر	لواهای اسلام را سربسّر	
بی فروخت رخ غازیانرا چو شمع	۲۶۱۵ به یکشب دل از کافران کرده جمع	
به یک شب فتوح جنان رخ نمود	همه قلعه ها فتح کردند زود	
شد اسباب فتح قلاع دگر	به کف غازیان را متاع دگر	
نگفتند جز شکر باری سخن	بریند بنیاد گبران زمین	
عیان گشت چون دلو یوسف ز آب	سحر گه که خورشید زرین طناب	
حمام شفق چنگل زرد ماغ	۲۶۲۰ به روی هوا سر زد از پر زاع	
رخ اهل دین گشت چون روی روز	بتابید خورشید گیتی فروز	
چو سیّاره گشتند کفار گم	چو دیدند ز اهل غزا اش تلم	
رسیدند شادان ز نزدیک و دور	پی تهنیت اهل غیب و حضور	
به تسخیر آفاق دل ماندند	به جان غزات آفرین خواندند	
سپهداری از غازیان خواند پیش	۲۶۲۵ همان روز عثمان شه پاک کیش	
به لشکر کند از ممالک عبور	سپهدار بود ایقدا لب غیور	
سپه را به آن مملکت سر دهد	به ملک ایبا نیقله سر نهد	
به خونریز کفار سازند بیغ	بیازند دست و فرازند تیغ	
به آن پیشه رو کرد چون نره شیر	به فرمان شاه ایقدا لب دلیر	

۴۶۳a	به آن مملکت غارت انداختند	۲۶۳۰	غزایبشگان هر طرف تاختند
	درون رفت در قلعه با حال مرگ		ایا نیقله همچو روباه گرگ
	در آمد فشردند پای ثبات		تمام ممالک به دست غزات
	روان گشت عثمان شه پاک جان		پس از ضبط دو قلعه کافران
	نکردند تقصیر در کار هیچ		نمودند آن قلعه را گرد پیچ
	ز هر سوی آن قلعه در وا کنند	۲۶۳۵	به لشکر بفرمود یغما کنند
	چو خورشید راندند بالای شهر		سپه چون شنیدند یغمای شهر
	زدند الله الله به بانگ بلند		به باروی قلعه گشاده کمند
	که با غازیان در نمی کرد باز		ایا نیقله سهالهای دراز
	ببردند اهل و عیالش اسیر		ز پای اوفتاد و بشد دستگیر
	چو خس جسم ناپاک او سوختند	۲۶۴۰	به سنگ ستم آتش افروختند
	همان قلعه را دار اسلام ساخت		چو عثمان بگ آنجا علم بر فراخت
	برون تاخت از قلعه گیری که بود		به مسجد بدل ساخت دیری که بود
	کسی کو مسلمان نشد تیغ راند		همه کافران را به اسلام خواند
	درو داشت دست شریعت قوی		بدان کهنه کشور نموده نوی
	به کام غزایبشگان شد نصیب	۲۶۴۵	به یک روز و شب آن سه فتح قریب
	به تاریخ ششصد به هشت و نود		چنان فتح را یافت اهل رصد

فتوحات از آن پس رسیدن گرفت  
 نهال شهی سر کشیدن گرفت ۴۶۳b

سخن پاک گویم کجایی هنوز  
 شب عالم اکنون شود همچو روز

بده ساقی آن جام گلرنگ را  
 کز آن نشات آریم اورنگ را

۲۶۵۰ بدان کیفیت ساخته جای سخت  
 پر از تاجداران کنم پای تخت

واسطه العقد این دساتین در ذکر جلوس عثمانی بر مسند جهانبانی در

ممالک روم مبارک رسوم بعد از خرابی از لشکر چنگز خان

نماند نهان از ضمیر مهان  
 که رونق پذیر از شهان شد جهان

شنیدم ز دانا که رب غفور  
 به قرآن نمود اقتباس از زیور

بده قدرت نوشتیم روی زمین  
 چو سطح سما گردد از صالحین

از آن معنی این می شود مستفاد  
 که عالم به فرمان رب العباد

۲۶۵۰ ز اورنگ شاهی چو گلشن شود  
 بدو دیده دهر روشن شود

که باشد چو شاهیش همت بلند  
 به همت کند جمله را ارجمند

بده نظم امور جهان دل نهد  
 ز شفتت فرو مانده را دل دهد

غرض از جهانبانی آن بود  
 که پیوسته منقاد فرمان بود

نه چون دیگران گشته شهوت پژوه  
 کند عالمی را به شهوت ستوه

۲۶۶۰ نداند ز شاهی همین خورد و خواب  
 نماید ز لذات نفس اجتناب

نتابد سر از امر و فرمان او  
 بود راستی در دل و جان او

۴۶۴a	به جان منتی زان فزایش نهد	به کار شریعت فزایش دهد
	لوای محمد علیه السلام	به دوش فلک سازد از اهتمام
	ز آزرده پایان کشد بی الم	بُودِ جملگی همتش خارِ غم
	چو خورشید تابد به فرقِ فقیر	۲۶۶۵ فروماندگان را شود دستگیر
	رعایا و لشکر مرقه ازو	رخ دین و دولت موجّه ازو
	رخ دولتش را کند همچو ماه	شتابد به تعظیم امر اله
	به گم گشتگان رهنمای و رفیق	به خلق خدا مهربان و شفیق
	کفش را به فیض ابر نیسان کند	به فرمان حق عدل و احسان کند
	جهان را در آرد به امن و امان	۲۶۷۰ شناسد بهم ملک و دین توامان
	نمایم ترا بی کثیر و قلیل	بدین معنی از خواستگاری دلیل
	مگو خان که سلطان صاحب قران	گواه است حالات عثمان خان
	به بایستگی پاک و شایسته بود	وجودش به هر کار بایسته بود
	فروزان و تابان چو خورشید چاشت	دل صاف آیینه کردار داشت
	به هر کار چون فطرت خود درست	۲۶۷۵ به شرع نبی رونق افزای و پُست
	نهاده به کف تیغ چون آفتاب	ازین روی پیوسته بی خورد و خواب
	جهان پاک کردی ز ظلم و فتن	ز کشور به کشور شدی تیغ زن
	نمایان به اهل غزا صبح و شام	به کار غزا و جهاد اهتمام

غزارا مقدم به هر کار داشت ۴۶۴b	اگر چه که او کار بسیار داشت	
محالست آن کار بی سعی و جد	۲۶۸۰ چو خواهد کسی کو شود مجتهد	
نیفزود بر مرتبه کوکبه	ز غفلت ندید آدمی مرتبه	
به کفار می برد جنگ و جدل	وزین روی سلطان عالی محل	
فراغش شدی از می لاله گون	ز کفار حربی که می ریخت خون	
نظر بر قدینزه می او فکند	ز خوبان که می خواست قد بلند	
لب تیغ را بوسه دادی و بس	۲۶۸۵ اگر لعل محبوب کردی هوس	
در آب مشقت زدی دست و پای	همیشه برای رضای خدای	
بر آوردی از کشوری سر بدر	هماره چو خورشید کردی سفر	
نگستردی از بهر راحت مهاده	نشستی به بالای رخسار جهاد	
نشاندین از مملکت ناپیره	همه همتش وسعت دایره	
به آب سنان برون از دهر چرک	۲۶۹۰ دلش مایل قتل ارباب شرک	
به احوال هر یک نظر می گماشت	به تخت تصرف رعیت که داشت	
خط ظلم از لوح ملکش ز دود	به نیکان هر قوم نیکی نمود	
به گردون گردنده بنهاد پای	بیفزود رتبت به او هم خدای	
به راه و رضای خدا بی ملال	کسی کو کند سعی با نفس و مال	
به دست عنا جام هجران چشد	۲۶۹۵ گذارد وطن را و هجران کشد	

در آفاق و انفس شود ارجمند	شود نزد حق رتبت او بلند	۴۶۵a
بلندان عالم شود پست او	به خورشید تابان رسد دست او	
مزین سراز تاج و پای از سریر	رسد از خلافت بدو شش حریر	
چه آفاق چرخ کهن طاق را	مسلم بدارندش آفاق را	
چه خورشید رخشنده چه تیره خاک	مقرّر بدو از سمک تا سماک	۲۷۰۰
چو بازوش سازند دولت قوی	در آرنند در خاندانش نئوی	
فزاینند با سلطنت زیب و فر	به اولاد و احفاد او سر بسر	
جهان را ز سر روشنایی دهند	به کف تیغ کشور گشایی نهند	
نمایند تسلیم او هر چه هست	تمامی به اولاد او داده دست	
به پاتخت و بر فرق تاج دگر	به هر یک فزوده رواج دگر	۲۷۰۵
چه تازه که بی حدّ و اندازه را	بحمدالله این دولت تازه را	
فزونیست چون آفتاب بهار	دمادم پی روشنی دیار	
زیادست لایق به سابق شهی	نیارد شک از نکته دانان کسی	
کزو بود در دهر خوف و هراس	نه چون دولت چنگزست این اساس	
چه کفر و چه اکماد افساد بود	همه کار او کفر و اکماد بود	۲۷۱۰
به زودی فرو مُرد آن نار دل	اگر چه چو خاشاک شد مشتعل	
نشد بیشتر از صد و بیست سال	زمانش بيفزود اگر چه ملال	

نه این دولت ،آن دولت تیموریست	یقین داند این را کسیکشریست ۴۶۵b
که او هم نمودار آن قوم بود	نماندش اثر همچو آن قوم زود
۲۷۱۵ جهانگیریش بر خرابی ملک	خرابی نگویم بیابی ملک
به خونریز اسلامیان تیغ کش	رسیده به فرق جهان تیغ وش
اگر چه که تسخیر آفاق کرد	بر آورد لیکن ز آفاق کرد
ولایت پس از فوت او بی درنگ	شد از دست و چون پای او گشت لنگ
کما بیش صد سال اولاد او	به عالم نمودند بیاد او
۲۷۲۰ به ملکش زوال آمده لایزال	به ملک خداوند نبود زوال
برانم که شاهی ملک جهان	بود تا قیامت درین خاندان
به روی زمین کامران آنکسی است	که از وی به مردم منافع بسی است
منافع جهان را دمامد زیاد	ازین دودمان غزا و جهاد
<p>بـه تـخـصـیـص شـاه جـهـان بـایـزید</p> <p>تـمـامی بـه او مـنـصـفـند اهل دین</p>	
۲۷۲ کز آن خاندان حضرت کردگار	ز فضلش بدو داده بیش اقتدار
۵ سراسر شهان جهان بنده اش	چو سایه به خاک ده افکنده اش
ز آبا و اجدادش افزوده جاه	به خلق خدا مشفق و نیکخواه
زدوده ز روی زمین زنگ ظلم	جهان را بدر برده از چنگ ظلم



چو انجم سپاهِ ظفر بیکرش ۴۶۶a	نمایان تر از مهر خاکِ درش
مهمش کمترین پایه از تختِ عاج	۲۷۳۰ ز خورشید گردون گذر داده باج
کمین پایهٔ تختِ او ماه و مهر	نمودار تخت روانش سپهر
و زو تاج کفار بر تیره خاک	لواهای اسلام ازو بر سماک
در آن صبح خورشید رخسندۀ تیغ	کفش صبح و ش خندۀ زن بی دریغ
بُود بیشتر ز آن مسلمانیش	جهان پُر ز صِیتِ سلیمانیش
کفش زر فشان همچو خور بر زمین	۲۷۳۵ در انگشتِ او نه فلک یک نگین
ببخشند کیش ابر را صبر نیست	به دُر پاشی دستِ او ابر نیست
خرزید و نیارد شدن آشکار	ز بیم عطایش گهر در بحار
چو آتش خزیدست در سنگ لعل	به مردم که بخشید از چنگ لعل
به جان هوشمند و دل آگاه را	خدایا ز لطفِ خود این شاه را
قوی ساز بازو و رانش متین	۲۷۴۰ پی تقویت دادن شرع و دین
به دین داریش دار و بر مردمی	پذیرد حیات آن قدر آدمی

### آغاز سخن

نمودند بایکدیگر اتفاق	چنین بود منشأ که اهل وفاق
به جان متنی ز آن خلافت نهند	که عثمان خان را خلافت دهند
ز امر خدا فکر انسان جداست	بلی در جهان حال گردان خداست

۲۷۴۵	چو بر آل سلجوق آمد زوال همان ملک را کافران لایم به اموال و اولاد ارباب دین قناعت نکرده دران مرز و بوم رسیدندی آنجای آهخته تیغ	۴۶۶b	به چنگیزیان کرد دهر انتقال تصرّف نمودند بی ترس و بیم دمادم زد و برد آن مشرکین شدندی به تاراج اطراف روم به خونریز اسلامیان بی دریغ
۲۷۵۰	ز سلجوقیان هر که می یافتند نشانیده آنجا پی داوری در آن ملک کفار از کار دور به جان آمده زین جهت مردمان به خود جمله جویان شاهی شدند		به سر پنجه بازوش می یافتند یکی را ز ارباب کین آوری نمودندی انواع فسق و فجور نه تنها به جان کارد بر استخوان پنه بر به ظلّ الهی شدند
۲۷۵۵	که یابند ازو مرهم جان ریش به احسان و عدلش ز غم وارهند درستی به انواع ضعف و شکست دلی هر کرا کین رقم می زدند کمان شهی بازویی را سزاست		بماند بر چشم گریان خویش قدمهانش بر مردمک جا دهند نمایند و آرند زو دل به دست مناسب نمی دید دم می زدند که باشد به هر کار چون تیر راست
۲۷۶۰	سزاوار شاهی نه هر کس بُود به هر گوشه ارباب بشتافتند		پذیرای آتش نه هر خس بُود طلب کرده بسیار کم یافتند

در آن سال نه با دو سیصد نود	ز هجرت گرفتند اهل رصد ۴۶۷a
به خورشید سلجوقیان شد افول	زمانه از آن قوم آمد ذهول
پریشان و عاجز به هر مرز و بوم	رها گشته از دستشان ملک روم
۲۷۶۵ در اثنای آن حال عثمان خان	مگو خان که سلطان صاحب قران
زمان تا زمان داد و عدلی که داشت	جهان بود روشن تراز مهر چاشت
به دلهای مردم چو جان کرده راه	مرفقه ازو چون رعیت سپاه
ز شمشیر مانند مرآت او	در اطراف عالم فتوحات او
به همدیگر ارکان ملک و ملل	چه ملک و ملل صاحبان دول
۲۷۷۰ موافق به دل گشته گفتند همین	دو شرطست در منصب اینچنین
که کلیست آن و بدو مندمج	دگر شرطها سر بسر مندرج
بُود شرط اول علو نسب	بداند کسی را که باشد حسب
به کم مایه مردم سر اهل جاه	نیامد فرو گر چه او هست ماه
دوم آنکه در ذات آن شهریار	بُود رای و تدبیر هنگام کار
۲۷۷۵ نه تنهاست کافی علو نسب	علو نسب خوش بود با حسب
بدین دو صفت متصف این زمان	بُود ذات عثمان بگ پاک جان
نسب ماندش از اغوز خان نیو	که او بود در دهر کیهان خدیو
بُود حسبش نیز معلوم ما	که چون او کسی نیست در بوم ما

ممالک گشایی که او می کند	۲۷۸۰	ز جرات به هر سو که رو می کند	۴۶۷b
دلیل است بر تاجداری او		به جمله شهان شهریاری او	
کسی را که باشد به دانش سبیل		چه حاجت به خورشید تابان دلیل	
همه حاضران قصه از اهل هوش		شنیدند و جمله گرفتند گوش	
که محض نکو کاری است و صواب		درینست آسایش شیخ و شاب	
به اسلام و دینست رونق فزای		چه رونق فزا خیر خلق خدای	
رضا جملگی داده اهل و صول	۲۷۸۵	به حسن تلقی نموده قبول	
سپاه و رعایا و ارباب جاه		به اسلام مشفق بدین نیکخواه	
به عثمان خان جمله یکدل شده		به سلطانش جمله مایل شده	
پی پادشاهیش بر داشتند		به دل تخم امید ازو کاشتند	
به سیاره کرده نظر از نشاط		نمودند اجرام را احتیاط	
مبارک تر از روی نوروز بود	۲۷۹۰	چه نوروز وقتی دلفروز بود	
بیاراسته همچو خور تخت عاج		نهادند بر فرقش از لعل تاج	
چو خورشید بر تارک آسمان		نشانند بر تخت شادی کنان	
ز هر سو چو جوزا کمر بسته چست		به پیشش ستاندند صف صف درست	
دعای دل و جان او خوانند		به فرقش در و گوهر افشانند	
به جانش مدد کاری اهل حال	۲۷۹۵	بدو همت اهل غیب و رجال	

نمودند در دیده ها جا بدو ۴۶۸a	بهم داده دست اهل دنیا بدو
به کلی فتن از میان رخت بست	به عالم نشاط و فرح داده دست
کشیدند بردوش و سر رخت او	سران سپه پایه تخت او
به سر تاج گوهر مگال کمر	ستادند صف صف سپه سر بسر
نهادند سر بر زمین خضوع	۲۸۰۰ به تهنیت او اصول و فروع
پی دولت روز افزون او	دعا گو به جان همایون او
چو سلطانیش پاک ادراک او	سرافراز عثمان شه پاک نیز
به آن لطف خط دیده کس ندید	خط لطف در خورد هر کس کشید
به انعام و احسان دمام فرود	به مردم ملوکانه احسان نمود
نمود از سر هوشمندی سلوک	۲۸۰۵ به آداب و آیین رسم ملوک
نسق داد و ترتیب در گاه را	چو گردون بیاراست خرگاه را
چو خورشید زرین علم بر فراشت	به هر کار شایسته خاطر گماشت
بفرمود کوس بشارت زدند	به کوس بشارت اشارت زدند
به نام خودش سگه زد خطبه خواند	زر از مهر و از سدره منبر بماند
به نظم امور جهان دل نهاد	۲۸۱۰ ز انصاف آفاق را داد داد
قوانین هر محدث و مبتدع	بر انداخته رسم جور و بدع
به دل گشت محنت ازو با فراغ	شد از عدل او را غم رنگ و باغ

خط نیکنمای به عالم نگاشت	ز حسن عقیده به ایمان که داشت
بزرگان دین اینچنین می کنند	به سعی که در کار دین می کنند
که نیکی بماند ز تو یادگار	۲۸۱۵ به عالم بباید چنان کرد کار
شده، زو بگشتند با عیش خاص	همه خلق از جور و فتنه خلاص
به اکسون و اطلس بدل گشت دلخ	به امن و سلامت خزیند خلق
مصون گشت جدی و حمل از ذناب	چو ثور سما بی غم و اضطراب
ز سهمش شد از چنگ شاهین جدا	طیور هوا همچون سر سما
نمی رفت بر صید آهو و رنگ	۲۸۲۰ در ایام او نره شیر و پلنگ
به گوش کسی نامدی آه سرد	جز از عاشقان در زمانش به درد
جهان را دگر دید دولت قوی	نسق داده عثمان خان از نوی
در افتاد و بنمود فتح بلاد	از آن پس به فکر غزا و جهاد
رخ دهر را پاک کرد از بدی	به عون حق و دولت سرمدی
که از وی برد رشک مهر سپهر	۲۸۲۵ بده جام ای ساقی ماه چهر
دمادم فزایم به تعظیم ملک	نمایم به آن نشأه تقسیم ملک

#### داستان اول از فتوحات و تأییدات متأخر از جلوس سلطانی عثمانی

به میدانمعی چنین راند رخس	یـل سحر پرواز اقلیم بخش
شد و گشت آن ملک آباد بوم	که چون فتح روم مبارک رسوم

از آن پس که نو ساخت آیین دین	ز هر سو به عثمان خان گزین	
قوی گشت چون دولت اسلام ازو	چو خور بر فلک رفت اعلام ازو	۲۸۳۰
به پی رونقی مطلقاً حق نبود	در آن مملکت آب و رونق نبود	
ز دست دل اهل کفر و ضلال	جهان بود افتاده در خشکسال	
کند تازه عالم بلی فیض میغ	بُنو یافت سرسبزی از آب تیغ	
نوی را از آن تازه خسرو گرفت	کهن دهر آرایش نو گرفت	
گشادند بر شکر باری دهان	جهان تازه گردید و اهل جهان	۲۸۳۵
بشارت همی داد و یوم سعید	فلک مرحبا بالصباح الجدید	
به درگاه سالار نو بست صف	سپاه ظفر پیکر از هر طرف	
بدانسانکه افزایش از مهر ماه	شهان جاه جو زان در و دستگاه	
به آفاق خواهان شده زیب و زین	ازین معنی آن خسرو خافقین	
ببفزود قدر اصول و فروع	به تشخیص و تحقیق کرده شروع	۲۸۴۰
کسانی که بیگانه و خویش داشت	مبارز مجاهد که در پیش داشت	
رعایت نمود و عنایت فزود	سزاوار هر کس رعایت نمود	
به دانش سرآمد به دولت مُحق	کرا دید در دولتش مستحق	
به دل گرمی و لطف تحقیق کرد	چو خور گشت دل گرم و تعمیق کرد	
به تقسیم خویشان دل بر گماشت	به تخت تصرف ممالک که داشت	۲۸۴۵

۴۶۹b	که بودند مقبول اهل صلاح	نخستین ز اولاد کرد افتتاح
	دلش را فزون یافت از مهر چاشت	نظر چون به احوال اورخان گماشت
	به رفتار رشک خرامان تذرو	لبش غنچه رخ گل به قد زاد سرو
	شاهی را فزوده ازو کارگه	جمالش به خوبی مه چارده
	زنخدان او چاه و کاکل رسن	۲۸۵۰ حیا همچو عثمان و خلش حسن
	مehش تاج شاهی سریر آفتاب	به حکمت چو پیران در آن شباب
	به فرق زمانه چو لطف خدای	در آن جوانی تدبیر و رای
	چو فصل بهاران دمش معتدل	کسان را معززتر از جان به دل
	جهانرا خلاص از کم و کاستی	نمایان به انصاف و در راستی
	به جان زو امید و به دل بند دید	۲۸۵۵ چو عثمان بگ آنگونه فرزند دید
	بفرمود کردند تسلیم ملک	ازو کرد آغاز تقسیم ملک
	به خوبی ز خورشید گردون زیاد	مگر از جواری حورا نژاد
	گرو برده گیسویش از رنگ زاج	بدن در سپیدی چو تابنده عاج
	به عارض ز خورشید و مه داشت ننگ	دهان پسته وش تنگ رخ لاله رنگ
	به سرخی دهانش چو چشم تذرو	۲۸۶۰ قدش برده رفتار از زاد سرو
	قدش سوخته خرمن نارون	رُخ افروخته همچو گل در چمن
	همان حاکمباجیک را عروس	به زیبایی و ناز چشم خروس



جهان شد به اسلامیان چون چراغ ۴۷۰a	به عیش عروسی آن تازه باغ
فتاد و شد اسلام بازو قوی	فتوح ممالک به دست از نوی
شـنیده حـدیثودود الودود	۲۸۶۵ بدان پاک فرزند تعیین نمود
دو کوب درخشید چون ماه و مهر	ز اورخان و آن دختر پاک چهر
به آن دیگری نام غازی مراد	لقب آن یکی را سلیمان نهاد
شدش بود چون شیر زن نیک فر	به آن ماه مردان لقب نیافر
از آن نیک زن مانند نام و نشان	به هنگام شاهی اورخان خان
پر از خیر و در شهر برسا نمود	۲۸۷۰ از آنجمله یک بقعه انبیا نمود
پلی بست بر آب نیلوفری	زن پاک سیرت و نیکو فری
از آن زن آورد نیکی به دست	چو در صحبت نیک مردان نشست
زنی کار چون شیر مردان کند	عنایت که گردون گردان کند
سر اورخان سود بر اوج ماه	از آن کدخدایی بیفزوده جاه
به انصاف و در راستی داده داد	۲۸۷۵ به شاهنشاهی جهان رو نهاد
تمامی ملک قراجه حصار	به او داد عثمان شه پخته کار
مزین ز مه تا به ماهی کند	در آن مملکت پادشاهی کند
کمر بست در خدمتش همچو کوه	گروهی دلیران صاحب شکوه
فزایش گرفته زمان تا زمان	سپهداری شاه اورخان خان

۴۷۰b	همه غرق چون مهر در زر شدند	۲۸۸۰	به کشور گشایی مقرر شدند
	به باغ جهان سرو و ش سر کشید		از آن پس به امر خلافت رسید
	ز شاهان روی زمین خورد باج		زمینش شده تخت و خورشید تاج
	چو خورشید تابان بخندید ملک		به اورخان خان چون بخشید ملک
	بفرمود دارایی شهر و کوی		از آن پس به اتباع آورده روی
	که یابند ازو آن بر و بوم بهر	۲۸۸۵	نخست از برادر نمود اسکی شهر
	هم اینه گول مملکت طرغد الپ		شده والی اینه اوک ایققد الپ
	حسن الپ شد حاکم شهر یار		ممالک به هر یک گرفته قرار
	حصار بیاجک شد اقطاع او		به شیخ آده بالی و اتباع او
	به شهزادگی پاک ادراک را		به مادر علادین بگ پاک را
	که سازند آنجا به نیکی سلوک	۲۸۹۰	مقرر نمودند در بیلاجوک
	مناسب به آن والی بر گماشت		هرآن مملکت غیر آنها که داشت
	یگی شهر را ساخته آن خویش		پی نفع عثمان بگ پاک کیش
	گشادند مردم در آنجای رخت		شد آن مملکت بهر او پای تخت
	خزاین درو بی حد انباشته		بناهای شاهانه افراشته
	فرو بست آب و روان گرد جوی	۲۸۹۵	به ترویج آن شهر و بازار و کوی
	برهنه تنان را بپوشیده رخت		به معموری ملک کوشید سخت

چو شد تازه و خرم آنجا تمام	سپهد یگی شهر کردش مقام ۴۷۱a
مکانی که می بود در وی نخست	بخواندند نام اسکی شهرش درست
از آن پس که اطراف تقسیم یافت	عنان خود را سوی عدل تافت
۲۹۰۰ به قانون دین عدل آغاز کرد	در معادلت بر همه باز کرد
مسلمان و کافر ز عدلش بهم	بگشـتند رام و نکردند رم
ز بس نخل کز راستی بر نشاند	در آنجا زمین زراعت نماند
ز بسیاری قصر و ایوان و کاخ	بشد تنگ آنگونه جای فراخ
فراخی و تنگی روی زمین	ز عدل و ز ظلم شه آمد یقین
۲۹۰۵ شد آن قسمت ملک بعد از سه سال	جلوس شه پاک فرخنده فال
چو خواندند تاریخ اهل کتاب	همان هفتصد بود و یک در حساب
از آن پس به گوش دل اهل دین	ز هر سو رسیدن گرفت آفرین
بده ساقی آن جام اقلیم گیر	کز اقلیم گیری شوم دلپذیر
سروری از آن در جگر جا دهیم	به مردانگی در جهان پانهم

**داستان دوم در بیان توجه عثمان شهریار به فتح قلعه کپری حصار**

۲۹۱۰ به سرمای بهمن نیاورده تاب	در آمد به برج حَمَل آفتاب
به آتش کفِ خویش را داده تف	که تا گرم گردد به رخ ماند کف
سحر جلوه گر شد سیاهی خور	به دستار کرده گل نیلوفر

به صد خرّمی شاه زور از حشم	به دوش فلک مانند زرّین علم ۴۷۱b
رخ دهر تابنده چون روز شد	مگو روز فرخنده نوروز شد
۲۹۱۵ قوای طبیعی ز شاه بهار	نموده علمهای فتح آشکار
پی فتح و تسخیر اقلیم راغ	برافراخت از لاله سنجق به باغ
به نشو و نما دهر شد نو عروس	مزین چو چشم تذرو و خروس
ز گلزار دست صبا روی بند	گشاد و لب غنچه شد نوش خند
ز برف و ز باران برج حَمَل	لب بحر سبز و سر کوه کل
۲۹۲۰ به هر سوی سرو سهی سر کشید	چو خور خسرو گل علم بر کشید
شکفته چو گل روی عثمان خان	زمین زو مزین تراز آسمان
دلش را دواعی غزو و جهاد	شد اقلیم گیری و فتح بلاد
رساند خبر بر سران سپاه	که آیند چون مهر در بارگاه
رسیدند از هر طرف فوج فوج	چو دریا که از صرصرآید به موج
۱۹۲۵ به ایشان در مشورت باز کرد	چو غنچه لبان نکته پرداز کرد
شهی را که رای و شجاعت بود	به رای و شجاعت سخاوت بود
به فرمان دادار عزّ و جل	شود همچو خورشید عالی محل
پس از مشورت رای سلطان دین	به ارکان گرفته قرار اینچنین
که سازند تسخیر کپری حصار	در آرنش اندر کف اختیار

۴۷۲a	مقرر بهم آنچه انان داشته	۲۹۳۰	علمهای اسلام افراشته
	مسخر نکرده ازو نگذرنند		برو همچو خورشید روی آورند
	برانند باهم ز روی وفاق		تمامی لشکر بدین اتفراق
	به صید سگ خصم کردند کوچ		سپاه هزبر اشهب نره قوچ
	همان گشت در گرد خورشید و ماه		بجوشید مانند انجم سپاه
	سیه شد رخ ماه و خورشید زرد	۲۹۳۵	ز نالیدن یای روین به درد
	در اقلیم پر قیمت کافری		زمانی که بنهاد رو لشکری
	به منع سپه گشت ساعی به جان		ز روی حسد عم عثمان خان
	بدان خوی بد جمع کردار زشت		که او بود دندار بد خو سرشت
	حسد از عمش لیک آهسته بود		ازین پیش هم شاه دانسته بود
	بود جنس هم در نظر عم و غم	۲۹۴۰	به جان کسی غیر غم نیست عم
	چو عقرب که فرخنده نبود به فال		در ایذا برابر بود عم و خال
	بسا خال کز خیر خالی بود		بسا عم که او لابلالی بود
	بزد تیر دلدوز بد خواه را		غضب گشته مستولی آن شاه را
	روان در همان راه کردند خاک		به آن تیر دلدوز کردش هلاک
	نهادند گردان نصرت شعار	۲۹۴۵	ز روی غضب رو به کپری حصار
	کمانها به بازو به کفها خدنگ		رساندند یکدل به آن قلعه جنگ

نهادند خُرد و کلان یک بیک	به آن قلعه سخت توپ و تفک ۴۷۲b
ز یاروی آن قلعه کفار نیو	کشیدند آواز چون نره دیو
به فرق غزایشگان بی درنگ	ببارید از آسمان چوب و سنگ
۲۹۵۰ بهم کرده جنگ و جدل چند روز	نمودند چاک جگر تیر دوز
صلاح آنچهان دید سلطان دین	غزایشگان از یسار و یمین
به آن قلعه تاراج و یغما برند	به خنجر دل کافران را درند
ستوده سپه نهب و تاراج را	مُرصع چو خور ساخته تاج را
ز هر سو به جنگ و جدل تاختند	به قلعه به جد چنگ انداختند
۲۹۵۵ ز تیغ ارچه ماندند بر کف کلید	بسا کس به عزّ شهادت رسید
کشیدند در زیرزین بارگی	براندند بر قلعه یکبارگی
برافراخته چون خور اعلام را	گرفتند لشکر در و بام را
رسانیده تالان به تالار و قصر	غنیمت گرفتند بی حد و حصر
یلان تیغ و خنجر رسانده به ابر	جدا کرد سر از تن تیره گبر
۲۹۶۰ به خوبان ز خلخال و سیمین سوار	به دست و به پا گشت بند استوار
پس از ضبط و تسخیر آن قلعه زود	بفرمود سلطان صاحب وجود
به آن قلعه زینت به مَنّت نهند	به آیین اسلام زینت دهند
از آن کشور اغیار را دور ساخت	به ادنی زمانیش معمور ساخت

نهادند رو جانبِ دیمبوز ۴۷۳a	پس از فتح آن کشور دلفروز
در اطراف کوه و میان پر درخت	۲۹۶۵ به نزدیک آن قلعه‌های بود سخت
ز زیبایی و سختیش مرموره	بخوانندی اهل جهان یکسره
پر از گنج و در رنگ چون سیم خام	به مستحکمی سخت تر از رُخام
چو خورشید و مه برج و بارو منیع	به کردار گردون مبانی رفیع
ز گرد سپه گشت دنیا چو قیر	به آن قلعه سلطان روان شد دلیر
رسانیده بودند آنجایان	۲۹۷۰ اگرچه ازین بیشتر غازیان
درین بار کردند تدبیر آن	ولیکن نگردیده تسخیر آن
نموده بهم اهتمام تمام	ز شه دیده کفار آن اهتمام
گرفتند از فتح گیری قیاس	به دل دیده از نهب بیم و هراس
نمانند از آن قوم نام و نشان	چه کردند بر جان گردنکشان
شدند اهل قلعه شفاعت پژوه	۲۹۷۵ ز سلطان فیروز صاحب شکوه
رهانیدن جان و تن خواستند	روان از سر ملک بر خاستند
رخ آورد بر جانب عفو زود	دل شاه چون مایل عفو بود
رهانید جانش ز خون و هراس	نموده قبول از تگور التماس
به درگاه شه یافت گیر اختصاص	سپرده ولایت به نواب خاص
شد آن مملکت دار اسلام زود	۲۹۸۰ شمرده شهباز از عداد جنود

در آنجا رعایا که بود و سپاه	۴۷۳b به جان همه شه شده نیکخواه
طلب کرده سلطان رضای خدای	در آن کشور آورد نیکی به جای
چو فارغ شد از قلعه مرمیره	یگی شهر را ساخت جایکسره
شدش گوش فارغ ز نای و نفیر	بیاسود در مستقر سریر
همشیه دلش دور و نزدیک بود	در اندیشه فتح از نیک بود
دل پاک شه را علی الاتصال	شب و روز تسخیر آن در خیال
از آن روی سلطان آقا لیم گیر	بفرمود کردند فرمان پذیر
سپه سر بسر جمله حاضر شوند	به نیکو <sup>۱</sup> و بدکار ناظر شوند
خبر ساخته دور و نزدیک را	به تسخیر آرنند از نیک را
به زیبایی از نیک چون نو عروس	به خوبی مثالش نه در روم و روس
ز مشک و طلا اندرو خاک و خشت	برونش ارم اندرونش بهشت
هوایش همه ساله فصل بهار	همه کوه و صحرای او لاله زار
به هیأت معظم ترین بلاد	حصارش اِرم وار ذات العمداد
به تسخیر آن ملک رو کرد شاه	درو رفت خون سیل تندر سپاه
صبحی که سلطان خاور علم	۲۹۹۵ بر آورد و انجم نمودند رم
رسیدند آنجا همه صف زده	همه مست چون اشتر کف زده
از آن کار کفار غافل همه	ز مکرست تیره ذاهل همه

<sup>۱</sup>[و]: از ضرورت وزن اضافه شد.



مگو جنگ ننموده جای درنگ	ز کافر کسی را نه یارای جنگ
به بارو برآمد صغار و کبار	در قلعه را ساختند استوار
پر از مال و نعمت ز حد بیش رخت	۳۰۰۰ در آنجا قوی کافر و قلعه سخت
سراسر برون خندق و آب کند	چو باروی گردون به غایت بلند
گرفتن توان یا به مکر و حیل	چه امکان فلک را به جنگ و جدل
چه میر و چه سالار و چه لشکری	فاما برون غازیان جری
به آن تاخت مردانه تیغ آختند	به کفار حربی همه تاختند
کسی زنده از دست ایشان نجست	۳۰۰۵ کشیدند تیغ و گشادند دست
پری عارضانرا گرفتند اسیر	نمودند کفار را دستگیر
نمودند همچون دل کافران	خرابی در آن ملک کین آوران
ز خفتانو جوشنحصار دگر	به آن قلعه کردند بار دگر
غزاة کمند افکن دلفروز	به امید تسخیر آن چند روز
دری باز بر روی لشکر نشد	۳۰۱۰ ستادند اما میسر نشد
که مشرف بر آن قلعه حصنی حصین	چنان مصلحت دید سلطان دین
که گیرند لشکر در آنجا قرار	بسازند چون رای او استوار
ذخیره در آرند در اندرون	نمانند کفار را کز برون
نهادند یک قلعه سخت و بلند	تمامی لشکر شده کار بند

۳۰۱۵	بفرمود با طار غالی دلیر	شهِ دین که آنجای باشد چو شیر	۴۷۴b
	سپاه دگر را به او کرده یار	که باشند در کارها استوار	
	کنون در زبان همه اهل حال	بود نام قلعه طار غالی	
	در اثناء آن قلعه صاحب قران	یلِ غازیان شاه عثمان خان	
	اگر چه که آیین جمشید داشت	ضمیری منور چو خورشید داشت	
۳۰۲۰	چنان دید در واقعه هوشمند	که می گفت شخصی به بانگ بلند	
	که ای شاه با فرّ گردون جناب	مهدت زیر پاتخت و تاج آفتاب	
	ترا شاهی صوری و معنوی	ز پیشان کارست و دولت قوی	
	تمامی اعیان و اولاد تو	بود کامران همچو اجداد تو	
	مبارز مجاهد که در خدمتند	همه یار و یاور بدین دولتند	
۳۰۲۵	به کشور گشاییت چون یاورند	به هر سو که روی آوری آورند	
	به دل گرمی و لطف بنوازشان	به آن لطف بنما سرافرازشان	
	نگه دار حقشان و خامش مکن	زمانی ز خاطر فرامش مکن	
	شنو نکته و با نصیحت گرای	به اولاد نیز این نصیحت نمای	
	چو عثمان بگ از خواب بیدار شد	دلی داشت سر مست هشیار شد	
۳۰۳۰	نمود اورخان را طلب در حضور	به آن نکته بگشاد لب پر سرور	
	تمامی رویای خود یک بیک	به او کرد اظهار بی ریب و شک	

به اورخان خان هم نصیحت نمود	به او نیز لب با وصیّت گشود ۴۷۵a
که دارد حقِ غازیان را نگاه	به این طرز باشد در آفاق شاه
شده اورخان هم نصیحت پذیر	از آن شاه با دادِ گردون سریر
۳۰۳۵ بسان پدر روبره داشتی	حقِ غازیان را نگه داشتی
نه تنها نگه داشت حقِ غزات	کز و بود سرسبزی کاینات
نکویی بکن شیمه گر بخردی	نکو کار هرگز نبیند بدی
نکویی کند شیمه اهلِ خرد	که در دهر نه نیک ماند نه بد
بده ساقی آن جامِ عشرت سرشت	که سازد ز غیرت دلم چون بهشت
۳۰۴۰ از آن نشأه گردیده غیرت فزای	نمایم نکویی به خلق خدای

#### داستانِ سیوم در بیانِ اتفاقِ حکامِ کفار در مقابله و مقاتله عثمانی

سپهدار این طرفه دشتِ مهیب	سیاه سخن را چنین داد زیب
که عثمان خان سعادتِ علام	به کشور گشایی نمود اهتمام
بیاراست چون جنّت آفاق را	نوی داد چرخ کهن طاق را
سرای سعادت سکونش سپهر	رُخش ماه تابان و دل قرصِ مهر
۳۰۴۵ همه مهر و مه کوکبستان او	چو گلزار پر گل شبستان او
درش در صفا رشک خرم بهشت	ارم وش ز مشک و طلا خاک و خشت
سلیمان صفت همچو مور و مَلخ	سپاهش وزان چرخ و انجم کرخ

در ایام پسر بهجتِ ذال و او	۴۷۵b	چو تاریخ سالش کنی کاوکاو	
سپه چرخ وش بر درش حلقه بست		چو خورشید بر تختِ شاهی نشست	
به درگاه او همچو مردم ملک		عطارد به رقص و دُهل زن فلک	۳۰۵۰
به انفس نموده اثرِ دولتش		در آفاق آوازه نوبتیش	
خصوصاً بقایای سلاجوقیان		سران همچو جوزا کمر بر میان	
وجودش چو شمع و خورش زر لگن		چو گردون جنابش سپاهش پرن	
درش قبله اهلِ مناجات را		گشاده به رخ بابِ حاجات را	
مگو کافران گبر و کین آوران		حسد برده زان جمعیت کافران	۳۰۵۵
که او بود سالار با طبل و کوس		ز بُرسا بر آورد سر اورنوس	
مسخر بدو اکثر اهلِ روم		جگر دار و پر دل در آن مرز و بوم	
چه کستل چه کته سگ دل تگور		چو بدنوس و کته چه کستل تگور	
تمامی سپهدار و صاحب شکوه		جزینها تگوران آن دشت و کوه	
همه متفق از پی قلع و قمع		به یک جای از پر دلی گشته جمع	۳۰۶۰
چو شیر و شکر با هم آمیختند		پی رزم جمعیت انگیختند	
مگو ترک صاحب قران سترگ		بگفتند با یکدگر خان ترک	
دمادم چو مه می فزاید رواج		نهاده به سر همچو خورشید تاج	
چو غنجه ز دل می نشاند درم		چو لاله کفش می فشاند درم	

۴۷۶a	ز خورشید گوی سخا برده است بُود چرخ غربال و سیّاره جو به دستش چو موم است اگر مرمرست شب آن جمعیت انجمن اوست شمع چه آتش که سوزنده و سرکش است ستادند بر درگهش به هر کار به عالم هنوز اول کار اوست رساند به همسایه ها بیشتر به شمشیر باید که گردیم آب پی حل این کار مشکل رویم به باد فنایش چو گل سر دهیم به راه جدل سخت ماندند پای شد آن دشت خالی ز آهو و گور درو مهجه مه، مهررخشان درفش به پشتهیونماند زین پانگ به جاروب میدان قطاس سیاه چو گل گر چو نرگس همه زرد گوش	۳۰۶۵	دمش مرهم جان آزرده است به هر شامش از بهر تازی بدو که تاخت بر مملکت صرصرست سپاهش به درگه پرن جمع علمهای فتحش به ملک آتش است سپه سر بسر کف بکف چون چنار از آنجا که چون صبح آثار اوست شدست آتشتیز و آتش ضرر پی شاندن آتش اضطراب بهم چون گل و لاله یکدل شویم بهم متفق سرو و ش سر نهیم تگوران بهم دیده تدبیر و رای کشیدند لشکر به صحرا چو مور لواهای والای شاهی بنفش به پرخاش رو کرده همچون نهنگ نموده هیون یلان سپاه چو الماس چشم و به سر زرد پوش
------	---	------	---

براندند کشتی بسان حباب	سپاه دگر موج زن تر ز آب	
نموده لب بحر چون نیستان	به هر سوز سرنیزه پی سنان	
براندند کشتی به باد بروت	شده عکس خنجر در آن بحر حوت	
سواره به چوب آمده بهر جنگ	چو طفلان بازیگر شوخ شنگ	۳۰۸۵
بر آورد سر بهر جنگ آن سپاه	ز دریا و صحرا چو موج و گیاه	
سرافراز نسل اغوز خانیان	سپهدار ترکان یل غازیان	
چه قایب نسب شاه عالی حسب	شهنشاه عثمان قایب نسب	
که دارند در پیش کاری خطیر	ز جمعیت کافران شد خبیر	
کف آورد چون بحر و بر اوج زد	چو دریا به جوش آمد و موج زد	۳۰۹۰
که تابند چون مهر در بارگاه	بفرمود سلطان رومی سپاه	
ز کوه و ز صحرا سپه خیل خیل	خروشان رسیدند چون تند سیل	
از آن مه بلرزید و خور تب گرفت	درو دشت را مرد و مرکب گرفت	
بر آمد به ترتیب صف سپاه	چو گردون صف آرای گردید شاه	
گشادند سر پنجه و کف زدند	چو سرو و چنار چمن صف زدند	۳۰۹۵
همه غرق آهن چو خورشید و ماه	نظر کرد شه بر سران سپاه	
به تیغ و کمر برده رنگ از قمر	چو خورشید و جوزا به تیغ و کمر	
سپاهی بر آورده چون نره شیر	به یک جانب ایقود الپ دلیر	

بر آراسته لشکری همچو مهر	روان اشهب هر یکی چون سهر ۴۷۷a
۳۱۰۰ سپاه سبک حمله سخت کوش	همه مهروش آهنین رخت پوش
رسید و ببوسید شه را رکاب	به گردون رساند سر آفتاب
دعا کرد کای شاه با دین و داد	جهان از وجود تو خالی مباد
گرت خصم بیشه است ماییم شیر	درآییم با تیغ تند و دلیر
ببریم از بیخ و بنیادشان	به یک حمله سازیم بر بادشان
۳۱۰۵ از آن گفته شه باز خندان شده	به خونِ عدو تیز دندان شده
دعا کرد با سرور غازیان	که بر جانت هرگز مبادا زیان
از آن پس به طرغودالپ گزین	نظر چون خور انداخت سلطان دین
سپاهش چو گردون زره بر زره	سر و بر چو پروین گره در گره
به پشت تکاور یل پر شکوه	چوسیمرغ بالای البرز کوه
۳۱۱۰ به پای شه افتاد خورشید وش	لب پر دعا باد دل شاد و کش
که شاهها به عالم بقای تو باد	پنه جوی چرخ از بقای تو باد
اگر کافران همچو خس سر کشند	چه غم چون لواهای ما آتشند
بسوزیم و خاکستر شان به باد	بپاشیم و سازیم جان تو شاد
دعا کرد شه نیز با جان او	شده مرهم جان بریان او
۳۱۱۵ از آنجای سلطان عنان تاب شد	به لرزه زمین همچو سیماب شد

سپاهی به چشم آمدش چون نجوم	به گردون چو سیاره کرده هجوم ۴۷۷b
چو خورشید در زیر ران سبز خنگ	مژین به طاوس و پر گانگ
سر آن سپه صمصه چاوشمست	گرفته چو البرز گریزی بدست
پیاده شد از اشهبیاد تک	خطبید ز سطح زمین کرد حک
۳۱۲۰ به سلطان ثنا گفت کای شهریار	نگهدار جان و تنگ کردگار
بروید اگر دشمنت چون عرو	نماییم با داس خنجر درو
که گوید ازین کافران دنی	گرفتیمشان همچو قارون غنی
به گرز گران جملگی پانهیم	سرانشان به زیر زمین جا دهیم
به او نیز سلطان دین آفرین	نمود و عنان تاب شد زان زمین
۳۱۲۵ رسانید خود را به فوج دگر	به چشم آمدش بحر و موج دگر
پر پهلوانی به فرق استوار	قرس چابک و جمله چابکسوار
بر اسبان چو خورشید از زر کجیم	کمند از مجره ز محور سجیم
سر آن سپه اورخان خدیو	ز نای و نفیرش به گردون غریو
سوی شه روان گشت با آب و تاب	عیان شد قران مه و آفتاب
۳۱۳۰ به صد تازه رویی یل پیلتن	به نیروی بازو سرپیل کن
ندیده چو او دیده آدمی	ز سر تا به پا مردی و مردمی
ثنا گفت شه را که ای کامیاب	صوابست رای و چو گردون رکاب



همیشه به این کامیابی و رای	چو خورشید بر فرق دوران بپای ۴۷۸a
اگر دشمنان چرخ گردان شوند	ویا چون فرس ره نوردان شوند
۳۱۳۵ برانیم بر فرقتشان چون زمین	پی تاخت آریم در زیر زین
چو شه دید آن طرز آیین و خوی	زبان چرب و شیرین و سنجیده گوی
به آن سال کم نکته بسیار دان	خرد پرور و پهلو و کاردان
دعا کرد و سوی دگر راند رخس	شه خصم پرداز اقلیم بخش
به چشم آمدش از یلان یک سپاه	همه غرق پولاد و آهن کلاه
۳۱۴۰ سپهدار آن اقممور گزین	روان گشت گویان به شاه آفرین
زمین جز به پایت مزین مباد	سلامت سرت خصم را تن مباد
گرفتیم خصم است طوفان نوح	به گوپال یابیم کف فتوح
ببندیم با پیل خود آیشان	نشانییم آن آتش و تابشان
ز شه دید الطاف و تحسین بسی	ندید آنچنان لطف و تحسین کسی
۳۱۴۵ حسن الپ را دید شاه دلیر	در آن بیشه غرنده مانند شیر
ثنا گفت شه را و الطاف دید	به کارش ز شه جمله انصاف دید
شه از عبد الرحمن غازی گذشت	سپه دید با وی در آن کوه و دشت
به او نیز شاه آفرین گوی شد	به جان آفرین گفت و دلجوی شد
یکایک سر و سروران را بدید	به صد لطف و احسان عنان وا کشید

دوالی به طبلِ بشارت زدند	سپه را بفرمود اشارت زدند	۳۱۵۰
تتق شام تیره به شارق کشید	سیاهی مغرب به مشرق رسید	
شد از پشت شبگون شه ارجمند	جهان چون درآمد به مشکین پرند	
فروزان تر از کوکبستان شدند	خرامان به سوی شبستان شدند	
چو طاوس شد پر زنان در صباح	به روی هوا باز زرین جناح	
رسانید بر لشکر شب هجوم	به منقار زر دانه چند از نجوم	۳۱۵۵
خروس سفید شفق تاج صبح	برون آمد از بیضه عاج صبح	
نواى نفیر زد و طبل جنگ	بفرمود شاه از وقار و درنگ	
چو صور سرافیل شد کره نای	بنالید زنجیر و چنگ خطای	
چو کزوبیان شد هراس ملک	طنین دهل شد به طاس فلک	
چو رود زمین خشک شد کهکشان	گریزان ز گرد زمین آسمان	۳۱۶۰
رسیدند افتان کنان کوس جنگ	از آنسوی هم کافران بی درنگ	
مقابل شد و کرد پای استوار	دو لشکر به صحرای قویون حصار	
پلنگینه شد دشت و صحرا چو ببر	ز نور مسلمان و از تیره گبر	
بیاراست چون گل یمین و یسار	در آن دشت شد شاه نصرت شعار	
برون آمد از نای بانگ خروس	یمین گشت زیبا تر از نو عروس	۳۱۶۵
نمایان چو سیلاب تندر خروش	یکی لشکری غرقه در هفتجوش	

علمهایشان جمله والای سبیز ۴۷۹a	چو گردون پوشیده دبیای سبیز
ز پیکان همه ابروش ژاله بار	صف آراسته همچو سرو و چنار
که او پهلوان بود و هشیار و گُرد	به ایقود الپ آن سپه را سپرد
دمادم به کَفّار پرخاش جوی	۳۱۷۰ به بازو توانا و پرخاش خوی
سپاهش که حمله درنده شیر	به ایشان مدد طرغد الپ دلیر
به تدبیر و در کارزار استوار	سپه دار اغجه قوجه در یسار
سپاهش چو انجم کران تا کران	سبک حمله چون باد و گرزش گران
ز والای گلگون علمهای جنگ	همه خود و خفتانشان لاله رنگ
برآورده چنگال تند و دلیر	۳۱۷۵ به خونریز کَفّار چون نره شیر
جهان زیر ران خنگ تازی بهاو	مدد عبدالرحمن غازی به او
نهان زد زمین زیر والای آل	چو خورشید روشن به تیغ قتال
فرستاد سالار گردون ستور	هر اول به آن معرکه اقمور
به سر خود و در بر زرهفتجوش	سپاهی چو خورشیدزربفت پوش
پی بیم کَفّار و دیو رجیم	۳۱۸۰ لواها زرو رخشان زر کجیم
زمین گشته از عکشان زرّ ناب	از ایشان رخ معرکه آفتاب
بدیدند و از کافران رفت هوش	سراسر ز ترکان زر بفت پوش
مگو اورخان تند و پر زور خان	سپهدار قلب سپاه اورخان

چو سیمرخ بالای البرز کوه	درخشنده برابرش پر شکوه
سیاهیش روشن تر از شیر شیر	۳۱۸۵ یلان گرد بر گرد او شیر گیر
چو اسبان به بر خود و خفتان سفید	لوا چون خور اسفید و اسبان سفید
فلک را عیان گشت صبح امید	به بازوی او شاه را اعتماد
ببستند صف میمنه میسره	سپه چون شد آراسته یکسره
قدم را بیفشرد مانند کوه	پس آن سپه شاهدیریا شکوه
نموده به سلطان دین اختصاص	۳۱۹۰ ببستند صفها به گردش خواص
به تارک ز پولادشان نیم ترک	به بر کرده خفتان همه چرم کرک
که باشد پی لشکری نیکخواه	از آن در پس لشکر استاد شاه
پس موج دریا بود جای کوه	بدانند دانا دلان گروه
بیابند لشکر از آن تاخت بیم	به هر سو که تازد سپاه غنیم
خروشنده مانند دریا بود	۳۱۹۵ مدد بهر لشکر مهیا بود
به هر سوی صف گشت پیراسته	چو شد لشکر شاه آراسته
براندند در معرکه خنگ جنگ	از آنسوی هم کافران بی درنگ
به بالای گبران چو ظلمات و دود	لواها بنفش و سیاه و کبود
چو خورشید بر گنبد لاژورد	علم بر گروه دگر سرخ و زرد
بفرمود نالیدن نای و کوس	۳۲۰۰ سر آن سپاه گران اورنوس

نهادند بر طباهای گاو دم	فغان خاست از چرخروبینه خم ۴۸۰a
به لرزه درآمد زمین و زمان	شد از هول جانها ز تنها زمان
به فرموده اورنوس غیور	یمین را بیار است کستل تگور
علمها بنفش از پی کارزار	چو نخلی که باشد پر از برگ و بار
همه خود و خفتان کافر بنفش ۳۲۰۵	سراسر کجیمتکاور بنفش
بسان بنفشه که فصلی بهار	شود آشکار از سر سبزه زار
تن کافران کوه و ش آهنین	ز غوغایشان طاس خور پُر ظنین
یسار سپه را به مدنوس داد	سپه بیرق و پر ظنین کوس داد
نهاده علمهای شبگون به دست	به زیر علم همچو خوکان مست
سپه خود و خفتانشان یکسره ۳۲۱۰	دوتاغی به سر جمله را قرقره
تکاور سپاه و کجیم سپاه	همه همچو دیو رجیم سپاه
بجوش آمده همچو دریای قیر	به کفها کمان سپه توز و تیر
مر اول سپهدار کتبه تگور	دلش با تهوّر سرش پر غرور
سپاهش ز میدان بر آورده دود	سر و سنجش همچو گردون کبود
قبا سبز و در زیر ران سبز خنگ ۳۲۱۵	بیاراسته سر به پَر کُننگ
کمانهای ایشان کیانی همه	به بیداد خلق آسمانی همه
ستاده به قلب سپاه اورنوس	سپاهش مژین تر از نو عروس

برآورده بالا علمهای زرد	چو خورشید بر طارم لاژورد ۴۸۰b
سپاهش چو نرگس همه زرده گوش	یکایک چو خورشید زر بفت پوش
۳۲۲۰ به بالای زین تگاور دلیر	بغزید بر کوه چون نره شیر
چو عثمان خان دید زانسان سپاه	به نصرت مدد خواه شد از آله
طلبکار گشته مدد از رجال	رخ آورد بر جانبِ اهلِ حال
به او شیخ اده بالای همراه بود	چو مردان غیبی هواخواه بود
همان شیخ باهوش پاکیزه دین	ز غمها پناه همه مسلمین
۳۲۲۵ نمی بود شک در کرامات او	دعا مستجاب و مناجات او
چو قمرال ابدال و بابا طرود	ثنا گوی شاه جهان با درود
نمودند باهم اشارات فتح	رسانند با شه بشارات فتح
به جوشن شه دین به تمکین و صبر	درآمد چو خورشید تابان به ابر
بفرمود طبّال را طبّل جنگ	درآمد به میدان غریو و غرنگ
۳۲۳۰ ز هرسو کشیدند تیر و کمان	به شور اندر آمد زمین و زمان
صداهای تیر از کمانهای عاج	بببرد از نوای عطارد رواج
ز بس چوبه تیر و پرّ عقاب	نمی تافت در معرکه آفتاب
یکی خانه شد زن دو صف چوب پوش	بجنیب دروی بسی سخت کوش
بهم طعنه و ضرب خُرد و کلان	چو ترکش پر از تیر جسم یلان

۴۸۱a	در آن رزم و هنگامه کارزار	۳۲۳۵	پی کشته تیر زهراب دار
	بپیچید چون مار بر خود سپر		برابر و گره زد کمان از سه سر
	چو پیران دو تا گشت قد کمان		ز بی زوری پردلان زمان
	شد از تیر خالی چو خرطوم پیل		قنادیل جنگ آوران سبیل
	فلک را به سر نیزه بر داشتند		علم بر هوا چون خور افراشتند
	که ماندست ز آن نوک نره نشان	۳۲۴۰	شب تیره بر چرخ انجم مدان
	میان آسمان هوای دگر		ز تیغ و سنان اندران کر و فر
	ز خون یلان نیزه شد سرخ بید		ز جوشن برون خون چو لاله ز خوید
	به زیر یلان خنگ بحری قطاس		به فرق سران ماند پای هراس
	حنایی شد از اشهبان دست و پای		در آن دشت از خون رزم آزمای
	ز دسته جدا همچو گوپال مشت	۳۲۴۵	فتاد اندران پهن دشت درشت
	به روی هوا کرد ویلان تیغ		چوبرقی که سر زد ز فرمان میغ
	چه از تیغ بیم چه از مرگ غم		رسیدند هر دو هر اول بهم
	نهادند و خون شد روان جوی		بهم تیغ و گوپال را روبروی
	چو آب روان از میان دو کوه		شده خون رزم آور هر گروه
	به اغچه قوجهتاخت از روی کین	۳۲۵۰	فرس راند کستل تگور از یمین
	به اسلامیان تیغ کین آختن		چو اغچه قوجه دید آن باختن

بفرمود و دل دادشان به هر هاو ۴۸۱b	یلِ کار دیده سپه را چو ناو
سپاهش چو شیر درنده غیور	در آن ناو در رفت کستل تگور
سپاهی درآمد چو ببر بیان	چو دیدند اسلامیان در میان
نهادند بر قتل کفار روی	۳۲۵۵ کشیدند گویال و تیغ از دو سوی
بکشند اشرار را بی دریغ	به کفار اجل وار راندند تیغ
به سوی جحیمش روان ساختند	سنانها به کستل تگور آختند
سر راه بگرفت بر مشرکین	چو آن دید ایقود الپ از یمین
که او عاری از ننگ و ناموس بود	یسار اعادی چو مدلوس بود
کشیدند تیغ از کمر هر کوه	۳۲۶۰ رسیده بهم آن دو صف چون دو کوه
به سر تاخته تیغ وش تند و تیز	تکاور شده هر طرف باد خیز
براندند مرکب چو باد صبا	کلاه آستینان زرین قبا
گسستند از همدگر تار و پود	نهادند گویال بر ترک و خود
بهم رو برو گشته دو نره شیر	به مدلوس گبر ایقود الپ دلیر
کز آن گرز پولاد و آهن به دست	۳۲۶۵ رسیدند دو پهلوان کین پرست
ببر آورد از معرکه دود را	زنان طعنه مدلوس ایقود را
بزد ضرب دیگر ز دنبال او	یکی گرز زد گبر بر بال او
از آن پس بر آورد گرز چو ابر	جهان پهلوان خورد سه ضرب گبر



چو گردون سپر بر سر خود کشید ۴۸۲a	چو آن گرز پولاد را گبر دید
سپر گبر را خورد بر تار سر	۳۲۷۰ فرو کوفتش پهلوان بر سپر
برآورد از سینه آهی به درد	سر گبر بر کوهه رخش خورد
شد آن گبر پر کینه نقش زمین	به روی زمین رفت از پشت زین
به کف خنجر و نقره زین همچو شیر	فرود آمد از رخش الپ دلیر
جدا کرد سر از تن تیره گبر	به آن خنجر تیز نموده صبر
رُخش زرد تر گشت از سندروس	۳۲۷۵ خبر یافت ز آن حال چون اورنوس
که او نیز بر بست رخت سفر	در آن حال از کستل آمد خبر
غم و نا امیدی فزون از شمار	رسیدن گرفت از یمین و یسار
سپه را بفرمود کارند زور	شده نا امید اورنوس تگور
که گیرند بر مؤمنان کار تنگ	به لشکر رسانند مغلوبه جنگ
نشان داد و آن ریزش از رستخیز	۳۲۸۰ به یک بار کفار کردند ریز
براندند از پیش با ضرب و زور	در آنجا هر اول که بود اقمور
سپه شد پریشان بسان نجوم	نمودند اورخانیان را هجوم
هجوم و جفا کاری کافران	چو آن دید سلطان صاحب قران
سپاه غیورش بهم داده دست	بجنبید از جای چون پیل مست
براندند یکدل صغار و کبار	۳۲۸۵ خبردار گشته یمین و یسار

نهادند شمشیر اشـرار را ٤٨٢b	گرفتند اطـراف کفـار را
به گبران ز هر سو فرو کوفتند	به باد دغا گرد را روفتند
زمین آسمان وار شد پر شفق	ز خونریزی باطل و اهل حق
پر از دست و پا گشت چون آدمی	به هر سوی از تیغ و خنجر زمی
شده دست و پای مسلمان قلم	٣٢٩٠ به تعویذ هر کافر کرده رم
بخوردند شمشیر بر جای آب	در آن وهله تشنه لبان ز اضطراب
به میدان ببارید باران چو ابر	ز آه مسلمان و از خون گبر
تو گویی ستاره به گردون رسید	به تیغ یلان قطره کز خون چکید
ز جان پر آشوب آهی کشید	تگور سیه روز چون آن بدید
به سوراخ بُرسا درون شد چو باد	٣٢٩٥ چو روباه رو بر هزیمت نهاد
بمردند اکثر در آن دار و گیر	تگوران اشـرار گشته اسیر
به دل خورده زخم و به جان دیده شور	از آنجمله اشـرار کتـه تگور
دمی جان ناشاد او باد خورد	پنه با تگور الوباد برد
نموده به اطراف آنجا زیان	براندند دنبـال او غازیـان
به تهدید کردند با او خطاب	٣٣٠٠ تگور الوباد را داده تاب
همان خسته جان جگر سوز را	به ماده تگور سیه روز را
چو اشـرار کفـار نالان کنیم	اگر نه، ترا نیز تالان کنیم

هراسیده کافر ازین جد و جهد	به نواب سلطان فرستاد عهد ۴۸۳a
کزو تا نبینند جرم و گناه	نسازند اسلامیانش تباه
۳۳۰۵ به سلطان رسانند نواب هم	بفرمود سلطان ز راه کرم
هر آنچه که او کرده است التماس	تقبل نمود هبرندش هراس
چو آن عهد و میثاق آیین گرفت	روان ساختنش کتبه رابی شگفت
ندادند اسلامیان فرصتتش	نمودند نهضت سوی ملکتش
ببردند تا قلعه اش تیز و تند	روان پیش قلعه به شمشیر کند
۳۳۱۰ جفاهان نموده سرش را زدند	به شک سیاست درش را زدند
کلیدش به دست ستم یافتند	به تسخیر آن قلعه ره یافتند
نمودند خالی ز ارباب شرک	بشستند با آب شمشیر چرک
به آیین اسلام بنموده ضبط	سپاه و رعایش را داده ربط
زمانی به آن قلعه پرداختند	تمامی به دلخواه خود ساختند
۳۳۱۵ شد آراسته ملک دشمن به شاه	مرقه رعیت به عدل سپاه
چو منشأ بدینسان نبرد عظیم	شده اورنوس آن تگور لئیم
بسا خون که شد در میان ریخته	به خاک سیه گشت آمیخته
بفرمود سلطان دین با سپاه	که سازند برسایبان تباه
برون آمد آواز نای و نفیر	ز گرد سپه گشت گردون چو قیر

۳۳۲۰	به کفار بردند تاراج را در آن عرصه شیر نردن آورد باخت تگور سیه روز از آن جنگ جای سر از قلعه بردن نیارست کرد ولی قلعه را ساخته استوار	ربودند از ایشان سر و تاج را ۴۸۳b سپاه اسب کین را به دروازه تاخت گریزان شده زخم بر دست و پای جگر خون ز جان خسته و دل به درد نشستند گبران درو سوگوار
۳۳۲۵	چو دیدند اسلامیان قلعه سخت مقیّد نگشته به تسخیر آن چو لشکر از آن کار پرداختند به سلطان رسانند لشکر تمام جزیره است تابع به کتّه تگور	غنیمت گرفتند اسباب و رخت به تدریج کردند تدبیر آن به فتح دگر تیغ کین آختند که اینجاست یک قلعه غلنوس نام که می داشت آن کافر پر غرور
۳۳۳۰	فراوان درو نعمت و خواسته است به تسخیر آن امر فرمود شاه به فرزند ایقود الپ ولی سر آن سپه ساخت صاحب قران برانند تند و مسخر کنند	چو جنت مهیا و آراسته است بر آراسته همچو انجم سپاه که او داشت شهرت به قاره علی که تازند بر کشور کافران به شمشیر خالی ز کافر کنند
۳۳۳۵	سپهدار با لشکر تند و تیز فرو کوفت طبل و دمیدند نای	به آن قلعه انداخته رستخیز در و بام آن قلعه سر تا به پای

براندند و از کافران ریخت خون	نماندند تا کس کند سر برون ۴۸۴a
بر آورده بر برج و بارو علم	نمودند تسخیر آن قلعه هم
در آن قلعه می بود دیری عظیم	قنادیلش از زر مشاعل ز سیم
۳۳۴۰ درو راهبی چون سلاطین سترگ	دلش همچو خورشید و شانش بزرگ
عبادات و طاعت همه کار او	صنادید کفار زوار او
کلامش درست و حدیثش صحیح	ازو زیب و زینت به کیش مسیح
به رُهبان چو تابند مه دختری	مگو مه ز خورشید هم برتری
گدایی خورشید از ماه او	به خوبی پری پیکران داه او
۳۳۴۵ خورش زر و از تاب غمخوردگی	گل از رشک او در چمن پردگی
لب و زلف آن ماه در روی روز	به شیوه مسلمان کش و خرّقه سوز
ز سر رشته زلف ذکرش به خیر	دل زاهد آن را کشیده به دیر
لبش مست ساز کسی بی شراب	دل از آتش چهره او کباب
به آن ماه رو راهب دیر را	ببردند پرداخته غیر را
۳۳۵۰ به صاحب قران زمان پیشکش	سپهد رسانند دل شاد و کش
جز آن تحفه و هدیه بی حد و عد	رسانند سالار صاحب خرد
دل شاه خرم شده ز آن فتوح	لبش گشت خندان و آسوده روح
مه و ملک را پادشاه ولی	ببخشید یکره به قاره علی

۳۳۵۵ از آن پس به کام دلِ دوستان  
 منوّرتر از پرتو مهر و ماه ۴۸۴b  
 شه و شهریاریش را کار و بار  
 جهان گشت خرّم تر از بوستان  
 بده ساقی آن جام فرمودگی  
 یکی بود گشت آن به کش صد هزار  
 به کار زمانه فزایش نهیم  
 چو خورشید گردون نمایش دهیم

### داستان چهارم در بیانِ عزیمتِ عثمان خان

#### به فتح قلعه لبلیوجی و سایر قلعه کفاربی مقار

۳۳۶۰ که عثمان خان ولایت پژوه  
 به میدان معنی یل سحر ساز  
 چنین کرد تیغ زبان را دراز  
 زکی تاج گیرنده و زخم شکوه  
 به کفارِ حربی چو آب دست یافت  
 به بازوی کین دست ایشان بتافت  
 قلاعی که از کافران و استاد  
 به معموری آن همه دل نهاد  
 ره عدل و انصاف بنیاد کرد  
 به ادنی زمانیش آباد کرد  
 بدر برده درد از نحیفان دهر  
 قوی ساخت دست ضعیفان شهر  
 ۳۳۶۵ به امر شریعت نموده عمل  
 همه دیرشان شد به مسجد بدل  
 لواهای اسلام چون بر فراخت  
 تمامیش را دار اسلام ساخت  
 معین به ارباب دست خراج  
 نمود و بیفزودشان را رواج  
 چو جنت شد آباد آن مملکت  
 به جان جمله خواهان این سلطنت

۴۸۵a	نمایان به سلطان دین آفرین	چه ارباب کفر و چه ارکان دین
	در آن فتح و نصرت بیفزود جاه	۳۳۷۰ اگر چه به سلطان دین و سپاه
	که بسیار شد رنج راه و سفر	ولیکن سپه را ازین رهگذر
	سفر قطعه ای از سقر گشته اند	خرد پروران نکته نهفته اند
	که چندی فراغت کنند از تعب	وطن جوی بودند و راحت طلب
	ز ایمان گرفتند حب وطن	بلی نکته دانان پاکیزه فن
	از آن روی رخصت به لشکر نمود	۳۳۷۵ شه پاک اخلاص صاحب وجود
	فراغت طلب زین سرای سپنج	که یک چند باشند با مال و گنج
	تن آسوده گشتند از رنج راه	بدین شیوه بگذشتشان چند گاه
	به افزایش جاه طلب شدند	سپه با غزا جمله راغب شدند
	که ساینده رخ بر در بارگاه	سران سپه را طلب کرد شاه
	چو گردون ببستند هر سوی صف	۳۳۸۰ رسیدن گرفتند از هر طرف
	جهان پُر شد از خرگه و کندلان	چو راندند از هر طرف پُردلان
	کران تا کران چادر و خیمه شد	در شه چو بازار ازین شیمه شد
	ز یکسوی زر رشتۀ آفتاب	بهیک جانب از خرگه مه طناب
	از آن جمعیت چشم انجم کرخ	به هر سو سپاهی چو مور و ملخ
	مگّـل بر آن تخت زرینه تاج	۳۳۸۵ نهادند در بارگه تخت عاج

سَران را به اطرافِ خود داد جای ۴۸۵b	چو بر تخت شاه جهان ماند پای
که هستیم آسوده از دیر گاه	به ایشان چنین مشورت کرد شاه
بگیریم بر ملکِ اعدا کمین	پی تقویت دادن ملک و دین
کف و کیسه از نقد مالی کنیم	جهان را ز کفار خالی کنیم
به سلطان عالم دعا گو شدند	سَران سپه جمله دلجو شدند ۳۳۹۰
ز خورشید افلاک تاج سرت	بگفتند مه، باد خاکِ درت
ز فرقِ جهان سایه ات کم مباد	جهان بی وجود تو یک دم مباد
فدای تن تو سر و جان کنیم	به هر کار فرمان تست آن کنیم
چنین مشورت طرح انداختند	ز مدح و ثنا چون پرداختند
بیارند و بینندش احوال را	به درگاهِ شه کوسه میخال را ۳۳۹۵
همیشه به درگاهِ شه نیز خاص	به ما دار داد از قدیم اختصاص
ازو دل مرنج و مرنجان کنیم	دلالت به توحید و ایمان کنیم
نماید بگوییم باش از اصول	اگر آرد ایمان و ذمت قبول
نماییم با همدگر سعی و جد	به کفر خودش گر بود معتقد
نکردیم تا این دم اکنون کنیم	برانیمش از ملک و بیرون کنیم ۳۴۰۰
فرستاد پیغام را از رسول	شه این مشورت را نموده قبول
دلش بود خواهان دین صبح و شام	به میخال از آن پیش کاید پیام



۴۸۶a	ز خورشید تابان ربوده سبق	ضمیرش به تابندگی نور حق
	پی جمعیتشان کسان بر گماشت	به اطراف و اکناف یاران که داشت
	به هر کار شایسته طایع بدو	تگوران که بودند تابع بدو ۳۴۰۵
	سراسر شده رتبت افزای خویش	رسیدند از مملکتهای خویش
	نشستند چون شمع دران چمن	یکی جمعیت گشت همچون پرن
	درو مه نمکدان و انجم نمک	کشیدند خوان ها بسان فلک
	به رخ خال خوبان بر آتش سپند	شراب از عسل نقلشان جمله قند
	چو خورشید گردون روان گشت جام	پس آنکه که رفت از میانه طعام ۳۴۱۰
	دم از دوستی و غلامی زدند	به همدیگران دوستکامی زدند
	به یاران چنان گفت بی رنگ و ریو	دراثناء آن کوسه میخال نیو
	که آنست مقصود و بهبود ما	کزین جمعیت نیست جز سود ما
	مرا حالت و نسبت معنویست	به این شاه ترکان که دولت قویست
	به جان میکنم دین او را قبول	ازین کیش دیرینه ام پر ملول ۳۴۱۵
	کدامی درین دین به ما یاورید	شما هر یکی حاکم و داورید
	بگفتند تا در جهان صاف و دُرد	دعا گوی گشته به میخال گُرد
	به ما هم میباش اندرین بد گمان	بود با همین دین و ملت بمان
	اطاعت به فرمانت آیین ماست	به هر دین که آن تو آن دین ماست

۴۸۶b	مبارک به تو حق تبارک کناد	جهاندار دینت مبارک کناد	۳۴۲۰
	به میخال از شاهِ عالی مقام	درین حال بودند کامد پیام	
	چه لعل و چه دُرّ چه سمور و وشق	هدایای شاهانه داده نسق	
	به فرمان قدم ماند در بارگاه	رساند خود را به درگاه شاه	
	رکابِ مکینت مه و آفتاب	دعا کرد کای شاه و الا جناب	
	ز سعی تو هر لحظه دین را نوی	ز ذات تو اسلام بازو قوی	۳۴۲۵
	به ما راه اسلام و دین و انمای	به انگشت زَنار ما را گشای	
	به اطوار او داشت پاک اعتقاد	شه شرع آیین با دین و داد	
	دعا گفت و تلقین اسلام کرد	نظر چون به آغاز و انجام کرد	
	شمردندش اسلامیان از اصول	چو میخال بنمود ایمان قبول	
	ز ظلمات در نور ایمان شدند	رفیقان او هم مسلمان شدند	۳۴۳۰
	به درگاه شه خاص گشتند و اهل	تمامی رهانیده خود را ز جهل	
	بود با جوانمرد مردم رفیق	جوانمرد آنکس بود در طریق	
	سپهدار لشکر شد و پیش رو	به شه شد چو میخال را عهد نو	
	برون آمد آواز نای و نفیر	بفرمود سلطان گردون سریر	
	علم کش علم بر سر دوش زد	چو انجم به گردون سپه جوش زد	۳۴۳۵
	علمهای سرخ و سفید و بنفش	فریدون صفت کاویانی درفش	

برآمد ز پشتِ سمک تا سماک	ز سمّ ستور سپه گرد و خاک	
رسیدند تا کشور لبالبوج	چو سیاره لشکر نمودند کوچ	
به درگاه شه کرده رو سر بسر	گرفتند حگام آنجا خبر	
کشان حلقه بندگی را به گوش	همه تیغ بر کف کفنها به دوش	۳۴۴۰
به درگاه شاه جهان آمدند	ز اطراف کشور مهان آمدند	
خزاین کشان با هیونان و فُلک	به کفها گرفته مقالید مُلک	
چو میخال ماندند روها به راه	به آیین دین شه دین پناه	
به اخلاص یکسر مسلمان شدند	ز دین قدیمی پشیمان شدند	
دل خود رها کردند از بیم ملک	نمودند با شاه تسلیم ملک	۳۴۴۵
به درگاه ره داد و مخصوص ساخت	شه مرحمت کیش شان را نواخت	
سوی لفکه شاه جهان کرد کوچ	از آن پس که تسخیر شد لبالبوج	
تمام سپاه و رعایا همه	شنیدند حگام چون دمدمه	
رسیدند با شاه بی ترس و بیم	چو امثال و اشباه گشته سلیم	
چو امثال اشباه گشتند اهل	رهانیده خود را تمامی ز جهل	۳۴۵۰
نمودند تسلیم مال و جهات	گشادند درها به روی غزات	
چه صحرا نشین و چه کوه و دره	تمامی آن مملکت یکسره	
پذیرفت اسلام و ذمت همه	چو از شاه دیدند همّت همه	

گشادند لبها به شکر و سپاس ۴۸۷b	رهانیده خود را ز بیم و هراس
شد آن مملکت نیز بی گفت و گوی	۳۴۵۵ از آن پس به مکجه نهادند روی
رسیدند با شاه اسلام کیش	پشیمان ز کیش قدیمی خویش
شد از همت شه مسلمان تمام	همه از سر صدق و اخلاص تام
جهان گشت روشنتر از روی روز	به تأیید سلطان گیتی فروز
شد آنجای روشن تر از مهر و ماه	به هرجا که شد سایه عدل شاه
پی عسرت و شادی مملکت	۳۴۶۰ به تعمیر و آبادی مملکت
بفرمود شه صمصه چاوش را	نسق دادن ملک پر جوش را
ایالت بدو داد شاه عطوف	چو می داشت صمصه از آنها وقوف
همی کرد چاوش نیز اهتمام	به معموری آن ممالک تمام
شد آنجا به چاوش کوی شهر	یکی مزرعه کرد تعمیر امیر
تگوران دیگر صغیر و کبیر	۳۴۶۵ چو شد صمصه چاوش ایالت مدیر
مشرف نگویم که اشرف شدند	که با دولت دین مشرف شدند
ز خدمت دگر سر نه بر تافتند	تمامی رعایت ز شه یافتند
سر سنجق شه فلک سای شد	چو مهر از افق اوج پیمای شد
خرامید از پیشگاه اُفق	کشیده عروس سحر زر تتق
از آن شد به چشم فلک خیرگی	۳۴۷۰ شد اسکندر مهر از تیرگی

کواکب چو گبران شده منعدم	سپاه شیب از روز شد منہزم ۴۸۸a
چو شه پای بر کوهه زین نهاد	روان شد ز جا کوه پیکر چو باد
روان شد سپه جانب آق حصار	چو مور و ملخ بیشتر از شمار
درو دشت پر مرکب و مرد شد	از آن ماه کاهید و خور زرد شد
۳۴۷۵ چو بشنید والی آنجا خیر	که آمد به ملک اژدر هفت سر
بغزید زد نعره چون نره دیو	که بازو قوی بودش و جئه نیو
بفرمود طبّال را طبّل جنگ	شد آراسته لشکرش بی درنگ
سر از پُر مزین به مرکب قطاس	برون راند در دل نه بیم و هراس
یمین و یسارش دلیران همه	دلیران نگو نره شیران همه
۳۴۸۰ نکرده جدا فریہی ازو رم	بسر کرده چون صبح کاذب علم
ازین رو چو سلطان خبردار شد	پنه بر به درگاه دادار شد
به هر جا سپاهی که آراستی	به نصرت ز یزدان مدد خواستی
به بسیاری لشکرش اعتماد	نمی کرد و می داشت از حق امید
به ارباب دین کرده زان پس رجوع	نمودی به خود کارها را شروع
۳۴۸۵ که در دهر دون آزمودم بسی	مرا یارتر نیست از من کسی
از آن پس بفرمود صاحب قران	که گیرند لشکر ره کافران
یمین و یسار سپه را شمرد	به صاحب وقوفی سپه را سپرد

برآمد نفیر از دو سوی سپاه	رسیدند گُردان به آورد گاه ۴۸۸b
شد از گرد میدان سحابی و چُست	ببارید پیکان و سر نیزه هُست
۳۴۹۰ یلان غرقه تیر و خنجر شدند	به پزیدن جان پُر از پر شدند
سر و مشّت خرد و کلان نبرد	ز بازو و تن شد در آن جنگ فرد
شده دشت چون بحر آن روز جنگ	در آن بحر بازوی گُردان نهنگ
یکی خورده گوپال بر تار سر	یک از تیر گردیده خونین جگر
در اطراف آن پهن دشت کهن	سر پر ز پیکان شده خار بن
۳۴۹۵ در آن جنگ از کافران غازیان	دیدند بر بال و جانها زیان
چو آن دید سلطان بهرام جنگ	بزد چنگ بر چوبه تیر خدنگ
بفرمود شه تا سپهش یبه ریز	بسازند کَفّار را ریز ریز
به گُبران از آن پس بیاویختند	کشیدند شمشیر و خون ریختند
نگونسار شد کافران را علم	به شمشیر کردند پاشان قلم
۳۵۰۰ چو دیدند کَفّار آن مهلکه	گُریزان شدند از سرِ معرکه
ندیدند در قلعه خود محل	رهانیده خود را به چندین جیل
تگور سیه روز روباه و ش	در آمد به سوراخ قاره چبش
در آن قلعه گُبر رفته چو تیر	گرفتند اهل و عیالش اسیر
به دستِ غز ایشگان ملک و مال	چه آن مال و کشور چه اهل و عیال

از آن قلعه آمد به دست غزات	۴۸۹a	جو غلمان پسر همچو حور اینات	۳۵۰۵
پر از خواسته چون ارم دلگشای		از آن پس به گیوه نهادند پای	
نهادند رو بر جبال منیع		به اشراف قلعه تگورو صنیع	
کشیدند آنجای میش و بره		در آمد به بیلاققوزی دره	
یکی جعهه لیکن به صد جای بند		درو قلعه آسمان وش بلند	
هماندم غزات اندرون آمدند		جو از جای اصلی برون آمدند	۳۵۱۰
همه اهل او را به خود داده ربط		شه دین چنان قلعه را کرده ضبط	
از آن پس به آن کوه بنهاد روی		جو مضبوط شد قلعه آباد کوی	
ز یک جانبش نه ز هر جا روند		جو خورشید فرمود بالا روند	
که سازند بوزینگان را ستوه		پلنگان دویند هر سو به کوه	
جو خرگوش هر سو غزالی به خواب		به بالا براندند چون آفتاب	۳۵۱۵
به اولاد و احفاد و اتباع را		گرفتند والی و اتباع را	
گذر داد از تیغ دشمن گداز		به گبران شده غازیان سر فراز	
پر از گنج گشتند قارون مثال		غزات و مجاهد از آن ملک مال	
به ارکان و اتباع افزوده قدر		نح شاه گشته از آن فتح بدر	
در اقواه مشهور تاکور پکار		به نزدیک آن قلعه استوار	۳۵۲۰
مقیّد نگشته شه ارجمند		همان قلعه سخت و حصارش بلند	

بفرمود سلطان به قاره علی ۴۸۹b	به فرزند ایقود الپ ولی
عنان تاب شد جانبِ یاکِ شهر	از آنجا پیِ مصلحت دید دهر
نمودند تسلیم قاره علی	پس از رفتن قلعه شاه ولی
سپاه و رعایش را داده ربط	۳۵۲۵ سپهدار آن قلعه را کرده ضبط
فرستاد سالار نصرت پناه	تفصیلِ حالات را نزد شاه
بفرمود سلطان با دین و داد	از آن فتح گردیده بسیار شاد
ز اقطاع قاره علی داشتند	اشارت به آن قلعه بگماشتند
به غفران سزاوار غازی مراد	همان ملک را شاه قدسی نژاد
تمور تاش نامی به سیرت ولی	۳۵۳۰ ببخشید با پور قاره علی
تصرف نمایند با این زمان	همان مملکت را تمور تاشیان
به دست تمور تاشیان شد مصون	به نزدیک گیوه قلاع و حصون
شده فتح در عصر آن کامکار	چو او کدهچو لفتحراگوز حصار
مگر بود خاصی قراگوز نام	در آن وقت عثمان خان را به کام
به آن نام گردیده مشهور زود	۳۵۳۵ مگو قلعه را خاص او کرده بود
که آن هست موجود اکنون به راه	بنا کرد پولی در آن خاص شاه
ولیکن همان پول بر جای هست	اگرچه که آن قلعه رفته ز دست
به جانش دعا زان اثر می کنند	کسان چون از آن پل گذر می کنند



اگر بنده در دهر با شاه باش      کرم کن به عالم نکوخواه باش ۴۹۰a  
 ۳۵۴۰ قنوج چنان در حسابِ رصد      به سال سه بود و ده و هفتصد  
 بده جامم ای ساقی نوش لب      به کشور گشایی چو دیدم تعب  
 چو یابم از آن نشأه آسایشی      سخن را دهم زان پس آرایشی

**داستان پنجم در بیان حوادث و واقعات که**

**فیما بین ثلاث عشر و سبع مائه اتفاق افتاد**

دبیر سخن سنج سحر آزمای      بدینسان کند خامه را نکته سای  
 دو چیزست بایست فرزانه شاه      کزان دو شود شاه عالیناه  
 ۳۵۴۵ یکی دانبه هر کار رای صواب      به آن رای گیرد رخ دولت آب  
 اگرچه دلیر است کار شهی      به شاه از دلیر است کار آگهی  
 دگر پادشاهان ندارند تیغ      ببخشند آفاق را فیض میغ  
 اگر شاه را تیغ باشد به رای      چو خورشید گردد جهان کدخدای  
 گرش رای نبود به وفق خرد      بود نزد رای خردمند رد  
 ۳۵۵۰ نه مثمر که از وی گشاید دری      نه منتج کزو بشکند لشکری  
 شهی را که این دو صفت گشت جمع      به رای و شجاعت کند قلع و قمع  
 به هرسو که روی آورد ره دهند      ز ماهی به او ملک تامه دهند  
 به ادنی دمشکار بالا رود      ز روی زمین تا اثر رود

بیابان نتیجه از آن ازدواج ۴۹۰b	به تدبیر و شمشیر گیرد رواج
در آرد فلک را به زیر ننگین	۳۵۵۵ به رای و خرد شاه با قهر و کین
به تندی و خشم و درشتی مکوش	چو کارت برآید به تدبیر و هوش
به این دو صفت بود صاحب قران	یلِ غازیان شاه عثمان خان
از آنرو بیفزود جاه و جلال	به رای و خرد بود صاحب کمال
جهان داشت خرم تر از فیض میغ	کفکانیسارش به تدبیر و تیغ
به شمشیر می کرد دفع گزند	۳۵۶۰ ز تدبیر بودی دلش بهره مند
اشارت پی فتح بُرسا نمود	به رای و خرد چون دلآسا نمود
ز شمشیر شه شد هزیمت نمای	چو والی بُرسا از آن جنگجای
بفرمود با اهل دین نرم زود	پی فتح بُرسا دلش گرم بود
بسازند از هر طرف استوار	به بُرساییان تنگ گیرند کار
درو کافر افعیصفت سر زده	۳۵۶۵ ز دست غزا پیشگان رده
ز دست مجاهد به سر خاک داشت	همیشه به افساد تاپاک <sup>۱</sup> داشت
ضررها به اسلامیان می نمود	از آن قلعه مقدور از انچه بود
دو قلعه کشید از یمین و یسار	چو آن دید سلطان حکمت شعار
بیاراست مانند صندوق و درج	برافراشت در هر دو بارو و برج
نگهبان آن برج و بارو ملک	۳۵۷۰ به مستحکمی هر یکی چون فلک

<sup>۱</sup> در متن اصل تاپاک می باشد.

۴۹۱a	شناور مه و کشتیش آفتاب	رسانید خندق به ماهی و آب
	به بُرسا و بُرسایانضد همه	نگهبان قلعه مجاهد همه
	ز بُرسا نمانند کافر برون	بباشند آنجای جویان خون
	نمانند روزانه بیرونشان	شب آرند بر سر شیخونشان
	نمانند و دارند در اضطراب	۳۵۷۵ شب و روز چشمانشان را به خواب
	بتابند جاهای ایشان چو داش	پی سوز آن مردم بر معاش
	بینند راه ذخایر بدو	شب و روز گردیده دایر بدو
	رسانند در قوت ایشان فتور	نمایند از هر طرف ضرب و زور
	شود قوتِ اسلامیان را زیاد	ضعیف و زبون گشته اهلِ عناد
	شد آن قلعه ها چون فلک استوار	۳۵۸۰ به تدبیر و فرموده شهریار
	نشانند در هر یکی یک گروه	یک از قاپلوچه یک از طرف کوه
	که بودش پدر گندز الپ غیور	سپهدار آن یک گروه اقمور
	به جای پسر داشت صاحب قران	از آنجمله سالار و نام آوران
	که باشد سپهدار آن یک سپاه	به بآنجوق امر فرمود شاه
	به فرزانیگی هم به مردانگی	۳۵۸۵ که او خاص بودش به فرزانیگی
	رسانند آشوب لیل و نهار	از آن هر دو جانب بر اهلِ حصار
	درو کافران را به تنگ آورند	ز هر جانب آشوب و جنگ آورند

چنان شد که بُرسایان را هجوم	نهران ساخت روزانه همچون نجوم ۴۹۱b
به صحرا رعیت عمارت نکرد	عمارت کجا کس رعیت نکرد
۳۵۹۰ عمارت زراعت شده پر دو فوت	رسیدند مردم به سکران موت
به این حال تا یازده سال رفت	در آن یازده سال این حال رفت
چو تاریخ آمد بهیکاف و ذال	شد آن سال خوش مؤمنان را به فال
ز هاتف به نصرت بشارت رسید	پی فتح بُرسا اشارات رسید
عمارات دو قلعه دیدم به فال	در آن سال ده بود با دال و ذال
۳۵۹۵ چو عثمان بگ آن قلعه ها را سپرد	سپه کرد تابع بدو مرد گُرد
چو شد کار آن قلعه ها را تمام	به دیگر مصالح نمود اهتمام
نموده به دو پهلوان اعتماد	سپه را شه دین به یک سو کشید
ز گبران همی کرد فتح بلاد	جهان پاک می ساخت ز اهل عناد
در اثناء آن اورخان اسکی شهر	مکان کرده می خورد از عمر بهر
۳۶۰۰ دلش فارغ از جانب دشمنان	در آن شهر می بود عشرت کنان
سپاهیش را داده رخصت تمام	که باشند با حال خود شاد کام
خبر داد خان را کسی از دیار	که چودار اغلی ز قوم تاتار
در آن وهله می بود در ملک روم	تعرض رساننده بر مزر و بوم
ز اورخان شنیده فراغ و ذهول	مهیّا مسلح فروع و اصول

۳۶۰۵	سپاهی جوانان تاتار را پی نهب و تاراج آن نابکار نمانده در آن مملکت صاف و دُرد شده باعثِ دیگر باغیان همیشه به دل مکر و عذر و حسد	چه تاتار ترکان خونخوار را رسانده به اهل قراجه حصار به تاراج اموال مردم ببرد علی شیر فرمانده گرمیان به عثمان خان داشت آن بدجسد
۳۶۱۰	هماره به اربابِ یغما و فساد بدین دولتِ روز افزون قیام ز همسایهای دارم این نکته گوش که هر کس که آزد همسایه اش علیشیر چو دار تاتار را	دلالت همی کرد آن بد نهاد نمودی که نقصان رسد بر دوام به آزار همسایگان کم خروش ازو حق تعالی ببرد دایه اش همان بر نخورداری عار را
۳۶۱۵	دلالت به مکر و حسد کرده بود چو اورخان به یک دفعه گشته [خبیر] <sup>۱</sup> ز غیرت دلش گشت آتشکده دل از جراتِ غیر دیده حزین چو صلتوق و ایقود الپ دلیر	به اقدام آن شغل آورده بود ازین قصه فرمود نای و نفیر بیفروخت چون نخل آتش زده به بالای صرصر تگ آورد زین به درگاهِ خان بود فرمان پذیر
۳۶۲۰	به احضار شان داد فرمان خدیو نموده ز دنبالشان رستخیز	خبردار شان کرد ز آن عذر و ریو براندند صرصر صفت تند و تیز

<sup>۱</sup> [خبیر]: از ضرورتِ وزن و معنی کلمهٔ خبیر اضافه شد.

در آن بیشه و کوه اُونش حصار	رسیدند با طاعی نابکار ۴۹۲b
ز هر سو به یک دیگر آورده روی	یلان سپه گشت پرخاش جوی
صف آرای گشتند از هر طرف	بهم دست دادند و بستند صف
۳۶۲۵ به سهم نبرد آزمای زمان	برون آمد آواز زه از کمان
ز زخم سنان یلان گروه	روان سیل خون شد ز بینی کوه
پی کشتگان نبرد آزمای	بزد سنج بر روی و نالید نای
صدای دهاده به گردون رسید	بر آفاق همچون شفق خون دوید
که اورخان براندی به جنگ و جدال	چو سُهراب کندی سر پور زال
۳۶۳۰ گرو برده از زال زر حضرتش	به مردی و مردانگی شهرتش
چه تاب آورد مشّت تاتار خس	نباشد برابر عقاب و مگس
به چودار تاتار در عین جنگ	در آورد برگردش پالهن گ
چو چودار اعلی گرفتار شد	هزیمت به اشرار تاتار شد
گرفتند شیران سرکار را	ز سر پوست کردند تاتار را
۳۶۳۵ تمامی اموال و تاراجشان	چه تاراجشان تارک و تاجشان
گرفتند و مقهورشان ساختند	از آن مملکت دورش انداختند
رسانده به اهل قراجه حصار	رهاندند خود را از آن ننگ و عار
تفاصيل حالات را اورخان	به نواب سلطان صاحب قران

رسانید و با نصرت آمد به جای	چو گلشن بیاراست صحن سرای ۴۹۳a
۳۶۴۰ چو سلطان از آن حال آگاه شد	چو خورشید تابنده ز آن ماه شد
به دادار آورده رو حق شناس	به سجده سر آورد گویان سپاس
سر جوب چه را بود ز آن سجود	که لب تشنگان را دهد آب جود
از آن پس ز فکر غزا باز شد	به آن مملکت سایه انداز شد
رسید و به اورخان رساند آفرین	مه و مهر گشتند یک جا قرین
۳۶۴۵ چو چودار تاتار از آن کار خویش	پشیمان و انداخته سر به پیش
به سوی خلاصی نمی دید راه	گناهش ز اورخان طلب کرد شاه
نموده به طرز نصیحت خطاب	چنین گفت سلطان گردون جناب
چو بر دشمنی با شدت دست رس	مرنجان که او را همان غصّه بس
عدو زنده سر گشته پیراهنت	به از خون او گشته در دامننت
۳۶۵۰ جبلی اورخان کرم کیش بود	ز هر چیز او را کرم بیش بود
خصوصاً پی خاطر شهریار	سوی عفو بنمود میل آشکار
به چودار اعلیٰ به ایمان و جهل	امان داد و بگرفت آن کار سهل
چو چودار تاتار آن لطف دید	به اورخان خان گشته از جان مرید
از آن لطف و احسان چو شرمنده بود	تخلف نمی کرد تا زنده بود
۳۶۵۵ بوّد رسم و آیین درین بارگاه	ز بنده گنه بخشش از پادشاه

شنیدم که باشد به انسان خطا      به جای خطا خوش نماید عطا ۴۹۳b  
 خطا گر نبخشند شاهان دین      ز انسان نماند کسی بر زمین  
 کرم کن به من ساقی آن جام جم      که از نشأه آن نمایم کرم  
 مجوی انتقام خطا کوشیم      کز آن به نماید خطا پوشیم

داستان ششم یقین نمودن عثمان خان اورخان

خان را به سپهسالاری غازیان و مجاهدان

۳۶۶۰      دلیر زبان آور نکته گوش      چنین داد با کلمک معنی خروش  
 که عثمان خان آن یل پر شکوه      ز اورخان خانیشتش آمد به کوه  
 اگر رشته یکتوست بتوانش کند      دو تا چون شد و گشت پیچان کمند  
 محالست کندن به زور و توان      گرفتم اگر جمع گردد گوان  
 چو دانست عثمانخان ازدها      که در بیشه دارد دمان ازدها  
 ۳۶۶۵      اگر دشمنان مور کردند و مار      تواند کزیشان برآرد دمار  
 گه کین بدوشیدی از شیر شیر      به آن طعمه اش ساختی شیرگیر  
 همی دید کین آسمان دو رنگ      پی ترکش اوست دم پلنگ  
 بمالد اگر دست بی باک را      به آن روی گرداند افلاک را  
 به جنب وقارش سبک کوه کاف      به درهای معنی دلش بحر صاف  
 ۳۶۷۰      چو عثمان خان دید دستش قوی      به افزایش صوری و معنوی



در آورد و کردش به همت بلند	به همت در آفاق کرد ارجمند ۴۹۴a
چو دید از پدر تربیت اورخان	مگو اورخان از بدی دور خان
ز نخلِ امل خورده ثمر پدر	نماندی برون پاز امر پدر
همی جست پیوسته آن پاک رای	رضای پدر با رضای خدای
از آن روی آمد به سالِ شباب ۳۶۷۵	جهانگیرتر از مه و آفتاب
ارسطوی دوران به فرزاندگی	چو رستم به میدان مردانگی
ز حاتم سبق برده هنگام جود	فریدون و دارا صفت در وجود
به تیر و کمان سعد و قاص وقت	به علم و کمال هنر خاص وقت
چو چودار تاتار را بر شکست	یلانش نهادند از آن پشت دست
چو کاری به آن منحرف کرده بود ۳۶۸۰	یلان را به خود معترف کرده بود
از آن کار و بار جهان پهلوان	پدر نیز ممت نهاده به جان
تمامی همت به او بر گماشت	به همت در اقلیم گیریش داشت
به خاطر رسیدش که بی شک و ریت	رسیدست ایام پیری و شیب
شکی نیست باز سفید مشیب	ازین صیدکهمانده رو در نشیب
قوای طبیعی مردانگی ۳۶۸۵	ز صحرای تن رفت و شد خانگی
سپاریم شاهی و سرکار را	به آن شاهبازنوا شکار را
چوشاهین درین صید که پر و بال	گشاید ببالیدن دوش و یال

۴۹۴b	نمود اورخانیورا طلب در حضور	به این رای و تدبیر شاه غیور
	سخنهای شاهانه آغاز کرد	به پند و نصیحت دهان باز کرد
	مرا در خلافت شبیهو خلف	۳۶۹۰ که ای برده گوی از شهان سلف
	نماسعی تازو شوی بیشتر	کسی را که بینی به حق بیشتر
	درافزایش دین و اسلام کوش	ز بی ننگ بگریز و با نام کوش
	به دانا دلان کن در آن مشورت	اموری که آن باشدت مصلحت
	به عالم چو خورشید دل گرم باش	ز آزار پرهیز و دل نرم باش
	رعیت پرور که آن گنج تست	۳۶۹۵ سپه را میازار کان رنج تست
	ازین بیشتر نیست آیین داد	رعایا و لشکر که شد از تو شاد
	به ارباب دین و حکیمان نشین	تفرس نمای اهل دانش گزین
	چو خورشید رو فرد و مردانه راه	از آن پس به خود باش فرزانه شاه
	از آن پس به هرسو که روی آوری	سپه شد ز تو راضی و لشکری
	گرایند در تخت فرمان روند	۳۷۰۰ گرت دشمنان چرخ گردان شوند
	ازین پس به خود لشکر آرای باش	چو کوه گران پای برجای باش
	روان و خرد را پر از هوش کرد	چو اورخان حدیث از پدر گوش کرد
	شد و گفت ای شاه عالیشاه	دعا گوی با جان درازی شاه
	وجود تو کون و مکان تا بود	حیات تو بادا جهان تا بود

نیفتاد تاج از سرت سرز تاج ۴۹۵a	مباد از پایت جدا تختِ عاج ۳۷۰۵
زمینِ حدیثت رسیدم به هوش	گهرها که سفتی شنیدم به گوش
بفرمای تازو شوم روبراه	بگو چست یابنده فرمان شاه
اشارت به آن پاک فرزند خویش	چنین کرد عثمان شه پاک کیش
سپه را به اقیازی انداختن	به خواجه ایلی بایدت تاختن
به تفتیح و تسخیر آن دست باز	به آن دو ولایت بیر ترکتاز ۳۷۱۰
کسانی که بودند صاحب وقوف	ز لشکر جدا کرد شاه عطوف
همان کوسه میخال پاکیزه دین	چو اغجه قوجه قوکور الپ گزین
به جان با وقار آن دل با ادب	دگر عبد الرحمن غازی لقب
به آن چار کس داد صاحب قران	سپهداری لشگر اورخان
به پیکار خورشید و ش تیغ زن	همه پاک رای و همه پاک فن ۳۷۱۵
نمودند آن چار کس بی ذهول	چو سالاری اورخان را قبول
به روی سپه باب احسان گشود	چو اورخان غزا را توجه نمود
ببخشید اسباب بحری قطاس	سران سپه را برون از قیاس
چه زر بفت و چه شیب رخت عجیب	بپوشاند بر جمله زر بفت و شیب
چو گل تازه رنگین تر از نحل موم	ز دیبای چینی تمام اهل روم ۳۷۲۰
طلبکار همت شده اورخان	ز سلطان دین دار صاحب قران

بسه مقصود آورد روی نیاز	ز الطاف دارنده کار ساز	۴۹۵b
برانند بهر غزا و سیل	بفرمود کوبند طبل رحیل	
ز هیبت برآمد نفیر از ملک	گذر کرده گلبانگ نای از فلک	
برآمد حسیض و نشیب اندر اوج	زمین همچو دریا بر آورد موج	۳۷۲۵
یکی گشت در دیده پاک بین	ز گرد سپه آسمان و زمین	
چنین رای زد در نخستین عزم	چو اورخان بیاراست اسباب رزم	
سپه را همان قلعه ها مانع است	ز کافر به ره قلعه ها واقع است	
دل خویش از آنها پرداختن	نخستین نباید خدنگ آختن	
بلند و به مستحکمی چرخ و ش	از آنها حصار یست قار هچبش	۳۷۳۰
به جنگ و جدل فتح آن مشکل است	بداند هر آنکس که دانا دلست	
درو حیله ای باید انگیختن	چو برناید امرت به آویختن	
که بادا مکان روح او را بهشت	چه خوش گفت دانای حکمت سرشت	
دلیر یست پس باید و حیله پیش	چو خواهی سر آیی به اعدای خویش	
چنین گفت باید که نام آوران	پس از مشورت اورخان با سران	۳۷۳۵
سری وا گذارند با ننگ و اسم	سپه را سه سازند و با هر سه قسم	
یکی گیرد اندر کمین که قرار	گروهی بگیرند راه حصار	
نهانی بباشند آنجای سخت	گروهی گذر داده از قلعه رخت	

۴۹۶a	همه مشکلِ خویش کردند حل	به فرمودهٔ خان نموده عمل	
	نمودند با کافران گفت و گوی	گروهی که به قلعه کردند روی	۳۷۴۰
	کسی بر نیاورد از آن جنگ نام	به جنگ و جدل صبح کردند شام	
	به توپ و تفک بی درنگ آمدند	دوم روز دیگر به جنگ آمدند	
	جفا دیده اهلِ غزا داد پشت	سوم روز از کافران درشت	
	براندند از بهر نصرت برون	بشارت بهم داده کفار دون	
	بر آورده بر فرقیز یلی	به کف تیغ آینه وش صیقلی	۳۷۴۵
	براندند بر مؤمنانشاد و کش	به دوش همه تیغ مرغ وش	
	برون تاخت از قلعه هم مشرکین	هزیمت چو کردند ارباب دین	
	به تاراج و تالان گشادند دست	جدا گشته از قلعه بی باک و مست	
	در قلعه را ساختند استوار	گروهی که بودند در رهگذار	
	چو خورشید بر قلعه شد تیغ کش	سر آن سپه بود قاره چیش	۳۷۵۰
	به کفار رخس جفا تاختند	کمینگاهیان تیغ کین آختند	
	شده نیزه هاشان درخشان چو شمع	گریزندگان نیز گشتند جمع	
	نهادند بر کافران تازه داغ	فتیله ز نیزه سنانها چراغ	
	رسیدند و کردندشان گرد و غند	چو شمشیر بر کافران تیز و تند	
	به پای سپاه سلیمان چو مور	سپاهی و اهلِ حصار و تگور	۳۷۵۵

سر کافران گشت چون پایمال	غنیمت به اهلِ غزا شد حلال ۴۹۶b
برآورده بر قلعه اعلام را	نمودند آیینِ اسلام را
جواری و غلمان به دستِ غزات	درآمد ز حد بیش مال و جهات
پس از فتح آن قلعه اورخان خان	نشانید قاره چش را در آن
شده شهرت قلعه قاره چش ۳۷۶۰	بیاراست آن قلعه را چرخ و ش
توابع چو قلعه در آمد به ضبط	گذشتند ز آنجای با ضبط و ربط
سوی قلعه صوفی الپآمده	کشیدند بر گرد قلعه رده
چو آن قلعه با صلح مفتوح شد	چه مفتوح آسایش روح شد
شه آن قلعه را داد با قوکور آلپ	به نشو و نما ساختش چون در آلپ
شه از پول گیوه نموده گذار ۳۷۶۵	روان گشت بر جانبِ آق حصار
رسیده سوی آن دو قلعه سپاه	سپاه و رعایا شدش روبراه
امان داد شان و تعهد نمود	بدین خواند و ز نارشان را گشود
رعایایشان با زراعت گماشت	سپه را به کارِ عمارت گذاشت
عمارت زراعت چو در کار شد	همان مملکت جنت آمار شد
تگوران شان اورخان ولی ۳۷۷۰	روان ساخت مصحوبِ قاره علی
هدایای لایق به درگاه شاه	فرستاد شهنشاده نیکخواه
رسانده به سلطان بشارت فتح	ز سلطان طلب کرد اشارت فتح

۴۹۷a	به گبران در آن ملک گیرد کمین	که آرد سپه سوی قاره تکین
	به آن کافران نصرت اورخان	چو بشنید سلطان صاحب قران
	دلش گشت روشن تر از مهر چاشت	۳۷۷۵ ز فرزند چشم امیدى که داشت
	بپرسید از حال فرزند خویش	طلب کرد قاره على را به پیش
	حکایات کرد از فروغ و اصول	دعا گوی گشته به سلطان رسول
	هم از پخته کاریش در کارزار	تدابیر اورخان به هنگام کار
	یکایک به سلطان دین عرض کرد	به خود خدمت شاه را فرض کرد
	به سجده شد و گفت شکر آله	۳۷۸۰ ز شهزاده آگاه گردیده شاه
	به تشریف و احسان برارش فزود	[?]'شسه نوازش نمود
	به شهزاده منشور شاهی نوشت	دل شاه گردیده خرم بهشت
	به کار غزا جمله دلداده را	سپهدار و سالار شهزاده را
	ستایش به احسان و تشریف کرد	پی تربیت وعد و تعریف کرد
	نموده به شهزاده خواند آفرین	۳۷۸۵ اشارت پی فتح قاره تکین
	روان ساخت آنجمله را از رسول	نهاده دل پاک خود با وصول
	دل جمله را ساخت امید وار	رسول آمده از در شهریار
	بشارت رسانید از پیش شاه	پی فتح قاره تکین با سپاه
	شده چون دل خویش معمور خان	به سر ماند منشور شاه اورخان

۳۷۹۰	بفرمود طَبَّال را طَبَلِ كوچ	سپاهش چو گرگان درنده كوچ	۴۹۷b
	همه شیر صولت به خوی پلنگ	اوتاغه به سر زیر ران خنگ جنگ	
	کشیده به تن نیزه را از سمک	رساندند سر بر سماکِ فلک	
	به چرخ ار بدین طرز روی آورند	نجومش کنند اطلسش را درند	
	که البرز باشد به سُمّ ستور	چو خرسنگ سازندش از راه دور	
۳۷۹۵	به فرمان شاه اورخان گزین	در آورد لشکر به آن سر زمین	
	چه لشکر همه غازیان دلیر	به صیدِ ددان هر یکی نره شیر	
	نخستین به حاکم فرستاد کس	که آید نموده قبولِ نفس	
	کلیدِ ممالک به نوابِ خاص	سپارد نموده به ما اختصاص	
	درین بارگه خویش را جا دهد	به عهد و امان قلعه را وا دهد	
۳۸۰۰	چو بینیم رای و نکو خواهیش	نگیریم از آن مملکت شاهیش	
	شود اهلِ ذمّت چو ابنای خویش	مسلم گذاریم بر جای خویش	
	چو والی کشور شنید این پیام	بغریب و شمشیر کند از نیام	
	بجنبید از جا تگور غیور	سپه را طلب کرد اندر حضور	
	روان قلعه را ساخت پر خواسته	به توپ و تفگ کرد آراسته	
۳۸۰۵	سپه را بر آورد از قلعه گبر	صفی بست رنگین به آرام و صبر	
	یلان را به زین اشهبان پُر بها	به جنگ و جدل هر یکی ازدها	



روان اشهبان را کشیدند تنگ	ستادند آراسته به هر جنگ ۴۹۸a
برآورد از نای رزمی نفیر	فرو خورد از آن شیر گردون زحیر
چو آن دید اورخان گردون رکاب	روان گشت از جای چون آفتاب
براند و چو گردون صف آرای شد ۳۸۱۰	سر طوق و سنجق فلک سای شد
نظر اولاً دور و نزدیک کرد	سپه را به کفار تحریک کرد
به هر سوز نعل ستور رده	زمین شد به کردار آتشکده
ز نعل سُم و سنگ ره بی شگفت	به آن کافران آتش اندر گرفت
پی نام شهزاده تاج بخش	به کفار یکسر دوانید رخس
در آن عرصه چون نرد کین باختند ۳۸۱۵	سراسر به اعدای دین باختند
ز اسلامیان دیده آن ضرب و زور	در انداخت خود را به قلعه تگور
بسا کس که شهد شهادت چشید	ز اسلامیان و به دولت رسید
ز کفار نیز اسفل السافلین	ز جسم کثیفان شده علیین
همان لحظه اورخان کفار کش	دماغ یلان را در آورده هش
به ترتیب آلات و اسباب جنگ ۳۸۲۰	بفرمود با غازیان بی درنگ
سپه چون گرفتند گرد حصار	به تاراج و یغمار رسانید جار
چو لشکر شنیدند تاراج را	نهاده به فرق آهنین تاج را
به کفها چو گردون ز محور کمند	بر آن برج و بارو فکندند بند

سپرهای آهن به بالای سر	همه سنگ زن کافران بر سپر	۴۹۸b
ز بالا فغان و ز پایان نفیر	زمین آسمان را بهم دار و گیر	
مسلمان و کافر بهم کرده جنگ	بسا کس که ماندند در زیر سنگ	
گروهی به قلعه شده شبیه ریز	ز بارو نهادند رو در گریز	
رساننده جمعی دگر نردبان	به بالا براندند الله زنان	
چو دیدند آن را دگر غازیان	نمایان به جان کافران را زیان	
بر آن برج و بارو کمند آختند	از آنجای کفار را تاختند	۳۸۳۰
کشیدند اهل غزا نام را	چو خورشید اعلام اسلام را	
زدند الله الله و کردند زور	رساندند بر جان کفار شور	
سپه با غنیمت ظفر یافتند	به همت کف کافران تافتند	
به قلعه سپه بهر تالان شدند	زن و مرد اشرار نالان شدند	
تگور بلا جوی را آن سپاه	رساندند بالفور نزدیک شاه	۳۸۳۵
زن و دختر و پور را گشت اسیر	تمامی به رخ چون گل و تن چو شیر	
همه پاک منظر به خوبی چو حور	شده حور از شکلشان در قصور	
پس از اشکم سیر در پیش من	نباشد به از حسن در کیش من	
ولی در میانشان یکی دختری	چه دختر به خوبی بلند اختری	
دهان غنچه گل قدش نخل تر	نداده به شیرینیش نحل بر	۳۸۴۰

۴۹۹a	به بوی ترش عنبر و مشک خشک	ز زلفش به خاکِ سیه رنگِ مُشک	
	ز گل برده رونق به پاکیزگی	به آن لطف دامانو دوشیزگی	
	بلرزید چون عکس ماه اندر آب	ز شرم رُخ او در ابر آفتاب	
	فرستاد تحفه به صاحب قران	همان رنگِ خورشید را اورخان	
	به سالار و ارکان و خیل و سپاه	دگر گلرخانرا ببخشید شاه	۳۸۴۵
	تگورِ سیه روز را سر زدند	علم را ز خورشید برتر زدند	
	بداندیش را شیوه زینسان نکوست	ز جسمِ کثیفش کشیدند پوست	
	بدانسان که می خواست گردید راست	چو اورخان عماراتِ آن ملک خواست	
	اسیران آن ملک را وا خرید	نموده نکویی به ارباب دید	
	همان در محلهای خود باز داشت	به معموری ملک خاطر گماشت	۳۸۵۰
	پی حفظ فرمود با چند کس	در آن قلعه از غازیانز آن سپس	
	نمایند برلحظه تدبیر ملک	که باشند از بهر تعمیر ملک	
	ز اربابِ ذمّت ستایند باج	در آن کشور افزوده دین را رواج	
	سپهدارشان صمصه چاوش داشت	کسان را که در مملکت بر گماشت	
	که منسوب بودند خورشید و ش	به کشور قوکورالپ و قاره چبش	۳۸۵۵
	بتازند از دور و نزدیک را	بفرمود شان نهی از نیک را	
	دمادم در آن ملک غارت برند	چو ایشان به کفار غارتگرند	

نمایند خُرد و کلان را اسیر	برآرند از جان کافر نفیر ۴۹۹b
از آن بیم شاید به دین رو کنند	به اسلام و آیین او خو کنند
۳۸۶۰ به آن سیرت پاک عثمانیان	فزودند دین را چو عدنانیان
به جنت همه مرده شان را ثبات	فزون باد بر زندگانش حیات
فتوح چنان قلعه ها در رصد	در آن سال هفده شد و هفتصد
بده ساقی آن جام عزت زدای	کز آن نشأه کردم جهان کدخدای
رسانیده بر طاس گردون طنین	پراز نشأه سازم زمان و زمین

#### داستان هفتم غزای ثانی اورخانی در زمان پدرش عثمان خانی

۳۸۶۵ فزایش ده دین والا علم	کشید بهر اِنَّا فَتَحْنَا قَلَم
گشاده علمهای فتح قریب	سخن را چنین می دهد زین و زیب
که نبود نهان در ضمیر منیر	کسی را که از نکته باشد خیبر
به فرمان دادار رب العباد	بود بر همه از فرایض جهاد
که آن خالصاً مخلصاً الله است	چنین داند آنکس که کار آگه است
۳۸۷۰ بود آن عبارت ز جان باختن	ز کار جهان باز پرداختن
شهیدان شریکند با انبیا	سهیم اند در رتبه با اولیا
برانم که این تیر معلوم تست	ز اخبار و آثار مفهوم تست
سلاطین که در راه دین بوده اند	به اسلام و دین رتبت افزوده اند

۵۰۰a	لـوای معـلای عثمانیان	ز جمله فزون نزد ایمانیان	
	که او کند بنیاد کفر از میان	نخستینشان شاه عثمان خان	۳۸۷۵
	به ویرانی کافران او نهاد	اگرچه اساس غزا و جهاد	
	مکمل ز افراط کار آگهی	ولی اورخان کرد اساس شهی	
	به جانش ز یزدان هزار آفرین	به دل سعیها کرد در کار دین	
	ز هجرت گرفتند اهل رصد	در آن سال هشت و ده و هفتصد	
	چمن رخت را در شبستان کشید	مه دی گذشت و زمستان رسید	۳۸۸۰
	عزیز آمد آتش چو یخ در تموز	به کاشانها از پی ساز و سوز	
	جهان شد به کردار صبح امید	بپوشید دوران لباس سفید	
	لب جوی دندان بهم زد ز یخ	چوبه شد به پشمینه سیب ز نخ	
	ز سرمای دی پوست انداخت مار	به کوی جوی یخ بسته در هر کنار	
	چو آتش نمی رفت از خانه دود	ز صر صر رخ مه چو گردون کبود	۳۸۸۵
	به بالای آتش چو سیخ کباب	شده صاعد گلرخان بهر تاب	
	نمد را به بالای جوشن کشید	سپاه شمر گویی از یخ سفید	
	یل غازیان جهان اورخان	جوانبخت شهزاده کامران	
	سوی عشرت آورده و کام روی	در آن فصل دی با پدر کامجوی	
	برای غزا بود رخصت طلب	همیشه ز سلطان والا نسب	۳۸۹۰

بِه پیرانِ فرزانهُ سالخورد	بِه خنجرِ گدازانِ روزِ نبرد	۵۰۰b
چو اغچه قوجه ایقداپ و جش	چو خورشید تابان شده تیغ کش	
بهم کرده در کارها مشورت	چنان دید اغچه قوجه مصلحت	
در اطرافِ صقریه بعضی قلاع	همه محکم و جمله پر انتفاع	
اگر غازیان را درآید به دست	از آن مملکتها توان طرف بست	۳۸۹۵
از آن مملکت تا به بحرِ شمال	ز گبران گرفتن توان ملک و مال	
پی قوتِ دین و اسلامیان	بیندیم بر فتح آنجا میان	
چو آلات و اسبابِ آن بیشتر	مهیاست از یاری دادگر	
قوگورالپ آنجای تیغ آخته	ولایات از گبر پرداخته	
در آن مشورت شد بسی گفت و گوی	برین رای اغچه قوجه کرده روی	۳۹۰۰
بِه فرموده‌والدِ جم جناب	روان گشت اورخان گردون رکاب	
بِه آن سو که اغچه قوجه دید رای	ز انجم فزون لشکر انجا کشید	
ز هر سو به لشکر صلا داده عام	پی جمع لشکر نمود اهتمام	
چو اغچه قوجه ایقداپ سره	بِه میخال جولان کنان یکسره	
گذشتند از جانبِ آقحصار	گرفتند گردِ بلندِ قرار	۳۹۰۵
مسخر چو گشت آن حصارِ بلند	بِه کلکی براندند گردان سمند	
بِه آن قلعه سخت آورده زور	فکندند بر جان کفار شور	

از آن پس به قایوق آورده روی	مسخر نمودند بی گفت و گوی ۵۰۱a
از آنجای رو با کراسیه کرد	شد از ترس کفار را چهره زرد
۳۹۱۰ درو کافران بی حد و قلعه سخت	درون پر ز نعمت برون پر درخت
لواها بر آن قلعه افراختند	به اسلامیان جنگ انداختند
غزا پیشگان از پس چند جنگ	گرفتند کفار را کار تنگ
سپهدار آن قلعه بالای رخس	همی بود ناگاه یک تیر بخش
به جانش رسید از کمان فلک	شنیدند زه از دهان ملک
۳۹۱۵ ز بالای قلعه نگون گشت گیر	چو باران که زیر آید از تیره ابر
چو دیدند کفار سردارشان	نگون شد ز هم ریخت سرکارشان
ز روی ضرورت به نواب خان	سپردند آن قلعه را کافران
به ایمان و عهد اهل ذمت شدند	از آن غازیان پر غنیمت شدند
همان قلعه ها را به ضبط اورخان	در آورد با طرز اسلامیان
۳۹۲۰ به مسجد بدل ساخت هر جا کینشت	نمود آن ممالک چو خرم بهشت
در آن ناحیه قلعه زان پس نماند	ز گبران در آن قلعه ها کس نماند
شده ظلمت کفر با نور دین	بدل از کرمهای جان آفرین
شد آن مملکت سرحد غازیان	به اعدا رساندند ز آنجایان
به آنچه قوجه کرده اورخان رجوع	که در ملک بیند اصول و فروع

۳۹۲۵	مدد کار او ساخت جمعی غزات	۵۰۱b	که باشند حافظ به ملک و جهات
	پی عبد الرحمن غازی مدد		سپرده سپه اورخان بی عدد
	ز غربی صقریه از نیکنمند		به او داد و فرمود شان بی گزند
	کند تا خلیج ستانبول پاک		جهان را ز کفار بی وهم و باک
	به کفار کرده مسأط سپاه		در اطراف و اکناف عالیپناه
۳۹۳۰	نموده سفارش به نام آوران		بپرداخت کلی دل از کافران
	قضای سماوی صفت هر یکی		به هر ملک راندند صرصر تگی
	چو صرصر به هر ملک می کوفتند		چو خاشاک و خس گیر می روفتند
	پی وسعت ملک اسلام را		کشیدند هر سوی اعلام را
	قلاع و مداین که بود از عدو		سپاه مجاهد درون شد بدو
۳۹۳۵	گشادند شهر و گرفتند کوی		به چوگان دینبرد از گیر گوی
	گرفتند هر سوی کشور یلان		چه کوی و چه قلعه چه خرد و کلان
	همه خانه زمین شبستانشان		سنانها به کف کوکبستانشان
	صراحی و می خواستی لاله گون		گرفته گلو گیر را ریخت خون
	پی عیش میدانکین بزم جای		نواى چنان بزمشان کره نای
۳۹۴۰	اگر بودشان دلبری ناگزیر		نشستی به پهلو ایشان تیغ و تیر
	از آن رو خدا داد شان فتح ملک		براندند چون آن در سطح ملک



در اقیانازی چون قوگورالپ دلیر	همی بود بالشکری همچو شیر ۵۰۲a
به بازار وز رانده بارگی	به تسخیر آورد یکبارگی
به دربند اورونجه کافران	سپاهی کشیدند کین آوران
همه کوه پیکر همه پیل زور ۳۹۴۵	گه کین برآرنده از پیل شور
ز سر تابه پا غرقه در هفتجوش	همه کینه ور کافر سخت کوش
به بالای اسبان چون نره دیو	برآورده از چرخچاچش غریو
به قهر و غضب هر یکی پیل مست	رباینده با پنجه از نیل دست
قوگورالپ چون یافت زیشان خبر	ز روی تأمل بر آورد سر
طلب کرد اهل غزا را به رزم ۳۹۵۰	از آنجای چون شیر نر کرد عزم
سپه را بیاراسته چون عروس	بنالید نای و بغزید کوس
بکنند از راه دال و درخت	سراسر به کفار راندند سخت
ازین رو مسلمان از آنسوی گیر	بهم حمله کردند چون باد و ابر
نه از تیر اندیشه نه از تیر	برآمد چکاچاک تیغ و سپر
ز خون یلان معرکه گلستان ۳۹۵۵	در آن گلستان غنچه خود یلان
بسا مؤمنانرا شهادت رسید	شهادت نگویم سعادت رسید
نهادند هر سوی شیران نر	در آن معرکه سر به پا، پا به سر
به میدان درون قوگورالپ دلیر	به کف تیغ و با صولت نره شیر

ز کافر زدی مرد و مرکب دو نیم	چو دید آنچه‌ان شد گریزان غنیم ۵۰۲b
کشیدند خود را به کوه و دره	به دنبالشان غازیان یکسره
کشیدند تیر و گشادند شست	گرفتند و خستند و بستند دست
نماندند از کافران زنده کس	رسیده به بازار درز آن سپس
از آن ملک چون کافران را بتاخت	مقر حکومت قوگورالپ ساخت
از آن روی آنچه قوجه با سپاه	در آن ملک می بود دولت پناه
سپه را به آق آوه ره ساخته	شبیخون در آن کشور انداخته
گرفته تگوران مقهور را	سراسر ولایات مذکور را
به هر سوی رو کرده چون نره شیر	به تسخیر آورد تند و دلیر
همان عبد الرحمن غازی لقب	ز سوی دگر گشته کشور طلب
قلاعی که تابع به از نیکنند	همی بود بگشاد با تیغ تند
کنار خلیج ستانبول را	ز سرتابه پا عرض و هم طول را
تمامی به تیغ عدالت گشاد	به تخم زراعت عمارت نهاد
به دریای زخار آورده جنگ	جهان را به کفار آورد تنگ
بده ساقی آن ساغر پر فرح	کند جا به فرقم چو زرین قدح
به دستم چو جام عدالت نهی	جهان را کنم از ضلالت تهی

## اورخان را به فتح مملکت برسیایان

۳۹۷۵	خبر گوی از شیخ و دلجوی شاب	به رویم چنین می کند فتح باب
	که روز فرح بخش تر از وصال	به تو روز یعنی نخستین سال
	جهان پر طراوت تر از گل شده	برو ابر نالنده بلبل شده
	چمن گشته زیبا تر از نو عروس	مزین به حنا و تاج خروس
	چو خوبان گل عارض قرغزی	بیوشیده گلشن ز گل قرمزی
۳۹۸۰	زمین سبز و لاله سقرلات آل	بنفشه لب جوی را گشته خال
	به تخت زمرد شده شاه گل	چو ساقی به کف لاله را جام مل
	نموده سحاب از چمن لاله پُر	کشیده به گوش گل از ژاله دُر
	به بزم چمنقمری و فاخته	نواها به یک دیگر انداخته
	گل از شوق دف پُر بلابل شده	زبان بلابل جلاجل شده
۳۹۸۵	ز مرغان خوش لهجه افزوده حاد	به بالای سبزه خروش چکاد
	زمین راز گشته سما گشته اوج	رخ گشته از باد چون بحر و موج
	جهان نو جوان گشته با آب و تاب	خوش آینده تر از زمان شباب
	پی گریه ابر چون مست مل	چمن خنده زن گشته مانند گل
	زمین از گل و سبزه شد پر فرح	ز عکس زمین چرخ قوس قزح
۳۹۹۰	شده پُر سپاهی ز سبزه زمین	علمها برو لاله آتشین

در آن حال اما به عثمان خان	شده در نظر صبح پیری عیان ۵۰۳b
چو نخل شکوفه شده سر سفید	ولی بسته بر میوه دل امید
نهال برومند اورخان پاک	به سایه کشیده سمک تا سماک
برون آورد سر پس از ماه و سال	ز بیخ درخت کهن نو نهال
همان میوه اصل بار آورد ۳۹۹۵	تر و تازه و بی شمار آورد
در اطراف خود دانه افشان شود	ز مردانه گلها درخشان شود
بلی هر کرا دولت آورد روی	مددها رسانند بی گفت و گوی
نهال برومندیش بی درنگ	بساید به گردون سر از خاره سنگ
به درگاه عثمان شهجه جناب	به جای قدم ماند روی آفتاب
ز هر جانب آورده رو دولتی ۴۰۰۰	به دولت قرین فتحی و نصرتی
سپاهش به هر سو مهیا همه	برای غزا پای بر جا همه
ولی قامت شه ز ضعف و مشیب	چو شاخ شکوفه شده سر نشیب
چو گردون شده قامتش چنبری	به رنگ هلال ابروی چنبری
چو سرو و چنار از سفر مانده پای	ز هم رفته دندان پولاد خای
فرو ریخته نخلش از بار و برگ ۴۰۰۵	به بینی ز هر زانویش بوی مرگ
ز بی روزی پای و رنج کتف	به کنج عبادت شده معتکف
ولی اورخان را لبان همچو مل	به باد جوانی خرامان چو گل

به دولت چو جمشید و صولت چو شیر	به کار غزا همچو حیدر دلیر ۵۰۴a
سپاهش چو خورشید سگه درست	به لشکر کسی آسمان وار چست
از آن در دل پاک فرخ پدر ۴۰۱۰	چو جان بود فرزند فرخنده فر
ز پیشانی او عیان سروری	شریعت نوازی و دین پروری
چنان مصلحت دید سلطان پیر	که فرزند دلیند فرمان پذیر
سراسر سپه را به برسا برد	دل کافران را به یغما دُرد
در آن حالت آمد ز برسا خبر	که آن دو سپهدار نیکو سیر
یکی خاص بلبانجق پُر سُزور ۴۰۱۵	برادر پسر آن دگر اقمور
ازین بیشتر کرده بودیم ذکر	به تسخیر آن ملک شه کرده فکر
بر اطراف برسا دو قلعه بنا	نمودند و از چرخ برده غنا
همان دو سپهدار آورده زور	تمامی کفار را داده شور
به برسا در آن یازده سال و ماه	گرفتند از شش جهت روی و راه
سراسر به قلعه در آورده اند ۴۰۲۰	چو گفتار در غابشان کرده اند
بریدند غلات ایشان ز راغ	ز باغات هم تا بنان کلاغ
همه دیگ روزانه در خوانشان	زانجم به شان دانه بریانشان
ندیده نمی بر لب از دود ابر	به دندان کنند استخوانهای قبر
شده استخوان نیز همچون هلال	ز چشمان ایشان در آن ماه و سال

۴۰۲۵	به جان از پی قوت و برگ را	کنند آرزو شربتِ مرگ را	۵۰۴b
	کنون وقت آن شد که نواب شاه	رسانند اینجا چو انجم سپاه	
	در آن وهله شه را مرض در بدن	قوی بود از حد برون ضعف تن	
	طلب کرد شاه اورخان را به پیش	به او کرد اظهار از ضعف خویش	
	از آن پس بسی نکته تعلیم کرد	سپه را به شهزاده تسلیم کرد	
۴۰۳۰	چنین گفت زان بر سر اورنوس	که او شد ولی عهد با دیمبوس	
	که عم مرا دیمبوس غیور	شهادت رسانیده با ضرب و زور	
	عمم بود آی طغدی پاک زاد	که آن گبر بر جان او شور داد	
	ازو انتقام عمم را بگیر	ز جان حزین این غم را بگیر	
	از آن پس سپه را به بُرسا بیر	ز کفار آنجای مگذار اثر	
۴۰۳۵	تمامی سر خیل و سالار خویش	بفرمود کاورد اورخان به پیش	
	سراسر غم دل به یک سو نهند	بهم یکدل و یکجهت رو نهند	
	از آنجمله میخال و طرغود الپ	اخی شمس الدین شیخ محمود الپ	
	همه غازی و صفدر و صف شکن	همه شور بر جان کافر فکن	
	چو اورخان خان بر سر راه شد	ز سلطان به همت مددخواه شد	
۴۰۴۰	دعا کرد سلطان هم از راه داد	که در کارها یارت الله باد	
	بفرمود با طبل چوبک زنند	سپه سر بسر از پیش تگزنند	

بر آورد از طاس گردون غریو	۵۰۵a	شده کرّه ناعره زن نره دیو	
نهان گشت خورشید در گرد بر خاک		ز نعل ستوران زمین تا سماک	
جهان تیره شد چون دل کافران		ز گرد ستوران نام آوران	
به ویرانی مدفن دیمبوس		براندند تا کشور اورنوس	۴۰۴۵
به خاصان و اتباع بگرفت راه		گرفته خبر اورنوس از سپاه	
به آن کوه بالا شد از ترس و بیم		در آن ناحیت بود کوهی عظیم	
در قلعه خالی ز کس یافتند		سپه چون سوی قلعه شتافتند	
گرفت از گریزندگان کافری		دوانیده اورخان به دشت دوری	
خبردار از جمله حال تگور		وقوف تماش ز نزدیک و دور	۴۰۵۰
روان کرد تحقیق آن راه و روی		ز کافر شده اورخان نکته جوی	
نمودند فی الحال کین آوران		توچه بدان مامن کافران	
سراسر رسیدند در پای کوه		ز هر جانب آن لشکر پر شکوه	
ز رفعت سر او بر اوج سماک		برون آمده کوهی از قعر خاک	
گذر زو به خورشید و بر ماه نی		چو آیینه ملسا ولی راه نی	۴۰۵۵
ز سختیش بر نوک متین زوال		خراشیدن او به تیشه محال	
مehش نعل افتاده از پای لنگ		شده خنگ گردون ازو پای سنگ	
شده استخوان نسر طایر چو ثور		ز اوج بلندش فتاده به غور	

به تدبیر دیگر شه و لشکری	پریدند بروی چو کبک دری	۵۰۵b
۴۰۶۰ سپاهی ز انجم زیاده شده	براندند از اسبان پیاده شده	
به سایه یلان را قدم بر قدم	چو خورشید بردند بالا علم	
چو دیدند کفار آن حال را	رساندند اعلام اقبال را	
به دل میل با اورخان خواستند	پی عرض و اموال امان خواستند	
به خان گشته کفار تسلیم شاه	رهاندند خود را ز نهب سپاه	
۴۰۶۵ جهان کام و ناکام باید سپرد	به خودکامگی پی نشاید فشرد	
چو آن حال دید اورنوس غیور	شده از سر و کار عالم نفور	
جدا کرده خاصان هزیمت نمود	عجب حال اماب به او رخ گشود	
سراسیمه می تاخت پیش گروه	بغلطید اسبش ز بالای کوه	
ز بالا گرفت اسفل السافلین	بدان را بود عاقبت آنچنین	
۴۰۷۰ یلانش رسیده به صد کر و فر	ز جسم کثیفش ربوند سر	
عیالش درآمد به قید اسار	ز آنجای کردند رو بر حصار	
براندند تا قلعه اهل غزا	به کردار گبران نموده جزا	
به قلعه کشیدند اعلام را	نمودند آیین اسلام را	
ز گبران زمین ساخته پر ز خون	غنیمت گرفتند بی چند و چون	
۴۰۷۵ به تعمیر شه گشت جویای ملک	شدند اهل ذمت رعایای ملک	



از آنجای اورخان گردون رکیب	روان گشت بالشکر پر نهیب	۵۰۶a
به آن کشور جنت آسا رسید	چو سیلاب تند بر برسا رسید	
به آن طالع سعد چون آفتاب	نظر کرد نزدیکی فتح باب	
سپه را بفرمود گرد حصار	بگیرند و دارند پای استوار	
زمان همایون و ساعات سعد	کشیدند هر سو کمانهای رعد	۴۰۸۰
به توپ و به تخش و تفکهر طرف	مقابل به قلعه کشیدند صف	
ازین بیشتر اهل قلعه زبون	از آن قلعه ها گشته بودند و دون	
بر اطراف دیدند زانسان اساس	به آن کافران گشت غالب هراس	
ز یکسو شده قوت و قوت قوت	همه خسته حالند و مشرف به موت	
نمودند تدبیر ارباب حال	برای نگرهبانی عرض و مال	۴۰۸۵
به عهد موافق جویند امان	ز نواب درگاه اورخان خان	
ازین گونه تدبیر ایشان تگور	به دل دید آزار و در سینه شور	
دل خویشان را خرد پیشه کرد	زمانی درین کار اندیشه کرد	
پس از فکر با جوش داد این قرار	که آرد کس از اورخان در حصار	
به او عهد و میثاق بند و نخست	کند زان جهت کار خود را درست	۴۰۹۰
ز اورخان طلب کرد میخال را	که با او نهد در میان حال را	
دل اورخان زین خبر گشت شاد	به میخال فرمود از روی داد	

رسااند به آن مُردگان زندگی	به قلعه نهد روز فرخندگی	
که ای زیب و زینت ده کارگاه	دعا کرد میخال با جان شاه	
در قلعه دیر بادا گشاد	به رخسار تو تا به روز تناد	۴۰۹۵
ز بالا به زیر آمده قلعه دار	از آن پس روان گشت سوی حصار	
به جانش دعا گفتن آغاز کرد	به رویش در قلعه را باز کرد	
به بهجت فزایش نموده سرور	خبردار ازین آمدن شد تگور	
پس آنکه دعا گوی کرد بدو گفت	زمین را به جاروب مزگان برفت	
به رخساره شمع شب ما شدی	نکو رفتی ای یار و خوب آمدی	۴۱۰۰
نه زین بیشتر از زمان قدیم	ازین پیش بودیم یار و ندیم	
ز غمهای عالم کناری بود	کسی را که مثل تو یاری بود	
دعا گفت از جان سپار عزیز	به دلجویش کوسه میخال نیز	
ز ما هیچ غم در دل تو میاد	ز عالم الم در دل تو مباد	
قبول حدیث تو از جان کنیم	ز ما هر چه دلخواه تست آن کنیم	۴۱۰۵
برون کرده از مغز بادِ غرور	دگر باره گشته دعا گو تگور	
بسی دیده سلطان ز ماکو نهی	که ای یار جانی ز حال آگهی	
نبخشوده ام هیچ بر خویش من	پشیمانم از کرده خویشتن	
ندارم کنون سطوت و تاب شاه	به آن حضرت از پس که کردم گناه	

۴۱۱۰	ز تو التماس آنکه یاری کنی	بر احوال ما غمگساری کنی	۵۰۷a
	میماتو هم راه بیگانگی	به ما باش حامی ز مردانگی	
	تمامی عیال و خواص خودم	ز هر چه که باشد ز مال و خدم	
	ز هر کار، یک روز معزول باش	به ما تا به بحر ستانبول باش	
	نکویی مرا بر دل و جان رسان	ز تاراج و تالان ترکان رهان	
۴۱۱۵	مرا نیست زین پس بدین ملک کار	به حکم شما بعد ازین کار و بار	
	اگر شه نماید تعهد به من	به حق الحمایه کشم زر به من	
	تو تعیین نما زر به دلخواه خویش	که آن را رسانند فی الحال پیش	
	ازین گفته میخال چون گل شکفت	تقبُّل نمود التماسات و گفت	
	به حق الحمایه پی شهریار	فلوری رسان مبلغ سی هزار	
۴۱۲۰	از آن پیش می داشت در دل تگور	که میخال را باشد از وی سرور	
	رسانید مبلغ فزوده بر آن	قماش بهایی متاع گران	
	هدایا به نواب اورخان رسید	شه دین سپه را به ایمان کشید	
	نگیرد کسی راه را بر تگور	به هرسو که خواهد نماید عبور	
	زوالی چو گردید شه را فراغ	گشاد اهل آن قلعه را دل چو باغ	
۴۱۲۵	امان داد سلطان به اهل حصار	که نبود کسی را به آن قوم کار	
	به یک فلس احمر کسی را زیان	نخواهند از لشکر غازیان	

از آن پس که بگریخت والی ز شاه	تصرف نمودند ملکش سپاه ۵۰۷b
همه اهل آنجا امان یافتند	به دل کام و جان شادمان یافتند
ز حاکم در آن جای مانده وزیر	مهمّات را کافی و بی نظیر
۴۱۳۰ به دانش سبق گوی سقراط را	ز حکمت پس آورده بقراط را
ارسطوی دوران به علم حساب	تصانیف او در حساب و کتاب
دلش لیک خواهان اسلامیان	کمر بسته اسلامیان را میان
چو والی آن مملکت رخت بست	وزیر از پی ضبط مالش نشست
به کرگاه رفتن نبودش ستور	که نقدینه را بار سازد تگور
۴۱۳۵ سر و کار گنجینه و نقد او	به دست وزیر حل و عقد او
تمامی اموال و نقدینه را	چه نقدینه آن مال و گنجینه را
سراسر به اورخان کشیده وزیر	ز نواب شه گشت فرمان پذیر
به بالای آن مال شاه وفی	ببفزوده آن سی هزار اشرفی
مقابل به تاراج آن ملک شاه	بفرمود تقسیم آن با سپاه
۴۱۴۰ به فرمان شه ضبط کرده وزیر	رسانید قسمت به سالار و میر
چنان کرد قسمت که خرد و کلان	بیاسود چه لشکری چه یلان
به تقدیر تاراج کشور غزات	چنان خط نمی یافتند از جهات
چنان طرز تقسیم دانا وزیر	پسندید سلطان گردون سریر

۵۰۸a	ز خدمت رسیدند مردان به کام	درین دوره چرخ زرینه جام	
	به درگاه خود داد شاه اختصاص	وزیر خردمند را کرده خاص	۴۱۴۵
	به گاه سخن پاک تقریر او	از آن دانش و فضل و تدبیر او	
	چنان جای از دانش و رای کرد	به دل شاه آگاه را جای کرد	
	نشانی در حضرتش پر سرور	طلب کرد سلطان دین در خضور	
	دعا کرد شه را غلام طروس	ز نامش بپرسد گاه جلوس	
	که بر والی ملک چون رفت حال	چو بنشست ازو کرد سلطان سوال	۴۱۵۰
	جلا کرد و آمد بلا بر سرش	چه باعث برین شد که از کشورش	
	به جانش دعا گوی گردید و گفت	ز اورخان طروس این سخن چو شنفت	
	عدویت ز ملک جهان دور باد	شها دشمنان تو مقهور باد	
	غلام تو گردون عالی خرام	جهان جز به رویت میناد کام	
	که باعث شد آن بر تگور سفیه	دهم عرض شه چند و چه وجیه	۴۱۵۵
	درانداخت خود را به موج فتن	که کرد اختیار جلای وطن	
	بنا کرد دو قلعه از دو طرف	یکی آنکه عثمان شه بحر کف	
	نیارست کردن به خاطر خطور	به منع و رد آن دو قلعه تگور	
	نماندند کس را به صحرا و دشت	بنا چون ز دو جانب آباد گشت	
	کسی را مجال اطاعت نماند	چو بیرون عمارت زراعت نماند	۴۱۶۰

۵۰۸b	سراسر سپه گرسنه در حصار نمی شد ولی دست کس بر سپهر که همسایه با گوشت بودست و آرد نمی رُست نان کلاغ از تراب بمردند خلق از غم روی نان نمی بود از هیچ روی و رفیق تعدی نمودی به اهل حصار پی دادن قلعه بر خاستند بسان رمه رم کند زو شبان به اموال مردم نظر می گماشت چه اسب و چه زین و چه سگ چه رمه چو گربه منافق چو زن بی وفا کسه دادار دار نده دادش زوال ز حد بیش در کار عفلت بود نه اندیشه داد بر دادخواه به ادنی زمان ملک سازد خراب همی داشت پیوسته با خود غرور	رعیت نموده جلا اختیار به خوان فلک نان شده قرص مهر بریدند و خوردند انبان به کارد چو رخسار محبوب نان در نقاب ز روی بتان دور چون عاشقان دوم آنک والی به مردم شفیق همیشه گه و بیگه آن نابکار ازین رو خلاصی ازو خواستند چو شه با رعیت نشد مهربان سوم والی ماسر مال داشت طمع کار مال و جهات همه به ادنی گنه داشت بی حد جفا چنین بود افعال او لایزال چهارم شهی را که شهوت بود نه فکر رعایا نه وجه سپاه چو شه را بود شهوت و خورد و خواب بدین گونه اوصاف موخش تگور	۴۱۶۵ ۴۱۷۰
------	--	---	--------------

نشستتنگه او پر اهل فساد	به اهل خرد دایماً در عناد ۵۰۹a
سراسر به بدعت نهادی اساس	تمامی اتباع ازو در هراس
۴۱۸۰ بسی بز نیامد که بنیاد خود	برانداخت چون ماند بنیاد بد
از آن وجه ها پنجمین چون اله	به عثمان خان داد ملک و سپاه
از آن دم که این دودمان قوی	در اطراف گشددند شاه از نوی
به هرسو که مانند چون مهر روی	چه قلعه چه بازار و چه شهر و کوی
به تعمیر و آبادیش کرده جد	از آنجای راندند اغیار و ضد
۴۱۸۵ به ارباب آن ملک دلجو شدند	به ریش دل جمله دارو شدند
رعایت نموده رعایش را	کشیده به اصلاح اوایش را
سپه را به اقطاع دادند سود	چو نقطه ربودند سر از رنود
به ملکی که آن شاه عادل سرشت	قدم ماند آن مملکت شد بهشت
ازین روی هرسوی پویان شدند	مسلمان و کفار جویان شدند
۴۱۹۰ قوی دین ایشان چو بازویشان	همه راستی در ترازویشان
چو دیدند ارباب برسا هم این	به جان گشته خواهان سلطان دین
به والی همه ساخته ول دگر	گشادند بر عدل سلطان نظر
همه همت اهل دنیا و دین	بدین خانواده ز روی یقین
بدین دولت روز افزون خدای	به کشور گشایست نصرت فزای

۴۱۹۵ به خلق خدایند نیکی پژوه  
 نه تنها به نیکی که از هر وجوه ۵۰۹b  
 فزاینده فضل و دینند و داد  
 خدا لاجرم مملکتشان گشاد  
 کرم کن رسان ساقیا باده ام  
 به مخموری هجر افتاده ام  
 به هر گوشه تا چند باشم غمی  
 بدر بر غم از خاطر ماتمی

داستان در مجاری احوال در اوان ارتحال و زمان انتقال عثمانی

۴۲۰۰ چو باد خزان کرد تاراج باغ  
 چمن را بدن شد پر از تازه داغ  
 مگر آخر عمر دانست باز  
 که شد برگ لرزنده و پادراز  
 چو بیمار مردم ورق گشته زرد  
 به فرش زمین شد گرفتار درد  
 چمن ایستاده ز جوش و خروش  
 ز بس ماندگی گشته بابل خموش  
 ز هجران گل گشت بابل هلاک  
 پی ماتمش غنچه زد سینه چاک  
 چمن را ز صر صر رسیده ستم  
 ورقها شدش مثل مرغان رم  
 ۴۲۰۵ ز آه دل شام ماتم شعاع  
 به پشت زمین ماند دست چنار  
 به قبر چمن سرو شد نخل بند  
 پی گریه آواز قمری بانند  
 به گردن نمدا بر گرد سیاه  
 ز باران شدش اشک و از رعد آه  
 در آن وهله عثمان خان از مشیب  
 ز شاهی رسیده به سن هرم  
 جهان لیک ازو گشته باغ ارم  
 ۴۲۱۰ در آن سال هفصد یک و بیست بود  
 که ضعف تن او به پیری فزود



غزا بود اندیشه اش لایزال	۵۱۰a	به بالای تخت شهی بیست سال	
رسیدست دانست هنگام هوش		شنید آیت ارجعی را به گوش	
چو آینه فیض عمیم خدای		دلش بود آینه وش رو نمای	
ز دار فنارخت باید کشید		چو دانست کایام رحلت رسید	
بقامر خدا راست عزّ و جل		۴۲۱۵ کرا در جهان داد مهلت اجل	
به تسلیم ماندند بر سینه دست		ازین جام پیغمبران گشته مست	
نهانند با خاطر تابناک		جوهر صفت جمله در زیر خاک	
شده نیستی هستی اصفیا		وزین جام سر مستی اولیا	
فکندند از بیخ دیوار عمر		شده از غم دهر بیزار عمر	
فریدون و دارا و ضحاک کو		۴۲۲۰ ز شاهان کیومرث دل پاک کو	
دبیر اجلشان ورق ساخت طی		کجایند جمشید و کاوس و گی	
خدا باقی و دیگران برفتگی		درین کار یکسان فقیر و غنی	
چو جان در دل اهل حق راه داشت		چو عثمان خان، [جان] آگاه داشت	
ز اعدای دین لیک می کند پوست		به سلطانش بود درویش دوست	
به عالم نکویی همه خصلتش		۴۲۲۵ ز آغاز تا فرصت رحلتش	
به آگاهی صاف دل شاه بود		خبردار و از کار آگاه بود	
فزون عقیبش عارش همه		رضا بر قضا بود کارش همه	

ازین دولتِ دهر ناپایدار	۴۲۳۰	فنش بود خشنودی کردگار	۵۱۰b
به اسبابِ رحلت شده پی سپر		همیشه فزودی به زادِ سفر	
دلش گشته زین دهر فانی نفور		طلب کرد اتباع را در حضور	
پس از فتح بُرسا هم اورخانِ راد		پی خدمتِ والدش داده داد	
به درگاه شه روی آورده بود		غم از خاطر شه بدر برده بود	
به مجلس نمود اورخان را طلب		بجنباتد بهرِ وصایاش لب	
به ارکانِ دولت خبر داده شاه		که جمله در آیند در بارگاه	
۴۲۳۵	چو شیخ اده بالی اخی شمس الدین	چو ایقود و صلتوق الپ گزین	
	نخستین به ایشان چنین زد نطق	که الحمد لله مرا لطفِ حق	
	به توفیق طاعات غزو و جهاد	به امر شریعت نمود انقیاد	
	مدد کارم ایزد شده بر دوام	نمودم به کار غزا اهتمام	
	شد اعدای دین جملگی زیر دست	کفم گردن کافران را شکست	
۴۲۴۰	بریدم ز اعدای دین اصل و فرع	فزایش نمودم به این شرع	
	پس از من شما هم نمایید جد	به اعدا و بدخواه باشید ضد	
	به سعی شما باشد آن خاندان	بماند به فرمان دهی جاودان	
	پس آنکه به اورخان نمود این خطاب	که ای قُرّه العینِ والا جناب	
	به شاهی سزاوار فرزندِ من	نهالِ بلند برومندِ من	

۴۲۴۵	به روی چو گل تازه باغم تویی	چه باغم که چشم و چراغم تویی	۵۱۱a
	امیدم چنانست از کردگار	که سازد نهال ترا پایدار	
	یقین دان که هر کس که او زاد مرد	ازین دهر جز باد حسرت نبرد	
	ز مینای این گنبد پر صدا	چشد شربت مرگ شاه و گدا	
	گرت سربساید به ایوان ماه	اجل سازدت پست چون خاک راه	
۴۲۵۰	به گوشم ندای رحیل آمدست	گه عزم من بر سیل آمدست	
	به حمد الله از آرزوهای دهر	نماندست در خاطرم هیچ بهر	
	دلَم را ز هر قید و راستگی	به عالم نماندست دلبستگی	
	جزین خار خارم که غزو و جهاد	خَلد در دم واپسینم فؤاد	
	چنین شد دم واپسین جهد من	درین کار باشی ولیعهد من	
۴۲۵۵	ز جان تخم قهرت به دل کاشتم	پس از خود خلیفه ترا داشتم	
	سراسر جماعت که در مجلسند	همه هوشیاران و اهل جسند	
	یکایک به این قول شاهد شوند	به افزایش دین مجاهد شوند	
	خلافت که با بنده حق داده بود	به آیین شاهی نسق داده بود	
	ترا داده با حق سپردم ترا	ز خود رفتم و خود شمردم ترا	
۴۲۶۰	ازین پیر ای نو جوان گوش کن	دل و جان ازین پس پُر از هوش کن	
	به شاهی ترا دو وصیت کنم	به اخلاص پاکیزه نیت کنم	

از آن دو وصیت شوی بهر مندد

چو خورشید گردون مقامت بآند ۵۱۱b

### وصیتِ اول

نخستین وصیت به حق یار باش	به هر حال با یادِ دادار باش
اطاعت ز جان کن به امر خدای	به امر خدا دار چو کوه پای
۴۲۶۵ به دل دار پیوسته از حق سپاس	مترس از کسی لیک از حق هراس
ظلی حق بود شاه فرخنده دل	هر آنچه که ببند ز خورشید ظل
همان طرز و آیین درخشان شود	به کشمیر اگر در بدخشان شود
به جرم و گنه روزی کس نسبت	ز پای آنکه افتاد بگرفت دست
۴۲۷۰ به اهل جهان همچو حق داد ده	ز هر چه که گویم به شه داد به
به حق دان همه دین پیغمبران	بیفزای ازین کار با همسران
خصوصاً به قانون شرع رسول	فزایش نما چه فروع و اصول
به قول خدا و رسول خدا	کرای از سر صدق و جان کن فدا
به ارباب دین با تعسف مباش	تکلف مکن با تصافُف مباش
مسائل که در شرع پوشیده است	هنوز آن به گوش تو نرسیده است
۴۲۷۵ ز ارباب حق و یقین کن سوال	جلاده به مرآتِ جان لایزال
به انصاف و در راستی فرد باش	به آن رستگاری جوانمرد باش
ز انعام و احسان تو بی گمان	بود بنده فرمان تو مردمان

ز شاهان بگذشته تاریخ جوی	مجالست که شدند به تاریخ روی ۵۱۲a
که قانون بد ماند و بیداد کرد	کدامی به نیکی جهان شاد کرد
از آن هر یکی تازه پندی بگیر	۴۲۸۰ به عالم دل هوشمندی بگیر
چو جان خردمند هشیار شو	ز خود کامگی دور و بیزار شو
به دانا دلان مشورت جوی باش	از آن پس به هر کار یک روی باش
به هر کار پند مرا کار بند	چو بستی دل خود به دادار بند
به روی همه در گشاینده اوست	بگویی یقین ره نماینده اوست

### وصیت دُوم

از آن دو وصیت یک این را بدان	۴۲۸۵ کجا ماند کس در جهان جاودان
خلافت که حق داد امانت به من	شدم ز آن فروزنده انجمن
چو در سلطنت یافتم مرتبه	فزودم به اسلام و دین کوبه
به کار شریعت نمودم نَوی	شد از سعی من شرع بازو قوی
دم واپسین است فرزندی من	چه فرزند جان و جگر بند من
ازین دار فانی پدر عازم است	۴۲۹۰ نگهبانی دین ترا لازم است
خرد را دمام بیفزای هوش	به تعظیم امر خداوند کوش
به خلق خدا مشفق و یار باش	ستمدیده را بین و غمخوار باش
همیشه به اهل غزا شور فیق	به جان مهربان باش و بادل شفیق

۵۱۲b	فزاینده شاهی و شوکت اند	چو ایشان به جان محیی ملت اند	
	نماینده خدمت بیشتر	کسانی که بودند زین پیشتر	۴۲۹۵
	بدانسان رعایت عنایت فزای	زیاده به ایشان رعایت نمای	
	نکویی به مردم ز حد بیش کن	تلطف به بیگانه و خویش کن	
	به ایشان نما شفقت و باش یار	عزیزان که آیند از هر دیار	
	به لطف و عطا کوش بی چند و چون	سزاوار هر کس ز عالی و دون	
	نوازش بگیر از مقیمان شهر	عنایت نما با غریبان دهر	۴۳۰۰
	دعا با فزونی به دولتند	به خدام و چاکر که در خدمتند	
	نوازش فزای و غنیمت شمار	ز شفقت به ایشان نظر را گمار	
	به ایشان نما جانب غیر سیر	مده جانب مخلصان را به غیر	
	به نیکان نکو با بدان باش بد	غرض گوی را ساز از خویش رد	
	به این دو وصیت نمود اختصار	چو عثمان خان در دم احتضار	۴۳۰۵
	شه پاک جان ساخت همراه آه	از آن پس ز جان بر کشید آه شاه	
	بخواند آیت الله اننا الیه	چو پیک اجل آمدش من لدیه	
	به سر خاک کردند افغان کنان	چو دیدند حضار مجلس چنان	
	چو دریای موج جوشان شدند	خراشیده سینه خروشان شدند	
	یکی اشک ریزان یکی سینه کن	یکی چاک اندر گریبان فکن	۴۳۱۰

۵۱۳a	به گردن فکندند خیل و سپاه	چو نالنده قمری نمدها سپاه
	ولعی از میان غایب آب حیات	به ظلمات رفتند خیل غزات
	به خون شد شفق شام گیسو برید	فلک از مجره گریبان درید
	غم افزای گردون و زآن بیش درد	زمین سینه بهر لحد ریش کرد
	به رفتن نشستند خیل و سپاه	۴۳۱۵ به جنت مکان ساخت چون جان شاه
	به تجهیز و تکفین نمودند میل	به صد درد و حسرت همه قوم و خیل
	به تسبیح و تهلیل ماندند گوش	از آن پس نهادند نعشش به دوش
	سپردند جسم شهنشاه پاک	در آن سر زمین سوگوتلو به خاک
	نهادند و از جان کشید آه را	به آن جا امانت تن شاه را
	نشستند و بنمود سوک و عزا	۴۳۲۰ در آن چند گه ماتم اهل غزا
	تصدق نمودند اموال او	به بالای خاک پر از حال او
	به اطعام و حلوا و خوان ساختند	دل از کار یک چند پرداختند
	نمودند و خواندند اخلاص هم	قرآت قرآن به دعوات ضم
	به آیین و طرز ملوک سلف	علا دین بگ و اورخاندو خلف
	به جان تربیت بخش شرع مبین	۴۳۲۵ به جمعی ز اعیان و ارکان دین
	چو دُرسون فقیه آن امام جلیل	چو شیخ آده بالای و قاره خلیل
	دگر قاضیان ممالک تمام	چو بخشی که بود او به سلطان امام

بهم متفق گشته از روی عقل	تن شاه دادند از آنجای نقل ۴۱۳b
در آن شهر بُرساکمشلو به نام	کهن گنبدی هست عالی مقام
یکی معبد پاک عالی اساس ۴۳۳۰	سر او به گردون نموده مساس
چو اورخان به گبران جدل کرده بود	بنار او به مسجد بدل کرده بود
به امّید آن خدمت شرع او	بهم متفق اصل و هم فرع او
نهادند جسم شریفش به خاک	به غفران حق شد در آن جای پاک
به آن خدمتش تا به حشر جزا	نسازد ز ارواح پاکان جدا
خدا کرده آن خدمتش را قبول ۴۳۳۵	بداراد زیر لوای رسول

چو در دفترم بخت کرد اهتمام

به نام رسول و خدا شد تمام

تم

بر ضمیر منیر ارباب نظم و نثر و بر خاطر پر تنویر الباب زمان و عصر  
پوشیده نماند که در آن حین که افضل الشعرا و اکمل الفصحا  
المخصوص به عنایت الملک الوفی مولانا کمال الدین عبدالله هاتقی  
دام فضایل و طاب شمایل در مجلس پر سرور پادشاه عالمپناه



مذکور گشت و به نظم ساختن تاریخ تیمورنامه مأمور شد یک فصل ۴۱۴a

از فصول سحر آیین مرقوم رقم خامه ساخته و یک داستان از دساتین

به بحر شاهنامه پرداخته به نظر شریف حضرت مخدومی مرشد نامی

مولانا عبدالرحمن الجامی قدس الله روحه آورده حضرت ایشان

آن داستان را مطالعه نموده فرموده اند که کسی از عهده جواب

شاهنامه برآید که آن سه بیت قوی که علامه طوسی حکیم فردوسی

در هجو سلطان محمود عزنوی گفته است بگوید آن ابیات اینست

درختی که تلخست او را سرشت      گرش در نشانی به باغ بهشت

ور از جوی خلدش به هنگام آب      به بیخ انگبین ریزی و شهد ناب

سرانجام گوهر به کار آورد      همان میوه تلخ بار آورد

مولانای مشارالیه این ابیات را بدان اسلوب نظم کرده

و به حضور شریف آن حضرت آورده که

اگر بیضه زاغ ظلمت سرشت      نهی زیر طاوس باغ بهشت

به هنگام آن بیضه پروردنش      ز انجیر جنت دهی ارزنش

وراز جوی خلدش دهی سلسبیل      پی تربیت جان دهد جبریل

شود عاقبت بیضه زاغ زاغ      کشد رخ بیهوده طاوس باغ

آن حضرت را این ابیات در حیز قبول افتاده ناظم را به خلعت تحسین

بلیغ تزیین داده اند و در آن اوان که این فقیر مشقِ مثنوی ۵۱۴b می کرد و تاریخ آل عثمان را به نظم می آورد یکی از موالی عظام و اهالی کرام که به انواع کمال فصاحت آراسته و به الوان جمال بلاغت پیراسته بود به طرز و طریق امتحان این معانی را بیان کرد و این حکایت در میان آورد بنابر این، این ابیات پریشان رقم لوح گشت امیدست که به نظر قبول و به معین عنایت مبذول

#### افتد که

اگر سنگ دامن کوه ای رفیق      نهی بر گریبان کان عقیق  
 پی تربیت دادن او سُهیل      بتابد بسی سال و مه یوم و لیل  
 ویاخود به بالای او ز آب و تاب      همه عمر نور افکند آفتاب  
 نیارد به بهبود آن سنگ میل      کشد رنج بیهوده مهر و سهیل  
 بر صاحبان فطنت و ذکاء والیان خیرت و دهاء روشن  
 و لایح و یقین و واضح است که حکیم فردوسی طوسی رحمه الله  
 آن ابیات را از موالید سه گانه در نباتات منظوم ساخته  
 و مولانا عبدالله هاتفی در حیوانات پرداخته و ناظم حروف سائلی  
 در سلک معدنیات انداخته اگر رابعی بدین طرز و اسلوب واقع شود  
 مقررست که از جمله عجایب و از قبیل غرایب خواهد نمود والنعم والاکرام

کتابی که بیند ارباب فضل ۵۱۵a

به خط مصنف کنند اعتبار

آزان سائلی خود نوشت این کتاب

به سال و مه نهصد و بیست و چار

خدایا کرم کن به خواننده اش

به دولت حیات فزون از شمار

آمین

قهرست اسمای رجال و اماکن و قبایل و دیگر اسمای خاص

آ ا

آبؤلجه ۳۹	اونشحصار ۲۱۷
آختجیان ۶۰	آی خان ۴۶
اخلاط ۵۰	آیطغدی ۲۴۱
اخى شمس الدين ۲۵۳, ۲۴۱	ایران ۴۶, ۴۲, ۳۹
آذربایجان ۴۹	ایعور ۴۵
ارطغرل ۶۵, ۶۲, ۶۰, ۵۴, ۵۳, ۵۲, ۵۱, ۵۰	ایقد الپ ۲۳۳, ۱۹۵, ۱۷۳, ۱۵۷, ۱۲۷, ۵۷
۱۳۹	ایقود الپ ۲۱۶, ۲۱۱, ۱۹۹, ۱۹۵, ۱۹۰, ۱۸۵
ارطون ۱۴۳	اینه اوک ۱۷۳, ۱۲۰, ۸۵
ارمنی طاغ ۶۳	اینه گول ۱۷۳, ۱۱۵, ۶۲
ازنیک ۲۳۰, ۱۷۹	
ازنیکمند ۲۳۷, ۲۳۵	
اژدر هفت سر ۲۰۸	
اسکی شهر ۱۷۳, ۱۳۰, ۱۲۵, ۱۲۰, ۸۵, ۸۳	
۱۷۴, ۲۱۵	
اغجه قوجه ۲۲۲, ۱۹۰	
اغجه قوجه ۲۳۴, ۲۳۳, ۱۹۴, ۵۷	
اغلان قره ۵۷	
اغوز خان ۱۶۶, ۴۹, ۴۸, ۴۲, ۳۹	
افراسیاب ۱۶	
آق آوه ۲۳۷	
آق حصار ۲۳۳, ۲۲۵, ۲۰۸	
اقیازی ۲۲۲	
اقباش ۱۲۷, ۵۷	
اقتمور ۲۴۰, ۲۱۴, ۱۹۶, ۱۹۰, ۱۱۹, ۱۱۴	
اگریجه ۱۵۰	
آل سلجوق ۱۶۵, ۷۱	
آل عثمان ۲۷, ۲۵, ۱	
اهل نمت ۲۴۳, ۲۳۴, ۲۲۷, ۱۴۳, ۹۵, ۶۳	
اهل غزا ۱۴۷, ۱۴۴, ۱۱۹, ۱۱۵, ۱۰۳, ۱۰۰	
۲۳۶, ۲۲۹, ۲۲۵, ۲۲۴, ۱۶۰, ۱۵۷, ۱۵۶	
۲۵۸, ۲۵۶, ۲۴۳	
اوج اوق ۴۷	
اورخان ۱۸۱, ۱۷۳, ۱۷۲, ۱۷۱, ۹۳, ۴۱, ۴۰	
۱۸۲, ۱۹۰, ۲۱۵, ۲۱۶, ۲۱۷, ۲۱۸, ۲۱۹	
۲۲۰, ۲۲۱, ۲۲۲, ۲۲۳, ۲۲۵, ۲۲۶, ۲۲۸	
۲۳۰, ۲۳۲, ۲۳۴, ۲۳۵, ۲۳۸, ۲۳۹, ۲۴۱	
۲۴۲, ۲۴۳, ۲۴۴, ۲۴۶, ۲۴۷, ۲۴۸, ۲۵۳	
۲۵۸, ۲۵۹	
اورخان خان ۲۲۵, ۲۱۹, ۱۸۲, ۱۷۳, ۱۷۲, ۹۳	
۲۴۱, ۲۴۴	
اورطاع ۴۶	
اورنوس ۲۴۲, ۲۴۱, ۱۹۸, ۱۹۶, ۱۹۲, ۱۹۱, ۱۸۳	
اوقتايتاتار ۵۸	
	بابا طرود ۱۹۳, ۹۳
	بايخواجه ۱۴۵, ۱۱۵
	بحری قطاس ۲۲۲, ۱۹۴
	بُرسا ۲۱۵, ۲۱۴, ۲۱۳, ۱۹۷, ۱۸۳, ۱۷۲, ۵۸
	۲۵۹, ۲۵۳, ۲۴۴, ۲۴۱, ۲۴۰
	بُرسایبان ۲۳۸, ۲۱۵, ۲۱۴, ۲۱۳, ۱۹۸
	بقرات ۲۴۷, ۱۷
	بلیانجوق ۲۱۴
	بلقیس ۷۳
	بلیجک ۱۳۲, ۱۰۹, ۱۰۸, ۶۳
	بندر ارمنی ۱۳۸, ۱۳۴, ۶۰
	بوزاق ۴۷
	بیلاجوک ۱۷, ۱۴۱, ۱۳۱, ۱۱۱, ۱۰۸, ۱۰۳
	پ
	پنج گنج ۱۱
	ت
	تاجیک ۶۹
	تاریخ آل عثمان ۲۶۱
	تاریخ تیمورنامه ۲۶۰
	تاکورپکار ۲۱۰
	ترک ۱۱۲, ۱۰۸, ۸۵, ۸۶, ۶۹, ۳۹, ۲۶, ۲۵
	۱۴۶, ۱۴۷, ۱۸۳, ۱۹۱, ۱۹۵
	ترکان ۲۴۶, ۲۰۴, ۱۸۵, ۱۵۳, ۱۰۸, ۱۰۶, ۳۹
	تگور ۱۵۴, ۱۴۲, ۱۱۹, ۱۱۳, ۱۰۹, ۱۰۶, ۱۰۳
	۱۵۵, ۱۷۸, ۱۸۳, ۱۹۲, ۱۹۴, ۱۹۵, ۱۹۶
	۲۴۴, ۲۴۲, ۲۲۸, ۲۲۴, ۲۱۰, ۱۹۹, ۱۹۷
	۲۴۸, ۲۴۷, ۲۴۶, ۲۴۵
	۲۶۳

تگور الوباد ۱۹۷ ،  
تمور تاشیان ۲۱۱ ،  
تواریخ عثمانیان ۱۵ ،  
توران ۴۹، ۴۶، ۴۲، ۳۹ ،

ج

جام جمشید ۱ ،  
جم ۲۳۳، ۲۱۹، ۲۶، ۱۵ ،  
جنگیز خان ۴۸ ،

چ

چنگ خطای ۱۸۹ ،  
چودار اغلی ۲۱۸، ۲۱۷، ۲۱۵ ،  
چودار تاتار ۲۲۰، ۲۱۸، ۲۱۷، ۲۱۶ ،  
چین ۱۰۰، ۶۰، ۴۲، ۳۹ ،

ح

حسن الب ۱۸۸، ۱۷۳، ۱۲۷، ۱۱۹، ۵۷ ،  
حکیم فردوسی طوسی ۲۶۱ ،  
حیوانات ۲۶۱ ،

خ

خان قایی ۳۹ ،  
خرمن قیا ۱۰۲، ۸۷ ،  
خسرو دهلوی ۱۱ ،  
خطبه ۱۶۸، ۹۵ ،  
خلج ۴۶ ،  
خلیج ستانبول ۲۳۷، ۲۳۵ ،  
خواجه ایلی ۲۲۲ ،

د

دار حرب ۶۳، ۵۷، ۵۶ ،  
دار ۲۵۲، ۲۲۰، ۲۶، ۱۵ ،  
دب باقو ۴۰، ۳۹ ،  
دندار الب ۱۲۷، ۱۲۶ ،  
دیمبوز ۱۷۸ ،  
دیمبوس ۲۴۲، ۲۴۱ ،

ر

رخش ۱۸۸، ۱۶۹، ۱۵۵، ۱۵۳، ۱۱۷، ۶۲، ۴۵، ۱۱ ،  
۲۳۴، ۲۲۸، ۱۹۶ ،  
رستم زال ۱۶ ،  
ررف ۸ ،  
رودابه ۷۴ ،  
روم ایلی ۵۸ ،

ز

زال زر ۲۱۷، ۱۵۱، ۷۴ ،  
زلیخا ۷۳ ،

س

سایکان سیبل ۱۳۴ ،  
سام نریمان ۱۵۱ ،  
سانلی ۲۶۱، ۱۵، ۸ ،  
سراجوق ۶۳ ،  
سعد وقاص ۲۲۰ ،  
سقراط ۲۴۷، ۱۷ ،  
سلاطین ترک ۲۶ ،  
سلاطین مشرق زمین ۲۶ ،  
سلسیل ۲۶۰، ۷ ،  
سلطاناوی ۶۲ ،  
سلطان سلیم خان ۱۵ ،  
سلطان علاءدین بن کیتباد ۱۱۴، ۶۷، ۶۶، ۵۲ ،  
سلیمان ۲۲۴، ۱۸۲، ۱۷۲، ۷۳، ۱۶ ،  
سلیمانته بن قیا ۵۰ ،  
سماک ۲۴۲، ۲۳۹، ۲۰۶، ۱۶۴، ۱۶۲ ،  
سمند ۲۳۳، ۱۲۳، ۱۶ ،  
سنجق ۲۲۸، ۱۷۵ ،  
سنغر تگین ۵۰ ،  
سوداوه ۷۴ ،  
سوگوتلو ۲۵۸، ۶۳ ،  
سولمش ۵۷ ،  
سگه ۲۴۰، ۱۶۸، ۹۵ ،  
سیحون ۷۱ ،  
سیمرغ ۱۹۱، ۱۸۶، ۱۵۵ ،  
سینوب ۷۱ ،

ش

شاه مسعود ۶۷ ،

عدنانیان ۲۳۱، ۳۹،  
علیشیر ۲۱۶، ۱۳۲، ۱۳۱، ۱۱۵،  
عیص، ۳۶، ۳۵، ۳۲، ۳۱، ۳۰، ۲۹، ۲۸، ۲۷، ۲۶،  
۳۷، ۳۸، ۳۹

غ

غازان خان ۷۱، ۷۰،  
غازی مراد ۲۱۱، ۱۷۲،  
غازیان، ۱۱۹، ۱۱۷، ۱۱۵، ۱۰۳، ۱۰۲، ۶۳، ۵۶،  
۱۷۸، ۱۵۸، ۱۵۷، ۱۵۳، ۱۵۲، ۱۵۰، ۱۴۵،  
۲۱۰، ۲۰۹، ۱۹۷، ۱۸۶، ۱۸۵، ۱۸۲، ۱۸۱،  
۲۳۴، ۲۳۳، ۲۳۰، ۲۲۹، ۲۲۸، ۲۱۹، ۲۱۳،  
۲۳۷، ۲۴۶  
غزنوی ۴۹،

ص

صاروقیا ۱۰۰،  
صرویات ۵۲،  
صقریه ۲۳۳، ۲۳۳، ۹۹،  
صلتوق ۲۵۳، ۲۱۶، ۵۷،  
صمصه چاوش ۲۳۰، ۲۰۷، ۱۸۷، ۱۰۱، ۵۷،  
صور سرافیل ۱۸۹،  
صورقون ۱۰۱، ۱۰۰،  
صوفی الپ ۲۲۵،

ط

طاغ خان ۴۶،  
طوس ۲۶۰، ۱۸۷، ۱۸۹، ۷۷،  
طرغال ۵۷،  
طرغد الپ ۱۹۰، ۱۷۳، ۱۲۷،  
طرغود الپ ۲۴۱، ۱۸۶، ۵۷،  
طرقلو ۱۰۲،  
طمنج ۶۳،  
طوبی ۹۰،

ع

عبدالرحمن غازی ۱۹۰،  
عثمان بگ ۸۳، ۷۸، ۷۶، ۷۲، ۷۱، ۶۹، ۶۸، ۶۵،  
۹۷، ۹۳، ۹۲، ۹۰، ۸۹، ۸۸، ۸۷، ۸۶، ۸۵، ۸۴،  
۱۱۰، ۱۰۹، ۱۰۸، ۱۰۷، ۱۰۶، ۱۰۴، ۱۰۳، ۹۸،  
۱۱۷، ۱۱۶، ۱۱۵، ۱۱۴، ۱۱۳، ۱۱۲، ۱۱۱،  
۱۲۴، ۱۲۳، ۱۲۲، ۱۲۱، ۱۲۰، ۱۱۹، ۱۱۸،  
۱۳۴، ۱۳۳، ۱۳۲، ۱۳۱، ۱۳۰، ۱۲۷، ۱۲۵،  
۱۴۴، ۱۴۳، ۱۴۲، ۱۳۹، ۱۳۸، ۱۳۷، ۱۳۶،  
۱۵۵، ۱۵۴، ۱۵۳، ۱۵۲، ۱۴۹، ۱۴۶، ۱۴۵،  
۲۱۵، ۱۸۱، ۱۷۳، ۱۷۱، ۱۶۶، ۱۵۸،  
عثمان بگ غازی ۱۳۹، ۱۳۸، ۱۲۴، ۱۱۰، ۷۱،  
عثمان بگی ۱۰۷،  
عثمانیان ۲۳۲، ۲۳۱، ۲۳۱، ۱۵۱، ۴۹، ۴۸، ۳۹، ۲۳،

گ

گرمیان ۲۱۶، ۱۳۲، ۱۳۱، ۱۱۵، ۱۱۲، ۹۶، ۹۵،  
گلستان ۲۳۶، ۳۷، ۱۱،  
گندز الپ ۲۱۴، ۱۵۲، ۱۵۱، ۱۱۴،  
گودرز ۱۶،  
گورخان ۴۰،  
گوزخان ۴۰،  
گون خان ۴۸، ۴۶،  
گون طغدی ۵۰،  
گوک الپ ۵۰،  
گوک خان ۴۶،  
گیلیولی ۵۸،  
گیو ۱۵۲، ۱۶،  
گیوه ۲۲۵، ۲۱۱، ۲۱۰،

ل

لفجه ۲۱۱،  
لیلی ۷۴،

م

مجنون ۷۴،  
محمد خان ۱۵،  
مدنوس ۱۹۲،  
مُرچل ۱۱۷،  
مرمره ۱۷۸،  
مطرنه ۱۰۱، ۱۰۰،  
معدنیات ۲۶۱،  
مغول ۷۱،  
ممالک روم ۱۵۹، ۴۹،  
مهماد ۵۷،  
موالید سه گانه ۲۶۱،  
موسی ۷۳،  
مولانا عبدالرحمن الجامی ۲۶۰،  
مولانا کمال الدین عبدالله هاتفی ۲۵۹،

ن

نباتات ۲۶۱،  
نسل اسحق ۲۶،  
نسل اغوز ۱۸۵، ۲۷،  
نظامی ۹۴، ۱۱، ۶،  
نُه فلک ۳،

قلعه یار ۱۵۶،

قمرال ۱۹۳، ۱۳۷، ۱۳۶، ۱۳۴،  
قندیللوچام ۱۵۱،  
قنغلی ۴۶،  
قوزی دره ۲۱۰،  
قونیه ۱۱۸،  
قوکور الپ ۲۳۷، ۲۳۶، ۲۳۰، ۲۲۲،  
قویون حصار ۱۸۹،  
قینیق ۴۸،

ک

کاوس ۲۵۲، ۷۴،  
کبری حصار ۱۷، ۱۷۵، ۱۷۴،  
کته ۱۹۹، ۱۹۸، ۱۹۷، ۱۹۲،  
کستل ۱۹۶، ۱۹۵، ۱۹۴، ۱۹۲، ۱۸۳،

کشور لیبوج ۲۰۶،

کفار ۹۸، ۹۴، ۷۸، ۶۹، ۶۸، ۶۳، ۶۱، ۶۰، ۵۶، ۴۰،  
۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۹،  
۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۲، ۱۳۷،  
۱۴۰، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹،  
۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۶۱،  
۱۶۴، ۱۶۵، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۲، ۱۹۰،  
۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۳،  
۲۰۹، ۲۲۴، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵،  
۲۳۶، ۲۳۷، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۳، ۲۵۰،

کفار حریبی، ۱۸۰، ۱۶۱، ۱۳۸، ۱۳۳، ۱۰۳، ۵۷،  
۲۰۱

کفار نون ۲۲۴، ۱۵۶، ۱۴۵، ۱۱۳، ۱۱۰، ۹۷،  
کُننگ ۱۹۲، ۱۸۷،

کمشلو ۲۵۹،  
کهکشان ۱۸۹، ۱۲۵، ۱۴،

کوتاهیه ۶۳،

کوثر ۷،

کورطاع ۴۶،

کوسه میخال، ۱۳۰، ۱۱۰، ۱۰۹، ۱۰۵، ۹۸، ۸۷،  
۱۳۱، ۱۳۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۲۲، ۲۴۵

کون طغدی ۵۰،

کوه قاف ۱۳،

کوکستان ۱۸۹، ۱۶،

کویبشهر ۲۰۷،

۵

هفت دریا ،  
هندی درآی ۸۶ ،

ی

یافت ۳۹ ،  
یاکیشهر ۲۱۱ ،  
یخشلو ۵۷ ،  
یعقوب ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۷، ۳۸ ،  
یلدوز خان ۴۶ ،  
یوسف ۷۳، ۱۵۷ ،  
یکیشهر ۵۸، ۱۳۷ ،  
بیلاق ۵۶، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۳۱، ۱۴۱، ۱۴۲، ۲۱۰

